

*Časopis 3. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy*

Z OBSAHU:

Res publica - J. S. Dalajlama, I. Wilhelm

Očekávání profesorů, lékařů a duchovních

100. výročí - E. Polák, K. Kácl, J. Roubal

Setkání - O. Zoubek, P. Pařko, L. Polert

Studia - předpoklady, uplatnění, PGS

Věda - M. Anděl, L. Velíšek, R. Šrám

Návraty O. Gregora

*Spolu s dr. Pohlreichem, „dobrovolníkem z Kosova“ (viz VNR 4/2000),
Vám přejeme vše nejlepší – aby nejen letos, ale i v dalších letech nového
tisíciletí bylo na světě krásně a pokud možno bez trosek*

redakce VNR

VITA NOSTRA REVUE

10. ročník, číslo 1

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 5. 3. 2001

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

Jana Potočková, II. interní klinika FNKV a 3. LF UK

ISSN 1212-5083

Obsah:

Res publica

J. S. Dalajlama: Duchovní hodnoty v moderní době	4
T. A. Dine: Nové technologie nám umožní lépe si porozumět	7
I. Wilhelm: O paralele vysokých škol a veřejnoprávní televize	9
Prohlášení AS UK	11
T. Fischerová: Poslanci, mějte nás trochu rádi	12

MMI

Z. Bardoděj: Libost jako nebezpečí	14
P. Černý: Ať Bůh dá moudrost vědcům a politikům	15
J. Pachl: Současnost a budoucnost anesteziologie a resuscitace	16
J. Přívratská: Jazykové školy na lékaře nemyslí	17
Co čeká MUDr. D. Rath	18
M. Rejchrt: S desítkovou soustavou problémy nezmizí	19
J. Schindler: Vývoj v přírodních vědách trvá desetiletí	19
O. Štampach: Vídám studenty a věřím, že všechno bude lepší	21

Osobnosti

Vzpomínky na prof. MUDr. Emericha Poláka (M. Hájek, F. Vyhnálek, B. J. Bickford)	24
Toxikologie ve 20. století (Význam prof. Roubala a prof. Kácla)	31

Studia

J. Kožený, L. Tišanská: Akademická úspěšnost na střední škole	38
P. Kuchař: Výsledky mezinárodního srovnání výzkumu absolventů VŠ	44
R. Rokyta: Postgraduální studium a celoživotní vzdělávání ve Francii	48
V Senátu o úvazcích doktorandů (a otázka pro prezidenta ČLK)	50
R. Drozdová: Ošetřovatelství v pregraduální výchově lékařů	53
Evropský rok jazyků	55

Věda

M. Anděl: Vědci, praktici a pacienti o cukrovce	58
L. Velíšek: Stimulace hlubokých mozkových struktur	64
R. Šrám: Metody molekulární epidemiologie v Programu Teplice	69

Setkávání

O. Zoubek o své práci a životních postojích	74
P. Pařko: Je nedůstojné běžet si přivydělat	80
L. Pollert: Nechtěl jsem být jako někdo jiný	84
Zahraněční publikace na kliknutí i jinak	88

Text

J. Šimek: O knize a autorovi	92
Návraty Oty Gregora. Ukázky	95

RES PUBLICA

DUCHOVNÍ HODNOTY
OBČANSKÉ POSTOJE

Nejvyšší světský a duchovní vůdce Tibetu

J. S. Dalajláma

Duchovní hodnoty v moderní době

Živé lidské bytosti mají schopnost cítit se, představovat si něco a vytvářet si určité vize. Lidské bytosti mají také svojí paměť. Jedno máme se zvířaty společné – vědomí své existence a touhu docílit určitého potěšení, být šťastni, překonávat utrpení a bolest. V tom se my lidské bytosti zase tak moc od ostatních savců nelišíme. Ale lidské bytosti mají ještě něco, co tvoří jakousi hranici mezi nimi a jinými živými bytostmi. Myslím, že tento rozdíl spočívá v lidské inteligenci, ve schopnosti myslet. Proto štěstí nebo uspokojení, které hledáme, nemůže být pouze jakýmsi potěšením nebo uspokojením, které by vycházelo jen z fyzických radostí nebo ze štěstí, vnímaného smyslu. To máme společné se zvířaty – například jestliže se zvíře nažere, tak má také určitý pocit uspokojení. Dále je to reprodukce, kterou máme se zvířaty společnou. Ale to, co je u lidských bytostí unikátní, je právě lidská inteligence a naše štěstí, naše uspokojení je na jiné úrovni než uspokojení a pocit štěstí, jak je vnímají zvířata. Ani určitý pocit neštěstí nebo něco, co ruší klid naší duše, nepřicházejí z takových senzorických pocitů, jako je bolest nebo podobně, ale jsou to věci, které jsou ryze mentální.

Jak jsem již řekl, máme také možnost představitosti, a proto je-li před námi nějaká překážka – nejen reálná, ale i ta, kterou si pouze představujeme, tak okamžitě to naruší pokoj naší mysli. Proto věřím, že lidské požadavky, lidské potřeby, nemohou být naplněny pouze formou materiálního pohodlí.

Vzhledem k tomu, že určité problémy, které souvisejí s pocitem neštěstí nebo nespokojenosti, se vyvíjejí paralelně s lidskou inteligencí, musíme mít nějaké prostředky, které by nám pomohly tyto problémy nebo tyto bolesti odstranit i na mentální úrovni. Jestliže například nějaký člověk mentálně prožívá stav, kdy je narušen pokoj jeho mysli, pak to nemůže překonat nějakým fyzickým komfortem. Vezměte si například nějakého miliardáře, člověka, který má všechno, protože má peníze, proto má i přátele, ale tito přátelé možná nejsou ani tak jeho přáteli, jako spíše přáteli jeho peněz – to jsou takoví ti lidé s umělými úsměvy na tváři. A fyzický komfort stále nemůže překonat problémy na mentální úrovni, ani určitou úzkost, kterou tento člověk prožívá. Na druhé straně jsou lidé, kteří jsou velice sebevědomí, velice klidní, a ti naopak mohou překonávat i určitou fyzickou bolest. To ukazuje, že zkušenost nebo určitý pocit na mentální úrovni je nadřazený tomu, co prožíváme na úrovni fyzické. To je realita. Proto si tedy myslím, že peníze nebo materiální prostředky nemohou nám pomoci nalézt to, čemu říkám pokoj mysli. Mám přátele v Americe, v Evropě i jinde na světě. Víím, že někteří z nich mají zajištěn komfort, pohodlí, ale když si vyměníme pozdravy a podobně, tak po nějaké chvíli i od nich slyším mnoho stížností: hovoří o obrovských problémech, o tom, co ruší jejich pokoj mysli. Mají pocit nedostatečné bezpečnosti, mají obavy, pochybnosti a v důsledku toho se cítí nešťastní. Tím chci říci, že peníze samy o sobě a materiální komfort sám o sobě nemohou poskytnout odpověď na všechny otázky, před kterými lidstvo stojí.

To je buddhistický pohled na svět. Jakékoliv narušení pokojné mysli je to, čemu my říkáme do určité míry narušená emoce. A přitom emoce jsou velice důležité i pro naše myšlení. Některé nám dodávají sílu, sebevědomí, a tím také pokojnou mysl. Některé emoce naopak jsou pro tuto pokojnou mysl velice destruktivní, a proto mohou představovat určité riziko. Potom trpíme, například nemůžeme spát, a den za dnem, týden za týdnem se zhoršuje i tělesné zdraví. Emoce jsou mimořádně důležitou součástí našeho života.

Je třeba, abychom se naučili nějakým způsobem tyto destruktivní emoce překonávat. Ne alkoholem nebo drogami nebo tím, že si píchneme nějakou injekci. Vědci možná najdou nějaký způsob, nějaký chirurgický zákrok, kterým odstraní ten kousek mozku, odkud pocházejí emoce. Možná že k tomu dojde, možná že to bude užitečné, ale já si myslím, že to bude velice nešťastné, protože potom se z nás stanou roboti, kteří nebudou mít žádné pocity, žádné emoce. Budeme se moci hýbat, dělat určité věci, ale to bude všechno. To bude veliké neštěstí, myslím, že emoce mají svou vlastní krásu. Vždyť láska, soucit, jakékoliv jejich projevy, to všechno jsou pochopitelně také emoce.

Aniž bychom se nějak dotýkali samotné přírodní konstrukce, která existuje, je myslím způsob, jak tyto negativní emoce překonat. Součástí dnešního světa jsou určité kontradike. Některé látky například vzhledem ke svému chemickému složení také stojí v protikladu. Jestliže tedy chceme omezit jeden typ síly, tak potom musíme naopak posílit tu druhou, protisílu. A ve světě emocí existují také emoce protichůdné, například na jedné straně láska, na druhé straně nenávisť. Čím více lásky existuje, tím více se sníží nenávisť. Naopak čím vyšší je nenávisť, tím menší je láska.

Čili toto je způsob, jakým můžeme destruktivní emoce překonat. Musíme najít způsoby a prostředky, které by nám umožnily negativní, destruktivní emoce minimalizovat. Proto je musíme zkoumat, vědět, jaké jsou to emoce, jaký mají charakter, za jakých podmínek vznikají.

Prostřednictvím transformace těchto emocí se mohou nešťastné situace, které prožíváme mentálně, buď redukovat, anebo se mohou transformovat v jiné. Otázkou tedy je, jestli takové věci jako žárlivost, podezřívavost, nenávisť, které narušují náš pokoj mysli a kromě toho ničí také naše štěstí, je potřeba považovat za nepřátele, které máme každý sám v sobě. Je potřeba najít určitou protiváhu, laskavost, lásku, péči o bližního, pocit sdílení věcí, altruismus – to je ta protiváha žárlivosti, závisti a tak dále.

Myslím, že lidské city, péče o bližního, pocit zodpovědnosti, pocit příslušnosti k určité komunitě, to jsou ty věci, které tvoří spirituálnost, duchovno. A toto duchovno nemusí být přímo vázáno na nějakou náboženskou víru. Dovolte, abych uvedl příklad. Již před narozením, ještě v matčině lůně, pozná podle některých vědců ještě nenarozené dítě mateřský hlas. To ukazuje, že již prožívá určitý pocit přináležitosti k bližnímu, v tomto případě k matce. Od samého počátku života lidské city hrají obrovsky velkou úlohu, a to až do samotné smrti. To ale nesouvisí přímo s náboženstvím. Dítě, kterému je rok, dva nebo tři, nemá ještě žádnou představu o nějaké víře nebo náboženství. Ale už v tomto věku má určitý potenciál cítit a také projevovat city vůči jiným lidem. Tato péče, toto starání se o základní lidské vlastnosti, i tyto samotné lidské základní znalosti jsou jaksi odděleny od náboženství.

Ať už je člověk věřící nebo nevěřící, jsou tyto základní lidské hodnoty v každém případě naprosto zásadní pro šťastný život. A jestliže máme žít lepším, šťastnějším životem, jestliže máme prožívat menší strach a úzkost, pak je potřeba si tyto věci uvědomovat a pečovat o ně. Myslím, že v dnešním světě, pro který je typický materiální rozvoj a globalizace, stále nesmíme zapomínat, že jsme hlavně lidské bytosti. My lidské bytosti jsme sice jakýmsi pány nad vědou a technikou, ale nejsme otroky této technologie. Lidské hodnoty by měly vždy stát výš než materiální věci a než technika. Já sám tomu říkám sekulární etika, která nevychází z nějakého konkrétního náboženství, ale představuje určité duchovno, které potřebujeme ke šťastnému životu. Nic jiného není třeba.

Potom si myslím, že každý člověk se může stát člověkem šťastným, může být daleko klidnější, a to se projevuje pochopitelně i v jeho prostředí, i jeho rodina žije šťastněji a neprožívá žádné úzkosti nebo žádné pocity rozrušení. Myslím, že i lidská společnost se tím může řídit.

Přišla doba, kdy je potřeba, aby lidé prostřednictvím vzdělání, sdělovacích prostředků a umění si tyto věci uvědomili, protože to je naprosto zásadní pro jejich vlastní štěstí a pro štěstí jejich rodiny. Proto si myslím, že je potřeba těmto základním hodnotám věnovat velkou pozornost. To je věc, které se nám v současnosti nedostává. Někteří lidé si myslí, že sekulární etika je vlastně odmítání náboženství. To není pravda; v Indii například se již po celá staletí rozvíjejí různá náboženství, a proto je pro Inda často velice těžké, aby se pro jedno z těchto náboženství rozhodl. To, čemu já říkám sekulární, znamená, že všechna náboženství mají stejná práva. Tato sekulární etika neznamená odmítání žádného náboženství, naopak to znamená, že žádné z nich neupřednostňujeme mezi ostatními náboženstvími. Myslím, že posilování této sekulární etiky je velice relevantní a velice důležité, jestliže lidé mají být šťastni, jestliže jejich budoucnost má být šťastnější, harmoničtější, bez násilí. Budoucnost, která přinese více spolupráce, která bude zdůrazňovat lidské hodnoty a bude je stavět nad materiální věci, to bude věc, která právě odrazí tuto sekulární etiku.

Ve snaze posílit tuto sekulární etiku je potřeba vycházet z nejrůznějších tradic. Vycházíme z různých filozofií, z různých tradic, které vyznávají tyto lidské hodnoty; pochopitelně existují mezi nimi velké rozdíly, například koncepce Stvořitele, která stojí proti koncepci, která neuznává žádného Stvořitele, ale sebestvoření. Navzdory různosti těchto různých filozofií je důležité posilovat základní lidské vlastnosti a najít jejich určitý standard.

Tradice je velice důležitá. Filozofie může být různá. Ale účel těchto různých filozofií vlastně vždy dojde ke stejnému cíli. Soucit, láska, odpouštění, tolerance, snášenlivost a sebedisciplína. Toto jsou společná východiska a také náš společný cíl. A když se objektivně ze svých vzájemných tradic poučíme a otevřeme se novým vlivům, poznáme, že tyto tradice mají v sobě stejný potenciál. Potenciál sloužit lidstvu.

Myslím, že tato různost filozofií, ale i různost náboženství, představuje jednu z krás lidské inteligence. Na zahradě máme také různé květy, máme různé barvy, různé velikosti rostlin a taková zahrada je velice krásná, velice užitečná. Naopak pokud budeme mít na zahradě pouze jednu květinu, všechno bude žluté nebo červené, potom pochopitelně

– i když tyto jednotlivé květy budou nádherné – celá zahrada bude daleko méně atraktivní, protože jí bude chybět rozmanitost. A na naší planetu se můžeme také dívat jako na takovou zahradu, ve které existují různé filozofie, různé koncepce a různé tradice, a kdyby sem přišel nějaký návštěvník z kosmu, a kdyby viděl představitele různých filozofií, různého myšlení, tak určitě by to také ocenil.

(*Fórum 2000, Pražský hrad, září 2000. Redakčně upraveno.*)

**Prezident Rádia Svobodná Evropa
Thomas A. Dine**

Nové technologie nám umožní lépe si porozumět

Za sebe i za instituci, kterou zastupuji, chci poděkovat prezidentu České republiky panu Havlovi. Je pro nás morálním architektem redefinované komunikační společnosti. Velice si ho vážím a je mi velkým potěšením, že se mohu zúčastnit tohoto Fóra 2000.

V posledních dvou dnech se zde hodně opakovala dvě slova: prvním je výraz *tolerance* a druhým slovem *přijímání, přijetí*. Tolerance znamená schopnost snášet bolest, být schopen přijímat praktiky, které jsou jiné než naše vlastní, ale přijímání je ještě pozitivnější pojem, a ten bych chtěl zdůraznit: znamená to souhlasit s některým jiným slovy i činy. Máme-li dosáhnout skutečných svobod, svobod v náboženských praktikách, svobody slova, svobody tisku, svobody výrazu, svobody životního stylu, pak nesmíme pouze něco vydržet nebo něco tolerovat, ale musíme přijímat a oceňovat různost náboženství, různost etnických skupin. A proto tvrdím, že potřebujeme více než toleranci. Potřebujeme také přijímat, musíme usilovat vědomě o to, abychom vzdělávali ty, kteří jsou sice tolerantní, ale kteří nejsou schopní přijímat.

Tolerance a přijímání, to je globální problém, který se neustále opakuje. I dnes se s ním potýkáme. Tento problém se vyskytuje v různých formách. Často se nám nedaří tuto destruktivní sílu, tuto rakovinu společnosti ovládnout. Dnes, kdy se náš životní prostor stále zmenšuje, je to ještě naléhavější problém. Musíme tuto nemoc lidského charakteru vyléčit, musíme se naučit přijímat ostatní, musíme se také těšit z různosti, a nesmíme různosti zneužívat pro to, abychom jednu skupinu vylučovali.

Pokud tolerance a přijímání jiných budou ovládat naše vzájemné vztahy, pak řešení ostatních problémů nebude již tak obtížné. Právě proto, že problém intolerance je problémem starým, nemůžeme proto očekávat absolutní řešení, můžeme pouze usilovat o stále lepší přístup, jinak nebude šance na úspěch. Z historie víme, že lidé neustále rozlišovali mezi „námi“ a „jinými“. A ti v té první skupině podle svého názoru byli zvláštní, byli mimořádní, obdivuhodní, a ti druzí byli méněcenní. Neustále rozlišovat máme v povaze, rozlišovat musíme, abychom také tento svět chápali, ale pokud toto rozlišování nás také

činí lidmi, pak činění rozdílů mezi lidskými skupinami v tom smyslu, o kterém jsem hovořil dříve, nás lidmi nečiní.

V současné době mají lidé k sobě blíže a více si uvědomují rozdíly nejenom uvnitř vlastních komunit, ale i rozdíly proti těm, které považují za outsidersy. Tyto outsidersy považují za podezřelé právě proto, protože jsou jiní; z tohoto důvodu je zapotřebí naučit se je přijímat - ve školách i v politických systémech. Tragédie spočívá v tom, že příliš mnoho lidí je ochotno kázat náboženskou, rasovou intoleranci, náboženské a rasové předsudky, kdy určitá skupina používá rozdíly mezi lidmi k tomu, aby maximalizovala svou vlastní moc. Takovéto vykořisťování velice často má tu formu, že se povyšuje insider a dehumanizuje outsider. Nyní v 21. století se lidé ptají, zda je vůbec možné tento globální problém řešit. Všichni víme, jaké jsou výsledky etnických bojů v bývalé Jugoslávii, ve Rwandě a v celé řadě dalších míst, například v této části světa vůči Romům. Všichni víme, jakým způsobem se tyto bojůvky snaží odlidštit své soky, aby je snáze mohl zabít. Víme, jakým způsobem jsou lidé v těchto konfliktech znásilňováni, nejenom fyzicky, ale jak jsou znásilňováni i jejich duše.

Všichni, kdo chtějí zničit svého nepřítele, jej musí nejdříve dehumanizovat. Víme, že všichni lidé, i ti nejhorší, znají ono tabu, které nám zakazuje zabít jiné lidi. A proto hodlá-li někdo zabít masově, musí své soky nejdříve zbavit jejich lidství, dehumanizovat. Tento dehumanizující proces tu je a my si uvědomujeme, že právě proto jsou důležitá takováto fora jako Fórum 2000. My se totiž potřebujeme přenést přes onu potřebu rozdělovat lidi do kategorií, podle nichž jsou některé skupiny hodnotnější než skupiny jiné. Ovšem otázka je, jak postupovat.

Naše společná historie říká, že každý jedinec, každá společnost musí nejdříve si toto vyřešit uvnitř sama sebe; abychom porozuměli, musíme všem odpustit, ale to není pravda. Jsou tu určité činy, které odpustit nemůžeme, jsou tu určití lidé, kterým nemůžeme odpustit, ale nejsou lidská společenství, kterým odpustit nelze. A to si musíme uvědomovat znovu a znovu. Využívat tohoto vědomí i v našich vzdělávacích systémech, využívat toho v našich moderních komunikačních systémech.

Komunikační technologie se často využívá pro rozdělování lidí, pro získání nadvlády nad lidmi. Na druhé straně tyto komunikace nám dávají možnost, abychom si porozuměli. Rozhlas, televize, tisk jsou bohužel v současné době příliš často zneužívány těmi, kteří mají menší zájem na propagaci porozumění než na propagaci destrukce. Nás všechny děsí strašné zprávy, které překračují elektronické hranice; bývalá svobodná média v bývalé Jugoslávii také jsou odpovědná za Miloševiče, jsou také zodpovědná za balkánské války.

Říkal jsem, že nás to děsí. A děsí nás to často, ale ne vždy jednáme, ne vždy se snažíme tyto zprávy nahrazovat zprávami pravdivými – někdy se bojíme, někdy se stydíme a někdy prostě nevíme jak. Musíme se naučit bojovat proti intoleranci, musíme bojovat za přijetí druhých, za vzájemnou úctu.

Chtěl bych se s vámi podělit o myšlenky, které vyplývají z naší spolupráce s komunikační společností. Snažíme se využívat internetu a vůbec médií také proto, aby-

chom překonávali intoleranci a rasovou nenávisť. Ze zkušeností z posledních tří let vím, že to je úkol nesmírně obtížný. V Rádiu Svobodná Evropa a Svoboda bylo naše ázerbájdžánské vysílání dříve určeno dvěma různými etnickým skupinám, ale tyto dvě skupiny spolu v současné době válčí. A přesto naše oddělení vysílá z jednoho místa pro obě strany. V tomto oddělení jsou dva různí redaktori, kteří mají různý názor na tento konflikt, ale přesto dokáží spolupracovat, a doufáme, že podobným způsobem bude moci spolupracovat i jejich obecnostvo.

Naše publikum je často zvyklé na kult jedné osobnosti a na to, že slyší příběhy hanobící druhou stranu. My oslovujeme středoasijské publikum tak, aby umělo klást otázky, aby umělo zpochybnit nepravdivé nenávisťné informace, kterých se jim dostává. Každý den vysíláme také do bývalé Jugoslávie ve čtyřech různých jazycích, propagujeme přijímání druhých skupin a zásady fair-play. Nepropagujeme Velké Srbsko, Velké Chorvatsko, nikoliv. My vysíláme i místní zprávy, lokální zpravodajství na základě informací, které získáváme od svých místních zpravodajů. Propagujeme demokracii, aplikujeme standardy demokracie, objektivnosti. A i když vysíláme pro posluchače, kteří se nenacházejí ve válečném stavu, vysíláme takovým způsobem, aby i oni pochopili podstatu konfliktu. Snažíme se je vést popsanou cestou. Ne vždycky jsme úspěšní. Jsem však rád, že i když nedávná volební krize v Jugoslávii byla velice silná, přesto místní průzkum veřejného mínění prokázal, že i v té době nás poslouchal veliký počet lidí.

Naše vysílání je zaměřeno tak, že nenávisť se stává méně přijatelnou volbou. Povzbuzují nás naši posluchači, povzbuzuje nás to, co nám sdělí po internetu, telefonem i jinak. I Řekové měli takovou strategii, že je zapotřebí nejdříve poznat sami sebe. A my to musíme rozšířit tak, abychom se naučili nejenom přijímat sami sebe, ale musíme i přijímat další národy, další lidi světa, který se stále zmenšuje.

(Projev na Fóru 2000, září 2000, Pražský hrad. Redakčně upraveno.)

Rektor Univerzity Karlovy Ivan Wilhelm

O paralele vysokých škol a veřejnoprávní televize

Vybudované, získané nebo dokonce vybojované nám připadá příliš samozřejmé, jisté či neměnné. Možná takové naše postoje pramení z toho, že cena, kterou jsme za tyto výsledky zaplatili, nebyla příliš vysoká, anebo ji pouze jako příliš vysokou nehodnotíme. Nastane-li pak konflikt, cítíme se být zaskočení a nepřipraveni na adekvátní řešení. Chceme najít řešení především rychle. Přitom se snažíme obtížnou a namáhavou cestu hledání odpovědí, argumentací a rozprav co nejvíce zkrátit a řadu otázek obejít. Nejlepší zkratky přitom vedou obcházením analýzy vlastních omylů a chyb, neochoty ke korekci svých postojů a z toho vyplývajících omluv a napravování nežádoucích výsledků.

Jsou to kroky jistě velmi těžké a většinou nejsme na ně vždy dostatečně připraveni. Chci zdůraznit, že jen pečlivé sbírání věcných argumentů, jejich neustálé vyhodnocování, naslouchání partnerům a trpělivost v rozhodování mohou představovat součásti složitě stavby, která se nazývá politickou kulturou.

Mohu z vlastní zkušenosti potvrdit, jak je tato práce těžká. Současně však mohu říci, že nedostatek nebo neschopnost vzájemné komunikace, velkorysosti, nedostatek vědomí společného cíle, povýšenost či agresivita v jednání, absence slušnosti a vzájemné úcty vedou směrem právě opačným. Odtud pak plynou potíže při nalézání řešení.

Toto je společným jmenovatelem mnoha našich problémů a příběh České televize je jedním z nich.

Chci uvést několik poznámek, přičemž nezakrývám, že vycházejí hlavně ze zkušenosti vysokých škol.

Vysoké školy jednak mají podobně jako Česká televize veřejnoprávní charakter, jednak jejich vztahy a tudíž i zkušenosti ze světa médií jsou poměrně bohaté.

Máme také hodně cílů a úkolů, ve kterých si můžeme vzájemně pomáhat. Více, než by se mohlo na první pohled zdát.

Samostatnost, kterou vysoké školy získaly podle současného zákona tím, že se oddělily od státu, vyvolala nejprve v akademické obci euforii. Širší prostor pro vlastní iniciativu, koncepcie, nápady, tvůrčí zaujetí znamená výrazné zkvalitnění podmínek akademické práce. Závislost nebo dokonce podřízenost v oblasti tvůrčí činnosti totiž nezřídka vede k pasivitě, alibismu nebo až k zneužívání nadřízeného postavení.

Postupně jsme však přicházeli také na to, že poskytnutím samostatnosti jsme současně převzali i výrazně zvýšenou míru individuální odpovědnosti. Přitom nejde jen o odpovědnost akademických funkcionářů, ale každého z členů akademické obce. Mít věci ve vlastních rukou znamená sám se zodpovídat z chyb a neúspěchů. Není nadřízeného, který by některé z nich zakryl nebo mohl nést jejich hlavní tíhu sám. Přitom výkon učitele podléhá každodennímu hodnocení, a to nejen ze strany studentů. Zde je určitá paralela. Televize je také tvůrčím pracovištěm, které je každodenně a z mnoha stran bedlivě sledováno a hodnoceno. Naše zkušenosti ukazují, že nejefektivnější cestou k nápravě drobných chyb, které jsou právě nejčastější, není trestající ruka, ale předcházení nedostatkům spočívající především ve schopnosti poradit, pomoci a diskutovat. Je důležité položit potřebné otázky včas a společně na ně odpovídat.

Postavení každé z obou porovnávaných institucí jednoznačně určuje i úkoly veřejné služby, které jsou jim svěřeny. V nich je potřeba hledat důvod, proč nemluvíme jen o státních či soukromých vysokých školách nebo o státní či výlučně o soukromých televizích. Pro soukromé osoby by totiž plnění úkolů veřejného zájmu v celé šíři mohlo být obtížné, ekonomicky příliš nákladné či zbytečné.

Nově otevřené soukromé vysoké školy například logicky směřují k atraktivním oborům s menšími náklady a působí tudíž pouze v jistém segmentu vysokoškolského vzdělávacího sektoru.

Z této paralely odvozují hlavní argument pro existenci veřejnoprávní televize. Nejde totiž jen o poskytování objektivního zpravodajství. Veřejným zájmem je bezesporu podpora prezentování kultury v nejširším slova smyslu a výchovné a vzdělávací působení s ohledem na naše konkrétní podmínky a potřeby.

Přiznám se, že pokus přesně formulovat úkoly České televize by nebyl příliš jednoduchý. Pokusím se proto vyjádřit jinak. Považuji Českou televizi, stejně tak jako Český rozhlas, ale i Národní knihovnu, Národní divadlo, Národní muzeum, Českou filharmonii a podobná tělesa za skutečně národní instituce, jejichž poslání je nezastupitelné a v mnoha směrech výlučné. Zmíněné instituce jsou sice formálně od sebe odděleny, a v některých případech, třeba u rozhlasu a televize, by možná stálo za to si položit otázku, proč je tomu tak i dnes. Nicméně můžeme vidět řadu společných cílů, ke kterým mají působit, každá svými prostředky. Tyto cíle nezanikají ani v evropském kontextu, ba právě naopak. Evropský prostor vede právě k posilování jejich rolí. Rozvíjení národních kultur a uchování národní identity je nezbytnou podmínkou pro vytváření kultury evropského regionu. Zde lze opět nabídnout mnoho příkladů z mezinárodní spolupráce vysokých škol jak ze vzdělávací, tak i vědecké činnosti.

Lze uvítat, že jsou připraveny či připravovány novely zákonů, které se televizního vysílání týkají. Snad nové texty budou lepší, než je současný stav. Na druhé straně se obávám, abychom jednou změnou zákona nepovažovali věc za vyřešenou, abychom nezotožnili vytvořená pravidla s realitou, abychom po zákonech nepožadovali víc, než ve skutečnosti představují.

A tím se vracím na počátek svého vystoupení. Odpovědnost za instituci je formálně možno uložit jednotlivci nebo kolektivu tří, osmi, patnácti či padesáti lidí. Ve skutečnosti je ovšem třeba usilovat o to, aby vědomí odpovědnosti měli i mnozí další, kteří třeba v méně formálním postavení mohou televizi pomoci uskutečňovat její úkoly, aby způsob jejich volby či jmenování byl podřízen požadavkům na jejich lidské kvality, a nikoli naopak. Aby to byli lidé vzdělaní a moudří, měli přirozenou autoritu a schopnost naslouchat názorům druhých. Aby měli vytvořeny nejnужnější podmínky pro nezávislé rozhodování a aby se o to také snažili.

V těchto věcech nám zákony mohou pomoci jenom zčásti. Je to povětšinou v našich rukou.

(Z vystoupení rektora Univerzity Karlovy na veřejném slyšení v Senátu ČR, uspořádaném dne 12. 1. 2001 ke krizi v České televizi.)

PROHLÁŠENÍ PŘEDSEDNICTVA AKADEMICKÉHO SENÁTU UNIVERZITY KARLOVY z 3. ledna 2001

Předsednictvo Akademického senátu Univerzity Karlovy vnímá současnou situaci v České televizi jako neúnosnou a nekorektní ve vztahu k potřebám občanské společnosti. Obrací se v této souvislosti na všechny zúčastněné a kompetentní subjekty s žádostí, aby respektovaly vážnost a roli, kterou má v naší republice tato veřejnoprávní instituce naplňovat, a urychleně nalezly racionální a perspektivně přijatelné východisko z tohoto neudržitelného stavu. Řešení, které by zajistilo nezávislost České televize, zabezpečilo a stabilizovalo její veřejnoprávní charakter ve smyslu všestranné a nestranné služby veřejnosti.

Vladimír Geršl, předseda AS UK

Josef Staša, Marie Dohalská, Michal Šobr, Jiří Hanika, Martin Mokrejš

Herečka Táňa Fischerová
Poslanci, mějte nás rádi

Dobrý večer milí poslanci, paní a pánové,

s napětím očekáváme a chceme věřit, že budete akceptovat naše připomínky a schválíte zákon o ČT, který bude opravdu posunem k lepšímu, že nebudete schvalovat kodex, jenž vám schvalovat nepřísluší a vyberete dočasného ředitele, který bude skutečně slušný a všeobecně akceptovatelný. Jinak nám občanům zbývá jediné. Soudržnost a plná náměstí.

Milí poslanci: vyčítáte nám, že v našem demokratickém systému porušujeme zákony. Nebudeme rozebírat, zda právě vy nevyužíváte nedokonalé zákony pro sebe. Ale pokud nás obviňujete, křivdíte nám. My se opravdu snažíme! My přece odevzdaně stojíme fronty na řídičské průkazky a když je v lednu nedostaneme, budeme jezdit i na koloběžkách a na kolech a budeme si na nich svítit, i když světla nemají. My přece ochotně ukládáme peníze do bank a chápeme, když o ně přijdeme, protože zákon je tu přece pro všechny a tedy i pro ty, kteří nás okrádají. Radostně utváříme družstva doktorů, aby mohli dodržovat zákoník práce a jsme ochotni počkat i s otevřenými břichy, aby se zákon naplnil. Vždyť jsme se nechali vámi vyloučit z projednávání vlivu stavieb na životní prostředí, protože je nám jasné, že veřejnost do toho opravdu, ale opravdu nemá co mluvit. Oceňujeme, že v Temelíně je vše pod kontrolou a cítíme hrdost na to, že případná maličká jaderná havárie potvrzuje dobrý bezpečnostní plán i to, že v případě maléru nedostaneme nic, protože chápeme, že není z čeho. Nakonec jsme vydrželi vaší nestrannou radou jmenovaný kůl v plotě za ředitele ČT a teď se zatnutými zuby snášíme jeho pohrobky. My opravdu děláme, co můžeme. Ale prosíme vás! Mějte nás za to aspoň trochu rádi. My se do té Evropské unie doškobrtáme, dolezeme po čtyřech, doplazíme vámi moudře řízenou demokracií, abychom tam svými zákony oživilí jejich nudný život a demokracii.

Na závěr odbočím do jiné oblasti. V dnešní diskusi o podobě školství existuje už dnes a tady jedna škola v Chrudimi, která se rozhodla nečekat a začít sama. Rozvíjejí tam kromě základních předmětů v každém to, co umí a k čemu má vztah. Žáci tam jezdí z daleka a rádi. Ředitel této školy řekl: náš úspěch je založen na spolupráci, nikoli na soutěživosti. Pravda, někteří žáci soutěžit rádi, ale většinou jsou to ti, kteří zoufale neumějí prohrávat.

Náš parlamentní systém je založen na soutěživosti politických stran. Navrhují diskusi o záměně slůvka soutěživost za slůvko spolupráce. Samotných stran, ale také, a to zejména, spolupráce s námi občany.

(Kavčí hory, 21. 1. 2001)

MMI

OČEKÁVÁNÍ

Na počátku třetího tisíciletí se redakce VNR obrátila na několik osobností s otázkou, co od budoucnosti očekávají. Odpovědi, které jsme získali, uveřejňujeme seřazené podle abecedy.

Toxikolog prof. Zdeněk Bardoděj se bojí drog

Libost jako nebezpečí

Jaké problémy ve svém oboru, tj. v toxikologii, vidíte jako nejdůležitější pro příští léta? V čem vidíte největší nebezpečí?

Všechny chemické látky se mohou stát nebezpečnými; záleží na druhu účinku a na dávce. Díky technickému pokroku bude asi ubývat klasických chronických otrav v průmyslu a snad i poškození z léčiv a kontaminantů se závažnými pozdními účinky. Je třeba pracovat na zlepšování toxikologických testů a používat je. Myslím, že je důležité odhalovat časné, skryté účinky, které mohou postihovat až další generace a potom také likvidovat látky, které se zneužívají.

Není to spíš projev úpadku lidské kultury, civilizace, že se lidé utíkají k drogám; neměli by se víc přesvědčovat, že se mohou mít radost i z něčeho ušlechtilějšího? Teď mi napadá, že nějaké drogy se vlastně používaly ve všech kulturách.

Používaly, ale tehdy se třeba braly ke kultovním obřadům, ale dnes nebezpečí hrozí celé populaci. Také se připravují účinnější látky: heroin je horší než morfin, ale jsou daleko nebezpečnější sloučeniny. Kdysi se dokonce vyráběl pro děti sirup s heroinem.

A pro usnutí se dětem vařil odvar z makovic.

Dnes se vše vyrábí ve velkém, i průmyslově. Hodně jsem se věnoval analytice a myslím, že by exponovaní lidé, např. poslanci, měli odevzdávat ke kontrole moč, aby se zjistilo, zda neberou drogy. Jsem přesvědčen, že někteří drogy berou. Viděl jsem reakce k drogovému problému nejen v Lékařském domě, nýbrž i při jednání v senátním výboru. V Karlových Varech se konalo 24. – 26. 11. 1993 mezinárodní toxikologické sympozium. Zástupce našich letců tehdy označil kontrolu, zda nekouří marihuanu, a případný postih za omezování lidských práv. Kdosi se ozval, že zřícení letadla je také omezení lidských práv. Dr. H. D. Baumann v přednášce dokumentoval, jak po zavedení kontrolního screeningu v r. 1986 klesá užívání drog u příslušníků policie, armády, námořnictva, letectva, pracovníků ve státní službě i v závodech a z toho plynoucími důsledky na kvalitu práce a zdraví. Šel jsem za ním a zeptal jsem se, zda je tomu tak i u veřejných činitelů. Odpověď byla: „Zeptejte se přímo, zda také prezident musí odevzdávat moč – samozřejmě musí, vždyť on má tlačítka k bombám.“

Důkaz jedné drogy v jedné moči není nákladný, stojí 100,- Kč. Nejčastěji jde o pervitin, pátrání i po heroinu a marihuaně nebo kokainu je potom za 300 Kč. Někdo tvrdí, že to je drahé. Kontrola u BSE je asi za 1500 Kč.

Kontrola je sice dobrá, ale musí to být také věcí osvěty, aby si lidé uvědomili, že jsou i jiné radosti než drogy. Dá se lidstvo poučit?

Myslím, že ano. Bývalý režim sice otvíral cesty k toxikomaniím zpřístupňováním léků, jež vyvolávají závislost, ale nebylo snadné sem drogy dovážet a obchodovat s nimi. Myslím, že je možná výchova. Studentům jsem vždy říkal, že kdybych byl v jejich věku, nikdy bych si za partnera nevybral někoho, kdo bere drogy, přespříliš holduje lékům, je alkoholik nebo kuřák, protože může poškodit děti i další generace. Studenti se chodili svěřit. Přišla studentka a ukázala mi vpichy a tázala se, zda má mít ještě děti. Mladým lidem, nejen děvčatům, strašně záleží na tom, aby měli zdravé děti.

Přece tedy jen ta osvěta a výchova je důležitá.

Zdá se, že Národní protidrogová centrála má úspěchy v úsilí proti pašování, výrobě a obchodu s drogami. Zdravotnictví je trochu dlužno. Epidemiologie drog je trochu málo, i methadonový program, podpora drogových koordinátorů, streetwalkerů a center, zvláště jsou-li tyto akce zpochybňovány ve sdělovacích prostředcích. Není žádná ztráta, nezkusí-li mladý člověk drogu.

Kazatel Církve bratrské Pavel Černý si přeje:

At' Bůh dá moudrost vědcům a politikům

Co považujete za největší problém v nastávajícím století? Bude to boj se zlem?

Domnívám se, že ano, a že to zlo bude na nás dotírat v různých podobách. To lo je samozřejmě někde uvnitř v nás, v lidech. Ale už můžeme vidět špičky ledovce, jako je například ekologická krize, ekonomické napětí, potom obrovské napětí mezi bohatými zeměmi a chudými zeměmi. To jsou časované bomby, které mohou kdykoliv vybuchnout. V tom vidím veliké nebezpečí. Za tím vším se skrývá lidský hřích, chamtivost, sobeckost, neochota se dělit s druhými, skutečně chtít „vykořisťovat“ druhé. Možná toto století přinese také ještě některé další problémy, které bude třeba řešit a na které bude třeba hledat etické odpovědi.

V čem vidíte východisko? Vidíte ho v příkladu Alberta Schweitzera, jak jste se o tom zmínil na předvánoční besedě se studenty naší školy?

Myslím že ano. Východisko vidím v tom, když je člověk ochoten uznat, že nad ním je existence někoho, kdo ho přesahuje. Někdy tomu říkáme transcendentno. Křesťané tomu říkají Bůh.

O transcendentnu přece mluvívá prezident Havel.

To má náš pan prezident rád, on si to ale nepředstavuje konkrétně. Ovšem já bych šel dál, protože věřím, že transcendentno se prolomilo do naší existence právě v Ježíši Kristu. Myslím, že tím obrovským nebezpečím je globalizace, kterou nemůže nikdo zastavit, ale že naděje je v tom, že se lidé skloní před autoritou, která je převyšuje a že Bůh dá moudrost politikům, vědcům, lidem, kteří mohou situaci ovlivnit. Ale znamená to osobní, vnitřní pokoru, před něčím, co je větší, než jsme my.

Myslíte si, že je toho generace mladých vzdělavců nebo vysokoškoláků schopna?

Netroufám si odpovědět definitivně. Jen bych rád něco řekl právě pro 3. lékařskou fakultu, kde jsem mluvil ke studentům. Ze zkušenosti vím, že nejvíc mladých lidí, kteří hledají Boha a nacházejí ho v Kristu, pochází v Praze právě z lékařských fakult a z fakulty matematicko-fyzikální. Snad je tomu tak proto, že se tito lidé setkávají s mezními situacemi v lidských životech a že hledají pomoc. A pokora před nekonečnem a před věcmi, které nás přesahují, před utrpením a tím, před čím někdy musíme i kapitulovat, vede k tomu, že člověk přijímá potom autoritu někoho vyššího.

Myslím, že mladá generace už není zatížena mnohými problémy, které jsme prožili my, a že je otevřena právě i tomu transcendentnu. V mladou generaci mám velikou naději.

Doc. MUDr. Jan Pachel, CSc., KAR 3. LF UK

Současnost a budoucnost anesteziologie a resuscitace

Pokud bychom se zaměřili na **otázky organizační** a postavení oboru AR, je zřejmé, že prodělal v posledních desetiletích velmi příznivý vývoj, který můžeme demonstrovat i na příkladu našeho pracoviště. Teprve v roce 1963 vzniká ve Vinohradské nemocnici samostatné anesteziologické oddělení a v roce 1983 se Anesteziologicko-resuscitační oddělení stává klinikou. V současné době se řadí k významným pracovištím fakultní nemocnice i 3. LF UK. Jak se bude dál rozvíjet záleží na další koncepci oboru a změnách, které přinese vstup do Evropského společenství. Toto souvisí bezesporu s rozvojem oborové intenzivní medicíny.

Pokud jde o **otázky výzkumné** je třeba pouze s určitým uzarděním konstatovat, že stále přesně nevíme, jakým mechanismem inhalační anestetika vlastně působí. V oblasti resuscitační péče jsme si vědomi, že naše léčba je převážně symptomatická. Za zásadní problém oboru vidím řešení otázky sekundárního postižení orgánů po závažném inzultu, který vede k aktivaci zánětlivé reakce organismu na zátěž. Domnívám se, že cesta k zodpovězení této otázky bude řešena ovlivněním reaktivity imunitního systému.

Na úrovni fakulty bych si přál především užší spolupráci s ústavu fakulty, jejichž výzkumná potence jednoznačně v posledních letech narůstá. To považuji za nejpodstatnější ukazatel příznivého vývoje. Věřím, že především na rozvoji v této oblasti se budu podílet.

V oblasti **pregraduální výuky** bychom chtěli studentům poskytnout co nejlepší podmínky. To souvisí obecně se základními otázkami reformy financování lékařských fakult. Výrazné snížení počtu studentů by přispělo ke zkvalitnění výuky, k užšímu a především časnějšímu zapojení studentů do klinické práce a projektů klinických pracovišť. To také nepřímou souvisí i se zákonem daným statutem lékařských fakult a postavením fakultních nemocnic. Domnívám se, že takto konzervovaná dvojkolejnost v této oblasti je škodlivá.

Jazykové školy na lékaře nemyslí

Nikdo jistě nepochybuje o tom, že znalost cizích jazyků obecně, angličtiny pak zejména, se v 90. letech díky změnám podmínek výrazně zlepšila. Lepší motivaci než otevření hranic a umožnění volné komunikace si žádný jazykový didaktik nedokáže představit. Schopnost komunikovat cizími jazyky byla povýšena na jedno z předních míst hodnotového žebříčku. Tento jazykový vývoj samozřejmě pozitivně ovlivňuje i komunikaci v jazyce odborném, jazyk medicíny nevyjímaje. To však neznamená, že tento obor je bezproblémový.

Úkolem jazykového pedagoga na vysoké škole je rozvíjet jazyk odborný, a tak přispívat k profesionalizaci v oboru jazyka. Didaktický úkol je to jistě nemalý a pro řadu studentů bude jeho výsledek v budoucnu třeba i existenčně rozhodující. Primárním předpokladem budování odborného jazyka je ovšem dostatečná znalost obecné angličtiny ze střední školy. A tady jsme, myslím, u největšího problému, který náš obor v současnosti má: **angličtinu slovem i písmem ovládá ze střední školy v „míře potřebné“** pro rozvíjení odborného jazyka **sotva polovina všech studentů**; někteří nezvládají ani základní gramatické struktury a běžnou slovní zásobu.

Několik let jsme doufali (snad bláhově), že se situacelepší; fakt, že svět nás vnímá jako národ mluvící (až na výjimky) angličtinou úrovně „beginners“ až „pre-intermediate“, jsme považovali za přechodný stav, který se mladé generace už nebude týkat – vždyť na podporu studia cizích jazyků dnes existuje řada programů, vycházejí kvalitní učebnice, někteří studenti dokonce studují v zahraničí! Agentury se v nabídkách předhánějí (viz např. Expolingua). Bohužel se zdá, že znalosti angličtiny ze střední školy se v posledních několika letech v průměru nelepší. Důvod? Zákony volného trhu promítnuté do jedné z oblastí, kde školství nemělo šanci konkurovat. Chybějí-li základnímu a střednímu školství učitelé – dobří angličtináři, těžko to může vysoká škola přehlédnout. Ale stejně tak těžko může vysoká škola nahradit vzniklý jazykový handicap; nemá na to čas ani prostředky.

A tak dnes stojíme před řešením tohoto problému; a snad právě díky tomu, že se nám v poslední době podařilo posunout výuku odborné angličtiny na vyšší úroveň a provázet ji s novým curriculum, vyvstává tento problém o to naléhavěji.

Nechceme-li snížit latku požadavků a vrátit se zpět (a to jistě nechceme), je v zásadě několik možných řešení, avšak žádné z nich není ideální:

1. zavést přijímací zkoušku z angličtiny a studenty, kteří nemají potřebné základy, na fakultu nepřijímat (bylo by to opatření účinné, ale jazykově diskriminující), n e b o
2. studentům s prokázanou malou znalostí jazyka povinně rozložit první ročník a do tohoto ročníku vložit rozsah výuky potřebný ke zvládnutí dané jazykové úrovně (takovéto opatření by však bylo při kapacitě ústavu 2,5 úvazku angličtinářů nerealizovatelné a navíc by jistě mnozí namítali, že lékařská fakulta není jazyková škola), n e b o

3. zrušit povinnou angličtinu a ponechat možnost volby jazyka (už slyším námitky: angličtina je pro medicínu jazykem číslo jedna. Ano, jistě. Ale co bude pro studenta a posléze lékaře – našeho absolventa výhodnější? Komunikovat pokročilou němčinou či francouzštinou, včetně jazyka odborného, pokud s těmito jazyky přicházejí ze střední školy jako svými jazyky hlavními (maturitními), anebo jen elementární angličtinou, zahalenou do hávu lékařské terminologie? Tím nechci zpochybnit názor, že všichni studenti by měli umět anglicky pasivně natolik, aby mohli číst odbornou literaturu a získávat v angličtině nové informace. Nicméně nelze se domnívat, že to za nás vyřeší nějaká jazyková škola, kde studenti budou po večerech studovat němčinu či francouzštinu. Žádná jazyková škola totiž neučí němčinu a francouzštinu pro lékaře!!!

Nejhorší variantou by bylo tvářit se, že tento problém neexistuje, a přehlížet, že studenti ve své anketě jako předmět, který by měl mít větší hodinovou dotaci, uvedli na **prvním místě angličtinu!** To jistě není náhoda, je to jen potvrzení toho, co my jako pedagogové víme již delší dobu, a proto se snažíme tento stav při sebemenší příležitosti zlepšit. I cizojazyčná kompetence bude totiž rozhodovat o tom, jaké absolventy budeme mít, jak budou po stránce jazykové připraveni ke své profesi, jaký obraz tyto studenti vytvoří o své alma mater a potažmo fakultě.

O tom, že otázky výuky jazyků na univerzitní úrovni nejsou žádným anachronismem, nýbrž právě naopak tématem velmi aktuálním, svědčí celá řada mezinárodních aktivit. Zdaleka nejsme jedinou lékařskou fakultou, která se snaží s jazykovými problémy vyrovnat (svědčí o tom šetření našeho ústavu na 15 evropských univerzitách, které bylo součástí grantového úkolu FRVŠ).

Současný evropský vývoj přelomu tisíciletí k celé situaci v cizojazyčné komunikaci navíc zastává lehce schizofrenní postoj: na jedné straně usiluje o integraci, čemuž významně napomáhá univerzální jazykové pojítko – mezinárodní angličtina. Na straně druhé se však brání hegemonii angličtiny a podporuje malé i větší jazyky národní (viz **Evropský rok jazyků 2001** – str. xy...) ve snaze vytvářet budoucí jednotnou Evropu, založenou na jazykové rozmanitosti. Ať již tak či tak, jistě je, že komunikace alespoň dvěma cizími jazyky bude nutnou součástí profesního vybavení vzdělaného Evropana. Doufáme, že k nim v budoucnu budou patřit i naši čeští studenti.

Co čeká MUDr. David Rath

Jaké naděje vkládáte jako prezident ČLK do prvních let počínajícího století?

Naděje nevkládám žádné, třeba budu následně příjemně překvapen.

Jaké naopak čekáte problémy?

Problémů je řada. Pokračující devastace životního prostředí. Deformovaný životní styl založený na spirálovitě narůstajícím konzumu, kdy jedinečný a neopakovatelný dar svého života promrháváme, a to pouze proto, abychom mohli více zkonsumovat.

Evangelický farář Miloš Rejchrt soudí:

S desítkovou soustavou problémy nezmizí

Neočekávejme nic od 21. století jen proto, že začíná určitou cifrou. Čísla jsou nahodilost. Lze ovšem očekávat, že některé tendence, které se už objevují, se budou dále rozvíjet. Budoucnost ale není určována přítomností, už se stalo, že se prognostici sekli. I to je poučné, že v oboru kosmického letectví nedošlo k tomu, co se očekávalo koncem 60. let, že cestování do kosmu bude běžnou záležitostí. Ani kosmonautika, ani letectví neučinily v tomto směru žádný výrazný pokrok, jako by zarazily u stropu možností a dále se příliš nerozvíjejí.

Došlo však k takové revoluci v informatice, jakou nikdo z prognostiků neočekával. Troufám si předvídat, že informační revoluce bude pokračovat a bude se podílet na tom, že životní styl lidstva se bude stále více unifikovat. Životní styl Evropanů, Afričanů, Američanů, Asijců a Australanů se bude sobě stále více blížit.

Co se týče duchovního rozměru lidstva, očekávám, že jednotlivá náboženství se budou diverzifikovat uvnitř sebe sama. Bude docházet k pronikání jednotlivých kulturních náboženských proudů, ale uvnitř těchto bude docházet ke štěpení. Jednotlivé proudy se budou dělit na fundamentalistické a liberální jak v islámu, tak v křesťanství i v okruhu hinduismu a buddhismu. Proto neočekávám konflikt např. mezi křesťanskou a islámskou kulturou, ale uvnitř křesťanského a uvnitř islámského světa, vyvolaný fundamentalistickými směry, které – jak doufám – zůstanou menšinové.

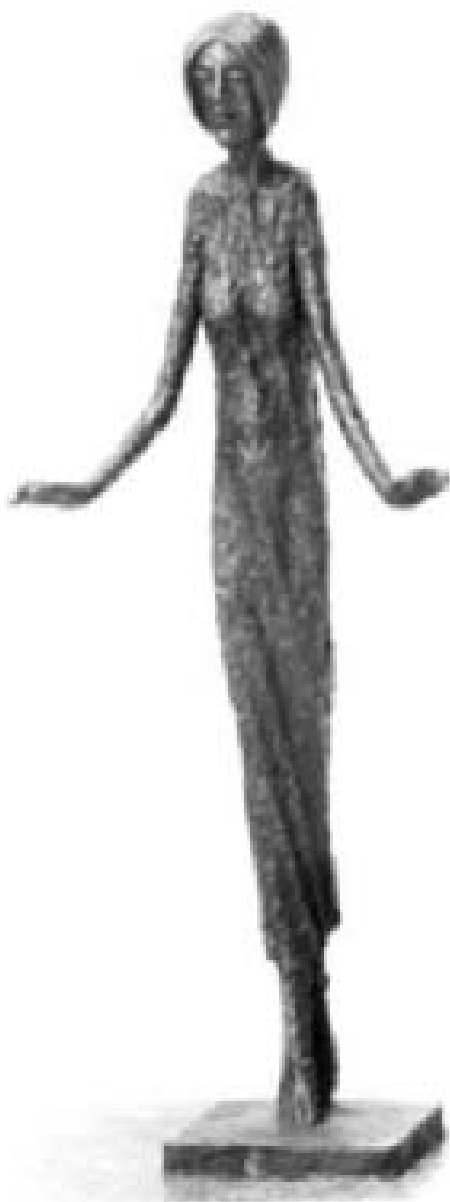
Dále mám za to, že asi největší převrat, který nás čeká, bude v biotechnologiích, což souvisí s tím, že se v genetice dochází k objevům, které už teď nabízejí technologické využití. Nemám za to, že samo proniknutí do oblastí, které byly neproniknutelné, povede ke zlému. Záleží na tom, jestli je dokážeme využít, nebo jestli dovolíme jeho zneužití.

Profesor MUDr. Jiří Schindler, DrSc., Ústav lékařské mikrobiologie

Vývoj v přírodních vědách trvá desetiletí

První měsíce nového století máme již za sebou, takže by se to snadno zpětně předpovídalo.. Ale co může být v přírodních vědách nebo v medicíně tak zbrusu nového a neočekávaného! Vývoj poznatků a jejich zrání se tu počítá na desetiletí. Tak jakpak měsíce.

Začneme tedy jinak. Byl jsem poučen, že to má být **něco delfského z mého obzoru, tj. z mikrobiologie**. Tedy napřed vysvětlení. Zdá se, že bakterie nejsou tak primitivní a hloupé, že by si žily zcela individuálně, jedna o druhé nevědouc, bez potřeby spolupráce. Není tomu tak. Dorozumívají se chemicky, tyto signály umějí zpracovat a vysílat. Jednak proto, aby jich nebylo v jednom místě příliš mnoho, aby jich bylo určité kvorum, jak na valné hromadě u lidí. Aby se lépe užívaly a v chudém prostředí obstály, vytvářejí poměrně složité kooperující struktury. To se dříve nevědělo, protože se studo-

Olbram Zoubek: Duše žehnající

val jejich život pouze v zajetí. V místičkách na agarovém rosolu, nebo v tekutinách, vše v prostředí s nepřírodným složením. Ze zoufalství i z dobrého bydlá rostou v koloniích. Ale i existence kolonie je řízena složitějšími mechanismy, než se zdálo. Zkrátka a dobře po právu se hovoří o společenství bakterií, ať už v kolonii nebo v přírodním povlaku – biofilmu jako o mnohobuněčném organismu. Zdá se to trochu nadsazené, ale mnoho znaků tu je: fenotypová diferenciaci, reakce na zevní prostředí, složitost genetické regulace, signály ve funkci hormonů, tvarová rozmanitost. Na zevní vlivy reaguje kolonie jako celek.

Z toho všeho pak jeden velmi chytrý a pracovitý izraelský fyzik vyslovil hypotézu, která se dotýká principu evoluce. Že totiž existuje nevitálistická alternativa k darwinskému principu, kdy evoluce spěje vpřed náhodnými mutacemi. Zjednodušeně řečeno, kolonie se chová jako celek, a tak je ovládána sítí genomů, které kooperují a umožňují vznik genomu nové kvality jako výraz kooperativní evoluce. Je tak na vyšší úrovni popřen Goedelův theorem, že systém se sám nemůže zdokonalit. Tak je možné, že se v této oblasti dočkáme v budoucnu pozoruhodného poznání. Nebo také ne.

Za druhé: **Něco z naší studijní reformy, čili nového curricula.** Tedy věřím a očekávám, že i rozvrh bude utvářen tak, aby studenti měli na začátku semestru vyhrazený čas pro samostatnou přípravu na první kurz a vyučování mohlo být opravdovým seminářem. Věřím a očekávám, že rozvrh bude sestaven s pochopením, že laboratorní cvičení sedmnácti studentů nemůže probíhat v místnosti pro osm studentů. Natož pak s mikroby. Dále věřím a očekávám, že bude rozvinuta fakultní webová síť na současné úrovni. Byli jsme jednou z prvních fakult, která ji měla, a zdálo se, že si prvenství udržíme. Nejde však o prvenství. Jde o to, aby byla plně využita k podpoře progresivního inovovaného způsobu výuky. Aby učitelé na síti poskytovali textový, grafický, animovaný a dynamický studijní materiál. Aby bylo jasné, co a hlavně **jak** se v jednotlivých kurzech učí a aby stránky nahradily dříve tiskem vydávaná skripta. Aby se plně využívalo seriálních globálních síťových zdrojů významných škol a institucí. A aby se vžila běžná komunikace se studenty tímto způsobem. Nejen úředně, ale i jako individuální konzultace, jako doplněk osobního styku se studenty. Protože si naši fakulty vážím a oceňuji její neumdlévající dynamiku, věřím a anketně věštím, že to může být a bude splněno v tomto případě skutečně v příštích měsících. Ne ve dvou, ne ve třech, ale jistě od října. Mysleme globálně, jedneje lokálně. Se smyslem pro (zdánlivý) detail.

Teolog Odilo Štampach, Starokatolická církev

Vídám studenty a věřím, že všechno bude lepší

Co považujete za největší problém pro počínající 21. století, nebo pro příští tisíciletí?

Nemyslím, že bychom mohli uvažovat ve staletích nebo tisíciletích, protože o tom zatím moc nemůžeme vědět. Jsem pevně přesvědčen, že něco jiného jsou vnější okolnosti, které nás potkávají a něco jiného je naše možnost do toho zasáhnout. Jsem vášnivým stoupencem pojetí, že to bude takové, jaké si to uděláme – s těmi omezujícími

faktory samozřejmě, které jsou ve hře. Můžeme sice vyhodnotit stav naší společnosti, ale to jsme přece my sami; to špatné není jen něco vedle nás. Myslím, že všichni cítíme po deseti nebo jedenácti letech zklamání, že je to nějak jiné, než jsme čekali, ale vše je to v našich rukou. Pokud vidíme problémy v něčem, co by se dalo trochu moralisticky nazvat mravním stavem společnosti, nebo pokud si nařkáme na nevzdělanost a hrubost v našem prostředí, tak bychom se neměli toho bát, měli bychom to vzít sami do rukou a začít s tím znovu něco dělat.

Jaká je úloha církvi?

Myslím, že i křesťané bez ohledu na vyznání mají v tom své dluhy. Určitě nepomůže, když budeme pořád jenom dokola opakovat lidem svá dogmata, ta jsou až druhotného významu. To, co je zapotřebí, je představit znovu to, co přinesl Ježíš, na kterého se jako křesťané odvoláváme, a jednat způsobem charakteristickým pro tuto dobu, ve které žijeme, podobně jako jednal on ve své době. To znamená přinést společnosti něco spíše tím, jak budeme jednat, než tím, jak budeme mluvit.

Myslíte si, že to mladí lidé, s nimiž jste se na této škole setkal, dokáží?

Nevím o nich nic, jenom jsme viděl jejich obličej, s nikým z nich jsme neměl příležitost mluvit, takže mohu jenom doufat, že to dokážou. Ovšem mou obživou je vyučování na vysokých školách, a tak vídám jiné studenty každý den a musím říci, že o dnešní studentské generaci mám mnohem vyšší mínění, než jak si to pamatuji z doby, kdy já jsem byl studentem. Takže ta moje naděje je zdůvodněná, myslím, že všechno bude lepší.

Olbram Zoubek: O Marii

OSOBNOSTI

PRŮKOPNÍCI
MODERNÍ CHIRURGIE
A TOXIKOLOGIE

Vzpomínky na prof. MUDr. Emericha Poláka, DrSc.

Letos 27. května uplyne 100 let od narození známého pražského chirurga, prof. MUDr. Emericha Poláka, DrSc., který pracoval 45 let ve Vinohradské nemocnici a který 16 let vedl zdejší chirurgickou kliniku.

Vzdělaný lékař a oblíbený učitel

Když tehdejší doc. MUDr. E. Polák nastupoval jako primář na chirurgické oddělení Vinohradské nemocnice, byl již ve svých 33 letech zkušeným chirurgem ze školy prof. MUDr. Rudolfa Jedličky a jeho nástupce prof. MUDr. Jiřího Diviše, k nimž se vždy s velkou úctou hlásil. Tehdy bylo chirurgické oddělení umístěno v pavilonu C, kde je nyní ORL klinika a teprve v následujícím roce se přestěhovalo do nově dokončeného pavilonu H.

Chirurgie před II. světovou válkou byla odlišná od nynější praxe. Velká část nemocných přicházela do nemocnice s úrazy a s inoperabilními nádory. Bylo také daleko více operací pro žaludeční a duodenální vředy, chirurgové operovali jiným způsobem rakovinu konečníku, komplikovanou cholelithiasu a rakovinu prsu.

Doc. Polák byl nejen výborným operatérem, ale i lidským lékařem a skutečným demokratem. Pocházel z rodiny, která měla pět dětí, jeho otec byl právníkem a matka se o rodinu vzorně starala. Když byly Emerichovi necelé tři roky, přesídlila jeho rodina do Vídně, kde vychodil obecnou školu a pak i sedm tříd gymnázia, ale maturoval již zase v Praze na Malostranském gymnáziu v r. 1919. Medicínu vystudoval na pražské lékařské fakultě Univerzity Karlovy a promoval v r. 1924. Po promoci pracoval ještě krátký čas jako asistent farmakologického ústavu u prof. Lhotáka a pak se již definitivně rozhodl pro obor chirurgie. Měl k tomu dobré odborné předpoklady, neboť ke konci studií byl demonstrátorem a pomocnou vědeckou silou na anatomickém ústavu prof. Jánošíka a později u prof. Weignera.

Chirurgický výcvik zahájil E. Polák na II. chirurgické klinice u prof. Rudolfa jedličky, v Podolském sanatoriu. Od svého učitele si odnesl především poznatek lidského přístupu k nemocným, obdiv k širší prováděných chirurgických výkonů, což bylo na tehdejší dobu nevídané, odkoukal gentlemanské jednání s kolegy i lehkost chirurgovy ruky a upnul se kromě náročné operativy k seriózní vědecké práci. Škoda, že jeho lidský i chirurgický vzor – prof. R. jedlička – předčasně zemřel a že se jeho klinika po nějakou dobu ocitla pod vedením jeho zástupců, kteří v té době ještě nebyli pověřenými univerzitními profesory. Emerich Polák pak s nesmírným obdivem přilnul k prof. dr. J. Divišovi, který se stal trvalým nástupcem prof. R. Jedličky a toto přátelství s dobrým člověkem a znamenitým chirurgem formovalo i medicínské názory Polákovy. V době, kdy se E. Polák habilitoval – bylo to v r. 1934, nebyl ještě J. Diviš profesorem, a proto byl trochu paradoxně E. Polák habilitován přednostou I. chirurgické kliniky prof. MUDr.

A. Jiráskem, a to jako jeho první docent, ještě před J. Knoblochem, který graduoval na I. chirurgické klinice ve Všeobecné nemocnici v Praze 2.

E. Polák byl zaníceným chirurgem. Pilně četl odbornou literaturu, a protože uměl skvěle německy, vzdělával se rychleji nežli jeho vrstevníci. Aby se více zdokonalil v operativě, která tehdy nebyla tak rozsáhlá ani na klinice, ani v sanatoriu, jezdil dosti často operovat do Mukačeva na Podkarpatskou Rus, do ústavu prof. Alberta. Habilitační práci sepsal v roce 1934 na téma „Transfúze krve“, což bylo velmi progresivní jak v teoretických závěrech, tak především v praktickém použití u chirurgických nemocných.

Ani odchod Polákův z II. chirurgické kliniky nebyl úplně snadný. Původně se totiž doc. Polák ucházel o primariát v Čáslavi, a ač byl schopným chirurgem, neprosadil se mezi domácími uchazeči, kterým přáli páni radní. E. Polák tedy zkusil přihlásit se na uvolněný primariát ve Vinohradské nemocnici a tato volba mu hned napoprvé vyšla, protože vinohradští radní lepšího kandidáta neměli.

Od svého nástupu do Vinohradské nemocnice v r. 1934 doc. Polák pilně operoval, svědomitě ošetřoval svěřené nemocné a stále studoval. Zdokonaloval se v angličtině a ve francouzštině, četl současnou medicínskou literaturu, psal odborné články do Rozhledů v chirurgii, cestoval po evropských státech, sbíral zkušenosti a účastnil se i spolkového života českých chirurgů v České chirurgické společnosti. II. světovou válku přečkal na svém oddělení v nemocnici, která trpěla tak jako jiné podobné ústavy nedostatkem léků,

zdravotnického materiálu, omezenými přiděly potravin a pak i nedostatkem lékařů, jejichž přísun z univerzity byl zastaven. E. Polák na svém oddělení zaměstnával řadu nedostudovaných mediků, kteří dělali práci zdravotních laborantů, a umožnil jim tak v poměrném klidu přečkat několik let před totálním nasazením v Německu.

Po válce se doc. Polák zajímal o progresivní chirurgické metody, které přinesla válečná doba, zejména o hřebování zlomenin a napsal pěknou monografii o frakturách krčku stehenní kosti a o jejich léčení zhřebováním. V roce 1947 byl jmenován mimořádným profesorem chirurgie a když byla ve Vinohradské nemocnici v r. 1952 zřízena klinická základna pro Lékařskou fakultu hygienickou UK (dnešní 3. LF UK), stal se prvním přednostou chirurgické kliniky, která měla 200 lůžek a již 15 lékařů. Na své klinice zavedl prof. Polák demokratický režim a pořádek jak ve výchově mediků, tak i v léčebném provozu a ve vědecké práci. Jeho každodenní vizity na celé klinice byly vyhlášené, denní operování od devíti hodin do pozdních hodin odpoledních se stalo pracovním rytmem, kterému podléhal nejen přednosta, ale i celý tým lékařů, a to šest dnů v týdnu.

Prof. Polák byl nesmírně pracovitý člověk a milý společník. Rád a hodně kouřil cigarety i doutníky, rád se již od mládí věnoval komorní hudbě, sám hrával na housle i na klavír a „muzicírování“ a četba byly jeho zálibou. K té pak přistupovala jeho obliba zahrádkaření, pěstování skalniček a také podnikání výletů do přírody. Měl velmi rád svou rodinu, vychoval dvě dcery, které miloval. Do mysli lékařů se zapsal především svými krásnými publikacemi, z nichž je třeba jmenovat zejména dvě, a to „Causae mortis v chirurgii“ a „Chirurgii štítné žlázy“.

Z dalších Polákových zásluh o československou medicínu je třeba připomenout ještě jeho účast na zahraničních chirurgických kongresech, funkci vicepresidenta v International College of Surgeons a jeho čtyřleté předsednictví v České chirurgické společnosti J. E. Purkyně a v Lékařské radě ČSAV.

Po odchodu do důchodu v r. 1971 docházel prof. Polák ještě několik let na „své“ pracoviště, kde byl chirurgem-konzultantem. Jeho odbornou činnost mu definitivně několik let před smrtí (zemřel 1980) zkomplikovala vážná oční choroba.

Prof. MUDr. Emerich Polák, DrSc., byl velkým chirurgem, nadšeným humanistou, vzdělaným lékařem a milovaným „panem učitelem“, na něhož i po mnoha letech vzpomíná zástup jeho žáků, spolupracovnic-zdravotních sester a jistě i stovky nemocných, kteří ho přežili.

*Za žáky a spolupracovníky
Miloš Hájek*

Spoluzakladatel moderní české chirurgie

Jméno profesora Emericha Poláka zapsáno velkým písmem do československé a české chirurgie s rozsahem působnosti prakticky ve všech chirurgických disciplínách, včetně se vytvářejících nových speciálních chirurgických oborů. Oblast jeho aktivní chirurgické činnosti je tak rozsáhlá, že ji lze jen těžko v celé šíři postihnout. Profesor Polák zvládl a dále rozvíjel mimobřišní chirurgii, chirurgii, hrudní, srdeční, endochirurgii i traumato-

logii. Byl jedním z posledních velikánů naší chirurgie, který zvládl na vysokém odborném stupni uvedené chirurgické obory.

Pokud jde o chirurgii břišní, zabýval se prof. Polák vrozenou pylorostenózou. Souborné výsledky její chirurgické léčby publikoval v r. 1938. Kromě toho se již v tomto období zabýval problematikou krvácení do trávicí trubice, zvláště pak při vředové chorobě. V léčení vředové choroby upřednostňoval resekcii žaludku podle Péan-Rydygiera jako fyziologičtější výkon na žaludku. Zabýval se též karcinomem kardie a distálního jícnu, kdy jako jeden z prvních u nás publikoval své zkušenosti s jejich léčením. Poukázal též na problematiku léčení korozivní stenózy jícnu a propracoval metody přístupu k některým vzácnějším bráničním kýlám.

Velkým přínosem pro československou gastroenterochirurgii je jeho působení v chirurgii slinivky břišní. Tady se stal velkým mistrem svého oboru a není téměř choroba slinivky, jíž by nebyla věnována publikace obsahující jeho dlouholeté zkušenosti. Jako pokračovatel školy Rudolfa Jedličky, kterého si nesmírně vážil a jehož uctíval, již v roce 1935 uveřejnil příspěvek k Jedličkově modifikaci operace pseudocyst pankreatu. Vnitřní drenáž pseudocysty pankreatu opakovaně hájil jak na domácím, tak i na zahraničním odborném setkání. Po druhé světové válce zaměřil svou pozornost jako první u nás ke karcinomu pankreatu a již v roce 1951 publikoval své první zkušenosti s duodenopankreatektomií. Intenzivně se též zabýval akutní a chronickou pankreatitidou a napsal o tom kapitulu v Herfortově monografii. Stejně tak rozvinul na chirurgické klinice v Praze na Vinohradech resekcce jater jak pro primární jaterní nádor, tak i pro metastázy karcinomu tlustého střeva a konečníku, karcinomu žaludku a žlučníku. Techniku levostranné lobektomie jaterní včetně pooperačního průběhu publikoval profesor Polák v r. 1954.

Další chirurgickou disciplinou byla chirurgie hrudní. Zde dosáhl řady významných úspěchů i proto, že vytvořil tým spolupracovníků, kteří se zabývali diagnosticko-terapeutickým postupem v celé šíři. Chirurgicko-pneumologické semináře spolu s pneumologickou klinikou profesora Jedličky znamenaly významný přínos pro rozvoj hrudní chirurgie v Československu. Dlouholetou činnost v hrudní chirurgii pak profesor Polák prezentoval v monografii Indikace v pneumochirurgii, kterou vydal v r. 1959. Jak profesor Polák uvádí v úvodu této monografie „o diagnostice plicních chorob a nemoci a o technice plicních resekcí je ve světě i u nás dostatečná literatura. O indikacích, sčejnějším to bohu hrudní chirurgie, postrádáme však uceleného díla. Zkušenosti z praxe, kde se s touto problematikou denně setkáváme, vedly mne k tomu, sestavit a na základě světového písemnictví a vlastních zkušeností indikace pro pneumochirurgické výkony.“ Tato monografie znamená významný příspěvek k problematice hrudní chirurgie a řada poznatků, pokud jde o indikaci chirurgického léčení, je aktuální i v současnosti.

Endochirurgie zaujala v chirurgické aktivitě profesora Poláka jedno z nejpřednějších míst. Technika operací štítné žlázy, kterou profesor Polák vypracoval, je používána velmi úspěšně do současné doby. V r. 1966 profesor Polák vydal monografii „Chirurgie štítné žlázy“. Toto pozoruhodné dílo vzniklo zpracováním obrovského klinického materiálu, jak uvádí profesor Polák, „sestava našich operovaných se svým počtem řadí

k největším ve světovém písemnictví, neboť čítá přes 10 000 nemocných, výsledky jsou co do mortality, tak i co do pooperačních komplikací velmi příznivé.“ Pozoruhodný počet pacientů operovaných profesorem Polákem pro onemocnění štítné žlázy zřejmě nebude nikdy překonán.

Velký zájem měl profesor Polák též o postupně se vytvářející obor onkologie a její nedílnou část onkochirurgii. Spolupracoval s řadou onkologů a sám koordinoval komplexní přístup v terapii zhoubných nádorů z hlediska významu dalších léčebných možností. Důkazem tohoto úsilí je i monografie „Chirurgické prekancerózy“, ve které prof. Polák se spolupracovníky obsáhl problematiku prekanceróz postihujících jednotlivé orgány nitrobřišní, nitrohruďní, uropoetického systému, prsní žlázy, skeletu, štítné žlázy a kůže. Monografie vyšla v r. 1969.

Traumatologii jako nedílnou část chirurgie pěstoval a rozvíjel na své klinice od začátku. Zvláště se věnoval jak traumatologii pohybového ústrojí, kdy v třicátých letech publikoval jako jeden z prvních u nás vlastní zkušenosti s osteosyntézou zlomenin krčku kosti stehenní a zlomenin petrochanterických. Kromě toho se věnoval traumatologii hrudníku a břicha.

Profesor Polák je však též jedním z průkopníků chirurgie srdeční u nás. Od r. 1952 do r. 1956 provedl celkem 135 kardiochirurgických operací bez pomoci mimotělního oběhu. Z toho jen pacientů se stenózou mitrální chlopně bylo 71.

Završením veškeré činnosti chirurgické však byla Polákova monografie „Causae mortis v chirurgii“ (vyšla v r. 1961). Toto mimořádné dílo, které je stále aktuální, představuje zásadní přínos do chirurgie. Tato kolektivní práce profesora Poláka se spolupracovníky se zabývá příčinami smrti operovaných nemocných a postihla jak problematiku anestézie, tak i hrudní a břišní chirurgii, dále chirurgii štítné žlázy, urologii, traumatologii a chirurgii cévní. Účel monografie vyjádřil prof. Polák v jejím úvodu: „Předně chceme svůj rozsáhlý klinický materiál podrobit přísné autokritice. Chceme zjistit, kde jsme chybili my, kde kolegové z terénu nebo spolupracovníci příbuzných oborů. Touto prací chceme jasně dokumentovat nadřízeným úřadům, že se charakter chirurgické práce jak co do rozsahu, tak i co do kvality mění, a to vesměs ve smyslu vzestupném. To vyžaduje i větších nákladů. Jejich krytí není vždy úměrné potřebě.“ Tato monografie proto znamená nejen významnou učebnici chirurgie s trvalou hodnotou, ale též argument, který je tak důležitý i v dnešní době pro další rozvoj chirurgie – oboru, jehož další vývoj bez dostatečného personálního a technického zázemí není možný.

Obrovská vitalita a elán profesora Poláka znamenaly, že po operačním programu, kdy díky brilantní technice a fyziologickému operování odoperoval s minimalizací zátěže pro nemocného i několik rozsáhlých výkonů, se dále věnoval organizační, didaktické a publikační činnosti. Profesor Polák vybuďoval významnou chirurgickou školu, ze které vyšla řada pokračovatelů jeho díla, jako byl prof. MUDr. A. Kostelecký, DrSc., doc. MUDr. V. Vojtíšek, DrSc., prof. MUDr. V. Nahodil, DrSc., prof. MUDr. Miloš Hájek, DrSc., doc. MUDr. J. Lorenc, CSc., doc. MUDr. V. Vlasák, CSc. a řada dalších. Na klinice profesora Poláka pracoval i akademik Z. Kunc, prof. MUDr. B. Špaček, DrSc., doc. MUDr. B. Placák, CSc.

Dovolte mi jako jednomu z žáků prof. Poláka vzpomínku na velkého učitele. Na kliniku jsem nastoupil v r. 1971. Hned první týden jsem byl určen na druhou asistenci k prof. Polákovi. Operační program byli tři nemocní s onemocněním štítné žlázy, jeden pacient s žaludečním vředem a jeden s nádorem tlustého střeva. Pro druhého asistenta byl kromě držení háků dalším úkolem uzávěr operační rány. Suturu rány však musel asistent chirurg provést v co nejkratší době. Jak jsem se později dozvěděl, když se pan profesor po chvíli objevil zpět u operačního stolu a sledoval, jak provádíme suturu, byl vymezený čas určený k této sutuře v rozsahu vykouřené jedné cigarety mezi dvěma operacemi. Operační program byl ukončen krátce po poledni.

Profesor Polák patří mezi spoluzakladatele naší moderní chirurgie. Přinesl řadu důležitých poznatků v léčbě řady dnes již specializovaných chirurgických oborů. Významný přínos prof. Poláka pro chirurgii se však týká nejen operační techniky, ale i práce didaktické, vědecké a publikační. Vybudoval u nás svou chirurgickou školu s řadou pokračovatelů. Vědecká moudrost celého Polákova díla je skutečným základním kamenem české chirurgie.

*Doc. MUDr. František Vyhnanek, CSc.,
Chirurgická klinika 3. LF UK*

Pozoroval jsem opravdového mistra chirurgie

... Jelikož náležím k mladší generaci britských chirurgů, jejíž příslušníci byli ochuzeni druhou světovou válkou a jejími důsledky o možnost poznání velké tradice chirurgie ve střední Evropě, přiznávám, že i já jsem měl velmi malé znalosti o práci, která byla vykonána v Československu do roku 1956. Toho roku jsme měli šťastnou příležitost navštívit tuto zemi a účastnit se sjezdu o resekcích plic v Praze. Byl to pro mne zajímavý zážitek a našel jsem zde nové přátele.

Ze setkání na tomto sjezdu vzešel i zájezd čtyř československých chirurgů do Anglie v roce 1957. Jedním z nich byl i profesor Polák. Po jejich návštěvě Londýna mohli jsme je uvítat i u nás v Liverpoolu a blíže je poznat. Běžně vedeme klidný a pokojný život, ale těchto několik dnů bylo opravdu nabito událostmi a večerními sezeními. Dny byly zcela vyplněny návštěvami klinik a ústavů a je pochopitelné, že nikdo ani z hostů, ani z domácích nemohl setrvat po celý ten čas v plné pozornosti a bdělosti. I já jsem si při jedné zdlouhavé diskusi poněkud zdříml a mé sympatie získal profesor Polák, když se mi později svěřil, že i on by potřeboval sirky do očí, aby si je uchoval otevřené.

Snažili jsme se našim hostům ukázat svou běžnou denní práci a já jsem náhodou operoval mladého muže s velkou retrosternální strumou. Tuto operaci provádím velmi vzácně, snad jednou či dvakrát do roka. Nevěděl jsem tehdy, jak znamenitý chirurg je Emerich Polák, a neuvědomoval jsem si proto postavení, v němž jsem se právě v jeho přítomnosti ocitl. Neříkal sice nic, ale určitě se musel pro sebe usmívat. Slyšel jsem sice cosi povídat, že snad má určité zkušenosti v chirurgii štítné žlázy, ale když jsem pak roku 1958 se dvěma kolegy z Liverpoolu navštívil Prahu, zjistil jsem, že tato pověst byla jen chabým náznakem.

Viděl jsem, že profesor Polák je jedním z těch chirurgů, u nichž se operace štítné žlázy provádějí ve velikém počtu. Všiml jsem si, že nehnul ani brvou, bylo-li na dopoledním programu 10 nebo 12 strumektomií. Ač není mým zvykem používat nadsázek, uvědomoval jsem si, když jsem ho viděl při práci, že pozorují opravdového mistra chirurgie. Operoval téměř výhradně jen s párem delších zastaralých pinzet, s nimiž dovedl obstarat snad všechnu práci kromě řezu. Používal jich k izolaci žlázy i k preparaci cévního zásobení. Jen velkým chirurgům je dán takovýto způsob práce – obyčejní smrtelníci potřebují k tomu řadu různých nástrojů, pro každou fázi operace něco jiného.

Není tedy divu, že jsem se v duchu červenal, když jsem si uvědomoval, kolik vlastních nedostatků jsem demonstroval při oné strumektomii před rokem. Přílišná horlivost se někdy nevyplácí a jistě, kdybych tenkrát byl lépe informován, byl bych onu operaci odložil. Emerich Polák je však moudrý a shovívavý, já jsem se z této příhody poučil a oba setrváváme stále v upřímném přátelství.

Ale mluvmе i vážněji. Viděl jsme na Polákově klinice živý zájem o téměř všechna četná odvětví chirurgické činnosti. Nejen o štítné žlázy, ale i o velkou část hrudní chirurgie a stejně tak o drobné problémy denní chirurgické praxe. Později jsme poznali jeho pohostinství nejen v jeho domě, ale i na cestách po českém venkově a vždy zůstal upřímný, roztomilý a lidský, ať v kruhu své rodiny nebo mezi svými přáteli a spolupracovníky bez ohledu na jejich věk . . .

*B. J. Bickford, Liverpool: Prof. Polákovi k šedesátce,
Rozhledy v chirurgii XL – 5 – 1961, SZN, Praha*

Toxikologie ve 20. století

Pokrokům toxikologie v uplynulém století byl v jeho posledních dnech věnován seminář, který ve spolupráci s 3. lékařskou fakultou UK uspořádala odborná skupina toxikologické chemie České společnosti chemické. Účastníci semináře si v této souvislosti připomněli především sté výročí narození dvou osobností, které se o rozvoj toxikologie zasloužily – prof. MUDr. et. Dr.tech. ing. Karla Kácla, DrSc. a prof. MUDr. Jana Roubala, DrSc. Oba se věnovali toxikologii i chemii, bojovým chemickým látkám a za svého působení na Karlově univerzitě též výuce mediků. Prof. Kácl byl zaměřen i na diagnostiku otrav a doménou prof. Roubala byla toxikologie průmyslová. O jejich životě a významu hovořili na semináři dřívější pedagog naší fakulty prof. dr. Zdeněk Bardoděj, DrSc. a doc. RNDr. PhMr. Jaroslav Prokeš, DrSc. V třetí části semináře proslovil přednášku o látkách a účincích, kterou mohou ohrozit v současnosti i příští generace, MUDr. Radim Šrám, DrSc., z Ústavu experimentální medicíny AV ČR, který lékařství vystudoval na 3. LF UK. (Viz též str. 69 Program Teplíce)

Zdeněk Bardoděj

Význam prof. Roubala přesahuje hranice naší země

Prof. Roubal se narodil v Náchodě, maturoval na reálném gymnáziu v 1919. Promoval na lékařské fakultě r. 1924, pracoval v nemocnicích v Prachaticích a Jičíně a poté ve Zlíně v Baťově nemocnici jako sekundář, jako tovární a rajonní lékař, dále jako státní městský lékař, primář a přednosta Ústavu průmyslového zdravotnictví Baťovy nemocnice. Roku 1952 byl ústav začleněn do krajské hygienické stanice. V r. 1953 přešel prof. Roubal na Ústav hygieny práce a chorob z povolání v Praze jako vedoucí odboru. Současně byl činný i jako přednosta katedry hygieny práce a člen vědecké rady hygienicko-epidemiologického směru, později Lékařské fakulty hygienické UK, kde byl habilitován. Profesorem UK se stal v r. 1961, doktorem věd 1968. Přednášel na Ústavu pro doškolování lékařů, byl expertem pro hygienu práce na ministerstvu zdravotnictví, předsedou komise pro chemické látky a zastával řadu dalších funkcí.

Po skončení studia medicíny pracoval prof. Roubal na řadě oddělení, kde se seznámil jak s klinickými, tak teoretickými problémy v medicíně. K jeho prvním publikacím patří práce o strumě, o feochromocytomu a o povaze bakteriofágu.

Profesor Roubal vybudoval ve Zlíně při Baťově nemocnici Ústav průmyslového zdravotnictví s výborně vybavenými laboratořemi, např. pro toxikologii, s plynovou komorou pro zvířata, analýzu, polarografii, pro terénní měření v závodech, pro fyziologii a s velmi bohatou knihovnou. S dr. F. Pokorným, dr. I. Černým, J. Zdražilím a J. Píchou se věnoval např. toxikologii rozpouštědel, urychlovačů vulkanizace a mnoha dalších látek, používaných při výrobě kaučuku, dále bojovým chemickým látkám a zkoušce plynových masek i jiným problémům.

Za druhé světové války u něj ve zlínském ústavu pracovali dr. K. Kadlec, dr. P. Pachner s manželkou, dr. P. Pelnář, dr. A. Waelschová, dr. F. Janda a jiní. Někteří z nich tam byli ukryti před nacisty. Pracovníci ústavu byli také zapojeni do protinacistického odboje. Někteří z nich pracovali později v akademických funkcích. Na Ústavu hygieny práce a chorob z povolání v Praze patřili do jeho kolektivu např. dr. V. Vašák, dr. V. Šedivec, dr. K. Boček, doc. L. Opl a ing. K. Marha.

Po r. 1952 byli na Lékařské fakultě hygienické jeho asistenty dr. J. Veis, dr. A. Nauš a dr. Z. Bardoděj a vědeckou asistentkou dr. M. Krivucová. Jakkoliv se mu otevírala atraktivní kariéra, držel se vědomě zpět. Byl příkladným manželem a otcem a dobrým pedagogem. Neviděl jsem, že by někdy někoho ponížil. Nikdy jsem neslyšel jeho rozkaz nebo slova hněvu. Slavným se stalo jeho rčení „mělo by se, že jo, ne“. Pikantní a politické anekdoty mu byly cizí. Byl abstinent a nekuřák. Byl velice šetrný a po válečných prožitcích mimořádně opatrný. K oblíbeným potravinám patřil vita-chléb a tresčí játra v konzervě. Miloval klasickou hudbu, v cizině navštěvoval galerie a muzea a zajímal se o místní pozoruhodnosti.

Prof. Roubal byl pohyblivý a živý, a přesto jsme mu na katedře za jeho nepřítomnosti říkali stařík nebo dědek (tehdy mu bylo jen něco přes padesát). Na hlavě měl několik atermů (bouliček) a chudou kštici. Byl přesný a dochvilný a nepříliš veselý. Možná se někdy bavil, aniž to dal najevo. Jednou u mne viděl jakýsi kladný kádrový posudek na kohosi. Prohlásil s klidem „ano, že jo, ne, on mne udal za války gestapu“.

Na jeho bývalém pracovišti ve Zlíně se vykonávala předpromoční praxe posluchačů Lékařské fakulty hygienické. Měl jsem možnost spolupracovat se dvěma skvělými lidmi, s dr. F. Pokorným a dr. I. Černým, kteří už nejsou mezi námi.

Po zkušenostech v klinické medicíně zastával prof. Roubal přesvědčení, že by pracovní lékařství mělo být součástí všech oborů a byl poněkud skeptický k účelnosti zřízení samostatného oboru pracovního lékařství, případně nemocí z povolání.

Studoval hematologii u pracovníků s benzenem a hodnocení expozice benzenu stanovením aromátů ve výdechu a fenolů v moči a zasloužil se o zákaz používání benzínu s vyšším obsahem benzenu jako průmyslového rozpouštědla. Československo bylo v tomto směru první zemí na světě. Při analýzách používal polarografii a barevné reakce dinitroderivátů aromatických uhlovodíků.

Věnoval se toxikologii halogenuhlovodíků, např. dichlorethanu, chloroprenu, dichlorbutanu a heptachlorcyklohexanu. Řada prací je zcela původních a dostaly se i do zahraničních učebnic, kupř. o profesionální alopecii u dělníků z výroby chloroprenového kaučuku a o pozdních následcích – malformace u potomstva. Našel také leukopenii u osob dlouhodobě exponovaných butadienu.

Prof. Roubal studoval riziko sirouhlíku při výrobě viskózního hedvábí, zajímal se o arsen, thioarsenitany, terc. butylchroman, diizokyanatany, 1-chlor-2,4-dinitrobenzen, o chemická rizika při výrobě hliníku, tj. o fluorózu a karcinogenní účinky uhlovodíků i o velký počet dalších toxických látek. Velmi jej přitahovaly teoretické otázky vztahů mezi dávkou a účinkem.

Publikoval práce o nemoci poklepávačů v obuvnickém průmyslu, o pracovních-fyziologických problémech při konstrukci strojů i jiných úseků pracovního lékařství. Kromě toho se věnoval i organizačním otázkám práce závodních lékařů a hygienické služby, uvádění nejvyšších přípustných koncentrací do praxe i metodám stanovení chemických látek v ovzduší pracovišť a v biologickém materiálu.

Prof. Roubal uveřejnil přes sto prací v odborných časopisech, vydal monografie a podílel se na psaní učebnic a skript pro mediky. Uvedu aspoň tři publikace: Kapitoly z průmyslové toxikologie, Metodika práce dílenského lékaře v hygieně a epidemiologii, Příručka vyšetřovacích metod v hygieně práce. Nejen medikům nýbrž i lékařům poslouží tyto knihy i dnes.

Je třeba zdůraznit, že prof. Roubal se zabýval tématy, jež bylo třeba řešit. Někteří badatelé se drží tématu, které je baví, a mají vhodnou metodiku k řešení, což je pohodlnější. U prof. Roubala nacházíme problematiku rozpustidel a chemických látek v gumárenství, plastických hmot, výroby umělého hedvábí, masek proti bojovým chemickým látkám, sloučenin arsenu, rizik při výrobě hliníku a četných jiných škodlivin.

Prof. Roubala vzpomněl prof. Nauš v časopise Pracovní lékařství. Má slova mají připomenout budovatele vědního oboru toxikologie: význam prof. Roubala přesahuje hranice naší země. Prof. Roubal zachránil mnohem lidem zdraví a život a možná nám dnes jeho moudrost chybí.

Prof. Roubal zemřel 8. 4. 1975.

Jaroslav Prokeš

Na prof. Kácla vzpomínáme s úctou a vděčností

Na samém konci 19. století, 25. ledna 1900 se ve Vinařicích u Kladna narodil prof. Kácl. Po maturitě na reálce na Kladně a gymnáziu ve Slaném studoval v Praze na technice chemické inženýrství. Zažil tedy i prof. Votočka, na jehož mimořádné kvality i přísnost až puntičkářství vzpomínal. Po promoci v r. 1923 pracoval jako doktorand ve Výzkumném ústavu cukrovarnickém. Po vypracování a obhájení doktorské disertace mu byl udělen titul DrTech. Ještě za postgraduálního studia se dal zapsat na lékařskou fakultu v Praze a již v roce 1930 byl slavnostně prohlášen doktorem veškerého lékařství. Ještě během studia medicíny začal pracovat v Ústavu pro chemii lékařskou u prof. Formánka, zprvu jako vědecké pomocná síla, poté asistent a v r. 1935 jako soukromý docent. Jak zřejmo, je celé jeho životní dílo spjato s tímto ústavem i s oborem.

Před II. světovou válkou v době ohrožení republiky se prof. Kácl zasloužil řadou prací o výzkum v oblasti vojenské toxikologie, yperitu. V rámci Ústavu lékařské chemie vybudoval pro tento účel Oddělení chemických jedů, jako základ budoucího Ústavu pro toxikologii a soudní chemii. Stal se jeho přednostou a v roce 1938 byl navržen na mimořádného profesora. Hlavním úkolem nového oddělení byl výzkum nových odmořovacích postupů. Zúčastnil se i přípravy civilní lékárníčky CO proti BCHL fy Lutín s indikátorem yperitu v laku povrchu lékárníčky.

Návrh mimořádné profesury nebyl – pro okupaci a zrušení českých vysokých škol – realizován. Prof. Kácl se stal nejprve přednostou oddělení pro hygienu práce při Státním zdravotním ústavu, pak asistentem dermatovenerologické kliniky prof. Gawalowského. Po válce, již v roce 1945, se ujal vedení I. ústavu pro chemii lékařskou a soudní. Byl jmenován řádným profesorem, a to se zpětnou platností od 1. 5. 1940.

S nevšední intenzitou se věnoval výuce mediků a pro tento účel znovuvybudování ústavu, který převzal doslova v troskách – v budově byl z války SS-lazaret; z laboratoří nic nezbylo. Napsal stručná skripta Lékařské chemie.

Velmi aktivně se prof. Kácl věnoval politice v Národně sociální straně. V únoru 1948 si uvědomil reálné možnosti – dvě alternativy: buď zůstat na politice dosavadního nár. soc. zaměření a tím dát ústav i obor v plen rudým aktivistům (z části se tak později stalo na II. chemii), nebo využít zbylých možností a zůstat v politickém dění jako reprezentant a poslanec za novou národně socialistickou stranu (*Československou stranu socialistickou – poz. red.*) se všemi osobními riziky. Volil druhou cestu. Budiž zde řečeno, že mnoho lidí mu to tehdy silně vytýkalo. Jenže díky tomu zachránil nejen ústav, obor, ale i spoustu lidí režimem pronásledovaných (mj. Svoboda, Kithier, Šilínek, po 1968 Roosová). Rekonstruoval Ústav lékařské chemie a snažil se opět i o toxikologii, a to v širším, zdravotnickém zaměření. K tomu výborně prospělo rozhodnutí bolševického vedení VŠCHT, které zrušilo Ústav soudní chemie vedený prof. Švagrem. Prof. Kácl přijal nejen ústav a zařízení (nijak moderní), ale i prof. Švagra a jeho spolupracovníci dr. Kinskou. Na tomto místě nutno připomenout oboustranně vzácně vzorný poměr mezi šéfem Káčlem a o 25 let starším prof. Švagrem.

Tímto rozšířením začal růst nového oddělení, později Laboratoře a nakonec Ústavu pro toxikologii, který ležel soudruhům z vedení fakulty i RUK pro složení personálu z nekomunistů celou dobu v žaludku.

Velkým povzbuzením byla v r. 1958 žádost MNO o znovuzřízení odd. voj. toxikologie jako pokračování předválečných prací. Šlo zprvu opět o yperit, ovšem již o hledání antidot a výzkum mechanismu účinku. Protože z tohoto byly – po ověření výsledků výzkumu – po dvou letech i zvýšené dotace, umožnilo to výstavbu nových laboratoří, a to nejen pro potřeby obrany, toxikologie vojenské. S tím šel ruku v ruce i rozvoj toxikologické analytiky pro potřebu diagnostiky otrav u civilistů. A s tím se i stupňovala závist komunistů, která však neměla – díky organizačním schopnostem prof. Kácla – žádného funkčně negativního účinku. Naopak ústav se rozšiřoval a nabýval na významu jak v oblasti vojenské toxikologie, tak především analytické toxikologie. Zde to bylo velmi šťastné rozhodnutí věnovat se chromatografickým metodám, která pak i díky doc. Večerkové se dostaly na mezinárodní úroveň.

Je ironií osudu, že zmíněný chronický negativní přístup totalitní éry se dočkal „úspěchu“ až po sametové revoluci. Po roce 1989 zcela samostatný Ústav toxikologie byl rozdělen a část předána zhruba před rokem ne zcela logicky (většina analýz je pro potřeby nemocnic a tedy živých lidí) do katedry soudního lékařství a část na nukleární medicínu. Tím byla téměř veškerá aktivita prof. Kácla likvidována.

Prof. Kácl měl vzácný dar organizační a kooperační činnosti. To se projevilo nejen při budování obou ústavů (chemie a toxikologie), ale i v iniciativě spolupráce mezinárodní. V rámci tehdejších možností navázal prof. Kácl – a jeho prostřednictvím i ústav – kontakt s Ústavem lékařské chemie univerzity v Jeně, vedeným velmi moderně prof. Frunderem. A nezůstalo jen u oboustranných pracovních zájezdů. Vzájemná výměna mladých pracovníků podstatně přispěla nejen k úrovni účastníků samých, ale i obou ústavů. Nebyla to jen tato mezinárodní spolupráce. Velmi ceněná byla i jeho aktivita vůči slovenským kolegům, vedeným prof. Niederlandem.

Nezapomenutelná je i spolupráce s interní klinikou prof. Foita. S Káčlem se znali z předválečného Ústavu lék. chemie, kde byl asistentem i prof. Foit. V citované spolupráci šlo – jak jinak – o výzkum diabetu a metabolických poruch. Jedním z hlavních témat byl i inzulin, a to nejen metoda stanovení RIA (první u nás), ale celá širší biochemická problematika pod vedením dr. Kramla z chemie. Spolupráce měla značný význam pro naše mladé asistenty, tak např. dr. Pelichová absolvovala i interní praxi v rámci atestace právě na klinice prof. Foita.

Není proto divu, že byl prof. Kácl jmenován jako vedoucí činitel různých vědeckých společností a především jako spoluzakladatel Odborné skupiny toxikologické chemie při Československé společnosti chemické. Pracoval ve vedení Čs. biochemické společnosti, Společnosti pro klinickou chemii.

V oblasti vojenské toxikologie dosáhl i organizačního úspěchu jako člen vedení Odborné skupiny vojenské toxikologie při VLA JEP v Hradci Králové. V této oblasti navázal úzkou spolupráci i s Vojenským výzkumným výukovým a doškolovacím ústavem veterinární medicíny v Motole, kde se prováděly i společné experimenty.

Nelze zapomenout Káčlovy zásluhy o farmacii. Nejen že přijal výuku studentů farmacie při lékařské fakultě v letech 1949-1951, ale jako předseda zdravotního výboru Národního shromáždění prosazoval při definitivním formování farmaceutického studia jeho moderní koncepci, a tím i zrovnoprávnění absolventů v rámci vysokých škol. Zasloužil se i o vybudování Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové.

Pro prof. Kácla byl typický hluboký a neutuchající skutečný zájem o obor i ústav, i po jeho penzionování po roce 1969, kdy se dostatečně jasně postavil na pozici pravdy a musel tedy odejít. Byl s námi stále ve styku – chodili jsme na víceméně pravidelné návštěvy k němu do bytu. V poslední době se věnoval historii lékařské chemie a toxikologie.

Charakteristický byl pohled prof. Kácla při každém odchodu z ústavu zpět na budovu. Kontroloval, zda někde není zapomenuto osvětlení, otevřená okna atd. To bylo zachyceno na filmu 16 mm, který natočil asistent dr. Bína a je asi v majetku dcer pana profesora.

Pro prof. Kácla bylo typické, že se dovedl hraně do běla rozčítit v důležitých případech, kdy někdo z nás udělal nějakou nepředloženost. Až po letech jsme zjistili, že své velmi hlasité projevy dobře kontroloval, a proto nikdy „neušel“ ve svých výtkách. Po vyřešení a nápravě druhý den nic nevěděl.

Tak se stalo i když mě pověřil po roce a půl práce na yperitu (pan profesor tomu dal krycí název IRIS, – můj spolupracovník, nyní ve Švýcarsku – Slávek Svoboda však neřekl jinak než Primeros), abych na výstavě nukleární techniky z oblasti radioizotopů prohlédl a navrhl, co eventuálně koupit za konečně přidělené prostředky na výzkum. Já jsem sice výstavu dokonale prohlédl, ale také obstaral nákladák, nakoupil a dal přivést veškeré základní vybavení pozdějšího RIL. Když jsem mu po návratu z výstavy a nastěhování nových přístrojů telefonicky nadšeně oznámil, že vše je již nejen koupeno (za 600 000 Kčs), ale i nastěhováno, následoval velmi hlasitý projev, létaly hromy, blesky. Sdílel mi, že to budu muset zaplatit ze svého. Nestalo se. Za pár dní, když se přesvědčil, že je to nakoupeno střízlivě, všechny přístroje uvedeny do chodu a umožněno zahájení práce na další etapě výzkumu yperitu, bylo vše v pořádku.

Podobně tomu bylo již v roce 1950, kdy jsme se s dr. Večerkem spolu probourali do části suterénu, která ještě nebyla od konce války otevřena, a rozštípli při tom dveře. Dostali jsme strašně vyhubováno, ale místnost se hned začala adaptovat na laboratoř, kde jeden čas sídlil i dr. Chundela.

Zde se nabízí jiná vzpomínka doc. Večerkové, dosud neznámá. Spolu s dr. Chundelou se dr. Večerek titulovali „dědku“. A tak, když pozdě v noci při práci na syntéze ve své laboratoři uslyšel dr. Večerek na chodbě nějaký hluk, vyšel na chodbu a v domnění, že jde o dr. Chundelu, zakřičel do tmavé chodby: „To jsi ty, dědku?“ A ozval se známý zvukný bas profesora Kácla: „Jo, to jsem já“. Večerek byl šokován a omlouval se. Samozřejmě, že vše proběhlo bez incidentů.

Bez incidentu také proběhl můj text, který jsem dostal za úkol připravit pro ROH na podporu udělení titulu Doktora věd pro prof. Kácla. Po slavnosti s udělením mě vzal Kácl stranou a povídá: „Jestlipak, Prokeš, víte, za co jsem – podle vás – dostal ten doktorát?“ „No přece..“, a jmenoval jsem důvody obecně známé. Až když jsem došel k tomu, že zbudoval dvě nová, moderní špičková specializovaná pracoviště, mě přerušil a řekl: „No jo, a tam v těch ‘pracovištích’ vám vypadlo to ‚a‘.“ Pochopiv řekl jsem, že i to je nakonec pravda. Nu, byli jsme mladí a leccos se dalo. Tentokrát se prof. Kácl nijak nezlobil.

Prof. Kácl měl při řešení a koordinaci odborné práce dar nadhledu. Dovedl najít význam nově se nabízející práce nejen jako chemik, ale i lékař a v neposlední řadě i organizátor. Měl „čich“ pro výběr a hodnocení spolupracovníků. Vážil si především doc. Večerka i jeho choti. Nedlouho před smrtí se mně svěřil, že nedostatečně ocenil tehdy již doc. Chundelu pro jeho odborné organizační schopnosti. Chundela se svou manželkou, dr. Šlechtovou, dosáhl v oblasti dopingů mezinárodní úrovně.

Budiž zde dále připomenuto, jak si prof. Kácl z mimoústavních vážil prof. Bardoděje pro jeho odborné, organizační a charakterové vlastnosti. Ty se potvrdily i na setkání Sekce toxikologické chemie koncem minulého roku, jehož iniciátorem a hlavním organizátorem byl právě prof. Bardoděj a zabýval se mj. i stoletým výročím profesora Kácla.

Na profesora Kácla vzpomínáme všichni, kteří jsme pod ním pracovali a vyrůstali, s úctou a pocitem hluboké vděčnosti.

STUDIA

PŘEDPOKLADY
UPLATNĚNÍ
PROBLÉMY DOKTORANDŮ

Akademická úspěšnost na střední škole: prediktor absolvování studia medicíny.¹

Jiří Kožený, Lýdie Tišanská
Laboratoř psychometrických studií
Psychiatrické centrum Praha
3. lékařská fakulta UK Praha

Prediktorům úspěšného studia medicíny je v odborné literatuře věnována velká pozornost, ale pokrok je spíše inkrementální než dramatický (Fisher & Resnik, 1990). S několika výjimkami (Remus & Wong, 1989; Abedi, 1991) jsou korelační matice analyzované lineární regresí a variabilita kritéria (průměrný prospěch) vysvětlená regresory (testy vědomostí, mentální potenciál, osobnostní rysy, socioekonomická data) nikdy, pokud je nám známo, nepřekročila 19 % (Wilson & Hardgrave, 1995).

Za velký úspěch tedy považujeme 32% variance sdílené prediktory (průměrný prospěch z fyziky na střední škole, test z fyziky při přijímacím řízení, odhad motivace studenta přijímací komisí a závislost na sociální zpětné vazbě odhadnutá osobnostním testem) a kritériem (průměrný prospěch studentů během prvních šesti semestrů studia medicíny) v naší studii (Kožený & Höschl, 1997a). Tato hodnota ovšem mírně klesá se vzdáleností mezi přijímacím řízením a semestrem studia (Kožený & Höschl, 1996, 1997b). Kromě toho téměř vždy kritériem bývá kontinuální proměnná, obvykle průměrný prospěch, což nastoluje problém se stanovením dělicího bodu (přijat – nepřijat), jež může být řešen většinou pouze arbitrárně. Relativně nízká prediktivní validita přijímacího řízení z hlediska úspěšnosti studia může být rovněž ovlivněna skutečností, že se jedná o průřezový, jednorázový proces, kdy se na výsledku nepochybně podílí řada zkrslujících faktorů.

Naše studie navazující na předchozí výzkum, ve kterém byl použit klasifikační přístup (Kožený, Tišanská & Höschl, 1998), je pokusem (a) o predikci akademického úspěchu, definovaného jako úspěšné ukončení studia během šesti let, na podkladě studijních výsledků během čtyřletého studia na střední škole a (b) identifikaci minimálního počtu proměnných s relativně nejvyšší prediktivní silou.

Metoda

Proměnné

Kritériem:

- kategoriální proměnná (FIN) dělicí soubor studentů na skupinu jedinců, kteří neukončili studium (FIN-n) během dvanácti semestrů, a skupinu osob, které dodržely tento časový interval a studium úspěšně ukončily (FIN-u)².

1 Studie byla financována z grantu IGA MZ ČR č. 1407-8.

2 Důvody nedodržení časového intervalu nebyly autorům dostupné, což představuje omezení validity studie – nebylo možno odlišit studenty, kteří přerušili studium a strávili např. rok na lékařském pracovišti v zahraničí od jedinců, kteří tak učinili z neprofesionálních příčin.

Prediktory:

(a) průměrný prospěch během čtyřletého studia na střední škole:

- matematika (M1_4)
- fyzika (F1_4)
- český jazyk (C1_4)

(b) průměrný prospěch v jednotlivých letech studia na střední škole:

- matematika (MAT1, MAT2, MAT3, MAT4)
- fyzika (FYZ1, FYZ2, FYZ3, FYZ4)
- český jazyk (C1, C2, C3, C4)

Důvodem pro zařazení těchto předmětů byl jednak předpoklad jejich relevance pro úspěšné studium, jednak skutečnost, že tyto předměty jsou vyučovány na všech typech škol, ze kterých přicházejí žadatelé o přijetí na lékařskou fakultu.

Soubor

Soubor tvořilo celkem 125 jedinců (ženy = 64, muži = 61), kteří byli v roce 1992 přijati ke studiu na 3. lékařskou fakultu UK v Praze a je popsán v Tab. 1. Počet pozorování u jednotlivých proměnných mírně kolísal v souvislosti s chybějícími daty – důvodem byla nedostupnost údajů; nicméně, struktura chybějících dat byla náhodná³.

Tab. 1 Deskripce souboru studentů

	FIN		CELKEM	VĚK		
	FIN-u	FIN-n		M	SD	rozsah
ženy	37	27	64	18.1	0.88	17-21
muži	31	30	61	18.5	1.34	18-23
celkem	68	57	125	18.3	1.12	17-23

FIN – absolvování studia během šesti let

FIN-u ukončil studium

FIN-n neukončil studium

Výsledky⁴

Průměrný prospěch během studia na střední škole

Popis obou souborů z hlediska průměrného prospěchu během čtyřletého studia na střední škole z matematiky (M1_4), fyziky (F1_4) a českého jazyka (C1_4) je uveden v Tab. 2.

3 Ověřeno modulem SPSS Missing Value Analysis.

4 Statistická analýza byla realizovaná programovým souborem SAS ver. 8.1

Tab. 2 Průměrný prospěch na střední škole během čtyř let studia

FIN-n neukončil studium na LF (N = 60)

	M	SD	rozsah	min	max
F1_4	1,93	0,58	2,50	1	3,50
M1_4	2,17	0,57	2,25	1	3,25
C1_4	1,73	0,64	2,25	1	3,25

FIN-u ukončil studium na LF (N = 53)

	M	SD	rozsah	min	max
F1_4	1,69	0,51	2,00	1	3,00
M1_4	1,92	0,54	2,00	1	3,00
C1_4	1,65	0,48	1,75	1	2,75

F1_4 – fyzika   M1_4 – matematika   C1_4 – český jazyk

S výjimkou C1_4, kde nebyl shledán statisticky významný rozdíl mezi FIN-n a FIN-u ($t_{111} = 0.61$, $p=0.54$; $CI_{95\%} = -0.11 \div 0.30$; $power=0.1967$), se skupiny lišily jak z hlediska M1_4 ($t_{111} = 2.44$, $p \leq 0.02$; $CI_{95\%} = 0.04 \div 0.47$; $power=0.66$), tak na podkladě F1_4 ($t_{111} = 2.30$, $p \leq 0.02$; $CI_{95\%} = 0.04 \div 0.46$; $power=0.63$)⁵.

Proměnné F1_4 a M1_4 byly zařazeny do binární logistické regresní analýzy⁶ (metoda přímá, kroková, kondicionální, $p\text{-in} = 0.05$, $p\text{-out} = 0.10$. Po třech iteracích, kdy změna parametru klesla pod hodnotu 0.0001, obsahoval závěrečný model proměnnou F1_4 ($c^2_{df=1} = 5.281$, $p \leq 0.02$). Regresní rovnice (koeficient B = -0.8288, SE = 0.3745, Wald = 4.89, df = 1, $p \leq 0.02$, R = -0.14) má tvar:

$$FIN = 1.3885 - 0.8288 * F1_4$$

Na podkladě regresní rovnice bylo predikované členství ve skupinách. Výsledek (Tab. 4.) křížové klasifikace (data klasifikovaného jedince nejsou podkladem pro výpočet klasifikační funkce) naznačuje výrazně přesnější identifikaci osob, které studium v intervalu šesti let nedokončí (68,9 % vs. 48,1 %; celkem 59,1 %). Nagelkerkeho R² naznačuje, že pouze necelých 7 % variance kritéria je vysvětleno modelem.

Průměrný prospěch v jednotlivých letech studia

Inspekci průměrů a variability prospěchu z fyziky, matematiky a českého jazyka v 1. až 4. ročníku studia na střední škole (Tab. 3) a na podkladě obecné zkušenosti, že pedagogové mají tendenci klasifikovat studenty shovívavěji ke konci studia, tj. ve čtvr-

5 Power=85 by vyžadovala 90 osob v každé skupině.

6 Logistická regresní analýza není závislá na distribučních předpokladech a je efektivnější než lineární regresní analýza, když kritériem je netransformovaná kategoriální binární proměnná.

tém ročníku, zvolili jsme prospěch v těchto předmětech ve třetím ročníku střední školy jako prediktory s cílem minimalizovat míru informací nezbytných pro predikci úspěšného zakončení studia medicíny v intervalu šesti let. Český jazyk jsme do analýzy na podkladě předchozích nálezů nezařadili.

Tab. 3 Průměry a SD skupin FIN-n (N=60) FIN-u (N=58)

	SKUPINA	M	SD
FYZ1	<i>FIN-n</i>	1,91	0,73
	<i>FIN-u</i>	1,73	0,63
FYZ2	<i>FIN-n</i>	1,95	0,78
	<i>FIN-u</i>	1,65	0,59
FYZ3	<i>FIN-n</i>	2,00	0,65
	<i>FIN-u</i>	1,71	0,64
FYZ4	<i>FIN-n</i>	1,86	0,71
	<i>FIN-u</i>	1,67	0,62
MAT1	<i>FIN-n</i>	2,13	0,75
	<i>FIN-u</i>	1,96	0,68
MAT2	FIN-n	2,17	0,62
	FIN-u	1,98	0,64
MAT3	FIN-n	2,23	0,70
	FIN-u	1,83	0,67
MAT4	FIN-n	2,17	0,72
	FIN-u	1,89	0,67

FIN – absolvování studia během šesti let

FIN-n –ne

FIN-u – ano

FYZ1 – FYZ4 průměr z fyziky 1. až 4.ročníku střední školy

MAT1 – MAT4 průměr z matematiky 1. až 4. ročníku střední školy

Testování rozdílů mezi jedinci skupiny FIN-u a FIN-n přinesl podporu pro předpoklad statisticky významně lepšího prospěchu jedinců skupiny FIN-u v obou předmětech (MANOVA – GLM: Wilks 1 = 0.910, $F_{2,113} = 5.617$, p Ľ 0.05). Na tomto rozdílu se podílela jak proměnná MAT3 ($F_1 = 10.835$, p Ľ 0.001; power=0.88), tak prediktor FYZ3 ($F_1 = 5.186$, p Ľ 0.025; power=0.68).

Rozlišovací potenciál proměnných MAT3 a FYZ3 byl testován logistickou regresní analýzou (metoda přímá, kroková, kondicionální, p-in=0.05, p-out=0.10). Závěrečný model obsahoval proměnnou MAT3 ($c^2_{df=1}=9.443$, pĽ0.002). Regresní rovnice (koeficient B = -0.852, SE = 0.258, Wald = 8.645, df= 1, p Ľ 0.003, R = -0.23) má tvar:

$$FIN = 1.597 - 0.852 * MAT3$$

Výsledky křížové klasifikace jsou prezentované v Tab. 4. Na podkladě výsledné regresní rovnice bylo celkově do „správné“ skupiny zařazeno 61,7 % osob. Nález naznačuje, že proměnná MAT3 podstatně lépe identifikuje jedince, kteří studium v šestiletém

intervalu neukončí (85,48 % vs. 32,68 %). Model vysvětluje kolem 10% variance kritéria (Nagelkerke $R^2 = 0.104$).

Tab. 4 Klasifikační tabulka

prediktor: F1_4		
	Predikovaná skupina	
Originální skupina	FIN-n	FIN-u
FIN-n (N = 58)	40 (68,9 %)	18 (31,1 %)
FIN-u (N = 52)	27 (51,9 %)	25 (48,1 %)

Celkem „správně“ zařazeno 59,09 % jedinců

prediktor: MAT3		
	Predikovaná skupina	
Originální skupina	FIN-n	FIN-u
FIN-n (N = 62)	53 (85,5 %)	9 (14,5 %)
FIN-u (N = 55)	31 (56,3 %)	18 (32,7 %)

Celkem „správně“ zařazeno 61,7 % jedinců

Závěr

Výsledky naznačují, že průměrný prospěch z fyziky během čtyřletého studia na střední škole by mohl být, s ohledem na dlouhý časový interval mezi prediktory a kritériem, validním prekurzorem úspěšného zakončení studia medicíny v šestiletém období. Kromě toho průměrný prospěch z matematiky ve třetím roce studia se jeví jako ještě úspornější a validnější prediktor. V obou případech prediktory podstatně lépe identifikují jedince, kteří studium v šestiletém období neukončí.

Literatura

- Abedi, J.: Predicting graduate academic success from undergraduate academic performance: A canonical correlation study, *Educational and Psychological Measurement*, 1991; 51:151-160
- Fisher, J. B., Resnik, D. A.: Standardized testing and graduate and professional school grades in six fields, *College and University*, 1991, 55:765-769.
- Höschl, C., Kožený, J.: Predicting Academic Performance of Medical Students: The First Three Years, *Am. J. Psychiatry*, June 1997a, 154:6.
- Höschl C., Kožený J.: Predictors of Medical Students Academic Performance, *Eur. Psychiatry*, 12, 1997b, suppl. 2:160.
- Kožený, J., Höschl, C.: Strukturální model akademického výkonu studentů medicíny v prvních čtyřech semestrech studia, *Čs. psychol.*, 40, 3, 1996, 173-178.
- Kožený, J., Tišanská, L., Höschl C.: Predikce akademického úspěchu v prvním roce studia medicíny: dichotomický přístup, *Čs. psychol.*, 1998, 41, 4, 289-296,

- Remus, W., Wong, C.: An evaluation of five models for the administration decision, College Student J., 1982, 16:53-59.
- SAS/STAT User's Guide, Version 8.1, 4th ed, Vol. 1., 2, Cary, NC: SAS Institute Inc., 2000
- Wilson, R. L., Hardgrave, B. C.: Predicting graduate student success in an MBA program: Regression versus classification, Educ. Psych. Measurement., 1995, 55:186-195

Souhrn

Akademická úspěšnost na střední škole: prediktor absolvování studia medicíny

J. Kožený, L. Tišanská

Ve studii byla ověřována prediktivní validita (a) průměrného prospěchu z fyziky, matematiky a českého jazyka během čtyřletého studia na střední škole, (b) prospěchu z těchto předmětů v jednotlivých letech studia vzhledem k úspěšnému ukončení studia medicíny v intervalu šesti let.

Soubor tvořilo celkem 125 jedinců (ženy = 64, muži = 61), kteří byli v roce 1992 přijati ke studiu na 3. lékařskou fakultu UK v Praze. Výsledky binární logistické regresní analýzy naznačují, že průměrný prospěch z fyziky během čtyřletého studia na střední škole by mohl být, s přihlédnutím k relativně dlouhému časovému intervalu mezi prediktory a kritériem, validním prekurzorem úspěšného zakončení studia medicíny v šestiletém období. Kromě toho průměrný prospěch z matematiky ve třetím roce studia se jeví jako ještě úspornější a validnější prediktor. V obou případech prediktory podstatně lépe identifikují jedince, kteří studium v šestiletém období neukončí.

klíčová slova: studenti medicíny, akademický úspěch, prospěch na střední škole, binární logistická regresní analýza

Abstract

High school achievement: predictor of successful finishing medical studies.

J. Kožený, L. Tišanská

The grade-point-average in physics, mathematics and Czech language during four-year-study at secondary school and separately, the grades received at the end of each year were used as the predictors of successful finishing medical studies within six-year-interval.

The binary logistic regression analysis conducted on the data from 125 students brought support for the assumption of predictive validity of the grade-point-average in physics and the grade in mathematics received at the end of the third year of secondary school studies. In both cases the predictors identified better students who failed to complete their medical studies within six-year-interval.

key words: medical students, academic achievement, secondary school grades, binary logistic regression analysis

(Převzato z časopisu Čs. psychologie, 2001-45-1:1-6)

Výsledky mezinárodního srovnání výzkumu absolventů vysokých škol

*Koordinátor pro ČR: PhDr. Pavel Kuchař, CSc.,
koordináční pracoviště: Fakulta sociálních věd UK*

Základní informace o výzkumu

Výzkum absolventů vysokých škol byl řešen jako součást mezinárodního projektu „Higher Education and Graduate Employment in Europe“, jehož se zúčastnilo celkem 12 zemí (9 zemí EU – Finsko, Francie, Holandsko, Itálie, Německo, Rakousko, Španělsko, Švédsko, Velká Británie, a tři nečlenské země – Norsko, Japonsko a Česká republika). Výzkum byl u nás v roce 1998 financován grantem v rámci programu FRVŠ MŠMT ČR.

Cílem mezinárodního výzkumu bylo analyzovat současný stav a rozvojové trendy, které se projevují mezi vysokoškolským vzděláním a sférou práce v 90. letech v Evropě. Šlo o zjištění rolí, které v tomto vztahu hrají nové technologie, nové typy profesí s vysokou úrovní složitosti práce, nezaměstnanost absolventů vysokých škol a problémy jejich zaměstnání a práce, změny motivačních struktur a systém životních a pracovních znalostí a dovedností, potřeba celoživotního vzdělávání a v neposlední řadě globalizační a integrační procesy. Současně s tím byly analyzovány efekty rozvoje vysokoškolského vzdělání v sociální struktuře, zejména ve vztahu k reprodukčním a autoreprodukčním tendencím. Významnou úlohu hrály také regionální souvislosti.

Základní osu výzkumu tvořil vztah „škola – práce“ vyjádřený jednak retrospektivně k minulému období (škole), jednak k aktuálnímu postavení (u většiny k zaměstnání) a k plánům a očekáváním v budoucnu.

Objektem výzkumu byli absolventi vysokých škol, kteří ukončili své studium v roce 1995. Sběr dat probíhal v jednotlivých zemích v období říjen 1998 – březen 1999. Pro splnění kritérií mezinárodního projektu bylo potřebné obdržet nejméně 3.000 řádně vyplněných dotazníků z každé země. Až na výjimky byl tento cíl splněn, takže celkový rozsah souboru je zhruba 37.500 respondentů.

Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR: S žádostí o poskytnutí adres absolventů za toto období byly obeslány všechny fakulty v ČR, které v daném roce (1995) měly své absolventy. Sběr dat probíhal v období říjen – prosinec 1998. Bylo získáno 3093 řádně vyplněných dotazníků, které byly zařazeny do zpracování.

Hlavními tematickými okruhy mezinárodního srovnání výzkumu absolventů byly:

- Průběh studia na vysoké škole
- Hledání zaměstnání a profesní dráha
- Současné činnosti, zaměstnání a práce
- Znalosti a jejich aplikace

- Vztah mezi vysokoškolským vzděláním a prací
- Spokojenost s prací
- Další vzdělávání

Základní poznatky

a) Průběh studia na vysoké škole

V hodnocení základních oblastí studia je naše pozice poměrně blízká pozici absolventů z Rakouska, Německa a částečně Finska. Ještě více než oni jsou naši absolventi nespokojeni zejména s praktickou orientací studia, vyjádřenou (v mezinárodním srovnání zvláště ostře vnímaným) velmi malým podílem na vědecké práci v průběhu studia.

Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR: *Naprostá většina absolventů nastupovala na vysokou školu přímo ze střední školy. Vyšší studium po maturitě absolvovalo 5 % respondentů. Necelá pětina již studovala na vysoké škole nějaký jiný obor či fakultu. 15 % absolventů pokračovalo v dalším studiu, z toho čtvrtina v doktorandském studiu. Průměrná délka vysokoškolského studia byla 5,5 roku.*

Čtvrtina absolventů strávila v průběhu studia nějakou dobu v zahraničí (nejčastěji Německo a Velká Británie, desetina navštívila USA). Více než tři čtvrtiny absolventů v průběhu studia pracovaly.

Tradiční otázkou bývá zpětné hodnocení úrovně přípravy na vysoké škole pro nyní vykonávanou práci. Nejlépe je hodnocena teoretická příprava, hůře je hodnocena úroveň speciálních odborných znalostí, praktických dovedností, jazykových znalostí, znalostí z oblasti práce s lidmi a nejhůře jsou hodnoceny znalosti z oblasti organizace a řízení – nejhůře je hodnotí absolventi lékařských a přírodovědeckých fakult. Znalosti práce s lidmi nejlépe hodnotí absolventi společenských, ekonomických a lékařských fakult.

Odlišná je ovšem situace v hodnocení podmínek studia. Zde naopak patří naši absolventi mezi nejspokojenější (mají celkem dostatek informací o studiu, učitelé se jim věnují, výše než ostatní hodnotí úroveň zkoušek i kvalitu výuky). Problémy ovšem měli s úrovní nabídky studijních materiálů – knih, skript apod. Poněkud blíže máme v tomto směru k absolventům z Velké Británie.

Jednoznačné problémy jsou v úrovni jazykových znalostí, v nichž se až příliš zřetelně promítá absence kvalitní jazykové přípravy v minulosti.

Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR: *Nejvíce je rozšířena znalost angličtiny, kde větší či menší schopnosti uvedlo 85 % dotázaných. Schopnost napsat odborný text v angličtině uvedlo jen 16 % a číst jej dokáže 30 %. Více než polovina uvedla určitou znalost němčiny a jen 30 % ruštiny. Francouzštinu více či méně ovládá desetina absolventů vysokých škol. Relativně nejlepší znalosti angličtiny mají absolventi přírodovědeckých a lékařských fakult.*

Horší znalosti cizích jazyků než naši absolventi mají ze všech srovnávaných zemí jen absolventi z Japonska. Na druhé straně lze právem očekávat rychlé zlepšování tohoto stavu, a to jak u absolventské, tak i současné studentské populace.

b) Profesní dráha a současné zaměstnání

Hodnocení práce a zaměstnání bylo přirozeně ovlivněno obecnou situací na trhu práce u nás v druhé polovině 90. let. Téměř nulová míra nezaměstnanosti ve skupině absolventů vysokých škol se odrazila v minimu problémů s hledáním zaměstnání, malou fluktuací, těsnějším propojením oboru studia a oboru práce a poměrně vysokou mírou spokojenosti s vykonávanou prací. Jen velmi malá část absolventů nastupovala na místa s nižší úrovní pracovní pozice. Naši absolventi jsou poněkud podnikavější než většina jejich zahraničních kolegů, častěji pracují již v průběhu studia a také jejich pracovní doba je jedna z nejdelších.

***Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR:** V pozici zaměstnance jsou tři čtvrtiny absolventů, malá část se věnuje samostatnému podnikání. Nezaměstnaných jsou 2 %. Více než polovina pracuje u svého prvního zaměstnavatele, necelých 30 % u druhého. Téměř polovina pracuje v soukromé firmě či instituci, třetina je zaměstnána ve státním sektoru (absolventi lékařských a pedagogických fakult pracují spíše ve státních institucích).*

Podřízené má třetina absolventů, ve vyšších řídicích funkcích jsou 3 % z nich. Desetina absolventů má více než jedno zaměstnání a zhruba polovina vykazuje přesčasové hodiny. Celková doba strávená ve výdělečné činnosti dosahuje 49 hodin týdně (u 13 % ovšem překračuje 60 hodin). Celkovou týdenní pracovní dobu mají nejdelší absolventi uměleckých (65,8 hod.) a lékařských (60,4 hod.) fakult.

Celkový průměrný roční hrubý příjem (před zdaněním) absolventů z hlavního zaměstnání po zhruba 3 letech praxe činí přibližně 153 tisíc korun. Největší příjem uvedli absolventi právnických (215 tisíc korun) a ekonomických (214 tisíc korun) fakult, nejmenší absolventi pedagogických (89 tisíc korun) a lékařských (100 tisíc korun) fakult. Nejvíce příplatků za přesčasy dostávají absolventi lékařských fakult (v průměru 32 tisíc korun).

Jednou z nejvýraznějších oblastí, která nás od většiny ostatních vyspělých zemí odlišuje, je vnímání charakteristik vlastní práce. Velice důležitá je pro naše absolventy prestiž a perspektiva jejich práce a zaměstnání, zatímco tvůrčí charakter práce, její variabilita, kvalifikační aspekty ba i vztah práce a rodiny hrají (ve srovnání s ostatními zeměmi) spíše menší roli.

Srovnání charakteristik práce ukázalo na určitou podobnost hodnocení mezi našimi absolventy a jejich kolegy zejména z Německa a Velké Británie. Znamená to, že v tomto směru jsou mezi nimi menší rozdíly než v případě srovnání s postojí absolventů z ostatních zemí. To je samozřejmě velice významné zjištění z hlediska možností uplatnit se na trzích práce v integrující se Evropě.

Celkové vyjádření vztahu mezi získaným vzděláním a vykonávanou prací lze dokumentovat na hodnocení, jak se naplnila očekávání vůči budoucí práci, která měli absol-

venti na začátku svého studia. Jinými slovy jde o to, zda představy o budoucí práci, se kterými vstupovali na vysokou školu, se naplnily či nikoliv. Nejmenší spokojenost (a tedy největší podíl názorů, že současná práce je spíše či mnohem horší, než byly původní představy) vyjadřovali absolventi z Japonska, Španělska a Itálie, naopak největší absolventi z Norska. Hodnocení našich absolventů se pohybovalo v pásmu průměru.

Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR. U většiny absolventů nynější zaměstnání zcela odpovídá úrovni získaného vzdělání. Nejtěsnější je tento vztah u absolventů lékařských a právnických fakult. Velká většina absolventů využívá znalostí a dovedností získaných v průběhu studia. Opět se to týká zejména absolventů lékařských a právnických fakult.

V případě možnosti opakovat volbu své vzdělanostní dráhy by většina volila stejnou úroveň vzdělání a téměř 60 % také stejnou fakultu. Stejný obor by volilo 65 %. Nejčastěji by stejnou volbu oboru opětovali absolventi právnických fakult (kde ovšem obory studia fakticky neexistují), nejméně často absolventi lékařských fakult (kde naopak hrají významnou roli).

Tři čtvrtiny dotázaných jsou se svojí současnou prací spíše či velmi spokojeni. Relativně nejméně spokojenosti vyjadřovali absolventi lékařských fakult.

c) Znalosti a jejich aplikace

Zmíněné preference se promítají i ve struktuře vlastností, dovedností a schopností. Nejbliže jsou našim absolventům ty z nich, které souvisí s pozicí vedoucích pracovníků, tj. důraz na iniciativu, asertivitu, schopnost vyjednávání atd. Naopak podstatně hůře jsou hodnoceny ty, které odrážejí aplikační a analytické dovednosti. Poněkud zjednodušeně řečeno našim absolventům vyhovuje spíše standardní výkon vedoucích funkcí, založený více na schopnostech operativního řízení a improvizace než na analytických manažerských dovednostech. V tomto směru máme relativně nejbliže k absolventům z Holandska.

d) Další vzdělávání

Zájem o další vzdělávání, zejména formou krátkodobých kurzů, je mezi našimi absolventy značný a patří mezi největší i z pohledu mezinárodního srovnání. Naši specifiku přitom je jeho soustředění mimo jiné na oblast dodatečného studia cizích jazyků, neboť zde jsou dluhy z minulosti zjevně největší. Samotné vysokoškolské vzdělání je v této souvislosti vnímáno vcelku pozitivně, takže další vzdělávání nemusí jeho roli suplovat, ale dále jím získané poznatky rozvíjet. I v této oblasti mají naši absolventi poměrně blízko k postojům německých absolventů.

Tisková zpráva o výzkumu absolventů vysokých škol ČR: Po skončení studia pokračovala v dlouhodobějším vzdělávání zhruba pětina absolventů. Krátkodobé kurzy absolvovaly zhruba dvě třetiny. Odborných konferencí se zúčastnily zhruba dvě třetiny absolventů. Odbornou literaturu týdně či měsíčně sledují tři čtvrtiny.

Potřebu dalšího vzdělávání jako velmi značnou označila čtvrtina dotázaných, téměř polovina jako dosti velkou. Jen 7 % tuto potřebu v podstatě necítí.

Závěr mezinárodního srovnání výzkumu absolventů vysokých škol

Na základě získaných výsledků je možno formulovat řadu doporučení, více či méně obecně platných, která se vztahují k jednotlivým tématickým blokům. Jedno z nejvýznamnějších se týká nutnosti výrazně posílit podíl vědy a vědeckého výzkumu ve vysokoškolské výuce a více přiblížit studentům praktické souvislosti studovaných oborů. Je ovšem fakt, že sledované absolventské ročníky (1993/94 a 1994/95) již v průběhu svého studia nemohly registrovat některé změny, ke kterým na vysokých školách od té doby došlo. Zejména se to týká širokého zavádění dvoustupňového studia (bakalářského a magisterského), které umožňuje volbu studijních programů s ohledem na aspirace studentů (spíše vědecké či naopak prakticky orientované).

Nutno ovšem konstatovat, že potřeba dalšího vývoje uvnitř systému vysokoškolského studia platí v neztenčené míře i pro ostatní srovnávané země, které na rozdíl od nás mají pro hlubší koncepční změny nejen dostatek peněz, ale také vnitřní stability.

PhDr. Pavel Kuchař, CSc.

Tiskovou zprávu MŠMT z 8. 2. 2001 „Výsledky mezinárodního srovnání výzkumu absolventů vysokých škol“ doplnila údaji z loňské tiskové zprávy MŠMT „Výsledky výzkumu absolventů vysokých škol ČR“ redakce VNR.

Postgraduální studium a celoživotní vzdělávání ve Francii

Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc.

Během pobytu prof. Jeana Azerada na našem ústavu, který se uskutečnil začátkem prosince 2000 v rámci programu Barrande, jsme využili jeho funkce jakožto koordinátora celoživotního vzdělávání na pařížské universitě Denis Diderot – Paris VII, a zároveň jednoho z čelných koordinátorů těchto programů ve Francii a diskutovali jsme s ním problémy postgraduálního vzdělávání v medicíně a také celoživotního vzdělávání lékařů. Prof. Azerad je fyziolog, ale vystudoval stomatologickou fakultu. V Paříži je profesorem fyziologie na fakultě Garanciere a zároveň profesorem stomatologické chirurgie na téže fakultě.

Čím se liší systémy postgraduální výchova v České republice a ve Francii? Nejprve je třeba definovat, co rozumíme pod pojmem postgraduální vzdělávání. Samozřejmě postgraduální je vše, co je po graduaci, konkrétně po skončení medicínského studia.

Začneme vědeckým postgraduálním studiem. Je v podstatě dvojnásobný způsob chápání postgraduálního studia. Jeden evropský a druhý americký. Postgraduální studenti v USA začínají svá bádání již během studia na lékařských, ale zejména na přírodovědeckých (scientific) fakultách, jako ještě nehotoví studenti, ale mají již první gradus, např. mají absolvované bakalářské studium. Poté vstupují do postgraduálního studia. V oblasti lékařství, kterému se budu věnovat, je to poněkud složitější a většina studentů medicíny žádný postgraduální vědecký kurs neabsolvuje. M.D. jim stačí k tomu, aby mohli vykonávat i vědeckou činnost. Nicméně někteří z nich studují kombinované programy M. D.- PhD., které jsou podobné programům PhD; to ale znamená, že začínají ještě za studií.

V evropském provedení začíná postgraduální vědecké vzdělávání až po absolvování lékařské fakulty. To, o čem jsme diskutovali s prof. Azeradem, je ovšem postgraduální vzdělávání profesní, což zahrnuje i lékařské celoživotní vzdělávání a kombinované postgraduální vzdělávání vědecké i lékařské.

Ve Francii je studium lékařství jako všude jinde zahájeno vstupem na lékařské fakulty. Do prvního ročníku je relativně velmi malé omezení počtu, takže se na LF dostává poměrně velký počet absolventů středních škol. Podmínkou nejsou žádné zkoušky, ale pouze zapsání na fakultu; někdy je to až komické, neboť uchazeči spí několik dní a nocí před univerzitami, kde se zapisují podle pořadí. Samozřejmě i univerzity si kladou určité kritérium co týče prospěchu na střední škole, absolvování maturity atd. I když je stanoven vysoký počet přijatých, po naplnění tohoto počtu už žádný student přijat není a musí se jít přihlásit na jinou fakultu. (Je to podobný systém jako ve Velké Británii.) Ve Francii nejsou na většinu fakult přijímací pohovory.

Co se děje v prvním ročníku lékařských fakult? Studují se především obecné přírodovědní a vědní obory, jako je matematika, informatika, kybernetika, fyzika a základní chemie. Studenti tak získávají obecné vědecké a přírodovědecké vzdělání. Již během tohoto prvního roku a po jeho ukončení se píší testy, nakonec to je multiple-choice test z absolvovaných předmětů a podle získaných bodů se stanoví pořadí studentů. A tady přichází vlastní numerus clausus, kdy se po prvním ročníku počet absolventů podstatně redukuje – přibližně na 20 %. To je něco podobného našemu přijímacímu pohovoru. Například na univerzitě, o kterou je největší zájem – Paříž 6 – Université Pierre et Marie Curie a v příslušných nemocnicích Pitié-Salpêtrière a Saint Antoine, které k této univerzitě patří, je do prvního ročníku přijato 1200 studentů, ale do druhého postupuje již jenom 200; to je velká redukce, takže numerus clausus existuje i ve Francii. Poté následuje dalších pět let studia organizovaného podobně jako u nás s tím, že šestým ročníkem studium ještě nekončí. Sedmý ročník je „kolečko“, kdy studenti přicházejí do pozice zvané externe, ale při „kolečku“ jsou stále ještě studenty medicíny. Teprve po tomto sedmém roce se stávají absolventy lékařské fakulty. Takže vlastní studium medicíny trvá také šest let, nepočítáme-li první ročník, který je jakýmsi přípravným ročníkem na medicínu a slouží k selekci studentů. „Kolečko“ ale není ještě placené, zatímco u nás je „kolečko“ až po absolvování studia a je placené. Chce-li absolvent získat titul doktor, nedostává jej automaticky, ale musí pro něj vytvořit nějakou práci. Nejčastějším zdrojem těchto publikací je pobyt na ústavech základního výzkumu, kde si podle zaměření student udělá práci a potom obhájí titul doktora medicíny. Samozřejmě něco jiného jsou vědecké doktoráty; pokud jde o doktorát věd, pak Francouzi systém zjednodušili: z dřívějších několika doktorátů je dnes jeden titul, který se nazývá habilitation (to nemá s naší habilitací nic společného, protože to není titul vědecko-pedagogický, ale pouze vědecký). Ten je obdobou našeho doktorátu věd a má podobná kritéria. Do dalších podrobností o vědecké přípravě však nebudu zacházet.

Budeme se nadále zabývat postgraduální profesní přípravou. Velký rozdíl mezi naší republikou a Francií je v tom, že postgraduální lékařské studium je ve Francii organizováno univerzitami a u nás ministerstvem zdravotnictví, potažmo jím řízeným Institutem

pro další vzdělávání lékařů a zdravotníků (IPVZ). Ten zajišťuje a garantuje profesní kvalifikaci a také ji zkouší – ve Francii vše organizují univerzity. Ty také zodpovídají za kvalitu postgraduálního vzdělávání. Univerzity však musí být akreditovány, akreditaci provádějí ministerstva školství a zdravotnictví. Vlastní zkoušky jsou organizovány komisemi, které jsou jmenovány opět oběma ministerstvy.

Postgraduální profesní vzdělávání je výrazným rysem francouzských lékařských fakult a může být prováděno ve dvou typech nemocnic: CHU (Centre Hospitaliere Universitaire) při univerzitách (to jsou například zdravotnická zařízení v univerzitních městech) a CHR (Centre Hospitaliere Regionale), což je něco jako naše dřívější krajské nemocnice. Oba typy mají právo postgraduálního profesního školení. Akreditace mohou získat i jiná pracoviště, ale poměrně výjimečně, a vždy je musí garantovat nějaké pracoviště univerzitní. Příklad: lékařská fakulta uzavře smlouvu s okresní nemocnicí, která buď na všech, nebo jen na některých odděleních provádí školení a ve spolupráci s mateřskou lékařskou fakultou uděluje garance. Podmínkou však je, že v každém oboru musí být zodpovědným pracovníkem habilitovaný odborník: maître de conférence, professeur agrégé nebo professeur. Není možné, aby postgraduální školení prováděli pracovníci, kteří nemají žádnou vazbu s univerzitou. Vazba na univerzitu je velmi důkladná a představuje pro ni značný příliv finančních prostředků; příjem z postgraduálního profesního vzdělávání tvoří asi 20 % prostředků z rozpočtu univerzity. O podrobnostech těchto zdrojů jsem psal ve VNS č. 39 při popisu diskuse s prof. Azeradem na naší fakultě. Důležité je, a z toho si musíme vzít poučení, že existuje výrazná kontinuita pregraduálního a postgraduálního vzdělávání na lékařských fakultách. To je věc, která u nás není stále zakořeněna, u nás je postgraduální studium pořád odděleno od pregraduálního právě tím, že máme speciální zařízení – IPVZ. Bylo by asi dobře, kdyby do budoucna, a dlouho se potom volá, byly lékařské fakulty postaveny na roveň v možnostech organizování postgraduálního vzdělávání v lékařství.

Poměrně velmi dobře je rozpracován ve Francii také systém celoživotního vzdělávání (formation continue). Vzdělávání podle různých oborů i získání atestace je nutné, aby v pravidelných intervalech lékaři procházeli různými typy školení. Nejčastěji jsou to různé kurzy, velmi podobné našim kurzům, ze kterých se pak získávají různé licence, osvědčení apod. Jak má toto celoživotní vzdělávání probíhat, stanoví opět univerzity, ale ve spolupráci s lékařskými komorami a samozřejmě také s ministerstvy zdravotnictví a školství. Vykonavatelem tohoto postgraduálního celoživotního vzdělávání jsou opět univerzity. Formation continue je zdrojem poměrně vysokých finančních prostředků, které přicházejí z různých zdrojů (viz VNS 39/2000).

V Senátu o úvazcích doktorandů

Ve středu 31. ledna se ve Valdštejnském paláci v Praze konal seminář Problémy predatestační přípravy studentů doktorandského studia na lékařských fakultách. Setkání uspořádal výbor pro zdravotnictví a sociální politiku senátu ČR a jeho účastníci – senátoři, pedagogové, studenti i zástupci stát-

ní správy – na něm z různých pohledů probírali především výši úvazku studentů postgraduálního doktorského studia u fakultních nemocnic.

Vycházelí přitom z prosincové žádosti postgraduálních studentů biomedicínských oborů o uznání předatestační praxe, kterou přednesl MUDr. Jan Novák (3. LF UK). V úvodu připomněl, že někteří absolventi lékařských fakult pokračují po promoci v dalším vzdělávání a vědecké činnosti v teoretických ústavech, v laboratořích atd. Jejich studium je zakončeno obhajobou disertační práce; je-li úspěšná a jsou-li splněny i další podmínky, získávají studenti mezinárodně uznávaný a ceněný vědecký titul PhD, který nahradil dřívější CSc.

Oč nyní jde, osvětlil potom na vlastním příkladu: „Jako student druhého ročníku postgraduálního studia biomedicíny na 3. LF UK pracuji na tématu „Poruchy buněčné imunity v patogenezi diabetes mellitus 1. typu“. Hlavní náplní mého studia je práce v laboratoři. Zjišťuji abnormality buněčné imunity, které provázejí rozvoj onemocnění diabetes mellitus 1. typu. Lidé, kterých se moje práce týká, jsou pacienti jednotek intenzivní péče a lůžkových interních oddělení Vinohradské nemocnice. K tomu, abych byl vůbec schopen vybrat pacienty, kteří jsou náplní mé práce, abych byl schopen odpovědět na otázky těchto pacientů, abych znal komplikace jejich onemocnění, k tomu nutně potřebuji klinickou praxi. Bez toho budou výsledky mé experimentální práce nesdělitelné a nevyužitelné.“

Proto podle J. Nováka většina z doktorandů dělí svůj čas v různém poměru mezi vědeckou činností a prací v nemocnici. Někteří pracují osm a více hodin v nemocnici, slouží pohotovostní služby ve stejném rozsahu jako jejich ostatní kolegové, a vědecké práci se věnují ve svém osobním volnu. Další pracují půl roku v nemocnici a druhou polovinu roku se věnují svému výzkumnému záměru – ročně tedy stráví rok nebo půl roku prací na 1,0 úvazek v nemocnici.

Placeni jsou – jak řekl MUDr. Novák – z prostředků ministerstva školství, a to za studium a vědeckou činnost. Každý postgraduální student pobírá stipendium – cca 5000 Kč měsíčně. Nemocnice s nimi uzavírají smlouvy na minimální možné úvazky – většinou na 0,05 nebo 0,1 úvazku, které umožní de iure v nemocnici pracovat a za svou práci nést určitou právní odpovědnost. Nemocnice samozřejmě současný stav vítají, protože mají dostatek levných pracovních sil. Postgraduální studenti tak pracují v nemocnici s vyhlídkou získání praxe potřebné k vykonání atestace v oboru. „Atestace je“, zdůraznil J. Novák, „z důvodů praktických i procedurálních podmínkou získání kvalifikace vědecké. Protože svůj čas dělíme mezi teoretické studium a praxi v nemocnici, přistupujeme k atestaci většinou později než naši kolegové. Jako doba klinické praxe je nám uznána pouze doba skutečně strávená prací na 1,0 úvazku v nemocnici. Zárukou toho, že doba praxe uváděná v našich atestačních indexech bude odpovídat době skutečně odpracované, jsou primární oddělení, přednostové klinik – ti, kteří nám praxi zapisují.“

Důvod, proč tato diskuse vznikla, je návrh České lékařské komory. Deklaruje, že uzná pouze rozsah klinické praxe odpovídající úvazku dotyčného ve zdravotnickém zařízení, ne rozsahu skutečně odpracované práce. ČLK se odvolává na vyhlášku 77/81 Sb. a rozsudek Evropského soudního dvora ze dne 25. 2. 1999 (C 131/97).

V současné době chápeme toto zatím jen prohlášení České lékařské komory jako odborářské opatření, které má v budoucnu zamezit zaměstnávání mladých lékařů bez odpovídajícího úvazku a platového ohodnocení, jinak řečeno jejich vykořisťování. To samozřejmě vítáme.

Domníváme se ale, že toto opatření je nešťastné a protiprávní.

Za prvé se domníváme, že nelze měnit pravidla uprostřed hry. V době našeho nástupu do studia bylo uznávání předatestační praxe samozřejmostí. Lékaři-postgraduální studenti, kterých je v ČR kolem 300, by se nyní dostali do situace, kdy zdarma odpracovali v nemocnicích tisíce hodin s cílem získat praxi a atestaci v oboru, a novým opatřením České lékařské komory by veškeré toto snažení přišlo nazmar.

Za druhé: právní podklady pro nové opatření stojí na pochybných premisách. Vyhláška 77/81 neukládá úvazek 1,0 jako podmínku uznání praxe. Evropský soudní dvůr v rozsudku ze dne 25. 2. 1999 podle výkladu ČLK ukládá povinnost odměňování za další vzdělávání pro dosažení odborného vzdělání. Zmíněno není například, že rozsudek nehovoří o výši úvazku, ale o faktickém rozsahu činnosti, a že věci národních legislativ je výše odměny a druh instituce zodpovědné za jejich platbu apod.”

Jménem studentů, lékařů, vysokoškolských pedagogů a dalších, kteří podepsali petici k podmínkám uznání předatestační praxe, pak MUDr. J. Novák vyslovil požadavek, aby alespoň současným postgraduálním studentům byla uznána předatestační praxe podle podmínek platných v době nástupu do studia, tj. podle rozsahu skutečně odpracované práce v nemocnici, nikoli tedy podle úvazku s nemocničním zařízením.

Výsledky semináře shrnul pro VNR jeho koordinátor, senátor doc. MUDr. Karel Barták, CSc.:

Došli jsme k závěru, že v současné platné legislativě neexistuje žádná vazba mezi formální výší pracovního úvazku v nemocnici a rozsahem absolvované klinické praxe. U studentů doktorského studia v klinických oborech závisí výhradně na vyjádření přednosti pracoviště, kdy může student z daného oboru atestovat, avšak ve smyslu vyhlášky ministerstva zdravotnictví číslo 77 z roku 1981 to je obvykle po 30 měsících takové praxe.

Nedochází tedy vlastně k rozdílnému výkladu jednoho předpisu? Něco tvrdí ministerstvo a lékařská komora, opačný názor zastává školství.

Je to otázka dvoukolejnosti řízení. Předpis školský, čili vysokoškolský zákon 111 z roku 1998 řeší problematiku doktorského studia v obecné rovině, a ne v rovině speciální – v rovině lékařů, kteří studují doktorský program, a navíc ještě v klinickém oboru. Kdyby za těchto studií neměli žádný pracovní úvazek u fakultní nemocnice, pak by to znamenalo, že by měli práva pouze jako pregraduální studenti, že by mohli pracovat jediňe pod dozorem učitele, ne tedy samostatně. K tomu, aby mohli samostatně pracovat, musí mít úvazek ve fakultní nemocnici. Jeho výše se neupravuje, i na semináři se hovořilo o tom, že úvazky jsou od 0,025 do až po 0,5 nebo 0,8 podle toho, o kterou kliniku nebo o které oddělení jde.

Jak se to podle vašeho názoru může vyřešit?

To jsou dvě věci: První je, co s těmi současnými studenty, kteří už dneska studují v těchto programech. Tam jsme konstatovali, že není možné najít souvislost mezi velikostí pracovního úvazku a mezi možností atestovat po určité době. V tom neexistuje žádná právní směrnice, která by to tímto směrem upravovala. Samozřejmě druhá věc je příprava nového zákona, zákona o způsobilosti k výkonu zdravotního povolání. Slyšeli jsme, že se počítá s limitem úvazku 0,5, a to je pro mne zcela nepřijatelné. K této otázce se vrátíme, až návrh zákona bude na stole.

Není vlastně podmínka toho úvazku 0,5 spíše formální záležitostí a není důležitější výsledek atestace?

Samozřejmě, i když je pravda, že se určitá doba praxe musí garantovat, aby absolvent vůbec mohl vidět celé spektrum nemocí, protože některé z nich jsou sezónní a ty se v určité době neprojeví. Chápu tedy, že určitá doba praxe před atestací být musí, ale určitě nesmí být vázána jen na výši pracovního úvazku.

Co se dál stane se závěry a připomínkami semináře?

Tento seminář je součástí schůze výboru Senátu pro zdravotní a sociální politiku, která bude ještě pokračovat. Na ní přednesu návrh na usnesení a to potom pošleme oběma ministrům, to znamená ministrům zdravotnictví a školství.

Otázka pro prezidenta ČLK: Proč ČLK požaduje, aby studenti postgraduálního studia pracovali před atestací na vyšší pracovní úvazek?

MUDr. David Rath: Chceme, aby struktura doktorandského studia odpovídala stejnému studiu v zahraničí. Nic více, nic méně. Lidová tvořivost v ČR je opravdu obdivuhodná, a tak se původní CSc. přepsalo na PhD. a vše jede po starém. Až si toho někdo v EU všimne, budeme mít minimálně ostudu a náš titul PhD. nikdo nebude uznávat. Je to asi tak totéž, jako bychom si udělali jen 3leté lékařské fakulty a tvářili se, že jsou plně v souladu s praxí západních zemí.

Ošetrovatelství v pregraduální výchově lékařů

PhDr. Radomila Drozdová, 3. LF UK, Ústav lékařské etiky

K tomu, aby se nám podařilo dosáhnout plošné změny v ošetrovatelské praxi, musíme získat nejen sestry, ale také podporu a pochopení lékařů, neboť i jich se změna filozofie nové koncepce ošetrovatelství úzce dotýká. Kromě trpělivého poskytování informací lékařům v terénu je efektivní poskytnout informace o holistickém principu péče o člověka již studentům medicíny.

Na naší fakultě jsme dostali možnost zásadně vstoupit do vzdělávání lékařů již v akademickém roce 1996/97 v rámci generální přestavby studijního programu „Všeobecné lékařství s preventivním zaměřením“ v modulu D „Nemocný člověk“ v rozsahu bezmála čtvrtiny výukových hodin 1. a 2. ročníku (240 hod.). V modulu jsou zařazeny kromě úvodního kurzu Předlékařské první pomoci kurzy Potřeby nemocných, Komuni-

kace, Základy filozofie, Psychologie a Ošetrovatelství. Studenti již v 1. ročníku komunikují s nemocnými s cílem identifikovat jejich potřeby a problémy, získávají základní představu o ošetrovatelských technikách, funkci, práci a kompetencích multidisciplinárního týmu v péči o klienty, o odlišných filozofických otázkách života a základních etických problémech v lékařství.

Rovněž se setkávají s novou filozofií ošetrovatelství, s pojmy jako je ošetrovatelský proces, ošetrovatelská diagnostika a ošetrovatelská dokumentace, hypokinetický syndrom a jeho prevence.

Na základě získaných informací zpracovávají studenti dílčí kazuistiky, jejichž cílem jsou pokusy o stanovení a formulaci problému a potřeb nemocného, s nímž si povídají. O získaných poznatcích a postřezích z jednotlivých cvičení se diskutuje v závěru výukové hodiny často za přítomnosti vrchní či staniční sestry, které mají o takto neformálně získané informace zájem. Klienti jsou informováni o cíli stáže a často s námi velmi rádi spolupracují. Sami pocítují, že je třeba něco udělat pro to, aby pro lékaře bylo samozřejmostí, že s lidmi je třeba především mluvit.

Modul je ukončen soubornou ústní zkouškou, která probíhá formou rozboru konkrétního případu nemocného zpracovaného v předložené závěrečné kazuistice. Student musí během diskuse prokázat schopnost aplikovat získané vědomosti z přednesených oborů a nastínit možnosti řešení či pomoci v dané situaci.

V letošním roce jsme do praktického cvičení zařadili rovněž škálování nemocného na LDN: testování jeho soběstačnosti, schopnosti sebeobsluhy a závislost na druhých. Student se se stejným nemocným setkává ještě jednou s časovým odstupem dvou týdnů a hodnotí ev. změny a snaží se vyvodit závěry těchto změn.

Naše výuka a hlavně setkání nových studentů medicíny se zdravotnickým prostředím hned v začátcích studia je i retrospektivně hodnoceno velmi kladně. Studenti vyšších ročníků pocítují přínos v tom, že je již odbourán jejich počáteční ostych představit se, promluvit s člověkem a navázat pozvolna cílený kontakt. Někteří z nich se dokonce s nemocničním prostředím setkávají poprvé. Pacienti jim poskytují zpětnou vazbu o prostředí, kde jim kontakt s personálem většinou chybí a dovedou zdůvodnit úzkost a nejistotu, která je u nich takto vyvolána. Někteří z nich cítí vědomí důležitosti a jsou potěšeni, že mohou ventilovat a nezávazně sdělit své zkušenosti i z předchozích jednání s lékaři.

Ošetrovatelské jednotky, které studenti navštěvují, jsou voleny záměrně tak, aby se studenti setkávali s lidmi nejen různých věkových kategorií, ale i různých charakterů problémů, s různou možností jejich řešení a prognózy. Studenti, kteří ještě nejsou profesionálně orientováni a medicínou zatíženi, jsou většinou velmi citlivě schopni vnímat právě tuto lidskou problematiku. Nesmírně zajímavé a cenné pro některé chlapce je poznání a pocit držet ve vlastních rukou dítě a nevědět jak s ním zacházet. Několikrát jsme již slyšeli závěr, že si mnozí mladí vlastně neuvědomují, jak je nutné si péči o malého tvořečka vhodně naplánovat. Nejednou se stává, že někteří studenti ve svém volném čase potřebné nemocné dále navštěvují a pomáhají jim snášet jejich těžkosti. Překvapující jsou např. také spontánní návštěvy studentů v LDN době předvánoční.

Kdo jakým jazykem mluví?

Jazyk	Podíl obyvatel EU, pro které je mateřštinou	Podíl obyvatel EU, kteří ho používají jako druhý nebo cizí jazyk	Celkový podíl lidí, kteří jím hovoří
Němčina	24%	8%	32%
Francouzština	16%	10%	26%
Angličtina	16%	31%	47%
Italština	16%	2%	18%
Španělština	10%	4%	14%
Holandština	6%	1%	7%
Řečtina	3%	0%	3%
Portugalština	3%	0%	3%
Švédština	2%	1%	3%
Dánština	2%	0%	2%
Finština	1%	0%	1%
ostatní	2%	4%	6%

Evropský rok jazyků

Letošní rok je také Evropským rokem jazyků 2001. Při jeho organizování spojily své síly Rada Evropy a Evropská unie, které různými setkáními, výstavami, soutěžemi i publikacemi chtějí především informovat širokou veřejnost o jazycích a možnostech jejich výuky nejen v dětství, ale i v dospělosti.

Za naprosto zásadní přitom považují dva cíle: zaprvé by Evropa i v budoucnosti měla zůstat jazykově rozmanitou a za druhé by každý občan v Evropě měl mít možnost se jazykům učit.

Na počátku 21. století žijí občané Evropy v mnohonárodním prostředí. Ve 47 státech Evropské kulturní úmluvy se hovoří 40 národními jazyky – pro největší část Evropanů je mateřskou řečí ruština, němčina, angličtina, francouzština a italština. Kromě toho je ovšem ve většině zemí ještě mnoho menšinových nebo regionálních jazyků – jen v Rusku je jich 130 až 200. V důsledku přílivu uprchlíků a přistěhovalců se v Evropě šíří i arabština, turečtina, kurdština, hindština, paňdžábština a čínština. V londýnských rodinách se používá více než 300 jazyků a ve většině dalších velkoměst je běžné, že se počet mateřských jazyků školních dětí pohybuje mezi 100 až 200.

Celkem se šestimiliardová lidská populace domlouvá šesti až sedmi tisíci jazyky. Některými, např. angličtinou a čínštinou hovoří stovky milionů, jinými pouze několik tisíc nebo pár set lidí. Většinu jazyků – přesněji 96 % - tvoří ty, jimiž hovoří pouze 4 % obyvatel Země.

Tři nejrozšířenější cizí jazyky (v % podle členských států)			
Belgie		Lucembursko	
Angličtina	42	Francouzština	88
Francouzština	37	Němčina	81
Němčina	15	Angličtina	53
Dánsko		Nizozemsko	
Angličtina	76	Angličtina	78
Němčina	50	Němčina	57
Francouzština/ Švédština	8	Francouzština	14
Německo		Rakousko	
Angličtina	41	Angličtina	51
Francouzština	9	Francouzština	8
Ostatní	7	Ostatní	6
Recko		Portugalsko	
Angličtina	39	Angličtina	23
Francouzština	5	Francouzština	18
Němčina	3	Španělština	6
Španělsko		Finsko	
Angličtina	17	Angličtina	51
Španělština (Katalánština)	9	Svédština	33
Ostatní	9	Němčina	11
Francie		Švédsko	
Angličtina	30	Angličtina	77
Španělština	7	Němčina	24
Němčina	6	Dánština/ Francouzština	6
Irsko		Spojené království	
Francouzština	12	Francouzština	9
Ostatní	9	Němčina	5
Angličtina	6	Angličtina	3
Itálie			
Angličtina	28		
Francouzština	17		
Němčina	3		

VĚDA

DIABETES,
MOZKOVÉ STRUKTURY
PROGRAM TEPLICE

Vědci, praktici a pacienti o cukrovce

Trochu širší cestovní zpráva z kongresu International Diabetes Federation, Mexico City

SKUTEČNĚ VELKÉ MEZINÁRODNÍ KONGRESY DIABETOLOGŮ JSOU VE SKUTEČNOSTI PŘEDEVŠÍM TŘI:

Každoroční kongresy Evropské společnosti pro studium diabetu (EASD) a Americké společnosti pro diabetes ADA a konečně kongres Mezinárodní federace diabetu (International Diabetes Federation, IDF), který se koná jedenkrát za čtyři roky. Poslední jmenovaná organizace, ostatně podobně jako ADA, není jen organizací diabetologů, ale také diabetiků. Snaha současně přivést dohromady vědce, praktiky a pacienty je nepochybně v mnoha lékařských oborech trendem posledních patnácti či dvaceti let. Je také výrazem širšího pojetí medicíny s jejím důrazem na pacienta i na její komunitní aspekty.

Kongres IDF se tentokrát konal v Mexico City mezi 5. – 10. listopadem 2000, presymposia však již začínají 3. listopadu. Protože z oblasti mého výzkumu v Diabetologickém centru FNKV a 3. lékařské fakulty UK byly přijaty oba dva příspěvky, chystám se na kongres již od poloviny října. Prezentovali jsme, spolu s dr. Brožem z naší kliniky a dr. Roubalovou a dr. Hrubou ze Státního zdravotního ústavu, práci o nálezu protilátek proti Chlamydia pneumoniae u diabetiků s nestabilní anginou pectoris, které se dle našich prvních výsledků přeci jen poněkud častěji vyskytovaly u diabetiků než u nediabetiků.

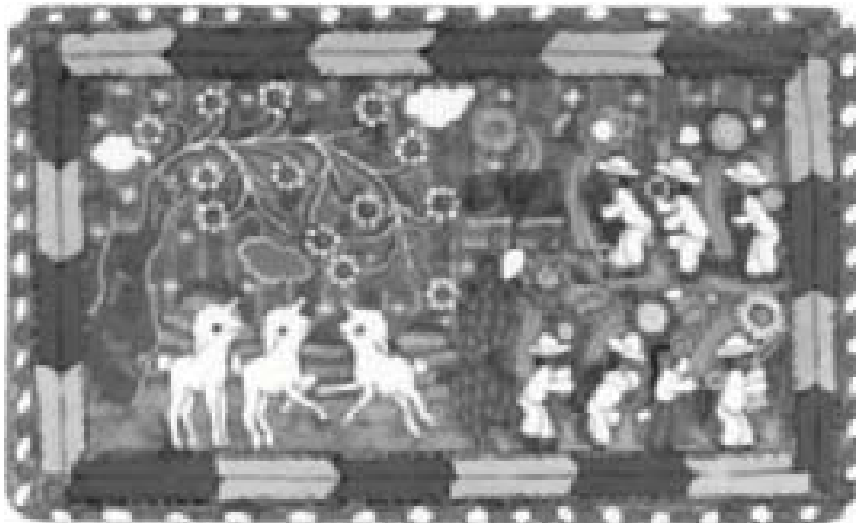
V mém vlastním sdělení, které srovnávalo kardiovaskulární rizikové faktory u skupiny pacientů s diabetem 1. typu manifestovaným po 40. roce věku s výskytem těchto faktorů u diabetiků 2. typu jsme již jednoznačně mohli prokázat, že výskyt u diabetu 1. typu byl u osob okolo 60 let věku ve srovnání se stejně starými diabetiky 2. typu mnohem nižší systolický i diastolický arteriální TK, nižší cholesterolémie i triglyceridémie, nižší hladina kyseliny močové, ale vyšší HDL-cholesterol. U diabetu 1. typu byla i nižší ferritinémie, častěji se ale vyskytovaly známky lability diabetu – mnohem častější výskyt nejen hypoglykémie, ale dokonce i hospitalizace pro hypoglykemické kóma. Labilitě diabetu odpovídal i mnohem častější výskyt pokročilejší retinopatie u diabetiků typu 1.

Práce naznačuje, že kardiovaskulární riziko diabetu, tak významně vyjádřené u nemocných s 2. typem choroby, není jen důsledkem hyperglykémie, ale celého komplexu metabolického syndromu. Glykémii tady můžeme počítat spíše za indikátor širšího metabolického postižení (reprezentující především míru inzulinové rezistence) než jen za kauzální faktor kardiovaskulárních změn. Tento aspekt považuji za extrémně důležitý především pro prevenci kardiovaskulárních onemocnění: v posledních letech se ukázalo, že riziko kardiovaskulárního onemocnění stoupá lineárně s vyšší glykémie, a to již od hodnot, které jsou pod hranicí kritérií pro porušenou glukózovou toleranci či dokonce

nově zaváděné porušené lačné glykémie. Je pak zásadní otázka, zda tyto glykémie jsou ve vztahu k celkové metabolické situaci, a tedy ne snad epifenomenem celého postižení, ale jen snadno detekovatelným indikátorem, či zda se jedná o jakýsi prediabetes. Z hlediska našich výsledků se domníváme, že první nabízená interpretace více odpovídá realitě. Proto také je třeba se zaměřit na tuto otázku a dále ji zkoumat. Má velký praktický dosah, týká se několika desítek procent všech obyvatel České republiky.

Práce sklidila pozornost nejen českých a slovenských diabetologů, kteří se kongresu IDF zúčastnili, ale také řady kolegů z mnoha zemí. Vzhledem k tomu, že je to již třetí práce přijatá z našeho grantu na velký mezinárodní kongres v posledních dvou letech (EASD 1999 Brusel, EASD 2000 Jeruzalém – prezentace dr. Běhanová a nyní IDF 2000 Mexico City), zdá se že problematika grantového zadání týkající se výzkumu diabetu 1. typu ve vyšším věku byla zvolena správně a že výsledky začínají nést jisté ovoce.

Diabetes mellitus 1. typu ve vyšším věku je vůbec téma, které nenápadně změnilo část filozofie v diabetologii. Na začátku devadesátých let platilo ještě klasické učebnicové paradigma: diabetes dětí a mladistvých a mladých dospělých je diabetem 1. typu, diabetes s manifestací po 40. roce věku je diabetem 2. typu, dokonce s podskupinou diabetes 2. typu u obézních a u neobézních. Profesor Paul Zimmet jako první na světě tuto otázku otevřel na počátku devadesátých let a ukazoval, že po 40. roce věku se mohou vyskytovat také diabetici prvního typu. Pro tato tvrzení začal mít dobrou oporu v zlepšující se diagnostice inzulinitis, zejména díky GADA protilátkám a dále IA2 protilátkám. (Naše pracoviště díky dr. Kučerovi z Alergologického oddělení FNKV jako první v České republice metodu stanovení GADA v roce 1995 zavedlo a popsalo v publikaci.)

Osobně jsem se seznámil s Paulem Zimmetem v Indianopolis v roce 1993 a využil důležitost problematiky pro diabetologický výzkum a zejména pro diabetologickou praxi i v České republice: od té doby probíhá náš výzkum týkající se zejména epidemiologie; pražská data jsme mohli získat díky spolupráci několika diabetologických poraden, zejména poradny z Prahy 9 dr. Anny Richterové, ale i poraden v Praze 10 a především díky možnosti nahlížet do pražského registru diabetiků, vedeného doc. Jindrou Perušičovou z 1. LF UK a VFN, která se také na řadě sdělení podílela. Již dříve jsme sdělení z této problematiky prezentovali aktivně například v roce 1996 na symposiu o diabetu 1. typu v Tel Avivu a na semináři v Roosevelt Hospital na Columbia University v New Yorku. Tehdy jsme však měli pouze data vstupní, nyní máme již dostatek důkazů statisticky plně validních.

Vzhledem k tomu, že máme stále více přímých i nepřímých důkazů, že se diabetes mellitus 1. typu vyskytuje zhruba u 30 procent diabetiků manifestovaných po 40. roce věku léčených inzulínem, což se v České republice týká asi 25 000 nemocných(!), **otevřívá se naprosto základní otázka diferenciální diagnostiky hyperglykémie**, a to s ohledem na odhadovaný výskyt MODY typu diabetu u 15 000 nemocných v celé ČR v jakémkoliv věku.

Zdá se, že při nálezu hyperglykémie u dětí a mladistvých musí být, alespoň u osob s jasnou rodinnou anamnézou, vzat v potaz MODY typ diabetu, u osob nad 40 let věku, alespoň u neobézních, ale i u nemocných s BMI do 29 musí být provedena diferenciální diagnóza mezi 1. a 2. typem diabetu. Pro tuto diferenciální diagnózu je důležité stanovení GADA a IA-2 protilátek. Je tedy na čase, aby Česká diabetologická společnost začala vážná a důsledná jednání o úhradě vyšetření těchto protilátek, zpočátku alespoň v diabetologických centrech. Stále více vidíme, že **hyperglykémie je symptom, který musí být diferenciálně diagnosticky podrobně zkoumán. Otázka to není zdaleka platonická, když suma případů MODY typu diabetu a diabetu 1. typu manifestovaného ve vyšším věku (LADA typu diabetu) se týká dle dosti kvalifikovaných odhadů nejméně 40 000 nemocných!**

* * *

PŘÍLEŽITOST PREZENTOVAT SVOU PRÁCI NA MEZINÁRODNÍM KONGRESU VEDE K ŘADĚ MILÝCH ODBORNÝCH I SPOLEČENSKÝCH SETKÁNÍ.

V mém případě to bylo kromě jubilanta profesora Leo Krále z Harvardu a Joslin Diabetes Clinic v Bostonu i profesor Zvi Laron z Izraele (objevitel syndromu periferní rezistence na růstový hormon, tzv. Laronova syndromu s nanismem), profesor Alan Moses, šéflékař Joslin Diabetes Clinic a konečně profesor Martin Siling z Austrálie, synovec známého profesora Šilinga, zakladatele Endokrinologického ústavu na Národní třídě. Všichni projevíli aktivní zájem zúčastnit se českých domácích akcí a učinit tak akce vlastně mezinárodní. Již na jaře 2001 přislíbil přijet profesor Moses.

Kongresu IDF v Mexiku se zúčastnila řada českých a slovenských diabetologů, mnozí z nich aktivně. Jen českých prací jsem našel více než 15. Celkový trend aktivní účasti českých diabetologů na velkých mezinárodních akcích je jednoznačně stoupající a dle mého názoru je českých prezentovaných prací na těchto kongresech je 3 – 4x více než před 10 roky. Bohužel stále je jich podstatně méně než prací nizozemských či švédských, na druhé straně se naše aktivní účast dá srovnat s aktivní účastí diabetologů rakouských a předstihuje počet sdělení diabetologů řeckých či portugalských. Stále složitější je však problém s financováním pobytu na stále dražších kongresech, a tak je potřeba zejména za aktivní účastníky IDF poděkovat řadě farmaceutických firem, bez jejichž financování by byl pobyt těžko představitelný.

Finanční zabezpečení mé účasti bylo kryto jednak z České diabetologické společnosti (náklady na letenku), z grantu IGA MZ ČR – Diabetes mellitus 1. typu ve vyšším věku... (náklady na stravné a kapesné) a konečně firmou Eli Lilly, která hradila ubytování a kongresový poplatek. V grantu plánovaných 30 000 Kč by nestačilo ani na letenku do Mexika.

* * *

MÁ CESTA DO MEXIKA MĚLA I NĚKOLIK ZAJÍMAVÝCH MEDICÍNSKÝCH KONOTACÍ.

V září při konferenci evropských lékařských fakult v Portu jsem onemocněl strašnou akutní salmonelózou, která mne na dva dny zcela invalidizovala. Tentokrát jsem se podrobně poučil, znaje fakt, že se z Mexika vrací více než 60 % lidí s alimentární infekcí. Nekupoval jsem si nic u stánků s rychlým občerstvením na ulici, tzv. street food, ani nenavštěvoval levnější restaurace. Vyhýbal jsem se tepelně podezřele připravené potravě nabízené přes den na kongresu a jedl v hotelové restauraci. S vědomím člověka, který respektuje doporučení vedoucí k prevenci alimentárních nákaz v 3. světě, jsem s jistým nadhledem pozoroval kolegy, kteří akutní gastroenteridu dostali. Nazývali ji Montezumova pomsta podle předposledního aztéckého vládce před podmaněním Mexika Španěly. Mé vědomí, že peníze, které jsem investoval do prevence, se vyplatí, bylo zvikláno jak prakticky, tak teoreticky. Montezumova pomsta mne přepadla až po návratu do Prahy. Tam jsem si také, tuším, že v British Medical Journal, přečetl, že epidemiologické šetření, nedávno provedené mezi americkými turisty v Mexiku, prokázalo, že výskyt infekčních průjmů není rozdílný mezi těmi, kteří se stravují v dobrých hotelích, a těmi, kteří navštěvují i lidové podniky na ulicích. Těžký průjem při nebo po cestě do subtropických oblastí není ničím neobyčejným – jen letos mi vyprávěl kolega prof. Höschl o svém těžkém kolapsu v důsledku průjmového onemocnění získaného v Egyptě.

Při startu letadla z Mexico City jsem ucítil palčivou bolest v levém lýtku. Možnost flebotrombózy mne dost vystrašila. Proto jsem začal si objednávat limonády, tak abych za den vypil aspoň 3 litry tekutiny a začal cvičit levou tak, že jsem svého souseda přivedl k užaslým pohledům. Snad množství tekutiny, kterou jsem posléze konzumoval při mezipřistání na letišti v Dallasu zrychlilo proudění v mém hlubokém žilním systému – rozhodně jsem plicní embolii nedostal.

Několik dní po přeletu do Prahy jsem v televizi viděl zprávu o tom, že doplerovské vyšetření provedené před letem a po letu u cestujících ekonomickou třídou na zaoceánských trasách přineslo nález flebotrombózy u 10 % cestujících. Vzpomenul jsem si na kolegu přednostu jedné pražské kliniky, který zemřel druhý den po návratu z Austrálie. Krátce poté jsem slyšel, že známý český hudebník zemřel na plicní embolii po letu z Japonska. Nabízí se otázka, zda by cestující na letech trvajících déle než 10 hodin neměli mít profylaxi Fraxiparinem. Cenu letenky by to rozhodně dramaticky nezvýšilo.

Obě dvě příhody mne vrací zpátky na naši fakultu, směrem k úvahám o naší Klinice geografické medicíny. Cest do tropických a subtropických oblastí z mnoha důvodů přibývá a důraz jak na prevenci, tak vhodnou a včasnou léčbu zejména infekčních alimentárních onemocnění bude přibývat. Proto je třeba se zamyslet nad další formou existence této naší součásti. Mimochodem máme na toto téma intenzivní jednání jak s vedením kliniky, tak s vedením Fakultní nemocnice Královské Vinohrady.

* * *

POBYT V NEJVĚTŠÍM MĚSTA SVĚTA, KTERÝM MEXICO CITY ROZHODNĚ JE, JE ZÁŽITKEM SVÉHO DRUHU.

At již má město 17 nebo s okolím 25 milionů obyvatel, většina z nich nemá zařízení kanalizací ani přívod vody. Více než 90 % dětí však chodí do školy. Polovina lidí ale žije jen těsně nad hranicí bída nebo v bídě. To prakticky znamená 12 milionů velmi chudých lidí na prostoru, který by se snadno stěsnal mezi Kolín a Rakovník, Mělník a Beroun. Zhruba 40 % lidí má celkem slušný standard a několik set tisíc lidí rozhodně vyšší, než je u nás. Elegantní třídy jsou plné krásných obchodů, mimochodem dražších než ve Spojených státech. V lepších čtvrtích postává na každém druhém rohu policista s puškou nebo samopalem. Takto vyzbrojení policisté se také vyskytují před mnoha obchodními domy a lepšími obchody. Před těmi žebrají indiáni. Ostatně mnoho ozbrojených policistů stálo i před vchodem do Národního auditoria, ve kterém se kongres odehrával.

Zvláštní kapitolou je doprava. Metro je levné a velmi dobré a snad i bezpečné. S taxíky je to horší. Již při východu z letištní budovy mě dispečer chabě ovládající základy angličtiny nacpal do vozu, směřujícímu k centru. Taxikář nerozuměl ani slovo anglicky a nebyl schopen také pochopit, že po něm chci účet. Ještě ke všemu mne také pěkně při ceně okradl. Nemohl jsem mu to, neznaje španělštiny, ani nijak říci. V hotelu a ve všech hotelových a kongresových dokumentech jsou opakovaná varování, že si člověk nemá na ulici taxi stavět. Doporučeny jsou vozy hotelové, ty jsou však výrazně dražší. Kongresové hostesky nedoporučovaly ani jízdu malými autobusy, kde hrozí přinejmenším okradení. S dalšími službami to může být velmi různé. Za celou dobu pobytu mi nikdo nedovedl vysvětlit, na jaké frekvenci fungují v Mexiku mobilní telefony. Odeslání faxu, který jsem musel v nutné záležitosti poslat na děkanát, bylo jednou velmi snadné, podruhé dobrodružství trvající několik desítek minut s cenou, která mi připadala vyřídůšská. Ceny jídla v restauracích – i těch slušnějších – jsou únosné. Pokud však

si dá člověk láhev vody, zaplatí za ni desetkrát víc než v obchodě, často i více než 3 americké dolary.

V nejelegantnější části Mexico City je Avenida Mazaryk a na Placa Mazaryk nedávno odhalená Masarykova socha s pěknou pamětní deskou. Je jistě ke cti české zahraniční služby – jak velvyslanectví, tak ministerstva zahraničí, že tohoto pro nás významného symbolu v Mexico City dosáhli.

Po širokých avenidách Mexico City se valí denně 4 miliony aut, snad půlka z nich jsou legendární VW Brouci, vyrábění dosud v Mexiku. Smog, který vypouštějí, hnedě rámuje obzor lemovaný věncem hor, z nichž trčí Popocatepetl, který mimochodem se významně prezentoval kouřem stoupajícím z jeho vrcholu. V dalekých periferiích města se v přeplněných chudinských čtvrtích odehrávají příběhy, které člověk z Evropy může jen tušit. Příběhy o nadějích, aspiracích a zklamáních. Mexico City, asi největší městské uskupení na světě, tak představuje zvláštní, nadějný a současně i hrůzný předobraz rozvojového světa 21. století, ne-li světa celého: populační exploze, migrace do měst, velké bohatství a velký technologický rozvoj na jedné straně, problémy se zaměstnaností, zločinnost, drogy a špatná hygiena na straně druhé.

* * *

Díky možnosti prezentovat výsledky výzkumu našeho Diabetologického centra a II. interní kliniky však jednoznačně kladné pocity z Mexika převážily ty rozporuplné. Reflexe těchto pocitů však vyvolává důležité otázky. Nejen pro diabetologii.

Stimulace hlubokých mozkových struktur – odpověď na otázku položenou v roce 1997

Prolog

V říjnu roku 1997 jsem měl tu čest, že jsem byl pozván přednášet na sympóziu v oboru neurověd-klinické neurologie, které se konalo v Průhonicích.

Na této konferenci jsem přednášel o regulaci experimentálních křečí aktivitou v substantia nigra pars reticulata. Po celkem krátké přednášce následovala diskuse, kde padla mimo jiné následující otázka: „Existuje v současnosti nějaké klinické využití právě sdělených poznatků o substantia nigra pars reticulata, nebo je to ryze akademický výzkum?“ Odpověď zněla: „V současnosti se jedná stále ještě o akademický výzkum.“ Tehdy jsem ještě netušil...

Krátký úvod do tématu

Substantia nigra je malé párové mozkové jádro uložené při bázi středního mozku. Skládá se ze dvou hlavních oddílů [6]. Kompaktní část je kompaktně zaplněna buňkami obsahujícími přenašeč dopamin [13]. Retikulární část, která je větší a nachází se pod kompaktní částí jako pod stříškou, obsahuje občas nějakou tu nervovou buňku, nervové vlákno a zase neuron. Co do počtu a uspořádání neuronů má skutečně charakter spíše sítě (reticulum) než nějakého dobře vytvořeného a vyvinutého jádra. Neurony v substantia nigra pars reticulata obsahují především kyselinu gamaaminomáselnou (GABA), nejrozšířenější inhibiční přenašeč v dospělém mozku [18, 19, 25]. Už v padesátých letech Japonci (a tuším, že to byl Takashi Hayashi, který skutečně popsal všechno, co po něm pak znovu nacházeli další objevitelé – jako inhibiční účinky GABA a excitační účinky glutamátu) zjistili, že substantia nigra a specificky její retikulární pododdíl může ovlivňovat generalizované experimentální epileptické křeče. Na tyto práce navázala koncem sedmdesátých a začátkem osmdesátých let Karen Gale, která ukázala, že posílení GABAergní inhibice v substantia nigra experimentální křeče buď oddálí nebo úplně zastaví [11, 12, 14]. Nico Moshé se svou skupinou se věnoval postnatálnímu vývoji funkce tohoto jádra. Zjistil, že u mláďat laboratorního potkana má substantia nigra reticulata zcela odlišné vlastnosti než u dospělých samců [16]. Tedy srovnatelná mikroinfuze agonisty GABA(A) receptorů u dospělého samce laboratorního potkana má v experimentálním modelu křečí (flurothyl, pentylenetetrazol) protikřečové (protizáchvatové) účinky, zatímco u 15denního mláďáte tato infuze křeče podpoří. Tento vývojový rozdíl není pozorován jen pro agonisty GABA(A) receptorů, ale i pro agonisty GABA(B) receptorů a antagonisty excitačních NMDA receptorů pro glutamát [22].

V letech 1992-1993 se začala této problematice věnovat v rámci laboratoře mého mentora Nico Moshé také moje manželka. Její nálezy u dospělých potkanů z těchto dvou let povětšinou zcela odporovaly tomu, co do té doby nejen Nico Moshé hlásal, což byl

antikonvulsantní, protikřečový účinek. Když pak oba zúčastnění reanalyzovali veškerá data včetně mikroskopických stereotaktických koordinát infuzí, byli schopni odlišit, že u dospělých samic laboratorních potkanů existují dva velmi odlišné pododdíly substantia nigra pars reticulata [17]:

1. část přední (substantia nigra reticulata anterior), kde infuze GABA(A) agonisty mají skutečně účinky protikřečové, tak jak je do té doby všichni popisovali, a
2. část zadní (substantia nigra reticulata posterior), kde stejné infuze mají přesně opačné účinky (tedy podporují křeče stejně jako v celé substantia nigra reticulata u 15denních mláďat).

Následující studie ukázaly, že se obě části liší také v morfologické stavbě na úrovni buněčné a receptorové a ve funkčním propojení s ostatními částmi mozku. Ač tato data byla zcela jasná, stejně jsme byli všichni rádi, když dvě nezávislé skupiny potvrdily existenci předního a zadního pododdílu dalšími metodikami [9, 10, 21].

Při těchto pokusech mířených do substantia nigra samozřejmě určité malé procento mikroinfuzí směřovalo jinam, než mělo. S postupujícím časem těchto „minut“ přibývalo a dokonce bylo možno systematicky analyzovat zásahy do dalších struktur. Tak jsme v roce 1996 vyhodnotili neúmyslné zásahy do subthalamického (Luysova) jádra, které leží kousek před přední substantia nigra. Zjistili jsme, že mikroinfuze GABA(A) agonisty do tohoto jádra mají stejné protikřečové účinky v našem flurothylovém modelu křečiči jako infuze do přední části substantia nigra s tím rozdílem, že u subthalamického jádra stačí jednostranný zásah, aby se dostavil účinek [23]. Ve stejnou chvíli (OK, asi měsíc nebo dva před námi) totéž opublikovali Depaulis a Marescaux ze Strabourgu [8] na svém modelu potkanů se spontánními záchvaty typu absencí.

Nyní shrnu informace pro další postup:

1. U dospělého samce potkana existují dva oddíly (přední a zadní) substantia nigra pars reticulata, které se liší svými vlastnostmi. GABA(A) agonista v přední substantia nigra má účinky protikřečové, v zadní substantia nigra křeče podporuje.
2. Subthalamické jádro má u dospělého potkana stejnou roli ve vztahu k experimentálním záchvatům jako přední oddíl substantia nigra.

3. U 15denního mláděte potkana má substantia nigra reticulata pouze jeden oddíl, kde GABA(A) agonisté křeče podporují.

Stimulace hlubokých mozkových struktur v klinickém experimentu i praxi

Již před mnoha lety se stimulace hlubokých mozkových struktur dostala až do beletrie. Michael Crichton ve svém románu „The Terminal Man“ popsal fiktivní příběh pacienta s implantovaným mozkovým stimulátorem. Ale v klinických experimentech byla skutečně stimulace hlubokých mozkových struktur zkoumána. Například v bývalém Československu Šramka a Chkenkeli [20] popsali stimulaci nucleus caudatus u pacientů s nevládnutelnou epilepsií. Chkenkeli pak po svém přesunu z bývalého SSSR do Chicaga ještě v těchto pokusech pokračoval [5]. Podobně byly u epileptiků popsány také stimulační mozečku [7].

Je třeba podotknout, že tyto a další klinické experimenty byly prováděny bez předchozího hlubšího studia stimulovaných struktur a epileptických záchvatů, většinou pouze na základě předpokladů o průběhu motorických drah, o zapojení struktur v mozkových okruzích nebo na základě předpokládaných inhibičních vlastností dané struktury. To byl povětšinou přístup neurochirurgů/epileptologů. Mnohem systematictější přístup prokázali neurochirurgové/specialisté na Parkinsonovu chorobu. Existuje celá řada studií, která prokazují významný podíl subthalamického jádra u závažných případů Parkinsonovy choroby [4]. Léze tohoto jádra v experimentu pak dokázaly příznaky parkinsonismu (třes) odstranit. Odtud byl jen krůček k logické úvaze o využití stimulace subthalamického jádra [3]. Ukázalo se, že vysokofrekvenční stimulace subthalamického jádra o frekvenci 130 Hz má velmi příznivé účinky u těch pacientů s Parkinsonovou chorobou, kde léčba medikamentózní selhává [15]. Předpokládaným mechanismem účinku byla dlouhodobá depolarizace celé struktury, a tím její funkční vyřazení z provozu. Poté co byla stimulace zastavena, se příznaky parkinsonismu (nevládnutelný třes) navracely během 1-2 minut. Stimulace jinak neměla žádné významné vedlejší účinky např. na paměť a učení stimulovaných osob [1]. Ohromný kus průkopnické práce zde odvedla na poli laboratorním i klinickým skupina okolo Dr. Benabida z Grenoblu.

A teď se zase objevili Francouzi Depaulis a Marescaux s úvahou: „Funguje-li skvěle stimulace subthalamického jádra při parkinsonismu a my popsali vliv subthalamického jádra na rozvoj experimentálních křečí, pak tedy musí stimulace subthalamického jádra fungovat i u experimentálních křečí.“ A aby někde neudělali chybu, spojili se s Dr. Benabidem a tuto hypotézu úspěšně laboratorně odzkoušeli a publikovali [24]. Poslední zprávy z Grenoblu říkají, že Dr. Benabid naoperoval 4 pacienty s farmakorezistentní epilepsií pro použití subthalamického stimulatoru a u tří z nich jsou výsledky velmi povzbuzující [2].

Odkoušená a schválená metodika subthalamické stimulace u parkinsonismu probudila nesmírný zájem o stimulaci hlubokých mozkových struktur pro léčbu nevládnutelných epileptických záchvatů. Možným cílem je stimulace právě subthalamického jádra. Ale jsou i další kandidáti. Jedním z nich, a to velmi žhavým, je právě substantia nigra pars reticulata. Dalším jsou jádra přední skupiny thalamu.

Naše skupina má zdaleka největší zkušenosti s výzkumem substantia nigra a také nejvíce informací o této struktuře včetně odpovídajících výzkumných metodik. Proto jsme zcela cílevědomě přistoupili ke studiu účinků stimulace substantia nigra pars reticulata na experimentální křeče. Před třicetivětí rokem jsem do VNR (*VNR 2/200 – red.*) napsal příspěvek o konferenci v NIH v Bethesda. V něm jsem mimo jiné napsal, že „Dr. Mahlon De Long hovořil o posledním hitu neurochirurgické terapie epileptických záchvatů – o stimulaci hlubokých mozkových struktur. V současné době je tato terapie používána pro farmakorezistentní pacienty s Parkinsonovou chorobou. Avšak stimulace subthalamického jádra je účinná také pro potlačování epileptických záchvatů.“

V té době jsem byl již skoro půl roku držitelem malého grantu od nadace CURE na téma „Protikřečový účinek stimulace substantia nigra“. Pro tyto experimenty bylo naším předpokladem, že stimulace přední části se bude svým účinkem lišit od stimulace zadní části substantia nigra. Dále jsme předpokládali, že stimulace u mláďat bude podobná stimulaci zadní části substantia nigra u dospělých. Výsledky nám daly částečně za pravdu. Stimulace přední substantia nigra je skutečně výrazně protikřečová u dospělých zvířat. Stimulace zadní substantia nigra nemá žádné účinky, ani pozitivní, ani negativní. Stimulace substantia nigra u mláďat však nepodporuje křeče, jak jsem mohli předpokládat, ale naopak křeče také potlačuje. V současné době po úspěšném prodloužení výše zmíněného grantu se zabýváme zkoumáním vedlejších účinků stimulace a také stanovením nejvýhodnějších stimulačních frekvencí.

Kromě toho jsme byli spolu s kolegou Dr. Fredem Lado osloveni výrobcem stimulačních zařízení, firmou Medtronic, abychom otestovali jejich stimulator, stimulační protokol a jejich algoritmus pro stimulaci pouze v době, kdy hrozí nebezpečí záchvatu. Výsledkem je dvouletý kontrakt, který nám umožní uvolnit další prostředky, metodiky a především technickou pomoc plně soustředěnou na tematiku stimulací hlubokých mozkových struktur, jejichž širší využití pro léčbu nevládnutelných epilepsií u člověka se velmi rychle blíží.

Zdá se tedy, že stimulace hlubokých mozkových struktur bude cenným příspěvkem v metodách léčby nevládnutelných epilepsií. Nemůžeme ale očekávat zázraky. Epilepsie rezistentní k terapii budou nepochybně existovat i nadále. Ale podaří-li se množství jinak nevládnutelných záchvatů snížit pomocí stimulace hlubokých mozkových struktur o pouhých 5 %, stimulace se stane velmi úspěšnou léčebnou metodou.

Epilog

První epilog se týká firmy Medtronic. Moje důvěra v tuto společnost poněkud poklesla, když jsem se z médií dozvěděl, že je to právě tato firma, která plánuje masovou výrobu stimulatorů nervového systému, které navozují orgasmus u žen.

Druhý epilog je o substantia nigra pars reticulata. Výzkum neustrnul u dvou částí, přední a zadní. Nyní však víme, kdy ve vývoji dochází k rozdělení substantia nigra pars reticulata na dva oddíly (kolem 25. dne věku potkana). Dále víme, že u samic je vývoj substantia nigra pars reticulata zcela odlišný; víme i to, co ho zpřičňuje (nedo-

statek testosteronu ve vývoji). Z toho samozřejmě vyplývají další podněty pro stimulační terapii, především její možná závislost na pohlaví a hormonálním stavu jedince.

Zdá se tedy, že ještě nějakou dobu budeme mít s výzkumem stimulační terapie co do činění. A konečně, měl-li bych dnes mluvit na semináři v Průhonících, odpověď na tehdy položenou otázku by zněla: „Ale ovšemže substantia nigra pars reticulata má klinický význam, slyšel(a) jste přeci už o stimulaci hlubokých mozkových struktur!“

Reference

1. Ardouin, C., B. Pillon, E. Peiffer, P. Bejjani, P. Limousin, P. Damier, I. Arnulf, A. L. Benabid, Y. Agid & P. Pollak: Bilateral subthalamic or pallidal stimulation for Parkinson's disease affects neither memory nor executive functions: a consecutive series of 62 patients. *Ann Neurol* 1999, **46**, 217-23.
2. Benabid, A. L., A. Koudsie, P. Pollak, P. Kahane, S. Chabardes, E. Hirsch, C. Marescaux & A. Benazzouz: Future prospects of brain stimulation. *Neurol Res* 2000, **22**, 237-46.
3. Boraud, T., E. Bezard, B. Bioulac & C. Gross: High frequency stimulation of the internal Globus Pallidus (GPi) simultaneously improves parkinsonian symptoms and reduces the firing frequency of GPi neurons in the MPTP-treated monkey. *Neurosci Lett* 1996, **215**, 17-20.
4. Carlsson, M. & A. Carlsson: Interactions between glutamatergic and monoaminergic systems within the basal ganglia – implications for schizophrenia and Parkinson's disease. *TINS* 1990, **13**, 272-276.
5. Chkenkeli, S. A. & I. S. Chkenkeli: Effects of therapeutic stimulation of nucleus caudatus on epileptic activity of brain in patients with intractable epilepsy. *Stereotact. Funct. Neurosurg.* 1997, **69**, 221-224.
6. Condé, H.: Organization and physiology of the substantia nigra. *Exp. Brain Res.* 1992, **88**, 233-248.
7. Davis, R. & S. E. Emmonds: Cerebellar stimulation for seizure control: 17-year study. *Stereotact. Funct. Neurosurg.* 1992, **58**, 200-208.
8. Deransart, C., C. Marescaux & A. Depaulis: Involvement of nigral glutamatergic inputs in the control of seizures in a genetic model of absence epilepsy in the rat. *Neuroscience* 1996, **71**, 721-8.
9. Fan, X. D., X. M. Li & A. V. Juorio: Substantia nigra pars reticulata lesion facilitates kainic acid-induced seizures. *Brain Res* 2000, **877**, 107-9.
10. Fan, X. D., X. M. Li & A. V. Juorio: Substantia nigra pars reticulata lesion induces preconvulsive behavior and changes in glutamate receptor gene expression in the rat brain. *Brain Res* 2000, **867**, 40-51.
11. Gale, K.: Mechanisms of seizure control mediated by gamma-aminobutyric acid: a role of the substantia nigra. *Fed Proc Fed Am Soc Exp Biol* 1985, **44**, 2414-2424.
12. Garant, D. & K. Gale: Intranigral muscimol attenuates electrographic signs of seizure activity induced by intravenous bicuculline in rats. *Eur. J. Pharmacol.* 1986, **124**, 365-369.
13. Huang, S.: Differentiation gradient of dopaminergic neurons in substantia nigra of rat. 1990, **23**, 84-93.
14. Iadarola, M. J. & K. Gale: Substantia nigra: site of anticonvulsant activity mediated by gamma-aminobutyric acid. *Science* 1982, **218**, 1237-1240.

15. Limousin, P., P. Krack, P. Pollak, A. Benazzouz, C. Ardouin, D. Hoffmann & A.-L. Benabid: Electrical stimulation of the subthalamic nucleus in advanced Parkinson's disease. *N. Engl. J. Med.* 1998, **339**, 1105-1111.
16. Moshé, S. L., R. F. Ackermann, B. J. Alcala & R. Okada: The role of substantia nigra in seizures of developing animals. In: *Kindling 3*. Ed.: J. A. Wada. Raven Press, New York, 1986, pp. 91-106.
17. Moshé, S. L., L. L. Brown, H. Kubová, J. Velíšková, R. S. Zukin & E. F. Sperber: Maturation and segregation of brain networks that modify seizures. *Brain Res.* 1994, **665**, 141-146.
18. Nicholson, L. F. B., R. L. M. Faull, H. J. Waldvogel & M. Dragunow: The regional, cellular and subcellular localization of GABA_A/benzodiazepine receptors in the substantia nigra of the rat. *Neuroscience* 1992, **50**, 355-370.
19. Okada, Y.: Role of GABA in the substantia nigra. In: *GABA in nervous system function*. Eds.: E. Roberts, T. N. Chase and D. B. Tower. Raven Press, New York, 1975, pp. 235-243.
20. Šramka, M. & S. A. Chkhenkeli: Clinical experience in intraoperational determination of brain inhibitory structures and application of implanted neurostimulators in epilepsy. *Stereotact. Funct. Neurosurg.* 1990, **54-55**, 56-59.
21. Thompson, K., V. Anantharam, S. Behrstock, E. Bongarzone, A. Campagnoni & A. J. Tobin: Conditionally immortalized cell lines, engineered to produce and release GABA, modulate the development of behavioral seizures. *Exp Neurol* 2000, **161**, 481-9.
22. Velíšková, J., D. S. Garant, S.-G. Xu & S. L. Moshé: Further evidence of involvement of substantia nigra GABA_B receptors in seizure suppression in developing rats. *Dev. Brain Res.* 1994, **79**, 297-300.
23. Velíšková, J., L. Velíšek & S. L. Moshé: Subthalamic nucleus: A new anticonvulsant site in the brain. *NeuroReport* 1996, **7**, 1786-1788.
24. Vercueil, L., A. Benazzouz, C. Deransart, K. Bressand, C. Marescaux, A. Depaulis & A. L. Benabid: High-frequency stimulation of the sub-thalamic nucleus suppresses absence seizures in the rat: comparison with neurotoxic lesion. *Epilepsy Res.* 1998, **31**, 39-46.
25. Yung, K. K. L., Y. C. Tse, Z. G. Gao, S. Y. Choi & F. S. L. Kwok: Localization of GABA transaminase immunoreactivity in the rat substantia nigra pars reticulata.

MUDr. Radim Šrám, DrSc., Ústav experimentální medicíny AV ČR

Metody molekulární epidemiologie v Programu Teplice

Nově vznikající oblast výzkumu, nazývaná molekulární epidemiologie, spojuje vysoce citlivé laboratorní techniky vyvinuté v rámci molekulární biologie s epidemiologickými metodami. Molekulární epidemiologie se vyvíjela jako přechodné spojení mezi základním výzkumem v molekulární biologii a epidemiologickými studiemi zaměřenými především na vznik nádorového bujení u lidí. Jejím smyslem je kombinace laboratorních stanovení interní dávky, biologicky účinné dávky, biologických účinků a vlivu individuální vnímavosti s epidemiologickými metodami. Tento přístup představuje přirozenou konvergenci mezi molekulární biologii a epidemiologií.

Biomarkery umožňující hodnocení genotoxického a karcinogenního rizika u lidí jsou v současné době velmi různorodé. Jejich využití pro monitorování zdravotního stavu lidské populace vychází z paradigmatu o vzniku nádorového bujení působením faktorů životního prostředí a představuje výsledky hodnocení celého spektra interakce mezi člověkem a genotoxickými látkami. Postup začíná hodnocením expozice a zahrnuje studium absorpce, metabolismu, distribuce, kritického místa interakce (tj. poškození DNA a jeho reparace), genetických změn a nakonec výsledného onemocnění. Onemocnění je oblastí tradiční epidemiologie. Právě vývoj biomarkerů umožnil vznik molekulární epidemiologie; tento vědní obor používá k hodnocení rizika enviromentální expozice zejména tzv. včasné biomarkery, které jsou schopné signalizovat možný vznik onemocnění v budoucnosti.

Paradigma indukce nádorového bujení vlivem faktorů životního prostředí začíná expozicí. Existuje velké množství biomarkerů, avšak pro hodnocení jejich citlivosti a interpretaci získaných dat jsou nezbytné údaje o expozici. Ve starších studiích často scházely právě informace o aktuální či dlouhodobé expozici. Efektivnost metod molekulární epidemiologie při získávání nových vědeckých poznatků lze demonstrovat na zkušební Programu Teplice.

Program Teplice byl řešen v letech 1991–1999. Jeho cílem bylo zjistit, zda může znečištění ovzduší nepříznivě ovlivňovat zdravotní stav populace. Tyto účinky byly studovány v modelovém okresu Teplice, proto se hovoří o Programu Teplice. Jako kontrolní okres byl vybrán okres Prachatice.

Program Teplice byl koncipován jako mezinárodní program, otevírající možnost intenzivní spolupráce zahraničních institucí. Od počátku byl připravován v úzké spolupráci s US Environmental Protection Agency (US EPA) a byl podpořen Komisí Evropských společenství v rámci Programu PHARE 2. Metody molekulární epidemiologie byly úspěšně zavedeny v Laboratoři genetické ekotoxikologie, společném pracovišti KHS Středočeského kraje a Ústavu experimentální medicíny AV ČR.

Jako rozhodující se ukázala spolupráce s US EPA zaměřená na dvě oblasti: monitorování ovzduší a sledování zdravotního stavu. Tato spolupráce dovolila provádět šetření, která byla v ČR realizována vůbec poprvé. Bylo zahájeno intenzivní monitorování znečištěného ovzduší; začátkem devadesátých let byly okresy Teplice a Prachatice jediné dvě lokality v ČR, v nichž byly důkladně monitorovány jak organické, tak anorganické látky znečišťující ovzduší. Současně bylo sledováno, které konkrétní zdroje jsou za toto znečištění zodpovědné. Neočekávaným zjištěním bylo, že z hlediska znečištění pánevních oblastí jsou daleko významnější lokální topeniště než znečištění z elektráren. Tyto výsledky se posléze staly podkladem pro rozhodnutí české vlády podpořit změnu lokálního vytápění z uhlí na plyn.

Spolu s odsířením elektráren v severních Čechách tak bylo v průběhu posledních deseti let dosaženo zásadního snížení koncentrací oxidu siřičitého (v roce 1999 na zhruba 15 % úrovně roku 1990). Proto je určitým překvapením, že navzdory provedeným opatřením se koncentrace respirabilních prachových částic (PM₁₀, <10 μm) a také kar-

cinogenních polycyklických aromatických uhlovodíků (PAU) od roku 1993 prakticky nesnižují.

V období 1992–1994 byl studován vztah mezi koncentrací PAU a biomarkery expozice; k tomu účelu bylo použito stanovení DNA aduktů metodou ^{32}P -postlabeling, stanovení proteinových aduktů, Comet assay, stanovení chromozómových aberací a detekce PAU-metabolitů v moči. Metabolická vnímavost zkoumaných osob byla hodnocena stanovením genotypů glutathion-S-transferázy M1 (GSTM1) a N-acetyl-transferázy 2 (NAT2). Při sledování 30 žen pracujících venku (pošťačky a zahradnice) v Teplicích ve srovnání s Prachaticemi byla zjištěna vysoká korelace mezi expozicí respirabilním prachovým částicím (PM_{2.5}) a karcinogenním PAU. Expozice karcinogenním PAU korelovala s metabolity PAU v moči, mutagenitou moči s použitím indikátorových kmenů *Salmonella typhimurium* a stanovením DNA aduktů. Úroveň DNA aduktů v lymfocytech korelovala s expozicí karcinogenním PAU. Všechny použité biomarkery byly ovlivněny metabolickými genotypy GSTM1 a NAT2.

Jedním z témat Programu Teplice bylo studium účinku znečištěného ovzduší na výsledky těhotenství. Zde byly získány originální výsledky, které prokazují nepříznivé účinky respirabilních prachových částic a karcinogenních PAU na reprodukci: expozice těmito škodlivinám zvyšuje výskyt dětí s nízkou porodní hmotností a nitroděložní růstovou retardací (IUGR). Pro vznik takového poškození je rozhodující období prvního měsíce těhotenství, pravděpodobně zejména období kolem početí. Dejmket et al. prokázal, že výskyt IUGR se významně zvyšuje, jestliže koncentrace PM₁₀ během prvního měsíce těhotenství překročí 40 mg/m³; stejný účinek má v tomto období také expozice karcinogenním PAU nad 15 ng/m³. Takové průměrné měsíční koncentrace PM₁₀ a PAU nejsou výjimkou v průmyslových oblastech a ve většině měst ČR v zimním období. Tato pozorování odpovídají výsledkům pokusů na myších v osmdesátých letech, které prokazovaly, že období krátce po početí bylo nejcitlivější k indukci vývojových změn polutanty z ovzduší. Naše výsledky prokazují, že těhotné ženy a děti již od prvních dnů těhotenství představují velmi citlivou populaci, pro kterou může znečištěné ovzduší představovat významný rizikový faktor. Důsledkem indukovaných změn může být narození funkčně méně schopného jedince. Bylo prokázáno, že uvedené funkční změny související s růstovou retardací se mohou projevovat během vývoje plodu in utero, zvýšenou nemocností v dětském věku a zvláště významně ve středním věku např. zvýšením rizika hypertenze a kardiovaskulárních onemocnění. Jedná se o zcela nový poznatek.

Při analýze DNA aduktů v placentě bylo prokázáno jejich zvýšení v Teplicích. Hladiny DNA aduktů jsou ovlivněny koncentrací karcinogenních PAU v posledním měsíci těhotenství, a to v závislosti na polymorfismu GSTM1 a NAT2. Chybění genu pro GSTM1 se projevilo zvýšením DNA aduktů pouze v znečištěné oblasti. Vyšší úroveň DNA aduktů byla pozorována i u novorozenců s IUGR. Dalším významným faktorem je životní styl matek, např. DNA adukty v placentě byly vyšší u žen, které kouřily cigarety nebo které byly pasivními kuřáčkami; hladiny DNA aduktů byly naopak sníženy při vyšším přívodu vitamínu C. Tyto výsledky naznačují, že expozice respirabilním prachovým částicím a látkám, které jsou na ně adsorbovány, mohou negativně ovlivnit vývoj

plodu již v časném těhotenství. Vysoce biologicky aktivní látky jako PAU mohou interferovat s některými procesy ve vývoji nebo výživě plodu. Právě vztah mezi účinkem PM10 a IUGR může být částečně objasněn adsorbci PAU na prachové částice.

Binková et al. analyzovala genotoxicitu a embryotoxicitu prachových částic ze stejných oblastí. Při analýze bylo využito *in vitro* acelulárního systému spojeného se stanovením ³²P-postlabeling DNA aduktů a testem embryotoxicity na kuřecím zárodku (CHEST). Při použití obou metod byla nejvyšší aktivita zjištěna ve frakcích, které obsahují zejména PAU. Naše výsledky jsou v souladu s ostatními studiemi, které prokazují, že PAU jsou zodpovědné za podstatnou část mutagenní aktivity neutrální frakce ovzduší. Získané výsledky jsou prvními, které prokazují biologickou aktivitu komplexních směsí v krátkodobých testech s výrazně rozličnými typy poškození, jako je tvorba DNA aduktů a embryotoxicita. Prokazují, že PAU jsou hlavním zdrojem genotoxické a embryotoxické aktivity organických směsí spojených s prachovými částicemi v ovzduší.

Znečištěné ovzduší ovlivňuje nepříznivě fetální vývoj. Indukované změny se projeví nejenom jako morfologické vrozené vady, ale i jako jemné funkční vady, které ovlivňují své nositele v průběhu celého života. Děti jsou velmi vnímavé již od početí, jejich vývoj je komplexně ovlivňován různými faktory životního prostředí stejně jako nevhodným životním stylem matek, kouřením nebo nevhodnou stravou. Vnímavost populace k těmto faktorům je určována i genetickým polymorfismem. Jsme ještě daleko od pochopení interakcí všech genů, které jsou zodpovědné za výsledný efekt. Naše poznatky o vlivu metabolického polymorfismu genů pro GSTM1, NAT2, CYP1A1 se zdají být jen vrcholem ledovce. Pilotní výsledky naznačují, že reprodukční změny zjišťované při narození ovlivňují i nemocnost dětí do tří let, např. zvýšením onemocnění horních cest dýchacích a zánětu středního ucha.

Jistě nejvýznamnějším výsledkem Programu Teplice jsou poznatky o vlivu znečištěného ovzduší na kvalitu reprodukčních funkcí, který byl prokázán i z hlediska nepříznivého působení na kvalitu spermií. Tento poznatek byl měl být využit při hodnocení rizika.

Při závěrečném vyhodnocení výsledků studie představitelé US EPA opakovaně zdůraznili, že Program Teplice představoval neúspěšnější spolupráci US EPA se zahraničními partnery. Z hlediska komplexního přístupu se pravděpodobně jednalo o nejrozsáhlejší takový výzkum v Evropě vůbec.

Počátkem března tr. vydává ACADEMIA knihu, která shrnuje hlavní výsledky Programu Teplice (vyjde v angličtině).

SETKÁVÁNÍ

MEZI SOCHAMI A KNIHAMÍ
NA CHIRURGII I NA ČAJI

Olbram Zoubek: 1945-1952 studoval na VŠUP v Praze, patří ke generaci poznamenané válečnými zážitky. Umělecká východiska nachází na přelomu 50. a 60. let. Základem je lidská figura, kterou tvarově redukuje na vertikálu a rozrušuje její objem neklidnou modelací povrchu. Jeho postavy jsou chodci, hledající své místo v prostoru i ve světě. Součástí tvorby jsou též monumentální realizace pro architekturu, drobná kovová komorní plastika a reliéfy, práce restaurátorské. 1969-1970 byla jeho výtvarná aktivita spojena s uctěním Jana Palacha a Jana Zajíce.

Československý biografický slovník, Academia, Praha 1991

Sochař Olbram Zoubek pro VNR o své práci a životních postojích

Ctím tradici a chci na ni navazovat

Teď na jaře oslavíte 75. narozeniny. Spočítal jste si někdy, kolik jste udělal soch?

Já ne, ale když jsem měl před pěti lety sedmdesátiny, vydala Nadace Univerzity Masarykovy v Brně mou monografii a její součástí byl také soupis mého díla; Mgr. Kapusta k roku 1996 napočítal na tisíc opusů – ale opus není socha, opus je také tisk, reliéf nebo drobnost a tak. Velkých soch mám asi sto dvacet. Jiné mé opusy jsou výřezy a výřezy z výřezů a tak podobně (*mezi mnoha pracemi jsme v ateliéru zahlédli i „Kristiána“, sošku, již namísto amerických Oskarů dostávají čeští filmoví tvůrci při Febiofestu*). Já jsem hrozně plodný, až chorobně – narodil jsem se ve třičtvrtě na pět ráno, a to prý jsou skřívánčí typy; vstávám každý den před šestou, trochu cvičím, trochu se flákám a potom hlavně pracuji. Jsem – spíš jsem byl – člověk šikovný, manuálně zručný, takže mi to jde relativně dobře od ruky, navíc mám zaběhanou dílnu s pomocníky, kteří dělají pomocné práce. Zkrátka dělám toho až moc, až je to inflace.

Kde jste všude vystavoval?

Vystavoval jsem v Rakousku, Francii, Holandsku, Německu a teď připravuji velkou výstavu na duben do Švýcarska, do Solothurnu, což je menší město, ale krásné, historické, s krásnou výstavní galerií. Krůčky v cizině ale nejsou pro mne podstatné, já jsem Čech a baví mne zdejší publikum a zdejší prezentace. Na rozdíl od některých jiných kolegů usiluji být českým sochařem, protože jsem se tady narodil, mám tady kořeny.

Vím, že jste také poměrně nezištný Čech, protože jste 3. LF UK poskytl do její vstupní haly krásné sousoší Eva a had. Má to nějaký důvod, že jste to dal právě 3. LF UK? Nebo dáváte takto i jinde?

Dávám i jinde, vždyť se něco odepisuje z daní, to vaše ale ne, to byla věc známostí. Mám za kamarády manžele Polívkovy, architektky, kteří se léčí na cukrovku u vašeho děkana, a ti na mně ukázali prstem a šéf mě oslovil. To je banální.

Banální, říkáte, ale objevujete se i na jiných akcích 3. LF, podílel jste se třeba i na pamětních deskách nositelům Nobelovy ceny z Prahy, manželům Coriovým.

To bylo příjemné, protože jsem se o nich něco aspoň dozvěděl, nevěda o tom předtím vůbec nic. Navíc pan Cori se narodil tady v Salmovské ulici, kde mám ateliér. To byla příjemná práce. Moc jsem sám na tom nedělal, jen jsem určil formát desek, typ písma a umístění na fasádě – šlo mi o to, aby – když to byli manželé – jedno s druhým nějak rezonovalo. Pro ty dvě desky jsem musel najít společného jmenovatele, což se mi snad i podařilo. Desky už visí v Salmovské i v Petřské ulici.

O všem snad neznámější vaše práce souvisí s Janem Palachem; tím, že jste vytvořil posmrtnou masku tohoto studenta, který se upálil na protest proti sovětské okupaci v roce 1969, jste zřejmě nejvíce vešel do povědomí naší veřejnosti.

Raději bych vešel do povědomí českého občanstva jako sochař, ne jako „autor“ posmrtné masky, to není vlastně umělecká činnost. Byla to samozřejmě věc občanská, neberu to zpátky, i když mi to život podstatně ovlivnilo.

K tomu jsem se chtěla dostat.

Radši už o tom nemluvit, kdybych nemusel. Ale když se zeptáte, tak vám odpovím.

Tak já se zeptám.

Zkuste.

Jak jste se tehdy k tomu dostal? Vy jste Jana Palacha znal?

Dostal jsem se k tomu jako občan a jako sochař. Jistě pamatujete na to pozdvižení myslí, takové tragično, až jsem měl pocit, že už dál nelze jen tak žít. Když přišla zpráva, že Jan Palach 19. ledna zemřel, chodil jsem doma z kouta do kouta a přemýšlel, co udělat. Napadlo mě, že bych mohl nabídnout službu, kterou může poskytnout sochař nebo štukatér. Poradil jsem se o tom s rodinou – dětem bylo 12 a 14, ty řekly, že se nebojí, i když jsem jim trochu naznačil, co z toho může být – manželce samozřejmě také, ale ta to věděla stejně jako já. Všichni mi tedy potvrdili, že to udělat mám. Pak jsem zavolał svému kamarádovi, spolužákovi z reálky, který byl lékařem na popálení-nách v Legerově ulici a měl mi zjednat přístup na soudní lékařství, kde už Jan Palach ležel. Díky tomu dr. Matějčíkovi nás pustili do budovy a tam jsem s pomocí jeho a jeho ženy tu formu z tváře sňal.

Kdybych měl jmenovat nějaký významný den svého života, tak by tento den určitě patřil mezi ty nejvýznamnější – ovlivnil můj další život jak vnějšně, protože jsem byl dost postaven do stínu, tak hlavně to bylo vnitřně, protože jsem našel jiné zdroje život-ních postojů, než jsem měl předtím. Bylo to přece jenom setkání s něčím tak velkým a nezměrným – neporovnatelným s tím, co jsme my ostatní tady prožívali, že to pro mne bylo trochu život určující.

Chápal jste, nebo s odstupem doby chápete, Palachův čin jako oběť, nebo jako hrdinství?

Jako hrdinství. Hrdinství, spojené s obětí, protože není větší hodnoty, jakou může člověk obětovat, než svůj vlastní život. Mimochodem, když jste se ptala, proč jsem se

k tomu rozhodl, tak jsem se potom za tři měsíce dozvěděl, že jsem Janův příbuzný – můj tatínek a paní Palachová, byli bratranec a sestřenice, takže s Janem Palachem jsme byli bratrance z druhého kolene. Že jsme z okolí, že naše rodiny byly stejného vyznání, evangelíci, z okolí Všetat, to jsme věděli, ale že jsme přímo příbuzní, to jsme se dočetli až později v Kostnických jiskrách, kde byl odkaz na jména mých předků.

Říkal jste, že v následujících letech normalizace byl váš život ovlivněn i zvnějšku.

Sochami jsem se potom živit nemohl – jednak kvůli Janu Palachovi, jednak proto, že jsem v té době nepodepsal nic kolaborantského, naopak jsem podepsal všechno, co bylo proti okupaci a ani později, při “Antichartě”, jsem nic z toho neodvolal. Nechci ale dělat ze sebe hrdinu; když jsem byl potom kvůli Palachovi mnohokrát vyslýchán, když mě volali do Bartolomějské a když sem chodili, potom jsem tu okolnost, že jsme příbuzní, jaksi uplatnil. To na mne ještě nezvedali hlas, ještě ta velikost Jana Palacha snad i v těch fízlech vzbuzovala trochu respekt. Ale pak se upálil Jan Zajíc, dělal jsem mu také náhrobek jako Janu Palachovi, a tam už potom ty důvody, jako je příbuzenství, neplatily. Už to brali jako provokaci, zvedali na mne trochu hlas, netloukli mě, ale strachu jsem zažil dost. Nimbus Jana Zajíce byl menší než v případě Jana Palacha, a to bylo nespravedlivé, protože čin to byl stejný a už přesně věděl, do čeho jde.

Letošní, už 22. výročí Palachovy smrti, proběhlo v takovém podivném období krize kolem České televize; různí politici se k tomu stavěli různě, někdo říkal, že to je boj o svobodu slova, někdo naopak nabádal k dodržování zákonů. Vy jste se postavil na stranu redaktorů, pokud vím.

Ale nebyl jsem manifestovat na Václavském náměstí, protože jsem byl nemocen, jen jsem byl před televizí, nosím stužku a teď si dokonce dopisují s panem předsedou Klausem; zřejmě se ho dotklo, že našel moje jméno pod prvním dopisem (*podepsaly ho desítky osobností, znepokojených nevyřešenou krizí ještě měsíc po jejím vypuknutí – pozn. red.*). Napsal, že nechápe, jak jsem to mohl podepsat, že předpokládá, že jsem to vůbec nečetl a abych mu odpověděl, zda jsem to četl. To mě skutečně urazilo, přece nepodepisuji věci, které bych nepřečetl, tak jsem napsal delší dopis s odůvodněním, proč jsem to podepsal, že jsem to četl a že s tím stále souhlasím.

Nemyslíte, že požadavky stávkujících redaktorů na svobodu slova byly znevážěním Palachovy památky, jak to také někteří lidé říkali?

Jana Palachovi šlo také o svobodu slova. Konečně ty jeho požadavky byly minimální, hlavně chtěl, aby přestaly vycházet lživé Zprávy (*vydávané okupanty – pozn. red.*). Byly to slabé požadavky, skromné, samozřejmě mířily ke svobodě slova, takže pokud to ale někdo spojil s Českou televizí, není zas tak úplně od věci. Víte, já bych to jméno Jana Palacha ale necitoval v každém pádě v každém druhém projevu, protože pro mne je to něco jako pro křesťany brání jména Božího nadarmo. Památka Jana Palacha je pro mne posvátná – jeho jméno bych moc často necitoval.

Takže půjdeme k něčemu jinému.

K životu hříšnému?

Přece jen ještě k Janu Palachovi. Myslím, že to byl moment, který vám dal možnost podtrhnout význam svobody a oběti, ale také vám ukázal, to, co je lidské utrpení. A když se dívám na vaše sochy, mám pocit, že jsou tak trochu melancholické.

Ony jsou ale ze života!

Život není lehký.

Já bych rád udělal sochy plné života, které něco sdělují. Za těmi mými sochami je vzadu optimismus, já jsem totiž životní optimista, ale – to cituji svého kamaráda Čestmíra Kafku, člena koordinačního výboru umělec-

kých svazů v roce 1969, který říkal, „s vědomím všech průserů k optimismu“. To by byla asi také moje poloha.

A víte, pak je zajímavé – já mám sochařský rukopis rozbrázděný, strukturální, povrchy jsou jako nehotové, dost často nalepené, a já jsem stejným rukopisem udělal i náhrobní desku Janu Palachovi. Při některých vyšetřováních mi pak říkali, že to je provokace, že jsem udělal spálenou kůži – a víme, jak Jan Palach zemřel. A když pak fyzlové přišli sem, do ateliéru, viděli, že můj rukopis i předtím byl takový strukturální, roztrhaný, roztrěsený, nepevný. Třeba se to může přirovnat k postižené pokožce. Já bych totiž dělal ty sochy rád jako nahé, jako sloupnuté z kůže, když jim člověk vidí na nervy a do duše a na to, co je opravdu uvnitř. A pokud se to v nich projeví, nebylo by to tak daleko od Jana Palacha, kdy vlastně šlo o to, co je uvnitř, ne o povrch.

S Janem Zajícem to bylo něco jiného. Za Janem Palachem do pitevny mě snadno pustili, vědouce, co tam chci dělat, a neobšancovali to, ale za šest týdnů s Janem Zajícem už to měli pevně v rukou, a to nebyla šance. Navíc on použil víc toho benzinu nebo co to bylo, takže by to už stejně nebylo možné. Mimochodem Jan Palach si nalil dva nebo tři litry benzinu na hlavu a část mu zatekla za krk, za kabát, takže nejoblavější spáleniny měl na zádech. Ta tvář byla ožehnutá, byla to jedna podlitina, uši byly spálené, a tak ta posmrtná maska ani nevystihuje podobu.

A teď vycházíte z reálných modelů?

Ne, pracuji podle paměti, modely nemám, já dělám figury jako nadsazené, trochu teatrální, ale podoby se snažím vytvořit podle konkrétních lidí, aby bylo napětí mezi velkým gestem, velkým pohybem a mezi konkrétním obličejem konkrétního člověka.

Ty vaše ženské figury mi připadají hodně moderní, všechny štíhlé, dlouhonohé, určitě to nejsou rubensovské typy.

Nene, já si myslím, že jsem vlastně moderní sochař, a současně jsem silný tradicionalista, já se neustále vracím k tradici, ctím to, co bylo, a kladu si za čest na to nava-
zovat. V tom se liším od mnoha jiných, např. od pana ředitele Knížáka a jemu blízkého okruhu, kteří hlásají a přijímají tvrzení, že prožíváme v umění nulový bod. Ale když se řekne nula, tak od nuly se může vyrazit kamkoliv – nahoru, dolů, zpátky, a to já si nemyslím. Navíc mimochodem ten nulový bod jako první formuloval velký teoretik umění Jindřich Chaloupecký, kterého jsem si moc vážil a on mně snad také, snad jsme se měli vzájemně rádi a souhlasím s mnohým z toho, co napsal o českém umění a vůbec o filozofii umění. S tím nulovým bodem však ne.

Myslíte si, že moderna je úchylka, nebo směr, který nás čeká?

Počkejte, ono toho moderního je tady víc. Třeba to postmoderní, co je skutečně jako vymknuté z kloubů.

To Shakespeare napsal, že „doba, vymknutá z kloubů šílí“.

Výraz nulový bod vyslovují jazykem, který je kultivovaný tisíce let. To by nešlo jinak vyslovit, kdyby tady nebyl. A když to je vytisknuto písmem, které už je staré několik set let od vynálezu knihtisku, pak tedy jakýpak nulový bod? Přece se nikdo nemůže vyvléci z toho, že se narodil, má rodiče, po nich nějaké geny v sobě – proto si myslím, že nulový bod je nesmysl. Samozřejmě chápou touhu po absolutní umělecké svobodě, ale přece jenom si myslím, že jsme stále na nějaké cestě; cítím se jako poutník po cestách, které jsou křivolaké a chybné, jdou i do omylů, ale přece jenom je to cesta, která nakonec, na konci života, tvoří jakousi linii a směřuje odněkud někam. Myslím, že celé dějiny lidstva i umění jdou odněkud někam, je pravda, že sice nevíme kam, ale jsme na cestě a jde o to, udělat ten další krok, smysluplný krok, jak se říká. Mám pocit, že člověk když příliš akceptuje tu nulovitost, může pak dělat kroky méně smysluplné. A to je mi vzdálené.

Potřebují dnešní lidé umění, je zájem o umění?

Myslím, že ano. V Jízdárně na Hradě je třeba výstava Františka Bílka, neaktuálního tvůrce, a je tam nával. I když jsou to věci sto let staré, secesní, mystické, což se zdá, že v naší době nerezonuje, přesto je tam spousta lidí – zaplať Pánbůh.

Prodávají se umělecká díla?

Ano. Podívejte se, výtvarnická obec nařiká, že se zavírají staré výstavní síně, což je pravda, ale vznikla zase spousta soukromých galerií, kde je rejstřík od toho nejprogressivnějšího, nejsoučasnějšího, až po staré umění. Dobré i špatné. Takových galerií je v Praze ke třem stům – a ony se žijí! Takže se asi prodává. Navíc už se objevují ne často dost informovaní a ne dost kultivovaní, ale bohatí lidé, kteří se chtějí obklopit uměním, také samozřejmě ze snobismu, z prestiže, ale ze snobismu mohou mít i lepší auta, a oni chtějí i umění. Takže já bych si nad tím nezoufal.

Tak to je dobře.

Ale já jsem asi trochu v jiné situaci, protože jednak porevoluční vlna mne vynesla, ta pěna vystříkla dost vysoko kolem mne, jednak dělám věci jakoby moderní, a přitom jaksi čitelné, které lidi oslovují. Takže je o mou práci zájem – a to i obchodní, nemám problémy, spíš naopak.

To by vám třeba mohl leckdo závidět – ale také vám to musí přát, samozřejmě.

Abych to ale uvedl na pravou míru, já jsem se dvacet let živil něčím jiným.

Vidíte, pořád jste mi neřekl, čím jste se vlastně za normalizace živil?

Já jsem měl zákaz vystavovat, realizovat, cestovat, prodávat doma i do zahraničí. Ale v tom komunismu zůstala také otevřená dírka – už od školy jsem se někdy živil restaurováním, a ta díra zůstala otevřená, takže jsem do ní vklouzl a restauroval jsem přes dvacet let. A nebylo to ani k neprospěchu mé osobičky. Dělal jsem nepolitické věci, pracoval na církevních nebo feudálních památkách.

Ostatně na ten komunismu ještě památky ani nevznikly.

Se skupinou kolegů, kteří na tom byli podobně jako já, jsme v Litomyšli restaurovali sedmnáct sezón fasádu renesančního zámku, a dopadlo to, jak všichni říkají, dobře. A tak to, co mělo být postihem, postihem nebylo, protože jsem se s Litomyšlí sžil a našel tam – jako vdovec – svou druhou ženu. Máme spolu dceru, a je to docela dobré manželství.

Marie Fleissigová

Olbram Zoubek, akademický sochař, 1926 Praha, ženatý. Manželky Eva (1952-1980), sochařka, 1981 Marie. Děti: Polana 1954, knihovnice, syn Jasan 1956 sochař, Eva 1982. Rodiče Václav – bankovní úředník, Věnceslava – učitelka. Krédo: Hossana životu, Hossana smrti. Dílo: mj. hrobka rodiny Havlových na Vinohradském životě, Lotova žena – pietní místo židovských obětí, Pocta obětem komunistické zvlé – Ústí nad Labem, Zvidavost – rektorát MU Brno.

Kdo je kdo v České republice na přelomu 20. století, agentura Kdo je kdo, Praha

Prof. MUDr. Pavel Pafko, DrSc. v rozhovoru pro VNR říká:

Je nedůstojné si běžet někam přivydělat

(a hovoří také o nesvobodě člověka v nemoci)

Už takřka klasický je váš výrok z roku 1996, že hodina operace českého prezidenta je méně placena než hodina servisu jeho auta. Změnila se od té doby situace? Mám pocit, že od té doby je už odměňování lékařů přece jen lepší.

Nemyslím si, že se zásadně změnila. Je třeba si uvědomit, že se po revoluci zdravotníci rozdělili na dvě skupiny – na ty, kteří pracují v státních službách, a ty, kteří pracují v privátních zařízeních. Pro skupinu, která pracuje v privátních službách, se situace samozřejmě změnila, ale postavení lékařů ve státních službách se nezměnilo. Proto jsem teď na 1. LF ještě s několika kolegy inicioval tuto myšlenku: 1. Stát nikde na světě nemá na to, aby nabídl stejné platy jako soukromý sektor. 2. Stát ale potřebuje zejména na univerzitách – mluvíme o medicíně – odborníky, kteří jsou skutečně špičkoví; nemá peníze na to, aby je zaplatil, a tak hrozí, že později – jedná se o mladší a střední generaci – odejdou do privátního sektoru.

Ovšem jenom na nadšení, které lze předpokládat u části zaměstnanců, nelze stavět systém. Je tedy třeba něco udělat, aby perspektivní mladí lékaři neodcházeli do privátního systému. Z toho je jediná cesta: když stát ty prostředky nemá, musí říci „pánové, když jste tak dobří, tak si to u mne vydělejte“. Ve většině států, které znám, mají univerzitní habilitovaní učitelé možnost privátní praxe, ordinace.

Avšak je nedůstojné, aby si lidé odpoledne utíkali přivydělat někam do soukromých sanatorií. Proto by osoby, na kterých fakultě záleží, měly dostat možnost privátní praxe na univerzitní půdě a tam si mohly přivydělat. Chirurgie nepatří k oborům, kde by kvetl privátní sektor, protože je k ní třeba složitého vybavení, ale mám např. ze stomatologie zprávy od kolegů, kteří učí studenty, že na stomatologických klinikách jsou buď mladí lékaři, kteří se sami cvičí, nebo několik starších kolegů, ale chybí věkový střed, který je pro výuku nejdůležitější. Šikovně opouštějí univerzitu a vydělávají si v privatě. To považují za špatné.

Nebývalo ale i u nás dříve obvyklé, že univerzitní profesori měli ještě své soukromé ordinace?

Tak to bylo i u nás do padesátých let. Měli jsme tady čtyřicet let komunismu, tak to vrátíme tam, kde to bylo. Dochází k diferenciaci společnosti, to je nepochybné, stačí se podívat na automobily a vidíme, že někdo jezdí starou škodovkou a někdo má mercedes, a tak samozřejmě musí dojít i k diferenciaci nejen v poptávce po autech, ale také po zdravotní péči.

Z toho, co říkáte, vyplývá, že není možno, aby se lidé spoléhali jenom na zdravotní pojištění.

Dříve nebo později musí vzniknout připojištění. Poslední společenská změna byla ve jménu svobody člověka. A svoboda člověka je také svoboda v tom, jak zachází se svým majetkem. Pokud jste u nás zdraví, můžete se svým majetkem dělat co chcete, koupit si mercedes nebo letadlo, ale když onemocníte, jste najednou nesvobodní, protože nemůžete své úspory zrealizovat tak, abyste si určili termín a místo ošetření; zkrátka použili své prostředky na to, na co státní správa nemá.

Stát nikde na světě nemá pro všechny na všechno, ale jsou tady lidé, kteří by si mohli zaplatit víc, a stát jim to neumožní. Proti tomu se argumentuje takto: „Ale přece, pane profesore, víte, jak někteří lidé zbohatli.“ Ovšem zaprvé nemocnice není na to, abychom kontrolovali, jak kdo zbohatl, a zadruhé – a to je nejpodstatnější – někdo peníze propije, jiný si šetří, až bude zle. Náš stát neumožňuje lidem, aby – až to zlo přijde, až je budou bolet kyčelní klouby – nemuseli čekat na operaci rok, ale mohli ji podstoupit například za tři týdny, budou-li mít prostředky implantáty zaplatit. Já to vidím jako ne-svobodu člověka v nemoci.

Nemá neuspokojivé odměňování zdravotníků také vliv na to, že se na lékařské fakulty hlásí méně uchazečů?

V různých statistikách se můžete dočíst, že společenská prestiž lékařů je stále na špici – asi na druhém místě, ale dnes už mladé generaci nejde jenom o čest. Ve společnosti byl zaveden trh a moji lékaři, jakmile opustí nemocnici, ocitnou se za jejími branami v naprosto tržním prostředí. A tady dokonce nemáme ani možnost být hodnoceni podle práce – tj. se zvyšujícím se počtem operací se úměrně nezvyšuje přísun finančních prostředků na pracoviště. Naopak situace je taková, že když hodně operujeme, můžeme se dostat ve vztahu k vedení nemocnice do nepříjemné situace (mytí hlavy). Ale byl bych nerad, kdyby byl tento rozhovor jen o penězích.

Vrátíme se tedy k otázce, jaký je zájem o studium medicíny.

Stačí se podívat, kam se lidé hlásí. Práva, filozofie, ekonomie, zahraniční obchod – tam jsou poměry mezi přijatými a přihlášenými 1:10 až 1:20. A medicína? 1:2. To vypovídá naprosto jasně. Nemám pro to jiný výklad než ekonomický, že lidé uvážili, že je tady hodně práce a že mzda neodpovídá ani tomuto úsilí, ani délce studia a jeho námaze.

Je třeba zdůraznit, že lékař po promoci vlastně nemůže ani samostatně podnikat, že potřebuje postgraduální vzdělávání, že to je dost dlouho, že to dnes v našem oboru trvá do 32 let, že to je polovina věku profesionálního života člověka a že u nás neexistuje jiná profese, kde by se člověk musel povinně polovinu svého profesionálního života vzdělávat. Inženýr, právník může být ve dvaatřiceti letech generálním ředitelem, ale tady toho člověka nechají samostatně sloužit jen v noci nebo v sobotu a v neděli a ještě mají všichni strach, aby to dobře dopadlo. Všichni se učíme svou profesi až do smrti, truhláři i právníci, ekonomové i my, ale tady jsou povinné latky, které stát stanovil. Ten u truhlářů, právníků, ekonomů tak dlouhou přípravu a praxi nevyžaduje.

Jenže na druhou stranu, když je o studium medicíny méně uchazečů, nehlásí se pak spíše ti, kteří mají opravdový zájem?

Myslím, že nemáte pravdu. Někteří lidé se na medicínu hlásí, protože nechtějí riskovat v oborech, kde je naděje na přijetí minimální, a zkusí to tam, kde je poměr 1:2. Mnoho lidí ani není přesně rozhodnuto, co bude dělat. Popravdě řečeno vědět bezpečně v 19 letech, že chci být doktorem a chci pomáhat lidem? Takových řečí jsem už za léta u přijímacích pohovorů slyšel a vždycky jsem přemýšlel, jestli jsou pravdivé.

Jak jsou medici vyučováni na fakultách – jsou připravováni dobře a dobře vychováni? Jak se na to díváte jako přednosta chirurgické kliniky?

Snažíme se poskytnout studentům maximum. A je otázka, co očekávám od člověka po promoci. Můj názor je, že to nemá být praktický výcvik, lékařská fakulta není žádnou průmyslovkou, ten člověk si to má pouze osahat, medicína je tak široká, že pak v rámci postgraduálního vzdělávání stejně musí studovat obor, který si vybral. Představa, že někdo bude do smrti retinovat myšlenky z kožního a krčního a přitom bude dělat psychiatrii, je podle mne sice ideální, ale nereálná. Řekl bych, že medicína je jistou přípravkou, vlastní studium pro praktické uplatnění začíná až postgraduálním vzděláváním.

Na co by měla být nastupující lékařská generace připravena, jaké problémy ji v chirurgii čekají v budoucnu? Budou to transplantace? Můžeme to vůbec nějak odhadnout?

Vývoj medicíny obecně závisí na vývoji technických a přírodních věd. V chirurgii udělalo obrovský skok operování laparoskopické, torakoskopické, to bylo všechno závislé na vývoji přístrojů a instrumentů. Stejně tak objev mikroskopu posunul medicínu. Teď máme genovou terapii. To jsou věci, které prakticky lékaři těžko odhadují a těžko se bude chirurgovi říkat, kam vše v budoucnu půjde. Před třiceti lety přece nikdo nevěděl, že tady jednou bude laparoskopické operování, které poté, co se nastartovalo, bylo za dva roky na celém světě naprosto běžné. Nerad bych proto dělal prognózy vzdálené; myslím, že vše závisí na rozvoji technických a přírodních věd a že medicína aplikační, klinická, v podstatě sama o sobě spíš očekává, kudy to půjde, než aby to sama řídila. V chirurgii obecně potom posouvá poznání vždycky nashromáždění zkušeností v krátké době při různých katastrofách, jako jsou zemětřesení, nebo při válečných konfliktech.

Myslíte tím třeba i rozvoj popáleninové medicíny po druhé válce?

Samozřejmě.

V našem časopise jsme o tom loni psali (VNR 2/2000). Mohl byste mi ještě říci svůj názor na spolupráci fakulty a fakultní nemocnice?

Osobně ji stále vnímám jako problematickou, ale samozřejmě všechno je v lidech, někdy ty managementy mají k sobě blíže, někde dál. Považuji za špatné dvojí řazení lidí, hierarchie by měla být podle mého názoru jednotná. Tento dvojí systém vede k tomu, že pokud se dva managementy zrovna nemilují, tak to může mít dopady na celou organizaci.

Jaké by tedy mělo být postavení fakultní nemocnice?

Měla by to být jednotná univerzitní nemocnice, s jednotnou hierarchií.

Čili byste byl pro to, aby byla třeba v Praze pouze jedna univerzitní nemocnice?

Nene, pozor, nemluvím o počtu lékařských fakult, to mi nepřísluší, to bych musel znát prognózy českého zdravotnictví a vědět, kolik mediků potřebujeme a kolik jich zejména budeme potřebovat. Mediky, které dnes přijímáme, uplatníme v praxi až za deset let. Víím, že prognózy existují, ale nevím, nakolik jsou exaktní. Ale vy jste se ptala na nemocnice?

Ano, jestli jediná, nebo jestli by jich mělo být více?

Třeba dvě nebo tři, jak je tomu dosud, jak jsou dnes fakultní, aby byly univerzitní, ale byl by tam jeden management, které by to celé řídil. A hierarchie lidí od těch promočních až k profesorovi by byla jedna, aby tam nebyli na jedné straně zdravotníci, na straně druhé školští zaměstnanci, tady primář, tady profesor nebo docent. To je naprosto špatné. Já si totiž pamatuji dobu, kdy na pracovišti byla jedna hierarchie a vedle toho byla hierarchie stranická. Nerad bych to srovnával, ale věděl jsem, že někteří šéfové, kteří si nebyli politicky jisti, měli obavy z jiných kolegů, kteří drželi druhou linii. To už nejde.

Kdo by měl podle vás fakultní nemocnici řídit?

Fakultní nebo univerzitní nemocnice – už z názvu je jasné, že to je výukové pracoviště, které zajišťuje určité služby zdravotní, samozřejmě na špičkové úrovni. Řídit by je měla fakulta nebo univerzita.

Čili nikoliv ministerstva zdravotnictví a školství?

Samozřejmě. Měly by mít stejné postavení, jako má Univerzita Karlova.

A myslíte si, že je pochopení pro to, aby u nás byly veřejnoprávní nemocnice?

Já mám tolik práce – sama jste viděla, že jsem právě doběhl z operačního sálu, že se společensky angažuji minimálně. Jenom když cítím, jako to bylo například v případě televize, že je to velmi potřeba, někam jdu a něco se snažím říci nebo udělat, ale jinak na to nemám čas. Ale jedno je pro mne jasné – nemocnice by měly být univerzitní.

M. Fleissigová

Nikdy jsem nechtěl být jako někdo jiný, přiznal studentům Lukáš Pollert

Foto M. Kolář

ještě trochu víc. Ale bylo v tom ještě něco jiného, co vy jste už nezažili: studoval jsem za socialismu, nevypadalo to, že se něco změní, a tak jsem si vybíral takové povolání, kam komunismus zasahoval méně. Filozofie se totiž studovat nedala, a jazyky nebylo dělat proč.

(Přesto ale filozofii, respektive marxismu-leninismu L. Pollert neunikl – ani už neví, jak se to tehdy učil, protože „to se ani naučit nedalo. Tomu jsem nerozuměl, tomu nerozuměl nikdo.“)

Který předmět byl pro vás nejhorší?

Zápasil jsem s biochemií a s histologií určitě také. Začátky byly špatné, o medicíně jsem neměl přehled a musel jsem se učit i malicherností. *(Mezi ně patří podle jeho slov patologie.)*

Trpíte hudebním sluchem? Prý jste měl na střední škole nějakou kapelu?

Fakt? Pověďte, to mne zajímá.. Hrál jsem na klavír, ale to bylo ještě před gymnáziem..

Na prosincový Středeční čaj Trimeđu s kanoistou MUDr. Lukášem Polertem, držitelem olympijských medailí, přišlo početnější auditorium než na jiné besedy posluchačů 3. LF s významnými osobnostmi. I složení bylo trochu atypické – zastoupeny byly hlavně studentky, a snad právě proto slova mladého lékaře v křesle hosta doprovázelo často dívčí chichotání. Možná se však o to zasloužila i studentská moderátorka, která se objevila v bílém doktorském pláští a se stetoskopem; své otázky pak formulovala často jako zjišťování anamnézy.

Trpíte už od dětství touhou stát se lékařem?

Bavily mne všechny přírodní vědy a o nemoci jsem se zajímal

Jaký jste byl jako student?

Já jsem se moc dobře neučil, na gymnáziu jsem měl i čtyřky, měl jsem jiné zájmy, škola šla trochu stranou, sportoval jsem, chodil na koncerty a tak podobně. Na vysoké škole jsem se učil, co to šlo. Na státnice jsem se připravoval jako na maturitu. Náročné bylo učit se na atestaci.

Jak jste při sportu zvládal studium? Nepsali vám třeba rodiče seminární práce?

Nevím, jak vy se moc učíte. Já jsem se učil tak normálně, chodil dopoledne do školy, odpoledne se před zkouškami učíte třeba také šest hodin denně. Když jsem si řekl, že se budu celý den jenom učit, stejně se čistý čas scvrkl třeba na tři hodiny. To sami jistě znáte – učíte se deset minut, pak se jdete podívat do ledničky, někomu zavoláte.. Pořád, bez přestávky, se nelze učit a já jsem trénoval hodinu, hodinu a půl denně, a to stejně každý z vás má čas na nějaké volno – jdete do kina nebo do hospody; já jsem stihnul při tom i tu hospodu i to kino.

Nepomáhal vám sport při zkouškách na gymnáziu a na medicínu – neřikali si, dáme mu to, když se připravoval na tu olympiádu?

Já jsem byl známý až tak od čtvrtáku, a nic mi nepomohlo – člověk si u zkoušky vytáhne otázky a nemůže nic říct.

Co vás táhlo k vodě? Proč jste si vybral kanoistiku?

Do loděnice mě brával otec, byli tam stejně staří synové jeho kamarádů, a tak jsem s nimi začal jezdit. Otec mě ze začátku trénoval, pak jsem zjistil, že příbuzenský vztah k tomu nejde, to mi bylo tak devatenáct, dvacet.

(Během večera Lukáš Polert ještě několikrát přesvědčuje auditorium, že sport je pro něj zábava a že je příjemné, dělat ho každý den. Zmíní se ovšem také o tom, že se na vodě jezdilo až do minus pěti stupňů a že to nebylo příjemné. Na otázku, zda by byl zklamaný, kdyby nedostával medaile, odpovídá, že to je náhoda, „prostě trénuji, jezdím na nějaké vodě, občas někdo vyhraje“. Kdyby prý házel oštěpem, tak bude nejlepší ten, kdo hodí nejdál, ale s vodním slalomem je to jako s lyžováním: „Sjedete s kopce, zajedete to dobře, bez pádu, a to je všechno – jste v cíli a najednou vám někdo dá medaili“. L. Polert říká, že to je potom příjemné svezení, ale v další části besedy se rozhovoří i o jiných aspektech závodnické dráhy. Svému posluchačstvu se svěří i s tím, že mu vrcholový sport umožnil za socialismu vyjždět do světa.)

Přízná se i k tomu, že později „trochu převážila finanční otázka, měl jsem sponzory, vydělal jsem si dvakrát třikrát tolik co lékař.“ V nemocnici pracoval totiž na své vlastní přání, aby mohl závodit, na minimální úvazek za pět set korun měsíčně. Ovšem „byl to můj koníček, a za koníčka se většinou platí. Vydělavál jsem si sportem a do nemocnice jsem chodil jako za zábavou.“ Samozřejmě si povšiml, že je tam tímto způsobem zaměstnáno hodně mladých lékařů, protože „zaměstnání je teď těžko dostat bez atestace. Ti kluci si začali vydělávat jinde, a ty holky asi někdo živí“.)

Co doping a anabolika?

Vodní slalom je něco jako sjezdové lyžování; když jedu dvě minuty, tak nic takového nepotřebuji. A anabolika? Když se na mi podíváte na svaly, vidíte, že jsem jeden z nejslabších sportovců i v tom vodním slalomu, na to se dopink moc nehodí. V některých sportech doping snad pomůže, a když ho někdo používá, je to jeho věc. Závodníci se ale do dopingu tak hrnou i proto, že jak veřejnost, tak hlavně sponzoři hodně oceňují vítězství; kdyby si uvědomili, že první místo na mistrovství světa je o ničem, tak potom jim ani doping k ničemu nebude.

(Podobně liberální postoj má L. Polert i k drogám. Soudí, že se lidé sami mohou rozhodnout, zda chtějí kouřit marihuanu nebo si píchnout řekněme heroin. Tvrdí: „Nejsem proti narkomanům, beru je jako nemocné lidi, kteří jsou na něčem závislí, a kterým můžu nějakým způsobem pomoci, ale rozhodně je neodsuzuji, je to jejich věc.“ Myslí, že nebezpečnější je alkohol a připomíná, že se volně prodává iron nebo některé léky.

Zato k euthanasii se staví odmítavě, protože „lékař by měl pacientovi pomáhat, a na to prostředky má, může mu všechny bolesti utišit, maximálně ho může předávkovat morfiem, tomu bych ještě rozuměl. Ale když pacientovi, který je ještě v zachovalém stavu, píchne lékař nějaké kalium, to se mi nelíbí, tomu nerozumím. Člověk má nemoci, narodil se, pak i zemře, ale že by mu měl někdo k tomu pomáhat, nějakým způsobem ho usmrtit? To se mi moc nelíbí.“)

Měl jste nějaký vzor, obdivoval jste někoho?

Nikdy jsem nechtěl být jako někdo jiný. Mám rád všechny lidi kolem sebe, každý má svým způsobem nějaké charisma... Mám kamarády, s kterými si rád povídám, setkal jsem se s lidmi, kteří mně zajímali. Znáám třeba Egonu Bondyho, Petra Lébla, Filipa Topola a s těmi se setkávám rád znova a znova.

Poznávají vás pacienti?

Občas poznávají a myslím – co jsem si tak vypořádal, tak je to spíš pro dobro věci, mají ke mně kupodivu větší důvěru než k někomu zkušenějšímu. Zdá se mi, že mě poslouchají s větším zaujetím.

Chtějí na vás sestřičky autogramy?

Občas ano. Nevadí mi to. Zvykl jsem si na to.

Šel byste do stávků lékařů, kdyby chtěli větší platy?

To je problém. Lékaři přece své povolání nedělají jen pro platy, ale i pro něco jiného, proto snad ani nedokážou dělat stávku jako třeba železničáři nebo řidiči tiráků, ti mají ke svému povolání jiný postoj. Lékaři nedokážou být tak tvrdí.

(Za největší chybu ve zdravotnictví L. Polert nepovažuje ani tak nedostatek financí, jako spíše celý systém. Myslí, že je u nás málo doktorů a sestřiček. Sestry vykonávají práci uklízeček, doktoři vyplňují formuláře pro pojišťovnu a když je pokazí, jsou považováni za špatné lékaře. A tím pak trpí jejich vlastní, medicínská práce. K tomu říká: „Byl jsem v Austrálii, pracoval jsem tam čtyři měsíce v nemocnici a tam je opravdu

mnohem víc personálu.. Byl jsem ve státní nemocnici, základní zdravotní pojištění měli všichni zadarmo. Tady se dělají duplicitní drahá vyšetření. Lidé si zvykli, že obejdou desítky doktorů – venku přijdou k doktorovi, ten jim řekne, máte bolavé nohy, protože jste starý, anebo s ním něco udělá, může-li, ale u nás ten člověk pochoduje dál. To doktora šíleně zatíží.“)

Kde se vám při vašich cestách nejvíce líbilo?

Myslím, že se mi líbilo všude, snad nejvíc v Japonsku. Ale měli jsme také závody v Gabčíkovu na Slovensku, a tam se mi to nelíbilo – je tam planina, fouká tam vítr a jinak tam nic není. Když jsem byl v Americe, nelíbilo se mi v Tenesee a líbilo se mi v Coloradu. A Atlanta je moderní město, jaké v Evropě nemáme – nemá svou historii, nikam se nedá jít pěšky, protože tam není náměstí, jsou tam velké mrakodrapy a velká auta – a to je všechno. Není tam nic, u čeho bych se rád zastavil, na co podíval, je to takové hrozně hodně moderní Jižní Město.

Chodíte k volbám?

Nechodím. Já bych rád někoho volil, ale všude najdu nějaké smítko, a já chci volit jenom to dobro.. Víím, že větší zlo je horší než menší zlo, ale já nechci volit ani to menší zlo. Jak jsem ty kandidáty poslouchal v rádiu a v televizi nebo četl v novinách, co říkají, najednou jsem u každého narazil na něco, s čím jsem zásadně nesouhlasil, a tak jsem ho nemohl volit. Asi to není dobře.

Když se pak zvolí to větší zlo, tak to přežijete?

Já to přežiji, myslel jsem, že bude velké zlo, když tady bude ČSSD, a nakonec se cítím pořád stejně, jako když tady byla ODS. Sice je to hrůza, ale víím, že je to stejné i v okolních státech.

(Svým zvědavým posluchačům se L. Polert svěřil i s přáním věnovat se spíše urgentní medicíně než práci na interní klinice ÚVN, kde působí. Prozradil také, že lyžuje, jezdí na snowboardu, chodí na procházky se psem a protože nemá televizi, navštěvuje často koncerty, kina a divadla. Sport ho sice stále zajímá, ale tak, jak ho dříve bavil trénink, baví ho nyní medicína.

Medaile, které získal za vítězství na závodech, všechny neprodal, protože „většina je neprodejných. Prodejné byly jenom ty olympijské“. Zbylé medaile jsou naházené „někde v šuplíku, hrají si s nimi synovci, cinká to a oni si těch vítězství považují. Já ne. V závodech jsem chtěl porazit kamarády, ale asi tak, jako když chcete kamarádku porazit v tenise nebo v šachách. A na olympiádách všichni byli mí kamarádi. Kanoistika není kontaktní sport, nejedeme po sobě; například jedu jasně na vítězství, ale v poslední bráně udělám chybu a ta mě odsune až na páté místo. Ale ten, kdo vyhrál, ví, že bych byl mohl vyhrát já a má respekt k tomu, jak jsem jel. A kdyby to bylo opačně, chybu udělal ten druhý, který jel celou dobu lépe, pak by pro mne stejně byl vítězem on. Je to podobné jako s vysokoškolským diplomem – někdo si ho považuje, ale já bych si považoval vždycky spíše těch znalostí, za které jsem ho dostal.)

M. Fleissigová

Zahraníční publikace na kliknutí i jinak

(Možná přijde i jasnovidka)

Listopadový uplakaný den, studený vítr popohání k rychlejší chůzi. Těším se, až zavoním u dveří FIRMY INTES V KOŠÍŘÍCH, jednoho z našich dodavatelů zahraničních publikací. Pozorný hostitel mi vaří horký čaj. Můj pohled na rozsvícený monitor počítače odstartoval vyprávění:

Existuje celá plejáda možností, jak si obstarat zahraniční publikace, které potřebujeme ke své práci nebo studiu. Pomineme-li krátkodobé či (decentně řečeno) trvalé výpůjčky od kolegů nebo z knihovny, dárek od zahraničních partnerů nebo sponzorský dar, zbývá nákup. V dnešní době všeobjímající internet zasahuje i do oblasti vyhledávání a nákupu literatury.

Orientaci v nejnovějších pramenech odborných poznatků opravdu poskytuje v tom nejširším rozsahu internet. Umožňuje nám nakukovat nejen do katalogů knihoven, ale také do regálů knihkupectví a antikvariátů v zemích a městech, kde jsme nikdy nebyli a možná je nikdy nenavštívíme, seznamovat se s edičními záměry nakladatelů a prohlížet webové stránky kolegů, kteří pracují na stejném problému a vybírat tak literaturu, která stojí za to, abychom do ní investovali a obstarali si ji – třeba opět prostřednictvím internetu.

Jaké možnosti takového nákupu existují?

Prakticky každé nakladatelství, které nabízí své produkty na webových stránkách, umožňuje svým zákazníkům, aby si kterýkoli z nich okamžitě zakoupili, často i se zájmovou slevou. Stačí k tomu pouze mezinárodní platební karta. Totéž platí o internetových knihkupectvích. Ta však slevy na odborné publikace z medicíny poskytují poměrně vzácně a k vyznačeným cenám si připočítávají poštovné, podobně jak to činí nakladatelé.

S jakým nebezpečím nebo problémy se můžeme u těchto objednávek setkat?

Kromě statisticky nepříliš vysokého procenta či spíše promile ztráty zásilky, je to často diskutovaná možnost zneužití platební karty. Každý, kdo údaje o platební kartě předává nezabezpečenému serveru, by měl toto nebezpečí zvážit. Tam, kde tušíme problém, pošleme dodavateli údaje o kartě raději faxem.

Zásilky ze zahraničí bývají zadrženy celní poštou. Jaká jsou pravidla pro vyřízení?

Ano, zásilky, jejichž úhrnná celní hodnota přesahuje 1.500 Kč, bývají zadrženy celní poštou. Pak je třeba zásilku celně projednat, tj. vyplnit jednotnou celní deklaraci, uhradit DPH (u knih je to 5 %), případně u jiných nosičů i clo, a to ve lhůtě vyznačené na avízu. Jestliže si nejsme jisti výsledkem – bývá to zejména napoprvé – můžeme vyplněný JCD svěřit za úplaty celnímu deklarantovi, což samozřejmě není zadarmo.

A co alternativní řešení?

Alternativou je svěřit svůj požadavek profesionální firmě. Od ní zákazník dostává zboží již proclené.

To ale určitě není jediný důvod, proč objednávat zahraniční publikace prostřednictvím dodavatele?

Dodavatelská firma by samozřejmě měla umět mnoho jiných užitečných věcí, např. zpracovat tématickou rešerši na téma, které hrubě vymezíme klíčovými slovy či jiným dohodnutým způsobem. V případě, že jí dodáme citaci publikace, kvalifikovaná firma automaticky ověří, zda na trhu není současně k dispozici novější vydání, případně nás upozorní na vydání paperbackové, které bývá výrazně levnější než kniha vázaná v tvrdých deskách. Ke komfortu nabízenému profesionální firmou by měla patřit i její schopnost vyhledat také antikvární titul, pokud je kniha již rozebrána. Ne vždy se to podaří, ale za pokus to stojí.

Jaké ceny může dodavatelská firma zákazníkovi nabídnout?

Ceny publikací nabízené dovozci bývají mnohdy nižší nežli ceny, které nacházíme na stránkách internetových knihkupectví. Nakupují totiž s rabatem, z něhož se jim často daří pokrýt jak dopravu, tak i bankovní převody a další režie. Konkurenční prostředí nutí dovozní firmy udržovat co nejnižší úroveň cen, takže ta se u většiny odborných titulů rovná cenám katalogovým, tedy těm, za něž se knihy prodávají v zemi jejich původu.

Naši odborníci bývají členy různých vědeckých společností, které jim poskytují zvýhodněné členské ceny. Některé z nich jsou ochotny přijmout i objednávku zaslou profesionálním prostředníkem, je-li na ní uvedeno členské číslo, případně další údaje o jejich členovi. Jiné požadují výhradně jeho přímou objednávku. Podobně to platí také o slevách na dodatečné objednávky účastníků různých kongresů a konferencí, nabízených nakladatelstvími, jež na těchto akcích vystavovala svoji produkci.

Může dodavatel svému zákazníkovi nabídnout nějaké další výhody?

Spolupráce s firmami, které dovážejí zahraniční literaturu, se vyplatí i v jiném ohledu. Jsou informovány o různých prodejních akcích, na nichž jsou vybraná díla po určité dobu nabízena se slevou, měly by využívat i regionálních cen, které někteří nakladatelé u vybraných titulů aplikují pro své partnery ze střední a východní Evropy. Příkladem, jedním za všechny, je příjemná cena zbrusu nového slovníku Dorland's Illustrated Medical Dictionary, známého také pod označením Big Red.

Kvalifikovaný dodavatel by měl také umět využívat k nákupům subskripčních lhůt a upozorňovat na ně své stálé zákazníky.

Tam, kde je úroveň našich firem cenou i kvalitou srovnatelná s firmami zahraničními, měl by každý zvážit, zda nedat přednost domácím dovozcům. A to již z toho prostého důvodu, že tyto firmy plní svoje daňové povinnosti zde a peníze, které odvádějí, plnou do státního rozpočtu, jehož část se vrací do vědy.

Moje poslední otázka bude vysloveně osobní: přináší vám vaše práce uspokojení?

Svou profesí jsme knihovníci, a tak nás baví pátrat po knihách, které již nejsou běžně dostupné. Těšíme se z každé zásilky, která přijde a my pak vidíme, jak doopravdy vypadají knihy, které jsme zatím znali jen z bibliografických záznamů. Naše firma není specializována, a tak nám každodenně přicházejí na stůl publikace z nejrůznějších oborů a koutů lidského vědění a zájmů. Jen tak namátkou: Talmud, Xena X, otolaryngologie, chov vipetů, Mercedes Benz SL 280, origami, Kosovo, netopyři, Pán prstenů, marketing, laureáti Nobelových cen za ekonomii, bojová umění, přírodní léčiva, špionáž, spektrometrie, námořní letectvo c. k. mocnářství ...

Zásilky určené pražským zákazníkům většinou dopravujeme osobně, takže na setkání s knihami navazují i setkání s lidmi, kteří žijí pro svou práci nebo jsou plně zaujati svými koníčky. K mým zajímavým zážitkům tedy patří i posezení v ordinaci veterinárního lékaře, na něhož jsem čekal ve společnosti dalmatince a malamuta, nebo třeba povídání s filmovým kostymérem-tvůrcem o detailech na uniformách wehrmachtu.

Jednoho dne nám z USA přišla kniha, kterou si u nás objednala jasnovidka. Přišla si pro ni téhož dne odpoledne, dříve než jsme ji stačili kontaktovat e-mailem. Šla najisto. Když jsme se tomu trochu podívovali, shovívavě se usmála. Profesionál.

Oldřiška Jonáková

Olbram Zoubek: Anděl

TEXT

NÁVRATY OTY GREGORA

Jiří Šimek o knize a autorovi

Recenze

Nakladatelství Galén vydalo v r. 2000 jako první svazek edice Almanach medicíny pozoruhodnou knihu vzpomínek a filozofujících textů prof. MUDr. Oty Gregora, DrSc., lékaře a internisty, přednosta I. interní kliniky FDL UK v nemocnici Pod Petřínem v letech 1967-1977.

Profesor Gregor patří k nejvýraznějším postavám české současné medicíny. Svou neúnavnou pílí a soustavnou prací s lidmi vybuodoval špičkovou kliniku, jejíž kvalita nebyla postavena pouze na moderní technologii, ale na vysoké odbornosti všech pracovníků spojených v dobře zorganizovaném pracovním týmu.

Středem pozornosti na klinice profesora Gregora byl vždy na prvním místě pacient, a to nejen jako objekt lékařské vědy, ale především jako trpící člověk, který potřebuje pomoc se svou nemocí, ale také se svými úzkostmi a mezilidskými vztahy. Vedle klinické práce byl prováděn kvalitní výzkum a velmi vážně bráným úkolem byla také pedagogická práce se studenty medicíny.

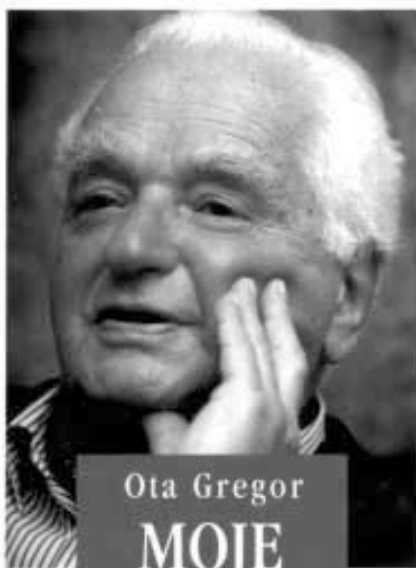
Čtenáři knihy *Moje návraty* je od prvních kapitol jasné, že profesor Gregor vybuodoval svou vynikající kliniku na základě svého hlubokého, až filozofického zájmu o člověka, o jeho existenci a o podmínky jeho štěstí a neštěstí. Ten jej dovedl až k veliké životní moudrosti a k nadhledu, který mu umožnil s novou chutí se věnovat klinické a pedagogické práci i poté, kdy byl v r. 1977 zbaven funkce přednosta kliniky. Jakmile to bylo možné, otevřel v r. 1989 psychosomatickou poradnu v Praze a začal přednášet psychosomatiku studentům medicíny na 1. lékařské fakultě UK.

V knize *Moje návraty* nalezneme čtenář jak životopisná data, tak i různé úvahy pana profesora Gregora o medicíně, o stresu zdravotníků i o stárnutí.

Spíše než parafráze jednotlivých kapitol dovoluji mi pár osobních vzpomínek, které možná lépe dokreslí atmosféru vydané knihy. Na klinice profesora Oty Gregora jsem strávil dva a půl roku, přesto toto období patří v mé profesionální kariéře k těm, na které nejraději a nejčastěji vzpomínám.

Kliniku jsem opouštěl krátce předtím, než byl profesor Gregor zbaven své funkce přednosta. Přišel jsem se s ním poradit, zda mám změnit kliniku i profesi a jít za svým zájmem o psychosomatickou medicínu. V očekávání svého brzkého odchodu z funkce mi řekl: „*Každý člověk má několik různých já. Nebudu zapírat, že já přednosta je pro mne hodně důležité, ale není nejdůležitější.*“ V příštích letech prokázal, že tuto větu myslel zcela vážně.

Svou kariéru internisty jsem začínal na dobrém interním oddělení, s velmi dobrými mezilidskými vztahy i s kvalitní klinickou prací. Některé drobnosti se nám ale nelíbily, a tak jsme si vymýšleli ještě lepší kliniku, která by fungovala podle našich představ. Když jsem později nastoupil jako sekundář na kliniku profesora Gregora, s úžasem jsem

Ota Gregor

MOJE NÁVRATY

aneb
kudy jsem chodil

Almanach
mediciny

Galen

zjistil, že taková ideální klinika skutečně existuje. Každý obor vnitřního lékařství zde měl svého asistenta na vysoké odborné úrovni, seznámeného s posledními novinkami jeho specializace. Pacienti ovšem do specializačních členění nebyli. Sekundáři museli znát své pacienty v celé šíři jejich problematiky, což bylo možné jedině díky tomu, že zkušenější a specializovanější kolegové s velkou ochotou poradili tam, kde sekundáři nevěděli.

Na klinice byla jasná pravidla. Všichni věděli, co je jejich povinností. Velké vizity členily život oddělení na období, na jejichž konci musel být hotový chorobopis a o každém pacientovi musela být jasná pracovní hypotéza. Na začátku semestru byla rozdělena výuka a každý učitel dostal svůj jasný úkol. Pravidla ovšem pouze vymezovala rámec umožňující bezchybné fungování kliniky, uvnitř tohoto rámce panovala svoboda myšlení i jednání.

Jednou pan profesor ztratil trpělivost s mým nečitelným rukopisem a při velké vizitě přikázal: „*Od zítřka budou, pane doktore, vaše dekurzy čitelné.*“ Provokativně jsem začal nosit na vizitu vedle chorobopisů a tonometru psací stroj. Reakce žádná, teprve po čase dal pan profesor najevo, že si všiml, že mé dekurzy již čitelné jsou. Jak zařídím jejich čitelnost, byl totiž můj problém.

Kolegiální úcta byla na klinice samozřejmostí. Projevovala se také tím, že klinické i odborné semináře začínaly přesně ve stanovenou hodinu, ale také přesně (za hodinu) končily. „*Přece se nebudeme vzájemně zdržovat,*“ bylo odůvodněním tohoto postupu. Lékaři byli vedeni k aktivní diskusi jak nad nemocnými, tak i při odborných seminářích. Tyto semináře měly svůj zaběhaný pořádek. Půl hodiny referát, půl hodiny diskuse. Mnohokrát jsem viděl na začátku nevěřící úsměv externích referentů i jejich úžas, když oznámený scénář byl doslova dodržen.

Sluší se připomenout maličkost, kterou jsem jinde zažil jen vzácně. Pan profesor vedl seminář i diskusi. Sám přítom ale zůstával v pozadí, hovořil co nejméně a svou vlastní jednu či dvě otázky položil vždy až na konec, s jediným zřejmým cílem – aby ukázal, že přednášku i celou debatu sledoval s pozorným zájmem.

Pozoruhodné bylo, že v době nedostatku sester a pomocnic měla 1. interní klinika většinu sester velmi kvalitních, ale i dost dobrých pomocnic. Kvalitní pracoviště zřejmě přitahuje kvalitní lidi. Není divu, že jsme po rozpuštění kliniky založili Klub přátel Oty Gregora (KPOG) a že se rádi jednou do roka setkáme, abychom zavzpomínali a dověděli se, co je nového.

Jsou lidé, kteří především přemýšlejí o tom, jak má vypadat dobrý život, hledají argumenty, proč by to mělo být tak, a ne jinak, a píšou o tom knihy. Jiní prostě naplno žijí a jejich hlavním argumentem je právě jejich vlastní život. Současná postmoderní doba dává za pravdu těm druhým, mezi které patří nepochybně i pan profesor Ota Gregor. I jeho životopisná kniha by mohla mít v záhlaví citát z Friedricha Nietzsche (Tak pravil Zarathustra): „*Toto – to je tedy má cesta – a kde je ta vaše?*“

Ota Gregor: Moje návraty aneb kudy jsem chodil (Úryvky)

Zastavení první

Nenechte uhasnout jiskru nadšení pro medicínu, vědu a pomoc trpícím

Projev prof. MUDr. Oty Gregora, DrSc., jako proděkana Fakulty dětského lékařství UK k absolventům fakulty v roce 1968

Před několika okamžiky vám předal promotor diplomy a získali jste tak akademický titul Medicinæ Universæ Doctor. Naši absolventi jsou a budou i v budoucnosti doktorem veškerého lékařství. Po předepsané promoční praxi se můžete stát odbornými dětskými lékaři, stejně jako odbornými lékaři pro choroby vnitřní nebo odbornými lékaři-chirurgy, jiní z vás zase obvodními a závodními lékaři či vědeckými pracovníky ve výzkumných ústavech.

V nejbližších týdnech a měsících začnete tedy žít pro své povolání. Snažte se, aby toto naše krásné poslání vám zůstalo povoláním a aby se nestalo pouhým zaměstnáním. Snažte se, kolegyně a kolegové, být dobrými doktorem, dobrými lékaři. Doktor má znát, lékař má umět. A jedno bez druhého nejde.

Aby se z vás stali dobří doktorem, snažili jsme se vám během studia předat vše, co sami známe, ukázat vám, jak rozlišovat důležité od méně důležitého, jak poznávat souvislosti tam, kde při povrchním pozorování nejsou zpočátku vždy patrné. Snažte se jako doktorem zachovat si vědecký přístup i ve své budoucí praxi.

Lékařská práce přestala být pouhou empirií, i když si to mnohý lékař ještě neuvědomuje. Bohužel jsme často svědky bezmyšlenkovitého praktikismu nebo administrativního přístupu k nemocným. Bude-li však metodika vaší práce vědecká, pomůžete nemocným a najdete uspokojení z vlastní tvůrčí práce.

Vědecký přístup vyžaduje i některé další vlastnosti a na ty bych vás právě dnes chtěl upozornit.

Buďte tolerantní vůči názorům jiných, avšak nepředjímejte žádná tvrzení slepě, bez dostatečné dávky vlastní kritičnosti. Žádná kritika, žádné oponování, ať přichází odkudkoli, nesmí být a limine odmítána. Naopak, musíme kritice dát možnost projevu, příležitost k uplatnění, měli bychom ji dokonce vyhledávat, naslouchat jí a zkoumat její argumenty s otevřenou myslí. Vždyť vědecká metoda zkoumá vždy různé stránky studovaného jevu a má jí být naopak cizí každá samolibá apriornost a voluntaristický postoj. Nenechte si brát právo na poznání, právo na důkaz, právo na hledání a dokazování pravdy.

Jen tak si uchováte samostatné myšlení, které je tolik zapotřebí pro vědecký přístup v kterémkoli odvětví života.

Mějte i v pozdějších letech svého medicínského života pochopení pro nové, nekonvenční myšlenky.

Tedy buďte dobrými doktory, dobrými lékaři. Medicína se totiž dnes stává důležitou spojkou mezi společenskými, humanistickými vědami a vědami exaktními. Žijeme v době, kdy lidská společnost dala lékařům nesmírně zodpovědnou morální pravomoc: zasahovat do práva člověka mít děti, rozhodovat o tom, kdy a komu brát a dát srdce, ledvinu nebo jiné orgány.

Lékař by tedy měl mít pochopení pro své bližní, zdravé i nemocné, pro lidské slabůstky ostatních, ale i pro odlišnost psychologie různých věkových období života.

Jsme často svědky toho, že starší lidé soudí počínání mladých podle svého vlastního psychologického postoje, a proto často posuzují názory mladých zkresleně.

Vás, mladé lékařě, bych zase chtěl dne upozornit na to, abyste na druhé straně zase vy pochopili zcela odlišnou psychologii nemocných a především pak nemocných ve vyšším věku, jejich potíže nezlehčovali, neodbyli je mávnutím ruky s tvrdou poznámkou, že jsou prostě „už staří“. Nezapomeňte, že také vy jednou zestárnete a budete potřebovat pochopení a pomoc lidskou i lékařskou.

Vždyt každý člověk má svůj osobitý život, své osobité myšlenky, stesky a starosti. A je na lékaři, na jeho taktu a na jeho umění, aby našel onen klíč, který by mu pootevřel zámek k nitru svěřeného pacienta. A pokud jen trochu budete moci, věnujte tomuto individuálnímu, lidskému vztahu dostatek času a trpělivosti.

Nedovolte, aby ve vás uhasla jiskra nadšení pro medicínu, pro vědu a pro pomoc trpícím.

Zastavení čtvrté

Vede vědeckotechnický pokrok v medicíně k její dehumanizaci?

Předmětem či spíše subjektem zdravotní péče je člověk v celé své složitosti a komplexnosti. I když je postižen pouze jeden jediný orgán, zůstává přesto vždy součástí člověk a jako celistvé bytosti.

Svět je stále více ovládán vědou a technikou, které zasahují i do humánní medicíny. To je v zásadě dobré a vítané, neboť to odráží náš racionální přístup k řešení problémů. Jenže člověk je obdařen nejen rozumem, ale také citem. V reálném životě se obě stránky prolínají a navzájem ovlivňují a společné putování těla a duše udržuje dynamickou psychosomatickou rovnováhu lidské bytosti. A touto bytostí je jak pacient, tak i lékař.

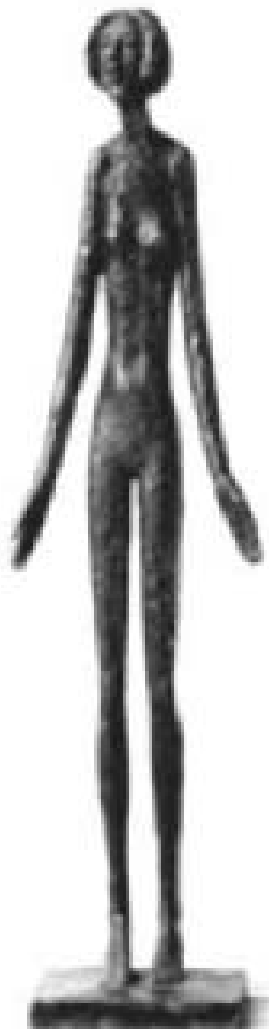
Medicína stojí na dvou základních pilířích – prvním je lékařská věda a technika, druhým pak lékařské umění a etika. Doktor tedy musí nejen znát, ale také umět. Problémem je, jak tuto jednotu zachovat v době, kdy se do medicíny derou komerční zájmy a mění medicínu z charitativní a humanistické aktivity v „tržního Hippokrata“, jak to nazval doc. MUDr. Martin Bojar.

Před lékařem dnes stojí mimořádně složitá otázka: jak se chovat odborně, byrokraticky a ekonomicky a SOUČASNĚ i empaticky a eticky? Tato „hamletovská“ otázka je

zvláště palčivá v ordinacích praktických lékařů. Jejich úloha je neobyčejně důležitá, ale také neobyčejně obtížná. Právě na ně se většina lidí obrací ve chvílích nouze a očekává od nich kvalifikovanou pomoc jako od lidí, kteří nejen znají, ale také umějí. Obě tyto role by měly u dobrého a zkušeného praktika tvořit harmonickou jednotu, on je však nelékařskými tlaky dotlačen až na sám pokraj etické zodpovědnosti; děje se tak především na úkor času, který by měl věnovat mezilidské komunikaci s pacientem. Takový stav je nesporně ke škodě pacienta, protože hrozí atrofii humánně-etické dimenze lékařského povolání a k jeho dehumanizaci. Ale může být i ke škodě lékaře, protože výsledný stres může vést až k tzv. „burn-out syndromu“, čili k syndromu „vyhoření“.

Medicína, zejména pak medicína provozovaná praktickými lékaři, je práce s živým člověkem, s jeho utrpením a s jeho bolestmi – tělesnými i duševními. Ordinace praktického lékaře by měla být místem, kde se hovoří, komunikuje, vyměňují se informace oběma směry. Oba partneri – pacient i lékař – jsou dospělí lidé. Pacient poskytuje lékaři – a to verbálně i neverbálně – informace o svých obtížích. Lékařovým úkolem je vysvětlit nemocnému, co se s ním vlastně děje, a co s tím mohou ve vzájemné spolupráci udělat. Lékař si tedy nesmí hrát na vševědoucího „guru“ a všemohoucího nařizovatele v bílém plášti. Jde o to získat pacienta k určitému druhu informované spolupráce, tedy nahradit dřívější paternalistický model medicíny modelem interaktivním, partnerským. Diktování bez informací hrozí dehumanizací mnohem více než využívání techniky; naopak vzájemná komunikace mezi lékařem a pacientem je cestou k humanizaci zdravotní péče.

Obzvláště citlivý a lidský přístup si zasluhují stárnoucí a staří pacienti. Praktický lékař by s nimi měl mít trpělivost,

Olbram Zoubek: Dcera Eva

protože tito pacienti potřebují pro sdělení svých obtíží více času. Bohužel se stává, že lékař potřebnou trpělivost nemá, nenechá mnohdy staršího pacienta ani domluvit a odejde ho osklivou urážlivou větou: „Co chcete, ve vašem věku...“

Lékařská věda a technika předala do lékařské praxe v právě končícím století fascinující řadu objevů, které revolučním způsobem změnily diagnostiku a terapii, a přesto je dnes považujeme téměř za samozřejmé. Za všechny uveďme např. objev vitaminů, antibiotik nebo inzulinu, endoskopii, ultrasonografii, počítačovou tomografii nebo magnetickou rezonanci, hemodialýzu, implantabilní kardiostimulátory a kardiovertery-defibrilátory, transplantace a implantace biologických a umělých náhrad tkání a orgánů, umělé oplodňování, molekulární genetiku a biologii atd.

Vyspělé technologie ovšem musí provádět vysoce kvalifikovaný personál na špičkových pracovištích. Znamená to humanizaci technologie, nebo naopak technologickou dehumanizaci? Nebo obojí? Ani to, ani ono? Pravdou je nejspíše to poslední.

Já osobně považuji v této souvislosti za nejdůležitější varovat před redukcionismem, protože právě ten by mohl nenápadně a nepozorovaně vést k dehumanizaci. Německý filozof Karl Jaspers (1883-1969) to vyjádřil slovy: „Čím rozsáhlejší je vědecké poznání a čím větší jsou možnosti výkonnějších technologických diagnostických a terapeutických metod, tím obtížněji naleznete skutečně dobrého lékaře, ba vůbec lékaře v pravém smyslu slova.“

Jsou lékaři, kteří v souvislosti s pacienty a nemocemi uvažují především v pojmech statistické významnosti či nevýznamnosti. Nevidí však člověka, který může stonat odlišně od statistického průměru. Jeho nemoc nemusí být významná z hlediska vědy, je však významná z hlediska jeho subjektivního prožívání a pocitů. Kromě bolavého těla může mít i bolavou duši.

Je-li humanistický přístup k medicíně kdykoli a kdekoli, kýmkoli a čímkoli ohrožen, pak je naší morální povinností se ozvat a aktivně proti tomu něco podniknout. Lékařská ordinace a nemocniční pokoj by měly být chrámem humanity, kde se jedním z nejdůležitějších léků stává i lékařovou chápavé a vlídné naslouchání a jeho slovo. Na obranu svých obav volám mistra v oboru obrany, starořeckého filozofa Sokrata, který řekl: „Právě tak, jako byste se neměli pokoušet léčit oči bez hlavy a hlavu bez těla, neměli byste léčit tělo bez duše.“

VII. O stresu zdravotníků

Souhlasíte s názorem, že i lékař sám je lékem a musí proto vědět, jak se správně dávkovat a jaké může mít nežádoucí účinky?

To je myšlenka dr. Michaela Balinty* a já s ní hluboce souhlasím. Balint ve své knize „Lékař, pacient a nemoc“ napsal: „V žádné učebnici není nic o tom, jak by měl lékař dávkovat sám sebe. Ten v literatuře stávající nedostatek informací o nejpoužívanějším léku je nápadný ve srovnání s množstvím znalostí, které lze získat o právě zavedených medikamentech.“ Pokud ovšem lékař bere svou práci skutečně poctivě, hrozí mu

nadměrný profesionální stres. Obzvláště silné je toto nebezpečí u lékařek, které mají kromě stresů a povinností v zaměstnání navíc ještě také stresy a povinnosti manželek a matek.

Nejsou více stresovány mladé zdravotní sestry než lékaři? Jsou v nejtěsnějším kontaktu s pacienty, musejí být dostatečně mladé, aby svou práci zvládly fyzicky, a dostatečně staré nebo spíše vyspělé, aby ji zvládly psychicky.

Řekl bych, že sestry mají rozhodující úlohu především při péči o umírající pacienty. Je to pro ně velmi těžké, neboť samy přirozeně nejsou vyrovnány se svou vlastní smrtí – nemají tedy důvod o tom přemýšlet, a ani o tom přemýšlet nechťejí, neboť je to kdesi daleko v budoucnosti. Doslova pro ně platí české přísloví: „Zapomněl jsem na to jako na smrt.“ To, co zdravotní sestra zažívá, je obrovský útok na její psychiku. Je otázka, jak dlouho ta která takové stresy vydrží a co to udělá s jejich psychikou do budoucna.

Tady se ovšem nabízí poznamenat, že i lékaři a zdravotníci jsou jenom lidé. Týkají se psychosomatické obtíže i jich?

Lékaři pracují s pacienty, tedy s lidmi, kteří jsou svým zdravotním stavem stresováni, jsou nemocní, mají bolesti somatické nebo trpí bolavou duší. To pro nás lékaře může mít nepozorovatelné dlouhodobé následky. Ne vždy lékař pozná VČAS, že mu povinnosti jeho povolání mohou přerůst přes hlavu, že své náročné povolání nezvládá. Hrozí mu stres, vyčerpání, syndrom zvaný „burn-out“ čili vyhoření. My sice pomáháme nemocným, ale často nedovedeme pomoci sami sobě, dostaneme-li se do chronického stresu my sami – jakousi „neinfekční nákazou“. A tak může být léčebné úsilí postaveno na hlavu, protože z něj vychází poškozený ten, kdo péči poskytuje.

Toho jsme si byli spolu s dr. Honzákem, dr. Bláhou a dr. Čepickou vědomi, a proto jsme na toto téma přednášeli a přednášíme lékařům a publikujeme v odborných časopisech. V letech 1997 a 1998 jsme v Karlových Varech organizovali sympozia s názvem „Stres zdravotníků“, jehož se zúčastnilo vždy na šest set lékařů a sester z celé republiky. Sami jsme byli překvapeni, jak aktuální je tento problém a jak velký ohlas tato iniciativa vyvolala a jaký zájem získala.

Je nějaký rozdíl mezi internisty a chirurgy? Nejsou chirurgové ve výhodě např. proto, že s pacientem v průběhu svého výkonu většinou nekomunikují, protože je v narkóze? Nebo proto, že si vytvoří určitou clonu nebo bariéru jakéhosi pseudocynismu, vědomě se brání tomu být citově zaangażováni při operaci a neradi operují své příbuzné?

Já sám jsem internista, i když původně jsem chtěl být chirurgem. Osobně považuji chirurgy za velmi specializované lékaře, kteří svou činnost a své schopnosti realizují

---

* Michael Balint (1896 – 1970) byl britský praktický lékař a psychoanalytik maďarského původu, jehož přivedly četné praktické zkušenosti k tomu, aby začal pořádat praktické semináře, kde se nemluvalo o pacientech, nýbrž o lékařích samotných a jejich problémech při výkonu profese. Byl to vlastně určitý druh skupinové terapie, který se pak ujal nejen v Anglii, ale i v mnoha dalších zemích světa, včetně naší republiky (především zásluhou docenta Skály).

především na operačním sále. To je pro pacienta současně dobře i špatně. Dobře proto, že má záruku špičkové péče, a špatně proto, že předtím musí v předoperačním období prodělat fázi čekání na jakési neznámo, spojené se strachem a nejistotou. A pak je tu ještě pooperační období, kdy rovněž sehrává psychika pacienta významnou roli. Dobrý chirurg by měl umět s pacientem i promluvit.

A pokud jde o emoční neangažovanost, to platí nejen pro chirurgy – pokud je lékař příliš emočně angažovaný, nemohl by racionálně pracovat. Něco jiného je empatie, čili vcítění se do pacienta, do jeho nejistoty, obav a strachu. A to je důležité jak pro předoperační, tak i pro pooperační období.

Je vůbec možné, aby se dnes lékař choval současně odborně, byrokraticky, ekonomicky, ale i eticky a empaticky?

Jsou to velké nároky – vždy je to na úkor některé složky. Pokud se snaží zvládat všechny stejně kvalitně, pak je to často na úkor jeho samého. A může nastat chronický profesionální stres se všemi patologickými následky.

IX. Medicína jako věda, umění a technologie

Myslíte, že nastávající století bude stoletím vědy? Nebo snad stoletím strachu z vědy a obdivu k pavědě?

Věda je záležitostí levé hemisféry, tedy té, v níž jsou ukryty rozumové schopnosti a činnosti. Ale chcete-li cokoli z vědeckých poznatků sdělit veřejnosti, nemůžete se obejít bez emocí, tedy bez hemisféry pravé. Podle mého názoru je největším úspěchem vědy to, když si vědci správně kladou otázky. Největším problémem komunikace vědy s veřejností pak je, jak správně interpretovat odpovědi. Lidé chtějí odpovědi pokud možno jednoduché a definitivní. Ale takový druh odpovědi věda nezná – každá odpověď hned plodí spoustu nových otázek. Nic není definitivní, a ke všemu je zapotřebí notná dávka skepse, jak o tom zpívali už Voskovec a Werich: „Nikdy nic nikdo nemá míti za definitivní, neb nikdy nikdo neví, co se může státí“.

Je ovšem nutno, aby se vědci vhodnou formou naučili s veřejností komunikovat. Zdůrazňuji „vhodnou formou“: tedy umět také psát populárně-vědeckou literaturu, tzn. podávat vědecky podložené poznatky tak, aby byly srozumitelné pro laické čtenáře. Obsah přísně vědecký, forma a styl populární. Tak to také napsal na jaře roku 1999 anglický univerzitní profesor fyziky sir Robert May, když navrhl dialog vědců s veřejností. Profesor May dokonce prohlásil, že tento dialog je vůbec nejdůležitějším úkolem vědy v 21. století.

Podle mého názoru nejde o pravý dialog. Dialog znamená „dvoustranný provoz“. Ale rozmluva mezi vědeckým pracovníkem a laikem je něčím jiným. Důležitost populárně vědecké literatury spočívá v tom, že se člověk – laik – dozví, co se odehrává ve vědeckých laboratořích. Dostává tedy informace, a o to jde. Vždyť žijeme v informační společnosti. A právě takový druh informací může být účinnou protiváhou nekritického obdivu k pavědě, může seriózně zaplnit vakuum neinformovanosti. To pak může lidem pomoci nepropadnout vlivu neseriózních léčitelů a šarlatánů.

Toto hledisko mě také mimo jiné přivedlo k napsání několika populárně-vědeckých knih a k přednáškám v kursech Univerzity třetího věku či v kursech Rozhlasové akademie třetího věku.

Musím se ale k něčemu přiznat. Nebylo pro mne snadné opustit jazyk a styl vědeckých publikací pro lékařskou veřejnost, v nichž jsme psal o výsledcích své vlastní práce, svých vlastních pozorování. Vědecké práce pochopitelně vyžadují určitý styl a na ten jsem byl léta zvyklý. Když jsem pak už z různých důvodů nemohl realizovat vlastní výzkum, a tedy ani o něm psát, dozrála ve mně chuť předávat své dosavadní životní zkušenosti formou populárně-vědeckých publikací. Musel jsem se proto naučit psát úplně jinak než dosud, protože jsem oslovoval úplně jiný typ čtenářů. Po dlouhém váhání, po stálém přepisování a učení se novému stylu se mi to začalo – doufám – dařit.

Jak vidíte vztah racionální vědy a náboženství a jak se projevujete ve své osobním případě? Jste věřící?

Nábožensky jsem vychováván nebyl. Můj otec byl liberálně smýšlející člověk a nejspíš panteista. Já sám byl zpočátku, stejně jako většina mladých v tomto období, ateista; poté, dá se říct v otcově duchu, panteista. A lety jsem se pak dopracoval až k představě jakési „vyšší inteligence“.

Můžete formulovat, v co věříte dnes?

Jak už jsem řekl, profesně pracuji převážně levou, tedy racionální hemisférou a ta nemá s vírou mnoho co dělat. Nicméně i tak věřím, že existuje cosi mezi nebem a zemí, že to je ono velké transcendentální tajemství, které nás přesahuje. V toto věčné tajemství věřím s pokorou.

Nechci sice tvrdit, že by všichni lidé, kteří věří v Boha, nutně museli být slabší, ale přece jen – neplatí, že čím silnější je člověk osobnost, tím více může věřit sám v sebe, a tím méně potřebuje berličku ideologie, víry či jiných externích podpůrných faktorů?

Možná, že to tak je, ale člověk to nemá v tomto světě snadné. Já sám, když jsem udělal v životě chybu – a že jich nebylo málo – hledal jsem v duchu hesla „Poznej sama sebe“ příčinu vždy především sám u sebe. To byl a je můj způsob a moje cesta, jak se z chyby poučit, a pokud možno je neopakovat.

Jak je to ale ve vztahu mezi lékařem a pacientem? I lékař je sice jen člověk a může tedy udělat chyby, ale vůči pacientovi musí vystupovat tak, jakoby si byl naprosto jist..

Já jsem kdysi na počátku čtvrtého semestru měl úvodní filozofickou přednášku na různá paramedicínská témata. Jednou jsem v ní hovořil o tom, jak důležité, potřebné a současně složité je někdy umět říci „nevím“. Uváděl jsme mj., že každý si musí uvědomit a sám sobě přiznat své meze, že medicínskou autoritu je třeba si vědomě a tvrdě vydobývat. A ono „nevím“ se snažit co nejvíce korigovat tím, že budu číst, studovat, vzdělávat se. To je pro lékaře celoživotní úkol. Pro lékaře by mělo studium končit až

jeho smrtí. Kdyby si lékař nepřiznal, hlavně sám sobě, že to a to neví, a dělal by, že to ví, tak to stejně dříve nebo později „praskne“ a ztratil by úctu nejen před sebou samým, ale mohl by dokonce poškodit pacienta. Stalo se několikrát, že jsem pacientovi řekl, že se musím poradit nebo si danou problematiku prostudovat v učených knihách.

Nedávají ale moderní medicínské technologie někdy lékařům – zejména pak mladým – klamný pocit až přílišné jistoty?

Já vidím problém spíše v tom, že někteří lékaři, zvláště mladí, často za nejrůznějšími přístroji schovávají svou človecčinu, respektive schovávají za nimi přes pacienty sami sebe. Ovšem zastavit to nelze a spoustu závažných chorob by bez stále nových a nových technických vynálezů prostě vůbec nebylo možno odhalit nebo léčit.

Řekl jste, že lékař musí nejen umět, ale také znát. K tomu se vztahuje vaše angažovanost na půdě nakladatelství vydávajících odbornou lékařskou literaturu – v minulosti to bylo Avicenum, dnes Galén.

Ve světě je dnes v těch nejkvalitnějších lékařských časopisech publikováno den co den na 7000 článků, databáze Medline zpracovává měsíc co měsíc skoro 40 000 citací a dokonce i v naší relativně malé zemi vychází kolem stovky odborných lékařských periodik. Také počet vycházejících monografií předstihuje veškeré, i ty nejodvážnější představy. Je zřejmé, že co se lékař naučí během studií, ba ani to, co se dozvídá dnes, mu nestačí na celý život. Postgraduální výchova lékaře končí – jak už jsem řekl – až jeho smrtí.

Proti této záplavě informací stojí však na druhé straně – a to především u praktických lékařů – nedostatek času. A právě z toho plyne tak velká důležitost monografií, jejichž autoři dokáží vybrat z oné záplavy informací to skutečně podstatné a podat to lékařům v terénu způsobem, který je pro ně přijatelný a který jim pomůže v praktické péči o nemocné.

Z toho jsem vycházel, když jsem po několik let působil jako poradce nakladatelství Avicenum pro interní obory a stál u zrodu edice „Novinky v medicíně“. Stejný záměr jsem prosazoval a prosazuji i jako předseda redakční rady Galén. Od samého počátku jsem usiloval o tom, aby zde byly vydávány publikace nikoli úzce specializované, nýbrž především publikace pro potřebu všeobecných lékařů, a aby jejich zaměření začínalo vždy pacientem a diferenciální diagnostikou.

Když se dnes podívám na produkci nakladatelství Galén za uplynulá léta, mám velmi dobrý pocit. Charakterizuje ji totiž vysoká kvalita a serióznost, o kterou nám šlo vždy především.

A ještě mi dovoluňte dvě vzpomínky na mou práci v Avicenu.

V ediční radě jsem tam pracoval spolu s profesory Šmahelem, Charvátém, Vondráčkem, a diskuse těchto tří profesorů významně rozšířily můj medicínský i všeobecný rozhled. Poslouchat je, to pro mne byl „učitelský koncert“!

Opakem byly některé nakladatelské porady. Jako poradce Avicenu jsem byl jednou informován o tom, že budu muset vyseďávat na jakýchsi poradách od – do. A tak jsme

se zeptal: „Soudruhu řediteli, jsme placeni za odbornou znalost nebo za prdelné?“ A pak už to na mne nikdy nezkoušeli.

Lékaři v dřívějších dobách neznali a nedovedli zdaleka tolik, co lékaři dnes.

Lékařská profese byla založena na tom, že lékaři byli všímavější než ostatní a dokázali tedy z vyzozorovaných příznaků odhadnout diagnózu a prognózu. Pak už v podstatě jen stáli pacientovi po boku v jeho souboji s chorobou, pokud mu síly přírody pomohly se uzdravit, anebo ho doprovodili na onen svět. O kolik je současná medicína jiná než medicína Galénova?

Je zásadně jiná, ale základem by mělo být, dnes stejně jako tehdy, navázání kontaktu lékaře s individuálním pacientem, a to prostřednictvím verbální i nonverbální komunikace. To nemůže nahradit žádná technika. Ostatně ani ve světě dokonalé techniky není nic definitivního – viz nový pohled na vředovou chorobu, na aterosklerotické pláty atd. Člověk zůstává stále tíž, i když se na něj díváme očima nebo mu nasloucháme ušima prodlouženými technikami. Má dobré zkušenosti s tím, že se pacientovi představím, podám ruku, nabídnu židli a začínám vytvářet vztah. Tím lze odstranit strach a obavy, s nimiž pacient do ordinace lékaře přichází.

K tomu ale chci dodat, že každý člověk má jistě právo na zdraví, ale také povinnost se o ně starat.

Péči o nemocné je třeba doplnit péčí o zdravé, boj proti nemocem bojem za zachování zdraví.

Řekl bych, že jste se odpovědi na mé otázky týkající se přínosů a rizik techniky obratně vyhnul..

Víte, já se bráním některé věci hodnotit, protože si uvědomuji, že můj pohled nemůže být správný – a navíc může být ovlivněn i mým věkem. Starší a staří lidé totiž velice často odmítají některé nové věci, informace, jevy či skutečnosti prostě proto, že jim nerozumějí. Já naopak spíše relativizuji, bráním se pocitu nadřazenosti či zpupnosti a zdůrazňuji význam pokory, především pokory před věděním a před přírodou. Nejnebezpečnější je černobílé vidění, jaké mají děti (u nich se to ovšem očekává a předpokládá), u dospělých. Stejně tak neplatí, že čím je člověk starší, musí být také eo ipso moudrý. Moudrý ve stáří bývá pouze ten, kdo byl ve svém středním věku aspoň chytrý.

*Ota Gregor: Moje návraty aneb kudy jsem chodil.
S profesorem Otou Gregorem hovoří Jaroslav Hořejší. Galén, Praha 2000*

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty. Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů. Tel. 02/67102105, fax 02/67311812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz. Plnotextově vystaveno na www stránkách 3.LF (<http://www.lf3.cuni.cz>). Grafický návrh obálky Jana Potočková. Grafická úprava Sprinter, spol. s r.o. Tiskne PBtisk Příbram.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 67102105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

- monografie, učebnice, CD-ROM
- sborníky z kongresů a konferencí
- KOMPAS – distribuce odborné literatury
- MAKROPULOS – populární vědecké publikace
- odborná periodika

GALEN
Na Bělitzě 34
150 00 Praha 5
www.galen.cz

www.galen.cz

*Časopis 3. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy*

Z OBSAHU:

Očekávání - Halík, Kohák,

Velišek, Wilhelm, Zahradník

Rozhovory - Machovec, Rejchrt, Šibík

Nemocnice - Anděl, Fišer, Holcát, Kubek,

Vedralová, Vortlíček

Fakulta - dr. h. c., spolupráce, studenti

Rozepře molekulové medicíny

Olbram Zoubek: Ctirad a Šárka

VITA NOSTRA REVUE

10. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty
Vychází 4x ročně
Uzávěrka tohoto čísla 15. 9. 2001

ISSN 1212-5083

Obsah

MMI

E. Kohák: Studánky – prameny života
Jedna otázka T. Halíkovi
L. Velišek on line
R. Zahradník: Věda a civilizace

RES PUBLICA

M. Machovec: Bohatí, mocní a moudří, spojte se!
J. Šibík: Chci, aby se lidé zamysleli
M. Rejchrt: Od politiků očekáváme víc, než nám mohou dát

UNIVERZITA

I. Wilhelm: Autonomie a odpovědnost
II. J. Placht: Intelektuálové

FAKULTA

Ministr Fišer hostem promoce honoris causa
Mezinárodně o možnostech a rizicích biologie
Dohoda o spolupráci při výuce mediků
Čtyřicet let Psychiatrického centra Praha

STUDENTI

Filozofové mezi mediky: M. Machovec o filozofii jako hledačství
Z. Neubauer o genech
T. Halík o ateismu

Studentské čaje
Černá hodinka s fotoreportérem
Studenti vystavují ...
J. Folvarčný: Krátké pojednání o Divadelní společnosti Klobása

ZDRAVOTNICTVÍ

Pracovní setkání lékařských fakult ČR a SR
Proč chtějí děkani změnit postavení FN vysvětluje M. Anděl
B. Fišer: Nemám signály o vůli ke změně
M. Holcát: Reforma zdravotnictví neproběhla
LOK: Odboráři by chtěli posílit vliv zaměstnanců
J. Vorlíček: Nelze stavět na osobních vztazích

VĚDA

M. Kršiak: Publikace, impakt faktory, Web of Science
Semilongitudinální studie tělesného růstu školní mládeže ČR

TEXT

V. Vonka: Rozepře molekulové medicíny

MMI

OČEKÁVÁNÍ
FILOZOFŮ A VĚDCŮ

Erazim Kohák

Studánky - prameny života

Tak jsme utopili Moranu. Je to malebné i sympatické, že si aspoň náznakem připomínáme něco z dědictví svých předků. Pro ty se zima opravdu propojovala se smrtí jako ten nejhroznější nepřítel. Představte si je, před dvanácti sty lety, jak přežívají v zemljankách na lichvářském lokýtku půdy pracně vykloučené v hlubokých hvozdech této země. Přežít zimu, to byla každoroční výzva. V průběhu zimy většinou staří lidé umírali. Ti, co nezemřeli, úzkostlivě sledovali tenčící se zásoby. Když konečně nadešlo jaro, když se pod ledem a sněhem otevřely studánky, bylo to jako by ze země vyvěral nový život. Tehdy naši předkové obcházeli prameny, jako my dnes, a nakonec v řece utopili strašlivou Moranu, temnou bohyni zimy a smrti.

I my dnes jsme dnes tak učinili, ač si těžko představujeme, co tento obřad znamenal pro naše předky. Zima nám už dávno není nepřítelem. Les vysychá, mizí pramenky, avšak to není zima, která je hubí. Kdo, co je dnes ta krutá, zlovolná bohyně, kterou bychom měli vyšmejdit všechny kouty a vrhnout ji do rozvodněné jarní řeky, na které ještě plují ledové kry?

Jsou to tři sudičky nového století. Jednou je **lidská zpupnost**. Lidé, hosté této Země, hospodáři své země, si namluvili, že jsou jejími pány a že jen na jejich přání záleží. Zapomínají, že tu byl život dávno před nimi, že sami jsou zcela závislí na společenství všeho života, že i jejich život vyvěrá ze studánek. Postavili svá sídliště až k samému kraji lesa. Při vykopávce na inženýrské sítě prorazili jílovou vrstvu. Místo do studánek mizí voda někam do hloubi země a studánky umírají. Nezničila je Morana. Zničila je zlá sudička, lidská **Zpupnost**.

U kolébky nového století stojí i druhá temná sudička, **lidská chamtivost**. Jakoby lidé zapomněli děkovat za dar studánek, dar života, zapomněli se z něj radovat. Oproti našim dávným předkům dnes mají tolik, že si to ani neuvědomují. Jenže kdo neví, co má, bude vždycky chtít stále víc. Tak teď na pláni u pramene, ze kterého se rodí kunratický potok, chtějí vybudovat hypermarket s hektary asfaltových parkovišť. Ale nad Kovářským rybníkem je třeba zalesňovat! Místo toho chtějí zas vykopávat, budovat, asfaltovat. Zisk je větší, než když se staví ve městě, na místech k tomu určených. Větší je i škoda na životě přírody a nás všech, ale to zlou sudičku nezajímá. Krajinu tu neohrožuje Morana, bohyně zimy. Ohrožuje ji zlá sudička **Chamtivost**.

Ještě třetí temná sudička stojí u kolébky století - **lidská bezohlednost**. Někdy se zdá, že se lidé chovají jako děti, které nechají své hračky rozházené po celém bytě a očekávají, že maminky po nich uklidí. Nenapadne je, že výfukové plyny nemizí do ztracena, nýbrž se hromadí v atmosféře a pomáhají ničit předpoklady života na Zemi. Nenapadne je, že nemizí ani nevratné umělohmotné lahve pohozené do křoví. Někdo ať to uklidí - kdo, to je nezajímá. Studánky, ze kterých prýští život, už dávno nezanáší sníh a mráz. Zanáší je bezohledně pohozené haraburdí údajného blahobytu. **Lidé dnes chtějí všechno, chtějí to hned a za každou cenu**. Tím naše nové století obdařují jeho tři zlé sudičky, **Zpupnost, Chamtivost a Bezohlednost**.

Zachraňme z vody tu utopenou Moranu, kdysi bohyni smrti a zimy. I zima je dnes částí této země. Očišťuje mrazem, napájí studánky sněhem, obnovuje život. Važme si celého koloběhu ročních období, važme si života konečného, lidskosti a lásky. Sejděme se tu napřesrok, vynesme třeba Moranu na památku svých předků, ale utopme v kunratickém potoce ty tři temné sudičky nového století **Zpupnost, Chamtivost a Bezohlednost**. Pak pentlemi ozdobme jejich jasné protějšky, **Lidskost, Štědrost, Odpovědnost**. Snad ty nám pomohou zachránit, co naše tři temné sudičky ohrožují.

Jedna otázka Tomáši Halíkovi:

Jaké problémy v duchovním životě naší společnosti považujete nyní, v pátém měsíci nového tisíciletí, za nejdůležitější?

Myslím, že se do naší společnosti začínají promítat problémy globálního dosahu, v nichž se prolínají aspekty duchovně-morální, kulturní, filozofické a politické. Jmenuji namátkou tři z těch, o nichž v poslední době hodně přemýšlím:

1. Dobré fungování demokracie předpokládá určitý stupeň vzdělání (aby většinová rozhodnutí nebyla nekompetentní) a sdílené, živé morálky (aby prostor svobody byl odpovědně využíván). „Demokracie stojí na hodnotách, které sama není schopna vytvořit“ (Böckenpferde). Demokratický stát jistě má být nábožensky indiferentní, nemůže však být hodnotově indiferentní. Co může demokracie udělat pro utváření své vlastní „biosféry“ („ekologie svobody“ či „morální ekologie“ jak o ní mluví např. Michael Novak)?
2. Velkým problémem naší doby je stárnutí lidstva. Jak uživí menšina ekonomicky činných lidí stále větší počet důchodců ve světě, kde se prodlužuje lidský věk, ale ztrácí úcta k stáří jako hodnotě a slabně odvaha a ochota rodit a vychovat děti? Nemůže se eutanázie stát vbrzku strašlivou dehumanizující zbraní v napětí mezi generacemi?

Cítíme ještě rozdíl mezi tím, co „můžeme“ (dokážeme) a „můžeme“ (smíme) udělat – zejména v oblasti vědeckých experimentů? Jakými prostředky může demokratická společnost zabránit komerčnímu zneužití objevů např. na poli genové manipulace?

Libor Velíšek on line apeluje v duchu střizlivého pesimismu na rozum

(Do text zalomit obrázek z VNR1/2001 – str. 65)

Co ve svém oboru považujete na počátku 3. tisíciletí za nejdůležitější?

Pokud budu mluvit za biomedicínský výzkum jako celek, tak především zdravý rozum. Tím narážím na úspěchy v klonování jedinců a okamžitá prohlášení některých odborníků, že se pustí do klonování lidských bytostí. Myslím tím i přečtení genetického kódu člověka (Human Genome Project).

Přesto bychom měli mít stále na mysli, že sice známe znaky kódu a jejich pořadí, ale chybí nám Champollionova Rosettská deska, tedy nevíme, co většina kódu znamená. Jsme na tom obdobně jako japonská armáda v Tichomoří za druhé světové války. Dokázala sice odposlouchat a zaznamenat radiová vysílání amerického velení, ale nedokázala je přeložit, protože byla v jazyce indiánského kmene Navaho, jehož příslušníci sloužili za tímto účelem jako radisté.

Možná mi namítnete, že vytváření kmenů myši, kterým chybí určitý gen (tzv. knock-out) může rozluštění významu genetického kódu člověka usnadnit. To samozřejmě může a určitě usnadní. Přesto však najdeme nejméně dvě ale. První se týká zdlouhavosti tvorby knock-out kmenů. Obvyklá doba je mezi jedním až dvěma roky. Druhé je to, že celá řada genů byla vývojově, fylogeneticky, ztracena. Tedy k patřičnému genu u myši neexistuje homolog u člověka.

Odpovídáte sice rozumně, ale možná až trochu pesimisticky.

Ano, souhlasím s vámi, ale jsem zdravý pesimista. Cesta genetického kódu je ohromná, ale velmi, velmi dlouhá a stojíme teprve na jejím úplném počátku. I když ten první a rozhodující krok jsme již učinili. Ještě jednu pesimistickou poznámku na závěr: Doufáme, že Human Genome Project nepostihne osud programu Apollo.

Neubude alespoň některých nemocí?

Co se týče epilepsie, nebude jí méně. Co ubude na genetických epileptických genetických poruchách prozkoumaných v rámci programu Human Genome Project, přibude na posttraumatických epilepsiích jako následku naší zvýšené motorizované hybnosti.

Námět našeho rozhovoru není vzhledem k letopočtu výjimečný. O budoucnosti vědy se mj. hovořilo také 11. dubna na ČT2 v pořadu Sněží; tam se osobnosti typu J. Grygara a V. Pačese shodovali v názoru, že by jednotlivé vědní obory měly více spolupracovat, že by se měly vytvářet týmy, složené z různých odborníků, aby nebadali izolovaně.

Položila jste mi tedy otázku, zda by měly vědní obory více spolupracovat. Ano, jsem rozhodně pro interdisciplinární výzkum. Ačkoliv na začátku bychom měli alespoň interdisciplinárně komunikovat a rozumět si a potom spolupracovat. A jsem

opět u jazyka kmene Navaho a komunikace. Prostě jeden obor by měl být schopen ostatním oborům srozumitelně vysvětlit podstatu své činnosti a hlavní úspěchy a problémy. Ve druhé fázi totéž i pro laickou veřejnost. Bohužel, tento trend není sledován ani tady v USA. Mohu uvést dva příklady. Department of Neuroscience tady na Albert Einstein College of Medicine (AECOM) uspořádal pro studenty a pedagogy dvoudenní soustředění (mimochodem v krásné oblasti v pohoří Catskills). Hlavním účelem bylo, aby jednotlivé laboratoře v 15 minutových expozech přednesly, čím se zabývají, a položily tak základ k rozvoji spolupráce ve smyslu: "Jé, to jsem netušil, že používáte takovou skvělou metodiku, mohli bychom jí zkusit na moje myši, buněčné kultury, model...?" Musím po pravdě říci, že cca 30 % jsem nerozuměl, a nebylo to jazykovou bariérou. Tedy rozuměl jsem každému jednotlivému slovu, ale nikoliv smyslu např. věty „Bcl-2 indukuje map-3 v prostředí sníženého cytokinu xyz a proto se exprese connexinu 23 neprojevila.“ Logicky asi vše sedí, ale zkratky vysvětleny nebyly a navíc byly používány v takovém množství, že i kdyby vysvětleny byly, vědec v trochu vzdálenější oblasti by je stejně nestačil v časovém limitu dekodovat. Jinými slovy – odborná úroveň ohromná, informační význam blízky nule.

Druhý příklad - šel jsem na souhrnnou přednášku z konference o apoptóze (mechanismu programované buněčné smrti) na Oddělení molekulární biologie. Se mnou tam přišla celá řada lidí z ostatních oddělení, takže místnost byla nabitá. Po půl hodině i lidé hovořící angličtinou jako rodným jazykem, ovšem pocházející z malinko odlišných oborů a podoborů, si nebyli jisti, zda je proslav skutečně v angličtině veden. Navíc se přednášející velmi upřímně podivil, když jsme mu sdělili, že apoptóza je zcela běžná také v nervovém systému. Trošku mi to připomnělo jeden z příběhů Ijona Tichého od polského spisovatele sci-fi Stanislaw Lema. Povídka se jmenovala Futurologický kongres. Na tomto kongresu všichni účastníci dostali předem vytištěné a očíslované všechny proslavy, údaje a komentáře (týkající se tuším otázky přelidnění Země) a k tomu jen 30 sekund diskusního času. Diskuse pak vypadala takto: „Protože 11a implikuje 123b, nemůže nastat 87g.“ „Ale není tomu tak, kolego, protože 53s neguje 28f.“

Jaké je tedy vaše „poslání“ vědcům na začátku tisíciletí?

Žijeme ve věku informační exploze, a proto bychom se měli učit a snažit informace předávat nejenom účelně a rychle, ale hlavně srozumitelně. I když zase na druhé straně mysticismus přitahuje rozhodně více než jasně formulovaný a veřejnosti srozumitelný vědecký poznatek. Z očekávání přízemnějších událostí předpokládám, že biomedicínský výzkum bude stále slušně financován přes změny v administrativě USA. Jedna z mála růstových položek v novém rozpočtu Spojených států je právě položka Národních ústavů zdraví. Tak snad budeme pokračovat v relativním dostatku grantových prostředků.

Po Internetu zdraví

Libor Velíšek, USA

Rudolf Zahradník

Věda a civilizace: Současný stav a výhled

Nechci se dnes již vracet k činnosti Akademické rady ani Akademie věd jako celku v minulém období. Hlavní badatelské výsledky Akademie jsem se pokusil charakterizovat ve své zprávě na posledním zasedání Sněmu; o její celkové činnosti jsou Sněmu - včetně dnešního zasedání - předkládány podrobné písemné výroční zprávy a o práci Akademické rady jste byli rovněž pravidelně a detailně informováni na každém jeho zasedání. Proto bych se v tomto závěrečném projevu rád věnoval spíše některým obecnějším myšlenkám o vědě, civilizaci, jejich současném stavu i dalším výhledu.

Mnozí z nás byli z různých stran vystaveni nátlaku lidí, kteří chtěli něco slyšet o tom, co bude aktuální a

nové nejen v tomto právě začínajícím století, ale dokonce v celém třetím tisíciletí. Jsou to poněkud absurdní a obskurní přání z více důvodů, mimo jiné proto, že Islám má letos rok 1421 a Izraelité piší rok 5761. A též proto, že vlastně nevíme, co bude za týden.

Avšak pozor: nejen národohospodáři a politici, ale i mnozí jiní potřebují mít k dispozici odhady vývojových tendencí z důvodů, které jsou zřejmé. Proto třeba *Institute for Prospective Technological Studies* Evropské komise v Seville věnuje tolik pozornosti odhadům pro toto desetiletí. Zde je totiž lineární či nelineární extrapolace ze známého současného stavu pro odhad různých charakteristik celkem dobře použitelná.

O to ovšem těm, kteří se ptají, co bude s vědou v příštích často mnoha letech, nejde. Ti chtějí něco vědět o převratech, k nimž jistě dojde - to však by bylo i pro nového současného Julese Vernea příliš. Hlavně nezapomínejme, že před sto lety nikdo netušil nic o kvantové mechanice, lidském genomu, tranzistoru a nikdo vážně nemluvil ani o letu k Marsu. Samozřejmě právě to netušené ovlivnilo charakter 20. století tak pronikavě.

Tvář světa a jeho povaha budou, zdá se v příštích desetiletích ovlivněny výsledky vědy ještě pronikavěji, než tomu bylo v posledních desetiletích 20. století. Řečeno přesněji, té vědy, pro kterou má angličtina označení "science". Mnohé nasvědčuje tomu, že důstojné místo na slunci budou mít pouze země a společnosti, která spojí svůj osud s vědou. To je důvod, proč si všimnu určitých rysů klíčových věd a pokusím se z toho vyvodit některé důsledky pro naši malou zemi uprostřed Evropy. Bylo by mi nevhod, kdyby u kohokoli vznikl dojem, že při tomto pohledu se příliš soustřeďuji na vědy z oblasti mezi fyzikou a molekulovou medicínou (a ovšem na matematiku), a že se tudíž vzdaluji humanitním a socioekonomickým disciplínám; vy však víte, že je tím a respektuji. Říkám otevřeně, že se jim nevzdaluji a připomínám, že v souvislosti se Sněmy AV ČR jsem mnohokrát roli těchto věd zdůrazňoval. Navíc myslím, že jsem oprávněně žádal o zintenzívnění kontaktů mezi nimi navzájem a naléhavě jsem se přimlouval za posílení jejich myšlenkových interakcí s přírodními vědami, tedy o to, čemu se nyní říkává konsilience. Mám pocit, že největším nepřítelem humanitních disciplín jsou sobě často ony samy.

V příštích minutách se vrátím k vědám exaktním, jakož i k vědám, jež se vědám exaktním blíží, a to proto, že cítím, že v příštích desetiletích ovlivní nejvíce stav světa a osud lidstva. Pokusím se naznačit klima těchto dnů a odhadnout atmosféru nepříliš daleké budoucnosti. Pohled na oblast fyziky je tradičně velice působivý. Někteří fyzici usilují o velké sjednocení v oblasti silových působení. Jde o síly silné, elektromagnetické, slabé a gravitační; síly elektromagnetické a slabé jsou už léta pojímány společně jako síly elektroslabé; dnes toto sjednocení zahrnuje i síly silné. Nadmíru pozoruhodným rysem slabých sil je jejich schopnost diskriminovat v párech optických antipodů. Řečeno srozumitelněji, slabé síly interagují nesterjně s antipodem d a l . Z hlediska klasických chemických představ jde o mimořádně pozoruhodné zjištění. Nutno dodat, že rozdíl v energii antipodů je velice malý, asi o dva řády menší, než aby byl nyní měřitelný. Odhadem lze soudit, že takové rozdíly v energii budou rozlišitelné za 10 či 15 let. Symetrie na bázi parity je spjata se symetrií hmota - antihmota a symetrií tok času - zpětný tok času. Všechny tyto symetrie spájí tzv. teorem CPT, který nabízí lákavé aplikace nejen ve fyzice, ale i v chemii.

Neutuchá zájem o další poznání v oblasti elementárních částic a povede patrně k hlubšímu porozumění struktury mikrosvěta a v konečném důsledku i k porozumění struktury a geneze Vesmíru. Nejdůležitější teorie současné fyziky, kvantová teorie, obě teorie relativity a kvantová teorie pole nebudou natrvalo vystupovat samostatně. Jejich správným spojením může nejen vzniknout teorie širší působnosti, ale navíc to může vést k překonání poněkud znepokojivých problémů, jež každá z uvedených teorií má. Zvláště vzrušující je očekávané propojení kvantové teorie s obecnou teorií relativity, tedy propojení teorie mikrosvěta s teorií makrosvěta. Při pomyšlení na tyto možnosti a na úmysly postgenomických biomolekulových věd, a uvažují-li třeba o možnostech ireversibilní termodynamiky a o řešení časově závislé Schrödingerovy rovnice, mísí se v mé myslí radost s rozpaky. Ta radost je jednoznačně dána tím, že jsme byli ve druhé polovině 20. Století svědky enormního rozmachu věd a možností jejich exploatace. S těmi rozpaky je to složitější. Především se znovu a znovu dostavuje touha po rozsáhlé syntéze v oblasti přírodních věd či věd vůbec. Ta vyvolává nejen vzpomínku

na jedno poslání filozofie, ale též neblahou vzpomínku na *učení všech učení*. Není ovšem důvodu, aby nás tato druhá vzpomínka znepokojovala. Současná věda má nepochybně důvody přát si rozsáhlou myšlenkovou syntézu. Většina současných filozofů na to však nemá náležitou přírodovědnou průpravu. Ostatně ani na druhé straně není vyhráno. Být dobrým fyzikem samo o sobě nestačí na takovou syntézu, i když nepochybuji o tom, že se k ní lze dnes lépe dopracovat ze strany fyziky a přírodních věd než ze strany opačné. Mrzí mě, že dosud, alespoň u nás, pořádají fyzici tak málo seminářů pro filozofy a filozofové tak málo usilují o sblížení s fyzikou. A nejen s nimi. Je zřejmé, že v současné době je naléhavě třeba začít studium filozofie absolvováním kvalitních kursů matematiky, fyziky a dobře zvolených partií přírodních věd. To je, soudím, správná příprava filozofa pro příští desetiletí. Od klasického filozofa bude ovšem takový budoucí filozof dosti vzdálený.

Chemie se od 30. let 20. století změnila dalekosáhle. Enormní byl vliv fyziky na chemii, a to jak v teoretickém, tak experimentálním směru. Byl to vliv kvantové a statistické mechaniky a vliv reverzibilní a ireverzibilní termodynamiky, dále uplatnění spektroskopii od radiofrekvenční oblasti po oblast paprsků X a možnost práce v široké oblasti fyzikálních podmínek. Bouřlivá proměna byla dovršena udivujícím rozmachem separačních metod. Důsledek toho všeho pro celé molekulové vědy je dalekosáhlý. Díky kvantové a statistické mechanice lze rozvíjet chemii současně experimentálně a teoreticky. Jedním z cílů na obzoru je prohloubení znalostí o souvislostech struktury a vlastností molekul v takové míře, že se realitou stanou cílené syntézy. Cílenými syntézami rozumím racionálně řízenou přípravu molekul a látek, majících požadované vlastnosti fyzikální, chemické a biologické. Použití teorie v chemii bude neodmyslitelnou součástí experimentální práce. Molekulové hledisko pronikavě ovlivnilo celou rozsáhlou oblast biodisciplín. To pravé myšlenkové dobrodružství bylo zahájeno před půlstoletím. Zatímco šroubovicová struktura např. polypeptidů byla známa už ve čtyřicátých letech, objev dvoušroubovice DNK byl bezesporu objevem století. Rentgenostrukturální analýza spolu s rozptylem neutronů přispěly k určení sekundární, terciární a kvartérní struktury bílkovin a nukleových kyselin. Při určování struktur postupným odbouráváním makromolekul sehrály velikou úlohu separační metody založené na chromatografii a elektroforéze. Sekvenování nukleových kyselin ze živočišné i rostlinné říše nahromadí v příštích letech ohromné množství dat. Počet úplných genomů rychle poroste, protože produktivita automatických sekvenátorů dosáhla vynikající úrovně. Genomice jde o odhalení funkce jednotlivých genů. Současné údobí, označované jako údobí postgenomiky, usiluje o analýzu produktů jednotlivých genů: disciplína se nazývá proteomika. Genové produkty, většinou bílkoviny, je třeba identifikovat a určit jejich funkci. Na konci snažení proteomiky je rozšifrování všech funkcí buňky či dokonce celého organismu. V nedaleké budoucnosti se bude reaktivita zabývat interakcemi mezi makromolekulami buňky. Mimořádná myšlenková i technická náročnost těchto projektů je zřejmá. Navíc je patrné, že skutečného pokroku zde mohou dosáhnout jen multidisciplinární týmy, v nichž vedle molekulových biologů a genetiků sehrají zásadní roli informatici, počítačovní odborníci, chemičtí fyzici a fyzikální chemici orientovaní experimentálně i teoreticky. Vře se přimlouvám za vytvoření centra pro studia v této oblasti.

Královnu věd jsem úmyslně nechal na konec povrchního výčtu několika lákavých témat. Matematika, která si vždy sama vytvářela a vybírala témata svého zájmu, je dnes společným jmenovatelem veškerých věd. Na jedné straně matematika žije předměty svého vlastního badatelského zájmu, na straně druhé je v matematice běžné přijmout badatelské podněty z jiných oblastí, především z oblasti přírodních a technických věd.

K aktuálním a atraktivním problémům z oblasti základů matematiky patří složitost výpočtů. O některých úlohách bylo dokázáno, že jsou výpočetně náročnější než jiné problémy. Existuje však skupina problémů, které jsou důležité z praktického hlediska, ale jejichž složitost zatím neumíme určit. Zkušenosti i obecné úvahy vedou k závěru, že tyto problémy jsou výpočetně náročné, exaktní důkazy v tomto směru se však nedaří. Např. dosud se nepodařilo dokázat, že obecně pro násobení dvou velkých čísel nemůže existovat postup srovnatelný co do složitosti se známým postupem pro sčítání. Tyto problémy se považují za tak aktuální, že jeden z nich byl zařazen jako první ze sedmi problémů tisíciletí, na které vypsala Clay Mathematics Institute v r. 2000 cenu ve výši jednoho milionu dolarů.

Stejně pozoruhodné vyhlídky jsou spjaty s teorií množin, s diferenciálními rovnicemi, s teorií přibližných řešení, s nelineárními problémy, se stochastickou analýzou obecných procesů, jakož i s informatikou a matematickou statistikou. Je skutečně vzrušující, že ve všech zmíněných oblastech dosahuje česká matematická komunita významných a někdy i vynikajících výsledků. Přitom dobře funguje spolupráce mezi Akademii, vysokými školami i některými ústavy resortními.

Matematika v minulém století stabilizovala své základy (formální logika, topologie, funkcionální analýza a další) a především také začala své nástroje přizpůsobovat potřebám exaktních modelů reálného světa s jeho záludnostmi a neurčitostmi. Motivačním popudem pro ni byl rychlý rozvoj výpočetní techniky, který umožnil praktické použití matematiky i v oborech, které k ní dosud zdánlivě měly velice daleko.

S rychlostí vývoje v oblasti počítačů můžeme být spokojeni. Uprostřed padesátých let jsme začínali řešit své úlohy na děroštitkových strojích, jež v Praze zůstaly od předválečné IBM. Cesta vedla přes SAPO, ZUSE 11 a ZUSE 22, tedy přes elektronkové a tranzistorové počítače po dnešní vysoce integrované mikroprocesorové počítače. Zhruba odhadnuto, rychlosti nejmohutnějších počítačů vzrostly 10^{12} krát a kapacity paměti rovněž 10^{12} krát, tedy bilionkrát. Z toho se může motat hlava jen zdánlivě. Jaderná fyzika, astronomie, kvantová chemie i obory navazující na genomiku by totiž naléhavě potřebovaly počítače o několik řádů výkonnější. To není výsledek naivní úvahy, ale výraz touhy řešit na přiměřené úrovni úkoly, jež jsou v uvedených oborech již nastoleny. Ani to ovšem není konečný cíl. Je totiž pravda, že v mnoha souvislostech volíme v přírodních vědách témata tak, aby byla numericky studovatelná současnými počítači. Konečný cíl je ovšem mít v tomto směru minimum omezení; snad se mu za pár desetiletí přiblížíme. Příspěvkem k dosažení tohoto cíle je úsilí o další miniaturizaci: konstrukční prvky reprezentované molekulami jsou reálným cílem. Dnes však není snadné odhadnout, zda to dostatečně přispěje k dosažení zmíněného konečného cíle.

Nyní však musím říci sám sobě dost, protože cítím, že přinejmenším někteří z vás se ptají, proč je právě dnes řeč o těchto komplikovaných věcech. Odpověď je tato: civilizace a kultura budou v příštích letech pronikavě ovlivněny rozmachem věd, o jejichž vyhlídkách jsem se v náznu právě zmínil. Úroveň a prosperita ČR budou těsně spjaty s tím, jakého rozmachu a jaké úrovně se u nás věda dočká. Aby celá tato úvaha měla smysl, je třeba se pokusit vyvodit z ní pár důsledků.

Uvažujeme-li o roli vzdělání, školství a věd, nesmíme zapomínat, proč o tom vůbec hovoříme a jaký to vše má, či má mít smysl pro lidskou společnost. Jde-li nám o společnost demokratickou, pak nezbyvá, než usilovat o to, aby vše zmíněné bylo v souladu s humanitními ideály. A navíc: jde o to, aby velká většina lidské společnosti měla možnost žít tak říkajíc v důstojných podmínkách. Aby hladovění, či dokonce umírání hladem, otrhanost, mrznutí s nedostatečnou střechou nad hlavou, strádání vlivem léčitelných chorob měly na tomto světě co nejméně místa. Komunistické dobrodružství zbavilo vnímavé lidi pošetilých a falešných nadějí; jen málo lidí vyhrožuje tím, že by plánovali - v onom duchu - šťastné zítřky. Nebezpečí však hrozí i z druhého pólu. Řečeno konkrétně, např. od lidí, kterým je proti mysli jakákoli regulace porodnosti. Jde však strach i z lidí, které nikterak neznepokojuje společnost, jež má v průměru 1,2 dítěte na rodinu. Tito někdy agresivní kritici jsou připraveni označit ty, kteří se nad tím pozastavují a přemýšlejí, jak docílit jakéhosi stacionárního stavu, jako sociální inženýry, tedy jako něco veskrze ošklivého.

Všechny sebepěknější úvahy o vzdělávání, vědě, průmyslu a o prosperitě lidstva ztrácejí rychle jakýkoli smysl ve společnosti, jež vymírá či ve společnosti, jež se dusí přelidněním. Jde evidentně o otázky těsně spjaté s postavením žen. Co víme o situaci v ČR? Jen pro ilustraci uvedme, že v r. 1995 zemřelo v ČR o 10 000 více lidí, než se narodilo; o rok později to už bylo 20 000 lidí. Za zmínku dále stojí udánlivý rekord ČR z r. 1996: v tomto roce bylo rozvedeno více manželství, než jich bylo uzavřeno. Naše situace není pěkná, ale pokud jde o porodnost, je situace špatná také např. na jihu Evropy a v Německu. Je možné, že společnosti, které nutí mladé ženy k pravidelné výdělečné práci mimo domov, budou nejspíš odsouzeny k zániku. Jisté však je, že model hojně uplatňovaný v naší zemi a dílem též v Evropě, dávající touhu po materiálním zabezpečení, po penězích a blahobytu nade vše ostatní, je patrně modelem zanikající společnosti. Společnost, jež nezná cesty, jak mladým

manželstvím půjčit na slušné bydlení, snad ani nemá v 21. století nárok na existenci. Nepodaří-li se toto téma uspokojivě vyřešit, nebude třeba se zabývat otázkami vzdělání, školství a vědy. Buďme však střízlivými optimisty.

Školství a vzdělávání. Bez ohledu na legislativní rámec je naléhavě třeba usilovat především o tři pozitivní kroky v rámci základního školství. Za prvé přesvědčujeme veřejnost a žáky o tom, že opravdu gramotný v příštích letech bude ten, kdo bude slovem i písmem ovládat češtinu a angličtinu. Patnáctiletá mládež by neměla mít potíže při jednoduchém anglickém rozhovoru a měla by být schopna vyjádřit gramaticky přijatelně jednoduché myšlenky. Druhý bod se týká matematiky a dílem též fyziky. Letitá zkušenost mi říká, že žáci základních škol mají intelektuální předpoklady prospívat v matematice lépe, než tomu je ve skutečnosti. Jsem přesvědčen o tom, že nezanedbatelná část svízělů s matematikou a strach z ní je podmíněn nedostatečnou obratností učitelů při výkladu a malou schopností strhnout žáky na stranu matematiky. Ukazuje se totiž, že dostane-li se průměrnému žákovi velmi dobrého výkladu, stane se dobrým; podobný posun může prodělat i špatný žák, který se za nepříliš dlouhou dobu může stát průměrným matematikem. Chce to ovšem hodně trpělivosti a pedagogické obratnosti učitelů. Třetí naléhavý krok se týká posílení logického, tvůrčího myšlení; poznámky o tomto bodu se vymykají této krátké zprávě.

Střední škola má v procesu vzdělávání jedinečné postavení. Tomu nejlepšímu, co v této oblasti existuje, kvalitnímu osmiletému gymnáziu hrozí po padesáti letech znovu zrušení. Zdá se, že i v případě, že návrh na tento velmi nešťastný krok projde vládou, neprojde Poslaneckou sněmovnou. Už dříve jsem mluvil o tom, že gymnaziální učitelé by měli mít povinnost udržovat v pravidelných kurzech svou kvalifikaci na dobré úrovni. Z gymnázií by měli odcházet absolventi s velmi dobrou znalostí angličtiny a jednoho dalšího světového jazyka. Maturita z matematiky by neměla být předmětem diskusí, bylo by však správné, aby bylo možné volit mezi dvěma různě náročnými verzemi. Gymnaziální mládež by měla být trvale vystavena povinnosti vypracovávat pomocí literatury rozmanité samostatné práce; představovalo by to ovšem nezanedbatelnou zátěž učitelů. Podstatně by měl vzrůst počet i úroveň řečnických cvičení.

Povznesení a rozšíření vysokých škol vyžaduje využívat znalostí a způsobilostí mladých, kteří se po několikaletém tréninku vracejí ze světa často velmi dobře připraveni na badatelství a učitelství; navíc zpravidla dobře ovládají jazyky. Jsou to lidé pod třicet let se zkušenostmi z dobrých škol ve světě. Ti by měli být energicky vyzýváni k habilitaci s perspektivou - u těch nejlepších - na brzké profesury a s vyhlídkou na převzetí ústavů a kateder. Dokud se budou stávat docenty lidé přes 40 let (kteří už často měli školu natrvalo opustit) a profesory lidé přes 50, zůstaneme vzdáleni tomu, o čem sníme. Znovu opakuji, že jde o osudovou věc. Osvícení vysokoškolské učitelé si příchod vynikajících mladých se zkušenostmi ve světě velice přejí. Neosvícení jsou obvykle pomocí různých triků proti; příchodu mladé elity se bojí. Ti představují pro rozvoj ČR opravdově nebezpečí.

Pokud jde o zvětšování kapacity vysokých škol, je dobře si uvědomit, že leccos lze docílit zanicením pro věc a pracovitostí. To se však netýká rozšíření a zkvalitnění výchovy v oblasti přírodních věd, kterého je velice zapotřebí a které není levné. Nic proti růstu počtu ekonomů, právníků či psychologů, mívám však pocit, že část těchto studentů bývá vedena vidinou dobrých výdělků a že někteří dávají přednost studiu, jež je méně náročné než vzdělání inženýrské a přírodovědné. Dbejme však moudrou politikou na to, abychom neměli mnoho nezaměstnaných v humanitní oblasti a abychom za hrozně mnoho peněz nedovázeli inženýry.

Tato tematika je lákavá nejen pro zodpovědné politiky, ale i pro politické šejdiře. Lidem skutečně znalým problematiky vysokoškolské výuky jsou jejich plytké triky jasné.

Je politováníhodné, že dnešní Česká republika má mnohem méně zahraničních vysokoškolských studentů než mělo Československo před pár desetiletími. Usilujme o zvýšení jejich počtu a nenuťme je učit se česky. Dobré fakulty by měly být způsobilé nabídnout kompletní výuku v angličtině. Nejen to: měl by růst počet kvalitních stipendií, která by dobře vybraným zájemcům ze světa mohla nabízet pobyty na nejlepších pracovištích Akademie a univerzit. Šlo by o místa postdoktorandská a o místa hostujících učenců. Postavení České republiky

ve světě by se posílilo.

Věda, výzkum a vývoj.

Je věcí politiků, aby vytvořili především pro mladé badatele, ale též pro seniory podmínky pro slušnou existenci. Zlepšení, jichž bylo v posledních letech dosaženo, nejsou dostatečná. Mnoho budov ústavů se po třiceti či čtyřiceti letech existence dostává do velmi špatného stavu; této skutečnosti bude nutno věnovat bez průtahů více promyšlené pozornosti a více peněz. Badatelé sami musí uplatnit fantazii a obratnost, aby spolu s učiteli základních a středních škol pomáhali získávat více nadšené mládeže pro přírodní vědy a technické disciplíny. Všelijaké jednorázové akce mají jen velmi omezený význam. Skutečný efekt má promyšlené, trpělivé a houževnaté úsilí. Rozhodně by měl např. růst počet prázdninových praxí středoškoláků v ústavech Akademie; ne jeden z nich by dokázal i po celý příští školní rok docházet do ústavu, řekněme, na jedno půldne v týdnu. Bez věci oddaných školitelů by to ovšem nešlo.

Centrem vědy, stejně jako dříve, jsou univerzitní pracoviště a ústavy mimovysokoškolského výzkumu. Avšak na rozdíl od minulosti dnes lze stěží nalézt bašty realitou nepoznamenané "čisté vědy". Ani matematikům a teoretickým fyzikům není proti mysli prakticky orientované badatelství. Nejen to. Mnozí z těchto badatelů by se podíleli s elánem a invencí i na práci vývojové, pokud by na straně příštího uživatele byl horlivý zájem.

Mnohokrát jsem hovořil o tom, co je příčinou chabých kontaktů průmyslu s vědou u nás. Dnes si nepřejí říci nic víc, než že dokud se nezmění postavení a situace průmyslu u nás, vztahy budou stagnovat.

Je vhodné v této souvislosti připomenout, že zdatný průmysl v úspěšných zemích má dnes jen málo zájmu na tom, aby mu badatelé obstarávali vývoj; to si hospodárně a často velmi rychle obstarávají ve vlastních laboratořích sami. To, oč průmysl 21. století opravdu jde, jsou ideje. Na to vše se často dívají jinak lidé, kteří přírodovědné badatelství či průmyslový výzkum nikdy řádně nedělali a snaží se z organizování vědy, často mizerného, učinit obživu. Říkám jim novodobí aparátčící vědy. Není pochyby o tom, že pro vědu představují nebezpečí z více důvodů, mimo jiné tím, že dokáží vyvolávat v badatelské komunitě pocit zmaru. Jejich řeč o vědě a výzkumu je plná frází a dávají popletené rady jak to udělat poirsku, či pořínsku. Také za peníze ze speciálních zdrojů zvou zahraniční odborníky, aby ČR sdělili, jak udělat aplikovaný výzkum. Omezenost i sebevědomí těchto aparátčíků jsou mohutné. Domnívám se však, že badatelská komunita je schopna se jich zbavit a tak předejít dalším škodám.

Je radost vidět dobré výsledky některých center výzkumu podporovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Kromě svěžích a aktuálního badatelství přispívají k překonání výzkumu, který má už zenit za sebou. Bylo by dobře vytvářet podmínky pro vznik dalších center, u nichž nelze pochybovat, že by byla schopna prvotřídního badatelství. O jednom možném, spjatém s genomikou, jsem se už dnes zmínil. Rád bych návrh rozšířil o další dvě možnosti. Jedno by mohlo být spojeno s pokusnými a teoretickými studiemi v oblasti celé katalýzy a druhé by mohlo být spjata s informatikou a umělou inteligencí. Není pochyby o tom, že tato tři myslitelná centra by mohla být velmi dobře spjata s tím, o čem se u nás dosti často hovoří, ale málo se toho děje. Mám na mysli útvary, které by zprostředkovaly přenos idejí k těm, kteří usilují o průmyslovou exploataci. Všechny tři zmíněné badatelské okruhy mají totiž k průmyslovým oblastem velmi blízko.

Přenos informací o vědě.

Určitá část lidí po vstupu do politiky postupně nabývá dojmu, že mají způsobilost činit definitivní rozhodnutí o ekologii i geologii, o energetice i genetice, o statistice i balistice, o lékařství i mlékařství. Někdy podobným dojmem trpí i lidé, kterým se říká politologové. V dobře fungujících společnostech je něco takového nemyslitelné. Vlády, parlamenty i hlavy státu konzultují trvale s odborníky, rozumí se s opravdovými odborníky. Skutečné odbornictví nemůže být ovšem nikterak ovlivněno kamarádstvím, či dokonce politickou příslušností. Není pochyby o tom, že politická moc bude potřebovat doporučení právníků i ekonomů, historiků, psychologů i sociologů. Ale to, co pomůže rozhodnout o postavení země v příštích letech, to bude ovlivněno přírodními vědami a matematikou. Čím dříve se u nás podaří vytvořit prvotřídní těleso odborníků z oblasti přírodních věd a matematiky, jež bude připraveno sloužit exekutivě i legislativě, tím lépe pro ČR. Mám na mysli útvar poněkud

jiný, než je dosavadní Rada vlády ČR pro výzkum a vývoj. Těleso by mělo mít méně než deset členů; všichni by představovali nejlepší z nejlepších badatelů z oblasti mezi matematikou a fyzikou až po molekulovou medicínu, kteří by vůbec nebyli zatěžováni administrativními úkoly. Jde o to, že vývoj v oblasti věd, o nichž je řeč, je tak rychlý a rozsáhlý, že ani opravdu dobří administrátoři a lidé, řekněme z humanitních oborů, nemají šanci tento vývoj sledovat, a tudíž ani dávat výkonné moci správná doporučení.

Konečně bych chtěl připomenout, že ani transfer vědeckých informací směrem k širší veřejnosti není stále ještě takový, jaký by společnost potřebovala a jaký bychom si přáli. Kdo však tuto činnost sleduje - a zajímat bychom se o ni měli všichni - ví, že nejen před osmi, ale i před čtyřmi lety byla situace méně příznivá. V tisku i ve veřejnoprávních médiích bylo více iracionality a méně vůle publikovat i kvalitní a lákavé popularizační příspěvky. Navíc mě povzbudilo, že počet kolegů v Akademii, kteří jsou způsobilí napsat čtivý článek o badatelství, nebo srozumitelně vystoupit v rozhlasu či v televizi, zřetelně vzrostl. Na nedávném 3. kolokviu, pořádaném naší Akademií věd spolu s ETH Curych, bylo doporučeno dbát na význam a závažnost přenášených informací. Samozřejmě daná informace mívá různou závažnost pro vědecké disciplíny, jichž se přímo netýká, pro specifické skupiny veřejnosti a pro celou společnost. Máme-li být hospodární, musíme se zajímat též o poměr mezi náklady vynaloženými pro sdělení informace pomocí přesvědčivých argumentů a jejím významem.

Závěr.

Při vší kritičnosti a při veškeré pochybovačnosti tak typické pro badatelskou komunitu, chci vás závěrem naléhavě požádat, abyste žili s kusem víry a optimismu, pokud jde o budoucnost naší země, zdejší vědy i naší Akademie věd. Dělejte prosím horlivě vše pro to, aby pozice a role Akademie v ČR i v mezinárodní komunitě rostla.

Projev prof. ing. Rudolfa Zahradníka, DrSc., přednesený na XVIII. zasedání Akademického sněmu Akademie věd ČR dne 27. března 2001. Kráceno.

RES PUBLICA

(NE)POUČITELNOST LIDSTVA
(A POLITIKŮ)

Filozof Milan Machovec pro VNR:

Bohatí, mocní a moudří, spojte se!

Když jste navštívil 3. LF UK, ukončil jste svou přednášku varováním, že lidstvu hrozí pět rychlých smrti: ekologická hrozba způsobená ničením lesů, skleníkový efekt, toxikomanie a narkomanie, dále pandemie a konečně zavlčení škodlivých látek z vesmíru na naši planetu. Jak jste k tomu dospěl?

Kolem r. 1970 se ustavil tzv. Římský klub, který si kladl otázku, jak dlouho vystačí lidstvu zásoby hliníku a jiných surovin, jaká má být produkce obilí a jak dlouho můžeme dýchat čistý vzduch a mít dostatek vody, získal velice rychle odezvu u vědců a vysokoškolských studentů, Ale po dvaceti letech činnosti jejich vedoucí vědec Meadows řekl, že je ignorují všechny vlády, všechny strany, všechny církve. Z toho je vidět, že lidstvo odmítá vzít toto varování na vědomí, a že církve a strany sledují stále hlavně svůj církevní nebo stranický zájem, ačkoliv zdravý rozum dá, že ať zvítězí buddhismus nebo hinduismus, musí být pro lidi živé; jestli vymřeme, tak jsou všechny stranické, politické a náboženské boje směšné. Nejsme vlastně zločinci, kteří ničíme život? Nejsme podivná bytosti, když nám nezáleží na tom, že naši vnuci třeba nebudou? Že budou lapat po posledních zbytcích zdravého vzduchu a že třetina dnes obývaného světa od Sibíře přes Německo a Polsko bude zaplavena vodou? To, že člověku na lidstvu nezáleží, si jako filozof vykládám nějakým zhoubným rozmachem individualismu a egoismu. Člověk identifikuje člověka jenom se sebou samým, nanejvýš s manželkou, milenkou, dětmi, ale už nemyslí na vnuky. Myslím, že by nebylo žádného z těchto nebezpečí, ani pokud jde o ekologii a nemoce, ani o drogy, kdyby lidé žili smysluplně, kdyby se mladí lidé těšili na život. To, že tolik milionů mladých lidí zejména v Americe bere drogy, to je krach civilizace.

NEDÁ SE TOMU NĚJAK ZABRÁNIT?

Musíme se starat zaprvé o to, aby lidé o tomto nebezpečí věděli, za druhé aby to brali vážně. A když to naši politici ignorují a hádají se jenom o to, jestli za pět let budeme v Evropské unii nebo nebudeme, jestli znárodnit tu nebo onu banku, tak jim umět říct, že je důležitější, abychom ještě za padesát let vůbec žili. Hlasu vědců politici a církve zřejmě neposlechli, ale protože přece jenom u nás nevládne fašismus ani stalinismus, jsou závislí opravdu na lidech – když si to lidé ze zdola uvědomí a budou tlačit na politiky, tak ti politici začnou s tím vážně počítat.

Jakým způsobem mohou lidé tlačit na politiky? Studentům jste říkal, že nevdají, když jednou vyjdou do ulic a udělají kravál.

Na každé schůzi o tom mluvit, do novin psát, na předvolebních schůzích mluvit, zkrátka se vším důrazem dávat najevo, že nebudu volit poslance, kterému nezáleží na přírodě, nebudu volit poslance, který se neptá se, zda přežijeme, když Evropa bude hynout. To víte, že to nepůjde tak, aby se jednoho dne zvedl celý národ, ale vezměte si třeba poměrně zvláštní a primitivní, někdy i nechutnou instituci, jako je Kotel na Nově: většinou tam dávají lidé otázky celkem dost primitivní – kdy si víc koupíme, kdy bude lacinější chleba, ale ptají se. Ten princip je dobrý. Záleží to nejenom na inteligenci paní Jílkové, ale i na inteligenci těch, koho si tam zve a hlavně na divácích, zda pochopí, že mají právo se ptát i na to, kdo jim zaručí, že jejich vnuci budou dýchat. A když to bude říkat deset lidí, tak to za rok bude říkat sto lidí a za deset let sto tisíc a to už nemůže to nikdo ignorovat.

Možná že už se někdy ten tlak veřejného mínění projevil. V Jihoafrické republice například vedl k povolení používat i levnější náhražky léků proti AIDS, což dříve dovoleno nebylo.

Ukázalo se, že i bohatá firma, která má monopol, musí nějakým způsobem couvnout.

Jsou i jiné příklady. Otec současného prezidenta USA, Bush č. 1, řekl, že bude prvním ekologickým prezidentem Spojených států. Pokud vím od přátel v Americe, tak toho moc nedokázal, ale významné bylo už jen to, že to řekl. A teď k úžasu světa jeho syn, Bush číslo 2, když se stal prezidentem, se odmítl účastnit celosvětových projektů proti skleníkovému efektu, protože Amerika by na tom ekonomicky prodělala. To ale je myšlení 19. století - vydělávat, vydělávat a neprodělávat. To znamená, že Bush syn si neuvědomuje celou situaci. Amerika je přece jenom země demokratická, a někdo mu spočítá, že se stal lhotejným k přežití lidstva; třeba to bude paní Hillary Clintonová, která už je senátorkou, nebo nějaký nový Martin Luther King.

Dokáže se vůbec lidstvo poučit ze svých omylů a chyb?

Zatím to bohužel vypadá, že ne. Ale kdybychom se s tím už dopředu smířili, a tak to je lepší rovnou jako skočit do Vltavy, protože pak jenom odkládáme konec. Pravda je, že i řada politiků i filozofů nabyla dojmu o té nepoučitelnosti. Slavný Freidrich

Veliký – ten, co nám v době Marie Terezie ukradl Slezsko - před smrtí řekl, že za života měl úspěchy, ale dopustil se i řady chyb a že by se z těch chyb mohli lidé něco naučit. Ale říkal, že je to marné, protože lidé se nikdy z dějin ničemu nenaučili. Podobně filozof Hegel napsal, že dějiny učí jednomu, a to, že z dějin se ještě nikdo nic nenaučil. Dobře, berme současnost jako přechodný stav od barbarství. Tak jako nemůžeme chtít, aby neandrtálec před sto tisíci lety znal Einsteina, nemůžeme se ani divit, že doposud lidé berou změny klimatu trochu fatálně, jako by se s počasím a s politikou prostě nedalo nic dělat. Jenomže politika není počasí, s politikou se něco dělat dá. A jestliže se lidé poučili, že mohou vyrábět vše od luků a šípů až po pušky a ledničky, proč by nebyli schopni poučit se, že si musí také hájit čistotu kyslíku, aby měli co dýchat, čistotu vod, vhodné stupně teploty? Tady už se teplota mění. Kolem dvanáctého května už nepřichází prudké ochlazení, „ledoví muži“, a to je ukázka, že to je s námi velice špatné. Z hlediska fyziků nebo meteorologů je to prostinké, ale vysvětlete to milionům v televizi! A navíc najdete vůbec televizi, která by byla ochotna to vysvětlit! Dívám se s velkými obavami a někdy až s rozhořčením na instituci tzv. bavičů, nechápu, že někdo v dnešní době, kdy nám jde všem o krk, se může živit tím, že baví lidi. To platí i o těch relativně inteligentních bavičích, jako je Marek Eben. Mám knížku „Ubavit se k smrti“, kde se píše, že „potřeba bavit se v nás zahltí potřebu chránit se“. Je to jako na Titaniku. Začíná nám jít o krk, během dvou tří generací se to projeví katastrofálně, a my se bavíme kopanci do zadku, tím, že upadne malé dítě. Prodavačka v Delvitě nemá sice práci moc zajímavou, to by nebylo nic špatného, kdyby dalších osm hodin prožila něco hodnotného. Ale pokud zažije jenom podobné bavení – ať už v divadle nebo baru nebo v TV, tak z ní bude ubohá, pitomá husa. Pokud budou mladé ženy husy, tak ty nám ničemu nezabrání.

Jak to udělat, aby lidé – nejenom ženy - byli chytřejší? Jak je vychovávat a dávat jim jiný smysl života?

Neexistuje metoda, která by naráz zapůsobila. Jde jenom o trpělivou práci. Já sám mám možnost, protože přednáším na vysoké škole, zapůsobit mezi studenty každý rok na 400-500 lidí. Mnozí můj předmět odbudou u zkoušky, a už si na to nevzpomenou, ale každý rok je řekněme deset apoštolů, kupodivu jsou to spíše dívky, které se o to snaží, dokonce už třeba na Smíchově ve volbách získali jeden mandát. A to moji studenti kandidovali proti ODS a ČSSD!

ZA CO KANDIDOVALI?

Říkají tomu Humanistická aliance. Ale to je celkem jedno – jde o to, že ti si už plně uvědomují to všechno nebezpečí drog a nemocí, ekologického zničení. Už asi třicet let víme, že poslední kompaktní prales, který stojí, je brazilský. Není to ale tak úplně pravda. Teoreticky by se dal zachránit i kanadský prales a prales sibiřský - ten je prý ovšem v zoufalém stavu, protože o něj nedbal ani carismus, ani komunismus. Býval také prales indický, ten je úplně zničený, vykácený. Kompaktní je tedy brazilský prales, jsou to plíce planety. Brazílie je ale relativně chudá země, tak nemůžeme chtít, aby si Američané a Evropané žili v luxusu, dýchající to, co nám uchová chudá Brazílie. Muselo by také napadnout státníky – a to je věc Spojených národů, že musí Brazílii platit nějaké alimenty, jinak Brazílie bude muset nutně z bídy prales pokácet a vystavět tam dálnice a vybudovat průmysl. Pak na deset let půjde ekonomicky nahoru a za padesát let všichni umřeme na nedostatek kyslíku.

Lidé se musí naučit myslet na padesát let dopředu, spíš v rozmezí století. Naši politici nejsou všichni hloupí, ale prakticky žádný z nich nemyslí dál než v rozmezí pěti let. Myslí na volby, které budou v roce 02, na prezidentskou volbu, která bude v roce 03, myslí na přijetí do EU, ale dál nemyslí, co budeme jíst a dýchat za padesát let. Ti mladí, jako je Stanislav Gros nebo Petra Buzková, ještě třeba budou živí, a doufám, že dříve nebo později prosadí tyto myšlenky i ve svých stranách. Jenže pořád ještě se setkávám s argumentem „Petru Buzkovou nechceme, protože je to ženská“. A to jsme, prosím, na počátku 21. století!

Nemyslíte, že lidstvo přece jen nemusí být úplně ztracené, pokud se najde dost „apoštolů“ a „apoštok“ jako mezi vašimi studenty?

Kdyby se nedělo vůbec nic, a kdybychom už jen lapali po vzduchu, nesmíme vzít revolver a vpálit si kulku do hlavy. Pořád ještě budeme muset něco dělat. Úplně by stačilo, aby se nešířila ozonová díra – a proto by se měla zakázat osobní auta. Centrum Prahy není stavěno pro velký provoz. Zatím celá naše vláda spočívá v tom, že se nahází ročně sto tisíc nových aut na trh, a nikdo se neptá, kudy to proboha bude jezdit? Není možné, aby kdejaká panička z Mělníka – jak to vidím běžně tady v Holešovicích – si jezdila nakupovat do Prahy jen tak sama pro sebe. A když to dělají i paničky z okolí Paříže a Stuttgartu a dvou set velkoměst Evropy, tak je to součást sebevraždy lidstva. Proč o tom vlády nebo strany nemluví, to je proto, že většina lidí bude volit ty strany, které řeknou „jezděte si, milostivá paní, kudy chcete“. Politici předpokládají, že lidé jsou blbci. A je to od nich darebáctví,

když jim záleží jenom na tom, aby si paničky dojely z Mělníka do Prahy nakoupit a nezáleží jim na tom, zda budou mít jejich vnuci a děti co dýchat.

Není to také v tom, že lidé smysl života vidí v „mít“, a ne v „být“?

Bohužel je tomu tak. Vždycky k tomu byly sklony, jenže dřív byly do jisté míry oprávněné, protože většina lidí hladověla, pro hladovějící hlavní otázka není smysl života, ani přežití, ale najíst se, dát co dětem k jídlu, mít si v zimě zatopit. Zatím se to podařilo jenom v Evropě, a ještě ne úplně celé, a v Severní Americe. Nejlidnatější země – Čína to prý už zvládla tak, že každý už má aspoň tu svou hrst rýže denně, že netrpí hladomorem, ale v Indii, Africe, Jižní Americe, tam se už často trpí hladomorem. A tam by nemělo cenu vykládat, jaký je smysl života, ti lidé se musí především najíst. Proto i velmocí musí pochopit, že není důležité, aby si každý Američan koupil každé tři roky nové auto, ale je důležité, aby tyto země neumíraly hlady. Protože jestliže se budou rozmáhat choroby typu AIDS a BSE, tak to nezůstane omezené na Afriku, kde už polovina lidí v některých zemích na tyto nemoci umírá. To půjde dál, přes arabské země do Evropy; je nemoudré nechat souseda, aby umíral na nakažlivou nemoc, protože ji mohu kdykoliv od něho chytit. S Ruskem nebo s Balkánem to nebude jednoduché, protože kdo tušil, že Balkán se vrátí na sklonku dvacátého století k nacionalismu.

NECHOVÁ SE TEDY LIDSTVO JAKO ŽIVOČIŠNÝ DRUH VLASTNĚ NEPŘIROZENĚ?

Lidstvo se začalo chovat poněkud jinak než ostatní bytosti. Zdá se, že máme slabší instinkty než mají krysy nebo medvědi nebo opice, ale máme schopnost myslet dopředu. Už pralidé nepochybně začali přemýšlet o tom, že některá zvířata mohou chovat u sebe, že slepice dávají vejce a husa peří. V tomto smyslu se tedy lidstvo chovalo nepřírodně vždycky, protože zvíře, když chce přežít zimu, zaleze do nějaké díry nebo jeskyně a tam tu zimu přespí. To vždycky bylo trochu zvláštní. Nemůžeme se ale vracet jenom k instinktům; už proto, že jsme rozumová bytost (která se chová často velmi nerozumně) se nemůžeme takto škrtnout. Máme rozum, ale málo ho používáme.

JAK TEDY ZMĚNIT TO LIDSTVO – UČIT A ZNOVU JEN UČIT?

Není jiná cesta než od jednotlivců k desítkám k stovkám, tisícům – tisíce už budou schopny tlačit na parlamenty a na vlády a pak může nastat situace, kterou začali chápat už v době Komenského a kterou bych nazval slovy „Bohatí, mocní a moudří celého světa, spojte se“. Když se spojí moudří – ti, kteří jako vědci znají, co je možno dělat a který objev je nebezpečný a který plyn je nebezpečný a který je naopak zdravý, když se podaří vyrobit auto, které nebude ničit přírodu (mimochodem už je to dnes možné, ovšem to je drahé), když se to podaří získat energii jinak než spalováním uhlí a nafty. Provizorní záchrana je v Temelínu a v atomové energii, třeba ne natrvalo, protože i kdyby Temelín vybuchl – byť to není pravděpodobné – jako Černobyl, tak zahyne tisíc – možná deset tisíc lidí, ale lidstvo to přežije, jenže pokud nebudou Temelíny, zahyneme zcela určitě.

Spíš než v Temelíny doufám, že se najde nějaký jiný způsob získávání energie

Využijeme-li energii sluneční nebo větrnou, tak zaplaťpánbůh. Je to už možné. V Americe ve Skalistých horách jsou domy stavěné z skla, které jsou vytápěny pouze sluneční energií a kupodivu to funguje, i když slunce nesvítí. Ovšem je to tak drahé a nákladné, že si to nemůžeme dát do programu.

Čili cesta k záchraně je, ale znamená to, aby se moudří celého světa spojili.

Moudří s těmi mocnými, tzn. s politiky, a s těmi bohatými, protože budou třeba miliardové investice. Ty miliardy má Amerika, může je mít spojená Evropa, má je Japonsko. Proto myslím, že lidstvo může planetu zachránit jenom tehdy, když se sjednotí.

M. FLEISSIGOVÁ

Fotograf Jan Šibík pro VNR

Chci, aby se lidé zamysleli

Za patnáct let, co se věnujete fotografii, jste byl svědkem mnoha dramatických událostí, viděl jste bídu a utrpení všeho druhu. Teď jsme na počátku třetího tisíciletí. Domníváte se, že si lidstvo do něj odnese alespoň trochu poučení z toho, co v minulosti prožívalo?

Nic nenasvědčuje tomu, že by konfliktů a tragédií ubývalo. Spíš je to naopak, a navíc metody jsou ještě brutálnější.

Není to tím, že o konfliktech a tragediích víc víme, že na problematická místa jezdí víc fotografů a novinářů, protože je svět více propojen?

I to je možné, ale s tím, jak se vyvíjejí zbraně, je čím dál tím snadnější rychle reagovat; proto se mi situace jeví jako horší.

Že se teď konflikty rychleji šíří?

Rychleji se dá reagovat.

Nešíří se současně s tím ale také lidská dobročinnost? Nevidíte naději v tom, že i humanitární akce jsou více propojeny?

Říkám si, do jaké míry je to asi upřímné, vážně myšlené, a nakolik je to pokrytectví třeba toho, kdo vyrábí zbraně. Prakticky nám ovšem může být jedno, jaký je důvod. Důležité je, že se zachraňují lidské životy. To už je ale jenom hašení; je dobré, že se zachrání, co se zachránit dá, ale spíš by se mělo uvažovat o příčinách, a to je věc politická. Motivaci mají mít politici, a politiku také nevidím jako pozitivní. Vy snad znáte politiky, třeba u nás, konkrétní politiky, u kterých máte pocit, že je utrpení natolik trápí, že udělají všechno pro to, aby ubylo válečných konfliktů? Spíš se setkávám s informacemi, že vláda dala souhlas k prodeji zbraní a teď tvrdí, že je hloupé, že se mohou dostat do Eritreji, protože jsme je chtěli prodat jinam. Ta odpověď mě trochu šokovala.

To, co říkáte, není potěšující. Nevidíte opravdu žádnou naději? Nechcete snad právě svými fotografiemi varovat a burcovat veřejné mínění? Snad je neděláte jenom proto, abyste si vydělal?

Snad ne. Jsou jiné žánry fotografie, kde by bylo vydělat by bylo snazší - a větší peníze. Jde mi ale o to, jestli si také trochu něco nenamlouvám, jestli to má opravdu nějaký smysl. Já mohu maximálně dosáhnout toho, že lidé vidí mé fotografie a že se nad nimi třeba zamyslí - a pak už to je na nich. Chci na něco upozornit - a je to málo nebo hodně? Myslím, že veřejné mínění by mohlo politiky dostrkat k rozhodnutím, která by vedla ke zmenšení počtu konfliktů.

(f1)

Evangelický farář Miloš Rejchrt se VNR svěřuje: Od politiků očekáváme víc, než nám mohou dát

Rejchrt Miloš - duchovní, 1946 Ostrava, ženatý, 1 syn, 2 dcery. 70-72 duchovní CČE v České Lípě, 72-76 topič a dělník v Č. Lípě, 76-89 topič v Praze.

Dva pobyty na zahr. univerzitách Lausanne (68-69) a Ženeva (89-90). Bezpartijní, 77 signatář a 80 mluvčí Charty 77. Úvahy a eseje v samizdatové produkci (mj. o svobodě informací), překlady filozofických a teologických statí, písňová tvorba.

Po listopadu 1989 pracoval v Českém rozhlasu. Členství v Radě České televize, z níž vystoupil v prosinci 2000 na protest proti politickým tlakům. Do rady byl znovu navržen pěti a podporován třemi dalšími občanskými sdruženími, ale volební výbor Sněmovny PČR jej do seznamu kandidátů nezařadil.

Pane faráři, proč jste se vy, duchovní, postavil v zimě na stranu vzbouřenců v České televizi? Nepřipadal jste si tak trochu jako v dobách Charty 77, kdy jste psal eseje o svobodě slova? Opravdu jste cítil, že je svoboda slova ohrožena?

Své aktivity nevnímám jako hru na vícero nástrojů, ale jako promítnutí toho, oč mi v životě jde a jako rozvinutí farářského povolání, ve kterém vidím smysl svého života a které opustit nechci, ale chci ho rozvíjet jinak, než bylo dáno tradicí. Modely minulosti nelze jen opakovat, člověk z nich musí vyjít a stvořit třeba nějaký nový model. Tak své zaujetí médií vnímám jako rozvinutí péče o lidskou svobodu, protože i evangelium je vlastně zpráva o tom, že člověk je určen ke svobodě. Má to i politické dopady: když byl člověk ze stavu otroka vykoupen, tak lidská společnost musí usilovat o to, aby slovo Boží bylo svobodně hlášáno.

Ale přece slovo Boží svobodně hlášáno je, vždyť žádná z církví není zakazována; k tomu, abyste mohl hlásat slovo boží nemusíte mít státní souhlas.

Samozřejmě, ale je tady nebezpečí, že když pojmete slovo Boží jenom jako to, co je psáno v Bibli, tak budete pořád něco opakovat. A když se něco opakuje, tak už to není Slovo. Slovo je něco, co zaznívá nově a co přeskupuje souřadnice, ve kterých žijeme. Samozřejmě máme náboženskou svobodu, máme svobodu projevu, což vítám a oceňuji, ale teď jde o to, zda se spokojíme s omíláním schémat, která přestávají mít obsah, anebo zda usilujeme o to, aby Slovo opravdu zaznívalo.

A může zaznívat v televizi?

Svoboda slova podle mě byla vskutku nejen ohrožena, ale i pošlapávána v České televizi. Ukázalo se, že není nikdy vyhráno, že vždycky se může někdo chopit moci a vnucovat ostatním i obsah vysílání: když bude ředitel chtít, tak nám může vysílat černobílé titulky a dělit lidi na osoby „autorizované“ a „neautorizované“. Svoboda slova je na houby, když se má za to, že to je možnost jenom něco říkat. Člověk není anděl, vlastně má blíže ke zvířeti než k andělu, a jeho „zvířecost“ - základní potřeba prosadit se, realizovat, touha být víc než ostatní - musí neustále narážet na nějaké meze, na nároky těch druhých. I k tomu má svoboda slova sloužit.

Nestačil by ovšem k tomu volný přístup k médiím – a k jejich vlastnictví? Musíme mít vlastně veřejnoprávní média? Nevyřešilo by to, kdyby kromě Novy pana Železného byla jiná televize, kterou by vedl řekněme nějaký bohatší pan farář Rejchrt nebo třeba církev?

Zprv se za současných technologických možností do éteru nevejde nekonečný počet frekvencí. A za druhé se ukazuje, že zatímco v ekonomice vede privatizace zřejmě k větší výkonnosti, v oblasti kulturních a veřejných statků má privatizace jiný efekt. Komerční média žijí ze své vlastní činnosti, ale neprodávají svůj produkt, komerční média prodávají posluchače nebo diváka reklamním agenturám. A aby prodali co nejvíce lidí, musí se soustředit na zákaznický průměr; hodně lidí se bude dívat na mexické telenovely, na talkshow, ale i na fotbal, ale asi jenom menšina se bude dívat na paralympiádu, na přenos koncertů klasické hudby nebo na operu, divadlo.

Jenomže většina lidí stejně vlastně souhlasí s tím, že je prodávána – za tu cenu, že dostanou telenovely.

Ano, necháváme se ochotně prodávat – možná si ani neuvědomujeme, že pak inzerované výrobky jsou dražší. Že třeba soukromá média vysílají jakoby zadarmo, ale že je ve skutečnosti platíme tím, že máme dražší jogurt. Kdyby reklamy nebylo, byl by levnější. Ale přesto myslím, že tak úplně ztracené to u nás ještě není. Přece jen je u nás takové přesvědčení, že třeba Národní divadlo být má. I když to pro mě není poslouchat třeba Stravinského, je to pro jiné, stejně jsem ochoten na to platit daně, protože to být má. Nechodím na Českou filharmonii, ale vím, že je dobře, když je a když je dobrá. Kdybychom zprivatizovali Národní divadlo, což také jde, tak nepochybně by na tom bylo ekonomicky lépe, protože by tam třeba dávali Drákulu a Monte Christa, lístky by byly drahé a bylo by tam vyprodáno, ale otázka zní: chceme, nebo nechceme mít Národní divadlo jaké je?

Jak na vás zapůsobily lednové demonstrace před televizí?

Byl jsem velice povzbuzen, že se našlo tolik lidí, kteří věc ČT vzali za svou. Vědomí, že televize má být, že se nemá privatizovat, že to oslovilo desetitisíce lidí – to je úžasné. Kvůli Nově by tam nešli. A kvůli Primě také ne.

MŮŽETE I S Odstupem říci, že televizním pracovníkům při jejich revoltě nešlo jen o jejich sobecké zájmy?

Kdyby hájili své sobecké zájmy, pak by po zvolení pana ředitele Hodače udělali čestný špalír, předali mu kytici, poděkovali a řekli, že se budou těšit na další spolupráci s ním. A to, že šli do odporu, o kterém nemohli vědět, jak dopadne, bylo riskantní, protože je hodně lidí, kteří by chtěli pracovat v televizi na jejich místě. Dobré znamení je i to, že se aspoň u některých z těchto lidí objevila i hrdost na firemní značku; jsme ČT, a to nás to k něčemu zavazuje.

Přece jen – muselo se chodit na náměstí?

To mě také potěšilo, že tady bylo tolik lidí, kteří také umějí něco jiného než jenom nadávat, mají touhu věci změnit a vědí, že kvůli tomu musí aspoň někam jít, že tak se věci mění, že demokracie je skutečně i to, že něco děláme, byť jenom to, že někam jdeme a tam tleskáme, skandujeme a pískáme.

Proč se lidé nespolehnou na ty, které si zvolili svobodně ve volbách – nestačilo by to?

Oni ti volení zástupci, když nám neustále předkládají, že jsou těmi, co jsme je volili, rádi zapominají, že jsou také lidé, kteří je nevolili. Názor, že rozhodují o všem jenom proto, že jim určitá část lidí dala důvěru a tím i jakousi bílou kartu na to, aby něco konali, to je příliš velká uzurpace volebního výsledku. Politik, který neví o tom, že je zodpovědný nejen těm, kteří ho volili, ale i těm, kteří ho volit nemohli, protože se teprve narodí, tak to je mizerný politik a čachrář.

Ovšem protestovaly desetitisíce, a obyvatel je 10 milionů.

Politici by měli takové projevy vůle obyvatelstva brát vážně - už proto, že ven vyjdou ti aktivnější lidé, svým způsobem normotvorní pro demokracii. O ty, co sedí doma a co opravdu budou jenom nadávat, o ty se v politice opírat nemohu, protože opravdu budou nadávat vždycky na každého i na sebe, protože se nemají rádi a nezáleží jim ani na nich, natož aby jim záleželo na věcech obecných. Když ale motivovaná angažovaná menšina projeví nějakou vůli, tak to už je pro politiky pokyn – a jsem rád, že to někteří z nich, jako pan Špidla, pochopili.

Neměli by však přece jen lidé raději svá přání a názory uplatňovat v nějaké politické straně?

Nikoli, ani politický život nesmí být svěřen jenom politickým stranám. Musí tady naopak být velice silná sféra, která se méně zabývá přímým dělením moci a politického vlivu, ale která utváří nějaké povědomí o hodnotách – co se má dělat, co je správné, čemu dát přednost před tím a oním, co máme předávat dětem. To za nás žádný poslanec neudělá. My sami si musíme vždycky znova dávat třeba otázku, co je vlastně zdravé a co od zdravotnictví chceme. Nemohu očekávat, že to za mne vymyslí ministr, tady musí vznikat společenská poptávka nebo jakési povědomí o tom, co je to zdravé, co jsou jeho priority, co je v této oblasti pro mne levné a co je drahé. Pokud to ve společnosti není, tak prostě se toto řízení bude s poptávkou společnosti míjet. Například problém českého školství je do značné míry v tom, že rodičům není dostatečně jasné, co od školy vlastně chtějí. Nové rady škol nefungují ani tak, jako dříve formální SRPŠ, protože není běžné, že by rodič měl pocit, že on má co mluvit do školní výuky. Musí proto vznikat nějaká opravdová sdružení rodičů, kteří si sami ujasní, zda škola má být místo, kde jsou učitelé na děti hodní, nebo zda je to místo, kde získávají znalosti, či kde se socializují, kde se pěstuje také vkus a morálka. Ale když o tom lidé nemají představu a nemají ani žádnou vůli ji prosadit, pak se to školství bude jen tak plácet.

Zmínil jste se o školství a zdravotnictví jako oblastech, kde by měla být veřejnost aktivní. Ve školství se už něco změnilo - vysoké školy, univerzity, jsou veřejnoprávní institucí, kde mnoho záležitostí rozhoduje volený akademický senát.

Vidíte, a vysoké školství funguje, byť jsou to instituce veřejnoprávní. Proč se tedy některým politikům jeví jako nezvyklá představa, že by si zaměstnanci veřejnoprávní České televize mohli ředitele když ne volit, tak alespoň spoluvolit? Co je na tom absurdního? Vždyť akademické senáty si také navrhuji své děkany a svého rektora. A pokud jde o Českou televizi a Český rozhlas, pak nezapomeňme, že tam nejde ani koruna ze státního rozpočtu. Přitom dokonce je možný i takový model, že veřejnoprávní instituce mají peníze od státu, ale o svém provozu rozhodují samy. To jsou církve - ze státního rozpočtu mají platy duchovních, ale nikoho nenapadne, že by stát měl mluvit do toho, kdo má být zvolen biskupem nebo jak bude jmenován farář.

TO BY PAK BYL ZASE „STÁTNÍ SOUHLAS“ JAKO ZA MINULÉHO REŽIMU, ŽE?

Ano. A tento model církve může nějakým způsobem sloužit jakožto ukázka toho, že tato představa není absurdní: že ze státního rozpočtu jsou peníze do nějakého celku, který sám rozhoduje, co s těmi penězi bude dělat.

Jenomže tady pořád je snaha hlídat, aby nám veřejnoprávní instituce nezvlčily, a hlavně aby nezvlčily její zaměstnanci.

Když zastánci parlamentní demokracie mají strach, že by nám někdo zvlčil, projevují tím bytostnou nedůvěru k demokracii včetně té parlamentní. Vědomí, že když dostanu nějakou rozhodovací pravomoc – ať už z Boží milosti nebo z vůle voličů, jsem potom určitě moudřejší než ti ostatní, to je představa, která se táhne snad až z prehistorických dob. Je však mylná. Nejlepší rozhodnutí jsou ta, která projdou kvasícím procesem společného rozvažování, a jsou potom vektorem jednotlivých vůlí. Ne tedy, že si geniální ministr zdravotnictví vymyslí geniální reformu a geniální ministr školství rozhodne, jak zrušit víceletá gymnázia.

Nehledě na to, že může přijít za rok a půl a dva jiný ministr, a ten bude mít jinou představu, takže se bude dělat zase další reforma.

Myslím, že i když nás komunismus morálně poznamenal, jsou naše základní archetypy, jako je vztah člověka k moci, ke státu, k lidskému společenství dány dlouhodobější linkou. Stále uvažujeme rakousko-uhersky a máme pocit, že vše má nakonec rozhodnout vrchnost, a my si pak najdeme svůj vlastní malý svět. To je však falešné očekávání - od politiků očekáváme víc, než nám mohou dát. A oni si potom také myslí, že nám mohou dát vše.

JENOMŽE JAK CHCETE ZMĚNIT MENTALITU ČESKÉHO OBYVATELSTVA?

Právě podporou určitých tendencí, oživením některých tradic. Vždyť už v Rakousko-Uhersku v 19. století začal bujet čilý spolkový život a například fenomén Sokola, jako nejenom tělovýchovné, ale i osvětové a vzdělávací instituce, kde se poddaní Jeho Veličenstva učili žít svým vlastním životem, byl v evropském měřítku ojedinělý. Takových milých úkazů, že se lidé dokáží dát dohromady a společně prosazovat nějaký jiný zájem než svůj osobní, zatím mnoho nemáme, ale už jsou tady – jedním z nich byly i události kolem České televize.

S Milošem Rejchrtem hovořila 7. března 2001 Marie Fleissigová

**UNIVERZITA
VÝZNAM VZDĚLÁNÍ
A VZDĚLANCŮ**

Ivan Wilhelm

Autonomie a odpovědnost

Čas na univerzitě plyne totiž poněkud jinak, než je obvyklé: Jednak je to dáno věkem těch, kteří na univerzitě a s univerzitou žijí a jejich věk se pohybuje převážně mezi 18 a 24 lety. Avšak hlavním důvodem rozdílného plynutí času na univerzitě je její myšlenková aktivita, nikdy nekončící proces usilovného hledání pravdy. Vnitřní život univerzity je konstruován tak, aby mohly být formulovány otázky na nezákladnější problémy lidského bytí a aby na ně mohly být hledány odpovědi, které jsou ihned podrobovány věcné kritice, a tím je prověřována jejich věrohodnost. Nelze než souhlasit s tím, že těžiště vědecké práce spočívá v pokusech vyvrátit navrženou hypotézu. Děje se tak do té doby, dokud není předložené řešení nezpochybnitelně vyvráceno a navrženo řešení nové, aby mohl proces prověřování začít znovu. Tento cyklus se odehrává v nenahraditelném vztahu učitele a žáka, profesora a jeho asistentů, kteří nejdříve studují to, co byla dosud zpracováno a utříděno, aby na základě kritického myšlení kráčeli po této cestě poznání dále, rozvíjejíc to, co bylo shledáno zdravým a živoucím, a vylučujíc nepřesné, nesprávné či scestné. Postupují tak po křivolaké cestě plné zákrutů, návratů i omylů. Omyl však nelze prostě škrtnout či zatajit, dělat jako by nebyl. Musí být přiznán a vyvrácen argumenty a konstrukce poznání musí být budována dále. Hodnota poznání je proto stanovena cenou nepřesností a omylů. Připravenost univerzity k tomuto koloběhu určuje škálu plynutí času uvnitř jejich zařízení. Zůstává-li univerzita věrna tomuto způsobu činnosti, pak není doba, která uplynula od jejího založení podstatná pro její vnitřní život. Její vazby na vnější prostředí se však utvářejí v průběhu času, a tak i její význam pro okolí závisí na časovém faktoru. Tento význam se však odvíjí od toho, jak jsou naplňována kritéria vnitřního akademického života.

A tak lze tedy jistě říci, že je nezbytné vytvořit základní předpoklady pro organizování vnitřního života univerzity, a lze pak rovněž očekávat, že její činnost bude patrná v jejím širším, či užším okolí. Protože univerzita si je dobře vědoma těchto požadavků, je si rovněž vědoma i své odpovědnosti. Uvážíme-li, že v případě Karlovy univerzity je na výstupu vzdělávacího procesu každoročně kolem 5000 absolventů, vychází z toho, že je ve světě na čtvrt milionu lidí s jejím diplomem. Univerzita nemůže být lhostejná k tomu, jaký standard vzdělání takovému počtu lidí poskytla. Rovněž nemůže být lhostejná k tomu, jakou příležitost budou mít tito absolventi svoje vzdělání doplňovat, rozšiřovat a modifikovat po celý svůj další život. V každém případě však základním požadavkem vzdělání je výchova k nezávislému kritickému myšlení. Má-li být hypotéza podrobována ověřovací kritice, musí být k tomu splněny především podmínky svobody myšlení a svobody formulace námitek. Mluvíme-li tedy o metodách vzdělávání, o výchově ke kritickému myšlení, nelze si představit, že by se tak mohlo dít bez podmínky akademických svobod. To se týká beze zbytku rovněž vědecké činnosti. Tak je podmínka svobodného myšlení a svobodného projevu neoddelitelná od existence univerzity.

Má-li univerzita systematicky naplňovat roli vzdělávací a vědecké instituce ve všech těchto aspektech, je z toho patrné, že se musí ve svých strategiích orientovat na požadavky dlouhodobé perspektivy svého rozvoje. Pro takové uvažování však jsou rozhodující jiné argumenty, než je tomu u jiného subjektu s krátkodobými výhledy. To se týká především subjektů orientovaných na požadavky trhu, ale i na státní instituce, především v mladých demokraciích. Nezávislost a svoboda v rozhodování univerzity při stanovení jejich strategických plánů je tedy rovněž jedním ze základních předpokladů organizování vnitřního života. Univerzita však nevytváří svoji činnost izolovaně. Propojenost vědeckých institucí bez bariér státních hranic je dnes snad již samozřejmostí a stejný princip se postupně uplatňuje i ve vzdělávání. Možnost absolvování části studia na zahraniční univerzitě dává vzdělávacímu procesu další rozměr a zvyšuje kvalitu získané kvalifikace. Pro výběr partnerů a vytváření svých sítí spolupracujících institucí potřebuje univerzita rovněž svobodu a nezávislost rozhodování. A tak lze pokračovat a formulovat další oblasti činnosti univerzity a další podmínky pro svobodu v jejím rozhodování.

Ve fundamentálních principech hlavních činností univerzity musí být tedy splněn požadavek svobody a nezávislosti. Vnitřní svobody a vnější institucionální nezávislosti. Základem splnění tohoto požadavku je její samosprávné uspořádání a autonomní postavení. Univerzitní autonomie je založena na demokratických principech, zaručujících všem členům stejná práva,

bez jakýchkoliv privilegií jakékoli skupině. Rovněž tak autonomie a samospráva university není jejím privilegiem, ale právem a povinností v rámci akademického života.

Činnost univerzity lze však obecně formulovat rovněž jako poskytování veřejné služby. Podmínka autonomie je tedy podmínkou pro poskytování služby vzdělávání veřejnosti a vytváření a shromáždění poznání. Otázka akademické svobody je otázkou nezávislosti výuky a výzkumu. Při vzdělávání a výzkumu by měla být co nejvíce posilována nezávislost na finančních zdrojích. Téma výzkumu i jeho metody by měly být v rukou vědce, který tyto činnosti provádí. Ovlivňování této skutečnosti ze strany státu anebo jiných subjektů je velmi nebezpečné zejména v totalitních a autoritativních režimech, avšak ani v demokratických uspořádáních není tato okolnost bez problémů. Výzkumná či vzdělávací činnost ve státě podporovaném projektu není nezávislá, protože je tím plněna jistá společenská objednávka. Ale ani největší soukromé americké univerzity se nemohou obejít bez pomoci státu, ať již je to forma přímého financování, anebo poskytování daňových úlev. Rovněž tak výzkum a vývoj založený na konkrétním závazku univerzity vůči konkrétnímu podniku je sice žádoucí, ale přílišná orientace na tuto formu jednak omezuje nezávislost činnosti, jednak vystavuje univerzitu riziku, že přestane plnit základní požadavek, pro který byla zřizována - rozvíjení poznání a nezávislého vzdělávání. Absolutně nezávisle může zkoumat pouze ten, kdo tak činí z vlastního rozhodnutí a ve své vlastní režii. Jeho postavení je však zásadně jiné ve srovnání s postavením univerzity. Účty ze své činnosti skládá totiž pouze sám sobě. Je to však právě samosprávné uspořádání vědecké komunity v rámci univerzity, které poskytuje značnou míru garancí odpovědnosti za svoji činnost. Poskytnutím autonomie a nezávislosti na vnějších subjektech se univerzita automaticky svěřuje nesrovnatelně větší míře odpovědnosti předně ve smyslu institucionálním. Avšak současné samosprávné vnitřní uspořádání přináší rovněž daleko větší míru odpovědnosti vloženu na každého člena akademické obce. Vytváří se mnohem větší prostor pro vlastní iniciativu, koncepcie a nápady a tvůrčí zaujetí každého jednotlivce. Závislost nebo dokonce podřízenost totiž nezřídka vyvolává pasivitu a alibismus a také možnost zneužití nadřízeného postavení. Mít věci ve svých rukou znamená také sám se zodpovídat z vlastních chyb a neúspěchů. Není nadřízeného, který by některé z nich zakryl, nebo mohl právě on nést jejich hlavní tíhu. A tím se dostáváme ke druhé straně jedné mince. Má-li univerzita autonomii, jakou má z toho plynoucí odpovědnost? Lze vyžadovat pro univerzitu neomezenou svobodu a nezávislost, anebo lze pro tyto atributy stanovit nepřekročitelné limity?

Vzhledem k tomu, že činnost univerzity je různorodá a relace mezi jednotlivými typy činností je její individuální věcí, je poněkud obtížné definovat kompletně rozsah svobody a nezávislého rozhodování. Míra vlivu univerzity na okolí je rovněž závazkem, který je sice cennou devizou, ale který rovněž vytváří limity nezávislosti. Je to zejména sociální role univerzity, která nedovoluje striktně tyto hranice vymezit. V každém případě však musí být činnost univerzity plně humánní, musí respektovat fyzickou, duševní i morální integritu člověka a naprosto jasně respektovat lidskou důstojnost. Lidskou důstojnost jednak v rovině obecné, ale rovněž i ve vztahu ke každému individu. Je to především univerzitní poslání, které ji zavazuje více než jakoukoli jinou instituci, mít tento požadavek za *conditio sine qua non* pro všechny svoje aktivity a svoje chování vůbec. Jakékoli zasahování anebo ohrožování lidské důstojnosti má pak za následek zpochybnění její existence. Dále lze vyžadovat, aby svoje rozhodování podřizovala zásadě „trvale udržitelného rozvoje“. Porušování rovnováhy ekosystémů a ohrožení podmínek existence nejen civilizace, ale života v globálním měřítku je způsobeno lidskou činností, která se stala zásluhou vědy, a tudíž i zásluhou univerzit velmi efektivní, ale současně vůči planetě velmi bezohlednou. Proto musí univerzity s celou vážností problému tento princip ve své činnosti nejen plně prosazovat a chránit, ale současně i působit tak, aby docházelo k celkové změně v orientaci myšlení. Jistě lze uvádět celou řadu dalších omezení akademických svobod z pohledu zásad etických, morálních či mravních, které jsou závislé na civilizačních faktorech, „životní filozofii“, stavu společenského myšlení atd. Vnitřní omezení práva svobody každého akademického občana je omezeno existencí dalšího jednotlivce se stejnými právy, stanovenými principy demokracie. Takto lze postupovat v uvádění potřeb svobodného přístupu postupně dále a dále, a dostat se tak ke zcela praktickým otázkám stanovení limitů svobodného rozhodování, jako je např. počet přijímaných ke studiu. Má univerzita právo svobodně stanovit tento počet, anebo má vytvářet podmínky pro to, aby na její půdě mohl vstupovat stále větší a větší počet? Má vytvářet podmínky pro to, aby mohl co největší počet badatelů pracovat nad problémy, které si svobodně zvolí? Má se univerzita svobodně dát na cestu komerční nabídky vzdělání za tržní ceny a začít tak vytvářet nové bariéry přístupu na ni? Ve všech těchto otázkách by měl platit základní princip garantující možnost rovného přístupu na univerzitu pro všechny studenty, učitele a vědecké pracovníky v

mezích kapacitních a zdrojových možností, v závislosti pouze na jejich zkušenostech získaných předchozím vzděláním a intelektuální způsobilostí, bez ohledu na sociální původ, rasu, náboženství, pohlaví či politické přesvědčení.

Jak toho však dosáhnout? Jaká přijmout opatření, aby vznikly záruky, že univerzita tyto principy sleduje? Myslím, že základním nástrojem pro poskytnutí takových garancí musí být vlastní hodnocení individuální činnosti každého z nás, ve všech uvedených aspektech. Vědecká i vzdělávací práce, jakožto velmi specifická činnost, vyžadují rovněž velmi specifické předpoklady na odborné i morální kvality jednotlivce. Proto je způsob vlastního hodnocení jedním z nezákladnějších prostředků poskytování garance toho, že univerzita dobře plní svoje poslání. Ačkoli je tento způsob nedokonalý, lze modifikované říci, že je patrně nejlepší ze špatných. Akademický pracovník se základním vybavením sociálního citění by měl požadavku odpovědnosti na této úrovni vyhovět. Dostačuje však tento způsob kontroly k tomu, aby univerzita byla důvěryhodnou institucí, které lze uведенé svobody a uvedenou míru nezávislosti zodpovědně poskytnout? Zřejmě nikoli. Důvěřovat a spolehnout se pouze na osobní morální kvality každého jednotlivce není postačující. Je naprosto nezbytné vést zcela otevřený permanentní dialog s představiteli veřejné a státní správy, a le především s veřejností. Vztah těchto subjektů k univerzitě musí být vztahem partnerským, sledujícím obecný prospěch a vzájemný respekt. Tak jako univerzita respektuje základní zásady společenského uspořádání a sleduje společenský vývoj, musí současně usilovat o to, aby i ona byla ve svých aktivitách a postojích respektována státem i veřejností.

Univerzity nemohou být ve svém úsilí osamoceny. Potřebují komunikovat s partnery, kteří mají stejné cíle a potřebují pomoc a podporu těch, kteří hledají partnerství se všemi, kdo nejsou lhostejní a neteční k otázce vzdělanosti dalších generací. Význam vzdělání nelze zjednodušit pouze na rozšíření vědomostí a tím na vyšší konkurenceschopnost a kariérní úspěšnost v životě jednotlivce, jakkoli je tato okolnost důležitá. Mnoho rozsáhlých problémů, se kterými si neumíme poradit, by šlo vyřešit, anebo jim vůbec předejít, za předpokladu vyšší úrovně vzdělání. Nemám na mysli pouze katastrofy ekologické, ale především společenské konflikty etnické, náboženské, sociální a další. Řešit tyto problémy bez hlubokého pochopení jejich důvodů je spoléháním pouze na náhodu a takové řešení nemůže vést k jejich odstranění. V první řadě musí být tyto problémy studovány, analyzovány dostupné informace a syntetizovány získané závěry, a teprve potom lze usilovat o jejich řešení. Roste-li tedy takto význam vzdělání pro potřeby jednotlivce i světa třetího tisíciletí, odpovídá tomu i význam univerzit. Snažil jsem se ukázat, že univerzity mohou tuto roli plnit. Avšak mohou tak činit pouze za předpokladu, že stojí na základech svobody a nezávislosti bádání a výuky, možnosti svobodně sdělovat poznané a zárukách ochrany všech ostatních práv a svobod člověka. Svobodné myšlení a možnost jeho svobodného vyjádření znamená rovněž posilování základů občanské společnosti a jejich demokratických principů.

(Z projevu rektora prof. I. Wilhelma na shromáždění k 653. výročí založení UK, Karolinum, 4. 4. 2001)

Dr. Jan Placht

INTELEKTUÁLOVÉ

Kdo jsou nositelé tohoto neurčitěho, mlhavého a nedefinovatelného názvu, tak často používaného jako pochvala i urážka? Kdysi to bylo označení pochvalné, oceňující kladné myšlenkové kvality nositele, v době nikoliv vzdálené však oslovení „ty intelektuále!“ znamenalo definitivní odsouzení povahy člověka, pohrdajícího prostým lidem v původním antickém smyslu klasikova vyznání *odi profanum vulgus et arceo*.

Čím je tento název dnes? Nikdo z nás to přesně neví, ale doufá, že kvality ducha opět přijdou ke slovu a že s intelektuály, kteří bez určitého ducha existovat nemohou, to půjde lépe než bez nich.

Když však intelektuály nemůžeme definovat, jak je poznat a nalézt? Jsou to spisovatelé, básníci, profesori, žurnalisté, filmaři, divadelníci, kritici, výtvarníci, amatéři, či profesionálové? Jsou to ti, kteří píšou? *Les hommes de lettres*? Duchové originální, nebo plagiátoři? Obránci mravů, či prostí kariéristé? Ať jsou kdokoliv, představují určitý typ a jako celek nezaměnitelnou společenskou vrstvu s nemalým vlivem na ostatní složky společnosti. Řekl bych, že mají tři hlavní vlastnosti: za prvé nemají žádnou skutečnou odpovědnost za vývoj věcí, za druhé jsou kritiky společnosti a jejich neduhů a za třetí jsou po výtece destruktivním společenským elementem. Protože za nikoho neodpovídají, nepočítají se mezi ně obvykle lékaři, právníci a vědci, i když se lékaři často pokoušejí o literaturu a vědci o popularizaci svých oborů. Protože jim nejsou svěřeny konkrétní úkoly, mají volné ruce pro kritiku do všech stran a protože mají dost času, mohou své kritické názory spřádat v teorie, které nabízejí k uskutečnění jiným. Jelikož jsou mocní slova a pera, mohou se někdy stát i vůdčími duchy hnutí, přestože jsou bez přímých poznatků a zkušeností z každodenní politiky.

Protože je kritika, kterou intelektuálové produkují, většinou destruktivní, nepřekvapuje, že se v kapitalistické společnosti zhusta kloní k levici nebo její cíle přímo propagují. Demokratický charakter kapitalismu jim to přímo nabízí, vždyť být apoštolem kladných kapitalistických hodnot je tak nudné...

Totalitní režimy zprava či zleva se však s intelektuály vypořádávají po svém. Nicméně si je nikdy nedovedou zcela ochočit, a proto jim permanentně nedůvěřují. Vždyť ani této vrstvě není cizí podlézavost, podkuřování mocným a vyděračství, kterého praktiky dovedou inteligentní lidé uplatňovat i skrývat lépe než většina politiků.

Intelektuálové tedy nejsou málo složitým fenoménem v jakékoliv společnosti. K jejich dobru je však třeba přičíst fakt, že si jsou velmi dobře vědomi toho, že ztráta svobody ostatních společenských tříd znamená jistotu ztráty jejich vlastní svobody, a tím i jejich *raison d'être*. Proto se cítí nucen bojovat proti každému útlačku, i když pochází třeba z rukou jejich vlastního mecenáše.

Nyní jsme však zaznamenali v dějinách ojedinělou událost.

Titíž intelektuálové, kteří se po staletí drželi v pozadí a nikdy nepřešli od svého kriticky šířavého postoje k věcem veřejným do aktivního zápasu za změnu společenských poměrů s nasazením vlastní osoby (snad s výjimkou spisovatelských manifestů), titíž intelektuálové, kteří se nikdy netajili svými morálními odsudky praktické politiky, se v polistopadovém Československu náhle ocitli v situaci, v které nemohli odmítnout členství ve vládách, parlamentech a ústředních orgánech.

A tak vidíme na místech dříve vyhrazených profesionálním politikům hudební kritiky, výtvarníky a výtvarné kritiky, dramaturgy, filmové režiséry a scénáristy, literáty, novináře, historiky umění, rockery a písničkáře, herce, scénografy a sociology a další profese, které politiku nikdy nedělaly a dělat nechtěly. Je to situace vskutku mimořádná a originální. Ještě mimořádnější ji činí to, že po čtyřicetiletém působení dogmatického komunistického systému ve všech sférách společnosti se tito intelektuálové podjali úkolu zavést znovu liberalistické hospodářství a demokratickou formu vlády, kterou sami znali pouze z knih a vyprávění. Heroická to odvaha a nadlidský to úkol!

Uplynul rok od chvíle, kdy intelektuálové na sebe vzali svůj kříž. Ať je to dlouho či nikoliv, vybízí nás to k pokusu zhodnotit, čeho tento paradoxní dějinný pokus dosáhl. Co se tedy podařilo oné destruktivní společenské síle za rok vybudovat?

Odpověď nemůže být jiná než rozpačitá. Od rozkladné síly bychom měli očekávat, že se jí za rok podaří destruovat staré komunistické struktury. To se stalo jen zpola. Dále bylo možno očekávat, že vrstva, jejíž sama existence závisí na zajištění svobody, jí od počátku všemi způsoby upevní. Svoboda je však vratká a má spíše anarchické rysy. Demokracie zůstala formální, hospodářská reforma, která měla být zavedena v polovici r. 1990, je stále věcí zbytečných politických debat a nejméně 200 tisíc protagonistů bývalého režimu nebylo odstraněno. Nacionalistické vášně byly nešťastnou náhodou politikou vyprovokovány, a nikoliv minimalizovány a sudetoněmecká otázka politickým amatérismem znovu otevřena. Nezkoušené politiky nikdo neřídí, neinspiruje a nedrží na uzdě. Ucelený politický a hospodářský plán demokratického Československa nikdo nevypracoval. Soustavná propaganda demokracie a liberálního hospodářského systému neexistuje, ačkoliv by právě intelektuálům mělo být jasné, jak důležitá je komunikace myšlenek mezi vládou a obyvatelstvem. Správní orgány fungují jen zpola, donucovací vůbec ne a z nedostatku energičnosti politické reprezentace si obyvatelstvo počíná robit úsměšky. Jeho nadšení a důvěra, o nichž je známo, že se dají udržet jen omezenou dobu, byly promarněny. Budoucnost bude neskonale těžší, než mohla být.

Nejsou tedy žádná aktiva na kontě první vlády intelektuálů v dějinách? Nechceme-li být nespravedliví, musíme je uvést alespoň na závěr:

Byl poražen totalitní režim a nedošlo k násilí a destrukcím. Byla zavedena demokratická forma vlády a s ní spojené občanské svobody. Proběhly dvoje demokratické volby. Bylo započato s nápravou křivd. Byl učiněn pokus o vyřešení vztahů Čechů a Slováků. Byl zpracován návrh hospodářské reformy, i když zde je zásluha odborníků podstatně větší než intelektuál, kteří její realizaci svými spory spíše brzdí.

To však je také všechno. Ve skutečném vládnutí, v každodenním politickém životě se intelektuálové nijak zvlášť neosvědčili. Nevypracovali koncepci politického rozvoje společnosti, nepředložili národu žádný inspirativní cíl, za kterým by mu stálo jít a nevypořádali se s minulostí. Jsou nerozhodní, nedůslední, málo informovaní, nestálí, hašteřiví a malicherní. Vezou se na káfe prezidenta, který se ukázal být jediným skutečným politikem. Bez něho by byli jen houfem rozhádaných intelektuálů odleva doprava.

Zdá se, že si dějiny občas libují v žertech pochybné příchuti.

FAKULTA

hosté

spolupráce

jubileum pcp

MINISTR ZDRAVOTNICTVÍ B. FIŠER HOSTEM UDĚLENÍ ČESTNÝCH DOKTORÁTŮ UK ZA LÉKAŘSTVÍ

NA NÁVRH 3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY UK BYLY V PÁTEK 27. DUBNA UDĚLENY V PRAŽSKÉM KAROLINU ČESTNÉ VĚDECKÉ HODNOSTI DOKTORA HONORIS CAUSA LÉKAŘSKÝCH VĚD DVĚMA VÝZNAČNÝM ZAHRANIČNÍM VĚDCŮM – PROF. GERDU PLEWIGOVI Z MNICHOVA A PROF. ROBERTU B. TATTERSALLOVI Z NOTTINGHAMU.

Slavnostního aktu ve Velké aule Karolina se zúčastnili nejenom představitelé Univerzity Karlovy rektor prof. I. Wilhelm a prorektor prof. P. Klener a zástupci 3. LF UK, ale také významní hosté z politického života: ministr zdravotnictví prof. B. Fišer, zástupci Senátu a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Nechyběli ani zástupci Akademie věd ČR.

Jak uvedl ve svém laudatiu prof. M. Anděl, je **prof. Dr. med, F.R. Gerd Plewig, FRCS** a přednosta Dermatologické kliniky LMU Mnichov předním a mezinárodně uznávaným německým pedagogem a lékařem v dermatologii, venerologii a alergologii. Ve výzkumné činnosti se zaměřuje na mazové žlázy, akné, rosaceu, fotomedicínu a strukturu a funkci kůže a jeho akademická činnost z něho udělala akreditovaného specialistu pro fyziologii, patofyziologii a choroby mazových žláz. Je autorem, spoluautorem nebo pořadatelem velkých mezinárodních knih na téma *Acne and Rosacea, Dermatologie, Environmental Dermatology, Stratum Corneum, Skin Models*, základní celosvětové postgraduální učebnice *Dermatology and Venereology* (vydání v němčině, angličtině, španělštině, chorvatštině, právě přeloženo do češtiny a slovenštiny). Patnáct mezinárodních dermatologických společností včetně České dermatovenerologické společnosti ho zvolilo za *člena-korespondenta* nebo *čestného člena*.

Prof. G. Plewig velkou část svého života zasvětil snaze o lepší porozumění mezi lékaři celého světa, včetně toho, že založil *nadaci Kreissl-von Coudenhove* na Karlově univerzitě v Praze.

I druhého z oceněných vědců představil shromáždění prof. M. Anděl. Řekl, že **prof. Robert B. Tattersall, MB**, profesor metabolických chorob University of Nottingham, učinil zásadní objev pro genetiku diabetu, když na základě klinického sledování pozoroval zvláštní typ diabetes mellitus, tzv. typ MODY (Maturity Onset Diabetes in Young). Později popsal jeho klinickou genetiku. Tím byla otevřena zvláštní kapitola diabetologie, zabývající se genetikou, později molekulární genetikou diabetu. V současné době je popsáno a molekulárně geneticky i klinicky charakterizováno již 7 podtypů MODY diabetu a MODY typy diabetu slouží jako zvláštní model pro studium genetiky diabetu. Pro celou klinickou medicínu je zásadní, že Robert Tattersall učinil svůj objev na počátku sedmdesátých let na základě klinického pozorování a na podkladě klinického úsudku. Kromě diabetu typu MODY se dr. Tattersall věnoval labilnímu diabetu (tzv. brittle diabetes). Prokázal, že nejčastější příčina lability diabetu není organická, ale že se většinou skrývá v některém psychosociálním faktoru ovlivňujícím život pacienta. Významným přínosem Roberta B. Tattersalla je i zavedení domácího monitorování glykémie.

Díky prof. Tattersallovi trvaly i v období komunismu kontakty mezi českými a západními diabetology. Mj. se zasloužil o navázání spolupráce mezi Nottinghamskou univerzitou a 3. lékařskou fakultou UK, která se později rozšířila i na lékařskou fakultu UK v Plzni. Na Nottinghamské univerzitě strávila studijní pobyt řada univerzitních učitelů a lékařů z Prahy a Plzně. Na 3. LF UK podporuje profesor Tattersall knihovnu letitým zasláním řady časopisů.

Profesor Robert B. Tattersall se zapsal do dějin diabetologie právě svým popisem nového typu diabetu MODY, jehož význam začíná být plně docenován až v posledních několika letech. Je univerzální osobností s hlubokým vztahem k tradici medicíny a jejím dějinám, kterým se také v posledních letech intenzivně věnuje.

MEZINÁRODNĚ O MOŽNOSTECH A RIZICÍCH BIOLOGIE

Pod názvem „Moderní biologie: Možnosti a rizika. Naděje a hrozba“ se ve dnech 5. – 8. května 2001 konala v Praze společná vědecká konference Univerzity Karlovy a Univerzity Heinricha Heineho z Düsseldorfu.

Úvodní přednášku na slavnostním zahájení v pražském Karolinu přednesl prof. Detlef Brandes (SRN), jemuž za jeho pražského pobytu byl udělen čestný doktorát UK. Hovořil na aktuální společenské téma: „Století etnických čistek – nucené přesídlování v Evropě ve 20. století“.

Vlastní odborné jednání probíhalo v Syllabově posluchárně 3. LF UK. Účastníci konference, mezi nimiž byly i čtyři desítky posluchačů mediků z Prahy a Düsseldorfu, vyslechli mj. názory významného německého filozofa prof. Wolframa Hogrebe o pragmacentrismu a londýnského farmakologa G. V. R. Borna o limitech vědy a svobodě bádání. Se zájmem sledovali i další přednášky z lékařské etiky, neurologie, historie medicíny a přírodních věd, stejně jako z práva a filozofie.

K výsledkům konference a k základním otázkám, které kladla, se v rozhovoru pro Mladou frontu dnes (14. 5. 2001) vyjádřil děkan 3. LF UK prof. M. Anděl. Mj. konstatoval, že se v medicíně a moderní biologii „otevívají obrovské možnosti, například diagnostikovat stavy, které se ještě dlouho neprojeví jako nemoc. Otevívají se i reálné možnosti vylepšování lidského genomu, samozřejmě se všemi hrozbami, které to přináší. Ta naděje je už skutečně mnohdy poměrně reálná, zdá se například, že z určité kmenové, embryonální buňky je možné vypěstovat Langerhansovy buňky pankreatu. To je velká naděje pro diabetiky, kteří si zatím musí každý den vpichovat inzulín.“

Prof. Anděl se zabýval i možnostmi zneužití moderních metod a uvedl, že například v Německu se vedou velké diskuse o tom, zda je vůbec možné vylepšovat lidský genom. Tuto diskusi však nevedou podle jeho slov jen lékaři a biologové, ale také filozofové – uvažují například, zda je legitimní dát do genomu takovou informaci, která by zaručila, že by lidé třeba měli stejně citlivý zvuk jako některá zvířata.

Na otázku, jak by měla vypadat česká legislativa, která by tyto problémy upravovala, prof. Anděl odpověděl: „Rozhodně bych zakázal technologie, které by přímo nebo nepřímo vedly ke klonování člověka, a dále vytváření embryí za účelem učinit na nich pokusy. To, co podle mne má být povoleno, se již v podstatě provozuje. Třeba umělé oplodnění mimo tělo matky. Povoleno by, myslím, měl být také výzkum na jednotlivých kmenových embryonálních buňkách.“

Všemu by ovšem měla, jak prof. Anděl zdůraznil, celospolečenská diskuse, jíž by se zúčastnili nejenom lékaři a pacienti, ale také filozofové, etici, duchovní, zákonodárci a právníci.

Dohoda o spolupráci při výuce mediků

Děkan 3. lékařské fakulty Univerzity Karlovy profesor MUDr. Michal Anděl a ředitel Nemocnice Na Homolce Dr. Oldřich Šubrt a Ústavu péče o matku a dítě v Praze-Podolí doc. MUDr. Jaroslav Feyereisl podepsali v Praze 27. března dohodu o spolupráci při výuce studentů medicíny.

Obě špičková pražská zdravotnická zařízení tak získala oprávnění používat označení spolupracující respektive asociované zařízení 3. lékařské fakulty UK. Vyučující z řad jejich zaměstnanců budou mít právo na akademický postup, obě nemocnice získají přístup do různých akademických informačních sítí. Pro studenty 3. LF Univerzity Karlovy pak dojde k rozšíření možností výuky v předních pražských zdravotnických lůžkových zařízeních s vynikajícími kvalifikovanými odborníky i moderními diagnostickými i terapeutickými přístroji. Rozvíjí se též spolupráce na poli vědeckém.

Výuka pregraduálních i postgraduálních studentů lékařství i bakalářských oborů 3. LF UK probíhá v několika předních pražských pracovištích: ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady, Psychiatrickém centru Praha, Státním zdravotním ústavu, FN Bulovka (infekční klinika a klinika pneumologie a hrudní chirurgie) a nově tedy i Ústavu péče o matku a dítě a Nemocnice Na Homolce. Na výuce se dále podílejí i přední odborníci z Akademie věd České republiky.

Na Homolce věří ve spolupráci podnikavých lidí, stimulaci

V rozhovoru pro VNR ředitel Nemocnice Na Homolce MUDr. Oldřich Šubrt poznamenal, že se on sám vrací k výuce mediků, protože již v minulosti působil jak asistenta na 1. LF UK. Dále řekl:

Dospěl jsem k poznání, že ke všem lidem můžete být neupřímní, ale jedinými, ke komu být neupřímní nemůžete, jsou mladí lidé. Na kongresu můžete říci něco, co není úplně pravda, a ostatní to vědí, a nevypískají vás, ale medicí vás vypískají, respektive vám to řeknou přímo do očí. Možnost vyučovat i pregraduální studenty – zatím jsme měli širokou postgraduální výuku - má tedy význam i pro to, aby si lidé v nemocnici obnovili své základní znalosti. A to je strašně důležité, stimuluje.

To ale není jediná věc, kterou si slibujete?

Druhá důležitá věc: setkávají se teď instituce, které se mohou vždycky jenom doplnit, ale navzájem si nekonkurují. A to je zvláště důležité, jak vidíme na příkladu podobných aliancí nebo souručenství ve světě. Například souručenství Voluntary Hospitals v USA sdružuje 900 nemocnic po celém území Spojených států, ale v každém městě to musí být jen taková zařízení, která si navzájem nekonkurují.

A třetí věc, která je zajímavá: všechny naše instituce mají pověst, že jsou netradičním způsobem dobré a na české poměry snaživé. Na dohodě se mi líbí, že dává dohromady lidi, kteří jsou podnikaví, chtějí dělat zajímavé věci a nejsou to typičtí byrokrati.

Jsou-li tyto tři instituce tak úspěšné, jak říkáte, proč se ještě sdružují?

Myslím, že když úspěšní spolu navzájem spolupracují, mohou se teprve potom v novém, propojovaném světě stát opravdu dobrými. Takže je to skvělá věc, jsem velice šťasten. Myslím, že to bude fajn.

V PODOLÍ SE TĚŠÍ NA DALŠÍ MOŽNOSTI A NOVÉ TALENTY

Ředitel Ústavu péče o matku a dítě v Praze-Podolí doc. MUDr. Jaroslav Feyereisl si od smlouvy slibuje rozšíření postgraduální práce o pregraduální výuku – to, že zatím chyběla, bylo podle jeho slov ke škodě věci:

S nástupem studentů se samozřejmě trochu změnila denní náplň práce našich vědecko-výzkumných pracovníků a postgraduálních pedagogů. My sami máme na gynekologii, v porodnici nebo na neonatologických odděleních skutečně co ukázat - máme k dispozici nejmodernější technologie, a zajímavé diagnostické a terapeutické postupy, od těch náročných k těm méně invazivním.

A co nabízíte studentům?

Studenti tak budou mít možnost vidět medicínu na velmi vysoké úrovni, možná dokonce jedné z nejlepších v republice. Naopak od studentů očekávám, že budou svým zájmem a hlavně prací prokazovat, že je mezi nimi nemálo talentů; z mé strany je ten nejvážnější zájem především o identifikaci a nalezení talentů a o jejich získávání pro klinickou, vědecko-výzkumnou a pedagogickou práci. Od spolupráce s 3. LF očekávám také další možnosti rozšíření vědecko-výzkumné práce, a tím i komplexnější péči o naše pacientky. I jejich situace se bude zlepšovat - ať už je to onkologická oblast nebo poruchy fertility.

Ale proč jste se rozhodli ke spolupráci právě s 3. lékařskou fakultou?

3. LF s naším ústavem spolupracuje už dlouhou dobu. Ani náznakem nebyla přítomná nějaká nespokojenost, naopak pokud jsme potřebovali využít diagnosticko-terapeutické možnosti této fakulty, vždycky nám bylo vyhověno. Podepsáním dohody je tato spolupráce, která byla založena především na dobrých interpersonálních kontaktech, korunována a rozšířena na pregraduální výuku. Předpokládám, že i v této oblasti bude stejně kvalitní.

(f1)

Čtyřicet let Psychiatrického centra Praha

V r. 1961 byl založen Výzkumný ústav psychiatrický. Jeho prvním ředitelem byl MUDr. Lubomír Hanzlíček, DrSc., polyglot a polyhistor, pozdější profesor psychiatrie na Lékařské fakultě hygienické a autor jedinečné psychiatrické encyklopedie. Psychiatrie byla na této fakultě od počátku 70. let do 80. let přednášena právě ve VÚPS.

Během své existence ústav poskytl profesní zázemí mnoha zajímavým a významným osobnostem. Kurt Freund, který rozhodujícím způsobem přispěl k pochopení sexuálních deviací, působil po emigraci v Torontu; zemřel 23. 10. 1996. Jaroslav Madlafousek, pokračovatel v práci K. Freunda, je uznávaným odborníkem v oblasti studia nonverbálního chování. Michael Žantovský, někdejší velvyslanec ČR v USA a mluvčí prezidenta republiky, po mnoho let pracoval v laboratoři J. Madlafouska. Z ústavu také vzešli bratři Grofové. Paula Grofa, který nyní žije v Otavě, proslavily zejména studie bipolárních poruch a lithioprofylaxe. Jeho bratr Stanislav působí v Kalifornii a je znám především jako odborník v transpersonální psychologii. Miloš Matoušek, jenž pracoval a opět pracuje v EEG laboratoři PCP, působil po léta v Göteborgu; je předním odborníkem v psychiatrické elektroencefalografii. Jan V. Volavka je vědeckým pracovníkem Nathan S. Kline Institute v Orangeburgu ve státě New York; do světového odborného písemnictví se zapsal zejména studii a monografií o násilném chování. Frank Engelsmann, přední psychometrik a metodolog, působil úspěšně na McGill University v Montrealu. Pracovníkem ústavu byl i

nedávno zesnulý známý surrealista Luděk Šváb. V ústavu též působili známí psychofarmakologové Jaroslav Baštecký a Oldřich Vinař. Byl zde rovněž tým aplikované matematiky a biomedicínského inženýrství, k němuž patřil také pozdější ministr školství Petr Vopěnka a manažer Software 602 Ivan Dvořák.

V roce 1990 došlo ke změně názvu VÚPs na Psychiatrické centrum Praha (PCP) a k opětovnému propojení činnosti centra s výukou psychiatrie na 3. lékařské fakultě UK. PCP je zároveň bází pro výuku psychologie na této fakultě a podílí se na výuce neurověd. Ředitelem Psychiatrického centra je současný proděkan fakulty Cyril Höschl, který byl v letech 1990-1997 jejím děkanem.

Centrum je členěno na deset samostatných laboratoří a úseků:

- Laboratoř patofyziologie mozku
- Laboratoř biochemie a genetiky
- Laboratoř pro výzkum rodiny
- Laboratoř klinické psychofarmakologie
- Laboratoř psychometrických studií
- Laboratoř výzkumu závislostí
- Laboratoř psychiatrické demografie
- Klinika a laboratoř EEG
- Informační středisko
- Hospodářská a technická správa (vedoucí: J. Vitek)

V roce 2000 vyvrcholilo desetileté porevoluční úsilí mnoha nadšenců v ústavu získáním významné podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které na základě výsledků celostátní soutěže přidělilo PCP projekt „Centrum neuropsychiatrických studií“ (CNS). CNS pokrývá jako tři hlavní oblasti výzkumu studium patofyziologie mozku, zobrazovací metody (fMR, MRS, SPECT, PET a s tím související neuropsychologické a kognitivní testy), klinickou neurofyziologii a aplikovaný klinický výzkum (neuroendokrinní testy, vztah serotoninového a glycidového metabolismu, kognitivní funkce, prediktory terapeutické odpovědi aj.). Součástí tohoto programu je i oddělení PET Nemocnice Na Homolce, Fyziologický ústav AVČR, Ústav normální, patologické a klinické fyziologie 3.LFUK a Oddělení magnetické rezonance IKEM.

Psychiatrické centrum Praha je akreditováno jako „Spolupracující centrum Světové zdravotnické organizace“ a podílí se na vydávání celostátního časopisu Psychiatrie.

Ředitele PCP prof. MUDr. Cyrila Höschla, DrSc., jsme se zeptali:

Jak si PCP připomnělo 40 let existence?

Ani vedení PCP (dříve VÚPs), ani jeho zaměstnanci nejsou příznivci nadneseného oslavování, barevných brožur putujících ze schránky rovnou do koše a sebestředných póz. To je podezřelé zejména v resortu, který stále žehrá na nedostatek prostředků. Nemohu vymáhat sponzorskou podporu a milodary, a zároveň si na narozeniny pronajmout sportovní halu. Nicméně 40. výročí založení je vhodným důvodem k připomenutí tradice a k náčrtu dalšího směřování instituce, která je u nás svým způsobem ojedinelá.

Přesto se ke 40. výročí PCP konala 16. května v Praze, v Betlémské kapli, odborná psychiatrická konference. Jak jste spokojen s jejím průběhem a s účastí hostů?

Účast byla naprosto přiměřená rozměru oslav, které byly pojaty oborově. Navíc přišlo několik přátel a příznivců centra z řad učitelů fakulty a představitelů oborů, pozdravit nás přišel náměstek ministra zdravotnictví dr.Pohanka, prezident České lékařské společnosti JEP prof. Jaroslav Blahoš, ředitel odboru vědy a vzdělávání MZČR prof.Tůma, děkan naší fakulty prof. Anděl, byl mezi námi také emeritní prezident Světové psychiatrické asociace Norman Sartorius, bývalí zaměstnanci ústavu a nyníjší profesori v USA a Kanadě Richard Balon, Martin Alda a Paul Grof, dále prof.Matoušek z Göteborgu, šéfové psychiatrických klinik z 1. LF UK, Hradce Králové a Brna a mnoho dalších včetně sester a studentů. Od rána do pozdního odpoledne probíhaly odborné přednášky, večer byl koncert Talichova komorního orchestru. Na odborném programu bylo asi 80 - 100 lidí, večer pak minimálně dvakrát tolik. Při slavnostní příležitosti předal pan děkan Anděl s vtipným a trefným proslovem Psychiatrickému

centru Praha medaili 3.LFUK. O hladký průběh setkání se zasloužili všichni, kdož přiložili ruku k dílu, a také sponzoři, kteří je svým příspěvkem umožnili. Strážným andělem a hybnou silou byla paní Hana Novotná, která to celé prakticky sama organizačně připravila. Myslím, že spokojeni byli všichni se vším, až na akustiku mluveného slova v Betlémské kapli, kterou lze ovšem těžko přestavět. Prožitek celého dne a zejména koncertu (Mozart, Bach, Suk, Dvořák) byl však prostředím kaple bohatě vynahrazen.

Které přednášky Vás nejvíce zaujaly – a čím?

Norman Sartorius mluvil o posuvu v postavení psychiatrie ve společnosti, shrnoval její vývoj ve 20. století. Jeho poznámky, vtípky a nápady jsou vždy vzrušující svou neobvyklostí, originalitou a jemnou ironií včetně půvabných příkladů: "Co si společnost myslí o účinnosti léků a psychoterapie, vidíte na Olympijských hrách. Když najdou sportovci jen molekulu efedrinu, ihned ho diskvalifikují. Ale když má s sebou tři psychology, kteří mu provádějí brainwashing, tak je to naprosto OK." Richard Balon srazil sebevědomí výzkumníků v psychiatrii k bodu mrazu: vše z toho, čím se psychiatrie chlubí, je výsledkem jiných disciplín, ne psychiatrie. Nic se nevymyslelo, pokrok v praxi skoro není, schizofrenie zůstává záhadou, mediátorová mytologie nám nevysvětlí, co se v duši děje. Miloš Matoušek k tomu přidal ještě poukaz na praktickou nemožnost rozlišit, co je a co není normální. Použil k tomu kouzelných starých studií EEG. V odpoledním bloku zavládla jiná atmosféra: Paul Grof ukázal na datech z vlastních studií, že to, co se možná dědičně přenáší z generace na generaci, není ani tak obsah psychopatologie (tedy diagnóza), ale způsob, jakým systém osciluje, jakým mu fungují zpětnovazebné mechanismy, jak je plastický. To znamená, že když děti bipolárních pacientů trpí jinými poruchami než bipolární depresí, avšak také epizodickými, může to být tím, že se dědí "sklon k epizodičnosti" průběhu. Martin Alda předvedl fascinující nová data svých genetických studií (citlivost k lithiu možná souvisí s polymorfismem na 4 chromosomu v oblasti genu pro M,N krevní skupiny). Závěrem měl fascinující vystoupení dr.Horáček ze 3. LF UK a PCP o neuronálních sítích a matematických i animálních modelech rozvoje psychózy včetně ověřování hypotéz s využitím PET zobrazení mozků u lidí.

Co ředitel PCP, považujete za nejdůležitější v práci Centra v příštím období?

Alespoň takové emoční, pracovní a finanční podmínky jako dosud, prosperující stát okolo a neutuchající nadšení všech kolegů a postgraduálních studentů, které v PCP máme a kteří jsou všichni skvělí a jsem na ně hrdý.

STUDENTI
NASLOUCHAJÍCÍ
TVOŘÍCÍ

Filozofové mezi mediky

MILAN MACHOVEC O FILOZOFII JAKO HLEDAČSTVÍ

Na pozvání studentského sdružení Trimed navštívil naši fakultu 12. března 2001 významný český filozof prof. Milan Machovec, aby zahájil sérii mimořádných přednášek o filozofii. V úvodu zdůraznil význam tohoto humanitního oboru pro lékaře a vysvětlil, že termín filozofie, složený z řeckých slov „miluji“ a „moudrost“, chápe jako výraz pro hledačství; poznamenává, že jen idioti jsou se vším spokojeni, a proto nic nehledají. Naproti tomu lidé s vyšším IQ jsou neustále znepokojeni nejrůznějšími problémy - chtějí například vědět, zda je to shluk náhod, že vznikl vesmír a jakým způsobem vznikla naše Země. Pokud je ve vesmíru skutečně život, pak bude podle prof. Machovce nejspíše daleko; kdyby byl blízko, již by asi mimozemšťané dali o sobě vědět. Od roku 1945 upozorňujeme na sebe atomovými výbuchy, a všechny živé bytosti ve Vesmíru by muselo znepokojit, kdo dělá takové „psí kusy“.

V další části přednášky se Milan Machovec zabýval vznikem základů vědy, jež dává do souvislosti s dělbou práce, k níž v lidské populaci dochází zhruba před 3-4 tisíci lety. V té době spojují lidstvo různé mýty, jak dokazují řecké nebo indické eposy. Zvláštní pozornost patří Homérovi, který svými hrdiny vytváří určité lidské typy – Achilleus je vzorem statečnosti, Penelopé vzorem manželské lásky. V době, kdy vznikají obchodní kolonie, přestávají již tyto mýty stačit, lidé hledají něco jiného, co je spojuje. V 5. století před Kristem dospívají k názoru, že základem všeho je člověk; je to v době rozmachu Řecka, kdy v Athénách už žije půl milionu obyvatel, což klade nároky i na uspořádání společného života: vzniká soudnictví, etika, poetika. V této souvislosti poukazuje prof. Machovec na zásadní rozdíl mezi poezií – ta zobrazuje lidské typy (podobně jako později Shakespeare svým Hamletem nebo Goethe svým Faustem) - a mezi vědou, která zkoumá fakta.

Když poté hovořil o středověku, vyzdvihl prof. Machovec význam M.J. Husa, který se jako první z náboženských reformátorů odtrhl formálně od Říma názorem, že katolická církev je správnou institucí jen tehdy, jedná-li skutečně jako „nevěsta Kristova“.

Dále si prof. Machovec povšiml významu Koperníka, Keplera, Galileiho a Giordana Bruna a poukázal rovněž na odlišné zaměření filozofie v různých zemích: zatímco v Německu byla spíše spekulativní, nepolitická, ve Francii byla podobně jako u nás propojena s politikou a s bojem za svobodu.

V závěru přednášky vyslovil prof. Machovec názor, že člověk není korunou vývoje, protože vznikl vlivem genetické mutace. Za největší chybu lidstva považuje jeho neustálý boj o moc, což označil za „selekcí uvnitř druhu“. Podle profesora Machovce lidstvu nyní hrozí „pět rychlých smrtí“: ekologická hrozba způsobená ničením lesů, dále skleníkový efekt, toxikomanie a narkomanie, nebezpečí pandemií a konečně nebezpečí planetární – zavlčení škodlivých látek z vesmíru na naši planetu.

ZDENĚK NEUBAUER O GENECH

V pondělí 2. dubna měl na 3. LF UK přednášku významný biolog a teoretik vědy, prof. PhDr. RNDr. Zdeněk Neubauer, DrSc. Prof. Neubauer vystudoval biologii a filozofii, je autorem 300 odborných článků a 15 knih (např. O Přírodě a přirozenosti věcí, Svatojánský výlet, Tao biologie). Hovořil na téma Geny a memy – bezohlednost versus vstřícnost.

Byla to již druhá přednáška malého cyklu, kterou studenti lékařské fakulty si zorganizovali sami, aby i při studiu biologických a lékařských věd měli větší kontakt s vědami humanitními, jako jsou filozofie, sociologie, teologie atd. Požádali proto o jednorázovém přednášky vynikající profesory humanitních fakult Univerzity Karlovy. Pozvání k těmto akcím adresovali nejenom posluchačům fakulty, ale i pedagogům, lékařům, sestřičkám a sanitářům z FNKV – přesto však to byli právě studenti, kteří zasedací místnost, v níž se přednášky konaly, zcela zaplnili.

Tomáš Halík o ateismu

V malém cyklu humanitních přednášek zavítal v den sv. Jiří, 24. dubna na naší školu další významný host – prof. PhDr., ThDr. Tomáš Halík.

Hovořil na téma Ateismus jako náboženská zkušenost moderního člověka. Hned v úvodu však oponoval názoru, že Česká republika je jednou z nejateističtějších zemí. Podle jeho slov je naše společnost spíše nábožensky zanedbaná. Za údajným ateismem se někdy skrývají jen proticírkevní postoje a předsudky. Náboženství podle prof. Halíka nepředstavuje jen nějaký „světový názor“, nýbrž důležitou dimenzi lidského života, antropologickou a kulturní konstantu. Nikdy v dějinách nebyla kultura bez náboženství. Ateismus není hlavním protikladem křesťanské víry – tím je modlářství, které T. Halík označil za smrtelného nepřítele, s nímž biblická víra vždy vedla největší zápas – a jako příklad moderního modlářství uvedl uctívání Führera nebo Strany.

Dále se prof. Halík věnoval rozlišení různých typů a motivů ateismu a zdánlivého ateismu. Něco jiného je náboženská lhostejnost, něco jiného primitivní materialismus, něco jiného kritika naivních náboženských představ, něco jiného existenciální protest proti zlu a absurditě světa a pocit „zatemnění smyslu života“. Ukázal, že i víra – například v pojetí španělské mystiky – je především cesta, jejíž součástí je také „temná noc“, duchovní krize, pocit Boží vzdálenosti a mlčení. To, co Nietzsche vyjádřil slovy „Bůh je mrtev“, není neznámé hluboce věřícím lidem – svědčí o tom i Kristova slova na kříži „Bože můj, proč jsi mne opustil?“ - pouze nepovažují tento okamžik temnoty za poslední a definitivní.

Když potom věnoval pozornost vztahu vědy a víry, zdůraznil, že věda je důležitý nástroj poznání, ale není jedinou cestou k pravdě. Myšlenka Boha neodporuje rozumovému přesvědčení, avšak Bůh jako poslední tajemství života se vymyká možnostem popisu lidskými racionálními pojmy a představami, víra vždy předpokládá odvahu vkročit s důvěrou do prostoru, nezajištěného racionálně plně verifikovatelnými důkazy.

V odpovědi na otázku, zda je možný absolutní ateismus, T. Halík mj. řekl, že náboženství je trvalá dimenze lidského života a myšlení („člověk je nevyhléditelně náboženský“), avšak tato dimenze může být naplněna jinými než tradičně náboženskými obsahy. Poznamenal přitom, že představa Boha se často i v průběhu života jednotlivce mění – jiná je v dětství, jiná v dospělosti či chvílích umírání.

Studenti se zajímali také o to, zda ve společnosti nevzniká po víře v Boha vyprázdněný prostor a co jej vyplňuje. V této souvislosti poukázal dr. Halík na „pseudonáboženské“ rituály sportovních fanoušků, poklekajících při vítězství národního týmu nebo volajících „Hašek je Bůh“. Upozornil též na zvláštní pseudomystickou atmosféru rockových koncertů, plnou kouřových clon a světelných efektů, i na vliv médií, která podobně jako kdysi tradiční náboženské systémy ovlivňují styl myšlení a života, nabízejí obecně sdílené symboly a hodnoty a jsou arbitry pravdivosti, utvářejí společný duchovní svět. Prof. Halík připomněl rozbor současné sociologie, podle nichž křesťanská víra postupně opustila tradiční sociální roli náboženství a přelila se spíše do privátního života, do oblasti etiky a spirituality, stala se „neviditelným náboženstvím“. Dějiny kultury jsou plné radikálních proměn náboženství i různých podob křesťanství a tyto dějiny v žádném případě nekončí – i blízká budoucnost může podle T. Halíka přinést mnohá překvapení na světové duchovní scéně.

STUDENTSKÉ ČAJE

V letním semestru tohoto akademického roku pokračovaly oblíbené středeční čaje Trimeđu, na kterých besedují studenti se zajímavými a významnými osobnostmi.

V polovině dubna tak mezi ně přišla místopředsedkyně Senátu PČR doc. MUDr. Jaroslava Moserová, DrSc. Pro „dospělé“, pedagogy a lékaře, nebyla nikterak neznámou osobností – mnozí si ji pamatují jako svou kolegyni, která absolvovala v roce 1955 lékařskou fakultu a od roku 1960 pracovala 30 let na oddělení popálenin a působila i na naší fakultě. Po listopadu 1989 odešla do politiky – nejdříve jako místopředsedkyně České národní rady, posléze jako velvyslankyně v Austrálii a na Novém Zélandu. Nyní je místopředsedkyní Senátu a prezidentkou Generální konference UNESCO.

Studenti se v besedě zajímali i o další aktivity MUDr. Moserové, jako jsou její překlady z angličtiny, autorství divadelních her a v neposlední řadě i ilustrace několika dětských knížek.

ČERNÁ HODINKA S FOTOREPORTÉREM

Jan Šibík je od r. 1992 fotoreportérem časopisu Reflex. Je vždy tam, kde se něco děje – ve Rwandě, v Palestině, na Balkáně, v Turecku... V roce 1999 vzbudila pozornost jeho výstava fotografií ze Sierra Leone. Za svou práci získal mnohá ocenění – v soutěžích Czech Press Photo (každoročně), Fujifilm Press Photographer (1997, 1999), atd. O svých reportážních cestách napsal knihu „Kdyby všechny slzy světa“. Pravidelně pořádá výstavy a besedy po celé republice.

Středeční čaj Trimeđu, který se konal v druhý květnový den, připomínal černou hodinku: v setmělé zasedací místnosti děkanátu naslouchali studenti nejenom vyprávění svého hosta, fotografa Jana Šibíka, ale prohlíželi si též promítané snímky, jež pořídil za svých cest po neklidných částech světa.

Mohli se tak v duchu přenést do Čečenska a spatřit rozstřílený palác, před nímž se ruští vojáci fotografují jako před svou dobytou trofejí – a viděli i ruské zajatce, kteří se více než svých vězňů z Čečny obávali návratu k vlastním jednotkám, které je budou považovat za zrádce a kapitulanty.

Pohlédli do tváří Jordánců, propadajících beznaději při úmrtí oblíbeného krále Husajna, i rozčilených rumunských horníků, které cestou do Bukurešti za vyššími platy zastavily policisté a vojáci. Viděli dokumentární záběry ze slovenských oslav vyhlášení samostatnosti, stejně jako polonahé voliče prvních všeobecných voleb v JAR v roce 1992.

Většina snímků Jana Šibíka však zachycovala skutečnou lidskou tragédii, ať už šlo následky povodně v Troubkách, tak především o oběti bezmezné bídy a hladomoru v Súdánu. Nejoťřesněji působily záběry zubožených dětí – sice pověstné snímky malých válečných invalidů ze Sierra Leone jsme neměli příležitost vidět, zato jsme mohli jak v záběrech, tak z fotografových slov poznat osudy rumunských dětských narkomanů, žijících doslova v kanálech a chlapců a děvčat z Brazílie, přebývajících na plážích a živících se krádežemi, či školáků z Albánie, pro něž jsou funkční granáty a samopaly běžnou hračkou.

Ne všechny příběhy však byly tragické. Za cesty po Somálsku se Jan Šibík dostal i do bohem zapomenuté vesnice, kde ho obklopile stovky dětí, stále cosi skandujících v místním nesrozumitelném dialektu. Teprve později se dozvěděl, že celou dobu, co ho provázely, křičely: **Vítáme vás!**

Když se potom, už při rozsvícených světlech a uklizeném projektoru studenti – a sešlo se jich více než čtyřicet – zajímali o vnitřní fotografovy pocity, světil se jim Jan Šibík s tím, jak se mu při cestách změnil žebříček hodnot. Uvědomuje si například, že moci si rozsvítit není vždycky samozřejmostí a že jsou místa na zemi, kde ani za dolary se jídlo nepořídí – leda pár sušených kořinek nebo lístků na tržišti. Na co se však v žádném případě přivyknout nedá, to je pohledu na mrtvé a raněné. Přesto by se Jan Šibík jinému, i třeba lépe hodnocenému žánru věnovat nechtěl – říká, že nechce fotografovat hory a květiny, že chce fotografovat lidi a zachytit důležité události.

(f1)

Foto J. Sibik, www.sibik.cz

STUDENTI VYSTAVUJÍ

V tomto letním semestru uspořádal Trimed také dvě výstavy, kde se představili studenti jako autoři výtvarných děl.

První expozice soustředila čtyři desítky obrázků: od realisticky zpodoběných květů různých rostlin přes kresby koní, zhotovené tuší a olej psa v uniformě, až po surrealistické a symbolistické výjevy. Některé z vystavených obrázků uveřejňujeme v tomto čísle časopisu.

Druhá studentská výstava byla druhým ročníkem loňské úspěšné soutěžní přehlídky fotografií, nazvané Cvak. Také letos byla rozdělena do několika kategorií: Dětské úsměvy, zvířátka, přírodní kouzla, volný čas, medicínské momentky. Vítězné snímky uveřejníme v příštím, podzimním čísle VNR.

Krátké pojednání o vzniku a působení DIVADELNÍ SPOLEČNOSTI KLOBÁSA

Společnost KLOBÁSA vznikla, to je jisté. Stejně jako v dávné historii vznikla nejdříve SPOLEČNOST a posléze teprve KLOBÁSA, bylo tomu tak i v našem případě.

Hrou osudu byla většina členů souboru již v prvním ročníku shromážděna, nebojím se říci, ze všech koutů republiky, přímo do jednoho studijního kruhu naší fakulty, kruhu číslo 4. Později v souvislosti s naší činností pocítili jsme potřebu vyjádření sounáležitosti ve společném jménu. Náhoda, lehce modifikovaná našim čelným představitelem, přihrála nám poněkud zemitý a lidový název KLOBÁSA. Jako lidé a k tomu nevyčválení, ztotožnili jsme se s ním však velmi snadno. S posunem naší působnosti do oblasti činohry octlo se v názvu společnosti další slovo – DIVADELNÍ.

Jak jsem již naznačil, naše činnost vyrůstá především ze vzájemné náklonnosti a její podoba má nejednu tvář. Předpokládám, že většina čtenářů naší společnost zná díky tomu, že zhlédli některé z představení nebo se o něm alespoň doslechli.

Pojednám proto nyní krátce o všem, co se nám zatím podařilo uvést na prkna. Nemohu na začátek nezmínit jméno opěvovaného již autora všech našich kusů, kterýžto mnohým z nás touto svou invencí otevřel dveře k rozvinutí netušených hereckých talentů. Ano, Štěpán Jelínek, to je motor, bez kterého by pro nás koordinačně tak náročná činnost, jako je divadlo, vůbec nebyla možná.

Hráli jsme doposavad tři pohádky, z nichž tři se dočkaly své vlastní reprízy. Nikdy jsme zatím nehráli dvakrát na stejném místě – začínali jsme v soukromí horské chaty při příležitosti lyžařského kurzu v 1. ročníku, až jsme se po třech letech propracovali do takového stánku, jakým je Syllabova posluchárna na 3. LF UK.¹ Uvedli jsme pohádky: 1. Jak se Kuba králem stal a za ženu dostal princeznu, 2. O nemocném království a 3. Král se vším všudy (muzikál).

Ti, kteří sledovali všechna představení, jsou-li tací, vědí, že skladba kusů je vždy podobná, ovšem dochází zde k malým inovacím a proměnám, které si díky široké herecké základně můžeme samozřejmě dovolit. V posledních měsících se dokonce na naše (zdravé) jádro nabalili jedinci z jiných, kruhů, zejména osmého, z nichž někteří se již významně při poslední příležitosti podíleli umělecky. Označil bych naši společnost jako kytici v rozkvětu a paradoxně již hojně plodící.

Tak, a to je zhruba vše. Mějte se dobře a těšte se, co vám zase někdy zahrajeme za divadlo.

Za DSK inventář Jakub Folvarčný

---

¹ V druhý den po jarní rovnodennosti, tedy 22. dne měsíce března L. P. 2001 za pozorného zájmu diváků, kteří škamny v posluchárně zcela zaplnili. Pozn. red.

ZDRAVOTNICTVÍ
JAKÉ FAKULTNÍ NEMOCNICE?

Pracovní setkání vedení lékařských fakult ČR a SR

Hradec Králové, 20.-21. 11. 2000

SEKCE DĚKANŮ

K postavení fakultních či univerzitních nemocnic přítomní zopakovali svůj jednoznačný názor, aby fakultní nemocnice byly transformovány na obecně prospěšné společnosti, resp. veřejnoprávní společnosti. Takto by bylo sjednoceno právní postavení lékařských fakult a fakultních nemocnic. Ve správních radách fakultních resp. univerzitních nemocnic by měly být významně zastoupeny univerzity a fakulty. Správní rady by měly jmenovat ředitele a další vrcholový management nemocnic.

SEKCE TAJEMNÍKŮ

Stanovisko k materiálu zpracovanému ekonomy Sdružení fakultních nemocnic k problematice finančních vztahů mezi lékařskými fakultami a fakultními nemocnicemi ze dne 11.5.2000:

Předložený materiál je zpracován zcela jednostranně, bez vědomí lékařských fakult a bez spolupráce s nimi.

V předloženém materiálu je zcela opomenut přínos fakult, který vkládají do fakultních nemocnic. Tento přínos se týká např.:

- Maximální odborné erudice univerzitních lékařů
- Řada klinik by bez svých školských pracovníků vůbec nesplnila podmínky pro to, aby mohla být nemocnicí 3. typu
- Některé kliniky by bez školských pracovníků vůbec nemohly být provozovány.

Dále je třeba zdůraznit, že fakultní nemocnice ve svém materiálu opomněly plně zohlednit finanční přínos školských lékařů v bodových výkonech FN. Objem práce vykonávané ve vedlejších úvazcích neodpovídá objemu práce, kterou nemocnici přinášejí.

Díky svému postavení FN získávají finanční prostředky na nákup špičkových technologií a zařízení včetně snazšího přístupu ke grantovým prostředkům, a to jak z grantových agentur v ČR, tak od mezinárodních organizací.

Nemocnice si zřejmě zcela neuvědomují celkový komplex výhod, který získávají díky tomu, že nesou název fakultní.

Z komuniké o jednání

PROČ CHTĚJÍ DĚKANI ZMĚNIT POSTAVENÍ FAKULTNÍCH NEMOCNIC,

vysvětluje děkan 3. LF UK M. Anděl

Historie pokusů změnit právní postavení fakultních a dalších velkých nemocnic se táhne od počátku 90. let, kdy fakultní nemocnice, tehdy řízené KÚNZ, byly převedeny pod MZ jako organizace přímo řízené. Pominu-li důležitý fakt, že FN byly fakticky zrovnoprávněny s resortními ústavu MZ, došlo z hlediska uspořádání státní správy k dosti neobvyklému kroku – místo pohybu od centra znamenal tento krok zřetelnou centralizaci. MZ začalo řídit nemocnice nejen v Praze, ale i v městech vzdálených více než 200 km.

Proč vlastně chtějí děkani a další pracovníci v nemocnicích změnu právního postavení FN? Základním cílem univerzitních pracovníků je dosažení stabilní struktury FN umožňující klidný a vyvážený rozvoj dané nemocnice. Děkani požadují, aby nemocnici spravovala správní rada s významným zastoupením fakulty, resp. univerzity. Správní rada by vybírala ředitele a další členy vrcholového managementu a rozhodovala zejména o rozvojových plánech nemocnice a o personálních otázkách, především o obsazení míst přednostů klinik, na která by spolu s děkanstvím vypisovala konkursní řízení. Je možné, že by podobně jako v Německu měli být ředitelé dva: lékařský ředitel, zodpovědný především za kontrolu kvality péče a ekonomický ředitel, manažer hospodaření nemocnice....

Stejně jako většina děkanů se domnívám, že forma veřejnoprávní instituce by byla pro budoucí fakultní či univerzitní nemocnici nejvhodnější. V současné době stále ještě probíhá transformace naší společnosti. Je jisté, že pro výrobní podniky či podniky poskytující mnohé služby je nejvhodnější právní formou postavení soukromé instituce. Stejně je jisté, že řada funkcí musí zůstat státu: kromě základní sítě základních a středních škol sem jistě patří armáda, policie, státní zastupitelství, soudy, věznice, silnice atd. Z hlediska zdravotnictví vidím jako typicky státní instituci například hygienickou službu. Všichni jistě chceme, aby stát garantoval některé činnosti spojené s výkonem hygienické služby. Typickou státní institucí je Státní ústav pro kontrolu léčiv a zřejmě také Státní zdravotní ústav. Postavení fakultní či univerzitní nemocnice by mělo být předmětem důkladné a otevřené diskuse. V našich podmínkách by asi neměla být soukromou. Zda má být státní, či veřejnoprávní, je možným předmětem diskuse, v Evropě můžeme najít různé typy jejich postavení. Ze zkušenosti z vysokých škol víme, že veřejnoprávní instituce jsou přeci jen flexibilnější a stát je ovládá především cestou zákona, nikoliv cestou přímých, občas i subjektivně velmi zabarvených zásahů. V žádném případě by neměla univerzitní nemocnice patřit univerzitě, ta by ji snad mohla jako veřejnoprávní instituci založit. Ale ať už to bude státní či veřejnoprávní instituce, určitě by měla být spravována správní radou s jasnými právy, ale také jasnou odpovědností.

Občas se objeví názor, že vznik veřejnoprávní fakultní či univerzitní nemocnice představuje tunelování státního majetku. Domnívám se, že jde o obavu lichou a že lze zákonem podobným jevům zabránit. Stát může uplatňovat svůj vliv ve veřejnoprávních a nakonec i soukromých institucích především pomocí předpisů o akreditaci kladoucími na prvé místo kontrolu kvality. Podobně jako v mnoha dalších zemích může stát ovlivňovat fakultní nemocnice dotačními podporami. Tento systém funguje dobře v USA, kde státní dotaci dostane pouze nemocnice, která přijímá nemocné bez ohledu na jejich rasu, náboženství a duševní či fyzickou invaliditu. Podobně je v USA a dalších zemích prováděna kontrola kvality péče. Při jejím zhoršení nemocnice ztrácí např. dotace či oprávnění postgraduálně doškolovat. Stát si tedy může zajistit ve veřejnoprávních institucích svůj vliv nikoliv přímo, ale nepřímými instrumenty.

(Anděl, M.: Ve fakultních nemocnicích je třeba dělat uvážené, ale důsledné restrukturalizační kroky. Zdravotnické noviny, 2001/6????: Kráceno.)

Ministr zdravotnictví Bohumil Fišer pro VNR řekl:

Nemám signály o vůli ke změně

Podle návrhu zákona o zdravotnickém zařízení by se v podstatě nic neměnilo na tom, že fakultní nemocnice řídí současně ministerstvo školství a ministerstvo zdravotnictví. Je to tak v pořádku?

Tam, kde se setkají lidé, kteří jsou schopni spolu dobře komunikovat, je to vynikající. Uvedu příklad Fakultní nemocnice u Svaté Anny v Brně: děkan mi řekl, že má nejlepší kontakty s paní ředitelkou a paní ředitelka řekla, že se jí s panem děkanem spolupracuje výborně. Čili tento systém někde funguje naprosto bez problémů. Myslím, že podobná situace je i v řadě dalších fakultních nemocnic. Někde jsou sice určité problémy, ale tyto problémy se velmi těžko řeší legislativní úpravou. To, z čeho mám obavu, je zavedení systému univerzitních nemocnic; kdyby veřejná vysoká škola byla vlastníkem nemocnice, mohly by v okamžiku smlouvy s pojišťovnou začít potíže, protože škola pochopitelně má své povinnosti - výuku mediků a výzkum, ale nemá povinnost pokrýt službami určitou oblast. A tak by teoreticky mohlo dojít k tomu, že by u některé služby, která není pojišťovnou dostatečně financována, nedošlo k uzavření smlouvy, protože rektor by řekl jsem pověřen k tomu, abych vychovával mediky, abych organizoval výzkum, ale ne k tomu, abych zajistil zdravotní službu. Na to je pojišťovna, musí dát víc.

Ovšem to je při financování nemocnic jenom z jednoho zdroje, ale co byste říkal tomu, co navrhuji leckteří profesori nebo i klinici, aby bylo vícezdrojové financování – to znamená, že by peníze do nemocnic šly nejen ze zdravotnictví, ale i ze školství a případně z nějakých dalších zdrojů?

Ty zdroje jsou ale omezeny! My vlastně už teď máme vícezdrojové financování - jednak jsou nemocnice financovány z pojišťoven, to je hlavní zdroj, jednak jako přímo řízené organizace dostávají některé dotace v rámci kapitoly ministerstva zdravotnictví. Třetím zdrojem, který trochu přispívá, je bezplatná konzultační činnost učitelů vysoké školy, protože ti současně tím, že v nemocnicích provádějí výzkum, zavádějí nové metody a tím zároveň též něco přinášíjí..

U pedagogů vysokých škol i u některých kliniků se setkáváme ještě s jednou námitkou. Říkají, že vlastně je v těchto nemocnicích dvojitý řízení a také dvojitý druh zaměstnanců a že právě proto někdy dochází k určitému pnutí.

Osobně si dovedu představit, aby byly fakultní nemocnice ve vlastnictví veřejné vysoké školy a byl bych také pro to, ale mám obavy, že za současného stavu financování by to mohlo vést k určitým problémům. A řeknu proč: v současné době všechny nemocnice provádějí některé služby, které jsou relativně hodně hrazeny pojišťovnou, a tím vytvoří určitý zisk, ze kterého hradí ty služby, které pojišťovna neplatí v potřebné míře. Čili nemocnice jako taková má vyrovnanou bilanci, ale její jednotlivé činnosti vyrovnanou bilanci nemají.

Ale kdyby si také pacienti na něco připláceli, to byl další zdroj.

To je samozřejmě možné, ale já nesouhlasím s tím – a to je politická otázka, aby si lidé připláceli na výkony, které souvisejí s kvalitou života nebo s délkou života. A nadstandardní pokoje už možné jsou, ale za ubytování v nich se získává jen nízká částka.

Ale řekněme umělé klouby, implantatace kyčelních kloubů?

Implantace kyčelních kloubů je to, co velmi podstatně ovlivňuje kvalitu života, a z toho důvodu to musí být podle mého politického přesvědčení plně hrazeno ze zdravotního pojištění veřejného. Mohu uvést jiný příklad – kosmetické operace na plastické chirurgii, ale to je už možné i teď.

Mám ještě jednu otázku: na 1. LF UK se objevila iniciativa, která požaduje, aby profesori měli přímo v nemocnicích umožněny soukromé praxe, takže by mohli mít své vlastní platící pacienty.

Tomu náš právní řád nebrání. Rozhodnout o tom ale musí dva lidé - ředitel nemocnice a děkan lékařské fakulty; musí uvážit, zda to bude pozitivní krok pro tyto instituce. Musí rozhodnout, jestli se přednosta kliniky má víc věnovat klinice, anebo jestli se také bude věnovat soukromé praxi.

Anebo také jestli nemá raději odejít někam do soukromí nebo do ciziny..

Řekl bych, že to, o čem hovoříte, to není v celé řadě západních zemí. Prostě uvedu příklad z Insbrucku. Prof. Bodner mi řekl: já nemám soukromou praxi.

Jenže oni tam jsou více placeni.

Že jsou víc placeni, to ano.

Úplně poslední otázka – pane ministře, jak předpokládáte, že asi parlament nakonec postavení fakultních nemocnic schválí?

Nechci dělat prognostika. Zatím nemám žádné signály o tom, že by existovala velká vůle to nějakým způsobem změnit.

M. FLEISSIGOVÁ

ŘEDITEL VŠEOBECNÉ FAKULTNÍ NEMOCNICE MUDR. MARTIN HOLCÁT PRO VNR: REFORMA ZDRAVOTNICTVÍ NEPROBĚHLA

Při pohledu na komuniké z listopadového setkání děkanů lékařských fakult se ředitel VFN v Praze M. Holcát netajil se svou nespokojeností: namítal, že plně nevystihuje průběh jednání, jehož se také zúčastnil a poukazoval na to, že se vedením nemocnic s děkany podařilo dospět k určitému kompromisu. Zvláště však zdůraznil, že nejde pouze o vztah mezi školou a nemocnicí, ale o to, že celkově jsou fakultní nemocnice jako takové ohroženy. Říká, že nemocnicím vzniká i vysoká vnitřní zadluženost, a proto nejsou schopny naplnit například atomový zákon nebo zajistit moderní přístrojovou techniku. Připomíná také, že do zahraničí, soukromí nebo i do okresních nemocnic odcházejí kvalitní lidé a jako příklad uvádí stomatologii, kde věkový průměr pedagogů dosahuje přes 60 let. MUDr. Holcát rovněž nesouhlasí s tvrzením, že pro nemocnici je výhodou mít ve svém názvu slovo „fakultní“, s určitou ironií tvrdí, že dnes je ekonomicky výhodnější být okresní nemocnicí, mimo jiné i proto, že na rozdíl od fakultních mají mnohé z nich své poslance a některé i bohaté sponzory. Ředitel VFN říká:

Školy podceňují situaci, neuvědomují si kam se fakultní nemocnice řítí. Zatím pořád všechno funguje, ale já cítím, že situace kritická je. Spolu s námi jsou ohroženy i lékařské fakulty a kvalitní výuka nových lékařů. Jsme v každodenním sporu s pojišťovny, dodnes (*rozhovor se konal 20. 4. tr. – pozn. red.*) nemáme smlouvu s VZP na 1. pololetí. Máme navýšeny platy – celkově o 26 % tarifních platů, což je navýšení rozpočtu o téměř 10 %. Firma, která zvýší rozpočet o 3-5 %, musí tento krok pokrýt zvýšenou výkonností, produktivitou, penězi. Nárůst našich nákladů díky nárůstu platů představuje 10 %, a nemáme ho pokrytý ničím. Snažíme se o zvýšení efektivity, šetření, snížení nákladů, ale v příjmové složce existuje historicky daný paušál, který lze těžko ovlivnit. Navíc se neustále mění ekonomická pravidla. To je zásadní problém.

▪ **Nevyřeší to připravovaný nový zákon o zdravotnickém zařízení?**

Myslím, že tento zákon nebude přijat. Hodně bych se divil, kdyby přijat byl. Nevyřeší to. Neřeší přebujelost sítě, hierarchii v odměňování za výkony, je tam určitý pokus, ale neřeší zásadní problém. Neřeší ani vícezdrojové financování fakultních nemocnic.

▪ **Pokud vím, počítal byste se všeobecným zdravotním pojištěním a také s prostředky ze školství. Jaké další zdroje by se daly sehnat? Byla by to spoluúčasť pacientů? Sponzorské dary?**

O spoluúčasti pacientů jsem samozřejmě přesvědčen, ale ta není v politickém programu vlády. Nemyslím, že by byla přímo výrazným finančním přínosem, ale jejím hlavním úkolem by měla být funkce regulační. Spoluúčasť nelze ale určitě zvyšovat do enormních částek, myslím, že by šlo o 20-25 %. Přitom je nutné počítat i se sociálním vyrovnáním pro pacienty, kteří by na péči neměli. Co se týče sponzoringu, je minoritní; zásadní věci nepokryje - to jsou desetimilionové položky. Na nemocnici nelze nasbírat ze sponzorských darů. Nicméně jsou významné, jsme za ně vděční, bez nich by nemocnice byla na tom hůře.

▪ **Tady zřejmě pořád chybí dotažení reformy zdravotnictví.**

Ucelená reforma zdravotnictví neproběhla. Zásadní je sladění hierarchie péče s hierarchií odměňování. Druhou věcí je fakt, že fakultní nemocnice vytvářejí určitou nadhodnotu tím, že vychovávají lékaře pro dalších 30-40 let, která budou trávit jinde. To je hodnota, kterou je nutno ekonomicky vyčíslit a která nikde není zohledněna.

- **Mluvil jste předtím o úniku mozků a o tom, že se to výrazně projevuje na stomatologii. Podobně se vyjádřil i pro VNR 1/2001 prof. P. Pafko; v rozhovoru pro náš časopis hovořil také o požadavku na soukromou praxi v prostorách nemocnice. Co tomu návrhu říkáte?**

Historicky takovou praxi známe. Zákony se ale změnilly, a proto je potřeba požadavek prozkoumat. Při 1. LF UK byla zřízena komise, která tento návrh iniciovala pro všechny fakulty. Budeme sledovat, jestli to je reálné z hlediska nemocnice. Osobně myslím, že to reálné je, jen je třeba najít naprosto přesné vymezení vůči zákonu, aby nedocházelo k odlivu materiálu, financí, pacientů atd. Podle mne by byla ideální přímá platba pacientů. Pochybuji, že by jinak pojišťovny uzavřely smlouvu, protože by tam případný střet zájmů byl velmi nebezpečný. Jestli se najde právní forma, tak jsem pro a podporuji to.

- **Jak by podle vás měla vypadat ideální fakultní nemocnice? Jaké by měla mít postavení?**

Bylo by potřeba, aby byla legislativně zakotvena – jedno, jestli v zákoně o vysokých školách nebo o zdravotnickém zařízení - jako nový veřejnoprávní subjekt.

- **ČILI FAKULTNÍ NEMOCNICE BY NEMĚLY UŽ BÝT PŘÍMO ŘÍZENÉ MINISTERSTVEM? MĚLY BY MÍT POSTAVENÍ JAKO VYSOKÉ ŠKOLY?**

Myslím, že ano. Je jasné, že vedení ministerstva by nemělo řídit tyto organizace kromě řízení metodického a kontrolní činnosti kvality léčebné péče. Takovou pravomoc má mít, ale hlavním článkem řízení by měla být správní a dozorčí rada.

- **KDO BY PODLE VÁS MĚL BÝT V RADÁCH ZASTOUPEN?**

Určitě ministerstvo zdravotnictví, asi město nebo kraj, kde nemocnice je, potom by tam měla být jednoznačně škola - univerzita, dále bych doporučoval zástupce zaměstnanců prostřednictvím odborů a velmi pravděpodobně i lékařské komory. Velká diskuse je o pacientech; já bych se jejich zastoupení nebránil; my vidíme jako pacienty pořád jenom dvě organizace, které se medializují, ale zástupců pacientů je celá řada, a velmi solidních, velmi kooperujících a dobrých, kteří jsou schopni hlídat třeba kvalitu zdravotní péče. Je otázka, zda nemají mít své zástupce i ministerstva práce a sociálních věcí a financí. A protože práce v radách je záležitost odborně náročná, měli by ji vykonávat odborníci – a měli by být placeni.

- **Jste pro to, aby svou vlastní nemocnici měla každá fakulta, nebo aby všechny nemocnice spravovala univerzita?**

Máme velký problém přeložit výraz Všeobecná fakultní nemocnice, protože ve světě nechápou, co to „fakultní nemocnice“ je. Nejenom proto si myslím, že bychom měli mít nemocnici univerzitní. Myslím, že je možné rozvinout dřívější návrhy dr. Roithové o slučování fakultních nemocnic do univerzitní nemocnice. Znamenalo by to velký ekonomický přínos a efekt. V řadě zahraničních měst takové fúze probíhají. Například Paříž sloučila tyto nemocnice do jednoho velkého celku, asi s 30 tisíci lůžky.

- **KOLIK LŮŽEK BY V PŘÍPADĚ SLOUČENÍ MĚLA TAKOVÁ CELOPRAŽSKÁ UNIVERZITNÍ NEMOCNICE?**

Otázka není jednoduchá. VFN měla téměř jednu čtvrtinu pacientů ze Středočeského kraje a jednu čtvrtinu z celé republiky. Se změnami v uspořádání krajů se i toto mění. Rozsáhlé procesy změn v zahraničí znamenají ve zdravotní péči pokles o jednu až dokonce dvě třetiny počtu akutních lůžek. Naopak je to nutné kompenzovat lůžky následné péče, sociálními nebo rozvinutím domácí péče. Je nutné konstituovat i některá specializovaná centra, například vytvořit spinální jednotku nebo koncentrovanou péči o apaliky.

- **MYSLÍTE, ŽE BY SE TO DALO UŘÍDIT?**

O tom není pochyb. Jde samozřejmě o jiný systém řízení než jedné nemocnice, ale z hlediska ekonomického, manažerského lze velké organizace uřídit. Má to svoje úskalí, ale obdobně i řízení malých organizací má svá úskalí. Je možné potom víc koordinovat činnost, zrušit multiplicity, definovat priority. V Praze je situace pro toto řešení vhodná. Není gigantickým velkoměstem, přesto má osm velkých nemocnic. Považuji to za jedno z nutných řešení budoucího stavu zdravotnictví - je potřeba na věci velmi usilovně pracovat a neztratit priority univerzitní nemocnice, což znamená kvalitní zdravotní péči, vědu a výzkum a kvalitní pregraduální a postgraduální výuku.

- **Zdá se mi, že už na soustředování péče už trochu najíždíte, protože vaše nemocnice se teď rozpíná, získáváte další kliniky.**

Tak se angažuje 1. lékařská fakulta. Je to naprosto přirozené, nakonec 3. lékařská fakulta to udělala také. Je to světový vývoj. Myslím, že jsem dost známý tím prosazováním slučování nemocnic, nakonec velkou zkušenost máme, protože jsme slučovali a

sloučili dvě velké nemocnice - pražskou FN II. a středočeskou FN I.– a zrušili jsme četné multiplicity v mnoha oborech. Není to jednoduché, protože všude jsou funkce, které se potom redukují, a to je základní problém: všude jsou osobní zájmy lidí, lidé nemají rádi změny. Bez změn to ale nejde. Teď jde o to, jak udržovat historickou kontinuitu, kvalitu a jak ji skloubit dohromady se změnami.

- **Když mluvíte o historické kontinuitě, nabízí se otázka, co míníte podnikat s historickým areálem na Karlově náměstí? Uklidněte Pražáky, že to nechcete prodat a že tady nevznikne něco jiného. Nebo vám takové záměry pouze média podsouvají?**

Ano, podsouvají. Je to humbuk senzacechtivých novinářů, a je naprosto nesmyslný. Tento areál nelze prodat ani ze zákona, když tak je nutné jej nabídnout státním institucím, a ty by to ho dostaly. Určitě by zájem měl ministr spravedlnosti i školství, a kdyby náhodou někdo něco prodával, tak určitě i univerzita bude hrát významnou roli zájemce. To je pouze v teoretické rovině, protože my nic prodat nechceme, ani nemůžeme, protože je zde velký rozsah zdravotní péče. Nakonec jste sama viděla, kolik věcí jsme renovovali a renovujeme, připravujeme teď kardiologickou kliniku, a přeče někdo, kdo by vše chtěl prodat, rozhodně nebude na rozvoji tak intenzivně pracovat. Nechceme a nebudeme prodávat nic na Karlově náměstí. Jde to unikátní univerzitní kampus, dohromady s Karlovou univerzitou, s její přírodovědou, a nakonec i s ČVUT. I vy, 3. LF UK, zde máte budovy. Kdyby místo toho mělo být něco jiného, byla by to historická škoda. Nebezpečné je vůbec vystěhovat tyto celodenní 24hodinové aktivity z města, protože to je též významný městotvorný prvek, do Prahy patří a i samotná Praha by hodně ztratila.

MARIE FLEISSIGOVÁ

VNR s vedením Lékařského odborového klubu: Odboráři by chtěli posílit vliv zaměstnanců

VNR: Jak se díváte na návrhy nových zdravotnických zákonů?

MUDr. Milan Kubek, předseda LOK: Zákon o zdravotní péči se mi asi líbí nejméně. Za krok vpřed považuji nová ustanovení o výběrových řízeních, protože definuje jasně, že kdo uspěje u výběrového řízení, musí dostat smlouvu s pojišťovnou. Na druhou stranu není odpovídajícím způsobem dotazeno vyřazení ze sítě; když se tak stane na popud pojišťovny nebo státní správy, není možnost odvolání. Chtěli bychom, aby o vyřazení rozhodovala stejná komise, jaká rozhoduje o zařazení do sítě.

VNR: A co zákon o zdravotnickém zařízení?

Kubek: Stanoví správně model silných dozorčích rad, ale není dotazeno, kdo bude jmenovat zástupce zaměstnanců; myslím, že by měli tvořit třetinu členů a měli by být voleni na shromážděních zaměstnanců, aby třeba ředitel nejmenoval jako zástupce zaměstnanců svou sekretářku.

VNR: **Děkani lékařských fakult požadují, aby postavení fakultních nemocnic odpovídalo veřejnoprávnímu postavení vysokých škol.**

Kubek: Myslím, že nemocnice je pro každou vysokou školu trochu velké sousto a že si univerzita ani nedovede představit roční obrát zhruba ve výši 3 miliard korun. Za zmínku stojí, že podle návrhu nového zákona by po vzniku dozorčích rad nešlo jen tak propouštět přednosty; bude tak omezena diktatura ředitelů. Ještě jedno je zajímavé: procento času, který školský zaměstnanec věnuje výuce a kolik věnuje medicíně, a kolik věnují neškolští zaměstnanci výuce, se vůbec neliší. Znáám případy, kdy školský pracovník učí mnohem méně než pracovník zdravotnický. Je v tom velký nepoměr, bylo by zajímavé se i tímto zabývat.

MUDr. Jana Vedralová, místopředsedkyně LOK: Faktem je, že jak děkani, tak ředitelé nemocnic bohužel stojí proti sobě, protože tady jsou úplně jiné podmínky. Nemocnice je placená ze zdravotního pojištění, zatímco by FN měla být placena vícezdrojově; zatím je i s těžkými případy, výukou mediků a výzkumem placená úplně stejně jako nemocnice v Horní Dolní. Víím, že ředitelé nemocnic by chtěli vícezdrojové financování. Ještě navíc je zatěžuje škola, a škola tvrdí, že jejich pracovníci participují na zdravotnictví a že mají jenom malý úvazek a že tedy učitelé jsou zneužíváni. Pravdu mají oba, ale to, že zdravotníci učí a učitelé léčí, se nedá asi nikdy oddělit. Skutečností ovšem je, že se ve zdravotnictví zvyšovaly platy, a ve školství

ještě ne, takže se propast mezi nimi zvětšila. A jsou i jiné věci: např. školský asistent je přijímaný na dobu určitou, musí projít konkursem a je zaměstnán pět let bez jistoty dalšího zaměstnání, což ve zdravotnictví neexistuje. Problémy se prolínají a je strašně těžké vše skloubit. Obávám se, že to může vyřešit jen úplně nový statut univerzitních nemocnic; takový, aby si všichni byli rovni. Měly by mít správní rady, ředitele pro léčebně preventivní péči, ředitele ekonomického a ředitele výuky. Placeny by měly být z více zdrojů - ze zdravotnictví, ze školství, z výzkumu, ze státního rozpočtu, sponzorských darů, daní, ale nikdo na to bohužel zřejmě neslyší.

VNR: Právě – v tom návrhu zákona o zdravotnickém zařízení se toho příliš nemění.

Vedralová: Ne, vůbec ne. A aby fakultní nemocnice měly statut jako nemocnice univerzitní, to už se nakouslo, ale když besedovali děkani lékařských fakult s ředitelem nemocnice a senátorkou Roithovou, nedohodli se.

VNR: Když jsem o tom mluvila s profesorem Paškem pro minulou VNR, stěžoval si na existenci dvojího managementu.

Vedralová: Jenže víte, těžkou pozici má i vedení nemocnic. Přednosta klinik jsou školští zaměstnanci, profesori nebo docenti, kteří mají u nemocnice úvazek třeba jen 0,25. To znamená, že ředitel přes ně řídí kliniku, ale oni jsou zodpovědní víc škole než jemu. A primář, který je celozdravotnický, zodpovídá se řediteli nemocnice prostřednictvím přednosta, který je školský. A pak jsou na klinikách problémy i s tím, co má kdo zaplatit – zda škola, nebo nemocnice.

VNR: Co říkáte požadavku profesorů, aby mohli přímo v nemocnici provozovat i soukromou praxi?

Vedralová Myslím, že to je strašně těžké. Samozřejmě se dá vypočítat nájem, režie, léky, ale už se nedá uhlídat, jestli si ten dotyčný nebere lukrativní pacienty do své soukromé praxe, a to, co je drahé, nepřevéde do nemocnice. A to už neuhlídá nikdo.

VNR: Kdyby LOK měl rozhodovat o postavení fakultních nemocnic, k jakému řešení by se přiklonil? Co byste chtěli jako odboráři?

Vedralová: Spíš jako lékařka a současně na poloviční úvazek asistentka. Nám by vyhovovalo, kdyby byl přijat statut univerzitní nemocnice, která bude placena vícezdrojově a jinak než ostatní okresní, městské a další nemocnice.

Kubek: Byli bychom rádi, kdyby byl ve správních radách silnější vliv zaměstnanců.

Za VNR se ptala M. Fleissigová

Děkan LF Masarykovy univerzity v Brně, prof. MUDr. Jiří Vorlíček, CSc.:

Nelze stavět na osobních vztazích, je třeba změnit systém

V Hradci Králové se v listopadu sešli děkani všech lékařských fakult a vyslovili požadavek, aby fakultní nemocnice měly postavení veřejnoprávní nebo veřejně prospěšné společnosti.

Souhlasíte s tímto závěrem?

Ta otázka je podstatně komplikovanější. O postavení fakultních nemocnic FN se jedná od doby, co se v této republice změnil režim, tzn. 11 let. V posledních dvou letech se tato problematika stala ještě palčivější, protože vysoké školy se staly veřejnoprávními institucemi a fakultní nemocnice zůstaly státu. Tak nastala celá řada komplikací, protože podle českých zákonů – a ministerstvo financí na nich velmi lpí – si musíme vzájemně platit svoje služby. To se neděje, a tak svým způsobem jednáme protizákonně. Protože tento systém je dlouhodobě neúnosný a přináší oběma stranám nevýhody, strádání a řadu administrativních i faktických problémů, je nezbytné, aby se něco stalo se statutem fakultních nemocnic. Souhlasím tedy s tím, že musí dojít ke změně, ale nedokážu dost přesně říci, zda má být nemocnice veřejnoprávní, nebo zda má mít nějaký jiný statut; zda ji má řídit ministerstvo školství, nebo ministerstvo zdravotnictví. Myslím, že celý problém se musí odvíjet především od financování nemocnic, protože peníze jsou v tomto směru zásadní.

Zatím to ovšem vypadá tak, že k žádné změně nedojde, což mi ostatně řekl i pan ministr Fišer. Z jeho odpovědi se ale zdá, že problém vidí spíš v personálních vztazích, alespoň dosavadní systém řízení hodnotil slovy: „Tam, kde se setkají lidé, kteří jsou schopni spolu dobře komunikovat, je to vynikající“ a jako důkaz uvedl příklad vaší fakulty a Fakultní nemocnice u Svaté Anny v Brně.

Já v tomto případě s panem ministrem souhlasím jenom částečně. Není možné stavět řízení nemocnice na nějakých přátelských vztazích, není možné stavět na osobnosti děkana nebo ředitele nemocnice. Musíme se dostat do systému, který funguje tak, aby vůbec nezáleželo na tom, kdo je děkanem a kdo je ředitelem. Čili v tomto smyslu s panem ministrem zcela nesouhlasím. Ale souhlasím s tím, že s paní ředitelkou mám velmi dobré vztahy a že takové vztahy jsou velmi užitečné; a jistě na tom máme nějakou zásluhu oba dva.

Vy tedy řešení problematiky fakultních nemocnic vidíte spíš v ekonomické rovině?

Já to vidím spíš v ekonomické a organizační rovině. Já to vůbec nevidím v osobních vztazích, nelze na nich stavět nic na osobních vztazích, snad jenom manželství, všechno ostatní musí fungovat na právním a ekonomickém podkladě, na nějakém řádu, ne na tom, že se lidé ve vedení domluví, že budou kamarádi.

Komu by podle vás měly fakultní nemocnice patřit?

Aby vše dobře fungovalo, měly by fakultní nemocnice patřit stejnému ministerstvu jako vysoké školy. To je ovšem trochu problém. Zatím jsme zvyklí, že fakultní nemocnice jsou financovány částečně ministerstvem zdravotnictví. Ovšem zdravotnictví zásadním způsobem financují pojišťovny, takže je celkem jedno, zda pojišťovna platí fakultní nemocnici, která patří ministerstvu školství, nebo fakultní nemocnici, která patří ministerstvu zdravotnictví. A navíc protože ministerstvo zdravotnictví samo peníze nevyrobí, dostává je od ministerstva financí, potažmo od vlády, tak je jedno, zda putují přes ministerstvo zdravotnictví nebo přes ministerstvo školství. To jsou pouze mechanismy, kudy tečou peníze, a o to v podstatě nejde. Jde principiálně o to, aby lékařskou fakultu a fakultní nemocnici řídila jedna organizace. Ta věc je ovšem ještě komplikovanější. Protože lékařská fakulta je pouze součástí univerzity, není jedno, která organizace to bude. Není možné, aby tady byl takový zmatek, jaký byl v Sovětském svazu, kdyby lékařské fakulty patřily pod ministerstvo zdravotnictví. Takový model nikdo nechce, protože to by se fakulty musely odtrhnout od univerzity, a to je nesmysl. Pak tedy není jiná možnost, než aby fakultní nemocnice patřily pod ministerstvo školství. Podle mého názoru to ovšem může dopadnout úplně jinak: pokud se vláda rozhodne, že fakultní nemocnice budou spadat pod kraje, tak ta situace bude ještě horší než dnes: kraje budou vládnout nemocnicím, škola – veřejnoprávní – bude podléhat ministerstvu školství, a to bude úplná diskoordinace.

Což se o to řešení nikdo nestaral?

Pracuje se na něm dlouho, pracuje se ale velmi neúspěšně. Snažili jsme se o to v minulosti, když se problematika fakultních nemocnic zabudovávala do vysokoškolského zákona. To se ale nepodařilo a nepodařilo se ji vyřešit ani v dodatku k zákonu, přestože jsme se o to pokoušeli spolu s ministrem zdravotnictví B. Fišerem a ministrem školství E. Zemanem. Rozhodně to není nový problém, a je to problém vážný.

Podívejte se, teď některé nemocnice chtějí, aby jim fakulty proplácely pobyt studentů na klinikách a pronájem poslucháren, na druhé straně my bychom si zase mohli ohodnotit naši intelektuální kapacitu, bez níž by fakultní nemocnice byly jen velkými nemocnicemi. Když jsem se o tom bavil s našimi řediteli nemocnic, řekl jsem jim aby si spočítali reálnou hodnotu a vše poslali panu rektorovi. Víím, že to sice není řešení, ale pouze odhalování problému - což je možná nakonec začátek toho řešení.

M. Fleissigová

VĚDA
Publikace
měření růstu

PUBLIKACE, IMPAKT FAKTORY, CITOVANOST, WEB OF SCIENCE – CO TO ZNAMENÁ?

Prof. MUDr. Miloslav Kršiak, DrSc., Ústav farmakologie 3. LF UK

Vědecká aktivita (jedince, pracoviště, instituce, státu) se hodnotí často podle počtu vědeckých publikací, impakt faktorů, citovanosti. Zatímco počet publikací je nejstarší a obecně srozumitelné měřítko, význam pojmů „impakt faktor“ a „citovanost“ je laikům většinou neznámý. Tyto dnes často používané pojmy nemusí být jasné ani některým čtenářům VNR, a proto si je zde dovoluji nejdříve objasnit. V druhé části tohoto článku bych chtěl upozornit na některé skvělé možnosti využití elektronické databáze Web of Science, která je nyní přístupná na českých univerzitních pracovištích. Ve třetí části uvedu příklad využití této databáze při zjišťování počtu vědeckých publikací lékařských fakult Univerzity Karlovy.

1. Vědecké publikace a hodnocení jejich kvality, významu (citovanost, impakt faktory aj.)

VÝSLEDKY (NEUTAJOVANÉ) VĚDECKÉ PRÁCE JSOU PUBLIKOVÁNY V ODBORNÉM TISKU. KDO VĚDECKY PRACUJE V OBLASTI BIOMEDICÍNY A NEPUBLIKUJE, VYPADÁ (A MŮŽE DOPADNOUT) JAKO TEN, KDO NIC NEDĚLÁ. DŘÍVE NEBO POZDĚJI ZTRATÍ MÍSTO (POKUD SE PO NĚM VĚDECKÁ PRÁCE OPRAVDU POŽADUJE). NEJLÉPE TO VYJADŘUJE ZNÁMÉ HESLO „PUBLISH OR PERISH“. A TAK SE PUBLIKACE A JEJICH POČET STALY MĚŘÍTKEM VĚDECKÉ VÝKONNOSTI. AVŠAK NENÍ PUBLIKACE JAKO PUBLIKACE. VĚTŠINA Z NICH MÁ JEN ZANEDBATELNÝ VLIV NA DALŠÍ ROZVOJ VĚDY, MENŠINA MÁ MÍRNÝ VÝZNAM A VÝJIMEČNĚ NĚKTERÉ (ASI JEDNA ZE STA AŽ TISÍCE) MOHOU MÍT VĚTŠÍ AŽ VELKÝ VÝZNAM (VLIV, DOPAD – „IMPACT“). JAK TO ALE POZNAT, KDYŽ PŘI DNEŠNÍ NÁROČNOSTI A SPECIALIZACI VĚDY JE VÝZNAM NOVÝCH PUBLIKACÍ ČASTO OBTÍŽNĚ HODNOTITELNÝ I ODBORNÍKY? TADY MŮŽE POMOCI ÚDAJ O CITOVANOSTI PUBLIKACÍ. AUTOŘI VĚDECKÝCH PUBLIKACÍ TOTIŽ V TEXTU CITUJÍ JINÉ PUBLIKACE, Z NICHŽ VYCHÁZEJÍ, NA NĚŽ NAVAZUJÍ NEBO S NIMIŽ JEJICH PUBLIKACE SOUVISÍ. CITOVANOST URČITÉ PUBLIKACE SE TAK STÁVÁ MĚŘÍTKEM JEJÍHO OHLASU, UPLATNĚNÍ, VLIVU - „IMPAKTU“. PUBLIKACE, KTERÉ JSOU ČASTĚJI CITOVÁNY, MAJÍ TEDY VĚTŠÍ VLIV, OHLAS. JAK ALE ZJISTIT CITOVANOST PUBLIKACE? TO SE DÁ TĚŽKO ZJISTIT BEZ PŘÍSTUPU DO TZV. „SCIENCE CITATION INDEX“ (SCI), O NĚMŽ BUDE VÍCE ŘEČENO V DRUHÉ ČÁSTI. PROTO SE ČASTO POUŽÍVÁ NEPŘÍMÉ MĚŘÍTKO - TZV. IMPAKT FAKTOR (IF) ČASOPISU, V NĚMŽ SE PUBLIKACE OBJEVILA. IF URČUJE KOLIKRÁT ROČNĚ JE PRŮMĚRNĚ CITOVÁNA PUBLIKACE URČITÉHO ČASOPISU. JESTLIŽE MÁ NĚJAKÝ VĚDECKÝ ČASOPIS IF NAPŘ. 2, ZNAMENÁ TO, ŽE PUBLIKACE, KTERÉ VYŠLY V TOMTO ČASOPISE, BYLY CITOVÁNY PRŮMĚRNĚ 2X ROČNĚ. IF ČASOPISŮ JSOU U NÁS (NA 3. LF UK) K DISPOZICI VE STŘEDISKU VĚDECKÝCH INFORMACÍ (SVI). IF ŠPIČKOVÝCH ČASOPISŮ JSOU VYSOKÉ, NAPŘ. R. 1999 BYL IF ČASOPISU SCIENCE 24,6, NATURE 29,5, NEW ENGLAND JOURNAL OF MEDICINE 28,9 (PRO SROVNÁNÍ: NEJVYŠŠÍ IF TUZEMSKÝCH ČASOPISŮ Z OBLASTI BIOMEDICÍNY SE POHYBUJÍ OKOLO 0,5).

Publikace z časopisu bez IF (většinou jde o domácí nebo firemní časopisy s omezenou dostupností v zahraničí, účelové sborníky apod.) se proto hodnotí nízko (někdy neprávem) nebo se neberou vůbec v úvahu, vyžadují se publikace v časopisech s IF. Laik si možná řekne: „Dobrá, tak proč nepublikujete v časopisech s IF, a to s vysokým IF?“ Jenže to je jako by se zeptal fotbalisty nebo hokejisty z „SK Stoděhůlek“ proč nehraje v lize, na mistrovství světa nebo v kanadsko-americké lize. Jen málokterý vědecký článek se totiž „kvalifikuje“ do časopisu s vysokým IF. Vědecké články zasílané do časopisů s IF procházejí rigorózním recenzním řízením, které je obvykle tím přísnější, čím vyšší je IF časopisu (v některých je přijat k publikaci např. jen jeden z deseti zaslaných článků). Recenzenti jsou vybíráni ze špičkových světových expertů a kvalitu své recenze považují za prestižní záležitost a zkoušku své kompetence: snaží se proto odhalit každou slabinu, chybičku (aby nebyli méně pozorní a kompetentní než druzí recenzenti, jejichž recenzi po skončení celého řízení dostanou pro srovnání). Recenzenti jsou (pro autory) spolehlivě anonymní. Články s metodickými nedostatky, chudými nebo málo zajímavými výsledky nemají šanci na přijetí v časopisech s vyšším IF. Redakce se snaží udržet nebo zvyšovat IF svého časopisu, takže si vybírá články s co největším potenciálním ohlasem, což je činnost vyžadující znalosti, zkušenosti a odpovědnost (asi jako nákup akcií). Autoři se samozřejmě snaží publikovat své články v časopisech s co nejvyšším IF, avšak své slabší články nabízejí k publikaci raději v časopisech s nižším IF (kde mají větší šanci na přijetí). Články do časopisů s IF musí být psány ve světovém jazyce, většinou v angličtině.

Kromě článků v časopisech bez IF se při hodnocení publikací málo cení (nebo ignorují) abstrakta z různých vědeckých konferencí či kongresů. Ty totiž téměř nikdy neprocházejí tak náročným recenzním řízením jako články v plném znění (a to i když abstrakta kongresových sdělení bývají někdy publikována v suplementech časopisů s IF).

2/ Web of Science

Nedávno se v České republice udála v tichosti velká událost: pracovníci a studenti univerzit, pracovníci akademie věd a uživatelé řady knihoven (celkem 28 pracovišť) získali skvělou možnost využívat elektronický informační zdroj „Web of Science“ (na

Bráně informací UK – <http://www.bi.cuni.cz>. Tato databáze (produkt ISI – Institute for Scientific Information v USA) je založena na vyhledávání odborných informací podle citovanosti. Jak bylo již výše uvedeno, autoři odborných publikací v textu citují jiné publikace, z nichž vycházejí nebo s nimiž jejich publikace souvisí. Tím vzniká přirozený a jedinečný klíč k hledání informací. Na tomto principu je založen již zmíněný SCI – Science Citation Index, který se léta široce a s úspěchem již využíval v papírové podobě (dostupné však jen velmi omezeně). Nyní je tedy možné hledat v SCI (prostřednictvím „Web of Science“) na zúčastněných pracovištích a navíc mnohem efektivněji a rychleji – na osobních počítačích. Web of Science se hodí nejen pro vyhledávání odborných článků k určitému problému např. podle klíčových slov (podobně jako ve všeobecně a na internetu volně dostupné databázi Medline), ale poskytuje díky principu citovanosti i řadu jedinečných možností: sledování sítě citovaných článků umožňuje vyhledání článků k tématům, které jsou obtížně specifikovatelné běžnými klíčovými slovy, identifikovat aktuální výzkumné směry, sledovat historii určité ideje nebo metody. Navíc se výborně hodí i pro rychlé hodnocení výsledků vědecké práce jednotlivců, týmů, pracovišť či institucí – např. podle citovanosti, počtu publikací.

Většina vědeckých publikací není nikdy citována, menšina je citována nanejvýše několikrát za mnoho let, jen málokteré jsou citovány častěji. Ty vzácně často citované (100-300 citací) se stávají tzv. „citačními klasiky“. Jde o publikace, o jejichž existenci aktivně vědí pracovníci zkoumající určitou oblast (asi jako např. Češi vědí o existenci „Babičky“ od B. Němcové). Citovanost publikací laureátů Nobelových cen jde do tisíců (Garfield 1992). Např. nositelé Nobelovy ceny za medicínu Hubel a Wiesel z r. 1981 mají (jak můžeme rychle zjistit s pomocí Web of Science) nejméně 20 publikací s citovaností vyšší než 300 (jedna byla citována dokonce 2492x).

Citovanost určité osoby nebo pracoviště si dnes může rychle zjistit každý, kdo má oprávněný přístup do „Web of Science“, v našem případě tedy každý student nebo pracovník UK. Může to mít význam také pro řídicí pracovníky, když chtějí třeba zjistit vědecký profil např. určitého hosta, uchazeče o místo, o titul apod. Může to mít ale význam i pro studenty, např. když si vybírají školitele pro postgraduální studium: protože podmínkou pro obhájení PhD disertace je (na pražských lékařských fakultách) publikování výsledků disertace v alespoň dvou článcích v časopise s IF, měli by si vybírat takového školitele, který za poslední léta měl čas publikovat alespoň nějakou práci v takovém časopise (protože bez pomoci školitele studenti takové publikace jako začátečníci sami stěží napíší).

Mohlo by to mít význam i pro naše novináře a popularizátory vědy. I když masy se jistě zajímají spíše o naše přední sportovce, zpěváky, herce než o úspěšné vědce, přece jen se možná i u nás ještě tu a tam najde někdo, koho by to mohlo zajímat. Aby novinářům a jiným laikům bylo srozumitelnější, jaký význam má publikace výsledků biomedicínského výzkumu tuzemského vědce z tuzemské laboratoře v časopise s určitým IF nebo s určitou citovaností, pokouším se v tab. 1 o určité přirovnání k podobně významným a obtížně získatelným výsledkům ve sportu nebo ve filmu (prosím čtenáře, aby to srovnání brali spíše s humorem než smrtelně vážně).

Citovanost jako nástroj hodnocení vědecké práce bývá někdy hořce kritizována. Citovanost určité publikace vyjadřuje její ohlas (resp. míru jejího užití), nic více a nic méně. Při hodnocení významu citovanosti je samozřejmě třeba brát v úvahu řadu okolností. Je rozdíl mezi citovaností publikace získané v zahraničí v zavedené známé laboratoři a uznávanou metodou, a publikace tuzemské, které muselo třeba předcházet vybudování laboratoře a zavedení nové metody autorem publikace. Také je rozdíl mezi citovaností tuzemských publikací z pracovišť akademie věd a pracovišť univerzitních. Na tuzemských univerzitách mají pracovníci většinou mnohem obtížnější podmínky pro vědeckou práci (mají na ni hlavně mnohem méně času než jejich zahraniční nebo akademičtí kolegové). Další problém představují tzv. autocitace (citování vlastních publikací). Důležité je také zohlednit průměrnou citovanost v určité vědní oblasti (v některých se publikuje více článků, v jiných méně, takže např. v radioastronomii mají publikace typu „citační klasiky“ 100 i méně citací, v jiných je to 300 citací – Garfield 1986). Publikace, které jsou často citovány ještě i deset a více let po svém zveřejnění, mají také asi větší význam než publikace citované hlavně prvních několik let.

Citovanost (není-li mimořádně vysoká) by proto měla být uvážlivě posuzována, zejména pokud je používána pro hodnocení vědeckých kvalit nebo zásluh autora. Jsou pracovníci, kteří nasbírají dost citací (z tuzemského hlediska) za jednu publikaci, kterou udělají na začátku své kariéry v zahraničí a po návratu domů už nemají žádnou další častěji citovanou publikaci. Jiní nasbírají určitý počet citací z většího počtu málo citovaných publikací. Další třeba tím, že jsou mezi velkým počtem spoluautorů zahraniční publikace s vysokou citovaností nebo spoluautory mnoha málo citovaných publikací. To vše je možné

zjistit s pomocí "Web of Science" během několika minut. Stejně rychle je možné zjistit, kolik publikací a jaké kvality měla např. určitá fakulta v poslední době (viz dále v třetí části). Tím se bohužel "Web of Science" může stát pro mnohé dost nevhodným nástrojem.

Dlouhý seznam publikací ani součet citovanosti všech publikací určitého autora (pokud se nejedná o mimořádně vysoce citovaného autora) proto mnoho nevyovídají o vědeckých kvalitách a přínosu autora. Mnohem lepším ukazatelem vědeckého přínosu určitého autora se zdá být uvedení několika jeho nejcitovanějších publikací (s jejich citovaností). To se konečně už děje a požaduje, např. i v některých našich grantových agenturách. Nejde totiž o to mít hodně publikací (nevýznamných), ale o to mít alespoň jednu (nebo několik) hodně citovaných (významných) publikací.

Výsledky citační analýzy by neměly být zdrojem pýchy ani zatrpklosti. Citační analýza neměří, jaký je kdo např. učitel, manažer, popularizátor, mluvčí a politik vědy. Osoby takto nadané, aktivní a úspěšné mohou pro vědu vykonat také mnoho (a pokud se tak děje, nemělo by se jim příliš vytýkat, že jsou málo citovány). Opravdovým cílem vědecké práce samozřejmě není citovanost, nakonec teprve dlouhý čas ukáže, co bylo ve vědě opravdu hodně přínosné.

Někteří odpůrci citovanosti (jako kritéria hodnocení) proti ní někdy uvádějí argumenty, jejichž platnost je sporná až velmi pochybná: např. argument, že častěji mohou být citovány publikace s chybami (kvůli sporu s nimi), že přijetí publikace do časopisu závisí na konexích s redakční radou a patřičném lobování, že citovanost zvýhodňuje „pouhé“ metodické práce, že vysokou citovanost si lidé obstarávají tím, že se obracejí na své známé, aby je citovali. Pro tyto argumenty se nepodařilo nalézt žádnou podporu ve výsledcích citační analýzy publikací 100 českých farmakologů (Kršiak 2001).

Závěrem této části bych chtěl zdůraznit, že hlavním smyslem databáze „Web of Science“ je vyhledávání odborných informací podle citovanosti a k tomuto účelu slouží výborně. Zjišťování citovanosti pro posuzování zásluh publikace nebo dokonce jejího autora je spíše vedlejší doplňkovou možností, kterou tato databáze nabízí. Ale i využití této možnosti může být zajímavé a poučné, jak se pokusím ukázat ještě i v následující části.

3/ Publikační aktivita lékařských fakult UK podle „Web of Science“

Díky tomu, že ISI jednotně kóduje názvy institucí (např. 3. LF UK jako „Med Fac 3“), bylo možné ve „Web of Science“ rychle vyhledat všechny publikace jednotlivých lékařských fakult Univerzity Karlovy. Protože existuje „Med Fac 3“ také v Naganu a Madridu, bylo třeba výběr upřesnit na „Med Fac 3 AND (Prague OR Praha)“ a podobně postupovat u dalších lékařských fakult. Protože nás zajímal počet publikovaných článků (a ne abstrakt) v časopisech s IF, zúžili jsme patřičně výběr i tímto směrem. Zajímalo nás také, jak se vyvíjel počet publikací lékařských fakult UK v průběhu 90. let, a také jejich ohlas (citovanost) – tato a další kritéria umožňuje systém „Web of Science“ zadávat. Výsledek je na obr 1.

Na první pohled nás může v obr 1 potěšit vzestupný trend počtu vědeckých článků a příznivce 3. LF skutečnost, že jsou druzí (někteří z nich si k tomu asi řeknou, že jsou možná první, kdyby se to přepočítalo na počet pracovníků nebo studentů). Ale nepodléhejme příliš sebeuspokojení. Když se třeba blíže podíváme na nejcitovanější vědecké články lékařských fakult UK publikované v letech 1997-2000, pak vidíme, že jen málokteré z nich mají na prvním místě autora z lékařských fakult UK a jako pracoviště na prvním místě uvedenu lékařskou fakultu UK.

Americký „Institute of Scientific Information“ nedávno vyhledal s pomocí své databáze „Science Citation Index“ nejcitovanější vědecké publikace mexických a čínských autorů. Jeho analytici vyhledávali publikace z mexických nebo čínských pracovišť z osmdesátých nebo devadesátých let, které byly citovány více než 50krát jinými autory. Tak určili několik desítek vysoce citovaných vědeckých publikací (ze všech vědních oborů) těchto zemí. Jejich autory ISI ocenil na slavnostních akcích.

Bylo by zajímavé zjistit, které vědecké publikace z českých pracovišť by splnily taková kritéria (např. aby byly nejméně 50krát citovány v letech 1991-2000, a přitom byly převážně nebo zcela udělané na tuzemských pracovištích). Obávám se, že žádná z publikací lékařských fakult UK ze sledovaného období nesplnila tato kritéria, i když se mezi nimi vyskytlo několik s velmi pěknou citovaností. Splnily by je některé publikace, kde je jako první autor a pracoviště zahraniční, a na nichž se lékařské fakulty UK podílely. Splnily by je pravděpodobně také některé publikace z pracovišť Akademie věd ČR, jak mi naznačoval orientační průzkum ve Web of Science.

Uvážíme-li, kolik času a úsilí zabere řadě lidí výroční sepisování neověřitelných detailů o publikační činnosti požadovaných nadřízenými orgány, a že zde prezentovaný přehled publikační činnosti řady fakult (i s grafem) může udělat

s pomocí Web of Science jeden člověk za pár hodin, pak vyniknou výhody této databáze. Při použití databáze Web of Science nyní dostupné v ČR je však třeba mít na paměti, že její dolní hranicí je r. 1980, to znamená, že můžeme zjišťovat citovanost článků publikovaných až po roce 1980, u starších článků lze zjišťovat jejich citovanost nepřímo (jako citovanost jejich autorů), a to pouze v období po r. 1980.

Cítační analýza, impakt faktory (a na nich vybudované databáze jako SCI a systém Web of Science) jsou výsledkem geniálních nápadů jediného člověka – Dr. E. Garfielda, zakladatele ISI ve Filadelfii, USA. Geniálních proto, že to byly jednoduché nápady (jako Kolumbovo vejce), které přinesly obrovský pokrok do vědecké informatiky a ovlivnily celou světovou vědu. Přitom to nebyly jediné jednoduché nápady tohoto muže, které měly takový dopad. Před tím přišel Garfield s jiným skvělým nápadem: publikovat obsahy právě vycházejících vědeckých časopisů s adresami autorů (světově známé Current Contents); to umožnilo čtenářům nejen se dovédat co právě vychází, ale získávat kopie článků (tzv. separátky) od autorů. V šedesátých letech to byla pro nás mnohdy jediná možnost, jak si přečíst některé jinak nedostupné vědecké publikace. Ale nezůstalo jen u geniálních nápadů – Garfield je dokázal uplatnit a rozvinout technicky i komerčně a neustále zdokonalovat. Dr. Garfield si proto více než zasloužil čestný doktorát UK, který mu byl před několika lety udělen v Karolinu. Světová věda mu vděčí nejen za podstatně lepší vyhledávání vědeckých informací, ale i za revoluční zvýšení transparentnosti a objektivitu hodnocení vědecké práce.

Závěrem bych chtěl připomenout informaci (Kadlecová 2001), že velkoplošný přístup do velmi nákladné databáze Web of Science je možný díky přijetí jednoho z největších projektů MŠMT ČR, že na něj byla vyčleněna ze státních prostředků vysoká částka a že její dostupnost je možná také díky tomu, že se u nás dokázalo domluvit a spolupodílet 29 institucí a získat zdroj, na který by sám o sobě nikdo z účastníků neměl dost finančních prostředků. Díky všem za to.

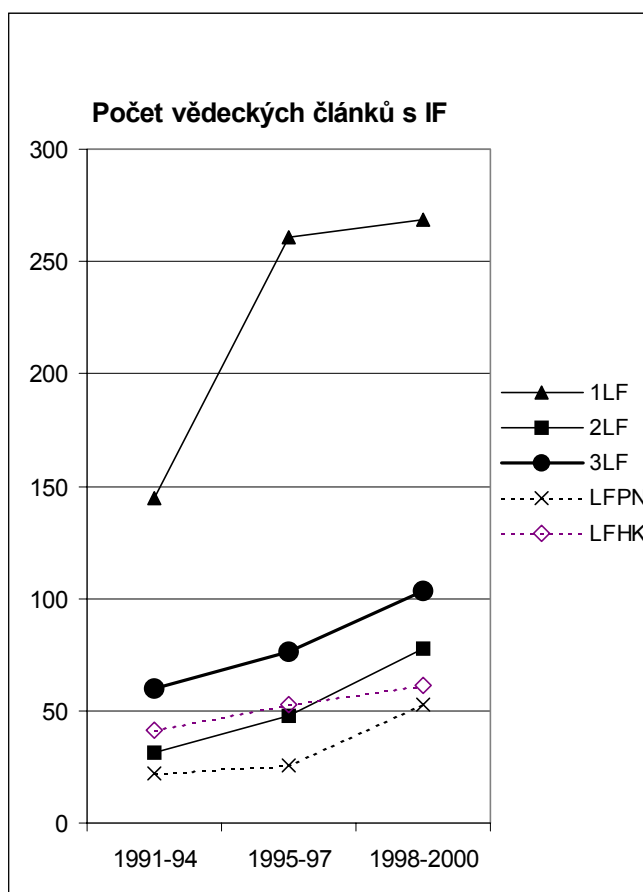
Citovaná literatura

1. **Garfield E.:** Of Nobel class – a citation perspective on high-impact research authors (reprinted from Theoretical medicine, vol. 13, 1992). Current Contents, 33, 1992, s. 5-13.
2. **Garfield E.:** Do Nobel prize winners write citation classics? Current Contents No. 23, 1986, s. 3-7.
3. **Kadlecová I.:** Web of Science v České republice. Článek na www stránce <http://www.bi.cuni.cz> nebo http://bimbam.ruk.cuni.cz/www/wos_v_CR.htm
4. **Kršíak M.:** Nejcitovanější publikace českých farmakologů. Čs. fyziol. č.2, 2001 (v tisku).

Tab. 1. Pokus o srovnání významu a náročnosti publikace tuzemského vědeckého článku v časopise s určitým IF nebo jeho citovaností s výkony sportovců nebo filmařů (vysvětlení v textu).

Výsledek vědecké práce (v biomedicině)		K čemu připodobnit
Publikace (vědecký článek)	Citovanost publikace	(analogie ve sportu, filmu)
Publikace v časopise s IF 0,5-1	5-10 citací/10 let	jako kvalifikovat se do oblastních přeborů až národní ligy
Publikace v časopise s IF 1,1-2,4	11-24 citací /10 let	jako kvalifikovat se na mistrovství Evropy
Publikace v časopise s IF >2,5	>25 citací /10 let	jako kvalifikovat se na mistrovství světa
Publikace v Nature, Science, NEJM apod (s IF>10-25)	>50 citací /10 let	jako být nominován na Oscara
Publikace typu „citační klasik“	stovky citací určité publikace	dostat Oscara
Publikace laureátů Nobelovy ceny	tisíce citací (většinou z několika hlavních publikací)	dostat Nobelovu cenu

Obr. 1. Vývoj počtu vědeckých článků v časopisech s IF lékařských fakult Univerzity Karlovy v letech 1991-2000 (podle údajů ve Web of Science)

Semilongitudinální studie tělesného růstu školní mládeže ČR

J. Riedlová¹, J. Vignerová², P. Bláha³, J. Kobzová⁴, L. Krejčovský⁵, M. Paulová³

¹3. lékařská fakulta UK Praha, ústav anatomie

²Státní zdravotní ústav, Praha

³Přírodovědecká fakulta UK Praha, katedra antropologie a genetiky člověka

Úvod

Česká republika patří k zemím s bohatou tradicí antropometrických výzkumů dětí a mládeže. Výsledky těchto výzkumů dovolují posouzení tělesného vývoje, zdravotního a výživového stavu jedinců i skupin naší populace v měnících se sociálně-ekonomických podmínkách. Zároveň výsledky umožňují vypracování růstových standardů, které slouží jak v běžné pediatrické praxi k posuzování růstu a vývoje jedinců - a tím k diagnóze růstových onemocnění, tak následně ve specializovaných oborech při léčbě nejruznějších poruch.

Vedle genetických faktorů jsou životní podmínky, ve kterých dítě vyrůstá, určující pro zdravý vývoj jedince. Včasné rozpoznání odchýlného vývoje tělesných znaků dítěte od předpokládaných hodnot může upozornit na výskyt vážnějšího

onemocnění, na chybné výživové návyky, na psychické či jiné problémy dítěte. Přesto, že nelze podchytit všechny faktory, které se na vývoji jedince podílejí, analýza těch vlivů, které lze postihnout, napomáhá lépe rozpoznávat i další méně rozlišitelné vlivy. V současných změněných sociálních a ekonomických podmínkách je třeba věnovat růstu a vývoji dětské populace zvláštní pozornost, protože některé změny mohou signalizovat závažné sociální i jiné problémy.

Projekt Semilongitudinální studie tělesného růstu školní mládeže České republiky navazoval na pět předchozích Celostátních antropometrických měření dětí a mládeže ČR, z nichž páté bylo provedeno v roce 1991 a na projekt IGA MZ ČR č.1870-3 „Sociálně-ekonomické a genetické faktory ovlivňující růst dětí a mládeže“, který byl dokončen v roce 1996. Cílem projektu bylo:

- ◆ Sledovat vliv sociálně-ekonomických faktorů na tělesný růst dětí v nových ekonomických podmínkách
- ◆ Potvrdit sekulární trend základních tělesných charakteristik
- ◆ Vypracovat referenční údaje sledovaných charakteristik
- ◆ Stanovit růstové rychlosti základních tělesných charakteristik školních dětí

Na základě získaných výsledků navrhla Vědecká rada Interní grantové agentury nominaci tohoto projektu na cenu ministra zdravotnictví.

1. MATERIÁL A METODIKA

Pro sběr dat bylo vybráno 20 škol v Praze, Středočeském, Jihočeském a Severomoravském kraji. Větší část škol byla vybrána ve městech (Praha, Mladá Boleslav, České Budějovice, Olomouc) a další část v menších obcích nebo na okrajích měst, kam dojíždějí děti z okolních vesnic. Do měření byly při prvním vyšetření v září 1997 zahrnuty děti z prvních, třetích, pátých a sedmých tříd, a to po písemném souhlasu jejich rodičů. Měření byla opakována vždy v půlročních intervalech (v září a v březnu), takže v průběhu tří let bylo každé dítě měřeno pětkrát. Součástí výzkumu byl rovněž dotazník rodičům, který poskytl informace o rodinném zázemí dítěte, o jeho zdravotním stavu, způsobu trávení volného času i o rodinné anamnéze.

Počty změřených dětí při prvním vyšetření, podle místa a ročníků jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 - Přehled o počtu měřených dětí

	1. ročník		3. ročník		5. ročník		7. ročník		Celkem	
	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	Hoši	Dívky	HOŠI	Dívky
PRAHA	67	79	69	66	85	61	80	45	301	251
Středoč. kraj	68	47	29	21	47	29	16	19	160	116
České Buděj.	89	88	61	76	70	72	61	79	281	315
Olomouc	62	68	65	65	62	61	59	59	248	253
Celkem	286	282	224	228	264	223	216	202	785	755
	568		452		487		418		1925	

U každého dítěte bylo opakovaně měřeno 29 tělesných rozměrů. Pro zjišťování tělesných parametrů byla použita standardní metodika podle Martina a Sallera (Martin, Saller 1957).

Z 1925 rodičů měřených dětí, kteří vyslovili souhlas s měřením dítěte, vrátilo vyplněný dotazník 1409, tj. 73,2 %. Výsledky, získané z dotazníků rodičům, charakterizují tedy 3/4 sledovaného souboru. Charakteristikou, která nejvíce ovlivňuje další sociálně-ekonomické faktory, jež mají význam při růstu a vývoji dítěte, je vzdělání rodičů. Zastoupení jednotlivých kategorií vzdělání rodičů v tomto souboru odpovídá struktuře vzdělání podle Statistické ročenky. Zastoupení obcí, ve které dítě žije, je posunuto ve prospěch míst s vyšším počtem obyvatelstva. Tento fakt může mírně zkreslovat reprezentativnost uvedených výsledků.

2. Vliv sociálně-ekonomických faktorů na růst a vývoj dětí

Sociálně-ekonomické podmínky, úroveň výživy a zdravotní péče jsou primární determinanty růstu a vývoje jedinců i populace (Bogin, 1999). Sociálně-ekonomické faktory jsou souhrnem podmínek, ve kterých dítě vyrůstá a těžko lze kvantifikovat vliv jednotlivých faktorů. Dílčí analýzy však potvrzují existenci tohoto vlivu.

V měnicích se podmínkách naší společnosti lze očekávat větší diferenciaci mezi sociálními skupinami i působení některých negativních, ale i pozitivních jevů, které mohou ovlivnit vývoj některých tělesných charakteristik u dětí. Přes změny, které v naší společnosti probíhaly v uplynulých deseti letech, nevyplývá z dosavadních výsledků výzkumu, že došlo k významnému posunu stávajících trendů tělesného růstu dětí.

Z výsledků vyplývá jednoznačný vliv *vzdělání matky*, resp. obou rodičů na růst a vývoj dítěte. Nebyl zatím potvrzen vzrůstající *podíl dětí s nadváhou a obeznicí* ve sledovaném souboru. Přesto, že z výsledků V. celostátního antropologického výzkumu 1991 ještě vyplynul *rozdíl v tělesné výšce městské a venkovské populace*, v dalších výzkumech se tento rozdíl nepotvrdil. S tímto poznatkem souvisí i *zastavující se sekulární trend* tělesné výšky, který se projevil již ve výzkumu 1995-96. Tato skutečnost znamená, že pravděpodobně nelze dále očekávat zvyšování průměrné tělesné výšky dospělé populace.

Pro zpracování některých sociálně-ekonomických charakteristik byla použita standardizace pomocí hodnot Z-score vzhledem k referenčním hodnotám Světové zdravotnické organizace (WHO). Tato standardizace umožňuje zpracování hodnot tělesné výšky, hmotnosti a hmotnostně-výškového poměru (tělesná hmotnost v kg / tělesná výška v cm) dětí bez ohledu na jejich věk.

Hodnoty Z-score tělesné výšky **podle vzdělání rodičů** ukazují vzrůstající průměrnou tělesnou výšku dětí se zvyšujícím se vzděláním matky. Rozdíly jsou statisticky významné. Rozdíl hodnot hmotnostně-výškového poměru je statisticky nevýznamný a hodnoty nevykazují žádný trend.

Hodnoty Z-score tělesné výšky **podle velikosti obce** ukazují vzrůstající průměrnou tělesnou výšku dětí se zvyšující se velikostí obce pouze u chlapců. Rozdíl hodnot hmotnostně-výškového poměru je statisticky nevýznamný a hodnoty u chlapců nevykazují žádný trend. U dívek je statistická významnost na hranici a hodnoty hmotnostně-výškového poměru vykazují jasný trend snižování se zvyšující se velikostí obce. Tento trend odpovídá tendenci dospívajících dívek k zeštíhlování postavy, zejména v městské populaci.

Hodnoty Z-score tělesné výšky **podle příjmových skupin** ukazují vzrůstající průměrnou tělesnou výšku chlapců se zvyšujícím se příjmem rodiny. U dívek není takový trend zřetelný. Rozdíl hodnot hmotnostně-výškového poměru je statisticky nevýznamný, avšak hodnoty vykazují mírný trend snižování hodnot se zvyšujícími se příjmy rodiny.

Dále byl sledován vliv závažného onemocnění, které dítě prodělalo, na jeho tělesnou výšku, vliv délky kojení na hmotnostně-výškový poměr dítěte a vliv návštěvy jeslí na další tělesný vývoj.

Průměrné hodnoty Z-score tělesné výšky chlapců, kteří prodělali **závažné onemocnění**, jsou statisticky významně nižší než tyto hodnoty zdravých chlapců. U dívek není rozdíl statisticky významný, avšak průměrná hodnota zdravých dívek je vyšší.

Přesto, že nebyl prokázán statisticky významný rozdíl hodnot Z-score hmotnostně-výškového poměru **podle délky kojení**, výsledky naznačují klesající hodnoty Z-score s prodlužující se délkou kojení. Výjimku tvoří děti kojené déle než 6 měsíců. Pozitivním zjištěním je vyšší délka kojení dětí ve vyšetřovaném souboru oproti výsledkům zjištěným v CAV 1991.

3. Odhad tělesné výšky dětí v dospělosti

Součástí studie bylo i provedení odhadu tělesné výšky měřených dětí v dospělosti. Tento odhad byl proveden po třetím měření, tj. na podzim 1998 a předán rodičům prostřednictvím dětí při čtvrtém měření v březnu 1999. Predikce byla provedena pro všechny děti, které měly vyplněn dotazník rodičům, ve kterém byla uvedena tělesná výška rodičů. Dále byly každému dítěti předány percentilové grafy tělesné výšky a hmotnosti s vyznačením jeho hodnot zjištěných při prvních třech měřeních.

Na základě výsledků odhadu tělesné výšky jsme provedli modifikaci jedné z používaných predikčních metod (Bayley - Pinneau).

4. Sekulární trend tělesné výšky, hmotnosti, BMI a index cephalicus

Tělesná výška vykazuje, podle výsledků celostátních antropologických výzkumů, pozitivní sekulární trend ve všech věkových kategoriích od 0 do 18 let, a to od roku 1951 až do roku 1991. Výzkum z roku 1995-96 zaznamenal stagnaci tohoto trendu, s výjimkou chlapců ve věkových skupinách 10 až 13 let. Průměrné hodnoty tělesné výšky, vyjádřené hodnotami Z-score vzhledem k referenční populaci WHO, jsou uvedeny v grafech 1a a 1b.

Grafy jsou doplněny hodnotami Z-score průměrné tělesné výšky zjištěné v semilongitudinální studii 1997-99. Tyto hodnoty lze brát pouze jako orientační, protože každý jedinec je do souboru zahrnut pětkrát – tak, jak byl měřen v průběhu studie.

Přesto, že hodnoty Z-score u chlapců jsou vyšší než podle předešlých výzkumů, ve věkové skupině jedenáctiletých a dvanáctiletých je možno zaznamenat stagnaci. Ve věkových kategoriích třinácti a čtrnáctiletých dochází k prudkému růstu. Podle předchozích výsledků lze předpokládat, že ve vyšších věkových skupinách dochází k zastavení sekulárního trendu a tělesná výška nyní dospívajících nebude v dospělosti vyšší než je u stávajících dvacetiletých.

U dívek – přes vyšší průměrné hodnoty Z-score ve všech věkových kategoriích do 12 let – zaznamenáváme ve třinácti letech zastavení a ve čtrnácti letech pokles průměrných hodnot Z-score. Podle těchto výsledků by bylo možno očekávat dokonce i pokles průměrné tělesné výšky dívek v dospělosti oproti nynějším dvacetiletým.

Průměrné hodnoty nemohou zachytit případný nárůst výskytu extrémních hodnot. Zatímco nelze hovořit o vyšším výskytu jedinců s nízkými hodnotami tělesné výšky, můžeme zaznamenat vyšší výskyt jedinců s vysokými hodnotami. Lze usuzovat, že jde o jedince, u nichž dosud trvá trend pozitivního posunu hodnot tělesné výšky.

Při porovnání průměrných hodnot Z-score hmotnosti vzhledem k referenčním údajům WHO vyplývá pozitivní sekulární trend této tělesné charakteristiky od roku 1951 až do roku 1991, s výjimkou dospívajících dívek, kde je jasná stagnace průměrných hodnot. Výsledky semilongitudinální studie vykazují jednoznačně pokles průměrných hodnot hmotnosti ve všech věkových kategoriích, s výjimkou šestiletých chlapců i dívek. Vzhledem k tomu, že zároveň byla zaznamenána vyšší průměrná tělesná výška, nutně musí být zaznamenán i pokles průměrných hodnot hmotnostně-výškového poměru, resp. BMI.

Zastoupení vyšetřovaných dětí v jednotlivých percentilových pásmech BMI, vzhledem k referenční populaci z roku 1991, je uvedeno v grafu č. 2. Z grafu jasně vyplývá vyšší zastoupení dětí s nižšími hodnotami BMI (mezi 10. a 25. percentilem) a nižší zastoupení jedinců s vyššími a vysokými hodnotami BMI (mezi 75. a 90. percentilem a 90. a 100. percentilem).

Z výše uvedeného vyplývá, že ve sledovaném souboru nenacházíme vyšší podíl dětí s nadváhou a obezními než v předcházejících výzkumech. Přestože soubor nelze považovat za plně reprezentativní, domníváme se, že podíl dětí s nadváhou a obezními v naší populaci není tak alarmující, jak uvádějí sdělovací prostředky.

Pozitivní sekulární trend tělesné výšky byl doprovázen trendem zužování a prodlužování hlavy (trend debrachycefalizace). V průběhu uplynulých čtyřiceti let došlo ke snížení průměrné hodnoty index cephalicus (největší šířka hlavy x 100 / největší délka hlavy) o 6 až 7 jednotek v závislosti na věkové skupině. Výzkum z roku 1995-96, zaměřený na rozměry hlavy, potvrdil pokračování trendu debrachycefalizace. Výsledky semilongitudinální studie však tento trend již nedokumentují (graf č. 3a,3b). Statisticky významně nižší hodnoty ve věkových skupinách 9 až 14 let oproti výzkumu 1995-96 odpovídají tomu, že děti byly měřeny převážně ve větších městech, kde jsou průměrné hodnoty indexu nižší než v menších městech a obcích (Bláha et al., 1999). Věkové kategorie šesti až osmiletých se však v průměru statisticky významně neliší od průměrných hodnot zjištěných v roce 1995-96. Tato skutečnost by mohla naznačovat zastavení trendu debrachycefalizace spolu se zastavením trendu zvyšování postavy.

5. Referenční údaje tělesných charakteristik

Výsledky semilongitudinální studie posloužily k potvrzení trendů a doplnily tělesné charakteristiky, které nebyly sledovány v předešlém výzkumu z let 1995–96. Výsledky jsou shrnuty ve dvoudílné publikaci P. Bláha, J. Vignerová, M. Paulová, J. Riedlová, J. Kobzová, L. Krejčovský: Vývoj tělesných parametrů českých dětí a mládeže se zaměřením na rozměry hlavy (0 – 16 let), Státní zdravotní ústav, Praha 1999.

Referenční údaje budou doplněny percentilovými grafy kožních řas, které budou součástí další připravované publikace.

6. Růstová rychlost tělesné výšky

Dalším cílem studie bylo stanovení růstových rychlostí (přírůstek zvoleného rozměru za rok – mění se v závislosti na věku a pohlaví) základních tělesných parametrů, zejména tělesné výšky. Tato norma v naší lékařské praxi zcela chybí. V grafech 4a a 4b jsou uvedeny hodnoty vybraných percentilů půlročních přírůstků tělesné výšky. Z grafů je zřetelná akcelerace tělesného růstu v pubertálním věku, před obdobím pohlavního dozrávání. U chlapců je nejvyšší ve 12 - 13 letech, u dívek v 11 letech. Střední věk dospívání, tj. mutace u chlapců a nástupu menarche u dívek – podle CAV 1991 – byl zjištěn 14,5 resp. 13,0 let. Tyto grafy a grafy růstových rychlostí dalších tělesných parametrů budou publikovány samostatně tak, aby byly k dispozici pediatrům i specialistům.

7. Závěr

Vzájemně na sebe navazující antropologické výzkumy dětí a mládeže dovolují sledovat trendy vývoje základních tělesných charakteristik. Z výsledků zjištěných v semilongitudinální studii, mimo jiné, vyplývá:

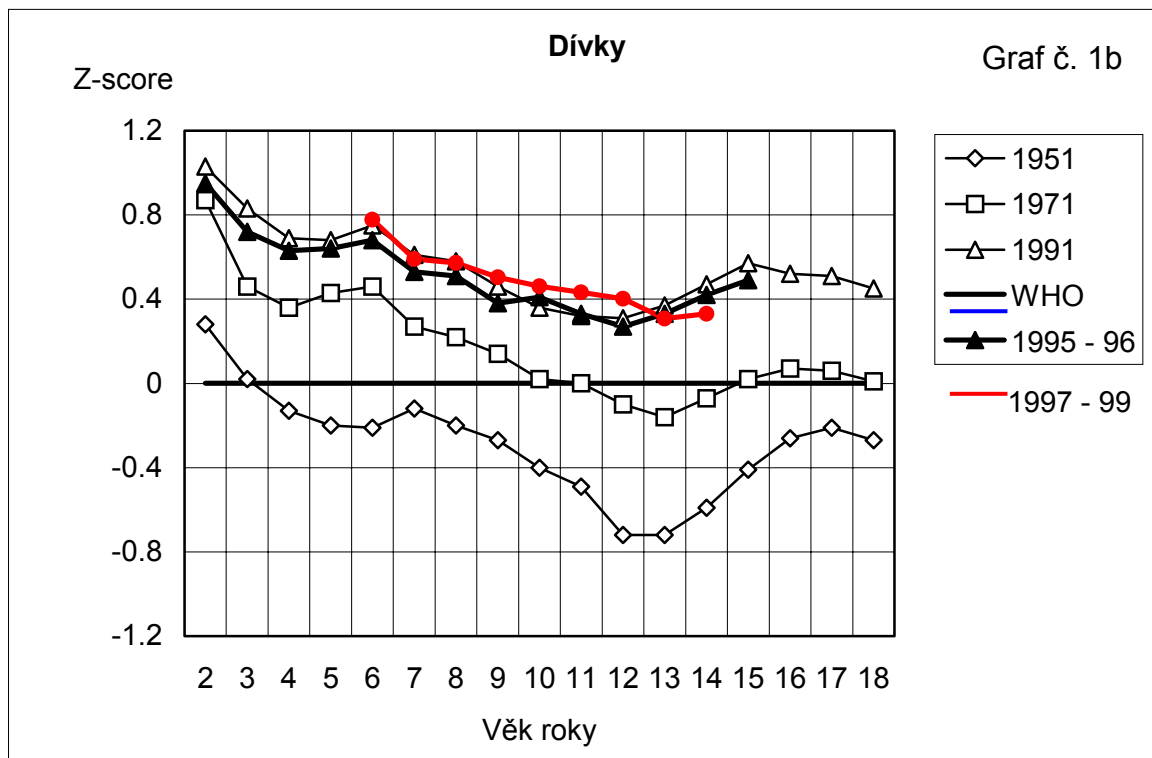
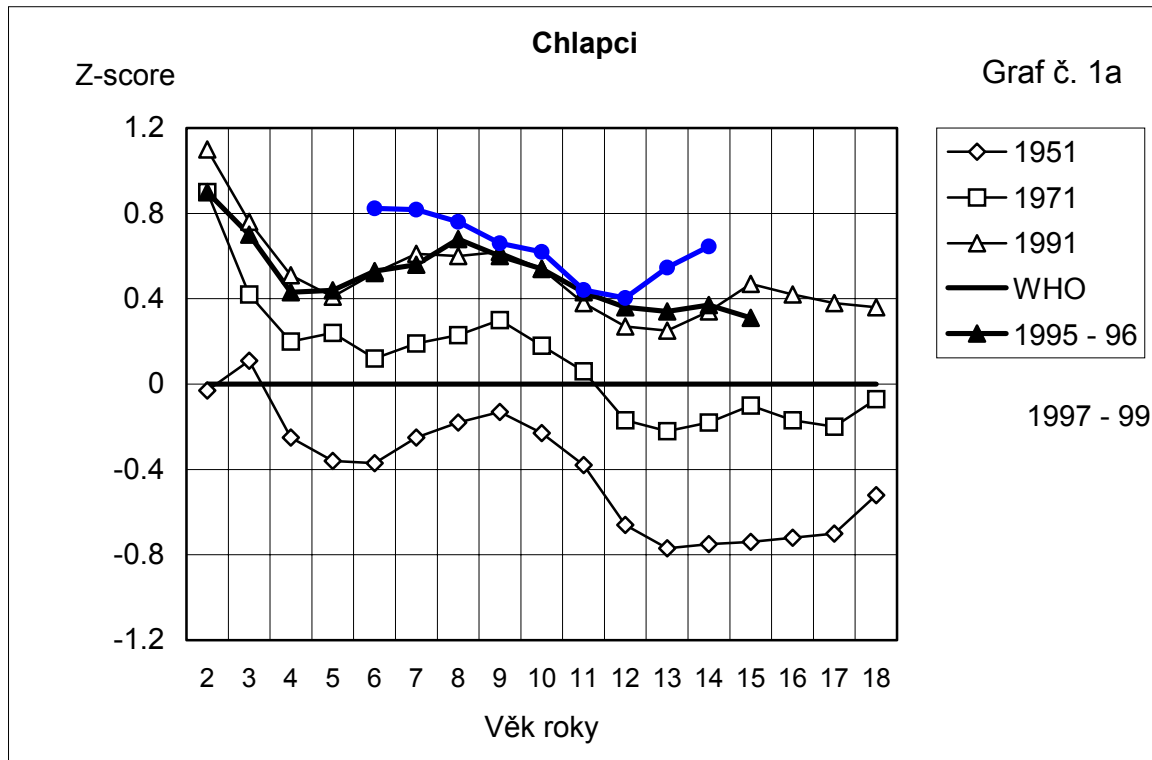
- ◆ Dochází k zastavování pozitivního sekulárního trendu tělesné výšky v nejvyšších věkových kategoriích, tj. trendu ke zvyšování postavy.
- ◆ Pravděpodobně se zatím nezvyšuje podíl dětí s nadváhou a obezními.
- ◆ Je pravděpodobné, že dochází k zastavení trendu debrachycefalizace, tj. zužování a prodlužování hlavy.
- ◆ Dochází k vyrovnávání rozdílu ve vývoji jedinců mezi městskou a venkovskou populací.
- ◆ Vzdělání rodičů zůstává hlavním faktorem, ovlivňujícím růst a vývoj dítěte.

V návaznosti na předchozí celostátní antropometrické výzkumy, které byly prováděny vždy v desetiletých intervalech, je v roce 2001 organizován již šestý celostátní antropologický výzkum. Tento výzkum by měl především doplnit chybějící údaje o předškolních dětech a o dospívající mládeži.

8. LITERATURA

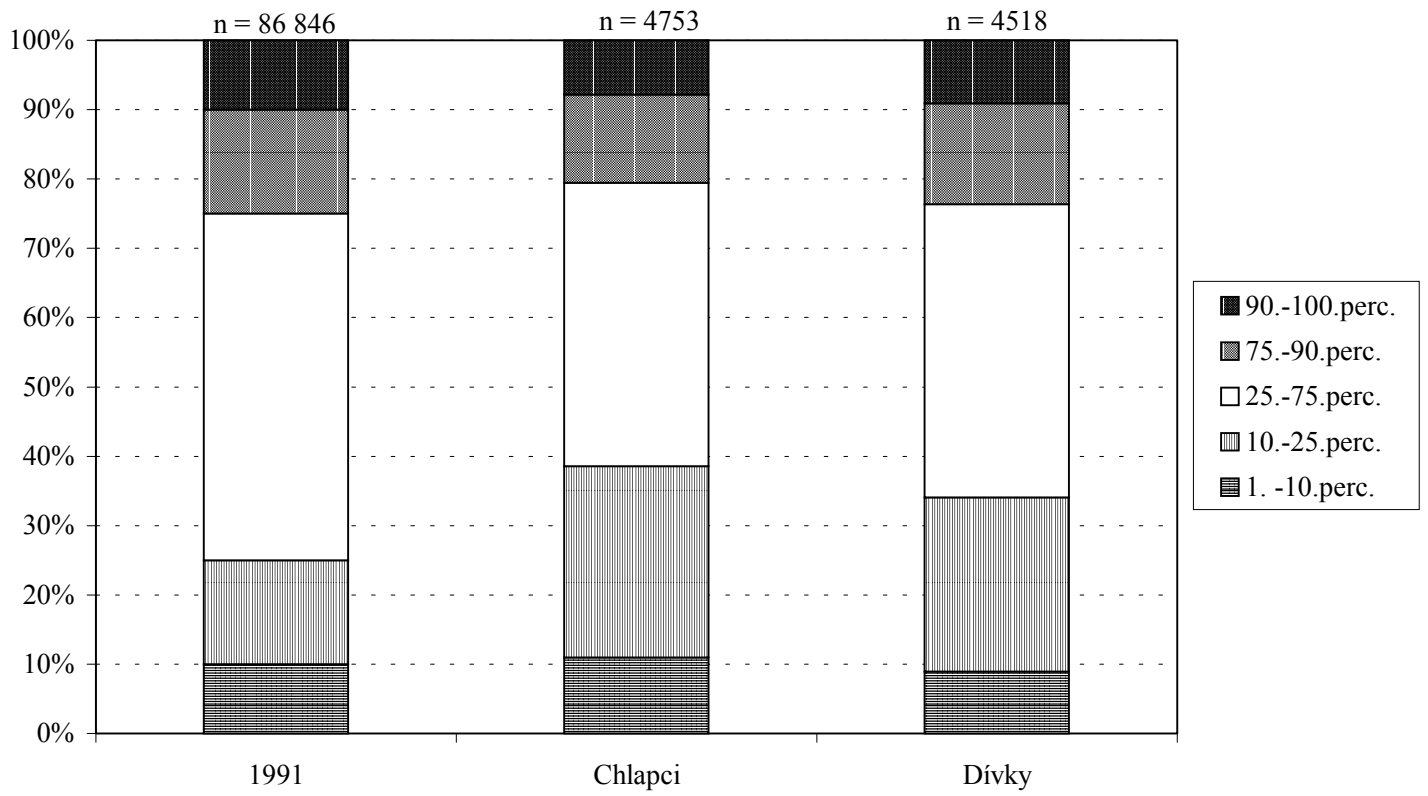
1. Bláha P., Vignerová J., Lhotská L.: Porodní délka a porodní hmotnost českých novorozenců podle V. celostátního antropologického výzkumu dětí a mládeže 1991 (České země), Čs. pediat., 50, 1995, No. 10, p. 614-619
2. Bláha P., Vignerová J., Paulová M., Riedlová J., Kobzová J., Krejčovský L.: Vývoj tělesných parametrů českých dětí a mládeže se zaměřením na rozměry hlavy (0 – 16 let), Státní zdravotní ústav, Praha 1999
3. Bogin B.: Patterns of Human Growth, Cambridge Studies in Biological Anthropology, Cambridge University Press, 1999
4. Dokládal M.: Vývoj základních rozměrů hlavy od narození do 20 let. Čs. morfologie, VI, 103 – 115, 1958a
5. Hajniš K., Brůžek J., Blažek V.: Růst českých a slovenských dětí. Academia, Praha, 1967
6. Lhotská L., Bláha P., Vignerová J., Roth Z., Prokopec M.: 5. Celostátní antropologický výzkum dětí a mládeže 1991, Česká republika, antropometrické charakteristiky, SZÚ, Praha, 1993
7. Lhotská L., Bláha P., Vignerová J., Roth Z., Prokopec M.: 5. Celostátní antropologický výzkum dětí a mládeže 1991, Česká republika, zpracování dotazníku pro rodiče, SZÚ Praha, 1995
8. Martin R., Saller K.: Lehrbuch der Anthropologie. G. Fischer, Stuttgart, 1957
9. Indicators for assessing breast-feeding practices, WHO/CDD/SER/91.14, WHO, Geneva 1991
10. Physical Status: The use and interpretation of anthropometry. Report of a WHO expert Committee, World Health Organization, Geneva 1995
11. Pohyb obyvatelstva ČSFR 1990, část I., Federální statistický úřad, Praha
12. Statistická ročenka ČR 1997, Český statistický úřad, Praha

Tělesná výška - hodnoty Z-score vzhledem k referenčním údajům WHO

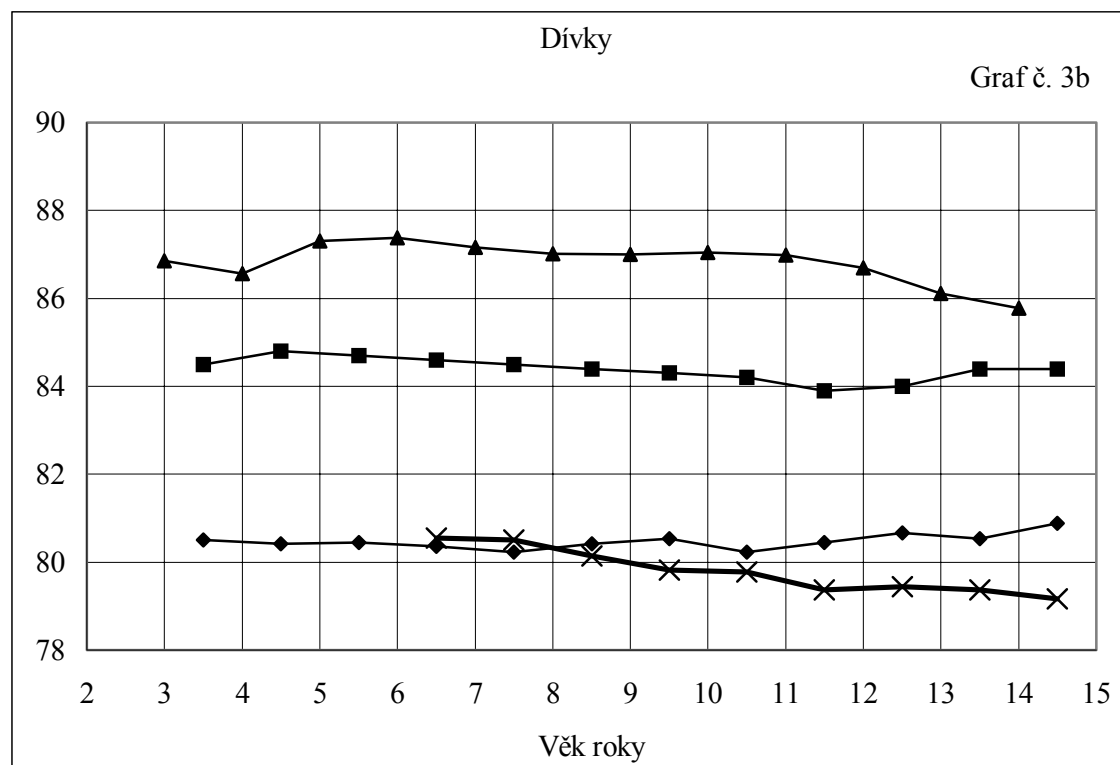
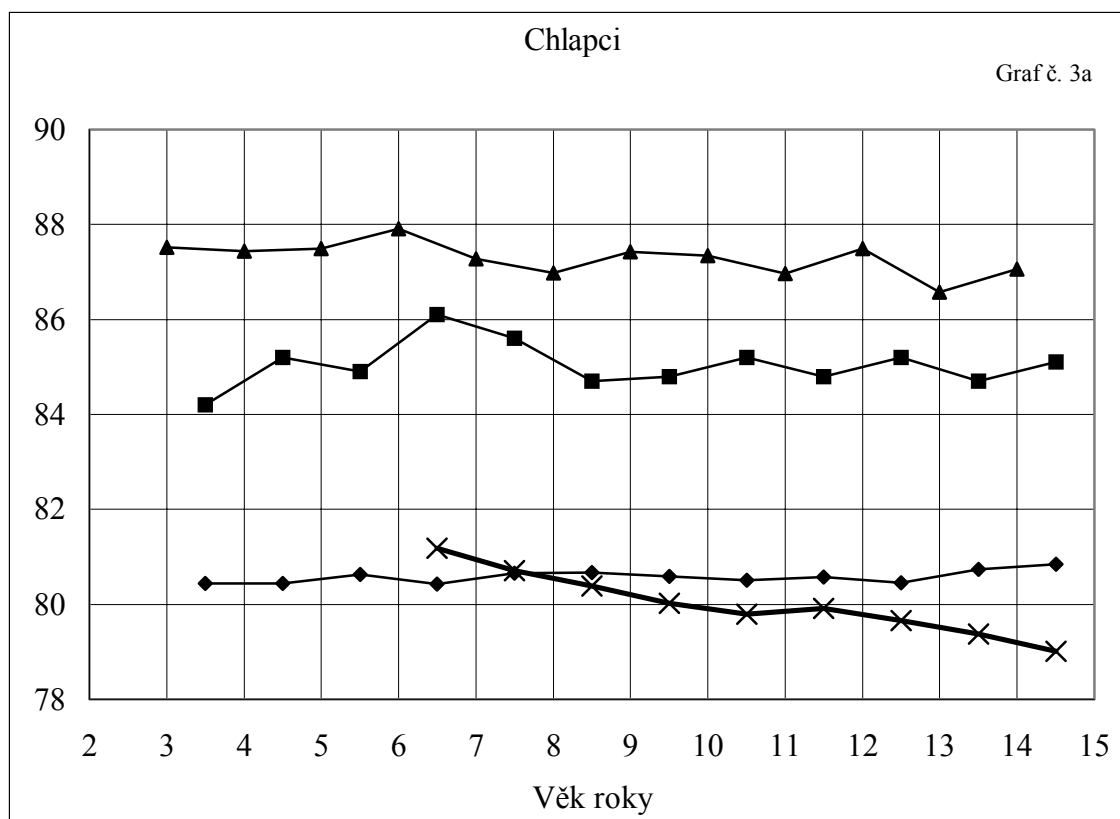

Podíl dětí v percentilových pásmech BMI

Graf č. 2

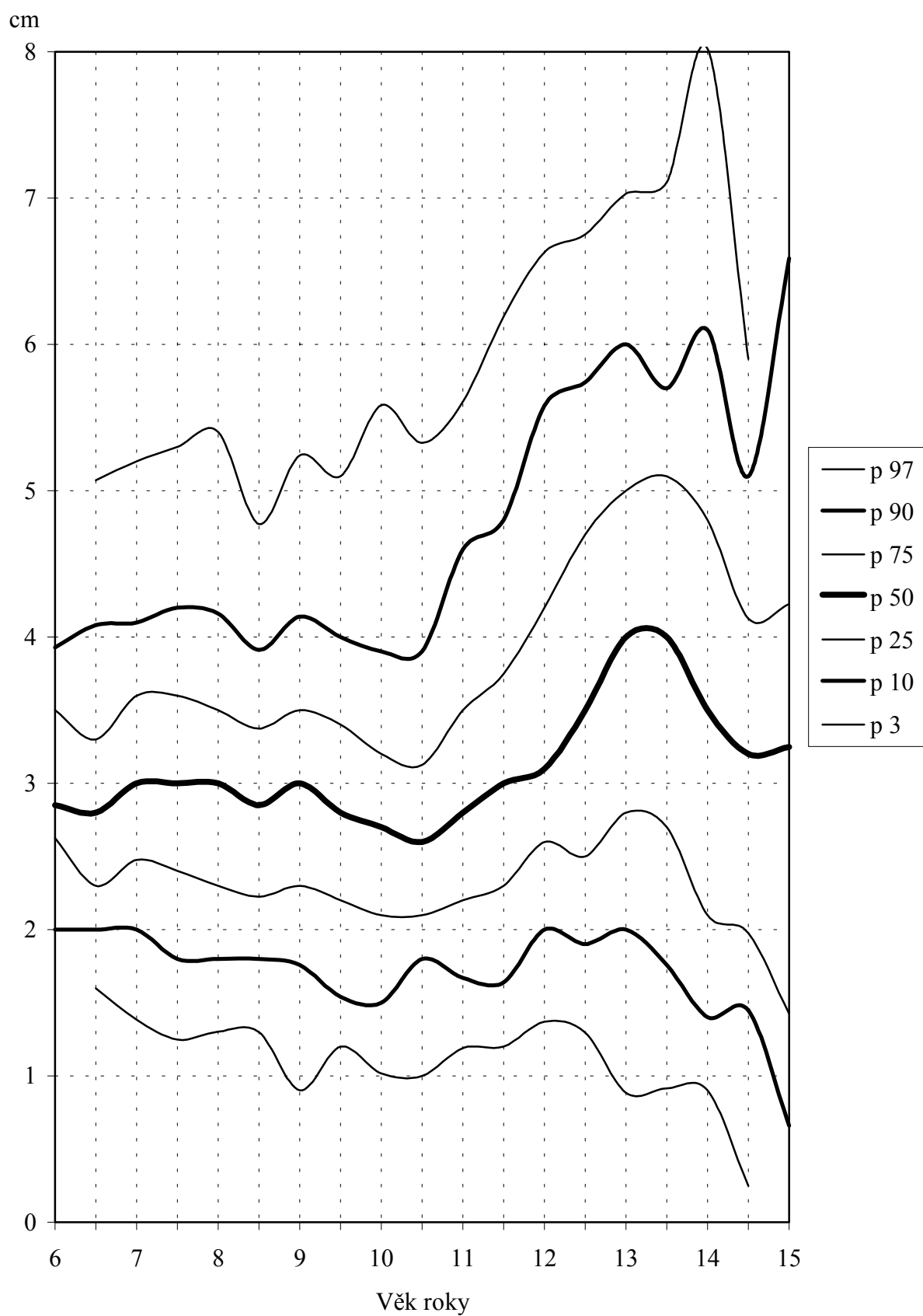
Index cephalicus - porovnání dat českých autorů

- ◆— Bláha et al. 1995 - 96
- Hajniš et al. 1976 - 78
- ▲— Dokládál et al. 1954 - 55
- ×— Semilongit. 1997 - 99

Percentilový graf půlročních přírůstků tělesné výšky
CHLAPCI

Graf č. 4a

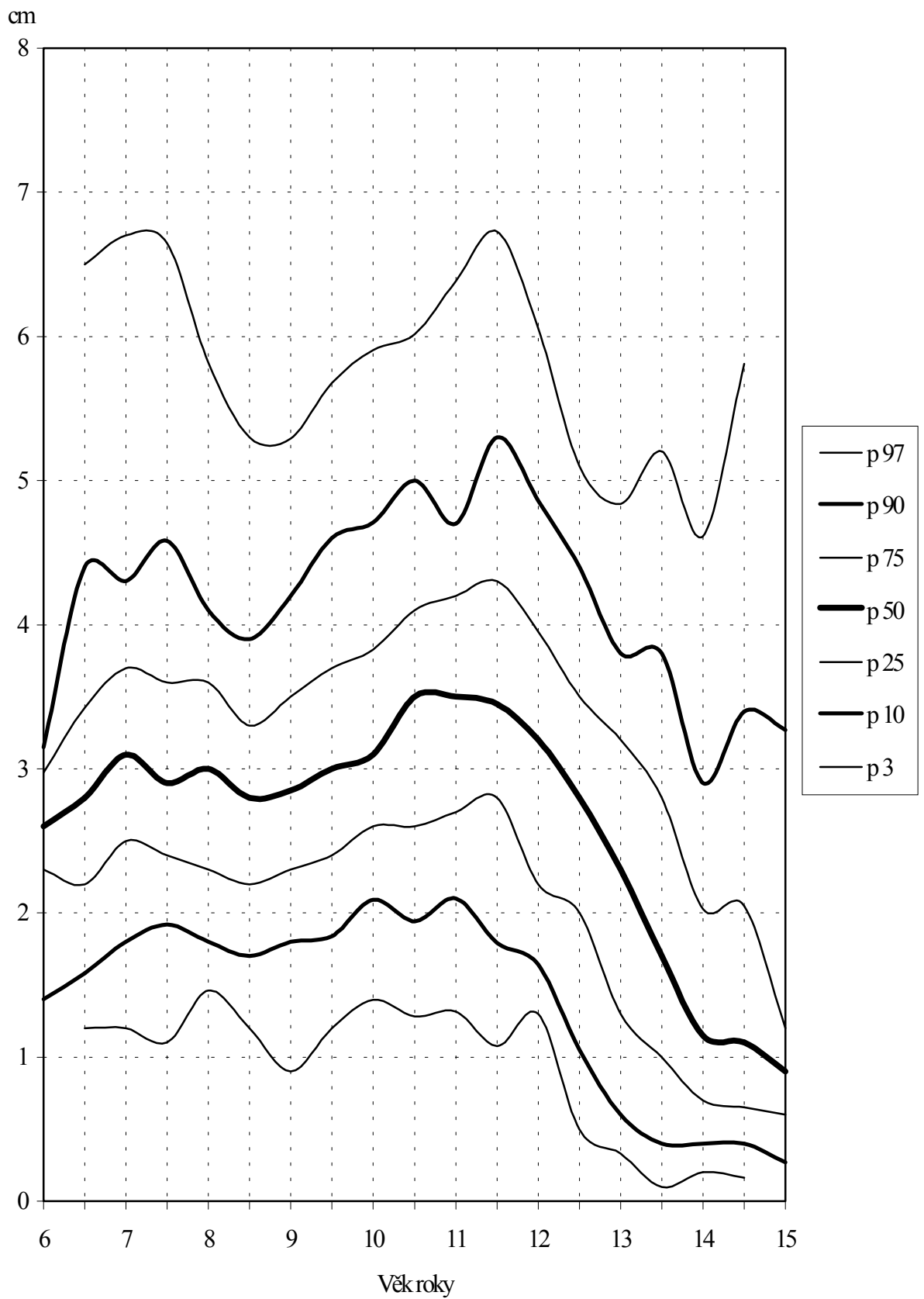

Percentilový graf půlročních přírůstků tělesné výšky

DÍVKY

Graf č. 4b

TEXT

MOLEKULOVÁ MEDICÍNA

Rozepré molekulové medicíny

Vladimír Vonka

Úvod

Molekulová biologie

Přínosy molekulové biologie pro medicínu

Projekt a lidský genom

Rizika a problémy molekulové medicíny

Vliv na lidské myšlení a společenské dění

Jak dále

Úvod

Postavení vědy v naší společnosti není snadné. Je v ní rozšířena skepse k vědě a jejím možnostem. Důvody pro to lze shrnout často artikulovaným výrokem: „Čtyřicet let se u nás vládlo vědecky, a kam jsme se to dostali!“ Vskutku, starý režim často vědou operoval, vzýval ji při každé příležitosti a společnost údajně vědecky řídil. Není pochyb, že mnohdy byla ona neustále zdůrazňovaná vědeckost míněna upřímně. Vycházela totiž z filozofického předpokladu, že věda je rozhodujícím a naprosto spolehlivým zdrojem netoliko veškerého poznání, ale i všech hodnot a norem lidského žití. Jenže politická praxe úlohu vědy snižovala a neustálým omíláním zmrtnělých hesel o svých vědeckých přístupech vědeckou práci diskreditovala. Jeden z hlavních důvodů zhroutení totalitního systému lze hledat právě v tom, že vědu ku svému prospěchu využít nedokázal. Ke konečnému selhání jeho ekonomiky výrazně přispělo zaostávání ve vědě a neschopnost vytvořit a využít o ni opřené technologie.

Jak k tomu došlo? Hlavní důvody jsou tři.

1. Prvním byla ideologizace vědy. Některé vědní obory byly z ideologických důvodů zakázány (sociologie, kybernetika), jiné sice existovat mohly, ale staly se doménou netolerantních nedouků, kteří označovali za reakční cokoli se vymykalo jejich interpretaci marxismu. Tyto zásahy škodily vědě nejvíce a pro vědce, kteří odmítali slepě se podrobit, byly nejnebezpečnější. Situace v genetice na konci 40. a začátku 50. let je snad nejpříznačnější. Čtete-li dnes traktáty stoupenců Lysenka či Lepešinské, pak zůstává rozum stát nad tím, co vše se vydávalo za vědu a jak se znásilňovalo skutečné poznání. Některé z těchto projevů překonávaly svým primitivismem a svou negací předchozích nezpochybnitelných poznatků nejtrapnější výplody dnešních šarlatánů. V oblasti humanitních věd, které jsou primární doménou ideologie, byla situace ještě horší. Pustota, která tu převládala, prakticky znemožňovala vznik jakéhokoli myšlenkového proudu, který by překročil mantinely dané oficiální ideologií.

Ideologická devastace vědy byla největší v stalinském období. Později došlo postupně k uvolnění tvrdé ideologické manipulace vědy, ke kritice nejkřiklavějších omylů a k rehabilitaci celých vědních oborů i jednotlivých postižených vědců. Nicméně způsobené rány se nikdy zcela nezacelily a zpoždění v kybernetice, biologii, ekonomických vědách a v dalších oborech se nikdy nepodařilo dohnat. Nadějný nástup ve vědě, k němuž došlo v 60. letech, byl násilně přerušen v období normalizace a nepodařilo se jej plně obnovit ani v poněkud liberálnějším ovzduší 80. let.

2. Svou smutnou roli při dušení vědy sehrála i nejrůznější omezení vyplývající z byrokratické kontroly nad vědeckými pracovníky samými. Přitom „hlídáním“ a kontrolou např. přírodovědců, z jejich práce pramení za normálních okolností nejvíce inovací pro národní hospodářství, zasáhl režim hluboko a podstatně sám sebe. Kontrola nad vědeckými pracovníky spočívala především v omezování zahraničních styků, ať již zákazu či omezování účasti na důležitých kongresech či stážích na významných pracovištích a v nesmyslných předpisech usměrňujících styk s cizinci, kterým bylo dovoleno navštívit naši zemi. Neuvěřitelných rozměrů dosáhl systém reglementace, když bylo vědeckým pracovníkům zabráněno v přístupu k dvěma nejvýznamnějším vědeckým žurnálům, jakými jsou Nature a Science jen proto, že v nich občas vycházely články s obsahem, který byl v rozporu s oficiální politikou. Souborem těchto zásahů vznikla sice neúplná, leč účinná informační

bariéra, která bránila přístupu čerstvých informací a brzdila toky myšlenek. To nežádoucím způsobem vědeckou práci narušovalo.

3. Konečně třetím důvodem poklesu úrovně vědy, těsně souvisejícím s dvěma přechozími, byla kádrová politika. Bylo typickým pro období normalizace, že svá místa ve vědeckých institucích muselo opustit mnoho vědeckých pracovníků, buď pro své politické aktivity v době Pražského jara anebo proto, že reformní myšlenky, které vyslovovali, se pokládaly za nebezpečné. Týkalo se to především humanitních věd, ale byl v menší míře, i věd přírodních. Na rozhodující místa ve vědě, na místa ředitelů výzkumných ústavů, předsedů vědeckých rad a společností, se mohli dostat jen lidé plně politicky angažovaní. Popravdě nutno uznat, že mezi nimi byli i někteří vynikající vědečtí pracovníci a dobří organizátoři vědecké práce. Ve většině případů se však jednalo o lidi, jejichž hlavní a často jediná kvalifikace byla politická. Pokud byli dostatečně osvícení, pak si uvědomovali své nedostatky, a byli-li navíc prozíraví – a i takoví se našli – dokázali v rámci svého působení podpořit tu či onu tvůrčí skupinu. Bylo však smutnou skutečností, že o vědě, včetně určování tzv. hlavních směrů vědecké práce, i o hodnocení dosažených výsledků rozhodovali velmi často lidé nekompetentní. Objektivní kritéria vědecké práce chyběla a i samotné upozornění na takový systémový nedostatek se mohlo stát zdrojem nepříjemností.

Výslednicí všech těchto tlaků byl úpadek vědeckého bádání. Zatímco prapor vědy byl třímán až nevkusně vysoko a bylo s ním máváno, kdykoli se to jevilo vhodným, úroveň vědy stagnovala a výsledků, které by něco znamenaly v kontextu světové vědy, bylo málo. Vzdálenost mezi naší a světovou vědou se prohlubovala a rozšiřovala. Toto konstatování se nikterak nesnaží snížit úsilí stovek vědeckých pracovníků, kteří svou vědu dělali poctivě, celý m srdcem a s velkým nasazením. Patří jim dík za to, že udrželi kontinuitu české vědy a její alespoň částečný kontakt s vědou světovou.

Ti, kdož dnes tvrdí, že za minulého režimu měla věda mimořádnou podporu a podmínky pro svůj rozvoj, tak se hluboce mýlí.

MOLEKULOVÁ BIOLOGIE

Jednou z oblastí, v níž došlo k zaostání nejtěžšímu, je molekulová biologie. Molekulová biologie je spíše metodologií a určitým stylem myšlení v biologii a v medicíně než samostatnou vědní disciplínou. Je založena na kombinaci fyzikálních, chemických a biologických metod sladěných tak, aby mohly postihnout vztah mezi strukturou a funkcí biologických makromolekul. Vznikla v důsledku převratných objevů, k nimž došlo v genetice v období mezi lety 1944-65. Z nich nejdůležitější byly tři: 1. Poznání struktury a způsobu množení DNA, jež je nositelkou genetické informace, 2. Objasnění genetického kódu a 3. Poznání základních procesů, jimiž se uskutečňuje genetická informace. Stará definice genu, tak jak se vytvořila v minulých desetiletích, byla nahrazena novou. Podle ní netvoří gen jen úsek DNA, který nese zakódované poselství pro určitou bílkovinu, ale i okolní části DNA, které obsahují důležité regulační sekvence, bez nichž se genetická informace nemůže realizovat, a dále nekódující části, které jsou roztroušené mezi částmi kódujícími. Aktivita regulačních sekvencí a úprava předpisu genetické informace odstraněním nekódujících sekvencí vyžaduje specifické podněty. Pouze v těch buňkách, které jsou schopné je poskytnout, dochází k syntéze bílkovin, které geny kódují.

Současný překotný rozvoj molekulové biologie a molekulové medicíny, která je nyní budována, by nebyl možný bez tzv. enzymové revoluce, především objevu enzymů, kterým se říká restriční endonukleázy. Představují jakési molekulové nůžky, které štěpí DNA na specifických místech určených sledem (sekvencí) jejich stavebních kamenů, tzv. nukleotidů. S pomocí restričních endonukleáz a jiných enzymů, které uvolněné články svazují, a dalších, které dovolují genetickou informaci kopírovat, vznikla technologie označovaná jako genové inženýrství. Ta umožňuje gen izolovat, namnožit prakticky v neomezeném množství a zasadit po patřičných úpravách do cizího hostitele. Při tom neexistují nepřekročitelné mezidruhové bariéry. Tak je například možné izolovat lidský gen, namnožit ho na bakteriích a po vhodných úpravách vnést do zárodečných buněk myši. Výsledkem je transgenní myš, která vytváří ve svých buňkách lidskou bílkovinu. Genové inženýrství vytvořilo podmínky nejen pro dříve netušený rychlý rozvoj biologie, ale i pro řešení mnoha bezprostředních palčivých problémů lidstva, týkajícího se např. zemědělské a průmyslové výroby a ekologie. Jednou z oblastí, do níž genové inženýrství zasáhne nejvýrazněji, je zdravotnictví.

PŘÍNOSY MOLEKULOVÉ BIOLOGIE PRO MEDICÍNU

To, že medicína prochází v současné době hlubokou a zásadní proměnou, je do značné míry důsledkem vstupu molekulové biologie. Proniká do ní na frontě tak široké, že se dotýká téměř celé medicíny. U nás se tak děje s velkým zpožděním ve srovnání s USA a zeměmi západní Evropy z důvodů, které již byly zmíněny. Skutečnost, že nemoc se dá definovat na molekulové úrovni, silně ovlivňuje medicínské myšlení a dodává nové určitosti výzkumné i praktické práci. Působení molekulové biologie na medicínu se někdy srovnává s vlivem, jaký měly objevy Koperníkovy a Galileovy na astronomii či Einsteinova teorie relativity na fyziku.

V současné době ovlivňuje nová metodologie všechny tři základní úrovně praktické medicíny, tj. diagnostiku, léčbu i prevenci. Tak například stvořila novou diagnostiku a nové diagnostické postupy, které umožňují zjišťovat dříve nepoznatelné poruchy a v jiných situacích výrazně zrychlují a zpřesňují stanovení diagnózy. Pro léčbu genové inženýrství nabízí neomezené množství bílkovin s výrazným farmakologickým účinkem, které donedávna nebylo možné získat buď vůbec nebo jen v malém množství a za velkých nákladů navíc s rizikem přenosu zhoubných infekčních chorob; to se týká zvláště léků získávaných z lidských tkání. Dalším, rychle se rozvíjejícím oborem je tzv. genová terapie, asi nejpřevratnější a nejvíce diskutovaná inovace podmíněná rozvojem genového inženýrství. Jejím cílem je nahradit chybný gen genem, normálním anebo vyřadit z funkce gen či geny, jejichž nadměrná či kvalitativně pozměněná aktivita odpovídá za patologický proces. Jinou možností je opatřit buňky genem navíc, který je učiní vnímavými k jinak netoxickým substancím (což je vhodné u nádorových buněk), anebo je naopak učiní odolnějšími k působení některých léčiv, které by je jinak nežádoucím způsobem poškodily. První oblastí, kde byla genová terapie využita, byla léčba některých dědičných chorob. Dnes se pro blízkou budoucnost nejnadějnější jeví její uplatnění v léčbě zhoubných nádorů, a brzy se možná stane její další doménou léčba některých chernických infekčních chorob, jako je AIDS.

Nejvýznamnější pokroky způsobené vstupem molekulové biologie do medicíny se očekávají v oblasti preventivní medicíny. Již dnes je v širokém použití vysoce účinná látka proti hepatitidě B, připravená pomocí genového inženýrství na kvasinkách. Protekční antigeny různých infekčních agens se podařilo syntetizovat i na rostlinách a snad není daleká doba, kdy se jako očkovací látky proti některým chorobám budou užívat geneticky zmanipulovaná rajčata či banány. Na obzoru jsou i takzvané genetické vakcíny založené na přímém vpravení DNA kódující pro bílkoviny shodné s protekčními antigeny důležitých infekčních činitelů. DNA vakcíny – kromě láce, stability a vysoké účinnosti – nabízejí možnost přípravy vakcín i proti těm nemocem, u kterých je prozatím nelze připravit pro povahu příslušných infekčních činitelů, a krom toho umožňují i nové strategie očkování. Nesplnitelným snem přestávají být i protinádorové vakcíny, které asi budou nejdříve využity tam, kde jde o zhoubné bujení virového původu. Podívejme se však i do vzdálenější budoucnosti. Cílem probíhajícího výzkumu je také poznání genů, které zvyšují riziko chronických chorob, jako jsou nádory či arterioskleróza. Vzhledem k tomu, že zhoubné nádory a kardiovaskulární choroby jsou příčinou více než 80 % všech úmrtí, poznání takových genů svým významem předčí asi vše, čeho dosud medicína dosáhla. Zjištění dispozice k nemoci by mělo umožnit její nástup oddálit či mu zcela předejít navozením vhodného režimu života (úprava výživy, nestresové zaměstnání apod.), případně farmaky a ve vzdálené budoucnosti snad i opravou vadných genů. Časté prohlídky ohrožených osob by kromě toho mohly zaručit, že se nemoc zjistí v časně fázi, kdy má léčba daleko větší naději na úspěch.

PROJEKT LIDSKÝ GENOM

Pokroky molekulové biologie a genového inženýrství umožnily vznik programu, který se označuje jako Projekt lidský genom (PLG). Jde o dosud největší, nejambicióznější a také nejnákladnější projekt biomedicínského výzkumu. O co v něm jde? Lidský genom se skládá ze tří miliard základních jednotek – nukleotidů a obsahuje dosud neznámý počet genů; odhady kolísají mezi 50.000 – 100.000. Cílem projektu je konstrukce genetické a fyzikální mapy lidského genomu, tj. jde o to poznat a lokalizovat všechny geny a určit sled všech nukleotidů.

PLG má být dokončen na začátku příštího století. Zrodil se v USA v první polovině 80.let, když si skupinka vědců uvědomila, že zmapování lidského genomu je technicky možné a současně pochopila, jaké závažně blahodárné důsledky to bude mít pro lidstvo. Od roku 1988 je PLG záležitostí mezinárodní. Vznikla organizace označovaná jako HUGO (Human Genome Organization) vytvořená vědeckými sdruženími různých zemí. Cílem její činnosti je mezinárodní spolupráce při realizaci PLG,

poradenství vládním a nevládním institucím a také podněcování zájmu veřejnosti, bez jejíž podpory a souhlasu by nebylo možné získat potřebné velké finanční prostředky (jde o několik miliard dolarů).

Realizací PLG se dostane medicíně nástrojů pro rychlé uskutečňování všeho toho, co od molekulové biologie očekává. Bude určena podstata všech dědičných chorob člověka, určí se geny, jejichž vady podmiňují vznik nejdůležitějších nemocí, zkvalitní se diagnostika nemocí a vytvoří se předpoklady pro nové terapeutické postupy. Samozřejmě to vše nenastane v den, na který je stanoveno ukončení projektu. Úplné objasnění funkce jednotlivých genů, které umožní pochopit mechanismy vzniku, udržení a poruch jejich souhry, si vyžádá desítky dalších let. Nicméně ukončení PLG bude událostí zlomovou, která vstoupí do dějin.

RIZIKA A PROBLÉMY MOLEKULOVÉ MEDICÍNY

Až dosud jsme hovořili o přínosech molekulové biologie a genetického inženýrství pro lidstvo. S plnou zodpovědností lze říci, že budou obrovské, a že změní ku prospěchu lidstva základy, na nich stála medicína 20. století. Avšak, jako vše nové a převratné, co věda přináší, ani molekulová medicína není bez rizika a problémů, jež kdosi označil za démona genetické technologie. O nich se diskutuje hlavně v souvislosti s PLG, i když nově nastolil očekávaný, ale přesto náhlý úspěch v klonování savců. Rizika, kterým je třeba čelit, se dotýkají pacienta, lékaře, medicíny jako oboru i lidského společenství jako celku. Zneklidňují samotné protagonisty PLG.

První kategorie problémů, které vznikají, má rozměr etický. Každá informace se dá zneužít a nejinak je tomu i v případě těch, které vyplynou z nových biotechnologií.

Představme si zdravého mladého muže, u něhož se genetickým vyšetřením zjistí, že je nositelem dědičné vady, jež ho předurčuje ku vzniku těžké choroby v třetím či čtvrtém deceniu života. Jak se bude cítit? Co tomu řekne jeho snoubenka? A jak se zachová vedení podniku, v němž se uchází o významné místo? Snadno může dojít k diskriminaci postiženého. Již v roce 1994 americký genetik R. T. Billings zaznamenal 100 případů genetické diskriminace (týkala se např. odmítnutí adopce, nepřijetí do zaměstnání, odepření pojištění apod.). První zásadou musí proto být souhlas osoby, jež má být geneticky vyšetřena, a tvrdý postih toho, kdo by tak učinil proti její vůli nebo bez jejího vědomí. Dnešní metody molekulové biologie totiž dovolují provést příslušné analýzy, aniž by o tom vyšetřený věděl. Dostatečné množství DNA se dá získat z kapky krve, kořínku vlasu, z buněk močového sedimentu či výplachu z úst anebo z odloupaných střevních buněk v kousku stolice. Takový vpád do soukromí jedince by se podobal nedovolenému odposlechu či porušení listovního tajemství a měl by být trestán stejně anebo ještě přísněji. Druhou zásadou při genetickém vyšetření musí být důsledná aplikace genetického poradenství. Osoba, o níž jde, by měla být před provedením testů podrobně informována nejen o tom, co dobrého jí mohou přinést, ale též o rizicích, které by pro její soukromý život a společenské uplatnění mohly mít jejich výsledky. Informace musí být podány způsobem srozumitelným vyšetřovanému, tzn. je třeba přihlížet k jeho vzdělání a inteligenci. Třetí zásadou je vybudování systému, který by zabránil prozrazení genetických náleží. Lze ovšem namítnout, že by nebylo správné tajit informaci o vadě postiženého před jeho okolím, že varovat je by mělo být povinností a že by společnost neměla investovat do vzdělání člověka, který pravděpodobně těžce onemocní před dovršením 40. roku života. Takové uvažování je nepřijatelné. Základem demokratické společnosti je respekt k právům jedince, mezi nimiž práva na soukromí, důstojnost a na to, aby nebyl diskriminován, jsou základní a nezadatelná. Pokud by se ovšem postižený jedinec rozhodl informovat své okolí o své dědičné zátěži, je to jeho rozhodnutí, zda opustí či neopustí zaměstnání, jež u něho zvyšuje riziko vzniku nemoci. Výsledky genetického vyšetření by naopak mohly být zneužity samotným postiženým či jeho rodinnými příslušníky, například tím, že by uzavřel vysokou životní pojistku. Legislativní opatření, jež by tomu bránila, budou velmi obtížná, nemají-li poškodit to, co je třeba bránit přednostně, tj. práva jednotlivce.

S dalšími problémy etického rázu se bude muset vyrovnat lékař, v jehož ruce se octne pacient s diagnózou dědičné choroby. Jakým způsobem má uvědomit postiženého, že – ač dosud zdravý – trpí těžkou genetickou chorobou, pro níž není účinná léčba, a která propukne třeba za 10 až 20 let? Přesvědčí vždy jeho a jeho partnerku, aby podrobili své případné potomky důkladnému prenatalnímu vyšetření? O něco snazší snad bude vést k úpravě životního stylu ty, z jejichž genetické výbavy vyplyne jen zvýšená pravděpodobnost vzniku nemoci v pozdějším věku. Součástí doporučeného režimu budou možná i časté, nepříjemné prohlídky. Jaký bude postoj postiženého k sérii rad a pokynů k různým omezením? Nepovede to ke ztrátě radosti ze života, k pocitům méněcennosti? Lékař si bude muset počínat nesmírně citlivě, s velkou dávkou porozumění, aby postižení mohli žít životem snesitelným a naplněným.

„Dalším, velmi závažným problémem pro lékaře jsou nejasnosti okolo interpretace části genetických nálezů. Výsledky z poslední doby naznačují, že některé dědičné choroby považované za monogenní, tj. - vyvolané poruchou jediného genu, takovými nejsou. To zneurčituje význam nálezu poruchy takového genu; predikce nemoci nemusí být správná. Proto všude, kde to je možné, by měly být genetické testy doplněny klinickým a biochemickým vyšetřením. Nedávno jsem se setkal s odhadem, že každý má v sobě 5 – 10 genů, které za určitých podmínek vyvolají nemoc či nepříznivě ovlivní potomstvo. Rozvážnost a vysoký stupeň zodpovědnosti opřené o znalosti musí doprovázet všechny formy genetického poradenství spojeného s molekulovou biologii.

Jiným nebezpečím jsou snahy o novou eugeniku. Pokud jde o genovou terapii, z etického hlediska jsou oprávněné pouze zásahy do somatických buněk. Zásah do zárodečných buněk je asi zdůvodnitelný jen tam, kde jsou oba rodiče homozygotní pro tutéž genetickou chorobu a přejí si být genetickými rodiči. Zavrženíhodné jsou veškeré pokusy o klonování lidí, k jejichž zákazu nejspíš dojde v blízké budoucnosti ve všech vyspělých zemích. Budou však zákazy účinné? Lze si snadno představit skupinu kvalifikovaných vědců, kteří budou provádět takové experimenty v dobře izolovaných enklávách či v rozvojových zemích. Jedinými příznivými faktory v těchto neradostných úvahách je skutečnost, že technicky není zatím problém zvládnout a že růst člověka nelze urychlit. Realnost zmíněných nebezpečí je tedy vzdálena nejméně dvě až tři desítky let, ale co pak? Kontrolovat trvale všechny odborníky schopné podobné pokusy provést? Snad. Je však pravděpodobné, že se se procedury klonování v příštích letech výrazně zjednoduší a že nebudou ani zdaleka tak složité a nedostupné, jak se jeví dnes.

Jiným nedobrym vyústěním nových genetických technologií jsou pokusy o vylepšování jinak zdravých osob. Část vědecké i laické veřejnosti si začíná zahrávat s myšlenkou, jak pomocí genových manipulací zvýšit fyzické či mentální schopnosti člověka. Odezva takových úvah je silná. Kdo netouží po tom být lepší, půvabnější a schopnější zvládat složité úkoly? Před několika lety vyšel ve vysoce seriózním britském týdeníku článek, v němž se takové zásahy obhajovaly poukazem na autonomii člověka, jeho právo nakládat se svým životem a svou tělesnou schránkou podle svých představ. Takové snahy třeba odmítat a usilovně je tlumit. Nejsilnější a pro adepta na „vylepšení“ srozumitelné je varování: nevíme toho tolik, abychom mohli zaručit, že zásah do genomu nebude mít škodlivé, možná katastrofální důsledky. Nicméně riziko spojené s manipulací se bude zmenšovat s přibývajícím znalostmi o fungování lidského genomu. A tím opět převáží problémy etické. Vzdalme se poněkud od dnešní skutečnosti a přenesme se do doby, kdy podobné zásahy do genomu budou možné. Jakým způsobem se rozhodne o tom, kdo má být geneticky vylepšen a získá tak schopnosti, které ho nadřadí většině ostatních? Budou to ti, kteří mohou být společností nejprospěšnější, anebo ti, kdo nejvíce zaplatí? Bylo by takové rozhodnutí v rukou zvláštních komisí, politických činitelů či jinak mocných jedinců, kteří by se genetickou operací stali ještě silnějšími a potenciálně nebezpečnějšími? Ať tak či onak, společenské důsledky takového konání jsou nežádoucí.

Medicína je však ohrožena i jinými dopady převratných změn, jimiž bude procházet v následujících letech. První z nich bychom mohli označit jako lékařsko-provozní. Opět těsně souvisí s lékařskou etikou. Je to hrozba, že se rozevře propast mezi tím, o čem se domníváme, že víme, a tím, co skutečně známe. Vznikne v důsledku nesouhlasu mezi obrovským množstvím nových informací, které se budou hrnout z PLG, a naší schopností je vstřebat, pochopit a správně interpretovat. Bude to o to těžší, že půjde o poznatky jiné kvality než ty, na které byl lékař svým vzděláním a předchozí zkušeností připraven. Jejich kritické ohodnocení bude vyžadovat zevrubná opakovaná projednání na odborných grémiích, a na individuální úrovni zdravou skepsi, takt, opatrnost, trpělivost a rovněž – pokoru. Je téměř jisté, že mnohým lékařům se nebude dostávat žádná z těchto vlastností. Lze proto očekávat mylná rozhodnutí plynoucí z nesprávného posouzení jinak skvělých poznatků, chybných analogií a tendencí věci zjednodušovat. Na neblahých důsledcích takového konání nezmění nic to, že bude podloženo dobrými úmysly. Neúspěchy mohou vědecký pokrok diskreditovat v očích lékařské i nelékařské veřejnosti. Je třeba s touto možností počítat a s předstihem stanovit pravidla pro využívání nových poznatků v lékařské praxi.

Z logiky vývoje molekulové medicíny vyplyne však i další nepřijemnost, s níž bude nutné se vyrovnat. Mohli bychom ji označit jako rozpor medicíny samé se sebou. Mluvili jsme již o tom, že molekulová biologie ovlivní všechny tři roviny výkonné medicíny. Nestane se tak však stejným tempem. Důvody pro to budou jak technické, tak etické. Molekulová diagnostika, byť sebesložitější, bude výkonem, který bude prováděn vně pacienta a kromě možného lidského pochybení při provádění testů či výkladu jejich výsledků nenese pro pacienta žádná přímá rizika. Jinak tomu je s genovou terapií. Ta bude nevyhnutelně spojena s riziky, i když kolísavými a postupem času klesajícími, a mnohde – alespoň na přechodnou dobu – bude vhodná léčba zcela

chybět. Tím se rozšíří odedávna existující mezera mezi diagnostickými a terapeutickými možnostmi, protože vysoká účinnost diagnostiky nebude bezprostředně následována působivými léčebnými postupy. Zvýší se počet neléčitelných chorobných stavů, což nepotěší ani lékaře, ani pacienta. Otřes, který to způsobí, vyvolá skepsi k medicíně, ale možná i k vědě vůbec a pro léčitelé a šarlatány se otevře širší pole působení, než tomu bylo doposud. Společně s jinými však věřím, že pokles důvěry k medicíně bude jen dočasný, protože z poznatkové základny, z níž vzešla zlepšená diagnostika, zcela určitě vzklíčí i nové účinné terapeutické postupy. Již teď máme o řadě z nich reálnou představu. Je třeba počítat s kritickým obdobím, které může trvat 5 – 15 let. Přípravení na tento pravděpodobný vývoj by měli být jak lékaři, tak i nejširší veřejnost.

VLIV NA LIDSKÉ MYŠLENÍ A SPOLEČENSKÉ DĚNÍ

Potencionálně nejzávažnější je však vliv nových objevů molekulové biologie a medicíny na lidské myšlení. Důsledky budou dalekosáhlé a mohou být nebezpečné. Uvědomme si, že biologická jedinečnost každého jednotlivce se stane definovatelnou. Že zjistíme, že se naši genetickou výbavou jen pramálo lišíme od opic a dokonce i od daleko nižších živočichů. Že nejen vzhled a tělesné proporce, ale i duševní vlastnosti jsou přinejmenším do určité míry geneticky předurčené. Stane se snad obecně uznávanou pravdou nešťastný výrok Jamese Watsona, jinak jednoho z největších žijících vědců, o tom, že si lidé dříve mysleli, že jejich osudy jsou ve hvězdách, ale teď vědí, že jsou v jejich genech? Anebo ho přijmeme jen jako nekontrolovaný výlev bezuzdného determinismu? Nezmění postupně uznání toho, jak fungujeme jako lidské bytosti, naše pojetí smyslu a hodnoty života? A nebudou se zločinci a násilníci vymlouvat na nešťastné uspořádání svého genomu? Živě si dovedu představit prohnáného advokáta, který se snaží monohařádkovými sekvencemi nukleotidů v genech obžalovaného přesvědčit soud o tom, že jeho klient vlastně za nic nemůže, protože ho k vražednému násilí předurčila jeho genetická výbava. A nepochybují, že najde odborníky na slovo vzaté, kteří takovou možnost přinejmenším připustí. Vskutku, tak jak neurovědy odkrývají vztah mezi chováním a chemií mozku, vzrůstá počet těch, kdož věří, že se podaří objevit markery zločinnosti. Genetický výzkum již také odkryl, že určité allele jsou častější u zločinců, narkomanů a agresivních individuí než u osob žijících spořádaným životem. Někteří již dokonce doporučují opustit tradiční pojetí spravedlnosti založené na vině a trestu a nahradit je „lékařským modelem“, opřeným o prevenci, diagnózu a léčbu. Pokud by takové aktivity byly doplňkem k studiu demografických a osobnostních faktorů kriminality, nelze je předem a zcela odmrstit. Bylo-li by však jejich cílem přenést řešení problému kriminality z oblasti psychosociální od oblasti genetiky, je třeba proti nim zatvrzele bojovat. Něčím zcela odlišným je ovšem využít proti zločinnosti poznatku molekulové genetiky o jedinečnosti DNA každého jednotlivce. Podobně jako otisky prstů analýza DNA umožňuje identifikaci s absolutní jistotou. Zřizování genových bank zločinců bude mít silný, bezprostřední dopad v kriminalistice. Usnadní usvědčení všude tam, kde zločinec nezanechá na místě činu otisky prstů, ale svou DNA. Několik států USA již má zákony, jež dovolují vytvořit genové banky těch, kteří se dopustili sexuálního násilí.

Moderní genetika však zasahuje do společenského a politického života i jinak. Příkladem těžko přijatelného zásahu přírodovědy do sociologie jsou tendence vysvětlit pomocí genetiky chování a postavení sociálních skupin, které rovněž vycházejí z již zmíněných poznatků neurověd. Tak např. se vedly a vedou diskuse o rozdíle v I mezi etnickými a společenskými skupinami a v souvislosti s tím se zvažuje, zda je společenská nerovnost důsledkem společenské nespravedlnosti či dědičných faktorů. Někteří se pak pokoušejí z nálezů vyvozovat závěry pro praktickou politiku, zejména pro to, zda je či není povinností společensky úspěšnějších starat se o méně úspěšné, a zpochybňují rovnost lidí, jež je základem demokratické společnosti. Domnívám se, že tu dochází k matení pojmů. Když například Thomas Jefferson ve svém slavném textu vyjádřil své krédo, že všichni lidé jsou stvořeni rovnými, neměl na mysli biologii člověka, jež ho činí jedinečným, ale rovnost ve svobodě, míře nezávislosti a ochraně před státní mocí.

Zkušenosti ze zahraničí nás poučují o tom, jak mohou dobře míněné genetické studie, které se dotýkají určitých ras či etnických skupin, natropit více škod než užitku. V USA byla před lety odstartována studie, jejímž cílem bylo podchytit nosiče dědičné krevní nemoci označované jako srpkovitá anemie, jež je častá u amerických černochů. Velkorysá akce byla řádně připravena a schválena a zpočátku ji podporovaly i militantní černošské organizace. Brzy se však dostala do potíží. Armáda odmítala přijímat nosiče vady a nechtěly je jako palubní personál zaměstnat ani letecké společnosti. Jeden ze států USA dokonce

přijal zákon podmiňující genetickým vyšetřením přijetí do školy. Tak se studie zvrhla v něco, co začalo být pokládáno za rasovou diskriminaci a musela být zastavena. Naproti tomu akce vyhledávající nosiče zhoubné Tay-Sachsovy choroby, neurodegenerativní choroby, postihující v USA hlavně židovské přistěhovalce z východní Evropy, kterou provázelo dobře připravené genetické poradenství, byla velmi úspěšná. Stejně tak tomu bylo při vyhledávání nosičů jiné dědičné krevní choroby, thalassemie, na Sardinii či ve Velké Británii, kde je častá mezi přistěhovalci ze Středomoří.

Genetické objevy však mohou mít i politické dopady jednoznačně příznivé. Ve všech populacích je poměrně silně rozšířena těžká dědičná choroba, jež se označuje jako cystická fibróza; zpravidla vede k smrti před 30. rokem života. V uplynulém desetiletí byl rozpoznán gen, jehož vada za ni zodpovídá. Další výzkum ukázal, že nemoc způsobují různé mutace genu, které mají odlišnou prevalenci u různých ras a podle toho se též označují. Nedávno byla dokončena rozsáhlá mezinárodní molekulově epidemiologická studie, na níž participovali i čeští vědci. V jejím rámci byly vyšetřeny genetické materiály získané od několika set postižených rodin z různých evropských zemí. Z výsledků nás snad nejvíce musí zajímat dva. Zprvč příspěvek Keltů do genofondu českého národa je zřejmě větší, než jsme si donedávna mysleli. Za druhé takzvaná slovanská mutace se vyskytuje častěji mezi obyvateli bývalé NDR než u nás. Podíváme-li se z hlediska těchto nálezů na nacistickou ideologii o nadřazenosti německého národa, pak bychom se mohli pousmát, kdyby historická zkušenost s ní nebyla tak hrůzná. Co by těmto nálezům asi řekli Adolf Hitler, Josef Goebbels či Alfred Rosenberg? Ani dnes nejsme uchráněni před rasistickými a nacionálně šovinistickými výstřelky, svědčícími o tom, že v myšlení části lidí názory o nerovnosti ras a národů přežívají, a že se mohou stát – a skutku stávají – nástroji politického boje. Dodejme, že v některých evropských státech dosud hraje etnický princip důležitou úlohu při získávání občanství. Nedávné molekulové nálezy, k nimž určitě vbrzku přibudou další, ukazují, že kořeny jednotlivých národů jsou propletenější, než jsme si kdy troufali připustit. Snění o výjimečnosti toho či onoho národa stopované k praotcům kamsi do šerého dávnověku je nesmyslem. Snad by nově se rodící poznatky „molekulové historie“ mohly posloužit jako vědecký argument proti recidivám rasové a nacionální nesnášenlivosti. To je jistě kladný moment vztahu novodobé vědy a politiky.

JAK DÁLE

Především je nutné podpořit rozvoj molekulové medicíny u nás tak, aby bylo co nejdříve odstraněno zaostání, k němuž u nás v této oblasti došlo. Jedině tak i u nás vzniknou podmínky pro uplatnění jejich výtěžků. Skutečnost, že v současné době běží ve světě několik set klinických studií využívajících principy genové terapie a u nás ani jediná, je skličující a těžko přijatelná. Souběžně je však nutné připravit se na problémy, které z modernizace medicíny vzniknou a s předstihem jim čelit. Mohou nabýt v blízké budoucnosti takové intenzity, že zastíní hlavní etické problémy současné medicíny, jimiž jsou vztah k umírajícím a zajištění zdrojů pro neustále vzrůstající náklady na moderní lékařskou péči. Jde o problémy, které se budou týkat celé společnosti. Je pravděpodobné, že v naší nedávno obnovené demokracii vyvolají střety závažnější než v zemích s nepřerušenu demokratickou tradicí. Důvodů je pro to řada: nedokonalá legislativa, ne zcela funkční soudnictví, úpadek úcty k právním a morálním hodnotám, vyvolaný jejich relativizací a prožitky minulých desetiletí, deformace vědy a intelektuální izolace, k nimž docházelo, ale i současná bezuzdná honba za penězi a nízká odpovědnost části sdělovacích prostředků. Při řešení sporných otázek musí vědeckí pracovníci a výkonní lékaři spolupracovat s právníky, učiteli, filozofy, politiky i církevními činiteli. Úspěšný vývoj je podmíněn i zainteresováním a výchovou (nebojme se toho slova!) veřejnosti. Zvládnutí problému ověří naši schopnost vybudovat nový vztah mezi vědou a společností, po kterém, jak věřím, všichni toužíme. Věda by měla prokázat, že si je vědoma odpovědnosti, bez níž nejde vkročit do éry genového inženýrství.

Podívejme se nyní na některá konkrétní opatření, jež by mohla být učiněna v blízké budoucnosti. První se týkají výuky na lékařských fakultách. Je potřeba upravit lékařské studium tak, aby budoucí lékař znal molekulovou biologii, její možnosti a limity, lépe než doposud. Nově pojaté studium by mělo zmenšit existující bariéry mezi medicínou teoretickou i praktickou; ideálem je jejich úplné vzájemné prolnutí. Je radostným zjištěním, že některé naše lékařské školy se o něco podobného už pokoušejí a úpravou curricula vykročily správným směrem. Noví absolventi lékařské fakulty by měli být schopni integrovat molekulovou genetiku s některým klinickým oborem. Vědomosti o molekulové podstatě zdraví a nemoci by měly být lékaři stejně obecně sdíleny jako je znalost anatomie a fyziologie. Tím by měly vzniknout předpoklady pro správnou indikaci a interpretaci molekulových vyšetření, a pro kvalifikované návrhy budoucí genové terapie. Její provádění však bude nejspíš v rukou vysoce specializovaných týmů, podobně jako tomu je u srdeční chirurgie či transplantací orgánů.

Získání všech těchto vědomostí však nebude stačit. Lékař bude postupně postaven před nové problémy v jednání s pacientem. Jejich řešení bude vyžadovat citlivý, individuální přístup ke každému postiženému a dobrou znalost psychologie; psychická zátěž vědomí genetické choroby může být totiž enormní. Aby mohla medicína zvládnout nové úkoly, je nutné zabránit tomu, aby se pod tlakem své technizace dále odlišovala a odosobňovala. Někteří dokonce soudí, že v posledních desetiletích se dostala lékařská etika na nejnižší stupeň svého vývoje. Je to důsledek jak nových vědeckých objevů, tak i změn týkajících se kultury a filozofie, posunu hodnotových hledisek a stylu života vůbec, které společně zahubily po generace existující paternalistický vztah mezi lékařem a pacientem. Vzniklé problémy se dotýkají medicíny celé, molekularizace medicíny je však vyostřuje a může zvýšit jejich negativní dopad na společnost. V čele snah o renesanci lékařské etiky by měli stát lékaři. Vzpomeňme si, že již v antice byly lékařské etické kódy (včetně přísahy Hippokratovy) vytvářeny lékaři. Při výuce medicíny, ale i ostatních přírodních věd, by se mělo více místa věnovat bioetice a humanistickému vzdělání, které by měly ukotvit v myslech studentů vědomí, že se věda nemůže rozvíjet a její poznatky aplikovat nezávisle na mravních principech. Budoucího lékaře by prohloubené humanistické vzdělání mělo přesvědčit, že pro výkon jeho povolání je třeba lásky, empatie, schopnosti dodat víru a naději, ale i intuice, rozumné míry fantazie a filozofického nadhledu. Nelze pochybovat o tom, že by širší uplatnění těchto principů zlepšilo vztah mezi lékařem a pacientem i mimo oblast molekulové medicíny a zmenšilo prostor pro všelijaké léčitele, jejichž úspěch u pacientů je v z velké části podmíněn postupným vytracením se mravních principů z lékařské práce. Připadá mi, přirozené, že by přijímání uchazečů na lékařské fakulty mělo být doplněno psychotechnickými testy, které by rozpoznaly jejich schopnost plnit úkoly medicíny 21. století.

Další oblastí, ve které by se měl vývoj současných pokroků biomedicinnských věd odrazit, je legislativa. Je asi zapotřebí několika typů zákonných úprav. Za prvé je třeba přijmout zákon, jenž bude chránit geneticky vyšetřené jedince. Měla by v něm být zavzata zásada dobrovolnosti, tj. souhlas vyšetřené, opřený o informace, jež mu dovoli kvalifikovaně se rozhodnout. Dalším principem musí být ochrana dat před zneužitím a obnovovaný souhlas vyšetřené s jejich skladováním. Zákon by měl též přesně stanovit, kdo a jak se bude moci s výsledky testů seznámit, a měl by stanovit sankce za porušení těchto zásad. Autonomie jednotlivce musí být zákonem hájena co nejužkostlivěji.

Další zákon by se měl týkat genových manipulací. Podobné zákony již v řadě zemí mají, u nás se prozatím o nich pouze hovoří a píše. Zda se bude jednat o zákon jeden či zákony dva, z nichž jeden se bude týkat zemědělství a veterinářství a druhý humánní medicíny, není v daný okamžik to nejdůležitější. Je třeba, aby se bez dalších odkladů začaly komise odborníků jejich přípravou zabývat. Úloha pracovních skupin nemusí být tak obtížná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Dá se dobře vyjít z již existujících obdobných zákonů v USA a zemích Evropské unie.

Co nejdříve by se mělo o příslibech a rizicích molekulové medicíny začít zasvěceně hovořit ve sdělovacích prostředcích. Veřejnost by o nich měla být poctivě a důkladně informována. Jen tak je může chápat a správně hodnotit. Každá nová lékařská technologie přináší aspoň dočasný vzrůst nákladů. Bude-li veřejnost dobře informována, bude více ochotna do zdraví investovat. Mnohé z takových informací lze podat stejně zábavně jako třeba zprávu o vykradení pošty. V tomto směru novináři, ale i vědečtí pracovníci naší veřejnosti mnoho dluží. Je třeba vyvolat širokou diskusi o etických principech v medicíně, a o tom, jak řešit rozpory, které v důsledku jejího rozvoje vznikají mezi právy a povinnostmi jak jednotlivce, tak společnosti. -Půjde o proces dlouhodobý, v němž se bude argumentace vyvíjet. Přes univerzálnost etických principů je jejich vzájemná síla měnlivá.

Nové poznatky, zvláště ty, jež vyplynuly a dále plynou z PLG, nastolují problémy, které nelze řešit jen v rámci bioetiky zaměřující se na konkrétní praktické problémy. Vyrovnat se s nimi budou muset filozofové a náboženští myslitelé. Podle některých, k nimž patří i autor této statě, hrozí totiž vzvednutí vlny naturalistického fatalistického determinismu, připodobnitelného k vulgárnímu materialistickému monismu druhé poloviny 18. století, který bude vnímat člověka jako konglomerát molekul, jehož vzhled i chování, zdraví i nemoc, jsou určeny zcela a neodvolatelně jeho genetickou výbavou. O devastujícím vlivu širšího ohlasu takové filozofie na lidské myšlení, na pojetí hodnoty člověka a konec konců celého lidského společenství nelze pochybovat. Jedinec by přestal vnímat sám sebe jako svobodnou bytost schopnou formovat svůj charakter a myšlení, snížila by se jeho odpovědnost za své konání a dosud uznávané mravní meze by se staly snáze překročitelnými. Krize moderního člověka by se ztrátou dalších opěrných bodů prohloubila.

V odporu proti fatalistickému filozofování a cynismu, jenž by z něho plynul, by mělo důležitou roli sehrát náboženství. Mělo by překonat ztuhlá schémata a nabrat nový dech, aby přestalo být vnímáno velkou částí společnosti jako zvetšlá konvence.

Nové účinné podněty by měla dodat i nenáboženská humanistická filozofie. Společně anebo nezávisle na sobě by měly s novým dynamismem nabízet odpovědi na otázky týkající se podstaty lidství, smyslu lidského bytí a komplementarity mezi biologickým a kulturně morálním rozměrem lidské existence. Největší odpovědnost však bude spočívat na mužích a ženách vědy; nový determinismus bude totiž argumentovat tím, že se opírá o nejnovější vědecké poznatky. Aby věda ve vytvořeném soukolí moudrých mohla plnit své funkce, musí se vzdát části své nezávislosti a neúčelného oddělování se od jiných intelektuálních aktivit. Přírodovědci by měli jako samozřejmost přijmout, že humanitní vědní obory podrobují zkoumání roli přírodních věd ve společnosti, a sami svou autoreflexí takovému studiu přispívají. Měly by se vyrovnat s postmoderním poklesem víry v schopnost vědy vyřešit všechny problémy lidstva, ale přitom vehementně bojovat s paušálně negativní kritikou vědy ze strany některých současných filozofů, vnášejících do diskusí chaotické a archaické prvky, a nevzdávat se principů, na nichž věda stojí, a bez nichž by nemohla spoluzajistit rozvoj společnosti. Věda musí přesvědčit společnost, že jí chce sloužit a nikoli vládnout, že má úctu ke všem lidským hodnotám, a přitom musí dokazovat svou vysokou funkčnost, kterou získala demokratizací společnosti. Naopak společnost ve svém bytostném zájmu by měla podporovat vědu daleko silněji a systematictěji než v současné době. Jedině tak naše země může obstát v zostřující se mezinárodní soutěži, v níž intelektuální kapacity jsou faktorem nejdůležitějším.

Problémy a rizika molekulové medicíny mohou sloužit jako příklad toho, jak je potřebný dialog vědy a společnosti. Měl by vést k jejich lepšímu vzájemnému pochopení a k zapuzení démona genetické technologie. Jest v zájmu zachování důstojnosti lidské bytosti, aby mezi vědou a moudrostí nedošlo k rozkolu.

*Prof. MUDr. Vladimír Vonka, DrSc., Ústav hematologie a krevní transfúze, Praha 2
Přetištěno z časopisu Věda, technika, společnost, VI (XIX) 1/1997*

- monografie, učebnice, CD-ROM
- sborníky z kongresů a konferencí
- KOMPAS – distribuce odborné literatury
- MAKROPULOS – populární vědecké publikace
- odborná periodika

GALEN
Na Bělitzě 34
150 00 Praha 5
www.galen.cz

www.galen.cz

*Časopis 3. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy*

Z OBSAHU:

MMI - Brzezinski, Höschl,

Koutecký, Šiklová, Widimský

Promoce - projevy děkana, absolventi

Konference - Polák, SVK, úrazy

Nemocnice - Bulovka, Homolka, Podolí

Setkání - Molavcová, Pithart, Strejček

Peníze pro VŠ - ministři, rektori, senátoři, Sokol

Zápisky emigranta

VITA NOSTRA REVUE

10. ročník, číslo 3

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 15. 9. 2001

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

Jana Potočková, II. interní klinika FNKV a 3. LF UK

Roman Sýkora, 3. LF UK

Ondřej Chudomel, 3. LF UK

ISSN 1212-5083

Obsah:

MMI

J. Šiklová: Co očekávám od 21. století?	4
D. Bandow: Svoboda a ctnost	6
F. D. Wilhelmssen: Láska versus svoboda	9
Excerpta (Z. Brzezinski, O. Zabužko) a komentáře (Hozák, Höschl, Koutecký, Miškovská, Šiklová, Velíšek, Widimský)	11
V. Cílek: Mobil založil novou civilizaci	18

Quod bonum

Projevy děkana M. Anděla: Klinická medicína je víc než aplikací vědy	20
Bylo to s vámi skvělé	22
Seznam absolventů	23

Konference

Prevence úrazů	26
R. Jelínek: Za studentskou vědeckou konferencí	27
SVK: Práce A. Romsauerové, K. Kupkové a I. Rejmanové a B. Dlabalové	28
Poláková škola: L. Malinský: Situace na pracovišti nebyla jednoduchá	31
B. Dvořáček: Prof. Polák se zasloužil o českou anesteziologii	33

Zdravotnictví

P. Zatloukal, I. Nerudová: 70 let FNB	38
J. kalousková: Nemocnice Na Homolce	42
J. Feyereisl: Od Pražského sanatoria k ÚPMD	46

Studia

Na cestě k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání	50
Investujme do kompetencí pro všechny	52
Petice a prohlášení VOS, Rady vysokých škol, České konference rektorů	56
Slyšení v Senátu	58
J. Zlatuška: Nejsem nemístný optimista	58
J. Sokol: Studují zadarmo, ale nikdo jim nic nedá	60

Setkávání

P. Pithart: Musíme mít svůj Oxford	66
A. Střežek: Taková slova jsou posílou i pro nás	71
J. Molavcová: Když svět není v rovnováze, nefunguje	74

Text

Z. Roman: Ze zápisků emigranta	78
--	----

Příloha

Den v Senátu	92
------------------------	----

Ilustrativní fotografie jsou vybrány ze soutěže studentů 3. LF UK „CVAK 2001”

MMI

EXCERPTA
KOMENTÁŘE
POLEMIKA

Jiřina Šiklová odpovídá VNR:
Co očekávám od 21. století?

Nerada na podobné otázky odpovídám, neboť nejsem prognostička, a dokonce i slavní futurologové a politologové se někdy hanebně mylí. Například americký prognostik Samuel Hungton na začátku let devadesátých předpověděl, že skončením studené války a stržením železné opony skončí v Evropě dějiny jako střetávání národů. A za pár měsíců po vyjití jeho knihy „Konec dějin“ začala na Balkáně národnostně motivovaná válka. Já osobně jsem chápala, že ve světě, ve kterém žijí, může kdykoliv začít válka kvůli ropě, uranu, obsazení určitého trhu, ale nikdy mne nenapadlo, že zažiji války náboženské, nacionální či dokonce tribalistické, tedy kmenové. Přesto se to stalo. Proto vše, co teď zde píší, chápu pouze jako podněty k uvažování o budoucnosti. Očekávání je příliš konkrétní.

Něco je ale přece jen jisté: Za dvacet třicet let budou běloši ve státě New York v menšině, skončí období europocentrismu, tedy období, kdy tzv. dějiny dělají lidé–národy a státy euro–severoamerické kultury. S tím se smířme. Až dosud ten, kdo nevěděl, kdo byl Zeus, Minerva, Darwin nebo Beethoven či Leonardo da Vinci, byl více méně považován za nevzdělance. Pokud ale nevíte, kdy byl postaven císařský palác v Pekingu, kdy žil Konfucius nebo kdy a kde začaly burské války, tak se vám to promíjí. My bílí přece určíjeme, co je důležité a co se má znát!

Slovo globalizace jsme donedávna vůbec neznali. Dodnes mi uniká jeho přesný obsah a hlavně další důsledky. Jedno ale vím zcela určitě: každý objev, reforma, změna pozitivní či negativní zásáhne či ovlivní celou zeměkouli a postihne všechny nebo pomůže všem. Proto politici a hybatelé dějin by měli být opatrnější při všech rozhodnutích, neboť i negativní reakce bude globální. Zvláště ekonomický rozpor mezi bohatým Severem a chudým Jihem se bude stupňovat a my, i když si tak někdy nepřipadáme, patříme mezi ty bohaté země.

Donedávna jsme byli pouze tranzitní zemí pro ty, kdož chtěli se dostat z chudého Východu či Jihovýchodu do bohatých zemí Západu. Dnes, přes všechno naše hubování na zdejší poměry, jsme z hlediska světa fungující, demokratickou, tzv. bezpečnou zemí a stáváme se cílovou zemí těch lidí, kteří jsou ochotni a schopni změnit svůj osud a usadit se v cizině. Z hlediska světa patříme mezi „horních deset tisíc“ či do „golfového klubu“ bohatých a vyvolených. A tak místo „jednoduché“ okupace, na kterou jsme byli zvyklí ve XX.století, nastane pomalé pronikání azytlantů k nám a vzhledem k vlastní nízké natalitě budeme my i ostatní evropské země ještě rádi, že tito lidé přicházejí.

Již dnes by si měly evropské státy i EU ujasnit, zda chceme, aby tito nově přichozí s námi zcela splynuli, tedy aby se nám přizpůsobili, asimilovali se nebo aby se pouze integrovali, či abychom společně s nimi vytvořili novou, smíšenou kulturu. Bude jich hodně, takže jejich vlivu se neubráníme. Nebo chceme, aby zde vedle sebe v Evropě i u nás žily jasně vyhraněné, kulturně, ale i rasově odlišné celky? Spíše celečky, homogenní skupinky, které budou jako jasně a ohraničené kamínky tvořit části nové pestrobarevné mozaiky, které budeme říkat Evropa.

Tedy předpovídám či spíše opakuji: relativně jednotná kultura Evropy jednoznačně končí. To, co bylo typické pro USA, tedy „předělání“ různých přistěhovalců na Američany v pověstném „tavicím tyglíku“, již ani tam nefunguje. V Evropě to nebude fungovat zcela určitě! Čím dříve se naučíme ocenit jinakost druhého, přijmout odlišnost cizince, který se stává naším sousedem, jako něco samozřejmého

Přemysl Chalupa: Darek

a přijmout i jeho interpretaci dějin, událostí a hodnot jako svoje vlastní obohacení, tím lépe budeme na toto období připraveni. Zatím se nám to příliš nedaří.

Tedy počítejme s jasným ústupem významu národních kultur a počítejme s tím, že nejméně jedna třetina našich vnuků a pravnuků bude národnostně smíšená, bude mluvit jiným jazykem s babičkou od matky a s babičkou od otce a mnozí naši potomci se budou odlišovat i barvou své kůže od svých sourozenců. Přesto to budou naše vnoučata a pravnoučata!

A v této blízké budoucnosti se zvýší význam žen. Dokonce i ty, co dosud chodí zahalené v čádrách, budou mít větší význam než dosud. V zásadě jsou totiž ženy na tyto změny v hodnocení kultur i mezilidských vztahů lépe připraveny než dosavadní „establishment“, tedy bílí muži. I to je všechno třeba přijmout jako fakt, který neodstraní ani vtipy o ženách–slepících, vtipy o rákosnicích nebo černoších natřených na bílo.

Horory, zombie, války mutantů a invazi ufonů nepředpovídám. Na to máme bulvární tisk a bulvární televizi. Trochu se bojím našich ultrapravičáků, kteří by mohli českému maloměšťákovu nahnat strach, a pak by někteří naši spoluobčané nešli z protestu a z hlouposti k volbám a zase jiní by volili ty, kteří slibují „zavést pořádek“ a klid. Místo do Evropské unie bychom se zase otočili směrem na Východ, ale k etnickému míšení by nedocházelo. Je to pochopitelné, k Lukašenkovi do Běloruska nebo ke Kučmovi na Ukrajinu či k Putinovi se přece azylanti nehrnou.

Nenaučíme-li se přijmout změnu a jinakost druhého jako hodnotu, která nás obohacuje, nepřezijeme, nebo nám budou vládnout noví Haiderovci či Sládkovci nebo staronoví komunisté.

Takže předvídám pomalou, „plíživou“ změnu ve složení obyvatelstva a doporučuji zbavit se co nejdříve europocentristu, sebestřednosti, xenofobie a zvykat si, že jinakost druhého je hodnota, která nás může obohatit.

Svoboda a ctnost: spojenci, nebo protivníci?

Doug Bandow

Svoboda i ctnost jsou dnes vystaveny mnoha tlakům. Útok na ekonomickou i na politickou svobodu je zjevný. Vláda si bere a utrácí přibližně polovinu národního důchodu. Všechné regulace moc státu dále rozšiřují téměř do všech oblastí: jak má člověk nakládat se svým majetkem, jaké povolání si má zvolit, koho smí zaměstnat, jaké podmínky může nabídnout svým potenciálním zaměstnancům, s kterými zeměmi smí obchodovat. Rostoucí počet důležitých osobních rozhodnutí nezávisí v konečné fázi na vůli normálního občana, nýbrž na libovůli nějakého úředníka. Zdá se, že rovněž ctnost ztrácí den po dni půdu pod nohama. Clintonovy návštěvy kostela se ve světle jeho zveřejněného cizoložství staly výsměchem.

Ve společnosti je tomu jen zřídka lépe. Promiskuita už dávno není doménou dvacetiletých; dokonce mnoho dětí mladších dvanácti let je sexuálně aktivních. Počet nemanželských dětí stále roste, a to nejen v centrech velkých měst, nýbrž také mezi americkou střední vrstvou. Nepoctivost a krádeže se staly módou; celý politický systém je směřován tak, aby umožňoval odírání daňových poplatníků ve jménu partikulárních zájmů. Zaměstnanci i zákazníci kradou v obchodech – všude. Univerzitní kapela se chlubila tím, že se jí během návštěvy Japonska podařilo ukrást zboží za 30.000 dolarů. Rovněž podnikání je v samém jádře zasaženo korupcí.

Některé elementy naší společnosti útočí jak na svobodu, tak na ctnost. Kupříkladu většina levice věří ve „volbu“, pokud to znamená morální relativismus a únik před odpovědností, ale děsí se „volby“ znamenající činit osobní a kompetentní rozhodnutí o vlastních dětech, jejich výchově a vzdělání, zaměstnání a jiných aspektech života.

Bohužel někteří obhájci svobody a ctnosti se problém snaží vyřešit tím, že tyto dvě věci zbytečně staví proti sobě. Mnozí příslušníci „libertariánštější“ pravice nepovažují ctnost za předmět svého zájmu, zatímco někteří tradiční konzervativci zase chtějí, aby stát svými předpisy omezil osobní svobodu s cílem podpořit „mravnost“. Obě tyto skupiny chápou svobodu a morálku jako časté protiklady, ne-li jako nepřetržitě protivníky.

Je však chybou předpokládat, že jedna musí být obětována druhé. Mezi svobodou a ctností existuje souvislost, a to taková, že se vzájemně doplňují. Svoboda – právo činit volbu bez donucovacích zásahů státu – je nezbytným předpokladem ctnosti. A ctnost je v konečném důsledku naprosto nezbytná pro přežití svobody.

Ctnost nemůže existovat bez svobody, bez práva činit morální volbu. Ctností rozumím podle slovníkové definice mravní způsobilost, dobrotu, spravedlivost. Vynucované akty konformity s nějakou mravní normou nejsou ctností; jednání v souladu s takovou normou musí být vždy dobrovolné.

Existují samozřejmě případy, kdy je donucení absolutně nezbytné. Uveďme nejdůležitější příklad: ochrana práv druhých musí být zabezpečena povinností dodržovat pravidla chování mezi lidmi. Sem patří trestní právo, stejně jako vynucování smluv a vlastnických práv. Je však donucení oprávněným prostředkem k prosazení ctnosti – je možné předepisovat standard vnitřní morálce jednotlivců? Do středu pozornosti se dostávají kontroverzní

témata dneška: užívání drog, pornografie, homosexualita a další. Každá z těchto aktivit má nějaký společenský dopad a někteří lidé argumentují, že je to právě tento dopad, co ospravedlňuje státní zásahy. Mnohem silnější je však opačný argument proti státním zásahům – totiž že většina negativních následků, např. na drogy napojený zločin, je spíše produktem zákonného zákazu než aktivity samotné. Pokud vládní regulace problémy fakticky zhoršují, pak jediným ospravedlněním pro státní zásahy je prosazování ctnosti.

Ve skutečnosti už samo úsilí ctnost lidem vnutit činí společnost méně ctnostnou ve třech důležitých aspektech. Za prvé jednotlivci ztratí příležitost projevat ctnost. Nebudou konfrontováni s týmž souborem pokušení a nebudou nuceni vybírat mezi dobrem a zlem. Tento přístup možná usnadní lidem život – nepodlehnu možná také mnohým nákazám. Nebudou ale ctnostnější a společnost bude v důsledku toho trpět. V tomto dilematu vidím paradox křesťanství: milující Bůh stvoří člověka a poskytne mu prostředky ke spáse, ale dá mu možnost zvolit si zlo. Ačkoli skutečná křesťanská svoboda znamená svobodu od hříchu, zdá se být spojena s běžnější formou svobody, s příležitostí zvolit si, zda odpovím na výzvu Boží milosti.

Za druhé pověřit vládu primární odpovědností za prosazování ctnosti znamená tím zkrátit jiné instituce – neboli „vlády podle puritánské terminologie“ – jako je rodina nebo církev, znamená to odsát jim energii.

Za třetí učiníme-li vládu tím, kdo vynucuje mravnost, ponouká to většinu nebo vlivné menšiny, které se dostanou k moci, k jejímu zneužití. Je-li jedna věc v životě jistá, pak je to ta, že člověk je hříšný. „...není spravedlivého, ani jednoho,“ stojí za to zopakovat si úryvek z Bible. Držitelé moci mohou samozřejmě konat dobro, ale historie učí, že budou daleko častěji škodit. Dokonce i v našem demokratickém systému jsou většiny připraveny prosazovat uzákonění toho, co vyhovuje jejich osobnímu vkusu – schválí užívání takových nebezpečných substancí, jako je alkohol a tabák, a marihuanu postaví mimo zákon – jakoby na podporu té pravé morálky.

Fakt, že stát nám mnoho nepomůže, neznamená, že nemůže dělat nic. Všichni bychom na tom asi byli lépe, kdyby si státní úředníci osvojili zásadu „především neškodit“. Ačkoli celospolečenský morální rozklad, nejvíce patrný v městských centrech, má mnoho příčin, vládní politika tento problém ještě rozjítřila. Sociální podpora kupříkladu učinila nemanželské rodičovství a rozvody finančně únosnými a často i výnosnými. Stále se zosťrující válka proti drogám zbavila obyvatele měst naděje a vytvořila finálně silné zločinecké gangy, které nabízejí vzory mužských rolí a bohatství mladíkům z gheta, kteří nepoznali otce a nemají žádné vzdělání. Ekonomické restriktce jako minimální mzda a nutné licence pro výkon zaměstnání komplikují obyvatelům měst hledání třeba jen špatně placené legální práce. Monopolní státní školy nevychovávali obyvatele vnitroměstských čtvrtí pro přitažlivá, lukrativní zaměstnání, i kdyby nějaká byla. Konečně pak státní regulace v oblasti bydlení – regulace nájemného, vytváření pásem apod. – přispěly k tomu, že chudí jsou dnes uvězněni ve slumech jako v pasti. Synergický efekt všech těchto faktorů působících současně je devastující.

Vláda také trestá jak manželství, tak hospodárnost daňovou politikou. Stát stráví roky svými pokusy vypudit z veřejného života nejen církev, nýbrž i náboženské hodno-

ty: místní orgány vedou proti náboženství boj všemi prostředky, od bytové politiky a zónování až k regulaci soukromého školství. Vskutku, stát se na všech úrovních ukázal být tím největším imperialistou, neustále expandujícím – co chvíli vytěšňujícím nebo oklešťujícím soukromé aktivity.

Nad rámec toho, že nebudou škodit, mohou veřejné instituce sehrát i výchovnou roli, ale morální rozprava musí být vedena na té nejšířší možné rovině konsensu. Bylo by kupříkladu nerozumné od státu očekávat, že zahájí křížové tažení proti homosexualitě, jak k tomu málem došlo ve státě Oregon v souvislosti s návrhem všelidového hlasování. Nejen že gayové jsou plátcí daní, ale zdá se být málo důvodů, proč vyčleňovat právě je a nevíšat si např. třeba cizoložníků a smilníků. Podobně existuje napříč celý filozofickým spektrem shoda v tom, že teenageři by neměli mít děti; proto by mohla být ve veřejných školách podporována zdrženlivost v tomto směru, a to z jiných důvodů než jen jako příklon k tradiční židovské a křesťanské mravouce.

Nicméně zastánci ctnosti musí být velice opatrní při využívání státu i tímto skromným způsobem. Jakmile zastánci ctnosti použijí stát a celý proces zpolitizují, ztrácejí tím v principu svůj nejsilnější argument v obraně proti tomu, aby jiné síly nevyužívaly stát k nějakým morálním cílům.

Nicméně svoboda nestačí. Přestože je svoboda nejvyšším politickým cílem, není nejvyšším cílem života. Navíc, přestože v klasickém slova smyslu liberální ekonomický a politický systém je nejlepší z těch, jež máme k dispozici, bude fungovat lépe, pokud bude zasazen v mravném sociálním prostředí.

Například tržní mechanismy budou fungovat efektivněji, pokud lidé budou čestní a budou dobrovolně plnit své smluvní závazky. Lidé věřící v poctivou práci, šetrní a ukáznění budou produktivnější. Ekonomický život pobeží hladčeji, pokud se zaměstnavatelé budou chovat ke svým zaměstnancům poctivě. Hustá tkáň soucítění, kooperující a poctivé společnosti udusí každý plevel státního vměšování.

Zastánci minimálního státu musí tedy učinit středem svého zájmu právě tak svobodu jako ctnost. Svoboda je důležitá v obou směrech: jako cíl sám o sobě i jako prostředek k tomu, aby člověk mohl praktikovat ctnost. Také ctnost je nesmírně důležitá z titulu sebe samé. Hraje ale také významnou roli jakožto stmelující prvek svobodné společnosti. Jakým způsobem je lze nejlépe prosazovat obě najednou? Za prvé vláda by neměla škodit. Je zapotřebí radikálních změn v politice, která dnes oklešťuje svobodu a podkopává mravnost. Za druhé soukromé zprostředkující instituce, především církve a společenská sdružení se musí znovu chopit své vedoucí role při vštěpování ctností a při řešení sociálních problémů. Za třetí je zapotřebí, aby lidé byli ochotnější tolerovat zvláštnosti v chování, poklesky a třeba i vážné prohřešky svých bližních potud, pokud mají jen omezený dopad na jiné. Trest za většinu hříchů by měl být ponechán Bohu.

Za čtvrté morálně pevní občané by se měli obracet k státu jen jako k poslední instanci. Vládní intervenci lze ospravedlnit jen v opravdu závažných případech. Dotyčná činnost musí mít také významný dopad na protivně strany, které s ní nesouhlasí. A soukromé alternativy musí být v takovém případě zjevně nedostačující. Kupříkladu věřící by měli vést své děti k modlitbě spíše doma, než tuto povinnost svalovat na ateistické učí-

tele ve státních školách. Odpůrci pornografie by měli spíše organizovat její bojkot, než se na státu dožadovat uvěznění jejich kupců a prodavačů. A co je snad nejdůležitější, různí hlasatelů významu ctnosti by měli morálku spíše ztělesňovat svým osobním životem, než po státu žádat, aby postavil policajty do cizích ložnic.

Na ty z nás, kdo věří ve svobodnou a ctnostnou společnost, čekají v nadcházejících letech nemalé výzvy. Je třeba nalézt způsob, jak posílit obě tyto hodnoty současně, namísto toho, abychom se je snažili poštvat proti sobě. Vždyť konečnou jedná bez druhé nemůže přežít.

(Svoboda nebo ctnost? Polemika mezi Dougem Bandowem a Frederickem D. Wilhelmsenem. Z anglického originálu Freedom or Virtue? přeložil RNDr. Jan Placht. Bulletin Občanského institutu duben 1997, Praha. Redakčně kráceno.)

Láska versus svoboda

Frederick D. Wilhelmsen

Naším cílem zde je vymezit roli lásky a svobody v rámci občanského společenství tak, aby zahrnovalo obě dvě tyto hodnoty. Můj oponent je svobodný, zatímco já miluji.

Dovolím si předložit filozofické tvrzení, o jehož pravdivosti se snadno přesvědčí každý, kdo se dostatečně pozorně zamyslí nad tím, co činí, když si něco svobodně volí. Svoboda je funkcí lásky. Volba se týká prostředků schopných dosáhnout toho, co v tomto okamžiku miluji.

Mám-li si udělat volný večer, zaměřím svůj intelekt k tomu, abych našel prostředky, jak uskutečnit to, po čem toužím. Mohu se rozhodnout naplnit svou touhu tím, že si přečtu knihu; že budu ve svém pokoji jen sladce lenořit; že si zajdu do kina; že si s přítelem zahrají šachy. Pozorně si všimněme: nic z toho není mým cílem. Mým konkrétním cílem je strávit volný večer. Jako prostředek mne žádná z těchto aktivit nedeterminuje, determinuji se sám. Toto sebedeterminování ve vztahu k nějakému cíli je podstatou svobodného výběru.

Žádné politické zřízení pod sluncem nebylo nikdy vybudováno kolem svobody jakožto cíle. Takové věc je filozoficky a psychologicky nemožná. Nejsme svobodní ve vztahu k cílům, které milujeme, a tyto cíle časově předcházejí jakémukoliv uplatnění svobody z naší strany. Klasický liberalismus a libertarianismus často vztyčoval korouhev absolutní svobody jako politického cíle. Ale to je neproveditelné, byť bychom se snažili, seč bychom byli. Láska ovládá svobodu. Když se lidé snažili tohoto pouta zbavit, výsledkem byla tyranie.

Všechna politická zřízení v dějinách byla stmelena a ke svému fungování jako skutečného politického zřízení dovedena nějakou láskou, kalící v jednotu a ve společnost lidí, kteří by jinak zůstali izolováni v anarchii.

Pokud aktuální otázka zní: buď svoboda, nebo láska, pak trvám na tom, že rozpor je falešný. Pokud láska má být láskou k ctnosti, pak tato láska v sobě logicky obsahuje svobodu, neboť bez svobody bude ctnost vždycky okleštěná.

Byla-li však otázka koncipována tak, abychom si zvolili buď lásku jako cíl, nebo svobodu jako cíl, pak před nás hrozí dopadnout meč oddělující tradicionalisty od libertariánu a kvasilibertariánů a tradicionalisty od neokonzervativců. Celá diskuse je zatížena množstvím rozporů a protimluvů, které ji učinily v jádru neplodnou. Pokud svobodou míníme svobodu volby, pak volba nikdy nemůže být sama sobě cílem. A pokud bychom si měli vybrat mezi volbou a dobrem, pak musí existovat nějaký ještě hlubší cíl, který milujeme a o němž se domníváme, že ho lze dosáhnout jedním či druhým z uvedených prostředků.

Ale je tu druhý, a dokonce ještě hlubší význam slova svoboda, a tím je svoboda jakožto osvobození od zla. Přestože si člověk může příležitostně zvolit, že se bude chovat a jednat slušně, tento akt bude u něho obtížný, vzácný a vrtkavý. Dobrý člověk se nemusí mučivě trápit tím, zda má zaplatit svůj dluh. Prostě zaplatí – díky své povaze klonící se k počestnosti.

Z těchto úvah potom plyne, že politický řád orientovaný na pěstování dobrého života a ctnosti odstraňuje – v maximální možné míře – pokušení neřesti a špatnosti. Pokud jsme si zvolili ctnost před zkažeností, pak jsme oporou slabým, posilujeme mladé a stavíme špatnost mimo zákon. Láska stojí proti svobodě jen tehdy, pokud svoboda stojí proti lásce. Musíme se ptát po obsahu lásky. Je-li to v souladu s lidským dobrem, pak nechť svoboda poslouží vznešené službě. Pokud se láska lidskému dobru protíví, pak je svoboda po právu omezena – jako když otcova láska pro dobro jeho syna nedopustí, aby se tento chlapec utopil v zhýralosti. Zákony proti pornografii, obscenitě, úchylnosti, glorifikaci lačnosti a nenasytosti a konečně i potratům ukrajují člověku z jeho možností volby, avšak tím, že tak činí, ho současně osvobozují, chrání ho před pokušením a otevírají ho dobrému životu.

Někdy si myslím, že lidé jako můj starý dobrý přítel Frank Meyer zastávali názor, že bychom měli člověku ztížit být dobrým, a to tím způsobem, že povolíme všechny alternativy bez rozdílu, i ty nejhroší, a vpustíme je do ulic, aby pokoušely naše duše. Toto extrémní pojetí svobody snad chce, aby dobrý život zůstal omezen na těch pár, kteří jsou silní, avšak ochotní ponechat nás zbylé válet se v hříchu. Vidím v tom nedostatek soucitu. Přece jsem strážcem svého bratra! Každá společnost chrání svou „veřejnou ortodoxii“ či životní styl. Cenzura k politické existenci patří! Liberálové běžně cenzurují konzervativce tím, že je umlčují, že je nepublikují, upírají jim univerzitní posty. Tradicionalista je poctivější, když prohlásí – jako já zde – že určitá represe a cenzura jsou nezastupitelné, má-li lidská dobrota vzkvétat.

Někteří z vás si myslí: Jak víš, co je dobro, které má být milováno? Co když je to tvoje dobro, a ne moje? Na to se dá odpovědět jednoduchým poukazem na víc než dvě tisíciletí západní civilizace, která postupně a pomalu vybudovala konsensus v otázce povahy a obsahu přirozeného zákona, jež sám participuje na zákonu Božím. Pokud úpadek způsobený veřejně a dokonce legislativně zakotveným skepticismem popírá tuto tradici, pak se všechny standardy hrouť a vracíme se do džungle. Pak opravdu vybíráme pro výběr samý, pozdvihujeme prapor absolutní svobody, jež se – jak učil Platon – brzy zhroutí v tyranii vášni. Vlastně už jsme tam.

Nemůžeme v noci chodit po ulicích našich měst. Naše domy a byty se mění v opevněná ležení. Naše děti jsou pohlavně zneužívány a naše ženy znásilňovány, často beztrestně. Polovina americké populace je po zuby ozbrojená. Nikdo už nevěří ani svému vlastnímu stínu. Žádná společná víra nás nesjednocuje v ničem, a jak se občanská slušnost stává pouhou vzpomínkou, perverze a vraždění dětí jsou považovány za cosi jako „alternativní životní styl“. Naší jedinou nadějí je Hobbesův Lock and Key, nevpustit barbarství dovnitř. Ale jsme přece všichni svobodní! Nebo ne? Do těchto ruin se zhroutilo to, co kdysi bývalo chloubou světa, západní křesťanská civilizace, „spásonosný půvab světa“. Ale tento půvab je nyní pryč, neboť byl odvržen ve jménu falešného pochopení pojmu svoboda.

(Svoboda nebo ctnost? Polemika mezi Dougem Bandowem a Frederickem D. Wilhelmsem. Z anglického originálu Freedom or Virtue? přeložil RNDr. Jan Placht. Bulletin Občanského institutu duben 1997, Praha. Redakčně kráceno.)

EXCERPTA A KOMENTÁŘE

*Při prázdninovém listování časopisy nás zaujaly dva provokativní výroky o budoucnosti lidstva – autorem prvního z nich je známý politolog Zbigniew Brzezinski, druhý pochází od ukrajinské spisovatelky Oksany Zabužko. Domnívali jsme se, že si zaslouží trochu pozornosti, a tak je přetiskujeme i s komentáři, které nám na naši prosbu zaslali: vedoucí odd. buněčné a molekulární biologie 3. LF RNDr. Pavel **Hozák**, CSc., ředitel Psychiatrického centra Praha prof. MUDr. Cyril **Höschl**, DrSc., děkan 2. LF UK prof. MUDr. Josef **Koutecký**, DrSc., praktická lékařka MUDr. Zuzana **Miškovská**, socioložka Jiřina **Šiklová**, Ph.D., doc. MUDr. Libor **Velíšek** z USA a prof. MUDr. Petr **Widimský**, DrSc., který stojí v čele III. interní kliniky–kardiologické FNKV 3. LF UK.*

Lidská bytost bude odlišná

Zbigniew Brzezinski, v rozhovoru pro časopis Xantypa, červen 2001:

Myslím, že v současnosti nemůžeme předpovídat budoucnost na víc než přibližně dvacet let. Rychlost změn je mnohem výraznější než před padesáti lety. Změny, které se odehrávají v následujícím půlstoletí, budou ve svých důsledcích stejné jako změny, které se udály za posledních pět set nebo možná i tisíc let. Uvedu konkrétní příklad. Za padesát let už možná budeme mít úplně jiný koncept toho, co je *lidská bytost*. A za tu dobu se mohou lidské bytosti natolik odlišovat od nás, nakolik se my odlišujeme od Homo sapiens v jeho počátcích. Sledujete-li, co se děje v různých oblastech vědy, tušíte jistě, že se nacházíme na začátku historického období, které ještě není pojmenováno, ale které v podstatě může v následujícím půlstoletí znamenat začátek post-humánní éry. V tom smyslu, který máme na mysli, když užíváme termín *lidská bytost*. Bude to zcela odlišná bytost z hlediska délky života, vědomí, využití a rozsahu inteligence... I z hlediska zacházení se sebou samým, s vlastní reprodukcí, přesněji: genetického inženýrství. Myslím, že je to vytváření předběžných podmínek diskontinuity lidských dějin.

Komentář J. Šiklové

Myslím si, že se přeceňuje význam současných změn pro vznik post–humánní éry. Demografické změny jsou již nyní výrazné, ale o odlišné bytosti, alespoň po stránce sociálně–psychologické bych určitě nemluvila. Když si představíme, kolik idealismu, průraznosti, entuziasmu, ale i agresivity bylo třeba mezi misionáři, staviteli klášterů a katedrál, dobyvateli, objeviteli světadílů, mořeplavci před staletími, tak si myslím, že mluvit o odlišné lidské bytosti je trochu přehnané. Ani fyziologicky se tolik nelišíme. Dodnes nám něco říkají příběhy Starého a Nového Zákona, dodnes prožíváme řeckou mytologii jako díla, která nás oslovují. Tehdy i nyní obraz člověku, a třeba i Člověku, vtiskuje „profilující minorita“, a to se asi nezmění ani v 21. století.

Komentář C. Höschla:

Obávám se, že zde je Z. Brzezinski, jakkoli si ho pro jiné, co vykonal, vážím, úplně vedle. Vtip je totiž v tom, že my se od Homo sapiens v jeho počátcích prakticky neodlišujeme. Liší se chod společnosti, kultura, móda, hudba, ale nikoli „lidské bytosti“. Mozek člověka, jeho motivace, jeho intelektové schopnosti, jeho anatomie, zkrátka Homo sapiens sapiens je stejný a neměnný kam až doklady sahají, tedy nejméně dobrých 40 000 let. Délka života se sice prodloužila, ale zejména zásluhou nižší novorozenecké úmrtnosti, nikoli biologickou změnou dispozice k délce života. Ta má, zdá se, vnitřní omezení, limitu, ke které se (nepřekazí-li nám to války a něco jako AIDS) sice můžeme přibližovat, ale asi ji jako druh nemůžeme překročit. Na základě molekulárně biologických zkoumání se zdá, že je to někde mezi 120–150 lety. To je sice dost, ale na „diskontinuitu“ lidských dějin to nestačí. Inteligence je sice používaná stále na nové a nové úlohy, ale není to „jiná inteligence“.

Podobné úvahy jako výše uvedený citát se opakovaně produkovaly vždy při změně století či tisíciletí a také v souvislosti s velkými objevy (parní stroj, telegraf, televize, antibiotika, počítače, Eiffelovka, automobil, lety do vesmíru atd.). Nakonec se ukázalo, že nic není tak horké jak se to zprvu jeví a že překvapení číhají úplně jinde, než kde je čekáme. Tak tomu bude i v případě uvedeného citátu, vsadil bych se.

Komentář P. Widimského:

Skutečně stojíme na prahu biologické revoluce. Nemocní a lékaři se k ní upínají s nadějí, že pomůže nalézt řešení mnoha dosud neléčitelných chorob – od vrozených vad přes zhoubné nádory až po terminální chronické srdeční selhání. Do dříve neodvratitelných přírodních procesů umíme zasahovat velmi radikálně již dnes. Za pouhých 22 let od mé promoce se změnil můj obor (kardiologie) k nepoznání: začalo se pomocí echokardiografie nahlížet do nitra srdce a detailně zobrazovat morfologii a funkci všech srdečních struktur, paleta moderních léků snížila v mnoha indikacích mortalitu o 30–50 %. Nejdramatičtější je tato proměna kardiologie patrná při primární koronární angioplastice prováděné v akutní fázi velkého „transmurálního“ (zastaralý termín: právě díky PTCA se často takový vůbec nerozvine) infarktu. Během zhruba hodinového zákroku je viditelně hrozící smrt „odehnána pryč“ a nemocný (který by dříve neodvratně zemřel) se často po několika dnech vrací do normálního života. Krásným příkladem je jeden náš nemocný (vlastně dnes spíše zdra-

vý), který po takto léčeném transmuralním infarktu absolvoval již čtyřikrát náročnou trekkingovou expedici v Himalájích. Budoucnost možná již v dohledné době přinese umělé srdce, takže pacienti s terminálním chronickým srdečním selháním se budou též vracet do života. Na poli genetiky již probíhají první klinické studie testující angioneogenezu: de facto „biologickou“ revaskularizaci myokardu. Povede to k zániku kardiochirurgie? V podobných úvahách by bylo možné pokračovat dlouho.

Chtěl bych se však vrátit ke komentovanému citátu Z. Brzezinského. Jakkoli jako lékař každý pokrok, který pomůže nemocným, vítám, jako člověka mne trochu děsí termín „post–humánní“ éra. Jedním z hlavních úkolů lékařů v nadcházejícím období bude naopak udržení a akcentace humánních aspektů ve stále se zrychlujícím kolotoči odosobňující se medicíny. Jinak by se nám mohlo za nějaký čas stát, že sice budeme schopni každého pacienta „opravit jako automobil včetně eventuální výměny opotřebovaných součástek“, ale nebudeme mít koho léčit: pacienti budou vyhledávat ty, kdo budou mít čas a trpělivost s nimi rozmlouvat a vnímat je jako humánní bytosti – i když by se jednalo o nelékaře...

Komentář J. Kouteckého

Komentuji úvahu Z. Brzezinského s připomínkou, že čím jsem na světě déle a čím jsou moje zkušenosti obsáhlejší, tím opatrnější jsou moje soudy.

Souhlasím s názorem, že delší budoucnost předvídat nelze. Na začátku 80. let jsem měl k dispozici více prognóz z oblasti lékařských věd (zejména z USA a z Japonska), které se měly naplnit do roku 2000. Mnoho z nich se splnit nepodařilo a navíc mnoho nových problémů a asi ještě více paradoxů přibývalo.

Nesouhlasím s tím, že se i při současné rychlosti vědeckého vývoje změní zásadně „koncept lidské bytosti“ a nastane „post–humánní éra“. Z. Brzezinski odvozuje předpokládané změny pouze od vědeckého pokroku. Ovšem lidskou bytost nelze izolovaně vytrhnout z úhrnného prostředí Země (a vesmíru), ve kterém je jí určeno existovat. I nadále bude závislá (i když si to často neuvědomuje a navíc při trvalém předlidiňování) na mnoha okolnostech, které jsou nezávislé na vědě. S globalizací se prohlubuje polarizace. Myslím si, že tedy úvaha Z. Brzezinského zahrnuje jen část lidstva. Asi se bude jinak vyvíjet svět „macdonaldismu“ a jinak svět fundamentalismu. Genetické inženýrství, které Z. Brzezinski zdůrazňuje, zasáhne v uvažovaném období pouze část lidských bytostí.

Také představa „post–humánní“ éry je pro mne špatně představitelná. Předpona „post“ určuje zánik stávajícího. Spíše než zánik si představuji změnu. Ne tedy diskontinuitu lidských dějin, ale jejich pokračování ve změněných formách. Zásadní otázkou budoucnosti lidstva je pro mne jeho vědomí (uvědomování si). Kterým směrem se obrátí? K čemu se přikloní? Co, v jaké míře a na kterém místě světa? Jaké „božstvo“ si zvolí? Vždycky totiž nějaké má.

Komentář Z. Miškovské

Rozhovor se Z. Brzezinským jsem četla již dříve a po dlouhých úvahách jsem dospěla k názoru, že snad (přání otcem myšlenky) měl tento článek vyvolat diskusi; jsem ráda,

že se tato diskuse tedy vede. Nedovedu se vnitřně smířit s tím, že by Z. B. byl najednou jiný, než jak jsem ho léta z tisku znala.

Co hodnotím kladně: varování, že se musíme naučit žít s novými technologiemi i my, lékaři.

Co se mi nelíbí: koketování až znevažování pojmu „humánní“ lidstvo (snad) není chvilkovou hříčkou nějakého imagemakera, a tak se nehodí pojem posthumánní – v umění ať je postgotika a v politice postkomunismus, ale lidstvo je stále jen lidstvo. A člověk je stále jen člověk, ať má kolik chce umělých chlopní a kloubů. Jako praktická lékařka jsem mimo jiné i psychoterapeut a „zповědník“. Za 16 let praxe v tomto oboru (během nichž se změnil režim i technika) slyším stále stejné lidské starosti i radosti, nad úmrtím i narozením se vznášejí stále stejné emoce, ať šlo o přirozený či asistovaný začátek nebo konec.

A to je pro mne naděje, že se naši (rozuměj pozemští) astronauti jednou nevrátí na „Planetu Opo–RURů“.

Komentář L. Velíška (psáno v New Yorku, 5 dnů po tragédii):

Posthumánní éra? Vždyť jsme ještě nerozvinuli éru humánní. Vezměte si například Desatero, které popisuje naše špatné vlastnosti již přes pět tisíc roků. Zbavili jsme se za tu dobu alespoň jedné z nich? Maximálně jsme je dovedli k dokonalosti. Nezapomínáme své bližní po jednom, ale po tisících, i když nám vlastně nic neprovedli kromě toho, že existují. Jinými slovy, jsme stále stejně nehumánní jako před těmi tisíci let, kdy bylo nutno základní problémy lidského soužití kodifikovat do jasně srozumitelných pokynů a hranic. Kdybychom se tak jimi už konečně dokázali řídit!

Komentář P. Hozáka:

Otázkou je, co chápeme změnami lidské bytosti. Z pohledu molekulárně biologického bychom našli asi jen překvapivě málo rozdílů mezi člověkem z počátku letopočtu a člověkem dnešní doby. Hlavní změny se díky plasticitě lidského mozku odehrály v rozvoji společenských struktur lidského rodu a v myšlení, jež v provázanosti s technologickým pokrokem stále rychleji roztáčí kola rozvoje lidské civilizace. Jsme-li ochotni přijmout krajní redukci, že podstatou člověka je jeho myšlení a inteligence rodu, přenášena mezi pokoleními, takže na „obalu“ či, chcete-li, „nosiči“ příliš nezáleží, nemůžeme být daleko představám, zobrazovaným ve sci-fi filmech jako myslící rosolovitě hmoty nebo jako humanizované stroje, používající lidské myšlení jako software. Pokroky biologie a medicíny nám nejspíše postupně umožní žít s čím dál více opravovaných (i upravovaných) tělem. Lidská bytost se tedy postupem doby zcela jistě změní, ale prožitky a vnímání okolního světa bude vždy zprostředkováno – slovy Františka Bílka – „plodnou částí duše“, do níž zahrnoval uvědomění, pocit poznání, zrak, sluch, čich, chuť a hmat. Proto se domnívám, že kontinuita lidských dějin potrvá. A přiznám se, že mne plní optimismem přesvědčení, že i po dalších tisíci let bude lidský rod unesen výtvořky velkých umělců antiky, díly Šostakoviče nebo vůněmi jara, jak je tomu dnes.

Zachraňte muže

Z rozhovoru Respektu (26/2001) s ukrajinskou spisovatelkou Oksanou Zabužko o Ukrajině, USA a ženách

V 90. letech se ukázalo, že ženy byly mnohem flexibilnější, snadněji se přizpůsobily „tektonickým“ změnám a jsou úspěšnější než mnozí zatrpklí ukrajinští chlapi. Některé přišly jako oni o práci, ale nenechaly se tím zaskočit, přeorientovaly se na něco jiného, rekvalifikovaly se, dostudovaly. Třeba ve čtyřicítce měnily radikálně svůj život. Muži zůstali ležet na gaučích, pili vodku, rozčilovali se nad bídným světem a čekali na manželky, které je nakrmí. Z tohoto podhoubí vyšel současný ukrajinský feminismus, ženy přestávají sloužit mužům, přestávají se chovat jako věčné matky.

Myslím si ostatně, že se v současnosti dějí veliké a zásadní genderové přeměny v celé civilizaci. Některé studie tvrdí, že během příští dekády bude celý globalizovaný svět zahlcen agresivní armádou nezaměstnaných mužů, protože existuje řada čistě mužských profesí, které budou zrušeny. A pro muže existuje většinou jen jedna cesta ke společenskému životu – skrze práci, zatímco ženy mají práci i rodinu a jsou zvyklé to kombinovat. Proto jsou ženy více flexibilní: mají prostě více prostoru komunikace.

Zabraňme mužům, aby si vytvořili umělé ghetto, mělo by přece jít o spolupráci mezi pohlavími. Jinak prohrajeme všichni. Muž 21. století by totiž také podle mnohých prognóz mohl být nezaměstnaný, opuštěný, nevzdělaný a časem kriminální živel. Na Ukrajině už dnes můžete potkat předvoj tohoto obrázku budoucího „pána světa“. Současné heslo by mělo znít: zachraňte muže!

Komentář J. Šiklové:

Kniha Oksany Zabužko je vynikající, ale její závěry není možno rozšířit jako platné i pro jiné postkomunistické země. Je možné srovnávat země Visegrádské čtyřky (tedy ČR, SR, Polsko a Maďarsko) nebo snad i pětky, pokud do toho započítáme i Slovinsko, z hlediska změn v postavení žen, ale dělat paralely s Ukrajinou by bylo přehnané. Byla jsem tam opakovaně, takže vím, o čem teď píši. Na rozdíl od Ukrajiny ženy v ČR promeškaly první popfevratové možnosti dostat se výrazněji do vedení politických stran i do vedoucích postavení v profilujících podnicích a bankách, přestože k tomu měly všechny předpoklady jako muži z hlediska svého vzdělání, kvalifikace, včetně zažitě, ne pouze proklamované emancipace. Dneska nové podnikatelky již máme, jsme vysoce emancipované (možná daleko více než ženy na Západě, které o tom stále mluví), ale bez ideologie, tedy i bez feminismu.

S druhou tezí O. Zabužkové souhlasím, genderová přeměna civilizace probíhá po celém světě a i u nás dochází ke krizi masculinity. Muži nejsou již obránci teritoria, nenosí zbraň, nejsou jedinými živiteli rodiny a dokonce ani nerozhodují o počtu svých potomků a o většinu svých dřívějších sociálních rolí se nyní dělí se ženami. Ale nejsou v postavení ukrajinských mužů, nejsou degradováni, naopak prožívají právě nyní svoji „cestu na Severozápad“, dostávají příležitost se uplatnit a využívají toho. Nestahují se do ghatt, nepropadají alkoholu, ale jak vždycky opakují, od té doby co platí daně, sebe

sama si více váží. Dbají na sebe, zhubli, lépe se stravují. Vzrůstá u nich emotivita, zájem o rodinu, a na pracovním trhu nadále je jim dávána přednost. S myšlenkou obecné krize masculinity souhlasím, ale „zachraňovat naše muže“ opravdu nemusíme. Naštěstí!

Komentář C. Höschla:

To je sice jakoby vtipný feministický postřeh (připomíná mi anekdotu: Jak chlap pozná, že mu vypustili rybník? Odpověď: Že se mu práší od vesel), ale platí o něm do jisté míry totéž, co o předchozím citátu.

Míra emancipace, postavení ženy ve společnosti, přístup k dělbě práce, k sexualitě, k výchově dětí, to vše prodělává undulující vývoj v dějinách lidstva a ještě se nestalo, že by tento vývoj zajel do nějaké slepé uličky, že by se zasekl namnožením neschopných trubců, které by bylo nakonec třeba zachraňovat jako ohrožený druh. Autorka má možná na mysli, že tentokrát tomu tak bude, že dějiny se konečně zaseknou. Naopak: až se ukrajinská zkušenost díky globalizaci setká s japonskou, muslimsko-arabskou a americkou, vznikne cosi, co lze těžko předvídat. Rozhodně to však nebude extrapolace nihilismu ukrajinských mužů na zbytek světa. Než se tak stane, můžeme se my muži zatím beztrně dívat, jak se nám práší od vesel.

Komentář J. Kouteckého

Po staletí tradovaná představa, že muž je „pánem světa“, byla samozřejmě mylná. Byť se to zevně (společensky) tak jevílo, vždycky platilo, že „žena je krkem, který otáčí hlavou“, ale zejména, že žena vydrží podstatně více než muž, že má „život jako kočka“. To je ze zkušenosti i z biologického hlediska pravdou. Ženy mají vyšší průměrný věk a nižší nemocnost – např. v mém oboru (zhoubnými nádory onemocní více mužů než žen). Zřejmě proto, že mají vyšší imunitní schopnosti. Ty jsou pravděpodobně určeny odlišnou genetickou výbavou (vajíčka mají výhradně chromozomy X, spermie buď X nebo Y) obou pohlaví. Sestava XX přináší ženě vyšší úroveň regulačních mechanismů – imunitních, ale díky produkci odlišných hormonů pohlavními žlázami i hormonálních a posléze i nervových. Celkové ladění organismu je pro ženy příznivější.

Vývoj společnosti změnil i zmíněné zevní projevy postavení mužů a žen a prioritu muže zlikvidoval. Domnívám se ovšem, že zdaleka ne v míře, kterou uvádí Oksana Zabuzko. Její nářek možná platí pro Ukrajinu, rozhodně ne obecně a už vůbec ne pro nás. Jsem přesvědčen, že:

1. Naši muži se změněným poměrům přizpůsobují úspěšně;
2. Se nepovalují a dobrou večeří si zaslouží;
3. Nám nehrozí vznik umělého gheta nezaměstnaných, nevzdělaných mužů a časem kriminálních;
4. Nebude globalizovaný svět zahlcen armádou nezaměstnaných mužů;
5. Neexistuje „řada čistě mužských profesí“, které zaniknou (profesí, ve kterých se neuplatňují ženy, je už opravdu málo);
6. Není třeba usilovat o „spolupráci mezi pohlavími“, protože ta už dávno existuje, ale snad jen o určitou úpravu vzájemných vztahů, které feminismus spíše narušuje, než aby prospíval;

7. Netřeba usilovat o „záchranu mužů“, ale o úsilí zajistit slušnou budoucnost všem, ve které žena zůstane pro muže nepostradatelným zdrojem energie, krásy a lásky.

Nicméně, pánové, nedá se nic dělat, jsme biologicky méněcenní. Musíme to přijmout a podle toho se náležitě chovat. Vzhledem k takové biologické realitě se ovšem musejí chovat náležitě i ženy – být k nám laskavé, ohleduplné, pomáhat nám a chránit nás.

Komentář Z. Miškovské:

Své dva syny si takto rozhodně chránit budu, poskytnu jim šanci na vzdělání, snad jim budu i příkladem v pracovitosti. Kdyby tuto šanci na péči o děti (dcery i syny) měly všechny matky, nemuselo by se vyzývat k ochraně mužů. K tomu je ale zapotřebí chránit ženy...

Komentář L. Veliška (psáno v New Yorku, 5 dnů po tragédii):

Muži jen tak snadno nevyhynou. Ani na alkoholismus, ani na genderové přeměny. Jak nedávné události ukazují, muži dokáží odklízet trosky v šestnáctihodinových směnách, pokračovat každý den znovu a znovu bez ustání, bez dostatečného odpočinku, dokud svítá alespoň jakási naděje na záchranu životů. Vida, přeci jen určitá ochranná (záchranná) funkce pro muže ve společnosti doposud existuje. Nemohu však pominout ženy, které sice nejsou přímo v první linii záchranných prací, ale v podpůrných službách a lékařských záchranných týmech – s funkcí spíše pečovatelskou. Takže to vypadá, že v normálním životě a v relativně normální zemi jsou sociální funkce žen a mužů mixovány. Podílejí se (doufejme stejnou měrou?) na chodu domácnosti, péči o děti, zabezpečení rodiny. V případě katastrofy dochází ale k jasnému návratu do prehistorie lidského rodu. Muž se vystaví nebezpečí a žena o něj pečuje. Není to další důkaz toho, jak málo se měníme? Ač možná u mužů vzrůstá emotivita, duše mužů je křehká a někdy nedokáže unést břemeno první linie. V té chvíli by ženy měly muže opravdu zachránit a poskytnout jim spirituální podporu a duševní útulek, prostor, kde z přeplněného nitra můžeme uvolnit sama sebe. Snad se nám to i v budoucnu bude dařit.

Tomáš Gregor: Bez názvu

Václav Cílek

Mobil založil novou civilizaci

Myslím, že se tady vynořuje nová kultura, nová estetika, že jsme svědky právě tak závažného jevu jako bylo třeba baroko. Ani renesance nepřišla tak, že by se lidi ráno probudili a zjistili, že zrovna skončila gotika. Začalo to nenápadně – kameník jim dodal nová okna – žádný lomený oblouk, ale velký obdélník. A bylo to tady. Myslím, že nová doba začala u nás asi před rokem, když každé druhé dítě uprosilo rodiče, aby mu koupili mobilní telefon. Počítač je pomůcka, ale mobil mění sociální vztahy.

Už rok žijeme v mobilní době. Jednou ji budeme důkladně studovat, abychom pochopili, co se stalo. Civilizace bude čím dál globálnější, ale je šance, že kultura by mohla, alespoň místy, zůstat lokální a globalizaci vyvažovat. Vždycky nám zůstané krajina jako lokální základ, ale středy měst se budou sobě navzájem stále víc podobat. Potřebujeme porozumět městu, abychom pochopili zrod naší nové vnitřní krajiny.....

Představte si, že jste domorodec z Papuy–Nové Guiney a že vás kmen vyslal, abyste zjistil, co dělají pražští domorodci. Je jasné, že se budete dívat po těch nejhonosnějších budovách, protože ty jsou nejdůležitější a sídlí v nich bohové. A tak objevíte chrámy, je na nich sice napsáno lokální, ale to vás nezajímá. Ty chrámy jsou osídlené povýšenými mocnými lidmi, kteří si na dálku posílají částky moci. Je to děsná magie – nic hmotného nevidíte, někdo vytuká něco na klávesnici a na druhém konci světa padají vlády a hrouť se podniky. Klíčovým pojmem v takovém chrámu je „miliarda“. Nikdo ji neviděl, nikdo si ji neumí představit. A ona si přitom jen tak poletuje sem a tam a ničí osudy lidí. Je to velké kouzlo a jako takové je iracionální....

Když si všímáme iracionality kolem nás, tak přestaneme přezírat středověk. Představte si říši římskou někdy v pátém století. Města jsou obrovská a kosmopolitní. Lidem se nechce moc dělat, ale otrokům se nechce rodit do takového světa děti. Všude je plno pletičaření a orientálních kultů. Vzkvétá obchod s luxusním zbožím zdaleka.

A pak říše padne. Proč? Nestačila ekonomika na udržování dlouhé hranice, nebo prostě nestálo za to takový nepříjemný zmatek udržovat? Zahynula říše na barbary, nebo na lhostejnost a egoismus?

Rádi mluvíme o fragmentaci postmoderního světa, ale ono se méně nápadně děje slučování... Kupodivu to jde i přes minulost – gothic a doom metal jsou plně archaických motivů, obálky fantasy knížek a komiksy se hemží potvory jako z gotické katedrály....

Mně nějak splývají morové rány středověku a AIDS, templáři a virtuální peníze, Parzival a Neuromancer od jakési hodně podivné symfonie. Symfonie, kterou s radostí a obavami žiju.

Právo – Salon, 19. 7. 2001, úryvky z rozhovoru

QUOD BONUM

PROJEVY DĚKANA M. ANDĚLA
SEZNAM ABSOLVENTŮ

**Projevy děkana 3. LF UK prof. MUDr. M. Anděla, CSc.,
na promociích absolventů, které se konaly 2. července 2001
v pražském Karolinu**

Klinická medicína je víc než aplikací vědy

Léta vašeho studia utekla jako voda a jistě i vám se to zdá nedávno, kdy jste tady stáli v maturitních šatech připraveni k imatrikulačnímu slibu naší almae matris plni očekávání, nejistoty a snad i naděje na svízelná, náročná, ale také hezká i zajímavá léta studentského života. Někteří z vás již za dva týdny, mnozí počátkem srpna a ostatní v září stanou tváří in tvář pacientovi ve své zcela nové roli – roli nejmladšího člena lékařského týmu daného oddělení či kliniky. I my, vaši učitelé, jsme tady před desítkami let stáli s podobnými pocity jako vy. Medicína se však v posledních padesáti a zejména třiceti letech zásadně změnila.

Vlastní teoretické základy lékařství jsou založeny sice již od poloviny devatenáctého století na vědeckých základech, ale lékařská praxe ještě v polovině minulého století stála na empirickém přístupu. Teprve mohutný rozvoj vědy v posledních padesáti a zejména posledních třiceti letech vedl nejen k porozumění principům fyziologie, ale především k porozumění patologii mnoha onemocnění. Z tohoto porozumění pak vznikly moderní diagnostické a terapeutické koncepce, které zcela – a říkám odpovědně zcela – změnily jak diagnostické, tak terapeutické algoritmy. Díky pochopení struktury receptorů či pochopení fyziologie postupné konverze tělu vlastních látek na účinné principy byly zkonstruovány takové léky, jakými jsou například blokátory beta adrenergních receptorů, inhibitorů angiotensin konvertujícího enzymu či blokátory AT receptorů k léčbě arteriální hypertenze, blokátory H2 receptorů k léčbě peptického vředu, SSR inhibitory k léčbě deprese, thiazolidindiony k léčbě diabetu, moderní látky rozpouštějící arteriální trombus k léčbě infarktu myokardu či dalších tepenných uzávěrů. Aplikace technologických principů do diagnostických metod přinesla ultrazvukové vyšetřovací přístroje, computerovou tomografii a magnetickou rezonanci. Nové technologické objevy přinesly možnost angioplastiky uzavřených tepen, kardiostimulátory, implantované defibrilátory či inzulinové pumpy. Očkovací látky daly zapomenout na taková onemocnění, jakými jsou tuberkulóza, záškrť, tetanus či hepatitida B.

Lékařská praxe počátku třetího tisíciletí je plně určena vědeckými principy a technologickými možnostmi. Je jisté, že porozumění lidskému genomu povede k nové klasifikaci nemocí, že nové technologické možnosti, zejména na poli výzkumu materiálů, elektroniky a buněčné biologie, povedou k dalšímu posunu v možnostech lékařství i v nadějích pro nemocné. Rýsuje se využití embryonálních buněk pro léčbu některých nervových nemocí či pro tvorbu ostrůvků pankreatu. Regenerace nervové tkáně nebo myokardu jsou další hranice, ke kterým experimentální a doufáme i klinická medicína směřuje.

Vše, o čem jsem v posledních minutách mluvil, je důsledkem neuvěřitelného rozvoje vědy v posledních sto padesáti, zejména pak v posledních třiceti letech. Věda tak vedla přímo k snížení lidského utrpení, k vyléčení dříve nevléčitelných nemocí, k vymýcení

mnoha infekčních nemocí a v posledních deseti letech v naší zemi také k významnému prodloužení lidského věku. Někteří lékaři v praxi mají tendenci považovat vědce za poněkud pošetilá individua odtržená od reality, která je přeci každodenní a uchopitelná, zatímco jejich plány jsou chimerické. Často je možné zaslechnout, že lékaři, kteří se věnují vědecké činnosti, tak činí, aby se snad téměř egoisticky seberealizovali, aby měli akademický vzestup či aby cestovali po konferencích a sympoziích po celém světě. Prosím, aby jedno z poselství, které si z naší školy odnesete, byla úcta k vědě, k vědě, která ve svých důsledcích zachraňuje lidské životy, prodlužuje lidský věk a přispívá k lidskému štěstí.

Na straně druhé je nezbytné vám před odchodem z lékařské fakulty zdůraznit, že klinická medicína, jakkoliv významně díky vědě pokročila, je něčím mnohem více než aplikovanou vědeckou disciplínou. Klinická medicína, přestože má vědecké základy, vědou není a asi také nemůže být.

Lékař je vždy angažován v problému pacienta, jedinečné a neopakovatelné bytosti – mimochodem molekulární genetika nám ukazuje, jak jsme všichni neopakovatelní a jedineční – bytosti, která přichází ve chvíli ohrožení integrity svého fyzického či psychického bytí. Jindy je lékař tím, kdo organizuje preventivní akce typu očkování nebo v laboratoři pomáhá k stanovení diagnózy. Při styku s nemocným se však lékař také stává partnerem, učitelem, možná i knězem. Prosím, myslete na tento aspekt našeho povolání a nepřenechávejte zbytečně tento aspekt medicíny léčitelům, šarlatánům či dalším, kteří často mají jediné základní umění – totiž umění trpělivě naslouchat. Vaše kvalifikace by měla spojovat schopnost umět aplikovat vědecké poznatky se schopností psychologického přístupu k nemocnému. Jen tak nepřevzou větší část našeho povolání za několik málo desítek let počítače, operační roboti, organizační manažeři a šarlatáni.

Ve své každodenní praxi se budete setkávat s bolestí, utrpením, nejistotou, beznadějí a smrtí, ale také nadějí, radostí a narozením. Je jisté, že z profesionálních důvodů musíte zůstat emočně pokud možno nevtaženi do tolika lidských osudů, se kterými se setkáte, na druhé straně setkání s lidským utrpením a těmi nejvážnějšími lidskými problémy může vás vést k skutečně vyváženému klidnému a moudrému životnímu postoji.

Abych však v tento radostný den nebyl pořád jen vážný. Vaše vzpomínka na školu i na tude den nemůže a jistě také nebude jen vzpomínkou na vážné problémy. Přestože lékařská fakulta vychovává budoucí lékaře, kteří svůj život zasvětili jednomu z nejvážnějších i nejváženějších povolání, je také školou. Školou s životem o přestávkách, prázdninách, na sportovních zápasech i plesech, vážných i veselých chvílích, školou, ve které jste definitivně osobnostně i občansky dozrávali, ve které jste si někteří našli i své životní partnery a založili rodiny.

Za chvíli budete slibovat, máte si naši alma mater zachovat ve věčné vzpomínce. Spolu s dalšími učiteli fakulty budu moc rád, když si ji zachováte také jako otevřenou a vlídnou instituci, ve které jste spolu s poháry nektaru vědění a poznání si občas dali nějakou tu skleničku radosti. A protože schopnost prožívat radost je jedním z důležitých aspektů pozitivního myšlení, jistě na ni nebudete zapomínat ani v budoucnu.

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque eveniat.

Bylo to s vámi skvělé

Pojem promoce je odvozen od latinského *promovere*, což znamená kupředu pohybovat, posunovat, vést, ale také rozšiřovat, zvětšovat, posunovat k vyššímu stupni, či povyšovat, v jiném kontextu také zvyšovat hodnotu nebo povyšovat. Promoce tedy znamená povýšení, ale také přinejmenším rozšíření posunutí k vyššímu stupni. Jak jste se za posledních šest či sedm let svého studia sami odborně posunuli, musíte posoudit sami. Je jisté, že systém výuky lékařství má postupně zvětšovat a rozvíjet vaše znalosti i dovednosti tak, abyste je po ukončení studia mohli využít ve své praxi. Fakt, že jste splnili všechny náročné požadavky všech částí státní rigorózní zkoušky z lékařství, je důkazem, že vaše znalosti a také dovednosti dovolují vaše povýšení do doktorského stupně.

Na fakultě jste jistě získali řadu znalostí a snad i dovedností. Ostatně i vás se již do jisté míry týkala reforma studia. Měli jste na výběr z více než stovky povinně volitelných kurzů, strávili jste i v šestém ročníku mnohem více praktické výuky v nefakultní nemocnici než vaši předchůdci. Fakt, že výuka na naší škole má dobrý zvuk, je ilustrován poptávkou jak nemocnic po našich absolventech, tak zájmem maturantů o studium na naší fakultě. Je jistě potěšitelné slyšet od primářů okresních či krajských nemocnic, že mají zájem o naše absolventy. A bylo také moc příjemné vidět zástup čerstvě přijatých studentů čekajících na zápis na naší fakultu.

Naše fakulta si v posledních jedenácti letech vydobyla řadu priorit ve výuce lékařství v celé České republice. Jako první začala v roce 1991 vyučovat medicínu v angličtině, jako první zavedla v roce 1993 výuku povinně volitelných předmětů, v roce 1996 zahájila jako první v celé střední a východní Evropě komplikovaný projekt zásadní přestavby curricula lékařství. Na druhé straně má jistě naše škola spoustu drobných i větších nedostatků, o kterých vy víte stejně dobře a možná lépe než my.

Škola však zdaleka nejsou jen otázky curricula, znalostí a dovedností. Nejsou to jen věci výuky a snad hodnocení její kvality. Škola je plná studentů a byla plná vás, nyní odcházejících šestáků. Pokud si dobře vybavuji, byli jste ročníkem z mnoha důvodů nepřehlédnutelným. Právě mnozí z vašeho ročníku se ujali mnoha věcí, které z instituce zaměstnávající učitele a přijímající studenty ke studiu lékařství vytvořily společenství v mnohém přesahující běžné české soužití studentů a učitelů. Vaše výlety, vaše večerní besedy u čaje, vaše výstavy fotografií, naše společné plesy, oslava vánoc a mnoho dalších podobných akcí skutečně proměnilo naši fakultu. Učinilo z ní instituci mnohem přívětivější, přátelštější i vlídnější. Postupně se tak snad – a říkám snad, protože děkani rádi hledí na věci růžovými brýlemi úspěchu – také a zejména díky vám naše fakulta osvobozuje od přísné koženosti a falešné strojenosti, tolik typické pro instituce pozdního komunismu.

Vy jste ročník, který navázal na loňské absolventy a spolu s nimi jste vtiskli škole ducha otevřené komunity, ducha, na kterém se podílí spousta studentů nižších ročníků, ducha, který ukazuje, jak daleko jsme za posledních deset let došli, a také nám, kterým záleží na naší fakultě, naší univerzitě, našem městě i naší zemi, dává naději, že se posunujeme někam k dobrým horizontům. Patříte ke generaci, která již není svázána politickými kompromisy a menšími či většími podrazy, odměňovaných asistentskými místy na fakultě, vy již nebudete vydírání návrhy ke vstupu do strany, který podmíní souhlas s vaší druhou atestací, vy se nemusíte nechat zatahovat do taktických tanců podmiňujících budoucnost

vašeho pracoviště. Vás nebudou přeskakovat ve vašem postupu členové nějaké strany jen proto, že měli méně morálních zábran než jiní. Buďte si občas vědomi této své výhody a považujte ji za privilegium. A uvědomte si, že tomu tak nemuselo být.

A považujeme-li vás skutečně za naši naději, berte to nejen jako výraz naší chvály, ale také jako svůj závazek.

Na konci promoční ceremonie studenti děkují svým učitelům a své almae matris. Snad nebude přehnané, když dnes jménem naší almae matris poděkuji dnes já také vám. Bylo to s vámi skvělé.

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

Seznam absolventů 3. lékařské fakulty Stav ke dni 30. 6. 2001

Magisterský studijní obor: všeobecné lékařství s preventivním zaměřením

Linda Abrahamová	Vlastimil Kupsa
Iva Bartošová, s vyznamenáním	Igor Liberko
Petra Benešová, s vyznamenáním	Martin Macháč
Miroslav Bukovjan, s vyznamenáním	Vladěna Maňhalová
Jan Burda	Hynek Matějka
Lenka Chládková	Ivana Musilová, s vyznamenáním
Karel Čermák	Ladislav Nováček
Jitka Červová	František Novák
Ing. Radek Čipera	Mgr. Josef Pařenica
Lenka Ďurinová	Michal Pešl
Lucie Ferencová	Mgr. Aleš Pokorný
Filip Fröhlich	Zdeněk Rossmann
Radmila Hamplová	Oldřich Růžička
Jitka Herinková	Klára Schwarzmannová
Jan Hlavička	Čestmír Sekanina
Pavel Hořák	Petr Skála
Luboš Hraba	Kateřina Sladká
Kateřina Hýblerová	Jana Slancová
Michal Kahle	Petr Šiman
Barbora Klusoňová	Kateřina Tyllová
Anna Koláčná	Dana Váchová
Pavína Kordová	Bc. Martin Zatloukal, s vyznamenáním
Jiří Kovář	Lucie Zelená
Michal Kristen	Olga Zrcková
Pavel Kubů	

Absolventi studující v anglickém jazyce:

Ioanna Aristi Bermperidou	Dimitra Papandrinopoulou
Petros Hirides	Kalomira Petrochilou
Athanasios Kastanas	Alexandros Samohin
Ioannis Katsavochristos	Melina Spyridaki
Ioannis Makrygiannis	Christos Theofilogiannakos
Chrysanthi Margariti	Ioannis Thivaivos
Anna Ntagouloudi	Dimitrios Varthalitis
Anastasia Papadavid	Theodoros Zarokostas

Bakalářský studijní obor: fyzioterapie

Sylvie Anderlová	MUDr. Petr Munzar
Zuzana Brejchová	Kateřina Pallasová, s vyznamenáním
Bc. Radka Dánová, roz. Jiroušková	Alena Petrová
Pavel Hráský	Petra Pichová
Martina Jarošová	Lucie Rakušanová
Vlastimil Ježek	MUDr. Vít Skalička
Ilona Kittlerová	Darina Škopová
Bohdana Křížová	Karolína Šťastná
Pavla Lhotáková	Hana Telenská
Jitka Moráňová	Zuzana Tětková
Jitka Motyčková, s vyznamenáním	

Bakalářský studijní obor: veřejné zdravotnictví

Tereza Herotová	Dita Reckziegelová
Marie Maisnerová	Kristina Váchová

Bakalářský studijní obor: zdravotní vědy

Radka Bednářová, s vyznamenáním	Radka Minarčicová
Ladislav Bedrna	Jaroslava Mrkvičková, roz. Jebavá
Miloslava Bízková	Karolina Paynová, roz. Zavoralová
Marie Chytilová, s vyznamenáním	Agata Píbilová, roz. Soukupová
Lenka Fišerová, roz. Sochrová	Dita Pilná, s vyznamenáním
Monika Frnková	Kateřina Pokorná
Lenka Hejzlarová, roz. Jančáková	Gabriela Poláková, roz. Vučková
Hana Hoskocvová, roz. Horáčková	Martina Řeháková, roz. Cenknerová
Hana Jirků	Alena Sakařová, roz. Adamcová
Jitka Kaplická, roz. Bendlová	Eva Šebelová, roz. Kohoutová
Gabriela Kapounová	Petra Šedivá, roz. Přibíková
Miroslava Karkošková,	Martina Šliková, roz. Kolářská
roz. Bravencová, s vyznamenáním	Helena Šorfová
Kateřina Konvalinková, roz. Failová	Jiřina Tučková, roz. Jančová
Gabriela Kusová	Marcela Veselková,
Eva Malíková, roz. Prajerová	Lucie Vylitová, roz. Žilková
Miroslava Maršíková, roz. Jakoubková	Milena Zvoníčková, roz. Pokorná
Jarmila Milcová, roz. Lukšanová	

KONFERENCE

ÚRAZY

SVK

POLÁKOVA ŠKOLA

Prevence úrazů

Ve dnech 6. – 9. června se na 3. LF UK konal „International Course in Injury prevention and Safety Promotion”, organizovaný Karolinska Institut Stockholm a Univerzitou Karlovou, konkrétně Centrem epidemiologie a prevence dětských úrazů při 2. LF UK (MUDr. M. Grivna) a Centrem preventivního lékařství – odd. epidemiologie při 3. LF UK (MUDr. A. M. Čelko, CSc.)

Metodologii a strategii úrazové prevence přednášeli účastníkům ze čtyř zemí lektori z Kanady, USA, Švédska, Nizozemska, Rakouska a ČR. Ve workshopech pak probírali aktuální problémy spojené s vybranými tématickými okruhy (dětské úrazy, dopravní nehodovost, sebevraždy, úrazy domácí a ve volném čase).

Aktuálnost tématu vyzdvihl při slavnostním ukončení v Karolinu prof. P. Barss z McGill University v Montrealu stejně jako děkan 3. LF prof. MUDr. M. Anděl, CSc., a proděkan 2. LF prof. MUDr. Jan Herget, DrSc., kteří také poukázali na úzkou spolupráci obou fakult v oblasti úrazové prevence.

VNR se na koordinátory kurzu – MUDr. M. Grivnu a MUDr. A. M. Čelka, CSc., obrátila s otázkou:

Jak se Vaše centrum na kurzu prezentovalo a které poznatky, získané na tomto semináři, využijete v další činnosti svého pracoviště?

MUDr. Michal Grivna, MPH:

Především bych chtěl zdůraznit, že se jednalo o první akci podobného zaměření, která byla zorganizována ve spolupráci obou fakult a zahraničních partnerů. Centrum epidemiologie a prevence úrazů, které existuje již pátý rok, se snaží o koordinaci aktivit v úrazové problematice v České republice. Na práci centra se podílí skupina interních pracovníků z 2. lékařské fakulty a externích odborníků z pracovišť pražských i mimopražských, kteří mají zájem o řešení problematiky úrazovosti. Pro konstrukci účinných preventivních zásahů v ČR je zapotřebí vytvořit mezioborovou spolupráci v rámci univerzity, rezortu zdravotnictví, ale i s jinými rezorty (školství, vnitra, atd.).

V rámci kurzu jsme se i my mohli poučit od zahraničních účastníků o úspěšných metodách práce v kontrole úrazů. Osobně mne zaujaly zkušenosti Dr. Marthy Stowe – ředitelky centra prevence úrazů z Dallasu v USA, která předložila výsledky úspěšné intervenční studie a Dr. Kathariny Purtscher z Rakouska o zkušenostech s řešením problematiky katastrof (např. požáru v Kaprunském tunelu).

MUDr. Alexander M. Čelko, CSc.:

Mezinárodní kurz v problematice úrazové prevence s cílem oslovit zejména účastníky ze Střední Evropy to sice byl první, s tím musím s kolegou Grivnou souhlasit, ale první akce pořádaná ve spolupráci obou pracovišť to nebyla. Již v září 1999 byl z podnětu Centra epidemiologie a prevence dětských úrazů při 2. LF (opět ve spolupráci s Karolinska Institutem a 3. LF) zorganizován mezinárodní Seminar on Cost Calculation

and Cost-effectiveness in Injury Prevention and Safety Promotion, který měl v odborném světě obrovský dopad. Tento seminář nastartoval řadu akcí, které vedly k vypracování a testování manuálu v této problematice. Začátkem října 2001 se ve Viborgu (Dánsko) koná první světová konference – 1st Safe Community Conference on Cost Calculation and Cost-effectiveness in Injury Prevention and Safety Promotion, na které se budou analyzovat první výsledky a zkušenosti s prací podle nového manuálu.

Ale zpátky ke kurzu. Všichni lektori i účastníci prezentující výsledky své práce podtrhovali multirezortní spolupráci, bez které nelze dosáhnout na poli úrazové prevence trvalejšího úspěchu. Z přednášejících mě zaujal zejména prof. P. Barss z Kanady svým přehledem v této problematice, metodologickým přístupem a zájmem o aktivity, úspěchy i problémy každého z účastníků. Řada námětů vzešlých z četných diskusí na tomto kurzu je využitelná jak pro výuku, tak pro praktickou, ale i vědeckou práci na poli úrazové prevence.

Za Studentskou vědeckou konferencí 2001

Studenti naší třetí lékařské fakulty zorganizovali svou letošní vědeckou konferenci s rutinní samozřejmostí hodnou profesionálů. Záměrné posunutí termínu doprostřed května se sice na účasti naslouchajících příliš neprojevovalo (z průměrných 30 přítomných bylo 9 členů poroty), avšak tato okolnost dělně atmosféře a diskusím na tělo pranic neubrala. Zkušení již předsedové sekci řídili zasedání břítky a na minutu přesně, projekce fungovala bez chyb a přednášející nahlíželi do papírů jen občas, a to ještě velice vzácně.

Průběh konference by tedy mohl vzbudit závist leckterého organizátora setkání odborné společnosti i s mezinárodní účastí. Naši studenti dovedou vystupovat stručně, věcně, bez trémy a nezřídky i s neodolatelným šarmem. Nesnadnou situaci měla však tentokrát porota. Výsledné hodnocení většiny prací se mnohdy liší až na druhém desetinném místě (viz stříbrná, bronzová a bramborová medaile). Důvod je prostý. Formální kritéria, jako je dokumentace, přednes a abstrakt, již přestávají diskriminovat a rozhodující se stávají kategorie zvané jazykem metodologů problem posing a problem solving, tedy to, co v naší hře zadává školitel. Úkolem poroty je ovšem ocenit práci studentů, neboť se školiteli to bohužel často bývá jako s příbuznými. Nemáme mnoho na výběr. A tak někteří členové poroty ztráceli nervy a opatřili jedničkami i kolonky zasluhující přinejmenším čtyřku. Pravda, nebylo to naštěstí příliš často, ale k pocitu dobře vykonané práce to jistě nepřispěje.

Richard Jelínek

P. S. Na prvním místě skončila studentka A. Romsauerová, jež dosáhla od devíti hodnotitelů v průměru 4,38 bodu („Krátkodobé a dlouhodobé změny u potkanů s epileptickými záchvaty v ontogeneze“). Druhá byla K. Kupková s průměrem 4,25 („Genotoxické účinky mykotoxinů a jejich interakce“), třetí D. Umlalufová a D. Pivodová 4,21 („Podávání ademetoninu zvyšuje sérové koncentrace taurinu a zkracuje trvání intrahepatální cholestázy u nemocných v resuscitační péči“).

Krátkodobé a dlouhodobé změny u potkanů s epileptickými záchvaty v ontogeneze

ROMSAUEROVÁ, A. (1. LF UK)

Školitel: MUDr. M. Pometlová

UK, LF 3, Ústav normální, patologické a klinické fyziologie

Zátěžové situace v časně ontogeneze mají vliv na některé funkce CNS dospělého organismu. Extrémní zátěží je i status epilepticus (SE), který je definován jako epileptický záchvat (EZ) trvající déle než 30 minut nebo nahromadění dvou a více po sobě následujících záchvatů bez návratu k plnému vědomí (1).

Cíl: Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, zda bude SE následován změnami růstu a zda modelovaný SE způsobí časné nebo dlouhodobé změny v chování potkanů (případně obojí).

Metodika: SE byl modelován stupňovaným podáváním penta–metylen–tétrazolu (PTZ) až do dosažení behaviorálního kritéria (2). SE byl vyvolán opakovaně, a to ve věku 14, 16 a 18 postnatálních dnů (PND) (Wistar, samci). Zvířatům kontrolních skupin byl aplikován fyziologický roztok. Všechna zvířata byla testována v mládí (homing, rotarod, elevated plus maze), v dospělosti (rotarod, elevated plus maze, Oltonovo radiální a Morrisovo vodní bludiště).

Výsledky: Po SE ve 14, 16 a 18 PND došlo k statisticky významnému snížení hmotnosti v porovnání s kontrolami (nelineární regrese $p < 0,001$). Schopnost učit se byla u mláďat po SE horší (homing – ANOVA, $p < 0,05$). Při testování dospělých potkanů v Oltonově radiálním bludišti jsme zjistily statisticky významné zhoršení učení mezi PTZ–potkany a kontrolní skupinou ($c^2 = 4,384$, $p < 0,05$). Také v Morrisově vodním bludišti měli potkani po SE statisticky významně delší latence (nelineární regrese křivek, $p < 0,001$) (3).

Závěr: Výsledky naznačují, že opakovaný SE během druhého postnatálního týdne života potkanů vyvolávají dočasné poruchy růstu a trvalé defekty v učení. Tento model poruch učení může být vhodný pro studium úspěšnosti možné farmakologické léčby, která by zlepšila behaviorální poruchy provázející časně epileptické záchvaty u lidí.

Podporováno grantem FRVŠ 1838/2000.

Literatura:

1. Gilliam, FG. Status Epilepticus. In: Wyllie E, ed. The Treatment of Epilepsy: Principles and Practice. 2nd ed. Baltimore: Willams & Wilkins, pp. 666–676, 1996.
2. Nehlig, A. Pereira de Vasconcelos A. The model of pentylenetetrazol–induced status epilepticus in the immature rat: short– and long–term effects. Epilepsy Res 26 (1): 93–103, 1996.
3. Saghal, A. ed. Behavioural Neuroscience, A Practical Approach. Vol. 1. Oxford: Oxford University Press, p. 218, 1993.

Genotoxické účinky mykotoxinů a jejich interakce

KUPKOVÁ, K.

Školitel: Doc. RNDr. Ivo Bárta, CSc.; Mgr. Petr Šmerák
UK, LF 3, CBO – Oddělení obecné biologie a genetiky

V literatuře je možno nalézt celou řadu údajů o vlastnostech a biologických účincích jednotlivých mykotoxinů. Izolovaný výskyt pouze jednoho toxinu není ale nejčastějším případem. **Cílem** mé práce tedy bylo ověřit kombinovaný účinek dvou typů mykotoxinů. Vybrala jsem aflatoxin B₁ pro jeho známou genotoxickou aktivitu a trichothecenové myko–toxiny, T – 2 toxin a vomitoxin, o jejichž mutagenní aktivitě jsou údaje v literatuře značně rozdílné. K ověření účinků mykotoxinů jsem zvolila **metody**: Amesův test a mikronucleus test.

V Amesově testu jsem použila kmeny Salmonella typhimurium TA98 a TA100, lišící se od sebe typem mutace v histidinovém operonu. Tyto mutace jsou příčinou neschopnosti kmenů syntetizovat histidin. Do všech zkumavek jsem si připravila vrchní agar (50 °C) a indikátorový kmen. Další složku tvořil testovaný či referenční mutagen. Každá koncentrace sledovaných toxinů byla testována s přidavkem S9 frakce jaterního homogenátu (metabolická aktivace) a bez něj. Obsah zkumavek byl rovnoměrně rozlit na misky. Misky byly inkubovány po dobu 48 hodin při 37 °C. Po uplynutí kultivační doby byly odečteny počty revertant.

Mikronukleus test: Testované mykotoxiny a jejich kombinace byly aplikovány intraperitonoálně laboratorním myším kmene ICR. Po 24 hodinách od podání testované látky byla zvířata usmrcena. Byly extrahovány jejich femury, zpřístupněn kanálek kostní dřeně a ta z něj byla vypláchnuta. Výplachy kostní dřeně byly centrifugovány a ze získaného sedimentu byl zhotoven krevní nátěr. U každého testovaného zvířete byl sledován počet mikrojadra na 1000 polychromatofilních erytrocytů. **Výsledky**: Jednotlivě testované trichothecenové mykotoxiny nevykazovaly mutagenní aktivitu v Amesově ani v mikronukleus testu. Naopak mutagenní aktivita AFB₁ byla prokázána v obou testech. Mutagenní efekt kombinace aflatoxinu B₁ a

T – 2 toxinu byl statisticky významně vyšší, než mutagenita samotného AFB₁, a to v Amesově i mikronukleus testu. Kombinace aflatoxinu B₁ a vomitoxinu vykazovala mutagenní aktivitu v Amesově i mikronukleus testu, ale tato mutagenní aktivita nebyla statisticky významně rozdílná od mutagenní aktivity samotného AFB₁.

Závěr: Z výsledků mého pozorování vyplývá, že z testovaných trichothecenových mykotoxinů, T – 2 toxinu a vomitoxinu, které samy nevykazují mutagenní aktivitu, T – 2 toxin významně zvyšuje mutagenní efekt aflatoxinu B₁.

Použitá literatura:

1. Phillips, D.H. and Venitt, S.: Environmental mutagenesis. Bios Scientific Publishers, 1995, str. 103 – 116, 141 – 152.
2. Sinha, K.K. and Bhatnagar, D.: Mycotoxins in agriculture and food safety. Marcel Dekker, Inc., 1998, str. 45 – 65, 135 – 255.

Jak se studenti medicíny staví k problematice nekonvenčních léčebných metod

Rejmanová, I., Dlabalová, B., 4. ročník

Školitelka: PhDr. Eva Křížová, 3. LF UK, Ústav lékařské etiky

Cíl

Cílem naší práce bylo zjistit přístup studentů 4. ročníku 2. a 3. LF UK k metodám nekonvenční medicíny, do které jsme pro náš výzkum zahrnuly homeopatii, akupunkturu a tradiční čínskou medicínu.

Zajímalo nás, jestli mají medicí osobní zkušenost s NM, proč ji využívají, jaké v ní vidí výhody oproti klasické medicíně, jestli se někdy dozvěděli o možnostech NM v rámci výuky na LF, jestli by chtěli zahrnout NM do povinné nebo nepovinné výuky na LF.

Metoda

Námi vypracovaný dotazník.

Vzorek

Rozdaly jsme celkem 100 dotazníků studentům 4. ročníku, z toho 25 na 2. LF a 75 na 3. LF. Vrátilo se nám 79 řádně vyplněných dotazníků, které jsme použily.

Výsledky

Ptaly jsme se studentů, jestli někdy osobně využili metod NM.

Volně prodejná homeopatika zkusilo 30,9 % , návštěvu homeopata 12,3 % , akupunkturu 12,3 % , TCM pouze 1,2 % . 12,3 % zkusili NM proto, že klasická léčba byla neúspěšná.

Dále nás zajímalo, v čem medicí vidí výhody NM.

Osobnější přístup k nemocnému 4,9 % , větší úspěšnost léčby v některých případech 39,5 % , aktivnější účast nemocného na léčbě 33 % , neinvazivní metody 37 % , neužívání „chemických“ látek 39,5 % .

46,7 % studentů se dozvědělo o možnostech NM při studiu na LF.

66,7 % respondentů by zahrnulo některé z nekonvenčních oborů do výuky na LF, z toho 37 % by navrhovalo formu volitelných kurzů, 65,7 % formu nepovinných přednášek, 11 % formu seminářů.

Závěr

Prekvapilo nás, že zájem studentů medicíny o nekonvenční obory je dosti velký. Většina studentů by ráda zahrnula výuku některých oborů nekonvenční medicíny do výuky na lékařských fakultách, hlavně formou volitelných kurzů a přednášek. Myslíme si, že získání alespoň základních znalostí o možnostech a metodách NM by pro nás, studenty medicíny, bylo velmi přínosné.

POLÁKOVA ŠKOLA

Bývalí pracovníci chirurgické kliniky LFH UK v Praze 10 si 31. května v pražském Lékařském domě připomněli 100. výročí narození průkopníka moderní chirurgie prof. MUDr. Emericha Poláka, DrSc. Hovořili jak o jeho odborné činnosti, mj. o tisících operacích, které provedl, tak o práci vědecké: sám vydal dvě knihy a na vydání šesti dalších se podílel se svými spolupracovníky. Nezapomněli ani na Polákovo působení pedagogické, jež dokumentuje nejenom fakt, že habilitoval 11 docentů, ale též skutečnost, že mezi jeho žáky je 5 univerzitních profesorů. Na setkání se hovořilo také o organizačních schopnostech prof. Poláka a jeho zásluhách o vznik anesteziologie a urologické kliniky ve vinohradské nemocnici. Někteří účastníci setkání pak přiblížili soukromý život profesora Poláka; například jeho dcery vyprávěly o jeho lásce k hudbě, jež se projevovala aktivní hrou na housle a na klavír.

MUDr. Ladislav Malinský, Nizozemsko

Situace na pracovištích nebyla jednoduchá

Milý pane profesore, dovoluji mi jen malou osobní vzpomínku na vás a vaši kliniku, kde jsem mohl po léta pracovat, učit se a naučit se. Nastoupil jsem u vás právě v den vašich padesátin, tedy před půlstoletím a ihned mi byla přidělena noční služba, aby se mohlo osazenstvo kliniky účastnit slavnostního večera.

Byla to tehdy pohnutá doba národního temna, počátek let padesátých, doba politických procesů a rozsudků smrti, doba oběžníků tyto rozsudky žádajících, aby pak mohly být vyneseny „jménem lidu“. Vy jste tehdy nepodepsal, ač mnozí tak činili a někteří vám zazlivali.

Zůstal jsem ve svazku vaší kliniky po následujících dvacet let, až do skončení svého afrického působení, a naposledy jsem s vámi mluvil o své dovolené v kalných dnech srpna roku šedesátého osmého. Pak jsme si ještě psali, i po mém rozhodnutí nevrátit se domů. Již tehdy jste se zabýval myšlenkou napsat své paměti a chtěl jste, abych je později redakčně upravil. Je příznačné, že jejich rukopis se po dokončení dočasně kamsi zatoulal, když jste odmítl upravit některé pasáže v duchu doby.

Chci ale vzpomenout ona léta na vaši klinice. Situace na všech velkých pracovištích nebyla tehdy jednoduchá, politická příslušnost jedné strany se hlásila do popředí a mnohde se snažila nahrazovat odbornost, anebo naopak jinde ji potlačit. Pracovní kolektivy se začínaly rozpadat, někde padaly hlavy a lidé si začali opět dávat dobrý pozor před kým a co říkají. Charaktery se začaly krivit.

Dostat se na vaši kliniku jako nestraníka s tehdy nežádoucím třídním původem jsem pokládal za poslední záblesk šťastné náhody, a tím více jsem si toho vážil. A každý následující rok jsem si toho vážil ještě víc. Byli jsme tehdy politicky rozdílný kolektiv a tehdy ještě jsme se mohli svými názory střetávat a mohli si práci i život znepřijemňovat. Jenže jsme se nestřetávali a život si neznepřijemňovali. A v tom vidím vaši velkou cenu jako člověka a jako učitele. Podařilo se vám v oněch letech nás natolik stmelit, že

na pracovišti nikoho nezajímalo členství ve straně, i když mimo pracoviště bylo mnohdy bouřlivě dáváno najevo. Význam tohoto vašeho úsilí ještě stoupne, uvážíme-li, že vy jako nestraník jste měl kdesi své pozorovatele. Mluvili jsme o vás jako o „našem panu učiteli“, hráli si na „vaši školu“ a chtěli ji za každou cenu důstojně reprezentovat. Troufám si říci i za ony bouřliváky, že zájem dobrého jména kliniky stál nad politickou příslušností. Snad žádnému přednostovi se nepodařilo tak silně sjednotit svůj tým.

Vedl jste nás k vědecké práci, z vaší kliniky vzešlo nespočet odborných článků a několik významných monografií, mezi nimi i kolektivní dílo o chirurgii štítné žlázy. Na přípravě dokumentace spolupracovala celá klinika a při tom jsme zjistili, že jen vaší rukou do té doby prošlo na deset tisíc operací této choroby. Jiným stěžejním dílem vzešlým z vaší kliniky let šedesátých byl téměř sedmisetstránkový kolektivní sborník *Causae mortis* v chirurgii, k němuž jste dal popud a v němž byly objektivně zhodnoceny okolnosti, které vedly k úmrtí chirurgických nemocných v pětiletém údobí. Sborník, dnes už poněkud zastaralý, byl mnoho let zdrojem poznatků, jak těmto úmrtím předcházet. K takovému průzkumu vlastních nemocných byl potřebí velký kus odvahy.

Sám si velice cením vašeho svolení ke zřízení tak zvané Poradny pro nádorová onemocnění prsu, záhy v řeči lidu nazývané „ňadrák“, která před půl stoletím, v prvních letech padesátých, byla nejen první toho druhu v tehdejší Československu, ale jak se později ukázalo, i ve světě.

Vím, jak jste byl zanícen pro hrudní chirurgii, především chirurgii plic, ale též pro rodící se chirurgii vrozených srdečních vad. Srdeční chirurgie se v následujících letech rozbíhala milovými kroky a vznikala specializovaná pracoviště se širokým, především diagnostickým zázemím a zdokonalujícím se vybavením. Vaše rozhodnutí vzdát se kardiochirurgie ve prospěch těchto specializovaných center bylo pro vás stejně těžké jako nekompromisní, ale také svědčící o vašem rozhledu. Budoucnost vám dala za pravdu a my jsme toto vaše rozhodnutí ctili a ještě hlouběji si vážili „svého pana učitele“.

Vyžadoval jste od nás poctivou práci – a bylo jí tehdy hodně. Trávili jsme na klinice většinu svého života, nebyly volné soboty, pracovní hodiny se bez protestu pokračovaly a náhradní volna za noční a víkendové služby byla hudbou vzdálené budoucnosti. Přesto nikdo nereptal, naopak ochotně a rád nabídl pomoc tam, kde bylo třeba. Stejně cítil i sesterský a pomocný personál. Bylo to jaksi samozřejmé, protože stejnou ochotu pomoci jsme viděli u vás a nejednou ji využívali. Jestliže mohu říci, že ona léta na vaší klinice byla dobou naprosté a samozřejmé kolegiality mezi všemi členy kolektivu bez rozdílu politického vyznání, pak dík za vytvoření tohoto, tehdy tak vzácného pracovního prostředí, patří především vám.

Nemálo k tomu přispěla i vámi vřele podporovaná činnost mimopracovní. Jednou či dvakrát do roka jste nás vedl na takzvaný „školní výlet“, sice většinou spojovaný s nějakým kongresem nebo seminářem někde pokud možno hodně daleko, ale náladou a provedením připomínající spíše několikadenní výlety z dob středoškolských studií. Oblíbil jste si též takzvané Mikulášské nebo Vánoční a Novoroční semináře, zprvu pouze pro domácí, později i pro zvané „zahraniční“ hosty z jiných spřátelených klinik, kde

s vážnou tváří byly přednášeny příspěvky méně vážného obsahu, v nichž jsme si mohli leccos dovolit. Samozřejmě jsme měli ze všeho patřičné zápisy a fotografická dokumentační alba a svou hymnu chirurgie. Tehdy jsem tuto kolegiální pokládku za samozřejmou, a teprve po mnoha letech, kdy jsem ji krutě postrádal, jsem si uvědomil, jak báječné pracovní prostředí bylo tehdy na vaší klinice.

Bylo vám dopřáno, pane profesore, abyste ve svých začátcích pokračoval v tradici svého učitele profesora Jiřího Diviše, a abyste později vytvořil pojem, kterému se říkalo Polákova škola. Řady vašich žáků již nemilosrdně prořídly, nejstarší odešli z vaší kliniky nebo ze života dříve, než se mohli pokusit ve vaší škole pokračovat. A pro nás tehdy mladší – snad se nikoho nedotknu – jste byl příliš všestranně dokonalým učitelem, příliš nadaných chirurgem, a především příliš vzácným člověkem, než abychom vůbec byli uvažovali postavit jednou někoho na vaše místo.

Říká se, že nikdo není nenahraditelný, ale říká se též, že každé pravidlo má své výjimky.

Snad mohu zakončit nejen za sebe: Děkuje vám, pane profesore.

*(Setkání ke 100. výročí narození prof. Poláka, Praha, 31. 5. 2001.
Redakčně kráceno.)*

Doc. MUDr. Bořivoj Dvořáček, CSc., Nizozemsko

Prof. Polák se zasloužil o českou anesteziologii

Na chirurgii jsem přešel v době, kdy Vinohradská nemocnice se stala fakultní. Oddělení, od té doby kliniky, dostaly navíc lékařská místa a tehdy mne profesor Polák vyzval, abych přešel z interny na jeho kliniku. Asi proto, že si mne pamatoval z dřívějších dob jako schopného referenta. Tehdy totiž se ve Vinohradské nemocnici pořádaly jednou měsíčně společné semináře, na kterých jednotlivá oddělení referovala o svých výzkumech a novinkách. Profesor Polák si zřejmě zapamatoval má vystoupení. A takové členy pro svou kliniku potřeboval. Nebyl totiž jediný kongres nebo chirurgické sympóziu, aby Polákova chirurgie nezajistila podstatnou část svými přednáškami. Klinických materiálů bylo dost. Referáty byly předem prověřovány zkouškou, při které všichni členové kliniky s profesorem poslouchali, radili, schvalovali. I profesor sám přednášel a čekal naši kritiku. Referáty jsme pak směli číst, ačkoliv pan profesor nezapomněl poznamenávat: kdybyste to říkali zpaměti, polovinu byste vynechali, a pak by to bylo obzvlášť zajímavé. Referováním zpaměti byly totiž proslulá Rapanтова chirurgie z Olomouce.

Ale podstatou mé vzpomínky má být zhodnocení příspěvku profesora Poláka k rozvoji anesteziologie v českých zemích a na Slovensku, jejíž organizace v současné době je jistě na špičce světové úrovně. K tomu je ale třeba předem vysvětlit zásadní rozdíl, jakým se anesteziologie vyvíjela v anglosaských zemích a zcela odlišně na evropském kontinentu.

V anglosaských zemích se anestéziemi od počátku zabývali nechirurgové. Známí Horace Wells i Wiliam Thomas Green Morton byli stomatologové. John Snow ve Velké Británii, proslulý chloroformovou narkózou u rodící královny Viktorie, byl epidemiolog. Po tomto úspěchu se věnoval na celý pracovní úvazek anestéziím, byl to vlastně první samostatný anesteziolog na světě.

A tak to ve Velké Británii, která je považována za mateřskou zemi rozvoje anesteziologie, zůstávalo i nadále. Velké nemocnice měly své anesteziology na celý úvazek, menší, které by je neužívaly, využívaly praktické lékaře na dílčí úvazek a doškolovaly je v podávání jednodušších anestézií. Tím byli chirurgové zproštěni starosti o anestézie, které byly tak poskytovány rovnoměrně všem operačním oborům. Rozvoj anesteziologie byl tím cíleně urychlen a v r. 1936 vznikla první anesteziologická stolice, tj. klinika, v Oxfordu i s výukovými povinnostmi pro studenty.

Na evropském kontinentě byly anestézie pevnou součástí výuky chirurgie. Vedoucí operační skupiny byl odpovědný i za anestézii a určoval její postup. Protože každý chirurg chtěl operovat, a ne sedět u operovaného s Ombredane v ruce nebo přistříkovat thiopental, byli touto činností pověřováni nejmladší adeпти chirurgických oborů a často i pomocné síly na operačních sálech, nelékaři. Chirurgické učebnice věnovaly první díl popisům anestézií, ale v přednáškách pro studenty pro tento úsek nezbyl už čas.

Ovšem tradice úrovně chirurgických výkonů v zemích evropského kontinentu byla veliká. Postupně se však ukazovalo, že další rozvoj operativy závisí na úrovni anestézií. Zejména po roce 1945, kdy zkušenosti z Velké Británie pronikly na kontinent, počala chirurgická pracoviště si vyčleňovat lékaře, kteří byli ochotni věnovat se výlučně anestéziím. V Praze vzniklo dokonce samostatné anesteziologické oddělení ve Vojenské nemocnici, do které se vrátil Lev Spinadel, vyškolený za války ve Velké Británii. Z pražské Jiráskovy kliniky, která se vždy snažila o vliv na organizaci chirurgie v celém státě, vyšla iniciativa k udělení specializačních diplomů těm, kdo se na chirurgických odděleních věnovali výlučně anestéziím.

Při chirurgické sekci československé lékařské společnosti JEP byla založena anesteziologická komise. Ovšem tito anesteziologové, vyškolení později i se specializačním diplomem v Ústavu pro doškolování lékařů, zůstávali členy chirurgických oddělení. Tyto organizační změny nenacházely valnou odezvu na vinohradské chirurgické klinice. My mladí jsme zvládali anestézie i pro rozsáhlé chirurgické výkony, i hrudní, které byly na denním programu. Velkou pomocí byly účelné chirurgické techniky, vypracované profesorem Polákem. Umožňovaly rychlé operace – jestliže dnes někomu řekneme, že resekcce žaludku nebo i pneumonektomie netrvaly déle než hodinu, neuvěří. Ale bylo to tak a časový faktor zátěže pro anestézii odpadal. I pečlivá, často dlouhodobá příprava nemocných k operaci usnadňovala přežití narkózy. Když profesor Polák v polovině padesátých let poznal, že ochotně vysedávám u anestézií, poslal mne na týdenní zkušenou do Brna, kde profesor Navrátil vyčlenil dr. Hrdlicu pro anestézie u kardiochirurgických výkonů. Tehdy tam měli již i přístroj pro umělý oběh vlastní konstrukce a operovali i v podchlazení. Avšak zásadní rozhodnutí vyškolit člena chirurgické kliniky v anesteziologii padlo až po návratu profesora Poláka ze zájezdu do Anglie. Jeho ko-

mentář k cestě zněl: chirurgicky jsme neviděli nic, co bychom sami neuměli. Ale anestézie – to bylo velké překvapení. Profesor proto považoval za nutné, aby někdo z nás získal stipendium na 2–3měsíční školení ve Velké Británii. Přihlásil jsem se a pan profesor sepsal žádost na ředitelství nemocnice.

Tři roky se nic nestalo. Když pak vinohradský biochemik dostal v r. 1958 stipendium do Švédska, pan profesor se rozzlobil – spíše na mne, že se o stipendium nestarám. Dotazem na ředitelství jsme zjistili, že ředitel nemocnice žádost na ministerstvo nepředal a dokonce ztratil. I psala se žádost nová.

Na Silvestra roku 1958, ve čtyři hodiny odpoledne, ozval se u mne doma telefon. Ředitel nemocnice mi sděloval, že anesteziologické školení mohu nastoupit, ale nikoliv ve Velké Británii, ale v Kodani, a to pod podmínkou, že to bude na celý rok a s nástupem do 14 dnů.

Ředitel nemocnice totiž chodil pravidelně na Silvestra na nedaleké ministerstvo zdravotnictví popřát hezký nový rok. Při té příležitosti se odvážil zeptat náměstka ministra Doubka, zda by bylo možné získat pro vinohradskou chirurgii školící stipendium v anesteziologii ve Velké Británii. Náměstek Doubek spráskl ruce: ano, zoufale hledáme náhradníka. Ale pro Kodaň, je to na rok a podmínkou je odjezd do 14 dnů.

Z okamžité zprávy v tu podivnou dobu jsem radost neměl. Měl jsem od ledna nastoupit do specializačního kursu s nadějí, že do 6 neděl získám specializaci v anesteziologii. Navíc jsem si nedovedl představit, že by profesor Polák souhlasil s tak dlouhou nepřítomností při známém intenzivním provozu. Volal jsem proto ihned profesora Poláka do Mnichovic, kde se chystal k rozloučení se starým rokem. Profesorova odpověď byla okamžitá a jasná: Bůd' o, jed', stojí to za to, my to tu bez tebe ten rok vydržíme. Protestoval jsem ještě na ministerstvu, ale ti mne přesvědčovali, že musím nabídku přijmout, protože k nástupu do 14 dnů bylo třeba mít platný cestovní pas, jehož vystavení vyžadovalo dobře půl roku, a já jej náhodou měl. Zas díky liknavosti ředitele nemocnice, který tři roky předtím podobným silvestrovským jednáním na ministerstvu přislíbil řediteli nemocnice v Jugoslávii výměnu dvou lékařů. Avšak na ujednání raději pozapomněl. Když pak 1. listopadu dva jugoslávští lékaři klepali na dveře ředitelny, bylo třeba urychleně najít dva lékaře ve Vinohradské nemocnici k výměně. Bylo to obtížné, kdo by chtěl jet na zimu do pusty, byť v Jugoslávii? Ale z chirurgie jsem se uvolil – jeli jsme oba nakonec až 1. května dalšího roku, tak dlouho trvalo vystavení cestovního pasu.

Takže jsem do 14 dnů do Kodaně jel a po roce jsem nelitoval. Anestézii jsem se učit nemusel, přibývalo jen rutinní umělé dýchání, které umožňovalo využití svalových relaxancií. Poznával jsem, že sledování a normalizace tělesných funkcí, narušených anestézií a zejména operačním zásahem, je důležitější během anestézie než volba anestetik. Přitom jsem se mohl plně věnovat rozboru organizace tamní anesteziologické služby. Dánská organizace sledovala anglosaské zásady. Anesteziologové nevycházeli z chirurgů. A byli na tom lépe než britští, kteří byli tehdy honorováni chirurgy za provedené anestézie. Dánští anesteziologové byli ekonomicky nezávislí na práci na operačních sálech, a proto mohli volně uplatňovat své zkušenosti i mimo operační sály. Tak B. Ibsen zalo-

žil při svém anesteziologickém oddělení jednotku intenzivní péče, první na světě takto organizovanou. H. Ruben se ujal popularizace základů resuscitace v terénu mimo nemocnici, W. Dam zásadně změnil chod toxikologického střediska. E. Kirchhof založil kliniku pro ošetřování bolestivých stavů.

Byl jsem po roce tak přesvědčen o výhodách takové organizace, že jsem se rozhodl ji prosadit i v našich zemích. Přihlásil jsem se proto u stávající anesteziologické komise chirurgické sekce, vedené dr. Hoderem z Jiráskovy kliniky. Podařilo se mi ho i ostatní členy komise přesvědčit, že je třeba komisi odpoutat od chirurgické sekce a osamostatnit ji. Tak, jako celý obor, soustředit ji v centrálních anesteziologických odděleních, doplněných po Ibsenově vzoru lůžkovými jednotkami intenzivní péče. Tato koncepce byla všeobecně i ministerstvem přijata, jsou to dnešní ARO, ARK.

S pomocí svých prvních sester Zánové a Vorlické jsme projezdili pražské školy a učili žáky zásadám resuscitace v terénu. Dosáhli jsme, že výuka těchto zásad byla zařazena do povinných osnov pro školy všech stupňů. V technické komisi ministerstva zdravotnictví jsem mohl ovlivnit výrobu i dovoz přístrojů pro monitorování anestézií a za pomoci ministerské pracovnice paní Krátké jsme prosadili výrobu injekčních stříkaček a jehel na jedno použití. Dnes běžná samozřejmost, tehdy revoluční čin, který nechtěli chápat ani zdravotníci, ani výroba, zvyklá na vyvažování stříkaček typu Rekord.

To všechno se mi dařilo díky upřímné podpoře profesora Poláka. Ačkoliv přesvědčený kontinentální chirurg, pomáhal mi založit ve Vínohradské nemocnici centrální anesteziologické oddělení a uvolňoval mne tam, kde bylo třeba mé přítomnosti při prosazování nové organizace. V r. 1967 mne habilitoval z titulu chirurgické kliniky. A já jsem přistupoval ke svým návrhům na základě zkušeností, které jsem získal na chirurgické klinice právě pod vedením prof. Poláka. I s trpělivostí a vědomím, že staleté tradice kontinentální chirurgie nelze změnit přes noc. Jestliže po mém odchodu se prof. Polák postavil proti doplnění AO o to „R” z podstaty chirurgických lůžek, pak mu to není možné brát za zlé. Trochu trpělivosti s vývojem umožnilo Vínohradské nemocnici dostavbu lůžkové části AR kliniky, která odpovídá dnešním špičkovým nárokům.

Z pověděného vyplývá, že prof. Polák má zásadní zásluhu na dnešní organizaci anesteziologie v českých zemích i na Slovensku, která se musela vytrhnout z kontinentální tradice.

Tuto Polákovu zásluhu jsme opakovaně zdůrazňoval při svém odchodu do důchodu v Nizozemí a v poděkování za udělení čestného členství ČLS JEP. A činím tak poznovu v této vzpomínce.

(Setkání ke 100. výročí narození prof. Poláka, Praha, 31. 5. 2001. Redakčně kráceno. Odkazy na použitou literaturu jsou zájemcům k dispozici v redakci VNR.)

ZDRAVOTNICTVÍ

KDE SE UČÍ STUDENTI 3. LF

70 let Fakultní nemocnice Na Bulovce

Petr Zatloukal, Irena Nerudová

Fakultní nemocnice na Bulovce, ústav, který 21. června 2001 oslavil 70 let svého trvání, se v současné době řadí mezi největší a nejkompexnější zdravotnická zařízení na území hlavního města Prahy a České republiky.

Její počátky sahají na konec 19. století (r. 1896), kdy obec libeňská dala postavit v prostoru bývalé usedlosti Bulovka malou nemocnici určenou tuberkulózním pacientům. Jednalo se o jedinou budovu s 20 lůžky, která dostala název „Stará libeňská nemocnice“, anebo lidovější pojmenování „Domeček“.

Rozvoj královského města Prahy začátkem 20. století si logicky vynutil stavbu moderní městské nemocnice. Dne 10. srpna 1908 se proto sbor obecních starších města Prahy usnesl vybudovat takovou nemocnici v sousedství libeňského „Domečku“. Připravovaný program výstavby zahrnoval také tzv. *sporadický pavilon infekčních chorob*, který se začal stavět jako první objekt nové nemocnice v roce 1913. Po dokončení roku 1915 začal sloužit jako stálá infekční nemocnice, ovšem bez práva veřejnosti. Byl totiž zařízením obce.

Po vzniku Československé republiky se uvažovalo, že další stavbu nové veřejné nemocnice ve zmíněné lokalitě bude realizovat stát. Protože z plánu sešlo, usnesla se v roce 1923 Ústřední správní komise Velké Prahy zařadit do obecního rozpočtu prostředky nutné ke stavbě. O program výstavby se nejvíce zasloužil vrchní fyzik města Prahy, skvělý organizátor městské zdravotní služby MUDr. Ladislav Prokop, kterého připomíná pamětní deska u vstupu do prostor fakultní nemocnice.

Rok 1925 byl ve znamení zahájení stavby pavilónů interního, chirurgického a administrativního, v roce 1927 započaly stavební práce na novém tuberkulózním pavilonu a o rok později uvolnil magistrát finanční prostředky pro postavení hospodářských budov a obytných prostor pro zaměstnance.

Dne 21. 5. 1931 přiznala svým usnesením vláda Československé republiky nemocnici Na Bulovce právo veřejnosti. Za měsíc, po slavnostním předání primátorem dne 21. 6. 1931, začala tak sloužit jako *všeobecná veřejná nemocnice*. V letošním roce je to tedy již 70 let, kdy nemocnice slouží veřejnosti.

Kapacita zbrusu nové nemocnice čítala celkem 765 lůžek, z toho na chirurgickém pavilonu 138, interním 319, tuberkulózním 208, sporadickém 76 a ve staré nemocnici 24.

Ještě v roce 1931 se však lůžková kapacita zvýšila zhruba o 140 lůžek na celkových 900. V nemocnici pracovalo celkem 14 samostatných oddělení (chirurgické, interní, TBC, pro výměnu látek, pro kožní a pohlavní choroby, pro nemoci ústní a krční, pro nemoci ženské, ústřední chemická laboratoř, odd. urologické, infekční, RTG, oddělení pro fyzikální léčbu a konziliární odd. pro nemoci oční).

V letech 1934–1936 byl postaven samostatný pavilon určený pacientům s onemocněním kožním a pohlavním následovaný v letech 1939–1940 pavilonem infekčním. Souběžně se stavbou kožního pavilonu byl v těsném sousedství Bulovky vybudován Radioléčebný ústav pro léčení zhoubných nádorů, jehož lůžkové oddělení bylo připojeno na provoz nemocnice. Později byl ústav samostatný a v současné době je od roku 1999 opět součástí Fakultní nemocnice Na Bulovce.

Ve čtyřicátých letech byla ke stávajícím objektům připojena i známá „Vychovatelna“, sloužící předtím k výchově mládeže.

Z budov postavených v dalších letech připomeňme alespoň nový ortopedický pavilon dokončený roku 1978, pavilon gynekologicko–porodnický dokončený v roce 1986 a budovu oddělení patologie a ústavu soudního lékařství otevřenou v roce 1994.

V současné době patří Fakultní nemocnice Na Bulovce mezi největší nemocnice v České republice a poskytuje komplexní zdravotní péči na špičkové úrovni. V nemocnici pracuje 1870 zaměstnanců, z toho je 326 lékařů, 33 vysokoškoláků–nelékařů, 930 zdravotních sester a další kategorie zdravotnických a nezdravotnických pracovníků. Počet hospitalizovaných pacientů přesahuje 37 000 ročně, ambulantně je ošetřeno v průměru 400 000 nemocných. Kromě poskytování zdravotnických služeb se v nemocnici provádí klinický i základní výzkum. Pedagogická činnost zahrnuje pregraduální i postgraduální výuku, včetně výuky ošetrovatelské péče.

Pedagogická činnost

Fakultní nemocnice Na Bulovce je významnou výukovou základnou Univerzity Karlovy a Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví. V pregraduální výuce slouží studentům medicíny všech tří pražských lékařských fakult. Jednotlivé kliniky jsou uvedeny v následujícím přehledu.

1. lékařská fakulta UK Praha

Chirurgická klinika, přednosta prof. MUDr. František Antoš, CSc.

Infekční klinika, přednostka doc. MUDr. Alena Lobovská, CSc.

Klinika plastické chirurgie, přednosta doc. MUDr. Jan Měšťák, CSc.

Radiodiagnostická klinika, přednostka prof. MUDr. Josefa Bohutová, DrSc.

Ústav radiační onkologie, přednosta doc. MUDr. Luboš Petruželka, CSc.

Gynekologicko-porodnická klinika, přednosta doc. MUDr. Michael Halaška, CSc.

Ortopedická klinika, přednosta prof. MUDr. Pavel Dungal, DrSc.

2. lékařská fakulta UK Praha

Infekční klinika, přednostka doc. MUDr. Vilma Marešová, CSc.

Ústav soudního lékařství, přednosta prof. MUDr. Ivan Bouška, CSc.

3. lékařská fakulta UK Praha

Klinika pneumologie a hrudní chirurgie, přednosta doc. MUDr. Petr Zatloukal, CSc.

Infekční klinika, přednosta MUDr. Jiří Beneš, CSc.

Katedra infekčních nemocí, vedoucí doc. MUDr. Vilma Marešová, CSc.

Katedra chirurgie, vedoucí prof. MUDr. František Antoš, CSc.

Katedra ortopedie, vedoucí prof. MUDr. Pavel Dungal, DrSc.

Katedra radiodiagnostiky, vedoucí prof. MUDr. Josefa Bohutová, DrSc.

Katedra radioterapie, vedoucí doc. MUDr. Jiří Zámečník, CSc.

Subkatedra tuberkulózy a respiračních nemocí, vedoucí doc. MUDr. Petr Zatloukal, CSc.

Subkatedra plastické chirurgie, vedoucí doc. MUDr. Jan Měšťák, CSc.

Subkatedra léčby bolesti a akupunktury, vedoucí MUDr. Dana Vondráčková

Subkatedra soudního lékařství, vedoucí doc. MUDr. Přemysl Klír, CSc.

Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví

Pedagogickou činnost provádějí ve FN Na Bulovce i zdravotní sestry. Pod vedením hlavní sestry PhDr. Ireny Nerudové a její asistentky úzce spolupracují se všemi lékařskými fakultami, kde se sestry vzdělávají v oboru ošetrovatelství. Zvláště úzce pak nemocnice spolupracuje s ÚTPO 1. LF UK v Praze. Konzultační činnost nemocnice v této oblasti navázala také s 3. LF UK v Praze. Během školního roku na

jednotlivých klinikách a odděleních absolvují ošetrovatelskou praxi studenti několika zdravotnických škol. V nemocnici i při obtížné personální situaci se sestry snaží o ošetrovatelský průzkum a výzkum pro zlepšení kvality ošetrovatelské péče. Perspektivně bude nemocnice usilovat o poskytování nejen standardní, ale také nadstandardní ošetrovatelské péče a zlepšily se podmínky pro výuku nejmodernějších metod ošetrovatelské péče.

Průběh oslav

U příležitosti 70. výročí založení nemocnice uspořádali zaměstnanci dvě odborné konference.

Konference zdravotních sester se konala 13. června 2001. Hlavní přednáška k historii českého ošetrovatelství se zaměřením na FN Na Bulovce měla doc. PhDr. Marta Staňková, CSc., z Ústavu teorie a praxe ošetrovatelství 1. lékařské fakulty UK. Znalost historického vývoje ošetrovatelství je jedním z důležitých východisek pro ošetrovatelský výzkum. Příspěvek k tomuto tématu přednesla PhDr. M. Zvoníčková z 3. lékařské fakulty UK. Další odborné příspěvky prezentovaly zdravotní sestry z jednotlivých klinik a oddělení FN Na Bulovce. Vysokou odbornou úroveň přednášek dokázaly, že i při maximálním pracovním vytížení v rutinním provozu dokáží sledovat nejnovější poznatky v ošetrovatelství, aplikovat tyto poznatky do praxe, vědeckým způsobem zpracovávat výsledky vlastní práce a publikovat je.

Slavnostní seminář lékařů se konal 21. června 2001 v Lékařském domě. Byl organizován ve spolupráci se Spolkem českých lékařů v Praze. Zúčastnilo se ho téměř dvě stě lékařů a mnoho významných osobností českého lékařského stavu a někteří představitelé politického života včetně zástupců magistrátu hlavního města Prahy.

Hlavní referát přednesl ředitel nemocnice MUDr. Jaroslav Štrof, CSc.; hovořil o historii i současnosti nemocnice a jejím postavení v celém systému pražského zdravotnictví. Doc. MUDr. Jan Kvasnička, DrSc., vyzdvihl význam spolupráce nemocnice se Spolkem českých lékařů v Praze. Ředitel Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví prof. MUDr. Karel Trnavský, DrSc., upozornil na významný podíl nemocnice na specializační přípravě lékařů i na celoživotním vzdělávání. Spolupráci nemocnice s IPVZ hodnotil jako velmi dobrou, na několika odděleních Fakultní nemocnice jsou sídla kateder Institutu postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví a většina oddělení a klinik slouží jako výukové základny IPVZ.

Náplň vlastní odborné části semináře tvořilo dvanáct sdělení vedoucích pracovníků vybraných oddělení a klinik. V přednáškách byly představeny výsledky práce jednotlivých oddělení, zkušenosti s novými léčebnými postupy, novinky v oboru nebo zaměřené výzkumné činnosti.

Součástí oslav byl i Den otevřených dveří, kdy si mohli návštěvníci prohlédnout nemocnici a získat podrobné informace o všech pracovištích.

Oslavy skončily neformálním setkáním současných i bývalých zaměstnanců v restauraci Na Vlachovce.

Nemocnice Na Homolce

Jitka Kalousková

Budova současné Nemocnice Na Homolce byla postavena v letech 1984 – 1989 jako účelové zdravotnické zařízení pro vysoké komunistické funkcionáře. Nazývala se tehdy Státní ústav národního zdraví, známější název pro toto zařízení zněl Sanopz. Byl otevřen 15. července 1989 jako nadstandardní sanatorium s lůžkovým zázemím konzervativních oborů, především interního lékařství, kardiologie a neurologie, dále pak velkou poliklinikou s širokým spektrem ambulantních služeb a rozsáhlým rehabilitačním komplexem včetně bazénu. Vzniklo tak zdravotnické zařízení s vysokým standardem nemocniční péče, vybavené sice kvalitní léčebnou a diagnostickou technikou, ale též s velkým množstvím nevyužitých prostor.

Běh času však změnil plány budovatelů – přišel listopad 1989 a zařízení bylo pod novým názvem Nemocnice Na Homolce (odvozeným z názvu místa, kde se nachází) zpřístupněno české veřejnosti s rozhodnutím, že bude zaměřeno na dva specializované obory – léčbu nemocí srdce a cév a léčbu nemocí nervové soustavy. Do vínku dostala Nemocnice Na Homolce novou budovu a na tehdejší dobu dobré přístrojové vybavení pro diagnostiku a léčbu těchto chorob, ale pro vybudování zmíněných dvou klinických programů, zejména v části invazivní medicíny a chirurgie, chyběli odborníci, lůžka, operační sály a také technologie a přístroje.

Na počátku devadesátých let tedy došlo k transformaci bývalého vládního sanatoria na obecně dostupnou nemocnici, která v průběhu následujících let 1990 – 1996 byla nejen organizačně, ale i fakticky přebudována na funkční zdravotnické zařízení a vybavena odpovídající zdravotnickou technikou, materiálem a především lékaři–specialisty, sestrami, technikami a dalšími zdravotníky tak, aby byla schopna zabezpečit poskytování péče kardiovaskulární a neurologicko–neurochirurgické pro pacienty z celé republiky a také nabídnout základní medicínu nejbližšímu regionu.

Odborný profil Nemocnice Na Homolce dnes představují tři klinické programy:

Neurologicko–neurochirurgický program poskytuje komplexní diagnostiku, konzervativní a především chirurgickou léčbu pacientům s onemocněním či poraněním nervové soustavy. Jeho součástí je také léčba nemocí a poranění pohybového aparátu. Za datum zrodu tohoto programu lze považovat září 1990, kdy do nemocnice přišla skupina neurochirurgů – žáků akademika Zdeňka Kunce z Ústřední vojenské nemocnice. V té době bylo neurochirurgické oddělení Nemocnice Na Homolce druhým neurochirurgickým pracovištěm v Praze. Zázemí konzervativní léčby včetně neurologické intenzivní péče a diagnostiky jim poskytlo neurologické oddělení. A když bylo v roce 1992 otevřeno oddělení stereotaktické a radiační neurochirurgie, vybavené Leksellovým gama nožem, mozaika hlavních pracovišť „neuroprogramu” byla dokončena.

Neurologické oddělení se zaměřuje na diagnostiku a léčbu epilepsie, akutních neurovaskulárních onemocnění a postižení páteře a struktur uložených v páteřním kanálu.

Specializovaná jednotka intenzivní péče pro léčbu akutních a velmi těžkých neurologických stavů plní funkci školicího postgraduálního pracoviště. V roce 1998 byla v rámci oddělení otevřena třílůžková monitorovací epileptologická jednotka s video-EEG technikou, umožňující dlouhodobě a především v průběhu epileptologického záchvatu snimat současně elektrickou aktivitu mozku a zaznamenávat na video chování pacienta. Kromě toho, že nová metoda umožňuje přesněji diferencovat specifické typy epilepsie, dovoluje též určit jejich ložisko a na základě toho pak rozhodnout o možné chirurgické léčbě, kterou lze v Nemocnici Na Homolce provést jako na jednom ze tří pracovišť v České republice. Oddělení má dvacet čtyři standardních lůžek a pět intenzivních, dvanáct lékařů a třicet devět sester. V roce 2000 bylo v ambulancích provedeno 13 333 vyšetření a hospitalizováno bylo 866 pacientů.

Neurochirurgické oddělení zajišťuje péči v pěti profilových programech, které jsou úzce spojeny s dalšími specializacemi. Neuroonkologie poskytuje komplexní péči o nemocné se zhoubnými a nezhoubnými nádory mozku. Integrace zobrazovacích metod a vlastních mikrochirurgických a stereotaktických postupů, peroperačních navigačních systémů a neuroendoskopie zde umožňuje řešit i dříve neoperabilní stavy. V roce 2000 byl v České republice poprvé ozářen nemocný s odoperovaným zhoubným mozkovým nádorem pomocí neutronového svazku (metoda BNCT – borová záchyťová terapie). Ozáření bylo provedeno v Ústavu jaderného výzkumu v Řeži u Prahy, neurochirurgickým garantem programu je Nemocnice Na Homolce, neurochirurgické oddělení. Neurovaskulární chirurgie se zaměřením na léčbu mozkových cévních onemocnění stále více spolupracuje s invazivními radiology při řešení některých obtížných případů mozkových cév-

ních výdutí a malformací s možností kombinace chirurgické a radiologické léčby. V epileptochirurgii se ve spolupráci s neurologickým oddělením podstatně zvýšilo množství operovaných epileptiků (v roce 2000 čtyřicet pacientů) a začala se rozvíjet aplikace vagových neurostimulátorů u farmakorezistentních epileptiků. Spinální neurochirurgie se zabývá léčbou poranění či degenerativních onemocnění páteře v celém rozsahu, s možností výkonů na zadní i přední ploše páteře. Posledním programem je neurotraumatologie a neurointenzivní péče. Neurochirurgické oddělení má čtyřicet jedna standardních lůžek a dvacet intenzivních, patnáct lékařů a padesát devět sester. V roce 2000 provedlo 7 410 ambulantních vyšetření, hospitalizováno bylo 1 744 pacientů.

Oddělení stereotaktické a radiační neurochirurgie se zaměřuje na neinvazivní radiochirurgickou léčbu některých typů mozkových nádorů, mozkových cévních malformací či funkčních mozkových onemocnění, založenou na principu ohraničeného ozáření nemocné tkáně pomocí Leksellova gama nože, získaného díky přispění a iniciativě Nadace Charty 77, která v roce 1992 zorganizovala celonárodní sbírku na zakoupení tohoto přístroje. Oddělení se dále zabývá také minimálně invazivní neurochirurgickou diagnostikou pro cílené odběry částí mozkové tkáně k mikroskopickým vyšetřením. V roce 1998 zahájilo implantace neurostimulátorů u Parkinsonovy choroby a v roce 2000 byla započata klinická studie radiochirurgické léčby pokročilého glaukomu. Oddělení má osm stacionárních lůžek, šest lékařů, dva radiofyziky a devět sester. V roce 2000 zde bylo provedeno 2 212 ambulantních vyšetření a hospitalizováno bylo 669 pacientů (z toho 566 zákroků na Leksellově gama noži).

Kardiovaskulární program zajišťuje komplexní diagnostiku a konzervativní léčbu nemocí oběhové soustavy a dále pak zejména chirurgickou léčbu cévních onemocnění – především zúžení či uzavěří tepen v důsledku aterosklerotických změn – včetně radiologických intervenčních zákroků. Léčí se zde pacienti z celé České republiky.

Počátek kardiovaskulárního programu se datuje do jara roku 1990, kdy se u jeho zrodu sešla skupina cévních chirurgů a radiologů z pražského IKEM. Konzervativní léčbu včetně intenzivní péče a diagnostiky cévních a srdečních onemocnění poskytuje v tomto programu kardiologické oddělení, které se od roku 1992 postupně rozrůstalo o specializované úseky neinvazivní kardiologické diagnostiky, invazivní kardiologie (elektrofyzologie, intervenční zákroky) či preventivní kardiologie.

Kardiologické oddělení zabezpečuje celé spektrum preventivní, diagnostické, léčebné a rehabilitační péče pro pacienty s již manifestními chorobami srdce a cév nebo se zvýšeným rizikem těchto onemocnění. Skládá se z koronární jednotky, úseku srdeční elektrofyzologie (implantace kardiostimulátorů a kardioverterů, RF ablace), angiografického sálu, lůžkového diagnostického oddělení a specializovaných ambulancí. Má jednatřicet jedna standardních lůžek, osmnáct intenzivních lůžek a čtyři lůžka denní kliniky, dvacet lékařů a sedmdesát dvě sestry. V roce 2000 bylo v ambulancích provedeno 23 241 vyšetření, 3 298 pacientů bylo hospitalizováno na standardních lůžkách a 1 093 na denní klinice.

Oddělení kardiovaskulární chirurgie je zaměřeno na chirurgickou a angioradiologickou invazivní diagnostiku a léčbu onemocnění cévního systému a některých srdečních onemocnění. Je školicím centrem pro obor vaskulární chirurgie (IPVZ) a superkonziliárním pracovištěm pro případy závažných a komplikovaných angiochirurgických stavů.

V současnosti má oddělení čtyřicet dva standardních lůžek a dvacet tři intenzivních a semiintenzivních lůžek, osmnáct lékařů a osmdesát dva sester. V roce 2000 bylo v ambulancích provedeno 10 161 vyšetření a hospitalizováno bylo 2 692 nemocných. Celkem bylo provedeno 1 345 operací.

Program všeobecné léčebné péče je na rozdíl od dvou předchozích programů využíván především nemocnými z regionu Prahy a nejbližšího okolí. Zahrnuje zdravotní péči soustředěnou do oblasti interního lékařství a všeobecné chirurgie, doplněnou o některé specializace v oborech gynekologie, ortopedie a urologie. Charakter obecně zaměřených služeb je podtržen také rozsáhlou poliklinikou, která čítá na šedesát odborných ambulančí a komplementem laboratoří.

Interní oddělení zahrnuje lůžkové oddělení, jednotku intenzivní péče a specializovanou pracoviště pro onemocnění gastrointestinálního traktu, hepatální poradnu, ambulanci pro biopsii jater a spirometrickou laboratoř. Má jednadvacet standardních lůžek, osm intenzivních lůžek, jednadvacet lékařů a čtyřicet osm sester. V roce 2000 bylo v ambulancích provedeno 42 310 vyšetření a hospitalizováno 1 060 pacientů.

Chirurgické oddělení pracuje v dnešní podobě od roku 1993 a provádí celé spektrum všeobecné chirurgie včetně břišní chirurgie, ortopedie a urologie. V operativě se projevuje orientace na moderní metody minimálně invazivní chirurgie. Oddělení se skládá z lůžkové části, jednotky intenzivní péče a jednotlivých ambulančí včetně poradny mamologické, flebologické, poradny břišní chirurgie a ambulance pro malé chirurgické výkony. Oddělení má dvacet šest standardních a pět intenzivních lůžek, patnáct lékařů a čtyřicet dva sester. V roce 2000 provedlo 30 954 ambulantních vyšetření a hospitalizovalo 1 785 pacientů, provedeno bylo 1 647 operačních výkonů a 531 malých ambulantních výkonů.

Oddělení gynekologie a minimálně invazivní terapie existuje ve stávající podobě od roku 1995 a svou činností pokrývá diagnostiku a chirurgickou léčbu gynekologických onemocnění, zaměřenou na radikální chirurgickou léčbu onkologických onemocnění, chirurgickou léčbu endometriózy, urogynekologii a gynekologickou endokrinologii. Specializuje se na minimálně invazivní laparoskopickou operativu. Má devatenáct standardních a čtyři intenzivní lůžka, sedm lékařů a šestnáct sester. V roce 2000 bylo provedeno 22 611 ambulantních vyšetření a 1 618 operací.

Oddělení ORL pracuje v dnešní podobě od roku 1997, kdy se rozrostlo o vlastní lůžkové oddělení, a provádí diagnostiku, konzervativní i chirurgickou léčbu nemocí ušních, nosních, krčních. Má osm standardních a dvě intenzivní lůžka, sedm lékařů a šest-

náct sester. V roce 2000 bylo v ambulantní části provedeno 26 748 vyšetření a hospitalizováno bylo 685 pacientů.

Laboratorní komplement nemocnice zahrnuje radiodiagnostické oddělení, oddělení nukleární medicíny, oddělení klinické biochemie, hematologie a imunologie, oddělení klinické mikrobiologie, oddělení patologie a centrální sterilizaci a hygienu. Součástí oddělení nukleární medicíny je od podzimu 1999 **pracoviště pozitronové emisní tomografie (PET)**, která umožňuje zobrazit a zhodnotit metabolickou aktivitu buněk lidského organismu. Bylo vybudováno ve spolupráci s Ústavem jaderného výzkumu Řež, a.s. a za podpory Mezinárodní agentury pro atomovou energii ve Vídni. Skládá se z provozu výroby radiofarmak, který je detašovaným pracovištěm ÚJV Řež a z vlastního úseku PET, který je součástí oddělení nukleární medicíny. Vyšetřovaní pacienti přicházejí jak z Nemocnice Na Homolce, tak z jiných zdravotnických zařízení z celé České republiky.

Nemocnice Na Homolce má dnes 330 lůžek místo původních 190, 10 operačních sálů místo původních 3, zaměstnává 1 370 pracovníků, z toho 201 lékařů a 680 sester. Ročně jí průměrně projde 14 000 hospitalizovaných pacientů, z toho je asi 11 000 pacientů operovaných, a provede se tu na 670 000 ambulantních vyšetření. Průměrná ošetrovací doba činí 7 dní.

Od Pražského sanatoria k Ústavu pro péči o matku a dítě

Doc. MUDr. Jaroslav Feyereisl, CSc., ředitel ÚPMD

Vynikající český chirurg a rentgenolog prof. MUDr. Rudolf Jedlička se rozhodl v roce 1909 založit reprezentativní český léčebný ústav, který by soustřeďoval přední lékařské kapacity prakticky všech oborů medicíny (s výjimkou psychiatrie) a skýtal tak záruku, že nemocní budou léčeni komplexně na úrovni nejnovějších vědeckých poznatků s použitím nejvyspělejší zdravotnické techniky. Vzorem k tomuto velkorysému projektu byly nejmodernější evropské ústavy. Definitivní architektonické vypracování bylo svěřeno prof. MUDr. Rud. Kříženeckému, avšak ideovým tvůrcem a organizátorem celého díla zůstal prof. Jedlička. Rozsáhlý stavební komplex sanatoria byl vybudován za necelé čtyři roky a pro veřejnost otevřen 28. června 1914.

Za 1. světové války byla část sanatoria dána k dispozici Červenému kříži a stala se přechodně vojenskou nemocnicí. Za 2. světové války se historie opakovala s tím rozdílem, že celý léčebný ústav byl zkonfiskován a přeměněn na lazaret pro jednotky SS. V průběhu Pražského květnového povstání v r. 1945 byla budova poškozena dělostřeleckými zásahy. Nicméně i tak sloužila jako repatriční nemocnice pro tuberkulózní vězně, osvobozené z nacistických koncentračních táborů.

Zákonem z 20. prosince 1946 bylo Pražské sanatorium vyvlastněno a převedeno do státní správy. Ministerstvo školství a osvěty, které budovu převzalo, rozhodlo, aby byla rekonstruována a aby v ní bylo zřízeno moderní klinické pracoviště, pečující o zdraví matek a dětí. Výnosem téhož ministerstva z 23. ledna 1948 byla budova přidělena III. gynekologicko–porodnické klinice prof. Jiřího Trapla a klinice kojenecké, u jejíž

Monumentální stavební areál Ústavu pro péči o matku a dítě imponuje nejen svým architektonickým uspořádáním, nýbrž i svým takřka ideálním umístěním v nádherném parku pod vyehradskými hradbami a překrásným výhledem na povodí Vltavy. Tvoří jej čtyři křídlové budovy, spojené v jeden celek budovou pátou – centrální, jež má dvě dvorany kruhového půdorysu vždy o výšce dvou pater. Hlavní schodiště je obloženo italským mramorem. Budovy jsou čtyřpatrové, s výjimkou pětipatrového úseku pod hradbami.

zrodu stál prof. Josef Švejcar s prof. Jiřím Blechou a jejíž organizaci dovršil doc. Kamil Kubát.

Umístění obou klinik pod jednou střechou, inspirované myšlenkou jejich součinnosti, jako by předznamenovalo budoucí vývoj, charakterizovaný novým přístupem k otázkám péče o matku a dítě. Kojenecká klinika měla za úkol realizovat zásady péče o novorozence. Zde byly učiněny první kroky ke spolupráci pediatra s porodníkem v neonatálním období, jakož i formulován požadavek rozšířit tuto spolupráci na období prenatalní, a to po linii organizační, klinické a výzkumné.

Společné poslání obou klinik bylo jednoznačně dáno a znamenalo pokrok ve srovnání s předchozím pojetím i řešením problémů péče o matku a dítě. Avšak ani tento stav nepostačoval, neboť otázky tak závažné, na nichž závisí budoucnost národa – nejen optimální reprodukce obyvatelstva, nýbrž i kvalita populace, musely být řešeny komplexně, systematicky, plánovitě a perspektivně a na důsledně vědecké bázi.

Dne 1. března 1951 přestaly být univerzitní kliniky – III. porodnicko-gynekologická klinika a klinika péče o kojenice – součástí Státní fakultní nemocnice a staly se re-

sortním ústavem ministerstva zdravotnictví se sídlem v Praze–Podolí, organizací přímo řízenou ministerstvem zdravotnictví.

V současné době patří Ústav pro péči o matku a dítě s 2500 porody za rok ke čtyřem největším porodnicím v ČR. ÚPMD je jedním z 12 perinatologických center, zřízených MZ ČR, s cílem centralizovat ženy se závažnými patologickými stavy v těhotenství, včetně předčasných porodů. Ačkoliv z hlediska této činnosti se v ÚPMD rodí proti celostátnímu průměru 3x více novorozenců porodní hmotnosti pod 1000 g, kteří jsou zatíženi vysokou úmrtností, přesto má ÚPMD již 5 roků perinatální úmrtnost nižší, než je celostátní průměr.

Tři primariáty (porodnický, gynekologický a neonatologický) a ústřední laboratoře zajišťující široké spektrum vyšetření nejen pro klinickou, ale i pro výzkumnou činnost, pokrývají širokou oblast reprodukční medicíny.

Neonatologické pracoviště logicky navazuje na péči o těhotnou ženu a požadavky, které souvisí s koncentrací patologických těhotenství ze všech regionů České republiky. Na jednotce intenzivní péče se dále soustřeďují novorozenci se selhávajícími vitálními funkcemi, kteří vyžadují speciální diagnostické a léčebné postupy.

V ÚPMD je katedra gynekologicko–porodnická IPVZ, zajišťující postgraduální výuku v oboru pravidelnou organizací tématicky zaměřených kurzů, ale též atestační zkoušky I. a II. stupně.

Od roku 1988 je ÚPMD ustaven Světovou zdravotnickou organizací (WHO) jejím Spolupracujícím centrem pro perinatologii. V rámci této činnosti jednak poskytuje celostátní údaje vybraných ukazatelů, jejichž celostátní sběr zajišťuje, jednak se podílí na několika mezinárodních projektech organizovaných WHO. Je jediným toho druhu v ČR.

Ústav poskytuje superkonziliární služby v některých specializovaných oblastech gynekologie, porodnictví a neonatologie. Centrum trofoblastické nemoci umístěné v ÚPMD je jediným pracovištěm koncentrujícím pacientky se závažným onemocněním trofoblastu z celé České republiky.

K výraznému rozšíření aktivit došlo v letošním roce podepsáním smlouvy o spolupráci s 3. lékařskou fakultou UK. Pobyt studentů na pracovištích změnil atmosféru a přináší nové aspekty do klinické práce. Klade značné nároky na pedagogické schopnosti kliniků a výzkumných pracovníků. Nadaným studentům se zájmem o obor ústav umožní účast na klinické a výzkumné práci. Součástí bude studentský zájmový kroužek o gynekologii a porodnictví, který začíná v říjnu 2001. Odborníci z klinických pracovišť, laboratoří výzkumných týmů budou formou seminářů a klinických demonstrací poskytovat pregraduální výuku pro studenty a seznamovat je s oborem.

STUDIA

PRAXE

PETICE

PROKLAMACE

Na cestě k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání

Komuniké ze setkání evropských ministrů zodpovědných za vysoké školství v Praze ze dne 19. května 2001

Dva roky po podpisu Boloňské deklarace a tři roky po Sorbonnské deklaraci se v Praze setkali evropští ministři zodpovědní za vysoké školství, aby potvrdili svůj závazek vytvořit do roku 2010 Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání. Skutečnost, že se toto setkání koná v Praze, je symbolickým výrazem jejich vůle zapojit do tohoto procesu celou Evropu.

Ministři konstatovali, že cíle Boloňské deklarace jsou v široké míře přijímány a že vytvářejí základ pro rozvoj vysokého školství ve většině signatářských zemí, rovněž tak je přijaly za své univerzity a další vysoké školy. Znovu zdůraznili, že se musí pokračovat v úsilí na podporu mobility, aby studenti, učitelé, výzkumní a administrativní pracovníci mohli využívat bohatství evropského prostoru včetně jeho demokratických hodnot, různorodosti kultur, jazyků i vysokoškolských systémů.

Ministři konstatovali, že aktivity doporučené v Deklaraci, jež se týkaly struktury titulů a kvalifikací, byly ve většině zemí intenzivně a široce projednávány. Obzvláště ocenili, jak postupuje práce na zajišťování kvality. Ministři považují za potřebné reagovat na výzvy, které s sebou přináší transnárodní vzdělávání. Zároveň se shodli na nutnosti toho, že vzdělávání se musí díť v perspektivě vzdělávání celoživotního.

Další opatření, která sledují šest cílů boloňského procesu

Ministři potvrzují ve shodě s Boloňskou deklarací, že vytváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání je podmínkou pro to, aby se zvýšila atraktivita a konkurenceschopnost evropských vysokých škol. Podpořili myšlenku, že vysokoškolské vzdělávání je veřejný statek, že je – a zůstane – veřejnou odpovědností a že studenti jsou plnohodnotnými členy akademické komunity. Z tohoto hlediska ministři k dalšímu postupu procesu dodali:

Přijetí srozumitelného a srovnatelného systému titulů

Ministři naléhavě vyzvali univerzity a ostatní vysoké školy, aby plně využily stávající národní legislativy i evropských nástrojů k usnadňování akademického i profesního uznávání částí studia i titulů.

Přijetí systému založeného v podstatě na dvou hlavních cyklech

Ministři s uspokojením konstatovali, že cíl vytvořit strukturu založenou na dvou hlavních cyklech – pregraduálním a graduálním – se stal předmětem diskusí. Některé země tuto strukturu přijaly a několik dalších o ní uvažuje s velkým zájmem. Je třeba poznamenat, že v mnoha zemích mohou být bakalářské i magisterské tituly nebo srovnatelné tituly jiného dvoustupňového studia, získány jak na univerzitách, tak na jiných vysokých školách. Programy vedoucí k titulu mohou mít, a skutečně by měly mít, různá

zaměření a různé profily, aby vyhověly rozmanitosti požadavků jedince, akademické náročnosti i trhu práce.

Zavedení kreditového systému

Podmínkou větší flexibility procesu vzdělávání a získávání kvalifikací je přijetí společných základů kvalifikací; je nutné podpořit tento krok kreditovým systémem, jako je např. ECTS, nebo jiným systémem. Spolu se vzájemně uznaným systémem zajišťování kvality mohou tato opatření usnadnit přístup studentů na evropský trh práce a posílit kompatibilitu, atraktivitu a konkurenceschopnost evropského vysokého školství.

Podpora mobility

Ministři potvrdili svůj závazek hledat cesty k odstranění překážek volného pohybu studentů, učitelů, výzkumných a administrativních pracovníků. Vzali na vědomí možnosti mobility nabízené programy Evropského společenství a pokrok, kterého bylo v tomto směru dosaženo, např. ustavením Akčního plánu mobility.

Posílení Evropské spolupráce v zajišťování kvality

Ministři uznali zásadní význam, který má pro dosahování vysokých standardů a pro podporu srovnatelnosti kvalifikací v Evropě zajišťování kvality. Vybdli též k užší spolupráci mezi sítěmi pro uznávání titulů na jedné straně a sítěmi zabývajícími se zajišťováním kvality na straně druhé. Dále zdůraznili nutnost těsné evropské spolupráce a vzájemné důvěry jak v národní systémy zajišťování kvality, tak při jejich akceptování.

Posílení evropské dimenze ve vysokoškolském vzdělávání

Za účelem dalšího posílení důležité evropské dimenze vysokoškolského vzdělávání a zvýšení zaměstnatelnosti vyzvali ministři sektor vysokého školství k posílení rozvoje modulů, kurzů a curiculů na všech úrovních s evropským obsahem, zaměřením či uspořádáním. V tomto smyslu jde především o moduly, kurzy a studijní programy nabízené ve spolupráci institucí různých zemí, které vedou k uznávanému společnému titulu.

Ministři dále zdůraznili:

Celoživotní učení

Celoživotní učení je základní prvek Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. V budoucí Evropě musí strategie celoživotního učení přijmout výzvu ke zvyšování konkurenceschopnosti, využívání nových technologií a přispívat ke zlepšování sociální soudržnosti, rovných příležitostí a kvality života.

Vysoké školy a studenti

Ministři zdůraznili, že zapojení univerzit i dalších vysokých škol a studentů jako kompetentních, aktivních a konstruktivních partnerů do budování a utváření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání je potřebné a vítané. Ocenili všechny kroky, které

přispěly k rozvoji studijních programů, jež kombinují akademickou kvalitu se vztahem k trvalé zaměstnatelnosti a vyzvali vysoké školy k aktivnímu plnění této úlohy.

Ministři potvrdili, že by se studenti měli podílet na tvorbě organizace a obsahu studia a ovlivňovat je. Dále potvrdili potřebu, vzít v úvahu sociální rozměr boloňského procesu.

Posílení atraktivity Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání

Ministři se shodli, že je nutné věnovat větší pozornost přitažlivosti evropského vysokoškolského vzdělávání jak pro studenty z Evropy, tak z ostatních částí světa. Srozumitelnost a srovnatelnost evropských vysokoškolských titulů na celém světě by měl podpořit společný rámec kvalifikací, koherentní mechanismy pro zajišťování kvality a akreditační/certifikační mechanismy i zlepšení informovanosti.

Větší pozornost by měla být věnována výhodám, které přináší různorodost institucí a programů v Evropském prostoru vysokoškolského vzdělávání. Vyzvali k rozvoji spolupráce mezi evropskými zeměmi v zavádění a využívání perspektiv transnárodního vzdělávání.

Nepřetržitě pokračování

Ministři vítají, pokud se k boloňskému procesu připojí noví členové. Podmínkou však je, aby přihlášky podali ministři zemí, pro něž jsou otevřeny programy Evropského společenství Socrates a Leonardo da Vinci, nebo které mají přístup ke kartám programu Tempus. Ministři přijali žádost Chorvatska, Kypru a Turecka.

Další konference se bude konat v druhé polovině roku 2003 v Berlíně s cílem zhodnotit dosažený pokrok a stanovit priority a směry pro další fáze procesu směrem k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání.

V zájmu pokračování procesu ministři vyzvali řídicí skupinu (Follow-up Group), aby připravila semináře k těmto tématům: spolupráce týkající se akreditací a zajištění kvality, otázky týkající se uznávání dokladů a využívání kreditů v boloňském procesu, práce na společných titulech, sociální dimenze se zvláštním zřetelem k překážkám bránícím mobilitě a rozšiřování boloňského procesu, celoživotní učení a zapojení a účast studentů v procesu.

(www.msmt.cz. Kráceno.)

Investujme do kompetencí pro všechny

Z komuniké zasedání ministrů školství zemí OECD, Paříž, 3. – 4. dubna 2001

1. Udržitelný rozvoj a sociální soudržnost významně závisí na kompetencích všech našich obyvatel – na kompetencích, které zahrnují znalosti, dovednosti, postoje a hodnoty. Naším cílem je podporovat získávání těchto kompetencí, ale nemůžeme toho dosáhnout sami. Musíme těsně spolupracovat s ostatními, např. našimi kolegy ve vládě, nevládními organizacemi, odbory, zaměstnavateli a ostatními v soukromém sektoru, aby byla zajištěna větší koordinace mezi vzdělávací, sociální, ekonomickou a jinou politikou.

2. Jakmile se zrychlil přechod ke společnostem založeným na znalostech, zesílila potřeba kompetencí vyšší úrovně pro všechny. V roce 1996 ministři školství států OECD si uvědomili tyto rostoucí potřeby a přijali společný cíl *celoživotního učení pro všechny*. Tím vyjádřili dvě skutečnosti. Za prvé to, že rozvoj individuálních kompetencí pokračuje i po vstupu do zaměstnání. Za druhé to, že nerovnost v přístupu k počátečnímu vzdělávání nejen že negativně ovlivňuje zaměstnání, výdělek a společenské zapojení, ale také se odráží v dalších příležitostech pro učení.
3. Nyní jsme se setkali proto, abychom posoudili pokrok učiněný od roku 1996.

Jaký pokrok byl učiněn v agendě celoživotního učení

4. Perspektiva celého života nás podnítila k tomu, abychom přezkoumali celé spektrum učení: od předškolního věku, přes základní a střední vzdělávání a terciární vzdělávání až po učení v dospělosti. Tento pohled se zaměřuje zřetelněji na možnost každého učit se bez ohledu na věk, místo nebo čas.
5. Naše země mají rozličné tradice a různé styly péče v období raného dětství, nicméně jsme se shodli na tom, že naše opatření musí podporovat pozitivní rozvoj všech dětí. Vlády musí proto zaručit, aby všechny oblasti veřejné politiky týkající se malých dětí a rodin byly navzájem propojeny.
6. Naše školy čelí mnoha různým požadavkům na změnu. Problémy antisociálního chování ve škole a ve společnosti i obecnější obava o ztrátu sociální soudržnosti zvýrazňují požadavky, aby období školní docházky plnilo i širší sociální roli. Vyvažovat tyto mnohé požadavky je obtížné. Jednou z účinných strategií je více propojit školy s poskytovateli zdravotních a sociálních služeb, zejména proto, aby odpovídaly potřebám ohrožené mládeže.
7. Hranice mezi prací a vzděláváním se stírají: odborná příprava v podnicích vzrůstá; mnoho studentů ve středním a terciárním vzdělávání kombinuje vzdělávání i práci; a mnoho pracovišť se ocitá pod tlakem lépe se postarat o příležitosti k učení. Přechod do zaměstnání je také stále složitější a trvá déle. Snažíme se jej zlepšit silnějším propojením mezi všeobecným a odborným vzděláváním na středoškolské úrovni a mezi školou a pracovištěm, flexibilnější nabídkou možností terciárního vzdělávání a kvalitnějším systémem informací a poradenství pro volbu povolání.
8. Nároky dospělých na učení rovněž rostou jako reakce na požadavky na pracovišti i v celé společnosti k získávání kompetencí vyšší úrovně. Formální vzdělávání na univerzitách a v dalších institucích se podílí na uspokojení těchto požadavků, stejně tak i neformální učení: na pracovišti, v místní komunitě a doma. Uznávání kompetencí, ať jsou již jakkoli získány, se proto stává stále větším problémem. Dalším klíčovým problémem je financování. Jednou z odpovědí je zlepšit hospodárnost a účinnost současného systému takovými prostředky, jako jsou informační a komunikační technologie (ICT) a uznávání všech forem předchozího učení. Posílit financování je další možnost řešení. Veřejné výdaje jsou jedním ze zdrojů pro další financování, ale snažíme se rovněž – v duchu rostoucího partnerství – realizovat stimuly a mechanismy, aby učící se, jejich rodiny, zaměstnavatelé i další partneři investovali do vzdělávání.

Investujme do kompetencí pro všechny

9. Naším cílem jsou kompetence pro všechny – základní kompetence, na nichž závisí všechno další učení, i intelektuální a sociální kompetence vyššího řádu, na kterých je závislé plné zapojení do společnosti znalostí. Naší úlohou je řídit a usnadňovat investice k dosažení tohoto cíle.
10. Uvědomujeme si, že se zvyšují požadavky na základní dovednosti i vysokou úroveň vzdělání. Není však snadné identifikovat s dostatečnou jistotou nové potřebné kompetence. Jsme rozhodnuti na tom dále pracovat a uplatnit širší pohled, který umožní vycházet z potřeb společnosti znalostí, nejen pouze ekonomiky znalostí.
11. Významné nerovnosti existují jak v dosahovaném vzdělání, tak v osvojování kompetencí. Jsme rozhodnuti v našich zemích i nadále se usilovně snažit napravit tyto nerovnosti a minimalizovat nově vzniklé, jako je „digitální bariéra”.
12. Vzali jsme na vědomí, že i když ve většině našich zemí se využívání ICT rychle rozšiřuje, stále ještě zbývá mnohé učinit. Jednou z potřeb je rozvoj dovedností učitelů pracovat s ICT, jinou je rozvoj infrastruktur ICT a podpory a efektivnějšího využívání ICT jako prostředku k učení.
13. Posoudili jsme některé možnosti dalšího rozvoje našich škol. Ty optimističtější mohou být zmařeny, pokud nastane vážný nedostatek učitelů. Musíme společně prozkoumat strategie, kterými bychom získávali a udrželi vysoce kvalifikované učitele a ředitele škol. Také jsme se shodli na potřebě stanovit vysoké standardy pro naše školy a zajistit, aby měly dostatečné stimuly k jejich naplnění.

Výzvy před námi

14. Pro současné vlády je klíčovým problémem zachovat růst i sociální soudržnost ve smyslu udržitelného rozvoje a zajistit spravedlivý podíl všech na prospěchu z něho.
15. Program OECD se má realizovat ve spolupráci s vládními orgány i výzkumnými pracovníky a politiky. Výzýváme OECD, aby spolupracovala s ostatními mezinárodními organizacemi, nevládními organizacemi a soukromým sektorem.

Posilovat lidský a sociální kapitál

16. S velkým zájmem se setkává potenciální úloha sociálního kapitálu v podpoře udržitelného rozvoje a růstu a ve své interakci s lidským kapitálem. Vyzýváme OECD, aby dále zkoumala vztahy mezi lidským a sociálním kapitálem a jejich přínosy k blahobytu lidí, udržitelnému rozvoji a ekonomického růstu a aby definovala opatření, která posílí vliv vzdělávání a odborné přípravy na výsledky ekonomického růstu a sociálního rozvoje.

Podporovat rozvoj kompetencí v průběhu celého života

17. Přístup k dobrým informacím o možnostech zaměstnání i učení je nezbytný. Rozvíjení individuálních kompetencí je společnou odpovědností. Zaměstnavatelé a odbory mají zvláštní odpovědnost za ty, kteří pracují, vlády za nezaměstnané a ohrožené strukturálními proměnami ekonomiky. Také jednotlivci mají odpovědnost za svůj vlastní rozvoj. Vyzýváme OECD, aby vyjasnila kompetence, které jednotlivci potřebují ve

společnosti znalostí a vyhodnocovala možnosti různých opatření pro financování celoživotního vzdělávání.

Budovat místní společenství

18. Prohlubující nespokojenost mladých lidí se odráží v odcizení a antisociálním chování. Vyzýváme OECD, aby prozkoumala, jak dalece systémy vzdělávání a odborné přípravy mohou zvýšit kapacitu, aby přitom zachovávaly kulturní rozmanitost a zlepšovaly kvalitu a aby posoudila vazby mezi vzdělávacími institucemi a obcemi podporou jejich vzájemné spolupráce na prosazování společenských hodnot a občanských hodnot.

Reformovat výuku a učení

19. Výzkum a inovace jsou jádrem každého zlepšení výuky a učení. Učitelé mají ústřední roli v tomto procesu a potřebují ovládat profesionální praxi, které je založena na vytváření, sdílení a využívání nových znalostí týkající se jejich práce. Jejich nábor a profesionální rozvoj hrají klíčovou roli: existují však vážné obtíže. Ve většině našich států čelíme problému stárnoucí učitelské pracovní síly, poklesu statutu učitelské práce a vážným problémům při jejich náboru. Současně se kladou požadavky na naše instituce učit novými způsoby a plnit nové úlohy. Vyzýváme OECD, aby zkoumala potřebu učitelů i pravděpodobného přisunu, možností pro jejich nábor a profesionální rozvoj.

Naše očekávání pro budoucnost

20. Naši vizí je zvyšující se úroveň kompetencí v populaci našich zemí a jejich spravedlivějšího rozdělení. Naším úkolem je usnadňovat *investice do kompetencí pro všechny*. Investice do vzdělání a odborné přípravy je investicí do budoucnosti našich zemí a našich národů. Vyzýváme sekretariát OECD, aby s námi spolupracoval a vnesl mezinárodní perspektivu do rozvíjení a analyzování opatření, jak dosáhnout tento cíl, i identifikování toho, co se v praxi osvědčilo.

PETICE Vysokoškolského odborového svazu

Jsmo přesvědčeni, že chceme-li být společností vzdělaných a přemýšlivých občanů, schopných obstát v soutěži evropských národů, musíme rozvíjet jediný nepomíjivý kapitál naší malé země: nadání mladých lidí.

Bohužel se nám zdá, že se naše společnost nedokázala zbavit zakořeněných stereotypů ve vnímání vysokých škol, jako by je považovala za trpěnou ozdobu, která kromě zevní reprezentace nemá příliš velký význam.

Jen tak si dovedeme vysvětlit, že vysoké školy přicházejí zkrátka při sestavování státního rozpočtu: dlouhodobě reálně stagnuje státní dotace na jejich provoz, přestože počet studentů podstatně vzrostl. Tím je dáno, že rychle stárne vybavení poslucháren a laboratoří, chybějí dobře vybavené knihovny a mzda nejvýše kvalifikovaných akademických pracovníků na vysokých školách nedosahuje ani třetí čtvrtiny mzdy srovnatelných odborníků v celé společnosti. Vzdor výjimečné kvalifikační struktuře je průměrná mzda na vysokých školách jen o čtvrtinu vyšší než celospolečenský průměr, pedagogický sbor

nechtějí z ekonomických důvodů doplňovat mladí a talentovaní lidé. Nebezpečí, že ti nejlepší naleznou své uplatnění i budoucnost v zemích, které lépe chápou hodnotu jejich kvalifikace, je stále reálnější.

Vysoké školy už teď nejsou s to přijmout všechny, kteří klepají na jejich dveře. Za nějakou dobu můžeme být svědky toho, že pracně nabytou úroveň vysoké školy ztratí většinu svých nejlepších odborníků, a to vše za hlasitých prohlášení o rozpočtových prioritách vzdělání. Tento výhled nás velmi znepokojuje.

Proto se obracíme na Vás, členy Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR s důraznou žádostí o nápravu. Žádáme Vás o odvahu přijmout v letošním roce zákon o státním rozpočtu v takové podobě, která by přiblížila výdaje na vzdělání relacím, jaké jsou obvyklé v zemích EU.

Prohlášení Rady vysokých škol k situaci ve vysokém školství

(Tisková konference VOS dne 5. června 2001)

Akademické obce vysokých škol jsou si vědomy významu rozvoje lidských zdrojů pro konkurenceschopnost a prosperitu České republiky. Strategické státní dokumenty tuto skutečnost opakovaně zdůrazňují, ale podle našeho názoru tomu neodpovídají konkrétní kroky představitelů státu a MŠMT. Postrádáme zejména dlouhodobější program podpory terciárního vzdělávání s uvedením konkrétních závazků státu vůči mladé generaci a akademickým obcím. Ve dnech 18. a 19. 5. 2001 potvrdilo pražské jednání ministrů školství 32 evropských zemí o vysokoškolském vzdělávání, že naše vysoké školy jsou na správné cestě a jsou uznávaným partnerem při projektování evropského vzdělávacího prostoru. Vysoké školy jsou připraveny otevřít se v maximální míře dalším zájemcům o studium a jsou připraveny plně podpořit rozvoj celoživotního vzdělávání tak, aby nedošlo k vytvoření podstatně odlišných podmínek pro kvalifikační rozvoj mezi generacemi a populačními ročníky. Avšak nemohou tak již odpovědně učinit bez přijetí nových pracovníků, bez rozšíření infrastruktury a zlepšení sociálních podmínek pro studenty a zaměstnance.

Žádáme představitele státu a zejména ministerstva školství, aby učinili oblast vzdělávání a zejména jeho nejdynamičtějšího sektoru – terciárního vzdělávání – opravdovou prioritou.

Rektoři žádají navýšit rozpočet VŠ

PRAHA 14. srpna (ČTK) – Předsednictvo České konference rektorů požaduje, aby se hledaly reálné možnosti navýšení rozpočtu vysokých škol. Ministerstvo školství původně vysokým školám slíbilo na rok 2002 o dvě miliardy korun více než letos. Navržený rozpočet ale slibované navýšení nedovoluje.

Rektoři požadují, aby byly hledány reálné možnosti navýšení rozpočtu vysokých škol podle dřívějších ujednání. Školy měly ze slíbeného dvoumiliardového navýšení rozpočtu zaplatit mimo jiné vyšší počet přijatých studentů. Již letos přijímaly až o 12 procent uchazečů více než loni.

Navržený rozpočet na příští rok podle rektorů neumožní plnit závazky vyplývající z Boloňské deklarace a komuniké pražského summitu o budování společného vysokoškolského prostoru v Evropě, které podepsal i český ministr školství.

V letošním roce měly vysoké školy včetně prostředků na vědu a výzkum k dispozici 14,9 miliard korun, což je 15,5 procenta z celkového rozpočtu resortu.

Na příští rok navrhlo ministerstvo financí pro školství rozpočet 78,3 miliardy. Tento návrh by resortu pouze umožnil zvýšit objem mezd o osm procent. O návrhu a protinávrzích nyní obě ministerstva jednají.

■ **Praha 25. září (ČTK).** – **Dvě miliardy korun, které chybějí v rozpočtu vysokých škol na příští rok, chtějí ministerstvo školství a rektori hledat nejen v rezervách resortu a státního rozpočtu, ale zvažují i půjčku od Evropské banky. Na jejím splácení by se zřejmě podílely vysoké školy i stát: školy by splácely úroky a stát půjčený obnos, vysvětlil (ministr školství) Zeman.**

Prohlášení České konference rektorů ze dne 26/9/2001

Jednání předsednictva České konference rektorů dne 25/9/2001 s panem premiérem M. Zemanem a ministrem E. Zemanem nepřineslo konkrétní výsledek.

Návrh zabezpečit rozvoj vysokých škol za pomoci úvěru od Evropské banky není řešením, které bude řešit aktuální situaci. České vysoké školy musí do konce října rozhodnout o podobě přijímacího řízení na akademický rok 2002/2003. Potřebují vědět, s jakými financemi mohou počítat, kolik mohou přijmout studentů a především potřebují znát finanční situaci na právě začínající akademický rok 2001/2002.

Situaci financování vysokého školství považujeme tedy nadále za velmi nepříznivou a nedořešenou, úvěr by pro nás mohl být řešením výhledovým, nikoli řešením aktuálním. Není ani vyjasněno splácení úvěru a další náležitosti.

ČKR uvítala vyjádření ministra školství o nutnosti pokrýt předem stanovený financovatelný nárůst počtu studentů i to, že si je vědom svého závazku a celkové složitosti situace na VŠ.

Prof. Ivan Wilhelm, předseda ČKR

Slyšení v Senátu

PRAHA 19. září (ČTK) – Problematice a směřování českých vysokých škol a vědy a výzkumu se věnovali účastníci veřejného slyšení, které se 19. září konalo v Senátu. Shodli se, že peníze, které vysoké školy a věda ze státního rozpočtu dostávají, nepostačují. Česká republika podle nich v této oblasti stále zaostává za evropským standardem.

„Vysoké školy potřebují dlouhodobý program financování,“ řekl předseda Rady vysokých škol František Ježek. Na vysokých školách se podle něj zhorší platové podmínky, chybí peníze na mobilitu studentů a pedagogů či moderní vybavení laboratoří. Současná úroveň financování vysokých škol zhoršuje podle Ježka i sociální zázemí studentů: školám například schází ubytovací kapacity. Ježek věří, že kvůli podfinancování vysokých škol nebude nutné demonstrovat a organizovat okupační akce.

Školství si vláda ČSSD stanovila jako jednu z rozpočtových priorit. Zvláště vysoké školy ale upozorňují, že kabinet tento slib neplní. Vicepremiér a senátor ČSSD Pavel Rychetský dnes jejich představitele během slyšení upozornil, že v návrhu rozpočtu na rok 2002 se neztenčily pouze rozpočtové kapitoly ministerstev obrany, vnitra a právě školství.

Místopředseda Rady vysokých škol Jan Bednář soudí, že peníze pro vysoké školy je třeba hledat i jinde než ve státním rozpočtu. Vysoké školy podle něj například mohou zpeněžit výsledky své vědecké a tvůrčí činnosti, což dovoluje i současná legislativa. Školy humanitního zaměření by však podle něj na této činnosti na rozdíl od technických či přírodovědných příliš nevydělaly. Proto je podle něj nutné zvažovat i možnost zavedení školného, ovšem jen za předpokladu, že by se nestalo sociálním sítím přístupu na vysoké školy.

(Podrobněji viz Příloha)

Jiří Zlatuška pro VNR:

Nejsem nemístný optimista

Ve svém vystoupení v Senátu jste kritizoval všechny polistopadové vlády, že nestanovily koncepci vysokých škol. Co byste dělal vy na jejich místě?

Domnívám se, že základní problém je v tom, že se musíme výdaji strukturálně přiblížit těm zemím, kterým se chceme rovnat. Musíme se jim vyrovnat náklady, které na vzdělání dáváme. V zásadě to znamená uvnitř rozpočtu přesunout výdaje takovým způsobem, aby vzdělanost nebyla tak strašně bita jako je dnes, respektive sáhnout k takovým věcem, které je samozřejmě těžko zavádět, jako je třeba školné, ale takovým způsobem, aby větší část populace dostala šanci.

Jenže jak to dělat, když vláda zřejmě ty peníze opravdu nemá?

Na školné by nepotřebovala peníze. Naopak je to způsob, jak do systému jistou část peněz dostat. Nepřeceňuji sice částku, která by se tak dala absolutně přidat, ale na druhou stranu by školné umožnilo lepším způsobem strukturovat vysoké školství, protože by se víc rozhodovalo podle skutečných zájmů studentů, a ne podle toho, jakou má někdo na ministerstvu nebo někde jinde představu, jak má ta struktura vypadat. To je první věc. A druhá věc je ta, co jsem na veřejném slyšení říkal, že se velmi plýtvá tím, že pořád existuje separátní akademie věd a vysoké školy. Dokud to bude existovat, tak pořád výdaje na vědu budou velmi neoptimálním způsobem vynakládány.

Myslíte, že toto veřejné slyšení udělá nějaký krok k tomu, aby se zlepšilo postavení vysokých škol?

Tak naivní optimista zase nejsem, na druhou stranu si myslím, že je důležité ten stav věcí vysvětlovat co nejširšímu okruhu lidí, kteří mají co rozhodovat a mohou do něčeho mluvit. Bez toho se nedočkáme rozumnějších rozhodnutí.

Jste v tomto směru pesimista nebo optimista?

Domnívám se, že v této době péče o vysokoškolskou vzdělanost je prakticky všemi politickými stranami hozena přes palubu. Z toho plyne, že nějaký nemístný optimista nejsem.

M. Fleissigová

Jan Sokol pro VNR o nesrozumitelném financování VŠ:

Studují zadarmo, ale nikdo jim nic nedá

Vysoké školy si jako obvykle stěžují na nedostatek peněz, ale letos v létě byly jejich nespokojené hlasy zvláště hlasité, protože počítaly s tím, že dostanou přidáno a ve skutečnosti dostanou méně. Toto jednání ministerstva označil dokonce předseda Rady vysokých škol František Ježek za „podraz“ (MFD, 10. 8. 2001). Zajímalo nás, jak se na financování vysokých škol dívá minulý ministr školství prof. Jan Sokol, který nyní stojí v čele nejmladší fakulty Univerzity Karlovy, Fakulty humanitních studií.

Jak jste jako děkan spokojen s financováním vysokých škol?

Rozdělil bych to na dvě věci. V moderní společnosti jsou peníze to, o co je vždycky nouze. To je jedna stránka věci, že by peněz vždycky mohlo být víc, poněvadž všechno se kupuje za peníze. Je pravda, že zcela objektivně vzato jsme strašně bití, protože dostáváme na studenta méně než vyšší odborné školy, a ty přitom ještě z velké části vybírají školné. U oborů s nejnižší sazbou, humanitních, je částka na studenta skutečně skandální. A druhá věc je, že nerozumím úplně politice ministerstva. Zdá se mi, že levá ruka nevidí co dělá pravá, nerozumím, proč takové zbytečné dělání zlé krve; myslím, že to bylo nešťastné, co se stalo.

Rektoři a děkani si většinou si stěžují, že jim nezbyývají peníze na rekonstrukci, opravy a obnovy, ale vy jste nová fakulta, a tak jste zřejmě dobře vybavení?

Víte – my zase toho tolik nepotřebujeme. Ale jsme malá fakulta, máme rozpočtové možnosti omezené, a naše budova je sice nová, pěkná, ale je dost drahá, za provoz platíme ročně dva a půl milionu korun. A to, co nám strašně chybí, je pořádná knihovna pro humanitní vědy. To je naše velká bolest.

Další bolestí vysokých škol je nedostatek učitelů, přednášejících. Těch máte dost?

To bych také rozdělil do dvou částí. Přednášejících je dost. Ale učitelů, kteří by se také věnovali studentům, kteří by byli ochotni zkoušet a sedět u přijímacích zkoušek, těch tolik už zdaleka není. A problémem je samozřejmě u mladších lidí nedostatečná motivace, aby dělali také akademickou kariéru, tj. doktoráty, habilitace.

Chybí jim motivace finanční nebo i prestižní?

Obojí. Máte plno velmi schopných mladých lidí, kteří jsou ve svém oboru opravdu vzdělaní, a přitom říkají: „Já to na nic nepotřebuji. Já to mohu dělat bez titulu.“ To je samozřejmě pravda, ale pro fakultu je to špatné.

Usnadní vám nějak život novela zákona o školném?

Ta novela ve skutečnosti mnoho nezměnila, spíš přinesla určitá pravidla do toho systému, a to je dobře, ale že by nám moc otevřela dveře, to nemohu říci. My už máme pro první rok skupinku lidí, kteří si semestr zaplatí, ale to není žádná výhra, protože my

od nich dostaneme fakticky tolik, co od státu. Je to ale dobře, protože zájem o studium je velký, letos jsme brali jednoho ze čtyř uchazečů; je vidět, že zájem o studium stále je.

Co si vlastně uchazeči od humanitních studií slibují?

To záleží na tom, co kdo očekává. Umístěnka z toho není. Ale co se týče dalších studijních možností, jsou naše obory velmi zajímavé, a zájem studentů asi o něčem svědčí – ten je pro mne důležitější než názory různých odborníků. Z našich absolventů nevím o žádném, který by se nebyl dobře uplatnil, ať už studuje dál anebo uplatní znalosti jazykové a vzdělanost vyjadřovací a historickou, filozofickou a psychologickou. O to nemám strach. Naopak se mi zdá, že problémy s uplatněním budou mít ti, kteří studují příliš specializovaný obor.

Není to tím, že ten, kdo má všeobecné vzdělání, se lépe adaptuje?

Ano. Vezměte si jenom, jak se za dobu našeho života změnily představy o tom, co je užitečné. Když jsem byl ve věku, v kterém jsou dnes naši studenti, tak lidé, kteří chtěli dětem dát nějaké užitečné vzdělání, je honili, aby se naučili těsnopis – a kde dnes těsnopis je?! A také úplně pryč je to, co se před třiceti lety začalo učit jako „počítače“. Vznikají nová povolání, ta tradiční odumírají. Škola sice nemůže učit všechno, co se zrovna vynoří, na to je příliš setrvačná, ale co by měla studenty naučit, to je právě pružnost, adaptace, kritičnost, schopnost se vzdělávat. To jsou ty důležité dovednosti pro 21. století.

Nezdá se vám, že u nás studuje málo lidí?

Myslím, že počty studentů, kteří se na vysoké školy zapisují, nejsou tak špatné. Jenže nabídka studia stále ještě neodpovídá poptávce, takže celá řada vysokých škol a oborů stěží naplní své kapacity, ale v jiných oborech je naopak obrovský přetlak. Z toho vzniká dojem, že studuje málo lidí. Ve skutečnosti jich není málo, ale musí studovat něco, co studovat nechtějí. A proto odtamtud pořád utíkají a přecházejí tam, kam by chtěli. Přitom se za celou dobu nic neudělalo pro to, aby se nabídka přizpůsobila poptávce. A druhá věc je ta, že máme – a nejenom my – poměrně hodně studentů, kteří nespěchají, aby studium skončili. Takže studentů se zapisuje dost, ale těch, kteří studium končí, by mělo být víc.

Ale přece jen ke zkracování studia tlačí sankční poplatky za prodlužování doby studia.

Ano, ale bohužel tato část zákona je také nedomyšlená, takže když to student dělá šikovně, pak ho není možné postihovat. Vy na něm můžete chtít poplatky jenom tehdy, když v jednom studiu zůstane dlouho. Ale když se nechá za dva roky vyhodit a přihlásí se znovu, tak může studovat jak dlouho chce.

A také dost lidí studuje dvě školy najednou. Neměli by potom v takovém případě za tu jednu školu platit?

Na to můžete mít dvojí náhled. Ano, jedna možnost by to byla. Ale na druhou stranu to, že chtějí mladí lidé studovat dva obory nebo dvě školy najednou, dokazuje, že chtějí mít vzdělání širší. A když to žádná škola nenabízí, tak co jim zbývá, než si vzít třeba právo–ekonomii nebo psychologii–filozofii. To svědčí o tom, že nabídka vysokých škol je příliš specializovaná a že věci, které mladí lidé správně chtějí, se nedají na jedné škole realizovat.

Vyřešila by to nějaká mezioborová studia?

Přesně tak. Ta propustnost studia je nedostatečná i v malém. Na univerzitě by se obory daly kombinovat mnohem pružněji a šířeji, než se to děje. Zatím posluchač studuje na fakultě, a mnohdy dokonce jen na jedné katedře, a to, co se děje na katedře vedlejší, to se ho vůbec netýká. To je strašná škoda zvláště v humanitních oborech, kde oborové hranice přece jen nejsou tak ostré jako třeba v medicíně.

Já bych se ještě vrátila ke školnému. Když vy jste byl v roce 1998 ministrem školství, tak jste do nového vysokoškolského zákona školné prosazoval.

Také mi za to mnoho lidí nadávalo! To je ovšem nedorozumění. Mně by se také více líbilo, kdyby se studovalo zadarmo. Ale studium je nákladná věc, počet studentů je tak velký, že se nad tím nedá mávnout rukou. A náš systém financování školství je po mém soudu vyloženě antisociální: studenti sice studují zadarmo, ale nikdo jim také nic nedá. U nás prakticky neexistují rozumná stipendia, která by jim pomohla vystudovat, a to považují za skandální. Proto jsem se snažil prosadit školné, ale tak, aby se výtěžek směl použít jenom na vybavení školy a na stipendia. Naštěstí ani poplatky, o kterých jste se zmiňovala, ze zákona nemůže škola použít na své běžné potřeby, ale může je použít jenom na stipendia a na vybavení školy. To je správná cesta. Ne taková, aby studenti platili celé studium, ale myslím, že je strašně důležité najít peníze na to, aby se dobrým studentům nabídlo stipendium. V Americe se platí poměrně hodně, ale dobrý student v druhém roce nic neplatí a ve třetím má už stipendium. To u nás neexistuje. Takže není pravda, že by ten systém u nás byl nějak zvlášť sociální. Naopak.

Ale když jsme spolu mluvili před třemi lety (VNR 1/98), říkal jste, že máte obavy, že tady dojde k dvojímu druhu studentů, že nakonec se přece jenom bude školné vybírat, že budou existovat vedle sebe platící studenti a studenti neplatící. Nedochází vlastně k tomu při novele vysokoškolského zákona o placení celoživotního vzdělávání?

Právě naopak. Ta novela je rozumná v tom, že tomu postavila určitou hráz. Pokud se paralelně studuje za peníze soukromé a za peníze státu, tak je v novele řečeno, jaký podíl tam musí být a zejména to, že se nakonec ti studenti musí sejít, tedy že placené studium nemůže vést k tomu, aby si někdo koupil diplom.

Když ale platící studenti přejdou na normální studium, vyhnou se tím vlastně přijímacím zkouškám.

Ne, naopak. Novela výslovně říká, že se tímto přijímacím řízením vyhnout nemůže, pokud chce vystudovat.

A zvýší se tím počet studentů?

Já si od toho hlavně slibuji, že budeme moci lépe vybrat studenty, kteří nejenom něco umějí, ale také jsou pracovití, cílevědomí, nevykašlou se na to.

Očekáváte, že školné bude studenty motivovat?

Ano, nepochybně. Ti lidé tak dávají najevo, že o studium opravdu stojí a doufám, že u nich nebudeme mít problémy s tím, že nejsou schopni dodělat semestr a uzavřít ročník.

Vypadáte spokojeně, ale co vám tedy vlastně vadí na politice ministerstva?

Já mluvil jen o té jedné věci, o které jste se zmínila v souvislosti s radou vysokých škol, totiž to, že ministerstvo poměrně vážným hlasem slíbilo nějaké navýšení rozpočtu, a pak ho snížilo. Tomu nerozumím, proč to dělali. Přitom je jasné, že děti u nás ubývají, tedy objem školských činností se zřetelně přesouvá na vysoké školy. To je jediná oblast školství, kde přibývá studentů. Na středních a na základních školách jich rapidně ubývá, a přitom peníze jdou tam, a nikoliv sem. Takže finance na studenta jsou čím dál tím nesrozumitelnější. Jedna z věcí, kterou jsme očekávali, že bude ministerstvo víc podporovat, je příprava našich škol na mezinárodní začlenění. Máme smlouvy se všemi možnými vysokými školami po světě a fakultami, jenže abyste mohla rozumně nabízet výměnu studentů, potřebujete vybudovat programy, které se nebudou učit česky, ale v angličtině, případně francouzsky nebo německy, a to stojí peníze. To zatím vlastně nikdo nepodporuje, takže uzavíráme smlouvy s americkými univerzitami, které do toho peníze přinesou.

A vaše fakulta už má nějaký podobný program?

Letos jsme poprvé dělali letní školu s jednou americkou univerzitou, kde byli jejich studenti a naši studenti, od příštího roku začneme se semestrální nabídkou v humanitních vědách a během jednoho roku nebo dvou let bychom to rádi rozšířili na středoevropská studia, která se budou učit anglicky.

To by přispívalo k mobilitě studentů, o které se mluví, kterou požadují ministři školství OECD – včetně našeho ministerstva.

Jsem rád, že se ministerstvo tak jednoznačně postavilo za Boloňskou deklaraci (a také jsem v tom směru působil), ale že by to mělo nějaké důsledky, např. ve financování, tak to se zatím nestalo.

Jenomže asi opravdu stát na to peníze nemá.

Podívejte, stát je vždycky v nouzi. Otázkou je rozdělení peněz. Peněz vždycky musí být nedostatek, jak jsem už říkal. Hospodářství, kde je dost peněz, nemůže fungovat. Ale jde o to, jak rozumně se peníze rozdělí. Považuji za velmi nešťastnou tu stálou tendenci ministerstva preferovat plošně regionální školství a zanedbávat vysoké školy, ačkoliv tam studentů přibývá. A to, o čem jsem mluvil, to je nejenom věda a výzkum, ale také knihovny, studovny a mobilita studentů, resp. nabídka studijních programů ve světových jazycích. To jsou věci, které peníze nutně potřebují, a které je zase přinesou zpátky. Do budoucna se přece také Česká republika musí snažit být přitažlivá pro studenty z jiných zemí, nejenom zdejších. My si tady pořád velmi krátkozrace představujeme, že může být nějaká česká věda, ale to přece nedává smysl. Kromě bohemistiky a českých dějin tady už žádná jiná česká věda být nemůže. Věda je jenom jedna. A Česká republika se musí snažit přitahovat studenty ze Západu i z Výchovu, protože to je pro nás perspektiva. Ale to všechno chce nějaké strategické rozhodnutí, nějaký program, a ten zatím nevidím.

Marie Fleissigová

Petr Čapek: Rosa spoutaná pavučinou

SETKÁVÁNÍ

S ÚSTAVNÍM ČINITELEM

S HERCI

Petr Pithart: Musíme mít svůj Oxford

Rozhovor o užitečnosti stonání a zamyšlení nad systémem vysokých škol

Předsedu Senátu PČR Petra Pitharta přiměly koncem června zdravotní potíže, aby přerušil jednání v Irsku. První lékařské pomoci se mu dostalo v Dublinu, soustavnější péče potom ve Vinohradské nemocnici, na jejíž II. interní klinice strávil několik dnů. Když potom na počátku srpna poskytl VNR rozhovor, první dotaz celkem logicky zněl:

Jak vám slouží zdraví, pane předsedo?

Já už to neřeknu tak, jak bych to řekl před dvěma měsíci; to bych odpověděl, že jsem vlastně nikdy nebyl nemocen, jsem naprosto zdravý, jen jednou jsem si utrhl stehenní sval, ale jinak nevím, co je nemocnice.

Ted' už ovšem nemocniční prostředí znáte.

Ano, a uvědomil jsem si, že hranice mezi zdravím a nemocí je křehká a že ji člověk hodně ovlivňuje třeba tím, že se chová lehkomyšlně. Navíc ani nevím, jestli je namístě se chlubit zdravím. Ten stav zdraví, který může být docela nahodilý, způsobuje, že sám sebe vidíte ve světle, které nemůže být zcela pravdivé. Prožít ale stav bezmoci a bolesti to může být – a zpravidla i je – zdrojem důležitějších pocitů, myšlenek, představ. Ne že bych chtěl být znovu nemocný a že bych to někomu přál, ale za zkušenost, kterou jsem shodou okolností prožil u vás ve FNKV, jsem osudu vděčný, protože právě i zdravý člověk by si měl čas od času sáhnout na hranice svých sil a cítit se naprosto bezmocný. Napadají ho v té chvíli myšlenky, které zdravého člověka zpravidla minou a já ještě dodnes z pobytu na Vinohradech žiju; byl to užitečný, velmi užitečný čas pro mne.

Procházel jste tedy vnitřní sebereflexí a uvědomoval si i jiné životní hodnoty. Necítili jste ale také na vlastní kůži problémy našeho zdravotnictví?

Ono mi totiž po většinu času bylo dost zle, takže jsem sice pozoroval lidi kolem sebe – ta pozice vleže je k tomu velice vhodná, ale že bych byl v té situaci zvláště zvědavý na poměry ve zdravotnictví, to bych lhal. Ležel jsem ovšem v pokoji, na který jsem si připlatil, a asi by ode mne nebylo fér, kdybych z toho vyvozoval nějaké závěry.

Strávil jsem ale pár hodin v nemocnici i v Dublinu, protože tam jsem se už ani nemohl dostat do letadla. Tam byl na ambulanci veliký ruch a zdálo se mi, že to měli velice dobře zorganizované, a čeho jsem si všiml – a to teď nemyslím jako výtku, ale spíš jako inspiraci, protože s něčím takovým jsem se u nás neseťkal – jak každý z těch pracovníků nemocnice, ať už to byli sanitáři, sestry nebo lékaři v různých stupních odpovědnosti, všichni mimořádně komunikovali s pacienty. Vysvětlili kdo jsou, odkud jsou (byli tam i cizinci), co budou dělat, proč to budou dělat, jak to budou dělat, co to je za věc, jaký je to přístroj a co to je za roztok. Ne, že by to jenom oddrmlili, ale vysloveně mě chtěli vtáhnout do debaty, abych to opravdu pochopil. Všichni samozřejmě podali ruku, když jsme se setkali poprvé, a zřejmě tam byla evidentní snaha, aby pacient v kteroukoliv chvíli věděl, co a proč se s ním děje, jaké jsou možnosti, jaká může být reakce. To se mi moc líbilo. Obecně vzato – a teď nemluvím o Vinohradské nemocnici – myslím, že toto naši lidé ještě tak moc neumějí.

Není to tím, že lidé tak nereagují nejenom ve zdravotnictví, ale že vůbec naše společnost se nechová tak, jako jiné společnosti?

To jsem rád, že jste mi usnadnila situaci, protože nechci, aby to vyznělo jako nějaká byť nepřímá kritika lidí ve Vinohradské nemocnici. To je asi možná vůbec nejzávažnější onemocnění této společnosti nebo její porucha, která se odbývá slovem „komunikace“. Jako kdyby spousta z nás byla ucpaná sebou samými, lidé jako by mluví s druhými, ale ve skutečnosti melou svou, jsou to monology a druhý občas ten náš monolog přeruší, my pak pokračujeme a zase si meleme svou. Otázky jsou často jenom řečnické, kladu otázku ne proto, že by mne zajímalo, co si ten druhý opravdu myslí, ale že otázkou vlastně už odpovídám. To jsou falešné otázky, které budí zdání rozhovoru. To jsme si zvykli za ta dlouhá desetiletí, že jsme vlezli do svých ulit. A v takovém setrvačném, obranářském postoji neumíme vytěžit zdaleka všechno ze setkání, rozhovorů, dialogů. V politice je to samozřejmě také. A navíc politikům se nabízí k dispozici média, takže když chtějí nesouhlasit s kolegou nebo protivníkem, usedají k počítači. V důsledku toho vypadá potom naše politická scéna ještě rozhádanější, než skutečně je. Přitom by kolikrát stačilo, kdyby si ti lidé sedli spolu a pak by se třeba ukázalo, že ten spor není tak vážný. Tady ještě máme určitě rezervy. A máte pravdu, že se to netýká jenom doktorů.

Doufáme, že příští generace, která teď dorůstá, už bude jiná – vždyť jezdí po světě, dovede se domluvit cizími jazyky.

Hodně spoléhám na to, že generace, která dospívá v posledních jedenácti letech, bude na tom v mnoha ohledech lépe, i pokud jde o sebevědomí. Člověk se potřebuje otrkat ve světě a poznat, že my, Češi, máme některé horší či dobré vlastnosti; že nejsme nijak mimořádně zaostalí, ani že nejsme mistři světa. Obávám se, že naše mínění o nás samých se pohybuje v těchto extrémech, střídavě myslíme, že jsme výlupek všech necností a babráctví, a chvílemi si myslíme, že nás celý svět obdivuje.

K sebevědomí by mělo přispívat i vzdělání, studia. Neměly by se vysoké školy víc otevřít, nebo snad myslíte, že jich je dost?

Je nejvyšší čas, abychom začali mluvit o vysokých školách mnohem strukturovaněji. Vzhledem k zájmu a k všeobecným trendům ve světě budou u nás vysoké školy masové, ale nedovedu si představit, že by nebyly také výběrové, ať už to budou veřejnoprávní nebo soukromé. Není možné, aby existovala jenom jedna možnost, že profesor přichází přednést přednášku, v přednáškové síni v lavicích, na zemi, opřeno o zeď stojí několik set posluchačů, ostatní se nevejdou, ve škole není dostatek sociálních zařízení, židle nosí studenti od rána do večera s sebou jako tašku. Musí být také vysoké školy, kde bude možný kontakt mezi učitelem a žákem. Ten byl přeci i na začátku evropské myšlenky univerzity, kdy učitelé a žáci navíc putovali od školy ke škole po celé Evropě, hledali svého mistra, jehož učení chtěli poznat a pak ho šířit; i v medicíně vyhledávali určití studenti určité osobnosti, a to je na vysokých školách s masovou účastí prakticky nemožné. Musíme mít celou škálu škol, a na to nemáme, ani ještě nějakou dobu mít nebudeme; prostě musíme mít také svůj Oxford a svou Cambridge, ale také musíme umožnit všem, kteří mají zájem a stačí na to, aby absolvovali vysokoškolské vzdělání, i kdyby to měla být polovina populace. Moje odpověď není jednoznačná; abychom vůbec byli schopni dobře odpovědět, musíme mít školy mnohem členitější. A hierarchizované.

Znamená to, že by měly být bakalářské obory, vyšší odborné školy..

To určitě, ale také by měly být vysoké školy, o kterých se bude vědět, že tam se dostat je velmi těžké a které budou přijímat třeba desetinu studentů z počtu, které přijme jiná škola téhož oboru. Absolventi té školy budou mít daleko větší šance uplatnit se. To nemůže nevzniknout, to máte všude, a často je to tak, třeba v USA, že nejvyšší platy mají vysokoškolští učitelé na nejméně proslulých školách a nejmenší platy, ale vysokou společenskou prestiž, možnost publikovat a být honorován v nejlepších časopisech, mají ti ze špičkových škol, kam se dostat je těžké a kde to stojí opravdu hodně peněz. K diferenciaci prostě nemůže nedojít, jenom bychom tomu měli možná trochu pomoci, a tím bychom si také vyřešili problém, kolik studentů na školy pustit. Teď se nám pořád zdá, že musíme střežit určitou úroveň a zároveň to maximálně otevřít, ale obojí asi nelze. Musím to sledovat zvlášť, na některých školách střežit vysokou úroveň, v druhé škole otevírat doširoka dveře, a neříkám tím, že je ta škola špatná.

V současné době se otevírá otázka přijímacích pohovorů a školného. Měly by podle vás být přijímací pohovory?

Určitě na výběrové, lepší školy bude vždycky náročné přijímací řízení. Obecně vzato by žádný numerus clausus být neměl a na vysokou školu tu či onu by se mladý člověk dostat měl. Otázka je, zda to souvisí se školným nebo ne. Kdyby byl náš stát bohatší, tak bychom možná o školném mluvit nemuseli. S tím, co zatím bylo předloženo, spokojen nejsem. Bylo to nahozeno hodně narychlo a za těch okolností bych neměl svědomí školné vyžadovat. Kdyby to opravdu mohlo fungovat tak, aby splátky byly splatitelné v rozumném čase, tak školné přinejmenším na některých školách prostě bude – už teď je na těch soukromých. Samozřejmě musí být tady široká škála možností. Nebude jeden způsob studia, jedna úroveň, jedno školné nebo jedno neškolné, bude to pluralita možností.

V Senátu konáme v září veřejné slyšení o vysokých školách, protože jsme přesvědčeni, že ten stav je hodně vážný, a že vláda přes všechny své sliby – a jsem dokonce přesvědčen i přes svou dobrou vůli – nesplnila to, co slíbvala, že školství bude její prioritou.

Když tady byla před třemi lety konference Univerzita a její studenti, zdůraznil jste na ní význam pravdy a svobody (VNR 3/98). Ale není teď u nás ta svoboda a pravda omezena ekonomicky, zdrojem peněz?

Já jsem to nemínil abstraktně. Podrobně jsem tenkrát s detaily líčil vypjatou situaci v období hilsneriády z konce předminulého století, kdy studenti nedovolili Masarykovi, aby se z katedry vůbec ozval. Na tom příkladu jsem ukazoval, co to znamená svoboda a pravda, a jak by vysoké školy měly být pevností, v níž tyto hodnoty jsou možné. Víte, já si právě nejsem zdaleka jist, že dnešní způsob výběru, přijímací testy, skutečně otevře dveře těm nejlepším, tudíž musím se ptát, jaká svoboda? Říkám to proto, že přednáším asi šesti stům studentům a pak je nemohu fyzicky vyzkoušet, takže čtu jejich eseje, a tam se objevují práce, kdy si nedovedu představit, jak vůbec mohli ti lidé získat při přijímacích zkouškách potřebné body.. Chtě nechtě mám o tom systému své pochybnosti a pak si netroufám mluvit o takových vznešených pojmech, jako je svoboda a pravda. Také si myslím, že nemají-li být tato slova abstrakcí, pak předpokládají právě ten osobní kontakt učitele a žáka. Jak může vzniknout nějaký vážný spor, nějaká učená hádka, když stojí na jedné straně profesor a na druhé straně přeplněná aula? I tyto technické okolnosti mne vedou k tomu, abych o těchto hodnotách mluvil dnes spíše přitlumeně.

Mimochodem: jak chcete zvládat dělat předsedu Senátu a přitom přednášet? Neměl byste to nechat raději jiným?

Tak to je ten nejmenší problém, protože přednáším dvě hodiny týdně.

Ale jak je můžete vyzkoušet?

To by vyzkoušet nemohl nikdo; nabídnu jim tři, čtyři, pět témat a oni mají dvě hodiny na to, aby se rozepsali a já pak musím v sobotu a v neděli jejich práce číst. Zatím to na úkor Senátu nebylo. Vždyť také všichni víme, jak jsme nespokojeni se stavem spravedlnosti a práva a já jsem právník a tady mám možnost ty lidi oslovit a pokud ji budu mít, tak ji budu využívat.

Nemají politici ovšem působit spíše svým vlastním příkladem?

To určitě, to je to hlavní, a lidé se také nenechají přesvědčit slovy, články, projevy, když tomu neodpovídá počinání toho člověka a oni ho dnes vidí až z nepříjemné blízkosti díky televizi, která také ovšem může klamat a ty obrazy posunovat. Ale samozřejmě příklad je nejdůležitější, vždycky byl, je a vždycky bude.

A neměli by se také politici zasadit o to, aby peněz ve školství bylo víc? Vim, že jako předseda Senátu to můžete těžko ovlivnit, protože není ve vaší kompetenci ovlivňovat rozpočet. Ale kdyby to bylo ve vaší kompetenci, kam byste dal peněz nejvíce?

Jsem rád, že jsem to nemusel říci sám – Senát je zkonstruován tak, že rozpočet neovlivňuje. Teď pořádně veřejně slyšení o vysokých školách a tím chceme podle našich možností přispět k tomu, aby se více hovořilo i o tom, že pro vysoké školy je málo peněz. Kdyby dejme tomu mé stranické uskupení vyhrálo volby a já jsem to mohl rozhodnout, tak já bych určitě peníze dal především do školství. To je ostatně čerstvá zkušenost z Irska, o kterém jsem se zmiňoval zatím jen v souvislosti s odběrem krve v Dublinu. Irové se dohodli – a dohodly se na tom všechny politické strany, to nemůže udělat jen ta, která vyhraje volby a příští rok je třeba prohraje, že věnují na školství mimořádně velké prostředky a po dvaceti letech se to projevilo. Říkáte, co já bych – to bychom se museli dohodnout, že je to prioritní na dvacet let, ale k takovému širokému a do budoucna zaměřenému konsensu tato naše politická reprezentace zatím nespěje.

Díky vědeckému rozvoji dochází k velkým změnám, mluví se o klonování, o eutanázii, o genetickém inženýrství. Nebudí ve vás tyto otázky obavy, že by to mohly zneužít nějaké politické síly?

Možnosti zneužití vědy byly vždycky, akorát teď jich je daleko víc, v tom je ten rozdíl. A ještě v jednom. Tehdy přece jenom daleko víc fungovaly takové samozřejmé zábrany, které v lidech byly.

Stačilo vědět, že „to se přece nedělá“.

Otázka může znít, jak a proč se to se přece nedělá, teď povedeme nekonečné sofistické diskuse, na obou stranách budou hory argumentů jednou pro, jednou proti, až laik to vzdá, protože si řekne, že nemá na to, aby to posoudil, a to je vážné. Je vážné, že přestaly fungovat přirozené instinkty nebo alespoň přibývá lidí, kteří žádný hlas v sobě neslyší.

Jakou vidíte cestu ke změně? Jak vzbudit větší účast a větší zájem lidí?

V této materialistické společnosti, kdy by se člověk málem styděl říct slovo duchovní hodnoty, duše, bohužel působí jenom ještě jedna metoda jakžtakž spolehlivě, a to je metoda zkoušky a omylu. Stane se něco, co nikdo nechtěl, něco nám spadne na hlavu, a lidé se na nějaký čas leknou a třeba i vytvoří zábrany, pravidla. Obávám se, že pokud se to nestane, tak se pravidla vytvořit nepodaří, nebo pravidla tu budou, a nebude dost síly k tomu, aby jejich dodržování bylo vynuceno. V této otázce optimista tedy nejsem, což vůbec neznamena, že to celé vzdávám. Musíme přesvědčovat, snažit se ovlivnit, alespoň s vědomím, že nemáme žádné záruky, že se nám to podaří. A pak musíme doufat, že nějaká ta pohroma nebude příliš velká – nebo se nebude týkat příliš mnoha lidí.

Třeba když více lidí postihne nějaká pohroma a budou ležet v nemocnici a přemýšlet...

Také mne napadá, že to nebudou nejspíše zdravím kypící lidé, kteří si uvědomí nutnost určitých mezí a určitých tabu, budou to spíše lidé nějakým způsobem oslabení, postižení. Z toho ovšem neplyne, že by lidé měli být více nemocní, ale je to tak: když

člověk si odmítá připustit svou křehkost a smrtelnost, tak docela dobře může zhlounout. A když je to nositel Nobelovy ceny, pak ať nás od něj Pánbůh ochraňuje.

Přesto vám, pane předsedo, přeju raději hodně zdraví.

Marie Fleissigová

LETNÍ MEDITACE O LÁSCE A NADĚJI

Byla srpnová neděle, pomalu se smrákalo a se zpěvem staré melodie přicházela mezi publikum na nádvoří zámku Staré Hradky u Jičína dvojice potulných pěvců – herečka Jitka Molavcová a její kolega Alfred Strejček. Pro tento večer si připravili pásmo z modliteb a meditací různých dob a civilizací, jež spojovalo téma tolerance, lásky k bližnímu a porozumění. Při poslechu jejich recitace, zpěvu a hry na staré nástroje se mohlo zdát, že není nic důležitějšího než starosti s počasím a dovolenou. Od té doby však New York přišel o svou dominantu a civilizace o notnou dávku bezstarostnosti a mravní apely křesťanských, muslimských i židovských myslitelů se náhle znovu staly vysoce aktuální.

Alfred Strejček pro VNR: Taková slova jsou posilou i pro nás

Proč jste si toto téma vybrali v době, kdy se mohlo zdát, že je všechno v pořádku, že se nic zvláštního neděje?

Víte, já si nemyslím, že bylo všechno v pořádku, ale to si dnes už nemyslí samozřejmě nikdo. Je to věčné téma a jeho vrytí do srdcí a duší lidí pokládám za velice potřebné. Ve chvíli, kdy v Irsku jedna náboženská strana házela na děti druhé náboženské víry téhož křesťanství bomby při cestě do školy, a to v Evropě, v jedné z nejcivilizovanějších a údajně ekonomicky nejvíce prosperujících zemí, tak je něco zásadního v nepořádku. Bohužel události posledních dnů to jenom potvrzují. A jestliže volíme tyto texty, tak je to sice jakoby zrnko písečku v poušti, ale potřebný je každý takový píseček, který připomíná základní pojmy všech náboženství – lásku k bližnímu a toleranci, lásku v srdci; všechna náboženství měla přece původně odporovat zlému, nenávisli a závisti.

Vidíte – tak dávno se lidstvo vyzývá k lásce – vždyť ty vaše texty byly hodně staré.

Ano, čerpáme i z Bible, a nejmladšímu textu je asi 150 let. Bohužel co je to platné, víme, co od vzniku těch textů proběhlo a probíhá bohužel dál a lidstvo se nechce poučit. Přesto je nutno přinášet tyto texty znovu a znovu žádat, znovu se pokoušet bubnovat na duše a srdce lidí.

Sám hovoříte o nepoučitelnosti. Nechodí ale na vaše pořady lidé –

– kteří už poučení jsou?

Ano, a to už potom nemá takový dopad. Má vůbec smysl na lidi takto apelovat?

Uvedu kuriózní příklad. S kytaristou Štěpánem Rakem už dvanáct let děláme pořad věnovaný Komenskému. Už dvakrát jsme měli příležitost vystoupit v parlamentu, před našimi současnými vládci, a přednášet názory Komenského, jak většina lidí vládne proto, aby si zajistila pouze své osobní prebendy a že nemyslí na druhé. Všichni samozřejmě aplaudují, ale člověk se pak dozvídá z různých

vládních afér, že ti, co třeba nejvíce aplaudují, mají sami máslo na hlavě a že často vládnutí zneužívají. A tak jsme opět u toho samého, u kolotoče nepoučitelnosti.

A proč to tedy děláte? Chcete pouze utvrdit ve víře ty, kteří věří?

Jednak mám pocit, že slyšet tato slova je pro všechny posilou. Je to posilou i pro nás, v tu chvíli, když to říkáme, protože člověk alespoň na chvíli uvěří, že říká pravdu, která pravdou skutečně je, i když realie potom tu pravdu rozmělnuje. Ale je nutné to znovu říkat, tak jako je nutno znovu a znovu opakovat, že se nesmí vcházet do ulice bez rozhlédnutí. Žijeme přece ve společnosti a společnost je řád, a jakmile ten řád je porušen, jak říká sám Komenský, pak výsledek je, že je porušen celý svět a soužití všech lidí navzájem.

A proč jste s tím jeli právě na Staré Hrady? Je to malá obec, poměrně neznámá, v Libáni u Jičína...

Ten impuls je velice prozaický. Na Starých Hradech jsou mí kamarádi, manželé Bílkovi, kteří spravují zámek i depozitář Památníku národního písemnictví, který je tam umístěn. Mám je moc rád a mám rád i Staré Hrady, které byly také vyvzdorovány, protože na ně byl už v letech dávných, sedmdesátých, byl udělen demoliční výměr a lidé ze své vůle a ze vztahu k věci tu demolici nedopustili a udělali z toho objekt, který je pýchou nejenom Starých Hradů a obce Libáně, ale vlastně celých Čech.

Jezdíte také ještě jinam než po vlastech českých?

Byli jsme ve čtyřech světadílech, za měsíc odjíždíme do Mexica a Quatemaly, bude to naše druhá návštěva střední Ameriky. V Chile, v Uruguayi a Brazílii jsme uváděli Komenského.

Španělsky?

Španělsky. Já jsem to nastudoval v pěti jazycích, ale to bylo na přání Komenského. Našel jsme jeho odkaz, kde vyslovuje přání, aby s jeho knihou Obecná porada o nápravě věcí lidských byly seznámeny národy světa a jejich vlády; myslel, že jakmile se s nimi

seznámí, bude svět proměněn k lepšímu. Toto přání Komenskému nikdo nesplnil, a tak mne před dvanácti lety napadlo, jak to jeho poslední přání splnit. Byl bych naivní, kdybych si myslel, že našimi vystoupeními obrátíme svět k lepšímu, ale přesto věřím, že síla Komenského je velká. Mohu to názorně doložit: studenti na univerzitě v Jacksonu, hlavním městě státu Mississippi v USA, stáli po představení frontu ne na naše podpisy, ale aby si mohli opisovat myšlenky Komenského.

Chodíte také mezi naše studenty?

Hrajeme bezpočet školních představení – říká se tomu výchovné koncerty, ale to je termín, který nemám příliš rád, protože my nechceme vychovávat, chceme předkládat a nabízet. Chceme to dělat zajímavým způsobem a tak, aby studenti poznali významné osobnosti i z jiného pohledu, než je to v běžných osnovách nabízeno.

Je dobře, že to školy stihnou dělat. Protože jinak je náš svět zavalen komercí, a tak třeba do televize se se svými pořady těžko dostanete.

Dnes opravdu těžko. Ale to není podstatné. Hlavní je, že naše zkušenosti s publikem jsou velice příjemné, a to, co teď vyslovujete, cítí spousta lidí, třeba někdy i podvědomě a na naše koncerty, které ve valné míře nabízíme v kostelích, modlitebnách nebo historických prostorách, chodí hodně lidí, i mladých, a z toho máme radost.

Vaše koncerty mají nejspíš význam nejenom pro literární, ale i etickou výchovu, když uvážíme, že z povědomí naší společnosti jako by mizely morální normy, obsažené třeba v Desateru.

Ale i když jsme u toho posledního, co se tady odehrálo, tak by to byl falešný výklad myslet si, že korán vyzývá k násilí a že za tím stojí toto náboženství. Myslím, že nestojí, stejně jako naše křesťanství nestojí za bombami v Irsku. To jsou skutečně extremistické záležitosti šilenců, kteří jsou asi bohužel příslušníky všech náboženství v jisté míře, a já jsem rád, že se můžeme dotýkat právě v pořadu s Jitkou Molavcovou i těch arabských myslitelů, židovského náboženství, křesťanského a pochopitelně i budhismu.

Jenomže co dělat proti extremistům, jak se dá terorismus zlikvidovat? Omezit jeho podhoubí, nebo jít na to silou?

To je těžká otázka, na ni neznám odpověď. Mezi námi je nakumulováno moc a moc nenávisti, závisti, vlastně všeho, proti čemu brojí i všechna náboženství. A tato nakumulovaná záporná energie bohužel musí vydat svůj počet a to teď také vydala. V celém vývoji lidstva je boj dobra se zlem, i když je nutno objektivně přiznat, že každý z těch bojujících má to své za dobro a to druhé za zlo. To by musel rozsoudit asi Nejvyšší.. Četl jsem zajímavý článek, že terorismu se dopustily doposud všechny systémy a všechny státy, i ty, ke kterým se teď vzhlíží pro jejich demokratičnost. Je to smutné dědictví.

Americký publicista Gore Vidal, kritik politiky USA, napsal, že všechny systémy jsou zkažené, některé jsou zkaženější.

To jsou působivé bonmoty, ale bohužel to neodstraňuje to podstatné, tu hrozbu a nejistotu, co vlastně bude se světem dál.

M. Fleissigová

Jitka Molavcová touží po blankytu a říká: Když svět není v rovnováze, nefunguje

Když jsme se setkali poprvé ve Starých Hradech, ochotně jste přitakala na žádost o rozhovor pro časopis 3. lékařské fakulty. Říkala jste, že ráda lékaře a vůbec všechno, co souvisí s medicínou a zdravotnictvím. Proč máte tak ráda lékaře? Máte s nimi tak dobré zkušenosti?

A víte, že ano? Opravdu mám s lékaři dobré zkušenosti. Lékařů si vážím a mám před nimi posvátnou úctou – vždycky mi pomohli a pomohli i mým blízkým. Vzpomínám si konkrétně na svou maminku, která byla dvakrát operovaná – žlučník, kameny, žlučovody, doslova kamenolom; poprvé měla dvacet kamenů, podruhé pětadvacet – a já jsem za ní pravidelně chodila do nemocnice. Všechno nakonec dobře dopadlo, děkovala jsem panu primáři a z radosti jsem se smála, ale on se na mne podíval a povídal: „Moc se nesmějte, vás to čeká také.“ Takže i lékaři mají smysl pro humor (*smích*). Skutečně jsem se setkala s lékaři, kteří mají smysl pro humor, a to je mi na nich také sympatické. Sama jsem byla operovaná na slepé střevo, a po čase jsem potkala pana doktora, který mě operoval, děkovala jsme mu a on se ptal: „Jak se vám daří, je vám opravdu dobře?“ Já jsem říkala „ano, je mi výborně, výborně!“ A on se na mne zadíval a povídá: „Hm, to se divím.“

To by skoro mohl s vámi vystupovat, ne?

Ano, já bych ho moc ráda pozvala. Jak říkám, mám doktory ráda a ráda si s nimi i povídám, ráda je zvu do divadla, nezapomínám na ně a jsem jim vděčná.

Víte, že možná oni jsou vám také vděční? Vždyť vaše představení jsou také nějakým způsobem léčivá, alespoň pro mne je to lék na duši. Neberete je také jako lék – nebo jako nějaké poslání? Nebo to jenom záliba?

V poslední době jsem si uvědomila, že my tady v divadle skutečně pomáháme lidem, kteří se přijdou podívat na naše představení. Když se představení rozbíhá, dívám se do tváří lidí, kteří přišli, pozoruji, jak jsou unavení, je vidět, že mají starosti, jako ostatně všichni máme starosti, a najednou po prvních pěti deseti minutách vidím změnu v jejich obličejích a při finále vidím rozzářené oči a rozjasněné obličejy a uvědomuji si, že ta moje práce je posláním – jsem šťastná, když mohu někomu spravit náladu, udělat mu radost.

To jste zatím mluvila zřejmě o svých veselejších představeních, známějších třeba ze Semaforu, ale vystupujete také v pořadech vážných, meditativních, kde jsou i modlitby a zpěvy. Čeho jimi chcete dosáhnout?

I při těchto typech představení vidím, že to lidé vnímají a že se potřebují i zamyslet. Myslím, že je to osvobozuje od všedního života. Když hrajeme Oráče a smrt, to je středověká hra z roku 1401, kde je řečeno snad všechno o smyslu lidského života, potom lidé za námi přijdou, děkují nám, mají slzy v očích a myslím, že nastává takové vzájem-

né souznění. Ona ta naše doba je totiž všelijaká, všechno je rychlé a rychlost vede k povrchnosti, a ať už při veselých představeních nebo těch mediatativních dochází k zastavení; je to takový ostrůvek, kde nastává souznění, zamyšlení se, uvolnění. To je moc potřeba.

Proč myslíte, že lidé nemají čas se zastavit? Že opravdu tu možnost, nebo se jim přemýšlet ani nechce?

(Povzdech) Mnohdy se jim ani nechce přemýšlet, myslím.

Že je to pohodlnější nepřemýšlet?

Přesně. Je to pohodlnější, vlastní lidé jako by neměli zájem o přemýšlení, uvažování; je daleko méně lidí, kteří potřebují ke svému životu nebo pro duševní hygienu takové zamyšlení, nebo i vzdělávání se. Vidím to i kolem sebe – všechno rychle, rychle vydělat peníze, všechno je povrchní.

Myslíte, že to je nutný rys konzumní společnosti, nebo kapitalistické společnosti, tržního hospodářství?

Je to rys naší společnosti i celého světa, ve kterém žijeme, svět není v rovnováze, my nejsme v rovnováze, každý svou rovnováhu hledá v něčem jiném, někdo ji nachází, někdo ne, a když svět není v rovnováze, tak nefunguje. Když člověk není v rovnováze, nefunguje. Nastává rozpad.

To chcete před tím rozpadem varovat nebo chcete lidi povznést, když připravujete ta meditativní pásma s Alfrédem Strejčkem? Proč je děláte, co vás k tomu žene?

Hledání, hledání. Myslím, že je určitě procento lidí, kteří také hledají, a když se s nimi potkám, tak nastává pro mne i pro ně štěstí. O tom jsem přesvědčena. A s lidmi, kteří jsou naladěni na stejnou strunu, je mi dobře. To je k nezaplacení. A to zase souvisí s hledáním rovnováhy, s hledáním sama sebe.

Když jsem o tom mluvila s panem Strejčkem, shodli jsme se, že často vlastně promlouváte k lidem, kteří mají stejné přesvědčení jako vy. Myslíte, že to má smysl?

Rozhodně má.

Víte, jak přimět lidi, aby přemýšleli o něčem jiném než jak vydělat peníze?

To už asi začíná v rodině, výchovou dětí. To je moc velký problém.

Netrápím vás moc?

Je to nádherné zamyšlení. Ráda bych vyjádřila, co cítím. Cesta, kterou jsem se vydala, to není cesta populární, je to skutečně pro užší okruh lidí, pro lidi vnímavé, pro lidi citlivé, čím víc těch lidí na té cestě potkáme, tím lépe, my se snažíme skutečně o rozšíření, opravdu se upřímně snažíme o to, aby co nejvíce lidí na ta naše představení přišlo, aby se zajímali o citlivější, duchovní cesty.

To vám mohu jenom popřát štěstí.

Děkuji – ale myslím, že to smysl má jít těmito cestami, promlouvat k lidem a vlastně pohládit je. Ono dnes skutečně na nic není čas, žijeme v krizovém světě.

Není to symptom, příznak nějaké nové civilizace, že tak se bude společnost vyvíjet? A že se budeme jenom bát, jestli někde nepadne nějaká bomba nebo mrakodrap?

Teď to tak vypadá. Žijeme skutečně v temně šedém světě, a já toužím po světě blankytně modrém a mnoho lidí touží po lepším světě, já to vím, já to vím. Žijeme v temně šedém světě, ale já jsem optimista, a mně vždycky tatínek říkal, že v životě je taková křivka, takové vlny, jak se zpívá „jednou jsi dole, jednou nahoře“. Teď momentálně jsme asi dole. Ale logicky ta cesta a ten vývoj musí jít přece mírně nahoru a nahoru až do té blankytné modře a tam chvilíčku budeme a budeme šťastni a najdeme tu rovnováhu. Najdeme ji v sobě, ale pak to zase bohužel půjde dolů (*smích*).

To nezní moc optimisticky, že? Ale já jsem opravdu ráda, když vidím, že se lidem v hledišti na závěr představení rozzáří oči a obličej se jim zakulatí, a když vidím jak jsou šťastni.

Není to vlastně štěstí, když můžete lidem přinášet radost a chvíle zastavení? A že děláte, co byste chtěla?

To je veliké štěstí, já jsem vlastně šťastný člověk, protože se mi splnil můj životní sen.

Možná, že kdyby víc lidí mělo možnost, aby se jim jejich sen splnil, takže by k vám potom nepřicházeli tak smutní.

Kéž by! Moc bych si to přála.

M. Fleissigová

TEXT

ZÁPISKY EMIGRANTA

Zdenek Roman: Ze zápisů emigranta

Rok 1963

Počkal jsem, až za Varlíkem bouchne katr, s tou známou kovovou ozvěnou akusticky dokonalých chodeb v Ruzyněské věznici.

Stoupl jsem si na vyklápací sedátko a těšil se na svůj zelený rozmazaný flek za oknem.

Prolamované, neprůhledné sklo za mříží, protkané ještě vnitřním drátovým sítím se sloučilo v optickou křížovku s dokonale zašifrovaným obsahem. Spolehlivě jsem rozpoznal jen den a noc. Noc byla jednoznačně černá díra za světlou mříží. Ve dne jsem ale v rozmazané ploše mohl obdivovat svou zelenou skvrnu.

Po strašně nudných pěti týdnech samovazby mi zelená vidina tam dole za věžeňskou zdí nabízela rozptýlení. Už tři dny, co mne Varlík přestěhoval do cely ve třetím patře, pozoruji svou zelenou záhadu. To jediné nové, po měsíci života v koupelně, bez vany, ale se záchodem, lůžkem na podlaze a s kukátkem ve dveřích.

Ta rozmazaná, zelená skvrna za oknem musí být zahradní besídka, obrostlá divokým vínem. Za věznici je spousta malých zahrad. Musí to být zahradní besídka. A tak už třetí noc usínám v cele, abych se vzápětí probudil ve své zelené, divokým vínem obrostlé zahradní besídce za věžeňskou zdí.

Třísknutí katru – řízný krok Varlíka v doprovodu tichého šoupání filcových pantoflí. Můj nový společník. Besídka je zapomenutá, přišel člověk. Vypadá na čtrnáct, ale pořád je lepší malý člověk než velká samota.

„Máš cígo?“ pípne dítě nesměle.

„Mám. Vem si.“

„Děkan, vole.“ Zarazí se a přidá omluvu.

„Promiň, vole“.

Je mi dobře. Cítím se jako na Václaváku mezi polomuži, kteří, vole, vole, třísknou kramflem vo trafouš a snějí o rouchu, který jim, vole, upíchá sám Kníže.

Čumíme na sebe a kouříme. Já plivu do záchodu, Pepíček na podlahu a mlčíme. Je тихо. To тихо je ale pro mne po týdnech samoty tak vzrušující, že v naději na jakýkoliv lidský zvuk, i neartikulovaný, jsem úplně zapomněl na svou zelenou zahradní besídku obrostlou divokým vínem, tam dole, za věžeňskou zdí.

Konečně.

„Kolik stojí, prase? Vole. Promiň.“

To byl okamžik, na který jsem toužebně čekal. Pět týdnů žádná otázka. Pět týdnů se mě nikdo, kromě mne samotného, na nic nezeptal. Vyšetřovatel je na dovolené, já sám v cele a teď najednou zčistajasna jako dar boží – otázka Co stojí prase?

„Myslíš jateční?“

„To je fuk, vole. Promiň.“ Och, byl to nádherný okamžik. Já mluvil, já vypravoval, já hovořil, popisoval, až jsem si konečně všiml, že Pepíček usnul. Strčil jsem do něj. Pepíček mžourá po cele, já mu visím na rtech a čekám svou další velkou příležitost. Teď.

„Kolik bere prezident?“

„Novotný?“

„Ne, prezident.“

Nemám ponětí, jaký plat má prezident, ale je to pro mne příležitost porovnat svoje představy a dohady se skutečností, kterou jsem poznal na reportážích a při počítání vlastních dobírek a záloh v televizní pokladně.

Prezidentův plat mi vydržel až do večera. Když za dveřmi zarachotily ešusy s jídlem, řekl Pepíček strážnému, že je lidické dítě, a ten mu dal vajíčko natvrdo, určené pro nemocné v patře nad námi. Pepíček si nacpal vejce najednou do pusy, lehl si, za chvíli usnul.

Já usnout nemohl. Po pěti nedělích samoty a dvou dnech okouzlení rozmazanou zelenou skvrnou – besídkou obrostlým divokým vínem za věžeňskou zdí – konečně člověk. Blbec, ale živej.

Nemohl jsem se dočkat rána a první otázky Pepíčka, lidického dítěte. Pepíček ale mlčel. Dopoledne, odpoledne, večer. Nic, jen ticho. Pochopil jsem, že musím začít sám.

„Za co sedíš, Pepo?“

„Jsem politickej.“

„Za politiku? Dítě jako ty?“

„Žádný dítě, vole. Rotný Josef Sekva. Bude mi devatenáct.“

„A co jsi provedl?“

„Napsal jsem v Rudém koutku na zeď Smrt komunismu.“

„Jako poddůstojník československé socialistické armády jsi napsal na stěnu Smrt komunismu? To bude teda mastný, Pepo.“

Zdenek Roman, 1934

1957–1963: redaktor Televizních novin

1964 – 1966 Rakousko, kriminál Ruzyně, Pankrác, Rtyň v Podkrkonoší, důl

1967 – betonář IPS. Státní divadelní studio Praha

1968 – redaktor Televizních novin

1969 emigrace Německo

1970 kameraman ARD

1996 Mainz – SWR televize

1997 důchodce – Německo

„Nebude. Dostanu slevu, jsem lidický dítě.“

„To máš tedy štěstí, protože jako lidický – moment, Pepo. Tobě je devatenáct, teď máme rok 1963, čili jsi se narodil v roce čtyřicet čtyři a Lidice byly vypáleny v roce čtyřicet dva. Pepo, ty dostaneš paletu, ty nejsi lidický dítě.“

„Tak nejsem lidický dítě,“ řekl a usnul.

Zamrazilo mě v zádech. Zatoužil jsem po své rozmazané zelené skvrně za oknem, po své zelené besídce obrostlé divokým vínem tam dole za věžeňskou zdí.

Stoupl jsem si na sedačku právě v okamžiku, kdy se můj zelený sen, můj zelený únik, obrostlý divokým vínem, trhavě oddrkotal. Byl to vojenský nákladřák a smrděl naftou.

Rok 1968

Nahá, vlasy rozpuštěné, oči rozněžnělé, seděla na mém psacím stole a telefonovala.

„Ne, ne, Pepčo, už to nestihnu, pokus se ty jogurty koupit sám. Pa, pa, velkou pusu.“

Zavěsila a cítila se nejméně o devatenáct let mladší, asi jako pětadvacetiletá.

Já už nikomu netelefonoval. Já už jen čekal, která zavolá mně. A bylo jich dost. Šest let prostopášného života jsem měl za sebou a ten pocit samoty a opuštěnosti, který mne tížil po rozvodu, vyprchal rychleji než cizí parfémy na mém polštáři. Nestěžoval jsem si. Ač žádný krasavec, nouzí o dámskou společnost jsem netrpěl. Naopak. Někdy jsem až ustrnul nad svou rozkošnou zpustlostí.

Takhle to nemůže jít dál – říkával jsem si neustále častěji. Věděl jsem, že moje sexuální poletování, povznesené lahví portugalů, musí jednou přestat. Co bude, až nebudu mít co nabízet nebo až mě to přestane bavit?

Zatím se ale mohu opájet tou krásnou demoralizací v zemi, kde každý má právo na práci a na kocovinu. V zemi, kde k největšímu potěšení patří půllitr piva nebo láhev vína s kolegyní, která může zůstat přes noc, protože je na služební cestě a děti u babičky.

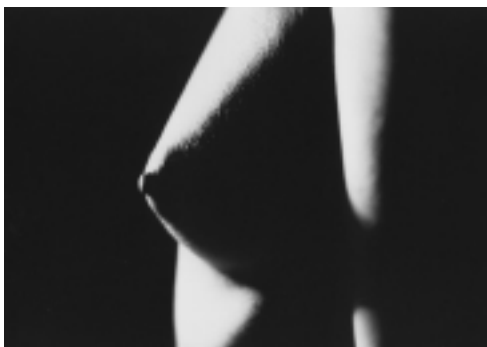
Ano, je to morální bahno, ale teploučké jako zimní ponožky z angorské vlny. Opilost je známkou soudružské upřímnosti, která nemá co skrývat, a skok do žita s nevlastní manželkou je solí v té nekonečnosti vystydle, socialistické polívky.

V neděli telefon nezvonil. V neděli musely nevěrnice podlévat sekanou v troubě a těšit se na rodinnou procházku ve Stromovce.

Je to už nejméně dvacátá neděle od té hrozně středy 21. srpna, kdy mne probudil hukot letadel nad Prahou. Od té doby je pro mne neděle dnem soudu. Dnem věčného rozjímání nad tím, co bylo, a nesmělým, někdy i zbabělým plánováním věcí příštích, co bude. Jak se mám rozhodnout? Kolikrát už jsem se rozloučil v těch vlhkých zdech se svým, tak sladce hříšným životem. Kolikrát už jsem naložil fiátka vším svým majetkem ve dvou taškách. Do zadní kapsy kalhot jsem zastrčil v toaletním papíru rafinovaně ukrytých osmdesát západoněmeckých marek a na stůl odložil občanskou legitimaci s vojenskou knížkou.

Večer jsem emigroval, v noci nespal a ráno volal do redakce, že přijdu později. Jen ještě jednu reportáž, jen tuhle jedinou a pak odjedu.

Ale ty reportáže byly dvě, pak tři, čtyři a už tu zase byla nedělní samota. Předě mnou vlhkostí zma-povaná zeď garsonky a na ní běžel biograf o mém budoucím životě, podle scénáře, který jsem neustále přepisoval. Wahl is Qwal, říkají Němci. Rozhodnutí je utrpení. Odjet, neodjet? Opustit, neopustit? Utéct, neutéct?

Přemysl Chalupa: Mamulla

Noc co noc jsem se díval skrze tu mokrou zeď do budoucnosti, která mne děsila i těšila, lákala i odpuzovala.

Nepomohl ani seznam. Vlevo – sloupec proti, vpravo – sloupec pro. Vždycky to vyšlo nastejno. Vlevo – domov, Praha, přátelé, holky, práce, jistota... jistota? Vpravo – budoucnost, zodpovědnost, konec lhaní, podvádění, pravda ... moje pravda?

Usnul jsem a moje kalkulace mi spadla pod nohy. Ráno zazvonil telefon – bylo už pondělí.

„Divochu, odpoledne mám školení, ale řekla jsem, že musím s klukem k doktorovi. Přijdu kolem třetí.“

Přinesl jsem obě tašky z auta a občanskou legitimaci s vojenskou knížkou jsem strčil do šuplíku. Nikam nepoježu. Zůstanu!

Rok 1968

Když mu bylo dvaadvacet, vzal si osmnáctiletou, když mu bylo dvaatřicet, vzal si osmnáctiletou a když mu bylo dvačtyřicet, vzal si zase osmnáctiletou. Naposledy. Víckrát se už neženil. Byl realista a komunista.

Ti seriózní mu říkali – soudruhu Sladký, vtipáلكové Sladkej soudruhu. Jen málo starých bojovníků za lepší zítřky ho oslovovalo soudruhu Viktoro.

Sladký byl šéfredaktorem televizních aktualit, nosil knír a kouřil fajfku. Kdyby trochu zhubnul, byl by Stalinovi ještě podobnější. Sladký, alias sladký Viktor, i rád vtipkoval. Vždycky, když jsme v projekci připravovali vysílání a promítač zase, omylem, založil film hlavou dolů, vždycky se Viktor zeptal, jestli sedíme správně a my jsme se vždycky smáli.

Dával i dobře míněné rady do života. Pro mladickou drzost mi jednou zakázal týden pracovat – byl jsem ještě externista. Svůj rozsudek doplnil osobitým poučením: „Chlapče, ty se musíš naučit líbat klacek, který tě mlátí.“

Náš sladkej soudruh – Viktor – formoval nás jak revoluční čas vyžadoval a my jsme se všichni formovat nechali. Doba byla neustále těhotná, buď bojem o zrno nebo o bílé zlato či bojem o něco jiného.

Já občas políbil klacek, který mne praštil nebo i minul...

Léta ubíhala od sjezdu k sjezdu, od manifestace k manifestaci, až nás obsadila ruská i ostatní spřátelená vojska. Sladkej Viktor na pár dní onemocněl. Knír už dávno nenosil, ani fajfku nekouřil. Zdravé ideály strany ale neopustil.

„Nová době chce nové činy,” říkal. „Život jde dál, soudruzi. Přece nepřestaneme vysílat. Právě teď, soudruzi, musíme ze sebe vydat to nejlepší.”

Svolal schůzi a přišli všichni. Logicky. Bylo to pondělí se sladkým soudruhem. Pro mne zůstane onen den až do mé smrti mým sladkým pondělím.

Všichni mluvili, všichni se profilovali, jen Viktor, čert jeden, holoubek můj, hlavičkou pokyvoval a mlčel. Mlčel až do konce. Potom vstal – objal mne kolem ramen a důvěrným polohlasem, pronesl: „Chlapče, jsi mezi pěti, které jsem si vybral. Začneme znovu, jak se na pořádné chlapy sluší. Nová doba chce nové činy. Plat dostaneš pouze za to, že nosíš na srdci televizní průkaz. Všechno, co napíšeš, natočíš nebo okomentuješ bude honorováno. Královsky honorováno. My teď musíme získat všechny. I ty, kteří zaváhali. Chlapče ... naše komandýrovka to dokáže.”

Pane, to byl ale pořádný klacek, až jsem se pod ním prohnul, ale jen tak, aby si toho nikdo nevšiml.

„Tak co, chlapče, vyhrneme si rukávy?”

„Samozřejmě, soudruhu Viktoro, vyhrneme.”

„Správná řeč, chlapče – ale zatím to zůstane mezi námi, paňátno?”

„Paňátno, soudruhu Viktoro.”

Nikdy jsem nebyl tak rychle doma jako tenkrát. Ještě téhož dne – v to sladké pondělí – jsem posílal z Paříže výpověď, samozřejmě z rodinných důvodů.

Sladkej Viktor zůstal. Až po mnoha letech jsem se dozvěděl, že jednou vystoupil náhle z tramvaje, usedl na zídku a umřel. Umřel včas – čert jeden, holoubek můj – bylo to na počátku listopadu 1989.

Rok 1968

Auto jsem měl. Bílého fiátka 600. Spací pytel a nafukovací matraci jsem si koupil. Mít kde spát, kam si sednout a něco sníst, když venku prší. Domeček na kolečkách. Kam ho postavíš, už je jedno. V té plechové krabičce jsi doma všude. Cizina začíná až tam vpředu za stírači.

V autě usneš až k ránu, až jsi k smrti uštváný strachem i fantazírováním z toho, co bude, a výčitkami svědomí z toho, co jsi opustil, co si myslíš, že už nikdy neuvídíš.

Už nikdy nevstoupíš do téže řeky. Všechno má teď jinou hodnotu, všechno je nenahraditelně vzácné. Osahané kameny Karlova mostu stejně jako zvonité drkotání tramvají před tvým činzákem.

Vidíš polosoucité pohledy cizinců za oknem svého domečku a bojíš se jako cizinec z auta vystoupit. Už jsi se rozhodl být cizincem. Nevrátíš se, i když ti v uších zní vážný recitativ pana profesora češtiny – opustíš-li mne, nezahynu, opustíš-li mne, zahyneš. Jako vlny osení po tobě hrají, můj rodný kraj.

Z pšeničných vlnek je ale udupaná tráva a ti, kteří ji udupali, jsou noví páni a těm se líbí tohle vojenské cvičiště. Opustíš-li mne zahyneš, opustíš-li mne, nezahynu... Kdo to řekl? Básník pod penzí? Asi jo. Ne ne, občas musíme ta různá zapšklá mudrosloví párkrát na dlani obrátit, než na ně vsadíme svůj vlastní život.

Celý svět je dnes plný človíčků, kteří opustili, aniž zahynuli. Židi opustili zemi zaslíbenou už před dvěma tisíci lety a přes všechny pohromy a holocausty nezahynuli, ale poslušni zákonů se rozmnožili a dočkali se také znovuzrození svého státu v takovém počtu, že by se dnes do něj ani všichni nevešli.

Už nevidím cizinu jen vpředu před stírači, ale i ve zpětném zrcátku.

„Guten Tag.”

„Máte něco k proclení?”

„Nafukovací matraci, čtyři konzervy – moravské lečo s klobásou, spací pytel.. Jo, a třicet pět let života, ale za ty se taky nic neplatí, že?”

Rok 1968

Seděl-li někdo u lahve, ptávali jsme se: „Paříž?” A on, byl-li upřímný, odpovídal: „Pařím.”

Já teď pařil přímo v Paříži. Sám, v českém stanu, ve francouzském kempinku Bois de Bologne, s lahví ruské vodky, koupené ještě cestou ve Stříbře. Opíjel jsem se za zvuků marocké flétny, na kterou už od rána foukala má indiánská sousedka, přítelkyně amerického studenta, toho času na cestách světem.

Pařil jsme na oslavu svých pětáctiletých narozenin, svých prvních narozenin v cizině, bez příbuzných, bez kamarádů, bez budoucnosti, ale ne bez naděje.

Americký student – říkal jsem mu Kristovo očko, vypadal tak, kdyby Kristus nosil brýle – seděl před stanem a zastříhoval si vousy. Indiánku jsem překřtil na Kozí nožku, měla opravdu nohy hubené jako koza. Moc nechodila, raději jezdila na motokole. Ke sprchám i na záchod.

Bylo mi dobře. Skoro bez peněz, bez programu, opálený sluncem, štíhlý hladem, opilý vodkou, čekal jsem na vízum do Kanady. Proč právě do Kanady? Francouzi říkají – za vším trčí nějaká ženská – *cherchez la Femme* – a tak to bylo i u mne.

Opustit vlast rozhodl můj politický instinkt, ale kterým směrem, to jsem přenechal svým citům. V Praze jsem znal Jany tři.

První Jana zůstala doma, druhá utekla s manželem do Ameriky a třetí žila v Kanadě už několik měsíců.

A tak jsem na cestě do Kanady pařil v Paříži nejen na oslavu svých narozenin, prvních v cizině, ale i na ukončení svého druhého mládeneckého života.

Alkohol rozteskní i povzbudí a já už láhev dopil. Je ti třicet pět a ty sedíš úplně sám, v milionovém hlavním městě světa, v Paříži. Sám, samotný, samotinký.

Vodka se náhle vzepjala a zabušila mi na prsa. Zbábělče. Dopřej si. Užij si. Všechny pařížské bulváry dnes patří tobě. Poslechl jsem a sklesnul na první židli prvního bistra.

„Bon žúr.. garson.. vén růž.. sil vú ple ... mersí..“ Bože, já byl světák! Světový světák, světového stylu. Jenže když jsem světáckým gestem stavěl sklenku na stůl, odhadl jsem špatně vzdálenost a mé červené víno se rozstříklo po chodníku.

„Do Prčic,“ vyletělo ze mne. Všichni hosté vzhledli a jen jeden řekl: „Pane, vy jste Čech.“

„Ano, jsem Čech na útěku z minulosti do budoucnosti.“ Můj krajan byl mnohem starší než já, na cestách už do roku třicet devět a protřelý celým světem.

„Ne, ne .. do Ameriky, ani do Kanady, je to moc daleko. Český Slovan, jako vy, i moravský Slovan jako já, musí zůstat v Evropě. Začneme Francií. Francii vám doporučit nemohu. To jsou strašní nacionalisté. Asi to způsobili ti Arabové, je jich tu moc. A pak žádný Francouz nepochopí, že mohou na zeměkouli existovat lidé, kteří nemluví perfektně francouzsky. Itálie je zcela nevhodná. Málo bohatých, mnoho chudých a lira je k smíchu.

Přemysl Chalupa: Benátky

Španělsko zapomeneme. Andorra je malá. Švýcarsko má měnu výhodnou, tvrdou, ale Švýcaři jsou jako kočičí nosy, tam umíte seriózní nudou. Rakousko je nám mentálně blízké, ale moc šlampich. Zašlá sláva – polní tráva. Vy nejste švec, ani krejčí, a služebnictvo už nepotřebují – nemají na to. Skandinávie je studená a daleko. Holandsko by mohlo být zajímavé, ale vy už jednu přebytečnou řeč umíte.

Slovane, zbývá Německo. Němci jsou bohatí a mají komplexy z války. A když na vás přijde stesk – a Heimweh je horší než Durst – zajedete si na hranice a budete čuchat, jak voní v Čechách seno.”

Tak tedy do Německa. Jsou bohatí, mají komplexy z války a vedle se suší seno. A já chtěl bez rozmyslu, bez ekonomické analýzy do Kanady, blbec, kvůli ženské, i když

z lásky. Styd' se aspoň, parchanete. Styděl jsem se celou cestu až do kempinku, bylo to za rohem.

Správné rozhodnutí je poloviční vítězství a někdy i celé. Život mi to potvrdil. Musel jsem se o svou radost podělit s Kristovým očkem a Kozí nožkou. Seděli ve stanu a kouřili hašiš. Byla to krásná noc. On si stříhal vousy, ona mi řekla, že je z kmene Čejen a já jí řekl, že jsem z kmene Čechů.

Povídali jsme si až do rána. Ona čejensky, já česky a Kristovo očko řeklo občas „Howgh!”

Když jsem se probudil, stála už Kozí nožka před mým stanem, uplakaná, s plně naloženým motokolem. Pohádali se.

„Bon žúr. Kde je Jugoslávie?”

Chtěl jsem jít do auta pro mapu.

„Non ... ukaž mi směr.”

„Musíš jet na jih, ale trochu na východ.”

Kozí nožka se zahleděla do slunce a na kempink: „Direkcion toalet?”

Holka, úplně přesně, ano, směrem k záchodům a později trošku vlevo. Moje indiánka Čejen – Kozí nožka – se vyhoupla do sedla motokola a odjela do Jugoslávie.

To mne fascinovalo. Svobodný člověk se neptá na přesčasy, ani na výšku dobírky. Svobodný člověk se ptá pouze na světové strany.

Zabalil jsem obě tašky, zboursal stan a odjel do Německa.

Rok 1976

Naše ulice je sauber – tedy čistá. V češtině to zní trochu cize, čisté je umyvadlo, hrneček nebo prostěradlo. Slovo čistý neznamená ale v němčině jen umytý krk. Slovo sauber nemá význam jen hygienický, ale i etický. Sauber je také etiketou správnosti, spolehlivosti. Slovo sauber je v Německu i pojem morální. V měřítku lidských hodnot správného Němce je čistota zcela nahoře.

Když jsem se jednou ve Španělsku zeptal souseda na pláži, jak se mu líbilo flamengo v baru, který v noci navštívil, odpověděl: „Sehr sauber. Wirklich sauber!”

Byl to kompliment, který zahrnoval čistý záchod s mýdlem a ručníkem, stejně tak jako výkon tanečniců, chutné jídlo, milou obsluhu a rozumné ceny. Všechno bylo sauber, ale O.K., gebongt, všechno bylo v pořádku, skoro jako v Německu.

A tak i naše ulice je sauber. Deset domků vlevo, deset domků vpravo a na konci Wendehammer – otáčecí kladivo, kde se mohou auta pohodlně otočit, bez couvání. Naše ulice je totiž Sackgasse, čili ulice pytlová, česky slepá.

Když jsme se do ní nastěhovali, bylo to v sobotu dopoledne, žasnul jsem nad tím množstvím metařů. Před každým domem nejméně jeden muž, žena i dítě. Naštěstí jsem se nezeptal, kdo je platí. Byli to majitelé a nájemníci osobně. V sobotu si každý Němec

před svým prahem zamete, i v dešti. V sobotu si také každý umyje auto, vyvrtá díry na regály, poseká trávu nebo nařeže dřevo do krbu.

V neděli se nedělá nic. V neděli se chodí do kostela a pak se odpočívá. Nedělní nicnedělání je však především projevem ohleduplnosti vůči druhým. O tichých nedělích se v tichých ulicích těší tiší Němci na Kaffee a Kuchen a po liduprázdných městech se procházejí jen Turci a sentimentální Pražáci.

V neděli neřvou na ulici ani děti. Řvaly-li by, nikdo na ně nezařve, ale soused si postěžuje sousedu, až se to donese příslušným rodičům a ti pak zjednájí nápravu.

Život v Německu probíhá vůbec tišeji než v kterékoliv jiné zemi. Pomineme-li demonstrace levé i pravé, masopust a fotbal, ticho krajem vládne. Ve dne i v noci. Téměř ve všech domcích si majitelé vybudovali Party Keller – česky mejdan sklep. Je tam všechno. Zvukotěsná okna kvůli sousedům, zvukotěsné dveře kvůli vlastním dětem, lednice, lavice, sklenice. Prostě všechno. Co si majitel soukromého nočního lokálu může přát. Jediné, co ještě chybí, jsou hosté.

Němci se totiž moc nenavštěvují. Spontánně už vůbec ne, oficiálně jen po předběžné domluvě s potrefeným. Kytice pro paní domu a láhev dobrého vína pro pána je samozřejmostí. Nikdo nechlastá, všichni jen upíjejí a říkají prosit. Při jídle se zpátky nedrží nikdo, hostitel ani host, protože oba už od rána prozíravě nic nejedli, aby se mohli pořádně napat, a přesto neztloustli.

Jednou za rok či za dva uspořádá vždycky někdo v naší ulici Fest – slavnost. Po zahradě jsou rozvěšeny lampiony. Stoly i lavice spolu s pivem a jídlem doveze i odveze pivovar či party servis. Oslavnec obejde všechny nejbližší sousedy, aby je buď pozval, nebo aby je varoval a požádal o porozumění, že ten večer bude hlučno. Samozřejmě, že všichni chápou a souhlasí. A ten, kterému je to půlnoční slavení přespříliš, nepřijde si stěžovat osobně, aby neurazil, ale diskrétně zavolá policii, která přijede a v naší ulici zavládne opět ticho.

A tak se všichni zdravíme, všichni si máváme, míváme-li se autem, ale osobně se vlastně neznáme. Zpočátku se občas někdo zeptal, odkud jsem. Byl jsem už v letech, kdy naučit se cizí řeč není dětskou hrou, a tak nebylo těžké poznat, že jsem se v Německu nenarodil. Tyto krátké rozhovory – lze-li tak vůbec jednu otázku a jednu odpověď nazvat, mne ale velice poučily. Když se mne náš domovník například zeptal, odkud jsem a já mu řekl, že z Prahy, odpověděl velkodušně: „Das macht nichts – wir sind doch alle Menschen.“

Myslel to dobře a jistě byl přesvědčen, že mě ohromil svou tolerancí. Od té doby se zdravíme synchronně, tedy současně, přičemž na mne vždy přátelsky mrkne jako spiklenec, který ví, ale nepoví.

To synchronní zdravení je vlastně umění prosadit se, stát se rovnoprávným. Při setkání dvou osob se totiž odehrává v Německu soubor osobností o vítězství nadřazenosti. Oba protijdoucí začínají toto střetnutí už na dálku, úsměvem. Tento úsměv, to jsou kroky, které duelanti dopočítávají před smrtícím výstřelem. Ten, kdo pozdravil jako první, uznal svou podřazenost a soubor prohrál. Vrcholem uznání společenské

rovnoprávnosti je odhadnout ten přesný moment, aby obě strany vystřelily pozdrav současně.

V naší ulici jsem obstál, usmívám se i zdravím synchronně. Výjimku dělám jen u dětí, ty nezdraví vůbec.

Společenský styk mezi sousedy netrvá nikdy déle než několik vteřin. Dlouho jsem si myslel, že určitou roli hraje moje cizinectví, ale dnes vím, že Němci toho spolu moc nenapovídají. České pokecání u plotu nebo na rohu v Německu nezdůvodňuje. Němci žijí většinou bez návštěv. Nikdo se neodvází jen tak, bez varování, zazvonit a na skok se zastavit. Není to slušné, můžeš rušit nebo i překážet. Němci se neradi ukazují v podvlékačkách nebo s mokrým hadrem v ruce.

Celý společenský život našich sousedů vlevo vyvrcholil o Vánocích, kdy si přinesou nehybnou babičku ze starobince jako týdenní nákup, aby ji zase po Silvestru vynesli jako koš s odpady. Na celý rok mají pokoj a já věřím, že to říká i babička, po které budou jednou dědit.

Německá společenská střídmost, když si na ni člověk zvykne, má však i spoustu předností. V naší ulici nikdo neřve, nikdo se nehádá ani nepere, všichni se usmívají. Vládne klid a ticho.

Domovní řád dodržují absolutně všichni. Po desáté hodině večerní neodvází se Němec ani vykoupat, aby hlukem napouštěné vany nerušil. Koště, kterým český občan buší do stropu, aby ubránil právo na osobní klid, v Německu neexistuje.

Všichni Němci ale přijdou s koštětem, když se stane neštěstí. V naší tiché ulici hořelo. Požár vypukl v rodinném domku naproti. Než jsem stačil dojít k telefonu, už ječela siréna. Některý tichý soused byl rychlejší. Když přijeli hasiči, vynesli už tiší sousedi skoro všechnen nábytek na ulici a do rychle uvolněných garáží. Matka s dětmi se nastěhovala k sousedům vlevo, otec k sousedům vpravo.

Nikdo nekřičel, nikdo nerozkazoval, nikdo zmateně nepobíhal. Každý věděl, kam sáhnout, co podat, co donést. Domek zůstal celý, vyhořel jen byt v přízemí. Vše, co zbylo, vešlo se do dvou kontejnerů. Čtrnáct dnů pracovali všichni sousedi v naší ulici na renovaci pokojů. S úsměvy a košíky jídla omítali, tapetovali a malovali. Za dva týdny se vyhořelci mohli nastěhovat!

Postižený zval všechny na večeři, v krátké řeči poděkoval a sousedi zatleskali.

Od té doby je v naší ulici opět ticho. Jen jednou se jeden student zapomněl a přehrával čtrnáct minut po desáté hodině večerní klavírní etudy. V patnácté minutě po desáté hodině večerní zastavilo před domem policejní auto. Ordnung muss sein.

Rok 1989

Dvacet let jsem čekal na tuhle zimní noc, o které jsem si myslel, že bude letním dnem. Dnem návratu domů.

Ve dne jsem žil v Mainzu, abych se několikrát v noci probouzel v Praze. Ten stále stereotypní, emigrantský sen. Jdu po Václaváku, s kloboukem, který jsem nikdy nenosil,

naraženým hluboce do čela a s ohnutým límcem kabátu, aby mne nikdo nepoznal. Poznali mě vždycky. Někdy jsem stačil utéci až na nádraží, kde jsem u pokladny prošel o výjezdní doložku do svého německého pasu. Jindy jsem skončil za českými mřížemi, abych se z té hrůzy probral až ráno ve své německé posteli.

Směji se dodnes vtipu, že papež pozná všechna světová letiště podle chutí polibku. Ale i já věděl, a nikdy neprozradil, který český strom za rozvadovskou celnicí obejmú a pocelují, až já jednou... a to – „až jednou“ – je teď konečně na dosah několika málo kilometrů.

Chtěl jsem vyjet brzo – v pět hodin ráno, ale probudil jsem se už ve tři. Žádná z mých ženských neprotestovala. Nestává se to často. Cítil jsem se jako nemocný, když se v kruhu rodiny probouzí z narkózy. Absolutní tolerance, zcela jedinečná u šestnáctileté dcery a vlastní ženy, zocelené dvacetiletým manželstvím v emigraci. Jistě, nejely do Prahy poprvé. Poprvé však jely se mnou, s emigrantem, který se nenechal ponížene vypsát. Chtěl jsem, ale prezident mi nedal milost, a tak jsem zůstal charakter a směl jsem jen závidět a telefonovat.

Ach, ten první telefon – tehdá – a my poprvé ve dvou světech. „Ženo, vrátíš se do Německa, nebo přijedeš domů?“

Ta pauza nebyla dlouhá, snad jen kratší zamyšlení.

„Přijedu domů!“

Dobře se to poslouchalo. I moje dcera, narozená v Německu, objevila svět.

„Táto, představ si, tady mluví všichni jako my. I v televizi.“ Ano, všichni mluví česky, i v televizi, ale teď mluví jinak než tehdy, před dvaceti lety, a proto mohu konečně jet do Prahy i já.

Je studené, černé ráno, prosinec 1989. Prší i sněží a já nevím, jestli sním či bdím.

Na hranici jsem nevystoupil. Báł jsem se. Viděl jsem, jak proti mně jede můj bílý, už dávno sešrotovaný fiátek.

Jel jsem proti času. Jel jsem proti úsměvům sametových pohraničnicků a proti velkorysému mávnutí prosincového celníka. Jel jsem sám proti sobě, ustrašenému, o dvacet let mladšímu, který tehdy rafinovaně ukryl těch několik marek do toaletního papíru v zadní kapse kalhot.

Jedle, které jsem se dvacet let chystal v září letního slunce zlíbat, byly mokré a zastříkané černobílým sněhovým blátem. Nepolíbil jsem ani jediný strom, zamazal bych se.

Cesta do Prahy byla rozpolcena vzpomínkami, novým nadšením a hesly právě padlých vládců na polozborcených transparentech podél silnice. Vítězství rodné komunistické strany, teď už jenom z latí a vyrudlého, děravého plátna, zdobilo ještě pořád každou tovární bránu a družstevní chlév.

Že to nestrhají, že to nesundají, říkal jsem si a netušil, že strhnout nebo sundat zdaleka ještě neznamená zapomenout či dokonce zavrhnout.

Ideologii nelze odstřelit trhavinou jako žulový pomník na Letné. Ideologie zcela nezmizí jako pára nad hrncem. Ideologie je jako šnaps, jako droga. A ti, kteří jí propadli, stáhnou se z hospod a barů do ústraní, do svých bytů. A teprve tam si staří spolupojovníci pořádně nahnou z láhve, mnoha tučnými lety dobře uležel. Stará ideologie se pije tajně, jen v malých hloučcích a z nenápadných sklenic. Pouze zasvěcenci vědí o těch svých druhých i třetích, kteří si také rádi loknou a zapějí pěkně po bolševicku Kupředu levá, kupředu levá, zpátky ni krok.. Píseň revolucionářů, spiklenců, kteří vědí, že politicky nemají už žádnou moc, ani budoucnost. Ale jinak mají všechno. Peníze, zkušenost, styky a v kartotékách všechny mrtvolky ve všech sklepech.

U Národního divadla jsem konečně vystoupil z auta a začal brečet. Byl jsem v Praze, bez klobouku, bez ohrnutého límce. Až se probudím, budu v české posteli.

Hladil jsem oprýskané omítky a číchal pravý, smrdutý, pražský vzduch. Ve výkladních skříních běhali na televizních obrazovkách videová policajti s obušky. V průjezdech hořely svíčky a vosk slzel na čerstvé květiny a všude kolem mne moji Pražané. Podle kabátu a bot poznali, že jsem konečně doma a usmívali se mému dojetí.

„Tauschen, Geld?“

„Ja, ich tausche.“

A už jsem držel v ruce tři tisíce polských zlotých. Nezlobil jsem se. Zlobil se můj švagr.

„To jsi padl na uzenýho Slováka.“ Nerozuměl jsem.

„Rom, ruličkář.“

Vánoce, první sametové Vánoce byly za dveřmi a o rozdělení Česka a Slovenska ještě nikdo nemluvil, ani nepsal.

Rok 2000

Stokrát opakovaná lež se stane pravdou. Stokrát vyprávěný zločin pohádkou. Vždyť ten strašlivý nesmysl o Karkulce a Perníkové chaloupce není nic jiného než obsáhlou sbírkou trestných činů, od hrubého zneužití rodičovské péče přes zákeřnou vraždu až po kanibalismus.

Nikdo se ale nad tou hloupostí nepozastaví, naopak při dané příležitosti je každý z nás připraven a ochoten celý tento souhrn kriminálních hrůzostrašností vyprávět i vlastním dětem před pusou na dobrou noc s přáním, aby se jim něco hezkého zdálo.

Nikdo nepřemýšlí, jak by se asi zachoval – ne malý Jeníček, ale dospělý Honza! Jako správný Čech by vlastnímu tatínkovi rozbil hubu a jako richtig Němec by podal na vlastního otce trestní oznámení.

Co je pravda, a co nepravda? Říká se, že ne skutečnosti jsou důležité, ale mínění o těchto skutečnostech. Historici to potvrzují dodnes.

Co byl srpen 1968? Okupace, nebo osvobození před hroící kontrarevolucí? Kolik lidí tehdy zvolalo „A přeče se točí,“ aby zanedlouho odvolali. Jsem hluboce přesvědčen, že v oněch málo srpnových dnech skoro všichni aspoň jednu minutu přemýšleli o emi-

graci, ale jen někteří odešli. Ti, kteří zůstali, vzpomínají na starou matku nebo na tuze malé děti a syna, který měl před závěrečnou zkouškou na vysoké škole. To všechno je jen hledání důvodů k vlastnímu ospravedlnění, které nikdo, nikdo nemá právo požadovat. Každý z nás se se svým rozhodnutím už narodil.

Jako je noc a den, dobro a zlo, život a smrt, stejně tak přicházejí na svět jen dva druhy lidí. Svobodní a nesvobodní.

Ti svobodní – revolucionáři, tyrani, klauni, mučedníci, povstalci, usurpátoři, spasitelé, generalissimové, satirici, lupiči, umělci, mafiózi, věštcí, hrdinové, teroristé, vůdci, objevitelé a blázni – mají na mysli jen dvě eventuality – hop anebo trop, já anebo nic. Proto končí svobodní v čítankách a na popravišti. Kdo se narodí jako svobodný, nenechá se svázat majetkem, slávou ani společností. Svobodný pracuje, krade, tvoří a vraždí jen podle svého rozhodnutí.

Nesvobodní mají rádi vrabce v hrsti. Vědí, že nějak bylo a nějak zase bude a hlavně vědí, že je zdravější žít v kleče, než umřít vestoje. Kdo klečí, může i jednou povstat – kdo ale je mrtvý, ten už si neklekne.

Svobodní svět překvapují, mění i ničí. Ti nesvobodní udržují ale lidstvo a celý svět při životě.

Petr Čapek: Bez názvu

PŘÍLOHA

VEŘEJNÉ SLYŠENÍ

Den v Senátu

Problematicke a směřování českých vysokých škol a vědy a výzkumu se věnovali účastníci veřejného slyšení, které se 19. září konalo v Senátu.

Prvním tématem veřejného slyšení bylo: „Vysokoškolské vzdělávání a činnost vysokých škol“. V jeho úvodu poděkoval **rektor UK profesor Ivan Wilhelm** všem, kteří se o veřejné slyšení zasloužili, protože: „Vysoké školy pociťují absenci dialogu na toto téma jako zásadní nedostatek, díky němuž se nedaří rozvíjet činnost vysokých škol tak, jak bychom si představovali. Přitom intenzivní rozhovory tohoto druhu probíhají prakticky v celé Evropě.“ Zdůraznil potom význam vzdělání a upozornil, že se tento pojem často trivializuje pouze na rozšíření vědomostí. „Vzdělanec má být vybaven schopností permanentního přijímání nových idejí a měl by mít vypěstován cit občanské odpovědnosti, smysl sociální spolupatičnosti a vědomí světoobčanství v koncepčním chápání. Nemůže být zahleděn pouze do sebe a svých problémů, ale umí se vcítit a akceptovat „logiku“ partnera. S tím přímo souvisí míra tolerance a pevný, vnitřním přesvědčením podepřený postoj k vlastním hodnotám, z kterého nelze slevit. To se ukázalo jako naprosto nezbytná výbava jednotlivce i v takových situacích, jako je mezinárodní terorismus z posledních dní. Vyšší vzdělání samo o sobě nás jistě těchto barbarských činů nezbaví, ale je to jedna z cest, jak tyto činy minimalizovat.“ Prof. Wilhelm poukázal na nedostatečnou kapacitu a vybavení vysokých škol i na nutnost přebudovat strukturu a obsah studijních programů. Dnešní slyšení proto pokládá za zahájení permanentního dialogu mezi reprezentací státu a akademickou obcí, jehož výsledkem by měly být jasně deklarované cíle, o které vysoké školy usilují a ochota státu vytvářet pro tyto činnosti podmínky. Podaří-li se nám udržet tento dialog, bude to ku prospěchu vzájemnému, jak veřejnosti, tak i vysokých škol. Akademická obec nejen stojí o tento dialog, ale bude i nadále o něj usilovat. Pro tyto účely je dnes připravena kterákoli vysoká škola poskytnout svoje prostředí a personální zázemí.

Místopředseda vlády ČR Pavel Rychetský jako nedávno jmenovaný předseda Rady vlády ČR pro výzkum a vývoj ocenil, že se po roce 1989 navrátila věda a výzkum na vysoké školy, ale vyslovil politování, že nedochází k výraznému oddělení těch škol, které obecně označujeme jako výzkumné. Dále uvedl, že v návrhu rozpočtu na rok 2002 se neztenčily pouze rozpočtové kapitoly ministerstev obrany, vnitra a právě školství. Zmínil se rovněž o připravovaném zákonu o státní podpoře výzkumu a vývoje, od něhož si vláda mj. slibuje lepší fungování výzkumu a vývoje, a efektivnější, racionálnější využívání finančních prostředků

Prof. dr. Martin Potůček, CSc., (FSV UK) konstatoval, že po komunistickém převratu v r. 1948 stačil novému režimu rok na to, aby stlačil v té době nadprůměrné platy učitelů na úroveň pod průměrem; dvanáct let polistopadového vývoje nestačilo žádné z vlád na to, aby tento nepoměr korigovala. V hlavách mnoha odpovědných pracovníků přetrvávají myšlenkové stereotypy upřednostňující odvětví materiální výroby na úkor odvětví rozvíjejících lidský potenciál. Prof. Potůček si je jist, že naší zemi schází soustava strategického řízení ve veřejné správě a požaduje, aby vznikla komise nebo jakýkoli

jiný orgán složený ze zástupců ministerstev školství, financí a sociálních věcí a se zastoupením zájmových resortních skupin, aby tak byl postupně připraven uspokojivý model budoucího financování vysokoškolského vzdělávání.

Podle rektora ČVUT prof. Jiří Witzanyho dlouhodobé podfinancování vysokých škol a univerzit, nedostatečný podíl vysokých škol na HDP, trvalý pokles reálné hodnoty dotace na studenta, nárůst počtu studentů při stagnujícím počtu akademických zaměstnanců a nedostatečná podpora vědy na vysokých školách, způsobily, dosud nebyla především v oblasti personální plně dokončena transformace českých vysokých škol. Ztráta dosud vysokého kreditu českých vysokých škol a univerzit, by následně mohla mít i své důsledky v oblasti mezinárodní prestiže ČR, v oblasti konkurenceschopnosti výrobků i na trhu pracovních sil.

Předsedkyně AV ČR doc. Helena Illnerová se mj. vyslovila pro větší propojování výzkumu na akademie věd a univerzitách a pro stejné právní postavení obou partnerů. AV by však mohla podle své předsedkyně nabídnout univerzitám další vědecké, prostorové a přístrojové kapacity pro přednášky a praktika, případně by mohla zřídit vlastní univerzitu. H. Illnerová uvedla, že v roce 2000 odpřednášeli pracovníci Akademie kolem 1900 semestrálních kurzů či praktik, vedli 900 diplomantů a na ústavech bylo 500 vědeckých pomocných sil. V roce 2000 měl na akademii vysokoškolák do 30 let průměrný měsíční výdělek 11.700 korun a vysokoškolák ve věku 30 – 40 let 13.900 korun.

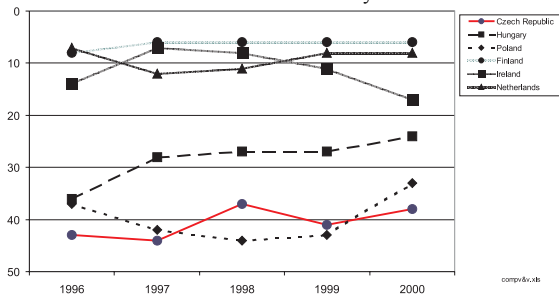
Poslanec Petr Matějů vyjádřil příjemné překvapení, že se nemluví jenom o penězích, protože totiž zdaleka nejde jenom o peníze. Na promítaných diapozitívech potom ukázal, jak se na nás dívají dívají experti, kteří jsou každoročně v této věci tázáni a výsledky tohoto výzkumu expertů jsou publikovány ve velmi prominentní ročence World Competitiveness Yearbook. Z výkladu vyplývá, že zahraniční experti hodnotí konkurenceschopnost našeho výzkumu velmi kriticky; ve srovnání s ostatními zeměmi se u nás základní výzkum nejhůře obrací v to, co nejvíce potřebujeme rozvíjet – inovační proces a technologický vývoj.

První obrázek (**graf 1**) ukazuje konkurenceschopnost ve výzkumu a vývoji. Ty první tři země nahoře, které lze považovat za velmi úspěšné, jsou Irsko, Finsko a Holandsko. Takto tedy vypadá konkurenceschopnost ve výzkumu a vývoji malých zemích, jejichž zdroje rovněž nejsou příliš veliké, tak jako naše. Spodní skupina jsou východoevropské země, které jsem si vybral pro srovnání – ČR, Maďarsko a Polsko. My jsme „červené“. Naši pozici myslím vidíte velmi dobře. Je prokazatelně nejhorší. A vývoj od roku 1996 svědčí o zhoršování naší pozice. Takto tedy vypadá naše konkurenceschopnost ve výzkumu a vývoji.

Druhý graf (**graf 2**) ukazuje, kde je zřejmě jeden z prvních velkých problémů, role základního výzkumu. Podíváte-li se opět na tento obrázek, nemůže vás napadnout nic jiného, než že jsme v kritické situaci. U nás se základní výzkum ve srovnání s těmi ostatními zeměmi nejhůře obrací v to, co nejvíce potřebujeme rozvíjet – inovační proces a technologický vývoj.

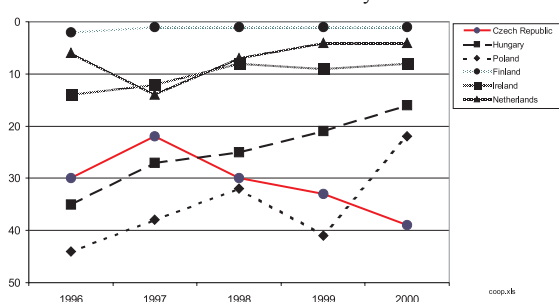
Konkurenceschopnost výzkumu a vývoje

Pořadí mezi 47 srovnávanými zeměmi

Role základního výzkumu v technologickém vývoji

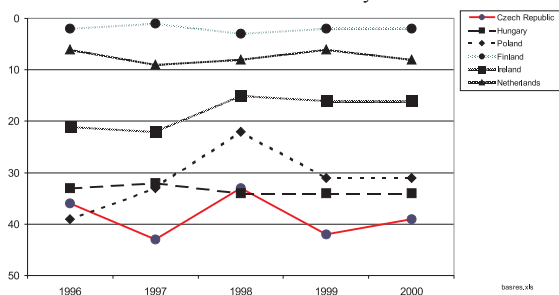
Pořadí mezi 47 srovnávanými zeměmi

Na třetím obrázku (**graf 3**) vidíme velmi smutný vývoj toho, co je základem inovačního procesu na celém světě v posledních 20 letech, tj. spolupráce vysokých škol a průmyslu. Podívejte se, kde jsou ty malé úspěšné země; kde je dnes Polsko a Maďarsko, a porovnejte to s tím, kde jsme my a jaký je u nás trend vývoje. Proč vysoké školy v tuto chvíli, tedy v době, když už je to možné, nenavázaly tak těsné a vzájemně výhodné vztahy s byznysem a průmyslem? Není to náhodou proto, že jsou nejenom podfinancované, ale protože institucionální uspořádání a legislativa tomu dosud velmi výrazně brání?

Technologický transfer mezi univerzitami a firmami

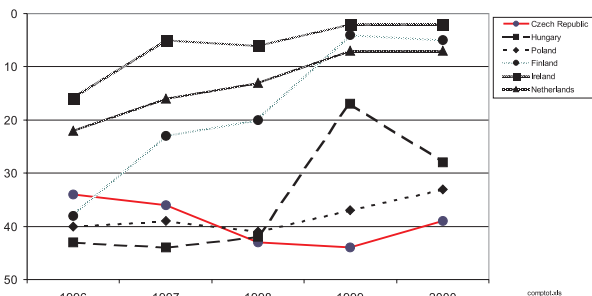
Pořadí mezi 47 srovnávanými zeměmi

A poslední obrázek (**graf 4**) ukazuje, jak se to všechno obrací v konkurenceschopnost naší ekonomiky, která jak vidíte, se vyvíjí přesně stejně jako konkurenceschopnost v těch ukazatelích, o kterých jsem mluvil.

Konkurenceschopnost domácí ekonomiky

Pořadí mezi 47 srovnávanými zeměmi

Vážne rovněž spolupráce vysokých škol v byznysu a v průmyslu, avšak příprava zákona o veřejných výzkumných institucích je opět odložena.“

Rektor Západočeské univerzity prof. Zdeněk Vostracký se zaměřil především na studium doktorských studijních programů. Naznačil přitom, že podmínky pro doktorandy souvisejí i s diskusí o školném a navrhl, aby doktorské studium mohlo být jednoznačně definováno jako výzkumný projekt i s finančním zajištěním, ale i s odpovědností studenta. Současně by se měly vytvořit podmínky nejen pro to, aby naši studenti jezdili ven, ale aby se doktorské studium se realizovalo tady u nás. Špatné finanční zajištění laboratoří s tím naprosto souvisí.

Prof. MUDr. Pavel Pafko z II. LF UK vysvětlil na základě svých pětáctiletých zkušeností personální složení lékařských fakult, na nichž působí učitelé teoretických oborů, klinici, kteří vykonávají i svou praxi a ještě zaměstnanci ministerstva zdravotnictví. „I dnes, stejně jako za komunismu platí, že asistentem by měl být člověk, který obor ovládá v plné šíři, a to i prakticky. Nemůžeme chtít, aby vyučovali mladé mediky lékaři, kteří nemají plnou kvalifikaci a učí pouze to, co si přečetli. Plná kvalifikace v chirurgii, znamená získání tzv. atestací, a to je ve věku 32 let. Postavení medicíny není tak mimořádné. Udělá-li chybu výhybkář na dráze, může připravit o život desítky lidí, což se nepodaří ani špatnému chirurgovi za celý život. V čem je rozdíl mezi výhybkářem a lékařem? Není v tom, že by tedy mohl snad někoho připravit o život, ten rozdíl je v povinné délce edukace; trvá tak dlouho. Tu výhybku se naučíte přehazovat velmi rychle. V medicíně to trvá půl života. Průměrný věk profesora na naší fakultě (2. LF UK – pozn. red.) je 62 let, průměrný věk docenta je 55,7 a průměrný věk asistenta je 46,7 let. Průměrný plat asistenta, skoro padesátiletého člověka, je 15 400 korun. Je třeba mluvit o penězích.“

Podle prof. Pafka je třeba urychleně jednat: „Ústřední postavou mnoha českých pohádek je hloupý Honza. Bude-li pokračovat politika tohoto státu ve školství tak, jak

jde, brzy těch hloupých Honzů bude tady hodně. Je třeba zavést systém tak, jak tady platil až do roku 1948 nebo 1950 a jak platí v celém kultivovaném světě. Habilitovaní lidé mají možnost privátní praxe.”

Prof. Pařko uzavřel své vystoupení anekdotickým příběhem: „Nedávno jsem jel autem a na křižovatce na červenou jsem stál a vedle mě stál taxík pražský. Díval jsem se na dveřích toho taxíku, kolik stojí minuta čekání taxíku. Minuta v Praze stojí 4 Kč. To je za hodinu 240 korun. Když mě zavolají v noci transplantovat plíce a přijel bych taxíkem, nechal taxík čekat, než operaci skončím, tak nevyděláám na dřímajícího taxikáře.“

Na nutnost změnit postavení fakultních nemocnic poukazovali ve svých pozdějších vystoupeních také senátor MUDr. Karel Barták a rektorka UP v Olomouci prof. Jana Mačáková. Oba shodně kritizovali skutečnost, že fakultní nemocnice zůstaly příspěvkovými organizacemi, zatímco vysoké školy jsou subjekty veřejného práva, takže dochází k mnoha kompetenčním sporům i k problémům vzájemného účtování nákladů a výnosů, jak to dokumentoval na příkladu fakultní nemocnice v Hradci Králové senátor Barták.

Michal Nesvadba: Odpolední siesta

Krátce před polednem se s účastníky veřejného slyšení rozloučil **ministr školství Eduard Zeman** s tím, že se musí vrátit na zasedání sněmovny. Reagoval přitom na dosavadní průběh jednání – potvrdil, že za období samostatné České republiky podíl vysokých škol na vědě vzrostl pětinasobně. Jak uvedl, v Programu 250 se podporovalo

od letošního roku 95 projektů v celkové hodnotě 1,3 miliardy korun. Bohužel jenom některé z těchto projektů jsou dostatečně mezinárodně úspěšné a konkurenceschopné. Proto postupně došlo ke zřízení dalšího programu, programu „Výzkumná centra“, vyhlášeného loni na dobu pěti let, kde se počítá s vynaložením 3,5 miliardy korun. Podle ministra školství by měl důležitou úlohu sehrát také zákon o podpoře výzkumu a vývoje, který vláda předložila v červnu t. r. PS a „národní politika výzkumu a vývoje“, která se bude muset „vypořádat s problémem tzv. výzkumných univerzit, což je v zahraničí vcelku model rozšířený, ale u nás zatím naráží do značné míry na problém, zda je možné soustředit peníze tohoto typu na školy s nejlepšími výsledky, protože vždy narazíme na model určitého rovnostářství, rozdělování spíše podle počtu studentů, podle určitých kapacit,“ prohlásil ministr Zeman.

Rektor Masarykovy university Brno Jiří Zlatuška charakterizoval vysoké školy jako instituce, na nichž je ve světě nerozlučně spjat výzkum a vývoj s vysokoškolskou výukou: „V ČR se však na vysokých školách realizuje pouze 10 % prostředků, které stát vynakládá na výzkum a vývoj, zatímco ve vyspělých zemích je to dvojnásobek. V EU se dávají 0,4 % HDP na výzkum a vývoj na vysokých školách. Pokud by se takováto suma dala u nás, tak bychom mluvili v řádu 8 mld.“ Podle prof. Zlatušky je u nás velmi málo světově srovnatelných oborů – analytici našli jen ve třech disciplínách (inženýrství, matematika, informatika) nadprůměrný výstup impakt faktorů.

Zkušenosti ze světa říkají, že v takovémto prostředí není efektivní dávat finance na výzkum a vývoj do specializovaných institucí, které jsou odděleny od vysokoškolské výuky. Prof. Zlatuška řekl, že podle jednoho projektu OECD se zjistilo, že prodloužení školní docházky o jeden rok přineslo zvýšení HDP o 4 – 7 %. V souvislosti s financováním vysokých škol vyjádřil rektor domněnku, že stát hodil vysoké školy přes palubu tím, jak z nich udělal veřejnoprávní instituce. Se současnou úrovní platů ale evidentně vysoké školy nemají ani na obměnu svých vlastních pracovníků. Nelze však stavět trvale na tom, že akademičtí pracovníci pendlují mezi ústavu Akademie věd a vysokými školami; dvojití pracovní poměry podle něj kvalitu vysokoškolského vzdělávání ohrožují více než vzrůstající počet studentů. Prof. Zlatuška vidí jako možné východisko školné, ale připomíná, že pouze nalití financí do toho systému příliš mnoho nevyřeší. „Všechny deklarace o prioritách vzdělání nebo dokonce vysokoškolského vzdělání se zcela míjejí účinkem a rozhodně všechny sliby, brát vysoké školy jako prioritu z hlediska např. programu vlády, neodpovídají tomu, jak vypadá skutečnost. Ovšem to není problém jenom této vlády, je to problém všech politických stran napříč politickým spektrem. Domnívám se, že za celá 90. léta zde nebyla žádná politická strana při vládě ani v opozici, která skutečně vážným způsobem navrhovala, co udělá s vysokým školstvím, jakým způsobem pomůže tomu, aby se zde obecně zvětšovala vzdělanost. Je zde přítom problém, že se zde jedná o vzdělanost, nikoli o ty instituce. Každý ví, že je to záležitost jenom stanovení priorit. Toto se domnívám zatím neudělal vůbec nikdo. Není to jenom vina této vlády, ale problém všech politických stran.“

S výhradami proti školnému se ozval **Lukáš Výlupek, ze studentské komory vysokých škol**; zeptal se, proč se mluví o školném, když vzdělání je tak úžasná investice pro stát?

I když **prof. MUDr. Josef Syka, (GAČR)** připustil, že české vysoké školství je v zásadě podfinancované, uvedl, že zavedení výzkumných záměrů přineslo školám poměrně značné prostředky: „Čísla z Rady vlády pro výzkum a vývoj za rok 2000 ukazují, že z celkového počtu 11,6 miliard korun dostaly vysoké školy 3,3 miliardy, což je 28 % rozpočtu. V rozpočtu Grantové agentury ČR bylo investováno na projekty z vysokých škol 44 % rozpočtu z celkového rozpočtu jedné miliardy na rok 2000 a 43 % na Akademii věd.“ Grantová agentura ČR financuje v současné době 373 postdoktorandských grantů. V postgraduálním studiu na českých vysokých školách podle údajů ministerstva školství studuje 15 500 studentů, ale v r. 2000 ukončilo své doktorské studium 893 doktorandů, je to zhruba 5 %.”

Rektor Vysoké školy finanční a správní prof. Vladimír Čechák vystoupil jménem 22 soukromých vysokých škol, na nichž studuje 3200 – 3400 studentů. Odmítl úvahy, že na těchto školách neuniverzitního typu není nutná ani elementární kvalifikace k vědecké práci, protože právě vědecká a vědeckopedagogická kvalifikace učitelů těchto škol je předpokladem k tomu, aby i tyto školy mohly kvalitně rozvíjet výzkumnou a vývojovou činnost. V odpovědích na dotazy uvedl, že 30 % učitelů soukromých vysokých škol, kteří mají vědeckopedagogické hodnosti, má svůj hlavní pracovní poměr na veřejných vysokých školách; zato přibližně 10 % pedagogů s vědeckopedagogickými hodnostmi, kteří mají svůj hlavní pracovní poměr na soukromé vysoké škole, působí i na vysokých školách veřejných.

Dopolední jednání shrnul **senátor Vladislav Malát**. Domnívá se, že by si vysoké školy samy by si měly lépe nastavit diverzifikaci a kodifikaci studia a že by bylo dobře vyladit vztah mezi humanitním, přírodovědným a technickým vzděláváním. Máme-li dát více na vědu a výzkum, pak se obává, že některá vláda bude muset udělat nepopulární krok. Například, že se mandatorní výdaje nebudou alespoň zvyšovat. Když potom hořil o vědě a výzkumu, odmítl úvahy o vysoké škole, založené Akademii věd.

Odpolední část veřejného slyšení, zaměřené na vzdělávací činnost a financování vysokých škol, sledovalo již prořídle auditorium, už bez představitelů vlády.

Místopředseda Rady vysokých škol prof. Jan Bednář shrnul vývoj posledních deseti let, kdy se počet studentů zdvojnásobil a některé vysoké školy dosáhly mezinárodních vědeckých úspěchů, i když nárůst finančních prostředků nepokrýval ani inflaci. Zabýval se rovněž proklamovaným výhledem na příštích pět let: zvýšit počet studentů, ale aby alespoň polovina nastupující populace mohla dosahovat terciárního, z toho ovšem z velké části vysokoškolského vzdělání; zdá se však, že se mlčky předpokládá další stagnace finančních prostředků.

Prof. Bednář předpokládá, že se vytvoří zhruba vysoké školy tří základních charakterů. A) Vysoké školy, kde se ve většině studijních programů uplatní špičkový vědecký výzkum a vědecká výchova, B) vysoké školy, kde to bude probíhat v několika nebo

jednom studijním programu a ostatní programy budou mít spíše praktický profesní charakter, a potom C) neuniverzitní vysoké školy zaměřené na profesní, praktické, namnoze bakalářské studijní programy a obecnou tvůrčí činnost.

Bohužel však nic nenasvědčuje, že by na úrovni exekutivy se k verbálně deklarovaným záměrům rýsovala nějaká obecnější ekonomická studie. Jaké jsou podle prof. Bednáře varianty dalšího rozvoje vzdělávací činnosti vysokého školství?

První varianta je pesimistická – finanční prostředky na navýšení rozpočtu nebudou. Důsledkem pak bude stagnace vysokého školství.

Druhá, téměř pohádková varianta – navýšené finanční prostředky pro vysoké školy se naleznou ve státním rozpočtu.

Vedle státního rozpočtu ovšem potenciálně existují pro navýšení prostředků vysokých škol nejméně *dva doplňkové zdroje*, jejichž rozvinutí představuje *třetí variantu*. První z těchto zdrojů zpeněžování know-how, druhým mohlo být často diskutované *školné*., avšak takové, aby se nestalo sociálním sítím v přístupu na vysoké školy.

Nutno uvést i *čtvrtou variantu*, že se vysoké školy rozdělí do dvou skupin: do první se zařadí ty, které se soustředí na vědeckou práci a odkloní se od masivnější vzdělávací činnosti a spolehnou se na financování z oblasti vědy. Avšak druhá skupina zaměřená na praktické profesní vzdělání a obhospodařující rozsáhlý objem studentů by mohla být vystavena nebezpečí rychlé degradace a přiblížení se stavu nevýrazné nadvýstavby nad středním školstvím.

Doc. František Ježek, předseda Rady vysokých škol a děkan fakulty aplikovaných věd Západočeské univerzity se mj. zmínil o významu vysokých škol pro výchovu nové generace řídicích pracovníků. Dále si posteskl, že diskuse o tom, jaké chceme mít v ČR vysoké školy, je stále častěji nahrazována diskusí o penězích. Jako by stále nebylo jasné, že dostupnost studia po maturitě se má zvýšit, a že výzkum a vývoj patří na vysoké školy. Jako by to byly vysoké školy, které nedokáží nebo nechtějí se ucházet o vícezdrojové financování. Jak to mají dělat v sanovaném průmyslu, který nemá motivaci ke změně, jak mají nakládat se státní správou, která si sama se sebou neví rady?

V současné době je v naší zemi 24 veřejných vysokých škol, 4 jsou státní a pro 22 soukromých škol se připravuje státní souhlas k výkonu jejich činnosti. 7 vyšších odborných škol aspiruje do veřejného sektoru neuniverzitního. Je tedy opravdu aktuální zabývat se strukturou vysokých škol.

Pokud bychom vážně usilovali o zřízení výzkumných univerzit, budujme tento pojem ze zdola – od prokázané kvality menších organizačních součástí, i na regionálních univerzitách najdeme enklávy dobré vědy a dobrého výkonu. Doc. Ježek si povšiml dále situace studentů, zejména postgraduálních i nedostatečných ubytovacích kapacity. Soudí, že dnešní úroveň financování vysokého školství přináší paradoxně nebezpečí sociální diskriminace zřejmě ve větší míře, než by znamenalo zavedení školného. V závěru František Ježek reagoval na dopolední vyjádření místopředsedy vlády P. Rychetského, že vysokým školstvím ve věd prochází 4,8 mld. Kč: „Ano, to je v rozpočtu ministerstva školství, ale nejméně polovina těch prostředků teče jinam než do vysokých škol.“

Předseda ekonomické komise Rady vysokých škol prof. Vladimír Haas ocitoval z materiálů MŠMT a rozpočtových podkladů zajímavá čísla: „V letech 1994 až 2000 vzrostl počet studentů na vysokých veřejných školách zhruba o 50 %, kumulovaná inflace dosáhla za toto období zhruba 60 %. Z toho vyplývá, že dotace na vzdělávací činnost veřejných vysokých škol potřebná pro udržení hodnoty průměrného finančního příspěvku na jednoho studenta reálně odpovídající stavu z roku 1994, kdy činila 6,8 miliardy korun, měla v roce 2000 dosáhnout hodnoty o 170 % vyšší, tedy zhruba 15,5 miliard. Ve skutečnosti v r. 2001, tedy ještě o rok později, dosáhla pouze 8 miliard. Při růstu průměrné a zdůrazňuji nominální mzdy pracovníků vysokých škol za stejné období zhruba o 56 %, což ale odpovídá poklesu reálné mzdy o 4 %, muselo nutně dojít na druhé straně ještě k drastickému poklesu ostatních provozních nákladů. Počet studentů na jednoho akademického pracovníka vzrostl z 11 studentů v roce 1994 na 14,5 v r. 2000, tj. o 33 %. Výuka na většině veřejných vysokých škol začíná mezi 7. a 8. ranní a končí vesměs okolo 8. večerní.“

Prof. Haas dále řekl, že se začíná přezívat dosavadní financování VŠ podle počtu studentů, a oznámil, že se v současné době rozbíhá projekt, který by měla koordinovat Karlova univerzita, který by měl analyzovat současný stav, zahrnout do pravidel rozdělování dotace na vzdělávací činnost mimo čistě výkonového ještě další kritéria, např. kvalitu vzdělávacího procesu apod.

Rektor David Lukáš z Liberce je přesvědčen, že současný velmi špatný stav českého veřejného vysokého školství je odrazem podílu z hrubého domácího produktu, který ČR vysokému školství věnuje. Průměr ve zemích OECD je 1,7 % z HDP. V ČR je to pouhých osm desetin. „Další debaty a celospolečenská spolupráce ohledně pěstování našeho vysokého školství se proto musí odvíjet od odpovědi na prostou otázku, kterou zde pokládám již podruhé, proč je podíl z HDP pro vysoké školy v ČR poloviční ve srovnání s rozvinutým světem. A to i přestože je školství prioritou naší vlády. O odpověď na tuto otázku z tohoto místa žádám vládu, pana ministra školství, poslance i senátory. A zdůrazňuji, že se otázka netýká absolutní částky, ale podílu. Ačkoliv to zní opovážlivě, jsem přesvědčen o tom, že na tuto odpověď z jmenovaných míst máme všichni; ale opravdu všichni v této republice nárok a právo. Budeme-li odpověď znát, můžeme společně mnohé vykonat.“

Poslanec Petr Matějů řekl, že navrhovaný systém půjček a podpor musí nejenom kompenzovat zavedení školného, ale měl by dokonce snížit systém sociální nerovnosti: „Jako sociolog vám zcela zodpovědně říkám, a je to po minimálně 15 letech studia různých společností na bázi velmi dobrých výzkumů, že nerovnosti v přístupu k vysokoškolskému vzdělání podle sociálního původu jsou u nás vedle Polska nejvyšší v Evropě.“ Poté, co toto tvrzení demonstroval prezentací grafů na plátně, vypočetl další opatření, která v zákoně budou přítomná: „Za prvé půjčky. Za druhé chceme zavést sociální podporu studentům, která, a to jsme si dali závazek, v tuto chvíli stát nepřijde ani na korunu. Pokusíme se přerozdělit z plošného rozdělování na cílené. Za třetí bude povinností, aby ze školného vysoké školy minimálně deset procent alokovaly do stipendijního fondu, který by se rozděloval ve prospěch sociálně slabších. Za čtvrté budeme

trvat na zavedení spojení na studium za stejně výhodných podmínek, jako je dnes stavební spojení. Nakonec chceme zavést daňové zvýhodnění práce studentů, která odstraní minimálně to, že studenti nebudou, promiňte mi to slovo, odírání zprostředkujícími agenturami ve chvíli, kdy si chtějí vydělat o prázdninách.“

Předseda studentského parlamentu Michal Dvoulitý se zabýval rozdílem mezi státní a veřejnou vysokou školou a vyjádřil názor, že studenti soukromých škol jsou znevýhodňováni, když za vzdělání platí a nedostávají žádné dotace třeba ve formě levného ubytování. Za nezbytné považuje zrovnoprávnění soukromých škol, jejichž studenti podle jeho dosahují přinejmenším stejně kvalitního vzdělání, a to na oborech, které podléhají stejné proceduře akreditace, jak je tomu u veřejných vysokých škol.

Debatu o vzdělávací činnosti vysokých škol shrnul **senátor Josef Jařab**; financování vysokých škol označil za alarmující a prohlásil: „Měli bychom být schopni přesvědčit naši společnost o prioritě vzdělání, než přesvědčíme politiky. Anebo to prostě vzít jedním vrzem – přesvědčit politiky i společnost.“

Předseda akreditační komise ČR prof. Miroslav Liška vyslovil názor, každý, kdo bude vědět, co mu přinese kariérní růst, bude jistě ochoten podílet se finančně na rozšíření svého vzdělání. K dnešnimu dni jsme se dočkali již 55 žádostí o zřízení soukromých vysokých škol. Ty ovšem mohou prosperovat pouze v těch oborech, které jsou pro jejich absolventy finančně atraktivní. Jinou nadějí pro rozšíření neuniverzitních vysokých škol je několik kvalitních vyšších odborných škol. Ty se postupně mohou stát i zdrojem regionálního vysokého školství, které je pro studenty dostupnější a má vysokou podporu územních orgánů.

Vznik nových vysokých škol je však podmíněn souvislostí bakalářských studijních programů s výzkumnou činností a magisterských studijních programů s vědeckou činností. Tedy existenci učitelů s vědecko-pedagogickým titulem, kteří většinou působí na veřejnoprávních vysokých školách nebo ve vědeckých ústavech. Zakladatelé nových škol je kvůli zajištění svých programů angažují. Ve většině těchto případů však tito pedagogové zůstávají na svých původních pracovištích a na nově vznikajících školách působí jenom na částečný úvazek. A tak místo toho, aby vznikalo konkurenční nebo alternativní vysokoškolské prostředí, dochází pouze k rozměňování vědeckých a pedagogických sil.

Klíčová slova vystoupení **rektora VŠCHT doc. Ing. Josefa Koubka** se týkala mobility studentů a učitelů vysokých škol. Řekl mj., že v porovnání s USA jsou evropské univerzity jsou daleko méně navštěvovány zahraničními, hlavně mimoevropskými studenty. Pochvalně se však zmínil o programu Erasmus a jiných projektech EU a Rady Evropy. Mobilita studentů zatížena řadou překážek. Především je to celková nízká účást. Mobilitu ztěžují i nejrůznější geografické i jazykové a samozřejmě ekonomické potíže. Problematická je nerovnováha mezi zájmem o anglofonní univerzity a univerzitami vyučujícími v jazycích menších národů.

Rozdílly jsou i ve třech stupních vysokoškolského studia. Z nedostatku financí pak vyplývají další potíže, jako je nízká úroveň vybavení jak výzkumných pracovišť, tak ubytovacích zařízení.

Místopředsedkyně Rady vysokých škol doc. Münsterová hovořila o kvalitě vysokých škol a odmítla názor, že převažující předpokládaný podíl bakalářského studia a velký vzrůst počtu studentů bude znamenat snížení kvality našeho terciárního vzdělávání; nevznikne nižší kvalita, vznikne jiná, diverzifikovaná kvalita. Každý tento typ školy bude mít přesně určen účel své existence, přesně vymezené cíle, které má plnit. Pokud tyto cíle, které budou tomuto typu školy vlastní, plnit bude, bude kvalitní: „Neuniverzitní vysoká škola, která bude mít za úkol vychovávat bakaláře a bude je vychovávat dobře, bude kvalitnější než vysoká škola, která bude mít za úkol vychovávat doktorandy a bude je vychovávat špatně.“ Doc. Münsterová soudí, že přes existující potíže je naše vysoké školství kvalitní, poskytuje dobré služby společnosti, je srovnatelné se zahraničím a lidé jsou přijímáni jako rovnocenní partneři.

Ing. Lukáš Výlupek, místopředseda studentské komory Rady vysokých škol, pochyboval o užitečnosti zavedení školného – řekl, že ve chvíli, kdy otevřeme vysoké školství všem studentům, nastane velký boj mezi univerzitami o peníze, které studenti přinášejí.

Závěrečný příspěvek přednesl **náměstek ministra školství doc. Josef Průša**. Také on řekl, že financování vysokých škol je nedostatečné. Na druhé straně si myslí, že MŠMT se snaží hrát s reprezentacemi vysokých škol rovnocennou hru: Snaží se hrát to, co je mu přisouzeno zákonem o vysokých školách, tzn. vytvářet prostředí. Že se to momentálně nedaří, je také bohužel pravda. „Pokud jde o normativní financování, snažili jsme se vytvořit takové prostředí, kdy by bylo možno respektovat jakési záměry těch vysokých škol a ministerstva a jeho souladu ve financování. Chceme proto, aby v roce 2005 podíl finančně podpořených transformačních a rozvojových programů činil cca 30 % celkové neinvestiční dotace veřejných vysokých škol.“ Podle předpokladů ministerstva bude v roce 2005 ve věkové skupině 19letých 130 900 osob. Cílem je polovině z nich umožnit vzdělávání v terciárním sektoru. Koncepce počítá s tím, že bude umožněno studium i starší skupině populace, která počte uchazečů ještě navýší. Nelze však předpokládat, že globální uspokojení poptávky odstraní její oborovou nerovnoměrnost. U málo žádaných oborů je potřeba změnit jejich strukturu v souladu s vývojem nových technologií. Zároveň je potřeba naplňovat potřeby státu dané požadavky na absolventy určitého profesního nebo oborového zaměření, které signalizuje trh práce.“

V závěru se náměstek ministra doc. Průša zmínil o tom, že v rámci veřejných škol jsou otvírány nové kapacity, dobře vybavené, takže si myslí, že v nových výzkumných centrech je přístrojové vybavení už srovnatelné, a někdy i lepší, než je v některých vyspělých státech.

Jednání uzavřel **senátor Josef Kaňka** s tím, že by byl šťasten, kdyby toto senátní veřejné slyšení přispělo k celospolečenské diskusi o vysokých školách, protože se domnívá, že je k tomu potřeba širší společenský konsensus.

(www.senat.cz. Podle záznamu z jednání zpracovala MF.)

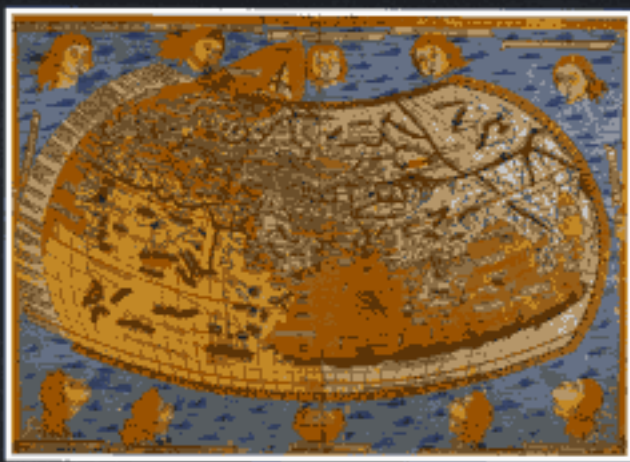

Sandro Zamarian: Bez názvu

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty. Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů. Tel. 02/67102105, fax 02/67311812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz. Plnotextově vystaveno na www stránkách 3.LF (<http://www.lf3.cuni.cz>). Grafický návrh obálky Jana Potočková. Grafická úprava Sprinter, spol. s r.o. Tiskne PBtisk Příbram.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 67102105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083

*Časopis 3. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy*

Z OBSAHU:

*Lidská práva - Fórum 2000,
Charta 77*

*Projevy - Anděl, Clinton,
Sachs, Wilhelm, Zink*

*Jubilea - herečka Chramostová,
diabetolog Rybka*

Kardiologie, neonatologie, zneužívání dětí

Studenti - začínající i absolující

Leikert: Černý pátek 17. 11.

VITA NOSTRA REVUE

10. ročník, číslo 4

časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty

Vychází 4x ročně

Uzávěrka tohoto čísla 15. 11. 2001

Redakční rada:

Předsedkyně: prof. MUDr. Radana Königová, CSc.,

Klinika popáleninové medicíny FNKV a 3. LF

Mgr. Marie Fleissigová, SVI 3. LF UK (výkonná redaktorka)

PhDr. Martina Hábová, SVI 3. LF UK

Jana Potočková, II. interní klinika FNKV a 3. LF UK

Roman Sýkora, 3. LF UK

Ondřej Chudomel, 3. LF UK

ISSN 1212-5083

Obsah:

Quod bonum

M. Anděl: O svobodě a terorismu	4
Seznam absolventů	6
K. Urbancová: Poděkování absolventky	7
M. Anděl: O financování vysokých škol	8
Studenti přijatí do 1. ročníku 3. LF UK	10

Res publica

Státní svátek	14
Řecký 17. listopad	14
Tři studentské generace v Lánech	15
Květiny, svíčky a vzpomínky	15
I. Wilhelm: Není za koho se skrýt, odpovědní jsme sami	16
L. Zink: Odkaz 17. Listopadu měl posloužit k mravní obrodě	17
Tři otázky pro první signatáře Charty 77	19
V. Chramostová: Po táfce, kterou jsme dostali, snad budeme chytřejší(rozhovor)	22
Rosenkretzerovo desatero	26

MMI

Lidská práva po 11. září	28
B. Clinton: Dvě strany globalizace	28
J. Sachs: Můžeme zachránit miliony životů	31
Světový problém – právo na zdraví	32
Z Pražské deklarace	34

Věda

Z. Straňák: Neonatální intenzivní péče ve III. milénium	40
E. Vaničková: Komerční sexuální zneužívání dětí	43
E. Vaničková: Jak vypadají? Profil obětí	46

Zdravotnictví

Dotazy dr. Rathovi: Jak budou řízeny nemocnice?	50
P. Widimský: Dřív jsme doufali, že pacient po infarktu nezemře (rozhovor)	51
M. Anděl: Příspěvek k reformě interních oborů	56

Setkávání

J. Rybka: To půlstoletí v medicíně bylo krásné	62
R. Rokyta: Aotearoa – Země velkého bílého mraku	65
R. Sýkora: Vyprávění o stážování na Sicílii	70
D. Kotrbová: IFMSA	73

TEXT

Jozef Leikert: Černý pátek sedmnáctého listopadu. Ukázky	76
--	----

Příloha

Obsah VNR 1-3/2001	100
------------------------------	-----

Rytiny: Die Heilige Schrift des Alten u. Neuen Testaments, München, 1851

QUOD BONUM

DĚKAN M. ANDĚL

K ABSOLVENTŮM

A NOVÝM STUDENTŮM

O svobodě a terorismu

Vaše Magnificence pane prorektore, spectabiles proděkani, honorabiles vážení členové akademické obce, vážení hosté! Milí naši absolventi, dnešní den se nebude již nikdy opakovat. Zakončujete svá lékařská univerzitní studia, za chvíli si budete prohlížet svůj doktorský diplom. Diplom, který můžete získat jen univerzitním vzděláním. Dovolte mi tedy zamyšlení o univerzitě, její tradici a jejím vztahu k současným dramatickým událostem ve světě.

Univerzity vznikaly v Evropě od 12. století a byly příznakem mohutného posunu ve středověké společnosti, pro kterou se výchova mladých lidí na nejvyšším stupni vzdělání stala nezbytnou. Univerzity jsou také výrazem vývoje křesťanské společnosti. Křesťanství, byť bylo přijato ve čtvrtém století jako státní náboženství Římské říše, nikdy nemělo definitivně státotvorné ambice a nikdy neurčovalo doposledka život obce. V naprosté většině všech křesťanských společností panovala dvojí kolej: kolej moci světské a kolej moci církevní. Proto také docházelo k pomalým či rychlejším posunům v životě společnosti a tento posun nebo také vývoj je charakteristický pro život v zemích s křesťanskou tradicí. Oproti tomu ortodoxní nekřesťanské společnosti často mají život obce, rodiny i dalších sociálních jednotek velmi pevně a neměnně svázaný tradicemi vycházejícími z doslovné interpretace svých věroučných spisů. Je jisté, že v samém jádru křesťanského přístupu stojí nad všemi rigidními tradicemi přednost potřeb živého člověka. Novozákonní léčení v sobotu má prvořadý symbolický význam, který ukazuje na humánní směřování křesťanského principu, směřování, které je důležitější než rigidita tradice.

Vznik univerzit obecně, a Karlova univerzita patří mezi nejstarší v Evropě, je výrazem možnosti vývoje, který se odehrával především ve vyzrálých středověkých křesťanských zemích. Univerzita, byť ve své organizaci i rituálech nese mnoho odvozeného z církevních rituálů, je tedy také výrazem možnosti pěstovat vědění v mnoha různých oborech. K možnosti pěstovat vědění patří podmínka svobodného, kritického a nezávislého bádání. Právě univerzity byly, ať již ústy svých učitelů či jindy zase studentů, místy, ze kterých se často volání po svobodě ozývalo. Že svoboda představuje zcela esenciální potřebu, dosvědčili svými postoji mnozí studenti i učitelé naší almae matris. Pro některé z nich představovala svoboda a vlastní názor hodnotu nejvyšší, za kterou zaplatili také nejvyšší cenu.

Svoboda, jejíž rozsah se přes různé tragické odbočky, jakými byly například v minulém století komunismus a nacismus, neustále rozrůstal, byla základní podmínkou rozvoje vědy, která nám přinesla mnohé ze svých plodů: parní stroje, spalovací motory, automobily a letadla, jindy očkovací látky a porozumění genetickému kódu, rozhlasové a televizní vysílání, počítače a mobilní telefony, nové diagnostické možnosti a konečně v posledních padesáti letech i léky založené na porozumění fyziologii i patologii příslušné nemoci.

Mluvím o tom zejména proto, že v současné době byl koncept svobodné společnosti násilně narušen smečkou fanatických vrahů, kteří využili všech možností moderní svobodné společnosti, její technologie i jejích institutů spojených s volným pohybem k tomu, aby

neviným lidem přivodili krutou smrt a jejich příbuzným bezmezný žal. Útok na Twin Towers Světového obchodního centra není útokem na centrum obchodu či v případě Pentagonu útokem na centrum vojenské moci, jak se mylně domnívá jeden můj kolega filozof z této univerzity, je to útok na společnost, která svobodu má nejen vepsanou ve svých základních kodexech, ale která ji praktikuje se vším všudy: povoluje svobodný pohyb, svobodu slova, svobodu politické volby, svobodu volit a být volen a také svobodu náboženského vyznání v zemích původně křesťanských. Svoboda podminila na jedné straně nebývalý rozkvět kultury a vědy a vedla ke zvětšení štěstí mnoha set milionů lidí. Zneužití institucí svobody pak bohužel vedlo k osobním tragediím desetitisíců.

Nad našimi hlavami se vznáší mnoho těžkých otázek. Aníž bych chtěl podceňovat možnost nějakého zákeřného útoku na Prahu či jiné české město, mnohem složitější je otázka týkající se poměru svobody a bezpečnosti, jinými slovy otázka, kolik svobody si můžeme dovolit ztratit za cenu získání bezpečnosti. Ač na první pohled se zdá jasné, že některých výdobytků svobodné společnosti by se člověk mohl alespoň částečně vzdát za příslib mnohem větší bezpečnosti, věc není tak jednoduchá. Řekli jsme si, že nevídaný rozkvět vědy – a přenesu-li to do oblasti lékařství, tak nové léky, nové diagnostické metody a nové technologické metody dovolující mnohem účinnější léčení dříve fatálních nemocí – je jednoznačně spojen s aplikací svobody. Ta se tedy promítla i do prodloužení lidského věku či do snížení novorozenecké úmrtnosti.

Můžete namítnout: a co komunistická a nesvobodná Kuba? Ta má přeci rozvinuté zdravotnictví a velmi slušné zdravotní ukazatele. Ale pozor: na Kubě je dosahováno slušné zdravotní péče pomocí principů, které byly vymyšleny v zemích svobodných. Léky ani přístroje na Kubě používané nejsou původu kubánského: byly objeveny a často i vyrobeny složitými technologiemi v zemích principiálně svobodných. Jinou podstatnou otázkou je otázka tolerance moderních společností využívané intolerantními jedinci připravivšími tuto společnost ničit. Kam až má naše tolerance jít? Jak daleko a u koho? To jsou další základní otázky s velmi nejednoduchými odpověďmi.

Útok na Twin Towers a Pentagon tedy otevřel spoustu otázek týkajících se základních charakteristik moderní západní společnosti. Byl útokem na její atribut nezákladnější, totiž na její svobodu. To není nic abstraktního: byl útokem na svobodu vaši i moji. Proto je třeba ho jednoznačně a nedvojznačně zatratit. Dotýká se nás v centru jak našeho bytí, tak našich aspirací i ideálů. Uvědomte si to, prosím, také dnes, kdy odcházíte z instituce, jejíž založení i jejíž nejlepší lidé i nejlepší léta jsou se svobodou úzce spojeny.

Jistě vaše vzpomínky na univerzitní léta nebudou jen vzpomínkami na vážné problémy obecné, na vaši těžkou práci před zkouškami či na komplikované hledání místa na koleji. Věřím, že stejně jako mnoho vašich předchůdců budete na univerzitu, stejně jako na její 3. lékařskou fakultu, vzpomínat jako na místo otevřené, tolerantní, svobodné, místo ke studentům přátelské. Že na svá studentská léta budete po letech vzpomínat jako na dobu radosti. Do vašeho budoucího života profesního i osobního si vám pak jménem svým i jménem všech učitelů fakulty dovoluji popřát hodně dobrého i hodně štěstí.

Quod bonum felix faustum fortunatumque eveniat.

Seznam absolventů 3. LF UK, kteří ukončili studium k 30. 9. 2001

Bakalářský studijní obor fyzioterapie

Lenka Housková

Jana Zelenková

Bakalářský studijní obor veřejné zdravotnictví

Romana Fafejtová

Blanka Hradecká

Sabina Hýblová

Jitka Prokopová

Magisterský studijní obor všeobecné lékařství s preventivním zaměřením

Absolventi studující v anglickém jazyce

Ioannis Anyfantis

Theodossios Clontzas

Sofia Papadaniil

Elisavet Papadimitraki

Leonidas Papadopoulos

Georgios Siatos

Absolventi studující v českém jazyce

Blanka Andréová

Michal Bábíček

Mgr. Radvan Bahbouh

Marek Beneš

Božena Ččetková

Jan Foltin, *s vyznamenáním, cena Margaret M. Bertrandové*

Filip Gol

Emanuel Borges Goncalves

Lenka Gutvirthová

Petr Holý

Petr Horáček

Markéta Hynková, roz. Procházková

Adriana Klimová

Petr Kotačka

Dagmar Lozanová

Jiří Mendl

Martin Müller

Tomáš Páleníček

Hana Peštová

Kateřina Rubáčková

Martin Tichý
Michaela Tomčová
Olga Tutterová
Kateřina Urbancová, s vyznamenáním

Poděkování absolventky

MUDr. Kateřina Urbancová

Vaše Magnificence prorektore, spectabilis děkane, honorabilis promotore, vážení členové akademické obce, dámy a pánové!

Dnešní slavnostní promoce symbolizuje jeden z významných milníků naší osobní i profesní cesty.

Je to zlom. Ostrý zlom podobný tomu maturitnímu. Po něm jsme se před šesti lety svobodně vydali cestou studia na 3. lékařské fakultě Univerzity Karlovy. Dovolte mi poděkovat všem pedagogům, kteří se nám během studia věnovali. Také oni mají podíl na naší volbě. Vedli nás k umění rozlišovat a správně volit mezi odpovědností, odvahou, empatií a přímostí na jedné straně – a zbabělostí, povrchností, leností a polovičatostí na straně druhé. Šest let jsme se od nich učili schopnosti dobře se zorientovat v problému, udržet si humor, zdravý odstup i nadhled.

Dík patří i našim rodičům za trvalou podporu, která je nutná i po našem nástupu do zaměstnání.

Kolik dalších takových milníků nás všechny čeká? V tuto chvíli můžeme říci, že jsme dosáhli něčeho, co jsme si dali za cíl. S odstupem času nám to jistě přijde jako samozřejmost, že se to stalo jakoby samo od sebe a my budeme vyhlížet dál. Je podstatné, že každý zvládnutý úkol nás zároveň zavazuje odpovědností vůči nějakému dalšímu. Je to výzva.

Jak daleko na této náročné cestě ať už osobní či profesní půjdeme, tedy kolik takových milníků necháme za sebou a s kolika se budeme chtít utkat, je opět svobodným rozhodnutím každého z nás.

Promoce je také zlom – s trochou nadsázky – od teorie k praxi, a někteří kolegové s jistou dávkou ironie říkají i zlom od iluzí ke zklamání, od milých chvil studentského povyražení ke každodenní rutině.

Ale – „lékařská věda je především léčením pacientů, jim skládáme účty a pro ně stále zkoumáme a vymýšlíme“, jak říká dr. A. Herman v editorialech časopisu *Medicina* po promoci. Je to tisíckrát formulovaná myšlenka: v krystalické formě od Alberta Schweitzera jako „veneration vitae“ – úcta k životu.

A k tomu nám tedy dopomáhej Bůh, neboť jak říká staré české přísloví: „Lékař jen léčí. Bůh uzdravuje.“

(Promoce absolventů 3. LF UK, 5. 10. 2001, Karolinum)

O financování vysokých škol

Vaše Magnificence pane prorektore, spectabiles proděkani, honorabiles vážení členové akademické obce, vážení hosté! Milí naši absolventi,

ačkoliv se většina z vás zapsala na naši fakultu již v průběhu června, ačkoliv navštěvujete výuku od tohoto pondělka, studenty se všemi právy a povinnostmi se stanete až za krátkou chvíli, poté, co do rukou děkana složíte imatrikulační slib. Jaký je vlastní smysl této chvíle a tohoto starého univerzitního rituálu? Co znamená pro vás? Co to znamená být studentem univerzity obecně a Univerzity Karlovy zvláště? To jsou otázky, které má jistě mnohý z vás. K tomu se ještě přidávají otázky spojené s možnou ohlášenou rezignací rektora univerzity.

Co přivedlo rektora této univerzity a současně předsedu České konference rektorů k tomu, že veřejně pohrozil rezignací, nebude-li naplněn slib, totiž zvýšení plateb českým vysokým školám ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy o 2 miliardy ročně? Ačkoliv jeho motiv přesně neznám, za takovým rozhodnutím úspěšného a oblíbeného rektora se musí skrývat nutně pocit bezmoci a zoufalství. Bezpečí z toho, že zařazení opakovaně slíbené částky pro vysoké školy do návrhu státního rozpočtu bylo již několikrát ministerstvem odsunuto, z toho, že ministerská taktika jednání s představiteli univerzit má řadu znaků obyčejného handlování či tahání za nos, z toho, že noblesní přístup při vyjednávání se vždy ukáže jako partikulární nevýhoda při srovnání s těmi, kteří blokují dálnice či přestanou provozovat železnice.

Ministerstvo přitom při rozdělování prostředků státního rozpočtu zvolilo nepochopitelný přístup. Na jedné straně je známo, že významně ubývá počet dětí v základních školách. Těm tedy nejenže není snížen příspěvek na provoz, ale je zvýšen. Na druhé straně procento i absolutní počet vysokoškoláků stoupá, a to postupně od roku 1990. Financování však v posledních letech zůstává na stejné úrovni, tedy platba za jednoho vysokoškoláka stále klesá. Zvláště to vynikne ve chvíli výše uvedeného srovnání. Ne, že bychom základním školám zlepšení jejich situace nepřáli, ale v demokratické společnosti je nutné činit rozhodnutí vyvážená a v kontextu všech známých skutečností. K tomu tedy v případě rozhodnutí o financování vysokých škol nedochází. Ministr, sám původně učitel ze základní školy, na první pohled logicky základní školy podporuje. Jenže je to na úkor škol vysokých. Navíc by zřejmě měl od tohoto svého přístupu ustoupit právě díky svému původnímu profesnímu zaměření. Je to tak, jako by rektor této univerzity významným způsobem protežoval fyziku a celou matematicko fyzikální fakultu či děkan této fakulty obor vnitřní lékařství a zejména II. interní kliniku. Pro státního, stejně jako pro akademického hodnostáře by při rozhodování mělo naopak platit, že po dobu výkonu své funkce významně omezí prosazování svého profesního, regionálního, náboženského či jakéhokoliv dalšího zájmu a stane se výkonným úředníkem dané organizace.

Situace s financováním univerzit se opakuje každý rok. Přitom líbivé deklarace o podpoře vzdělanosti zní především před volbami vždy lákavě a najdou ty, kteří jsou

ochotni jim věřit. Je však jasné, že vysoké školy a jejich učitelé, další pracovníci a zejména jejich studenti jsou těmi, kteří jsou systematicky a dlouhodobě klamáni. Na světě nic není zadarmo, ani vaše výchova. Vaše školné podle řady zákonných norem má za vás platit stát. Platí ho tak mizerně, že nedovoluje nákup mnoha pomůcek, že základní plat odborného asistenta je pod celostátním platovým průměrem, že nedovoluje vybudovat dostatečné kapacity kolejí a menz. Výsledkem je fakt, že pro některé obory je téměř nemožné sehnat kvalifikované vyučující, že studijní skupiny jsou větší, než je vhodné, že sehnat místo na koleji pro někoho, kdo bydlí blíže než v Ústí nad Labem či Hradci Králové, je nemožné.

Věřím, že Jeho Magnificence pan rektor Wilhelm spolu s rektory dalšími naleznou vhodné cesty k tomu, aby současný neblahý stav zvrátili. Je potřeba z tohoto místa jednoznačně prohlásit, že při svých komplikovaných jednáních mají jasnou podporu učitelů i vedení naší fakulty – a věřím, že i jejich studentů.

Každá krize má však nejen aspekty negativní. Pozitivním aspektem naší dnešní finanční situace je potřeba podrobně promýšlet finanční okolnosti vašeho vzdělání, vyčíslit jeho cenu, srovnávat jeho cenu s cenou na univerzitách v jiných evropských zemích, žádat nikoliv nějakou dotaci od státu, ale zaplacení slušné ceny. V tom je pozitivní morální aspekt peněz. My přeci nechceme nějaké přilepšování, přihození nějakého zbytečku, který se odkrojí jinde, my chceme slušnou cenu za slušný výkon. Věřím, že tomu rozumí nejen učitelé naší školy, ale že i vy, její noví studenti, budete chápat fakt rektora prohlášení ve správném kontextu.

Studenti přijatí do 1. ročníku 3. LF UK v akademickém roce 2001/2002

obor – fyzioterapie

Martina Chlumová
Kateřina Čiháčková
Anna Frančebová
Bohumila Holečková
Dana Karlová
Eva Koktová
Marta Králová
Ivo Kramařík
Lenka Krejčí
Marie Kříženecká
Radka Lanská

Terezie Lednická
Veronika Luxíková
Daniela Machová
Jana Mudrová
Eliška Pavlíková
Lenka Petříková
Alena Sedláková
Karla Sedlářová
Petra Skoumalová
Ivana Sulková
Markéta Šmidová
Karolina Šrámková

obor – veřejné zdravotnictví

Lenka Doležalová
Lenka Fialová
Iveta Huspeková
Šárka Janíková
Věra Jarešová
Nad'a Konvalinková
Marcela Kosová
Sylva Kotyzová
Petra Křivánková
Ing. Hana Logerová

Marianka Macková
Lenka Malechová
Jana Maříková
Olga Pauknerová
Iva Pisková
Eva Sobišková
Tomáš Šindler
Marcela Váňová
Michal Ziegler

obor – zdravotní vědy

Lenka Baláčová
Naděžda Baxová
Jaroslava Benešová
Blanka Burianová
Irena Dokoupilová
Pavla Dudová
Vlasta Fialová
Anna Froňková
Mária Gavelčíková
Nina Hajná
Kateřina Hendrychová
Katarína Horáková
Renata Karlíková
Dana Kašáková
Světla Krutská

Světлана Kubáčková
Martina Lišková
Jaromíra Lukavská
Lenka Luňáková
Jitka Manová
Lucie Marešová
Jana Mašková
Renata Matysová
Eva Mikšová
Jana Nová
Lenka Petrdlíková
Petra Pipková
Alena Samuelová
Jaroslava Saxlová
Jana Seifertová

Jolana Stojánková
Alena Šindelářová
Šárka Šlégrová
Lada Urbánková
Lenka Valentová

Iveta Vejrová
Jana Vildová
Helena Vršková
Monika Zemanová
Marcela Žwaková

obor – všeobecné lékařství s preventivním zaměřením

Gabriela Adamcová
Štěpán Ander
Miroslava Balíčková
Adéla Bartošová
Jiří Bayer
Jiří Běhounek
Michaela Beláčková
Lýdia Béresová
Martin Bernot
Lucie Bezděková
Karel Bouchner
Lenka Bukovská
Martina Buzková
Andrea Bystrá
Štěpán Chuchma
Oldřiška Chutná
Barbora Čemusová
Martin Čepelík
Milena Čepicová
Blanka Ďalogová
Michaela Dastychová
Lukáš Děd
Pavel Demo
Daniel Demut
Jan Doležal
Lenka Dorková
Lucie Doubravová
Pavla Eklová
Kateřina Fabichová
David Fajt
Lukáš Farský
Petr Fibrich
Lukáš Fleischhans
Veronika Flídrová
Zdeňka Frišová
Lenka Frühaufová
Petr Fulín
Romana Gaalová

Jan Geryk
Roman Grätz
Linda Grofová
Michal Haas
Petra Haasová
Andrea Halková
Martin Hančík
Martina Hejtmánová
Zuzana Hněvkovská
Martin Hobza
Jan Hoplíček
Lucie Horáková
Lubica Horňáková
Vojtěch Horváth
Eva Hrabánková
Jan Hrbáček
Gabriela Hrubá
Martin Hruška
Daniela Hubáčková
Tomáš Indruch
Aleš Jakůbek
Andrea Jakobová
Martin Jakubův
Lukáš Jamrich
Markéta Janošíková
Tereza Janoušková
Katarina Jasaňová
Martin Jedlička
Patrik Jurek
Vladimír Kameník
Aleš Kaněra
Hana Kaněrová
Jana Kapralčíková
Jarmila Kaprová
Markéta Kaulichová
Alena Kečková
Robert Klohna
Jana Kofránková

Marie Kofránková
Pavel Konopásek
Markéta Kostrouchová
Vendula Kotalová
Kamila Kozoušková
Ivana Krabcová
Lenka Krajčiová
Dagmar Králová
Filip Kratochvíl
Vojtěch Kratochvíl
David Krch
Jana Křišťáfková
Daniela Kulichová
Jan Kupka
Lenka Kylarová
Ladislav Lacina
Jozef Laštík
Veronika Latzková
Roman Lehovec
Petra Lhotáková
Eva Lukáčová
Michaela Madová
Marie Mánková
Ludmila Mašková
Jitka Matolová
Lucie Melicharová
Marta Mikulášková
Tereza Mikušová
Karolína Mrhalová
Šárka Mudrochová
Lucie Nártová
Silvie Němcová
Pavel Neumann
Magdalena Pachlová
Aleš Páleníček
Kristýna Palkovská
Miroslav Pastucha
Jaroslava Pavlíčková
Václava Pavlová
Tereza Pekařová
Pavlína Peterová
Dana Petráňová
Markéta Petrskovská
Róbert Pituch
Martin Platil

Martin Pozdílek
Daniela Pozníková
Erik Procházka
Iva Protivová
Jarmila Repovská
Kateřina Roiková
Jana Rousková
Jana Ryndová
Jana Sainerová
Matouš Schmidt
David Semerák
Eva Settelmayerová
Jan Simonides
Ivana Sládková
Petr Smejkal
Lenka Sosnová
Michal Soták
Bedřich Sousedík
Barbora Sučeká
Petra Sůrová
Ing. Gustav Sysel
Jakub Šimon
Katarína Šimonová
Kateřina Šobánková
Zuzana Šomlóová
Pavla Štajnochrová
Iva Tatarková
Erika Temerová
Jana Tesaříková
Jakub Tomáš
Radka Tomášková
Antonín Tůma
Jiří Urban
Helena Urbánková
Vladimíra Valentová
Jana Vítková
Martina Volfová
Robert Vrkoč
Šárka Wasserbauerová
Petra Weiglová
Petr Werner
Lucie Záleská
Jaroslav Zikán
Markéta Živná

RES PUBLICA

---

*MEZINÁRODNÍ DEN
STUDENTSTVA
CHARTISTÉ*

Státní svátek ČR – 17. listopad – Den boje za svobodu a demokracii připomíná demonstrace studentů proti nacistické okupaci v roce 1939 a proti komunistickému režimu v roce 1989.

1939

28. 10. spontánní manifestace občanů proti nacistické okupaci, za nichž byl smrtelně zraněn medik Jan Opletal. Jeho pohřeb 15. listopadu přerostl v demonstraci, zatýkání účastníků.

17. 11. jednotky SS obsadily vysoké školy a koleje, pozatýkaly studenty, devět z nich popravily, další odvlekly do koncentračních táborů. Vysoké školy byly uzavřeny do konce války.

1941

17. listopad vyhlášen na mezinárodním studentském sněmu v Londýně jako Mezinárodní den studentstva

1989

17. 11. 1989 proti pokojnému studentskému průvodu v Praze zasáhla tvrdě komunistická policie; její agrese vyvolala masové protikomunistické demonstrace, generální stávkou a pád komunistického režimu.

1990

17. listopad stanoven významným dnem ČSFR jako Den boje studentů za svobodu a demokracii

2000

je slaven jako státní svátek České republiky – Den boje za svobodu a demokracii.

2001

je státním svátkem také ve Slovenské republice.

Řecký 17. listopad

Na 20.000 Řeků se zúčastnilo v Aténách a Soluni demonstrací k 28. výročí rozdrčení vzpoury studentů athénské polytechniky proti tehdy vládající vojenské juntě. V hlavním městě přitom došlo k potyčkám s policií, když část demonstrantů, přívrženců anarchistického hnutí, zaútočila kamením na americké velvyslanectví.

Studenti athénské polytechniky povstali 17. listopadu 1973, při příležitosti Mezinárodního dne studentů, proti vládnoucímu vojenskému režimu. Jejich vzpoura však byla krvavě rozdrčena a o život tehdy přišlo nejméně 23 lidí. Byl to však začátek konce diktatury, která se pak v létě 1974 zhroutila. Zloba se tehdy i nyní při vzpomínkových demonstracích zaměřuje proti Spojeným státům, protože ty tenkrát vojenskou juntou svou podporou udržovaly řadu let u moci.

Tři studentské generace v Lánech

S představiteli tří studentských generací, kteří se podíleli na klíčových událostech české historie v letech 1939, 1968 a 1989, se 16. listopadu 2001 setkal na zámku v Lánech prezident Václav Havel. Po schůzce prohlásil, že česká společnost zapomíná na zásluhy studentských hnutí, která přispěla k demokratizaci poměrů v zemi.

„Zdá se mi, a o tom jsme též mluvili, že lze pozorovat ve společnosti jakýsi vytěšňovací syndrom,“ uvedl prezident. Česká společnost sice podle něj uznala práci studentských hnutí, ale jakoby na ně vzápětí docela ráda zapomněla. Tento vytěšňovací syndrom je jakousi obranou před nutností myslet, před nutností začasté si přiznávat vlastní selhání nutností podívat se do tváře lidem, hnutím, okamžikům, které mohou působit jako výčitka či špatné svědomí,“ dodal Havel.

Představitel nejstarší generace studentů, z roku 1939, Jakub Čermín novinářům řekl: „Doba nacismu a doba komunismu tento národ nesmírně poznamenala. Chceme-li obstát a chránit svůj národ, musíme chránit celou civilizaci.“ S J. Čermínem navštívili prezidenta též další dva pamětníci – Václav Straka a Jaromír Strejček.

Generaci střední – z období Pražského jara v roce 1968 – zastupovali na schůzce s prezidentem Ladislav Mravec, vdova po studentském vůdci Taťána Holečková a Miroslav Tyl, který řekl: „Když jsme po letech svobodu dostali, tak k ní nebylo dost zodpovědnosti. Tak trochu smutku pro člověka, který v 60. letech vedl dvě stávky, je to, že se dnes stávkuje za peníze. Já jsem si to tehdy nedokázal představit.“

Nejmladšími účastníky schůzky v Lánech byli organizátoři demonstrace z roku 1989 Šimon Pánek, Martin Mejstřík a Martin Klíma. Jejich pocity vyjádřil Šimon Pánek slovy: „To nejdůležitější, co si člověk jednou za rok připomene je, že jsme měli to štěstí být u toho, jak se komunistická moc hroutí,“ poznamenal Šimon Pánek. Česká republika se podle něj vyvíjí tam, kam má. „Nelze to změnit jen chřením, nebo abstraktním pocitem,“ dodal.

Květiny, svíčky a vzpomínky

Podloubí na Národní třídě v Praze, kde komunistické bezpečnostní síly před 12 lety tvrdě potlačily studentskou demonstraci, ozdobili Pražané 17. listopadu květinami a zapálenými svíčkami. Vpodvečer se k nim přidal prezident Václav Havel, který přinesl kytici žlutých růží. Chvilí mlčky postál a potom doprovázený potleskem lidí odešel s nejbližšími spolupracovníky pod dohledem ochranky k připraveným autům.

Předseda Poslanecké sněmovny Václav Klaus si odkaz studentského boje proti totalitním režimům v roce 1939 a 1989 připomněl společně s Jakubem Čermínem z Českého svazu bojovníků za svobodu před Hlávkovou kolejí v Praze. V. Klaus o 17. listopadu řekl, že to je dvojí výročí – tragické (1939) i optimistické (1989).

Několik set občanů přišlo na Václavské náměstí v Praze, kam je pozvalo občanské sdružení Petrklíč, jehož členkou je Monika Pajerová. Mezi řečníky byli Erazim Kohák a Taňa Fišerová. Účastníci vyjadřovali zklamání nad nedostatky ve školství, zdravotnictví a sociální péči.

Mladí lidé ze Zlína uctili památku pronásledovaných studentů zapálením svíček u pomníku obětí druhé světové války a zpěvem písně Jednou budem dál.

Akademická obec Univerzity Karlovy oslavám státního svátku vyhradila pondělí 19. listopadu, kdy se v Karolinu konalo slavnostní shromáždění a koncert. Odborná veřejnost se mohla seznámit s nově vydanou knihou „Černý pátek 17. listopadu od J. Leikerta. Historické události si připomněli též absolventi UK, členové spolku Carolinum.

Rektor UK Ivan Wilhelm

Není za koho se skrýt – odpovědni jsme sami

Pro letošní upomínkové setkání je dominantní 60. výročí prohlášení 17. listopadu Mezinárodním dnem studentstva, jež se stalo významnou událostí nejen československého studentského hnutí.

Násilí a brutalita, které doprovázely uzavření českých vysokých škol, měly mimořádný ohlas ve světě. Čeští studenti v zahraničí, příslušníci naší vojenské jednotky ve Velké Británii, obnovili ve výroční den osudného 17. listopadu činnost Ústředního svazu československého studentstva, navázali styky se spojeneckými studentskými svazy, v prvé řadě s britskými. Rok poté byla jednání s britským studentským svazem a se spřátelenými studentskými svazy v Londýně natolik úspěšná, že byl 17. listopad prohlášen Mezinárodním dnem studentstva. V předvečer památného dne do posledního místa zaplněný londýnský Caxton Hall za předsednictví Václava Palečka byl svědkem historické chvíle. Všichni přítomní povstali a jedenadvacetiletý student-voják Lubor Zink přečetl prohlášení, ve kterém studenti „národů bojujících za svobodu světa, ve snaze vyjádřit hlubokou úctu popraveným československým studentům, kteří první v Evropě na podzim 1939 dali podnět k masovému odporu proti nacistickým okupantům”, vyhlašují „17. listopad za Mezinárodní den studentstva”.

K datu 17. listopadu se váže i další výročí, spojené s rokem 1989.. Nastoupili jsme cestu společenských změn, které se dotýkají všech oblastí našeho života. Můžeme si vážit toho, že velmi záhy byla uvedena v život otevřená konkurence politických stran a zajištěny svobodné volby. Široce je zajištěna autonomie vysokých škol. Využívání akademických svobod se stalo každodenní potřebou na akademické půdě.

Kráčíme však cestou plnou hledání, cestou zákrutů a omylů, ale je to cesta vedoucí nezpochybnitelně ke svobodnému upořádání poměrů uvnitř země. Naše úspěchy, stejně jako naše omyly a chyby, jsou obrazem nás samých. Ve svobodném upořádání, kdy je každý jednotlivec nadán svobodným rozhodováním, nese současně i svůj díl odpovědnosti. Není za koho se skrýt, není na koho svádět vinu. Za svůj osud jsme odpovědni sami. To je druhá strana mince s názvem svoboda. Není potřebné se pouštět do předčasných soudů. Na druhé straně je nezbytné se z chyb a omylů poučit a vyvarovat se jejich opakování. A právě demokratické uspořádání dává takové diskusi ideální podmínky.

(Z projevu na slavnostním shromáždění k 60. výročí prohlášení 17. listopadu Mezinárodním dnem studentstva, Karolinum, 19. 11. 2001)

Odkaz 17. listopadu měl posloužit k mravní obrodě

Dovolu mi, abych jménem všech bývalých členů výboru Ústředního svazu československého studentstva v zahraničí, a zvláště těch, kteří se dnešní slavnostní připomínky nedožili, nejen poděkoval Karlově univerzitě za udělené pamětní medaile, ale také vyvedl dosud málo známá či opomíjená fakta o vzniku Mezinárodního dne studentstva.

Jak k tomu zázraku došlo by dvanáct let po "sametové revoluci" mělo být ve školních čítankách. Pokud vím, o zmezinárodnění 17. listopadu tam není ani slovo. Rovněž ani slovo v zákonu o listopadovém státním svátku, ačkoliv by to měla být chloubou historie 17. listopadu jako jednoho z velkých politických a propagačně světových úspěchů druhého odboje.

Proč to dlouhé, téměř totální ignorování tak důležité události, která hned od počátku přesáhla čistě studentský rámec a stala se symbolem mobilizačního apelu k válečnému úsilí mládeže spojeneckých zemí? Částečnou odpověď na tuto trapnou otázku je možno vyčíst z projevu Václava Havla. 28. října mimo jiné řekl, že "... ani za dvanáct let od pádu komunistického režimu se česká společnost nedokázala vyrovnat se svou minulostí." Jsem přesvědčen, že kdyby byl Václav Havel veřejně řekl zhruba totéž jako vůdce „sametové revoluce“ a prosadil mravní, duchovní a jurisdikční obrodu jako základnu programu národního a státního vzkříšení, byla by dnes Česká republika – či snad stále ještě jednotná Československá republika – mnohem dále na cestě k solidní rekonstrukci odpovědné svobody, sebeukázněné, realisticky funkční struktury politického pluralismu, spravedlivé zákonité jurisdikce a sociálně uvědomělého tržního hospodářství.

Historie 17. listopadu má čtyři fáze. Na tři z nich, které se navzájem prolínají a umocňují, můžeme být všichni právem hrdi. Za tu čtvrtou bychom se měli rovněž všichni hluboce hanbit a kát.

Do první fáze spadají studenty připravené demonstrace 28. října v Praze proti nacistické okupaci a následující demonstrace po pohřbu studenta medicíny Jana Opletala, který byl smrtelně zraněn 28. října. Tento segment historie uzavřela nacistická odveta popravou devíti studentských funkcionářů, zavřením českých vysokých škol a odvečením dvanácti set vysokoškoláků do koncentračního tábora.

Druhá fáze se odehrála ve válečné Anglii. V České republice není dodnes obecně známo, že pro naši zahraniční vládu byl světový ohlas Mezinárodního studentského dne velmi důležitý. Byl to totiž tehdy jediný důkaz masového odporu nacistické okupaci v českých zemích. (Atentát na Heydricha, ač senzační, nemohl být připsán domácímu odboji, neboť operace byla plánována v Londýně a provedena našimi parašutisty z Anglie.)

Počátek hanebného, přes čtyřicet let trvajícího třetího úseku historie 17. listopadu, je datován ustavením nové mezinárodní studentské organizace v Praze v listopadu 1946. Manipulací sovětské delegace se komunistům podařilo získat předsednictví nové organizace se sídlem v Praze. Po puči v únoru 1948 se Moskva zmocnila absolutní kontroly této Mezinárodní studentské unie, z níž studentské organizace západních demokracií záhy

vystoupily, a zneužila ji k propagaci militantního marxismu na univerzitách, zvláště v zemích „třetího světa“.

Ačkoliv nenáviditelná lživá propaganda byla po desetiletí denně vtoukána do hlav v komunismu vyrostlých generací, nepodařilo se jí odkaz 17. listopadu z povědomí zcela vymazat. O tom svědčí čtvrtá fáze této kapitoly současné české historie – studentská demonstrace 17. listopadu 1989.

Dvanáct let po sametovém odstranění bolševické tyranie je těžko pochopitelné, proč nebylo tohoto odkazu využito k očistě falšované historie, k mravní obrodě po marasmu půlstoletí takřka epidemické kolaborace s totalitními zřůdami. Ještě méně pochopitelná je kontinuita ignorování a mlčení o symbolismu zmezinárodnění 17. listopadu, v jehož rámci zněla každoročně jména Československa, Karlovy univerzity, Jana Opletala a našich popravených a týraných studentů na stovkách univerzit, v katedrálách, kostelech a v médiích všech spojeneckých i neutrálních zemích světa. Je možné, že opožděný lament prezidenta Havla podává nejpravděpodobnější vysvětlení? Nebo se kolektivně dosud tak hanbíme nejen za kolaborační chytračení jak přežít zlé časy, které jsme si z velké části sami zavinili, ale i za to, že jsme ne jednou, ale třikrát za sebou v osudných „osmičkových letech“ (1938, 1948 a 1968) nebojovali, když jsme se mohli a měli bránit?

Proč jsme se nebránili, ovšem do této krátké epištoly k 60. výročí zmezinárodnění 17. listopadu nepatří. Co sem však snad ještě patří je tato malá vinětka z druhého odboje: Při jedné z každoročních diskusních audiencí výboru zahraničního ÚSČS u exilové hlavy státu prezident Beneš si povzdechl: „Kdy jen bude moci národ doma ocenit to, co jste v Anglii vykonali nejen po stránce propagandistické, ale i politické a národní?“

To „kdy“ se protáhlo na šedesát let. A nejde přitom o ocenění práce válečného ÚSČS, jde o očistění historie 17. listopadu od oportunistických lží, od falšování a ignorování totalitními režimy proskribovaných a sametovým následníkům nepohodlných faktů – zkrátka o konstatování historické pravdy, bez ohledu na to, zda se to někomu politicky, ideologicky či jakkoliv jinak hodí nebo ne.

(Z projevu na slavnostním shromáždění k 60. výročí prohlášení 17. listopadu Mezinárodním dnem studentstva, Karolinum, 19. 11. 2001)

Tři otázky pro první signatáře Charty 77 (a jeden citát)

Na Nový rok 1977 ohlásila veřejně svůj vznik Charta 77, jako „volné, neformální a otevřené společenství lidí“, kteří usilují o „respektování občanských práv v naší zemi i ve světě“. Některých z prvních 242 signatářů tohoto dokumentu se redakce VNR ptala:

■ **Jak jste jako jeden z prvních signatářů Charty 77 prožíval před pětadvaceti lety vánoční týden?**

Jan Sokol: *Ten byl ještě docela klidný, teprve pak to začalo. Ale tchán, Jan Patočka, už tehdy přesně tušil, že to nebude žádná legrace.*

Petr Pithart: *Jako ten, který se mýlí: Vánoce jsme prožívali v euforii, že se nás pod text Charty 77 podepsalo tolik, že nám nemůžou nic udělat... Za pár měsíců jsem neměl občanskou legitimaci, zaměstnání, řidičský průkaz, ani telefon. A jiní na tom byli ještě mnohem hůře.*

Jan Petránek: *Vzhledem k tomu, že to bylo v minulém tisíciletí, zdá se mi, že to bylo snad na jiné planetě. Přiznám se, že jsem se choval jako hlupák, který si myslí, že to nic nepřinese. Byl to krátkozraký pohled a jeden z mých největších životních omylů. Podepsal jsem, protože se za Chartu stavěli přátelé, kterých jsme si hluboce vážili, a nepředstavoval jsem si, že to bude tak významná akce konce 20. století.*

Vlasta Chramostová: *Na Štědrý den dopoledne jsme s ostatními umělci, jako je František Pavlíček, Václav Havel, Pavel Landovský a Pavel Kohout, chodili do Klášterní vinárny na šneky. Když jsme se tenkrát rozcházeli, Pavel Kohout říkal: „Kamarádi, nashledanou po Novém roce – zase tady, nebo před popravčí četou“. A všichni jsme se velmi smáli, ale poněkud křečovitě. Pak jsme s mužem odjeli na chalupu, sledovali Svobodnou Evropu a žasli, jak dlouho na Západě nechápali, proč – pro ně*

Chartisté. Foto archiv J. Sokola

absurdně – chceme „jenom“ to, aby se dodržovaly smlouvy a zákony. A když se na začátku ledna začalo zatýkat, vrátili jsme se do Prahy. Už tam na nás čekali a odvezli do ruzyňské věznice. Pamatuji se, že jsem potom šla takovou strašně dlouhou chodbou a všude na dveřích bylo tužkou na sáccích od svaciny na

psáno „obsazeno, obsazeno“. A já jsem si říkala „tady všude sedí kamarádi, tak musím udělat všechno, abych obstála“.

■ **Nyní jste o čtvrtstoletí zkušenější. Pozorujete také jako Václav Havel v naší společnosti pozůstatky komunistického myšlení – jestliže ano, pak jaké?**

Petr Pithart: Černobílé vidění světa (všechno vidět prizmatem „my“ a „oni“), chápání pravdy jako něco, co lze mít, tj. doslova vlastnit a s tím související neschopnost vést dialog, tj. opravdu se zajímat o to, proč to ten druhý vidí jinak. Je to všechno vlastně starý známý „třídní boj“, převedený do situací našeho všedního dne.

Jan Sokol: Hlavní pozůstatek komunismu (??) je představa společnosti jako fotbalového zápasu, kde jde o to, „rozdrtit nepřítele“ – kdo to komu nandá, kdo koho poníží a zostudí, aby se diváci mohli bavit. S tím souvisí zbabělý obdiv k úspěchu a k „úspěšným“ a základní strategie nevystřikovat hlavu, abych přes ni nedostal. A konečně je to ta stará dobrá závist, aby sousedova koza taky chcipla. Ale ta už tu také byla před komunismem.

Vlasta Chramostová: S tím projevem Václava Havla na Hradě jsem velmi souhlasila. Myslím, že zvláště v poslední době nová generace vůbec nic nechápe v kontextech, všechno posuzuje z úhlu roku 2001, ale nevidí, co už sama od roku 1989 napáchala. Začínám být stále tvrdší bába, moralistka, protože všechno má své meze a mantinely; když čtu v novinách, jak napadne nový šéf televizní rady faráře Svatopluka Karáska za to, že odešel z rady (protože se mu nelíbila volba ředitele televize). Asi ne náhodou odstoupil z té první rady ČT farář Miloš Rejchrt, také chartista. Z té velké rady odešel můj muž (Stanislav Milota), protože se mu zdálo, že je vše zmanipulované, nemravné a že všichni jsou podplaceni. Jestli jsem po těch letech z něčeho vyžděšená, tak to je z lidí.

Jan Petránek: Václav Havel se nemýlí, jsme svědky přímo takového komunistického myšlení. V době po 11. září lidé málo chápou, jak je nutno se maximálně důrazně postavit proti teroru. Je to malá schopnost nadhledu ve společnosti, jakou jsem já projevil v době Charty 77.

Co říkáte tomu, že se při obraně před terorismem uvažuje o omezení některých občanských svobod?

Vlasta Chramostová: To je pořád totéž. Víte, já už jsem tak stará, že si pamatuji válku. A ve válce také vadilo – ještě teď po těch letech nějaký škodovák o tom mluvil, že Američané bombardovali na konci války Škodovku v Plzni a že tam bylo velké pobouření. Ale co to je za pobouření ve válce, když se bombarduje něco, kde se vyrábějí zbraně? Válka je strašně nemravná, a všichni účastníci prohrávají. Každá válka je prohraná válka; už to, že vůbec k ní došlo, je katastrofa.

Petr Pithart: Budeme mít možnost si vybrat: buď souhlasit s omezením našich práv a svobod, anebo obětovat naši pohodlnost, část luxusu našeho způsobu života: čekat déle ve frontách, zaplatit víc za letenky, ale zdaleka nejen za letenky... Záruky bezpečnosti nezískáme zadarmo, můžeme se však rozhodnout, čím budeme platit.

Jan Sokol: *Nemyslím si, že by se občanské svobody měly neustále rozšiřovat „nade všechny meze“; naopak některá práva a svobody se už dnes víc zneužívají než využívají – například bankovní tajemství, dokazování úmyslu u trestných činů, ale i svoboda tisku a podnikání. Jenomže stát, který by je začal omezovat jen „na obranu proti teroristům“, by jim tím až příliš vyšel vstříc a dělal jim zbytečně radost: potvrdil by jim, že se jich až příliš bojí a že nad ním tak mají jistou moc.*

Jan Petránek: *Největším právem a svobodou je sám lidský život. Ten je nejvíce omezen terorismem. Myslím, že bojem proti terorismu svobody neobětujeme, ale získáváme.*

VÁCLAV HAVEL:

Domnívám se, že je povinností všech lidí dobré vůle a mezinárodního společenství bránit svobodu, bránit hodnoty lidského života, lidské důstojnosti, korektního lidského soužití, spravedlivých poměrů mezi občany, národy, sociálními vrstvami. Je třeba je bránit a v mezním případě i silou.

Ale to nestačí. Je potřeba tyto hodnoty i pěstovat, je třeba je kultivovat. Nemůžeme jménem boje na obranu svobody sebe sami umlčovat, cenzurovat či znemožňovat říct cokoli, co chce někdo z nás říct o velkých problémech a tématech a nebezpečích této civilizace proto, že jsme ve fázi obrany svobod.

Ano, jsme ve fázi obrany svobod, ale právě proto jsme podle mého mínění povinni svobody naplňovat, žít jimi, kultivovat je. A to nás bude vybavovat ještě větší energií i k jejich obraně.

Herečka Vlasta Chramostová pro VNR:

Po ťafce, kterou jsme dostali, snad budeme chytřejší

Při oslavách státního svátku 28. října zase padl výraz „vyrovnání s minulostí“. Když už o tom hovoříme, pak bychom si měli uvědomit, že každý – pokud mu není zrovna dvacet let, už má nějakou minulost za sebou. Ovšem ne každému se podaří se nad ní zamyslet tak, jak jste to udělala vy ve svých pamětech („Vlasta Chramostová“, Praha, 1999), které před dvěma lety vzbudily takovou pozornost. Kde jste sebrala sílu k tomu, abyste vyprávěla o svých pocitech, nadějích, zklamáních, o selhání některých kolegů i o selhání svém?

Viděla jsem tehdy, jak všichni udávají všechny a jak se noviny hemží různými udáními, a tak jsem si řekla „dost, já udám sama sebe, a možná se někdo zamyslí i nad tím, že jsem si své chyby nechala stát dvaceti lety života“. Nikomu, kdo selhal, nebo kdo zklamal i sám sebe, to nemám za zlé – protože za komunismu přece byly hrozné tlaky, kteří dnešní mladí nepoznali; když se dívám po naší politické scéně, tak si říkám „chlapče, tebe bych nechtěla vidět v padesátých letech, myslím, že bys ve své militantnosti a radikalismu lidi i věšel“. Je to je věc povahy. Co do povah jsou radikalisté z padesátých let stejní jako radikalisté v letech devadesátých. Když vidím, že kvalifikací některých z těchto politiků je nekonečná drzost, začínám být velmi rozhořčená a říkám si, že už nebudu tak ohleduplná, abych se nikoho nedotkla; žasnu, když je teď tak radikální někdo, o kom je notoricky známo, že ještě 19. nebo 20. listopadu 1989 hlásal výhody socialistického hospodářství nebo o kom se ví, že byl až do listopadu 89 veliký straník. Tomu vyhlašuji nepřátelství. A pak zjistím, že třeba pan poslanec Kučera, ten – ten –

– ten cenzor?

Ano. To je pro mne sen, že někdo je šéfem mediální komise a vysloví větu „mně je úplně jedno, kdo bude ředitelem České televize“. Tak to mně není vůbec jedno a drtí mě, když zjišťuji, že jenom chartisté – zatím tři (*Svatopluk Karásek, Miloš Rejchrt, Stanislav Milota*) – se vzdali členství v těchto významných institucích a nechali tak stát i své velké platy, které členové rozhlasových a televizních rad mají. Můj muž (*Stanislav Milota*) jakoby vzal milion a vyhodil ho z okna, protože v radě ještě tři roky měl být. Říkal „já tam být nemohu, protože jsem tzv. demokraticky přehlasován, ale nejde o přehlasování, jde o manipulaci s lidmi, o strašný politický nátlak. Nemohu dokázat, že jsou podplaceni, a tak u toho alespoň nechci být.“ Já jsem teď od 11. září zvláště rozhořčená, jak se nám tady nic neděje a jak zase všichni budou opakovat to samé. Také já samozřejmě mám tisíce výhrady, a když je říká pan prof. Kohák, tak je to úplně v pořádku. On v USA žil, dobře to tam zná a má své výhrady. Ať je řekne, tuto svobodu musí mít, ne aby byl zakřiknut anebo ještě označován za zločince jen proto, že si dovolil říci svůj názor. Je typické, že to říkají zase lidé, kteří k tomu nemají žádný *peauvoir*.

Nemyslíte, že jsou to možná tak silné individuality, že se jich nic nedotkne, žádné morální kázání jim nic neřekne a ani je nenapadne, že oni sami jsou leccíms vinni?

Jsou-li to ty silné individuality –

Vlasta Chramostová

* 17. 11. 1926

*1945 ukončila studia na
brněnské konzervatoři*

*1945 – 1950 působila
v divadlech v Olomouci
a Brně*

*1950 – 1970 Ústřední divadlo
čs. armády – Vinohradské
divadlo*

*1970 Divadlo za branou
1972 zákaz činnosti
1977 Charta 77,
vlastní bytová představení*

*od 1990 Národní divadlo
v Praze*

*Podíli se na inscenacích:
Hamlet,
Kyanid o páté,
Lucerna,
Maryša,
Ruce Venušiny*

Myslíte, že to jsou slaboši?

Ne, ale není to ta úroveň, jakou by si člověk přál. Jenomže kde je máme vzít, vždyť za námi je padesát let totality. Již před dvanácti lety jsem říkala, že se nemohu dočkat toho, o co mi jde, protože tady to je jako po velké povodni: králíci, dráty, lodičky, střechy z domů, auta a bláto a kamení a bláto a bláto a bláto. Než tu po takové povodni nebo protržené přehradě bude čistý potůček, to potrvá moc dlouho. A ta naše

společenská povodeň trvala padesát let! Jak bychom mohli být jinačí? Jsme jací jsme. Ale musím říci, že jsem dost zděšená, jací jsme. Souhlasím s Václavem Havlem (*s projevem 28. 10. 2001*), i když znám jeho nedostatky. Je ale typické, jak teď, když už pomalu končí, když je starý a nemocný, začnou všichni do něho kopat. To je opět česká vlastnost. Jsme lokajové.

Nejsme také příliš opatrnická společnost – i ve vztahu k cizím lidem? Vezměme si třeba názor na uprchlíky, jak se brání naše společnost uprchlickým táborům.

Žasnu, jak se lidé bojí říkat své názory. Vždyť je neříkají! V tom bylo chartistické společenství vzácné, že jsme si vždycky všechno říkali otevřeně. Každý měl za sebou svůj život, každý ve své profesi už něco udělal, a proto nebyl zamindrákovaný. Napříč generacemi a napříč společnostmi jsme si prostě řekli, že je už ta hodina H, a pak došlo k takovému porozumění, že řeči o nějakém „konsensu“ dnes mi přijdou k smíchu. Charta 77, to byl konsensus, to byli lidé ochotní se postavit i před popravčí četu. Konec konců jsme nevěděli, jak to dopadne.

Když jste psala své paměti pomohlo vám to jako psychoterapie, vyléčit psychické stavy, najít rovnováhu?

Docela určitě, protože jsem řekla, co jsem říci chtěla, ať se děje, co se děje. Jestli jsem něco jsme nečekala, pak to, že se má kniha stane bestsellerem; vydalo se dvacet tisíc výtisků a ještě pořád mi lidé píšou. Takže – abych trochu škrtla to, co jsem říkala a abych sama se sebou polemizovala, mají-li lidé zájem o vážnou literaturu, pak to s naší společností není tak špatné, jak jsem uvedla.

Ale vy jste také v epilogu své knihy napsala, že na začátku tisíciletí začnete zase žít naplno. A jak tady teď mluvíte, plná elánu, ukazujete, že opravdu naplno žijete, což dokazují i divadelní role, do kterých jste obsazována. Ve vašich pětasedmdesáti – uvádím to proto, že se svým věkem netajíte – je to opravdu báječné a je nutno vám k tomu u příležitosti vašich narozenin jen blahopřát. Ale myslíte, že i naše společnost se také někdy takto probere?

Ale to víte, že ano. Tak jsem to také uvedla pro náš divadelní časopis, když se mne ptali na 21. století: Arthur Miller ve svých devadesáti letech řekl, že si není tak docela jist, jestli si naše civilizace zaslouží, aby byla zachována. A já trochu ustrnula, protože Arthur Miller to řekl při své inteligenci, svém věku a při bohatosti zkušeností a informací. Ale přesto všechno ve mně tomuto názoru vzdoruje, protože si myslím, že svět nekončí, i když je teď tak šíleně sám ohrožen sám sebou. Bylo by mi hodně líto, kdyby skončila civilizace, která přinesla tolik nádherných věcí. Obávám se sice, že vždycky, když civilizace vyraje, je překultivovaná a teď dokonce přetechnizovaná, ji svrhávají vlny barbarství, které současně ovšem přinášejí také jakési ozdravení. Doufejme však, že naše civilizace dostala teď takovou ráfku, že aspoň je chytřejší a že si uvědomí, že je sice jedinečná, ale ne všepłatná pro celý svět. To nám teď bylo jasné dáno najevo, a proto bychom se měli trochu své pýchy zbavit.

Marie Fleissigová

Herečka a doktoři

Stejně jako dávala po celý rozhovor vzrušeně a s divadelním patosem i gesty najevo své rozhořčení nad stavem společnosti, netají se Vlasta Chramostová ani svým obdivem a sympatiemi k lékařskému stavu. Říká, má lékaře ráda, protože jí mnohokrát v životě pomohli; přestože totiž – podle svých vlastních slov – vypadá „jako hrom do police“, byla od dětství téměř nepřetržitě nemocná a v nemocnici ležela snad dvacetkrát a vždycky jí bylo „moc“.

Naposledy byla na ortopedii; „mám nové koleno“, přiznává trochu vychloubačně a vypráví, že když šla 28. října na oficiální oslavu státního svátku, měla na Hradě potíže u bezpečnostního rámu. Pořád prý zvonila a zvonila, musela stále znovu procházet, až řekla, že „to asi bude moje nové koleno“; služba u rámu jí to místo přejela svým aparátem, a ono to opravdu „strašně bzučelo“.

Po návratu z nemocnice natočila Vlasta Chramostová film a vrátila se ke všem svým rolím a začala zkoušet dvě nové. Na operaci ovšem šla s obavou, že po všech chorobách, nemocích a narkózách, které v životě měla, už to také nemusí přežít, ale pak si řekla, že by jí tak nekvalitní život vlastně ani nebyl. Takže prý „oba konce dobré – když bude konec, tak bude konec, už toho bylo dost, a když ne, tak to bude motivace, že se ode mne ještě něco chce“.

A opravdu, od Vlasty Chramostové se stále ještě něco očekává – kromě divadelních rolí snad i pokračování jejich pamětí. Popřejme jí proto k jejím 75. narozeninám ještě hodně elánu, sil a také spokojenosti.

Redakce VNR

Rosenkreutzerovo desatero

(1496)

1. Nespěchej. Nikdy však nelenoš.
2. Spí, kdy se ti zlíbí.
3. Jez jen hubeně a málo. Týdně se aspoň jednou posti. Upřednostňuj ovoce a zeleninu. Vyhýbej se masu.
4. Čekej, protože čas všeho přijde k tobě sám, takže událostem nemusíš nijak nadbíhat.
5. Z tvého nitra nikdy nesmí vzejít negativní postoj k ostatním, protože se tam záhy vrátí rozhojněn negativními postoji svého okolí.
6. Prospívej ostatním a rozdej, co sám nepotřebuješ – majetek vždy krade svobodu a duševní klid.
7. Denně se věnuj pohybu a fyzické práci.
8. Ber si od stromů energii a setrvávej každý den půlhodinu v těsné blízkosti zdravých stromů.
9. Dávej svou léčebnou energii ostatním. Nezbavuješ se vlastní energie, naopak ji rozhojňuješ.
10. Odpouštěj jiným provinění aspoň tak rychle, jako je odpouštíš sám sobě.

MMI

FÓRUM O LIDSKÝCH PRÁVECH
PRAŽSKÁ DEKLARACE

LIDSKÁ PRÁVA PO 11. ZÁŘÍ

Na Pražském hradě se v podzimních dnech již po páté sešly z podnětu prezidenta Václava Havla významné osobnosti z celého světa, aby na konferenci Fórum 2000 hovořily o problémech lidstva na počátku třetího tisíciletí. Obsah třídenního jednání, zaměřeného tentokrát na stav lidských práv ve světě, ovlivnil pochopitelně teroristický útok na New York. V souvislosti s událostmi 11. září připomněl např. nositel Nobelovy ceny za mír **ELIE WIESEL**, že i zlo se globalizuje, a položil otázku, zda mají lidské naděje vůbec budoucnost. „Odpověď je zřejmá,” pokračoval. „Lidstvo nemůže žít bez snů a nadějí, a na 11. září reagovalo soucitem, solidaritou a intenzivně pocíťovanou potřebou porozumět tomu, co se stalo.”

Americký politolog **FRANCIS FUKUYAMA**, autor bestselleru Konec historie a poslední člověk, varoval před nebezpečím jakési inflace lidských práv, naopak **VANDANA SHIVAVOVÁ**, indická spisovatelka, ekologka a feministka, hovořila o porušování lidských práv jako o „talibanizaci” vývoje. Další účastníci pak poukazovali na různé stránky globalizace, zabývali se etickými i zdravotními problémy zvláště v rozvojových zemích i postavením disidentů na komunistické Kubě.

MARTIN KRYL, delegát Studentského fora z České republiky, podtrhl důležitost vzdělávání a zdůraznil, že není důležité pouze učení, ale také to, co a jakým způsobem je vyučováno. V debatě **TOMÁŠ POJAR**, ředitel nadace Člověk v tísní při České televizi, hodnotil jako nejdůležitější práva svobodu a svobodu projevu.

Část jednání byla vyhrazena postavení mezinárodních organizací, a tak třeba bývalý německý prezident **RICHARD VON WEIZSÄCKER** vyzval k hlubokým reformám OSN a **ANTJE VOLLMEROVÁ**, místopředsdkyně německého Bundestagu, navrhla vytvořit mezinárodní soudní dvůr pro etnické menšiny.

Účastníci Fóra 2000 se v závěru jednání obrátili ke světové veřejnosti s Pražskou deklarací.

BILL CLINTON, bývalý prezident Spojených států amerických

Dvě strany globalizace

Nejdříve bych chtěl poděkovat panu prezidentovi Havlovi. Děkuji vám za to, že jste se stal hostitelem tohoto fóra, že jste svou účast nezrušil. Dnes je důležitější než kdykoliv předtím, když se lidé, kteří jsou svědomím světa, setkávají, a to bez ohledu na to, co se stalo 11. září. Nebo spíše navzdory tomu.

11. září se teroristé zaměřili na New York. Bezpochyby se domnívali, že to je ohromná věc, když zničí Světové obchodní centrum, ony věže, které považovali za

symbol zkorumpovaného materialismu. New York, který já znám, představuje veliký krok směrem ke světu, který se většina z nás snaží vytvořit, světu, který rozvíjí lidská práva, globální zodpovědnost. Žijí tam lidé ze sto padesáti různých národnostních skupin. Jsou tam lidé, kteří pocházejí z různých náboženských tradic. Jsou tam lidé, kteří žijí a pracují společně. Hasiči, policisté umírali, stovky jich zemřelo, aby zachránili lidi, které se teroristé pokusili zabít. Potkal jsem také ženu, která byla ředitelkou školy, která tam ztratila svou sestru a přišla i o svou školu v sousedství, která byla zničena. Ale okamžitě začala znovu učit, jakmile našla vhodné místo. Setkal jsem se s rodinami obětí z Evropy, východní Asie, jižní Asie, Afriky, Mexika, jižní Ameriky, Austrálie a – ano – i ze středního Východu. Ve Světovém obchodním centru zahynulo 11. září i mnoho muslimů.

Spojené státy, a o tom není pochyb, nemají úplně perfektní rejstřík a často jsou kritizovány. Když chodím do škol, tak se mě děti ptají, proč nás tak nenávidí. Děti v New Yorku na Manhattanu, kde došlo k těmto věcem, pocházejí z více než osmdesáti různých etnických skupin. Žijí vedle sebe a ptají se, proč nás tolik nenávidí. A devítileté děti se mne kromě toho ptají, jak donutil bin Ládín tyto lidi, aby spáchali sebevraždu? A já se snažím odpovídat jak nejlépe umím. Všechno to vlastně začíná naším různým viděním hodnoty života a toho, čemu říkáme obsah slova společenství, komunita.

Teď bych vás poprosil, abyste si představili, že se toto setkání koná 10. září, den předtím, než došlo k teroristickým útokům, a že bych se vás zeptal, jaká je dominantní síla světa jednadvacátého století.

Jestliže pocházíte z bohaté země a jestliže jste optimisté, možná byste řekli: globální ekonomika. Možná, že byste za druhé řekli: ne, je to revoluce v informačních technologiích. A za třetí jste mohli říci: ne, nejdůležitější, nejdominantnější silou je vědecká revoluce. Nebo jsme možná mohli říct, že nejdůležitějším faktorem 21. století je exploze demokracie a rozmanitosti.

Když jsem byl ještě prezidentem, více než polovina lidí na světě žila ve státech, kde vládli ti, kteří byli zvoleni, kde byla uznávána rozmanitost etnická, náboženská a kde se mnoha lidem podařilo překročit hranici, která nás po staletí rozdělovala. Na druhé straně kdybyste žili v rozvojové zemi, kde nejsou věci tak snadné, tak byste možná řekli, že globální ekonomika je problém, protože je stále hodně lidí, kteří žijí s méně než dvěma dolary denně. Stále jsou miliardy lidí, kteří nemají nikdy přístup k čisté pitné vodě. Každý čtvrtý člověk ročně umírá na AIDS, na malárii a na další choroby. Anebo byste možná řekli: ne, hlavním faktorem je environmentální krize. Jestliže dojde k dalšímu globálnímu oteplování a jestliže bude rychlejší než v minulosti, tak přijdeme o celou řadu zemí, ostrovů. Dokonce i kus Floridy zmizí pod hladinou moře. Před hladem budou prchat desítky milióny utečenců a na to budou odpovídat pochopitelně teroristé. Nebo byste možná mohli říci: ne, dřív než dojde k tomuto globálnímu oteplení, dojde ke krizi ve zdravotnictví. Máme milióny případů AIDS, pokud se něco nezmění, budeme mít stovky miliónů takto nemocných. Nebo byste možná mohli říci, že největším problémem je terorismus. Terorismus,

kteřý je způsoben populační explozí, kteřý odráží nejrůznější historické etnické konflikty, které se snoubí s moderními prostředky smrti. I na to řada lidí ještě před 11. zářím myslela.

Jestliže vezmete čtyři pozitivní věci, to znamená ekonomiku, lékařský a technický pokrok, demokracii, rozmanitost a na druhou stranu postavíte čtyři negativní věci, to znamená chudobu, klimatické změny, krizi zdravotnictví a konflikty, které mají své kořeny v etnických a religiózních záležitostech, tak všechny vlastně odrážejí stejnou věc. Jinými slovy to, co se stalo 11. zářím, bylo druhou stranou toho dobrého, co se ve světě stalo. Proto je podle mého názoru naprosto nutné zvýšit práh vědomí mezi vůdčími osobnostmi.

Musíme zbavit lidi z chudých zemí nenávisti, která je v nich živena, a naopak v bohatých zemích se musí lidé zbavit svého krátkozrakého sobectví. Musíme se pokusit nějakým způsobem zvýšit počet lidí, kteří mají výhody z toho, čeho bylo dosaženo, a naopak snížit zátěž lidí.

Myslím si, že je potřeba bojovat proti lidské chudobě. V loňském roce, když jsme začali odpouštět dluhy nejchudším zemím, tak to byl první krok. Ale musíme udělat mnohem více, musíme se pokusit dostat všechny děti do škol. Jediná země, kde 97 % dětí chodí do školy, je Brazílie, protože jejich matky dostávají zapláceno za to, že děti do školy skutečně pošlou a přivedou.

Musíme financovat lepší zdravotnictví. Generální sekretář OSN, který právě získal Nobelovu cenu, žádá bohaté země, aby věnovaly sedm až deset miliard dolarů ročně na boj proti AIDS a dalším nemocem. To udělat musíme.

Musíme snížit úmrtnost na AIDS na polovinu. Jestliže se nám podaří v té době ještě vyvinout léky na tuto nemoc, pak se nám možná podaří celou tuto krizi zažehnat.

Měli bychom se dále pokusit odvrátit nebezpečí klimatické změny. Amerika by se toho také měla zúčastnit. V současné době Spojené státy produkují větší množství tzv. skleníkových plynů než zbytek světa. Pokud nepřijdeme příkladem dalším zemím, může se stát, že Indie a Čína budou dělat to, co dělají Spojené státy v současné době, a to představuje obrovské ohrožení.

Musíme také podporovat demokracii a lidská práva, využívat zodpovědných nevládních organizací a pokusit se dosáhnout míru a usmíření. Já vím, že to je těžké. Musíme si uvědomit, že svět bude vzájemně propojen. Otázkou je, jestli to bude dobré pro chudé lidi v rozvojových zemích a pro bohaté lidi v rozvinutých zemích. My v bohatých zemích si musíme totiž uvědomit, že už si nemůžeme dělat právo na něco, co odmítáme jiným. Musíme se také pokusit vysvětlit to, že nemohou se zbavit svého utrpení tím, že způsobí destrukci nám.

Pokud se nám podaří některé věci dosáhnout, tak našim dětem dáme budoucnost, budoucnost plnou naděje a snů.

(Fórum 2000, Praha, říjen 2001. Kráceno.)

Můžeme zachránit miliony životů – když budeme chtít

Pochopitelně jsme všichni oťreseni tragedií, ke které došlo 11. září, ale nesmíme zapomínat také na ostatní tragédie. Každý den jedenáct tisíc lidí na světě umírá na AIDS, i když se jedná o chorobu, která již dnes má určitou možnost léčby. Každý den osm tisíc lidí umírá na choroby, které by byly možné řešit jen možností vakcinace. To jsou nemoci, které dnes již v bohatém světě neexistují. Jsou to problémy, které souvisejí s tím, že lidé nemají přístup k očkování. Měli bychom si také uvědomit, že každý den osm tisíc lidí umírá v Africe na malárii, i když by jedna pilulka stačila na vyléčení; tato pilulka se ale k milionům lidí nedostává.

Svět pouze přihlíží, jak ročně umírá šestnáct milionů lidí na nemoci, které lze léčit, kterým lze zabránit, a to kvůli tomu, že chybějí nejmínimálnější zdravotní služby. A to je podle mého názoru jedna z nejhorších stránek našeho globalizačního procesu. Poučili jsme se, že řešení těchto problémů vyžaduje jednoduchý pragmatismus. Nepotřebujeme mít startovací rampy, abychom očkovali dítě proti spalničkám, nebo aby ten, kdo trpí malárií, dostal nezbytnou dávku léků, nebo aby oněch pětaticet milionů lidí, kteří jsou nakaženi virem HIV, což je největší pandemické onemocnění v moderní historii, mělo přístup k antiretrovirální terapii. Máme k tomu příslušnou technologii, mohli bychom zachránit miliony životů, kdybychom o to stáli. Podle mého názoru je to ten největší úkol naší současné globalizace.

Bohaté země věčně hlavně jenom mluví, když se jedná o vymýcení těchto chorob v chudých zemích, a jako ekonom vím naprosto jistě, že Afrika a jiná chudá místa na světě nemohou dosáhnout pokroku, pokud jejich miliony dětí umírají, pokud jejich dospělí jsou infikováni vražednými nemocemi, jako je HIV. Jen jeden Afričan z tisíců v Africe, kteří trpí touto nemocí, dostává nějakou terapii, která je srovnatelná s tím, co je dostupné v Evropě. Nejdůležitější však je, že nejbohatší země na světě, USA, zklamala v otázce solidarity; nejbohatší, největší, technologicky nejrozvinutější, nejmocnější země na světě dělá pro chudé světa úplně nejméně.

Před mnoha lety vznikla norma, že by bohaté země měly poskytnout 0,7 % svého HDP na pomoc chudým zemím světa. Mají příjem 25 trilionů dolarů a kdybychom skutečně 0,7 procent poskytli, pak by to byla ročně pomoc ve výši 175 miliard dolarů, čímž bychom velice jednoduše řešili problémy zdraví, všeobecného vzdělání, ochrany životního prostředí, výzkumu v oblasti zemědělství, zvýšení produktivity v zemědělství a podpory bezpečného prostředí. Poskytujeme méně než jednu třetinu této částky a americký program pro pomoc rozvojovým zemím se tak zmenšil, že v současné době náš podíl pomoci činí 0,07 %, čili jednu desetinu oné mezinárodní normy. Kdyby Spojené státy dodržovaly tuto mezinárodní normu, měli bychom k dispozici navíc 60 miliard dolarů, abychom řešili problémy světové chudoby. Abychom učinili ze světa daleko bezpečnější a spravedlivější domov pro všechny.

Mýlíme se, že problémy terorismu a další nepříznivé jevy společnosti vyřešíme, pokud miliony lidí umírají zbytečně na hrozné, a přesto vyléčitelné choroby, které pod-

kopávají společnost, morálku a poukazují na nerovnost v našem světě. To, co se náš výbor pokusil učinit, bylo navrhnout konkrétní řešení. Identifikovali jsme několik desítek konkrétních kroků: očkování, léčení HIV, léčbu malárie. Také jsme navrhli, jakým způsobem postupovat. Je to válka proti nemocem. Je to válka jako každá jiná, potřebujeme logistiku, strategii, a náklady jsou dostupné pro nás, nikoliv však pro chudé země. Veškerá rétorika, když se říká, že chudí si mají své záležitosti dát do pořádku sami, je bezohledná, protože pokud lidé mají takové příjmy, jako mají dnes v chudých zemích, není žádná naděje, že bude možno učinit konkrétní kroky bez pomoci zvnějšku. Kdybychom z každých deseti dolarů dali stranou jeden cent, zachránilo by to osm milionů životů ročně.

Nevěřím, že globalizace se postará sama o sobě, že můžeme nadále akumulovat své bohatství a že svět bude pokračovat dál bez naší pomoci. Pokud tomu tak bude, nedosáhneme míru ve světě. Svět nebyl nikdy v minulosti tak bohatý, tak schopný, tak technologicky schopný řešit tyto neduhy. Máme možnost zachránit miliony životů ročně. Chce to jenom, abychom stáli o toto úsilí vyvinout.

(Fórum 2000, Praha, 2001. Video příspěvek. Kráceno.)

Světový problém – právo na zdraví

Jeden z panelů konference Fórum 2000 byl věnován diskusi o zdraví jako právu člověka. Moderátor **MARTIN JAN STRÁNSKÝ** označil medicínu za neoddelitelnou součást problematiky lidských práv a dostupnost zdravotní péče za nejdůležitější praktický krok k jejich zajištění. V této souvislosti mj. konstatoval: „V současné době právě proto, že nemá přístup k zdravotní péči, umírá každý den v Africe daleko více lidí, než umřelo lidí v kosovské krizi. Šestnáct tisíc lidí denně umírá na AIDS a jiné choroby, často nemají vůbec žádnou možnost léč-

by, někdy dostávají jeden aspirin denně.”

Přímo za postižené hovořila **NOERINE KALEEBA** – aktivistka v boji proti AIDS. Vyprávěla o tom, jak se snažila vyrovnat s úmrtím svého muže, který zemřel na AIDS, i o tom, jak se snažila vytvořit hnutí pod heslem: Žít pozitivně a umírat v důstojnosti. Toto hnutí si uvědomuje, že ještě poté, co je člověk diagnostikován s HIV, je možné žít kvalitní život. Tehdy poprvé viděla lidi, kteří byli odváženi do nemocnice a tam byli ponecháni sami sobě, aniž by měli jakoukoliv podporu ze strany své rodiny, ačkoliv dříve byli zvyklí být stále spolu a sdílet všechno spolu. Nejtragičtější však bylo, že jí v době, kdy chodila za manželem do nemocnice, naprosto odmítali všichni zdravotní pracovníci. Odmítali i jeho. Nikdo by nikdy nevstoupil do místnosti, kde její manžel byl hospitalizován. Proto si klade otázku, co můžeme udělat pro to, abychom odstranili stigma, které souvisí s touto pandemií. Noerine Kaleeba řekla: „My všichni máme stále

pocit, že se nás to netýká, že HIV je problém někoho jiného. Předtím, než můj manžel byl diagnostikován s touto chorobou, jediné, co jsem slyšela, bylo, že se jedná o chorobu, která postihuje bílé homosexuální muže v San Franciscu. Takže když jsem se dozvěděla, že můj manžel je HIV pozitivní, vůbec jsem nebyla ochotna něco takového připustit. I my zde v této místnosti máme možná pocit, že nám se to stát nemůže. Nejsme bílí, nejsme homosexuálové, nejsme narkomani, nebyli jsme v Africe, nezúčastnili jsme se toho, čemu se říká deviantské sexuální praktiky, proto se nám to nemůže stát. A to souvisí s tím stigmatem, o kterém hovořím. Myslím si, že s tím souvisí i chudoba a bezmoc, která velice často postihuje rodiny, kde někdo byl diagnostikován s HIV; najednou je v rodině někdo, kdo je nemocen, kdo by potřeboval obrovské finanční zdroje, a to se často snoubí s pocitem hněvu, s pocitem odmítání, takže kromě osvěty tyto rodiny potřebují i podporu, aby byly schopny se s touto situací vyrovnat.”

O pomoc při osvětě svého národa žádala **Waris Dirie** – aktivistka a topmodelka ze Somálska, když hovořila o ženské obřízce, již sama byla nucena prožít jako pětileté dítě. Mj. řekla: „Tady sedíme v takovém vznešeném prostředí, mluvíme o lidských právech, ale to slovo samo o sobě nic neznamená, nemá to pro mne žádnou hodnotu, protože nevidím, že by lidé tato pravidla dodržovali. Jsem tu proto, abych požádala o pomoc nejen pro Somálsko, ale pro celou Afriku. Pořád ještě dochází ke znetvořování žen, genitální operace tomu říkáme. Je to praxe, která existuje ve více než dvaceti osmi zemích světa. Musím se vrátit i k AIDS. Somálsko také v tom jede. Všichni tam umírali, a nikdo nevěděl, na co. Nikdo. Protože to slovo AIDS v životě neslyšeli, nevědí, že něco takového existuje. A co se týká genitálního znetvořování žen, lidé to pořád stále ještě dělají. Jsou lidé, kteří obřezávají tyto dívky, používají stejný nástroj na všechny, mohou používat nůž nebo žiletku nebo jiný ostrý nástroj. Cokoliv, co mají po ruce, tak použijí. A tentýž nástroj použijí na několika dívkách, a tím šíří nemoci. Musíme učinit konec těmto praktikám, musíme vzdělat lidi. Můj národ potřebuje osvětu, potřebuje vědět, co se děje ve zbytku světa, potřebuje vidět, jak zbytek světa žije. Jsou odříznuti ode všech. Ode všeho.“

ANWEI LAWOVÁ – zakladatelka Hansen’s Disease Association – poukázala na situaci malomocných a na několika příkladech z různých zemí světa dokumentovala, že se s těmito nemocnými zachází jako se zločinci. V Nigerii v posledním století uchovávali malomocné v masových hrobech za živa. Malomocný z Číny v leprosiáriu byl v jedné místnosti s devíti dalšími lidmi. Dveře byly zabarikovány, aby nikdo nemohl odejít. Krmili je zkaženou rýží plnou písku. Jednou jim dali něco lepšího k snědku, a to byl signál, že je příští den hodlají zabít. Také v Japonsku byli tito lidé izolováni od společnosti. Příslušný zákon byl zrušen až v roce 1996. Na Havaji lidem, kteří se narodili v leprosiáriu, byly odebrány děti při narození. A v Louisianě v Americe malomocní nesměli používat telefon, nesměli uzavírat sňatky a nesměli ani volit. Toto nařízení bylo zrušeno až v roce 1946.

Anwei Lawová zdůraznila: „Měli bychom překonat ty síly, které kultivují nenávisť, nepochopení. To dobře vidíme ve slovech Osimotova, který souhlasil s tím, aby ho sterilizovali, aby mu dovolili se oženit: Neměl jsem právo chodit do školy, ale teď pomáhám dětem v Nepálu. Chtěl bych pomoci sto dětem. Jednou bych se s nimi rád setkal. Říkají mi táto. A právě hlasy těchto lidí jsou samotným základem humanity. My pracu-

jeme ve Spojených státech, v centru, kam by měli přijít lidé nejrůznějších rodinných zázemí a nejrůznějších náboženství. Chtěli bychom vytvořit fórum, ve kterém by zaznívaly hlasy jak z minulosti, tak ze současnosti, hlasy, které by nás inspirovaly a které by nám všem pomohly být lidšší.“

Prezident Nadace Nippon a vyslanec Světové zdravotnické organizace pro boj s leprou **YOHEI SASAKAWA** ujistil přítomné, že ti, kdo se na tomto boji podílejí, učiní vše, aby nemoc byla vymýcena ze světa do roku 2005.

Zajímavý příspěvek přednesl **KENZO KIIKUNI**, profesor na Tokyo Women's Medical University a výkonný ředitel nadace Sasakawa Memorial Health Foundation. Přiznal, že bylo chybné malomocné segregovat na speciálních místech a uvedl, že by pro takové lidi měly mít možnost pracovat nejrůznější typy zdravotního personálu – to nemusí být nutně sestry nebo lékaři, mohou to být také někteří léčitelé a podobně. Lepru už je možno léčit – díky NDT se nám podařilo výskyt této choroby za posledních padesát let snížit o 85 %. Ale to, co zbývá udělat, je nejtěžší – zlikvidovat lepru i v šesti zemích, kde stále ještě je. Nadace Nippon skutečně dělá všechno pro to, aby dodávala léky zdarma.

Další otázkou, o které hovořil, bylo stigma spojené s malomocstvím a připomněl, že stále ještě existují země, kde je malomocství považováno za něco, co je dědičné a co ovlivňuje pouze některé jedince. V této souvislosti Kenzo Kiikuni uvedl: „Jakým způsobem se můžeme vyhnout vzniku takovéhoto stigmat? Podívejme se na historii veřejného zdraví. Vždy zde vystopujeme určité prvky určitých stigmat. Hovořili jsme dnes o malomocství, hovořili jsme o HIV a o stigmatě, která souvisejí s těmito dvěma chorobami. Podobně bychom mohli hovořit také o duševních chorobách. I duševní choroby pochopitelně souvisejí s obrovským stigmatem. Jinými slovy – myslím, že musíme skutečně bojovat proti těmto stigmatům, Je potřeba, abychom jako v boji s leprou spojili své síly i v jiných situacích.“

Z Pražské deklarace

1. ÚVOD

Globalizace jako proces je jedním z nejvýznamnějších rysů civilizačního vývoje na přelomu třetího tisíciletí. Lidstvu přinesla řadu blahodárných vymožeností, zároveň je však mnohými vnímána jako hrozba téměř ve všech oblastech. Příslib univerzální prosperity a blahobytu se ukázal jako iluze. Velká část světové populace má zkušenost ekonomické nerovnosti, psychologicky či kulturně se ocitá na okraji rodící se celosvětové společnosti a přes rozmach politických institucí ztrácí kontrolu nad vlastním osudem. Biliony každodenně obchodovaných dolarů, široce dostupná lékařská péče, ani tři desetiletí zvýšené pozornosti věnované ekologickým aspektům rozvoje neuchránily většinu lidstva před nárůstem rozmanitých forem strádání včetně chudoby, nemocí a zhoršování životního prostředí. Čím je ekonomická a technologická globalizace lidstva dominantnější, tím obtížnější je kontrolovat ji prostřed-

ky demokratické politiky. A to je velice znepokojivé. Lidstvu chybí odvaha a vůle ke spolupráci, vynořují se otázky duchovního základu a morálního ospravedlnění globalizace, která vedle zjevných kladů přináší na jedné straně nebezpečí unifikace kultury, ochuzení světa o jeho pestrost, na druhé straně riziko konfrontace kultur, které si nebudou schopny vzájemně rozumět. Ohroženo je tak pokojné soužití národů i samo přežití lidstva.

PRAŽSKÝ POHLED

Po pět podzimů se na Pražském hradě scházeli lidé, které přes všechnu různost spojovala touha společně hledat a nacházet odpovědi na tyto otázky. Byly mezi nimi význačné světové osobnosti – laureáti Nobelovy ceny, prominentní politici, vlivní intelektuálové a akademici, umělci a spisovatelé i představitelé různých světových náboženství a duchovních proudů. Konference nazvané Fórum 2000 se snažily probádat méně zjevné, často rozporné a pokud možno hlubší rozměry celosvětového vývoje. Věříme, že se v tomto smyslu v Praze formuje pokus o relevantní odpovědný postoj ke globalizaci, postoj vyznačující se důrazem na duchovní, kulturní a náboženské hodnoty.

2. HLAVNÍ ÚKOLY

Etické minimum

Rozsah a rozmanitost forem, v nichž se vyskytlo ve dvacátém století násilí, je třeba mít neustále na paměti i ve století jedenadvacátém. Je užitečné vyjádřit a nezbytné respektovat globální etické minimum reprezentující základní mravní principy lidstva. Patří k nim příkaz humánního zacházení s každou lidskou bytostí a zlaté pravidlo: „Co chceš, aby ti činili druzí, čiň ty jim; co nechceš, aby ti druzí činili, toho se vystříhej.“ Bdělé etické vědomí by mělo napomoci zmírnit nesmírné lidské utrpení, zastavit ničení životního prostředí a omezit dramatický zánik rostlinných a živočišných druhů i mizení lidských kultur. Světové zdroje jsou využívány velmi nerovně a nepřiměřeně. Jednou z největších zkoušek dneška je otázka, jak převést potenciální zdroje z výroby zbraní a drog, z nadměrného luxusu a materiální spotřeby do úsilí zmírňovat chudobu a hlad, léčit nemoci, zabraňovat násilným konfliktům, řešit problémy spojené s globálním oteplováním a s přírodními katastrofami.

Globální demokracie

Bohatost života na Zemi se projevuje mimo jiné i v nepřeberném množství způsobů, jakými si lidé organizují své záležitosti. Je velmi důležité chránit pluralitu podob správy věcí veřejných a občanské účasti na ní. Avšak určité univerzální normy – snad nejlépe vystižené v koncepci lidských práv – je třeba jasně hájit a získávat pro ně co nejširší světovou podporu. Úkol globální demokracie spočívá v tom, hledat takové instituce a mechanismy, které budou současně chránit hodnoty společné celému světu i lokální rozdílnosti.

Politická funkce globální ekonomiky

Globální kapitalismus je zdrojem jak rostoucího bohatství, tak rostoucího napětí ve světě. Je nemožné dlouhodobě zachovat legitimitu globálních trhů, pokud přinášejí prospěch pouze pětině obyvatelstva planety Země, a to za cenu využívání přírodních a lidských zdrojů zbývajících čtyř pětin. Soutěž bez pravidel a neomezená kapitálová mobilita v konečném účinku ohrožují jednotlivce i celé společnosti. Představují vedle totalitárních a příkazových ekonomik opačný extrém. Hlavní úkoly globální ekonomiky do budouc-

na, totiž podpora efektivnosti a rozvoje při zajištění ochrany životního prostředí a těch, kteří v globální soutěži dosud ztrácejí, nejsou čistě ekonomickými problémy.

Místní identita, sociální kapitál a lidský rozvoj

Světová ekonomika se nikdy nesmí zcela vymknout lidské kontrole, a proto je nezbytné její možné destruktivní účinky vyvažovat udržitelným místním rozvojem. Neustále musíme hledat rovnováhu mezi kapitálovými investicemi a investicemi do vzdělání, mezi omezeným užitekem z komparativní výhody a podporou občanské společnosti a mezi rolí státu a rozvojem soukromých aktivit.

3. CO PĚSTOVAT

Není možné se smířit se stavem, kdy silami formujícími jednotlivé národní společnosti jsou nekontrolovaný ekonomický rozvoj a partikulární politické okolnosti. Je třeba více pečovat o skutečný zdroj hodnot, o duchovní základy civilizace, hledat a hájit společný etický kodex, usilovat o univerzální shodu v pojetí lidských práv – a teprve na tomto základu vytvářet a kultivovat politické instituce a rovněž jimi se snažit ovlivnit proces ekonomické a technologické globalizace.

Článek 1 – Solidarita, rovnost a spoluúčast

Současné nerovnoměrné využívání zdrojů a ekonomických výhod vyžaduje celosvětový systém solidarity, který by ochraňoval základní práva těch, kdo se nemohou plnohodnotně účastnit mezinárodní soutěže. Právo každého člověka na spravedlivé a rovnocenné zacházení a právo lidí na spoluúčast v rozhodování o záležitostech, které na ně mají vliv, by měly patřit mezi základní kameny globální civilizace 21. století.

Článek 2 – Tolerance, pochopení a ochrana rozdílnosti

Ochrana odlišných forem správy věcí veřejných a kulturního vyjádření, jakož i odlišné náboženské víry a životního stylu je proto naprosto nezbytná. Právo být jiný by mělo platit všude tam, kde toto právo neotvírá cestu k netoleranci či k porušování jiných lidských práv.

Článek 3 – Respekt a odpovědnost

Veškerý život na naší planetě je zakotven ve vyšším řádu, přesahujícím naše životy. Respekt k člověku, ke každé lidské bytosti, k lidskému životu ve všech jeho etapách a formách a odpovědnost za životní prostředí a za budoucí generace jsou klíčovými předpoklady trvalé udržitelnosti, kontinuity a humánnosti globální civilizace.

4. CO ZMĚNIT

Výše deklarované hodnoty nejsou něčím zcela novým. Mnohé z nich jsou ostatně již zmiňovány ve významných úmluvách, slavnostních dokumentech i v mezinárodním právu. Potíž je v tom, že nejsou účinně podpořeny adekvátními a fungujícími institucemi. Mezi cíle Fóra 2000 patřila snaha definovat rámec, který by umožnil tyto hodnoty přeměnit v praktické nástroje a stanovit globální priority.

Článek 4 – Spojené národy

Největší ze všech světových institucí zaostává za skutečným stavem dnešního světa. Reforma OSN by měla mimo jiné směřovat k vytvoření odpovědného orgánu OSN, který

by se věcně zabýval planetární krizí životního prostředí. OSN musí být pružnější a účinnější, její akce rychlejší a adekvátnější. Jen tak může být její autorita posílena.

Článek 5 – Mezinárodní právo

Mezinárodní právo musí projít reformou, aby zajistilo účinný, průhledný a rovnoprávný mechanismus vynucování práva. Stejně jako určité omezení osobních svobod a soukromí přispívá k zvýšení bezpečnosti, bude funkční mezinárodní právo znamenat omezení národní suverenity. Pouze tehdy však mohou globální hodnoty převládnout nad partikulárními zájmy a krátkodobými ohledy.

Článek 6 – Brettonwoodské instituce

Mezinárodní měnový fond, Světová banka i Světová obchodní organizace mají značný potenciál pro pomoc v rozvoji nepotřebnějších, pro spolupráci na vytváření celosvětových ekonomických, zákonných a etických norem, jakož i pro jejich vymáhání. Musí se ovšem nejprve více otevřít, být transparentnější a odpovědnější. Apelujeme proto na vlády, aby na ně vyvíjely tlak, avšak žádáme též věcnější postoj médií, neagresivní podněty kritiků a větší angažovanost diplomatů a ekonomů.

Článek 7 – Světová náboženství a církve

Náboženství mohou hrát významnou roli v usmiřování rozdílných kultur, v šíření univerzální etiky a společně pracovat na vytváření morálního klimatu v globalizovaném světě. Za určitých okolností však mohou být náboženské ideály a symboly zneužity k eskalaci konfliktů. Apelujeme proto na věřící různých náboženství, aby podporovali všechny aktivity směřující k prohlubování dialogu a spolupráce a distancovali se od všech projevů netolerance a násilí.

Článek 8 – Nadnárodní korporace

Globální obchod se podílí na stále větší části materiálního bohatství a nadnárodní korporace jsou primárními nositeli růstu, inovace a tvořivosti. Ekonomická globalizace propůjčuje nadnárodním firmám obrovskou moc a vliv. Jejich působení však v určitých případech nebere ohled na lokální kontext, škodí životnímu prostředí a porušuje lidská práva. Mají-li se stát partnery rozvoje globální společnosti, musí hrát výše zmíněné hodnoty v jejich chování mnohem podstatnější roli než doposud.

Článek 9 – Vzdělání a úloha národního státu

Role státu by neměla být redukována, nýbrž transformována tak, aby odrážela celému světu společné hodnoty. Státy by měly vytvářet pro nevládní organizace a soukromé firmy takové právní prostředí, aby mohly jednat co nejsvobodněji, a zároveň by měly vkládat maximum zdrojů do vzdělání, infrastruktury, do záruk bezpečnosti, mezinárodní spolupráce a rozvoje občanské společnosti. Určování pravidel ekonomické soutěže a vymáhání práva by měly být rozhodujícími úkoly státu.

Článek 10 – Základní vzdělání pro všechny

OSN by s ostatními organizacemi a členskými státy měla připravit celosvětový program zaručující bezplatné základní vzdělání pro všechny děti, jakožto jednu z hlavních podmínek překonání negramotnosti a nouze a terorismu, který z nich pramení.

Článek 11 – Odpovědnost nezávislých médií

Média mají zvláštní odpovědnost za to, aby neopakovala a nerozšiřovala falešné informace, stereotypy a předsudky o odlišných náboženstvích a národnostech a nepřitahovala pozornost veřejnosti k obrazům násilí.

Článek 12 – Globální občanská společnost

Energická, nezávislá a vzájemně provázaná občanská společnost by měla pracovat na místní, regionální, národní i globální úrovni. Její nezastupitelnou úlohou je vytvářet přirozené předivo vztahů mezi morálkou, politikou a ekonomikou, mezi trhy a státy, mezi globálním a lokálním.

5. JAK VÉST DIALOG

Pětiletá série konferencí potvrdila zásadní důležitost kritického dialogu o problémech našeho společného světa.

Článek 13 – Kultura dialogu

Bez schopnosti s úctou naslouchat druhým, bez upřímného uznání legitimacy jinakosti druhých lidí, kulturní rozdílností a rozmanitostí politických forem nemůže žádná globální debata mít smysl a nést plody.

Článek 14 – Co nejširší zastoupení

Důsledkem nedostatečné možnosti účastnit se takového dialogu je frustrace, pocit křivdy a nedůvěra. Nevyslyšené hlasy nacházejí nežádoucí způsoby, jak přitáhnout pozornost! Není ovšem v silách žádné konference vytvořit prostor pro všechny hlasy. Navzdory tomu je ovšem třeba stále hledat a rozšiřovat diskusní příležitosti zejména pro hlasy těch, kteří jsou vytlačeni na okraj světového dialogu.

Článek 15 – Názorová pluralita

Usilovat o uniformní jednotu názorů je nejen nereálné, ale také nežádoucí. Představitelé odlišných postojů – kritičtějších, nekonformních a zneklidňujících myšlenek – jsou zcela nezastupitelní pro objevování alternativ, reprezentaci reality světa a pro budování důvěryhodného globálního dialogu.

Článek 16 – Služba výstavbě globální společnosti

Globální alternativy a životaschopná řešení budeme nalézat, jen pokud budeme odhalovat neplatné předpoklady a zpochybňovat falešnou logiku, pokud budeme poukazovat na partikulární zájmy, pokud budeme odolávat zjednodušujícím chápáním světa stejně jako nemístnému zevšeobecňování.

6. VÝZVA KE SVĚTOVÉ VEŘEJNOSTI

Jen tehdy, když si každý člověk začne hlouběji uvědomovat svou spoluodpovědnost za náš společný svět, může být oprávněna naše víra, že to, co v dnešním světě vzbuzuje naděje, převáží nakonec nad tím, co nás ohrožuje.

VĚDA

---

*NOVOROZENCI
ZNEU·ÍVÁNÍ DĚTÍ*

Neonatální intenzivní péče ve III. miléniu

MUDr. Zbyněk Straňák, CSc.
Ústav pro péči o matku a dítě, Praha

Výchozí stav:

Neonatologie vznikla jako samostatný klinický obor v České republice oddělením péče o novorozence od pediatrie na začátku sedmdesátých let 20. století. Důvodem ke vzniku samostatných novorozeneckých oddělení byly zvláště nové možnosti v péči o kriticky nemocné novorozence (velmi nízké a extrémně nízké porodní hmotnosti) na nově konstituovaných jednotkách intenzivní péče. Organizační změny s vytvořením třístupňového systému diferencované péče byly dokončeny v devadesátých letech. V současné době je většina novorozeneckých oddělení 3. stupně samostatnou součástí sítě perinatologických center. Neonatologové úzce spolupracují s porodníky, pediatry a dalšími komplementárními obory.

V uplynulém období zaznamenala péče o novorozence velmi dynamický rozvoj a byly dosaženy vynikající výsledky srovnatelné s vyspělými zeměmi. V některých indikátorech kvality péče (mrtvorozenost, časná novorozenecká úmrtnost, novorozenecká a po-novorozenecká úmrtnost) patří Česká republika k absolutní světové špičce. Dosažené výsledky by nebyly možné bez ekonomické podpory (státní dotace v rámci Perinatologického programu), zlepšené edukace a informovanosti, organizačních opatření a podpory výzkumných úkolů (grantové agentury) z oblasti neonatální intenzivní péče. V posledních letech došlo k rychlému zavedení nových terapeutických a diagnostických metod, které zásadním způsobem ovlivňují výsledky péče o novorozence (naturální surfaktant, nekonvenční způsoby umělé plicní ventilace, kapalinová ventilace, dlouhodobá mimotělní membránová oxygenace, způsoby monitorování, používání mikrometod v biochemii, měření časných ukazatelů systémové zánětové odpovědi apod.). Prioritou péče o novorozence v České republice zůstávají novorozenci velmi nízké a extrémně nízké porodní hmotnosti (pod 1500 gramů), novorozenci s vrozenými vývojovými vadami a donošení novorozenci s těžkým akutním respiračním a oběhovým selháním.

Na základě krátkého historického přehledu, současného stavu poznání, výsledků experimentálních a pilotních studií můžeme spekulovat o podobě neonatální intenzivní péče ve III. miléniu.

Výhled do budoucnosti:

Neonatologie ve III. miléniu bude muset akceptovat nové možnosti informačních a komunikačních technologií. Internet zlepší přístup k informacím, zvýší úroveň poznání, umožní rychlý přenos velkých datových souborů, poskytne prostor pro vytvoření edukačních a informačních databází. Propojení jednotlivých pracovišť povede k optimalizaci a racionalizaci využití lůžek intenzivní péče. Rodiče hospitalizovaných dětí budou moci sledovat on-line průběh léčby, pomocí e-mailové pošty odesílat dotazy z mobilních telefonů po celém světě, konzultovat léčbu v rámci probíhajících odborných nebo laických internetových konferencí. Lékaři budou on-line informováni o stavu pacienta včetně pro-

vedených vyšetření. Na miniaturních obrazkách budou moci sledovat zobrazovací metody, průběh operací, aktuální stav pacienta apod. Možnosti komunikačních technologií povedou k vytváření nových vztahů mezi lékařem a pacientem. Flexibilita, dostupnost a vzájemná informovanost mohou vést k přehodnocení celého současného systému péče o novorozence, včetně zavedení doposud kontroverzních postupů (porod doma, časné propouštění z porodnice, opakované kontroly u lékaře, systém poraden a dlouhodobého sledování apod.).

Zvýšení informovanosti a vzájemné propojení změní celkový přístup ke klinickému výzkumu a aplikaci jeho poznatků do praxe. Dominantní postavení bude získávat evidence base medicine založená na meta-analýze prospektivních randomizovaných a kontrolovaných studií. I v klinické praxi budou vyžadovány exaktně prováděné experimentální studie na simulovaných počítačových nebo reálných animálních modelech. Nové požadavky na výzkum a komunikaci změní také současnou strukturu jednotlivých oddělení a profesní návyky lékařů. Komplexní evaluace lékařů povede k jejich kvalitativnímu růstu v edukaci a následně ke zlepšení výsledků péče.

Požadavky na nové technologie v oboru nebude možné realizovat bez systematické státní podpory. Vzhledem k celkově negativní demografické bilanci bude muset být rekován program reprodukčního zdraví s cílem zkvalitnění stávající populace. Pozitivní politika podpory reprodukčního zdraví povede k řešení akutních etických a sociálních problémů, které souvisí s neonatální intenzivní péčí (zahájení a ukončení péče, dlouhodobá péče o handicapované jedince). Bude vytvořen legislativní rámec pro řešení ireverzibilních stavů kriticky nemocných novorozenců („only life-saving patients“).

Vzhledem k současným prioritám lze předpokládat prohloubení multidisciplinární spolupráce v oblasti perinatologie („fetus as a patient“). Cílem spolupráce bude zlepšení prenatalní diagnostiky při detekci vrozených vývojových vad eventuálně jejich chirurgická léčba v děloze („open surgery“), jako například u kongenitální diafragmatické hernie, hydronefrózy, hydrocefalu apod. Rozvoj zaznamenává i farmakologie plodu (optimalizace indukce plicní zralosti u nedonošených, sanace intraamniální infekce vyvolávající předčasný porod, zlepšení placentární perfúze při intrauterinní růstové retardaci apod.). Experimentálně je momentálně možný porod do arteficiální dělohy s napojením „plodu“ na mimotělní oběh k zajištění výživy a pomalá indukce plicní tkáně v roztoku perfluorokarbonů.

Po narození kompromitovaného jedince bude docházet ke zlepšení monitorovacích možností, které budou dány miniaturizací současných metod používaných v intenzivní péči u dospělých (metody měření srdečního výdeje, tlaku v zaklínění, metabolismu CNS apod.), zavádění „bezkrvných“ biochemických a hematologických vyšetření pomocí detekčních kapslí napojených na arteriální katétry a propojených s monitorem. Sofistikované laboratorní zázemí bude umístěno u lůžka pacienta.

Očekává se optimalizace současných postupů při řešení akutního respiračního selhání, jako nejčastější příčiny mortality nedonošených i donošených novorozenců, s využitím kontinuální analýzy změn plicní mechaniky a plicního průtoku krve.

Celý program zlepšení reprodukčního zdraví bude doplněn o stanovování genomu individua s posouzením jeho rizikových faktorů ve vztahu k onemocněním různého typu. Konsekvence tohoto problému jsou nejméně předvídatelné, a proto i nejvíce obávané, protože již dnes, na úrovni molekulární genetiky, musí neonatologie řešit jako první řadu závažných etických dilemat při rozhodování o smysluplnosti maximální resuscitační péče u jedince s velmi nejistou perspektivou.

Neonatologie III. milénia, ať již bude jakákoli, však nikdy nezapomene na svoje hlavní poslání: záchrana kvalitního, plně integrovaného a spokojeného jedince, včetně jeho rodičů.

V Yokohamě se v polovině prosince 2001 schází druhý světovému kongres o komerčním sexuálním zneužívání, Second World Congress Against Commercial Sexual Exploitation. Účastníci předcházejícího, 1. Světového kongresu věnovaného této tématice, který se konal před pěti lety ve Stockholmu, ukázali, že přes snahu potírat komerční zneužívání dětí počet jeho obětí stoupá, a to nejenom v rizikových světových regionech, ale i v Evropě a severní Americe. Jako nejčtenější a nejrizikovější formu šíření pak vytipovali internet. Jak se situace změnila, bude posuzovat právě druhý světový kongres, pro který je připravena mj. i pilotní studie „Komerční sexuální zneužívání dětí.“

Komerční sexuální zneužívání dětí

výsledky pilotní studie

MUDr. Eva Vaničková, CSc.,

Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Růžová linka

Komerční sexuální zneužívání dětí definoval v roce 1996 stockholmský kongres jako použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem a zákazníkem, nebo dítětem a prostředníkem, agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely.

Komerční sexuální zneužívání dětí má tři formy. Jde o dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchodování s dětmi. Vzhledem k tomu, že se ve světovém kontextu jedná o problém, který se dotýká milionů dětí a má za následek stoupající trend výskytu pozitivivity HIV a onemocnění AIDS u dětí (v některých regionech za posledních 58 let až o 400 %), ale také naprostou devastaci osobností, stává se středem zájmu světového společenství. Komerčně sexuálně zneužívané děti jsou poznamenány vývojovým stigma-tem na celý život. Příznaky jsou různé podle toho, v jakém věku začalo být dítě zneužíváno, co tomu předcházelo a jakými prostředky a způsoby bylo k těmto činnostem přinuceno.

Byly vytipovány dva zásadní rizikové faktory, které vedou ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Na prvním místě je třeba jmenovat chudobu s celým komplexem problémů, které sebou přináší, a to včetně fenoménu dětí ulice. Na druhém místě je třeba jmenovat osobní zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství. Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi citlivé údaje, jejichž identifikace je velmi obtížná a řada informací je jen zprostředkována a podpořena dílčími studii, je poznání problému sexuálního násilí velmi náročné. Přesto se zdá být prokázáno, jak ukazují zahraniční zkušenosti, že záleží i na věku dítěte, kdy bylo poprvé sexuálně zneužito. Byla tak prokázána významná závislost mezi věkem dítěte, kdy došlo k ataku sexuálního násilí, a skutečností, že ve věku puberty, resp. postpuberty se více často stává obětí komerčního sexuálního zneužívání. Závislost je odlišná u chlapců a dívek. Chlapci, kteří byli sexuálně zneužiti ve věku předškolním nebo mladším školním, se v dospělosti více sami dopouštějí sexuální agrese vůči svým dětem nebo dětem ve svém blízkém okolí, zatímco chlapci, kteří se stali předmětem sexuální agrese ve starším školním věku, se významně více často dávají na dráhu homoprotituce. Dívky, které se staly obětí sexuálního násilí v předškolním nebo mladším školním věku, byly pravděpodobně podle vzorce intrafamiliárního vzorce sexuálního zneužití zneužívány dlouhodobě a ve věku puberty, resp. postpuberty se často dávají na dráhu prostituce. Rozdíl je významný a v obou případech lze logicky vysvětlit patologii jejich chování, která byla nastartována sexuálními zneužitím a zanechala na duši dětí nezhojitelné jizvičky.

Stockholmský kongres identifikoval pro evropský region jako problém číslo jedna internet jako médium, jehož prostřednictvím je a bude šířena pornografie, dětská pornografie a nabídky k různým aktivitám, které končí prostitucí.

Vzhledem k tomu, že chybí validní informace o této problematice, rozhodli jsme se přispět zmapováním postojů, představ a osobních zkušeností dětí s chováním definovaným jako komerční sexuální zneužívání dětí.

Na náhodně vybraných pražských základních školách byla uskutečněna pilotní studie formou anonymního dotazníku. Bylo osloveno 980 žáků devátých ročníků, z toho 540 dívek a 440 chlapců. Bylo zajímavé, že ve sledovaném souboru je 570 dětí ve věku 15 let, ale dokonce 410 už šestnáctiletých. Nicméně dle Úmluvy o právech dítěte je dítě bráno až do věku 18 let, a pouze zákony poskytují různý stupeň ochrany dětem mladším 15 let a starším a tato skutečnost nemá žádný význam při sběru dat ani při jejich hodnocení.

Anonymní dotazník obsahoval 29 otázek zaměřených na informace o sexuální výchově, sexuálním násilí, práci s PC a internetem a také postoje týkající se prostituce a pornografie.

Za typický výsledek lze označit zjištění o sexuální výchově. Dominuje naprostá nespokojenost respondentů, úlohu rodičů a škol nahrazují dívkám kamarádky a chlapcům internet. Nespokojíme-li se s obecným konstatováním a chceme-li mít konkrétnější představu, pak řečeno strohou řečí čísel: pouze 13 % rodičů poskytlo svým dětem sexuální výchovu, ale jenom 9 % dětí uvedlo jako zdroj školu. Každá druhá dívka byla poučena kamarádkou a tři čtvrtiny chlapců čerpají své poučení z internetu. Navíc téměř všechny děti uvádějí, že se jim žalostně nedostává možnosti si o sexu a sexualitě povídat s rodiči nebo učiteli. Neschopnost o sexu otevřeně hovořit vypovídá o traumatu

dospělých, kteří svým postojem mohou, a také tak pravděpodobně činí, traumatizovat děti a měnit reflexi jejich pohledu na sex a lidskou sexualitu. Tato skutečnost je možná odpovědná i za to, že děti proklamovaly svoji znalost toho, co je sexuální zneužití, ale při identifikaci znalosti se ukázalo, že ve skutečnosti je faktická znalost signifikantně nižší. Stejný trend byl prokázán u znalosti toho, co je to komerční sexuální zneužívání. Verbálně se ke znalosti přihlásilo 100 % dětí, ale jejich faktická znalost byla téměř mizivá. Výše uvedené skutečnosti jasně vypovídají o tom, že nestačí předávat strohé, učebnicově zpracované informace, ale že je třeba o nich hovořit v plném kontextu života.

Co se týká pornografie, je třeba ze zjištěných výsledků opět vytěžit maximum poučení, tak aby mylná interpretace nebyla zavádějící, co se týče hodnocení dětí. Výsledky jednoznačně ukázaly, že pornografii si prohlédli téměř všichni chlapci (95,5 %) a čtyři pětiny dívek. Je zcela typické, že dívky pornografii prohlížely nejvíce na videu nebo v časopisech, a to většinou pouze jednou, aby věděly – jak samy uváděly – o co se jedná a jak vypadá to, co se líbí klukům a co jim dospělí zakazují. Chlapci naopak nejvíce často prohlížejí pornografii opakovaně, protože se jim líbí a činí tak formou videa, časopisů a internetu. Zajímá-li nás internet, pak je třeba uvést číslo 79,5 % chlapců. Zhruba třetina chlapců a necelá desetina dívek uvedli, že si také prohlédli dětskou pornografii. Zdá se tedy, že obavy z internetu byly oprávněné, ale na druhou stranu je třeba otevřeně přiznat, že poskytováním informací internet leckdy vlastně supluje roli dospělých a záleží pouze na vstupních informacích, které na stránky internetu instalují dospělí.

Náš výzkum neměl ambice identifikovat dětskou prostituci, přesto však lze odpověď dětí na otázku, zda byly dospělou osobou osloveny k sexuální aktivitě za finanční či jinou odměnu, reflektovat v této souvislosti. Kladnou odpověď uvedla každá pátá dívka a každý desátý chlapec. Za významný je však třeba považovat odhad představy dětí, ve které by si dovedly představit jakoukoliv situaci, ve které by samy zvolily prostituci jako prostředek k získání peněz. Takovou situaci si vůbec nedovede představit a nepřípouští 75 % chlapců a 81 % dívek. Představit takovou situaci si naopak dovede 16 % chlapců a 4 % dívek. Ostatní děti si nejsou jisty nebo nevědí. Tato čísla jsou velmi varovná a je třeba přiznat, že děti samy uváděly, že příčinou by bylo získání peněz buď na drogy nebo na něco, čím by vyrovnaly svůj handicap ve vrstevnické skupině.

V této souvislosti je jistě zajímavé zjištění, jaký přístup mají děti k osobnímu počítači, internetu a jak často s ním pracují. Ze studie vyplývá, že o něco více než polovina rodin našich respondentů má doma počítač, z tohto dokonca veľká časť více než jeden a veľká časť rodin má pripojení k internetu. Všetchny základní školy, které byly navštěvovány našimi respondenty, byly vybaveny osobními počítači a dvě třetiny z nich byly připojeny na internet.

Denně pracuje s počítačem pravidelně více než polovina chlapců a méně než pětina dívek. Diskusních skupin nebo chatování se na internetu účastnil každý druhý respondent. Internet vůbec nepoužila 4 % chlapců a 45 % dívek, s počítačem pracují všichni chlapci a nikdy nepracuje 18 % dívek.

Respondenti uvádějí, že s internetem nejčastěji pracují v internetových kavárnách, protože zde mohou pracovat ve skupinkách, v příjemném prostředí, za nízké ceny a bez

dozoru, zatímco práce s internetem ve škole se ocitla až na posledním místě právě proto, že počítače nejsou technicky vhodné a surfování je pomalé a tudíž drahé, pedagogický dozor kontroluje surfování a vyžaduje ticho a nelze tudíž vzájemně komunikovat.

Podíváme-li se na postojové otázky, pak jejich výsledky jsou výmluvné. Prostituce je očima 15–16letých respondentů vnímána jako trestná činnost pouze v 38 %. Další třetina dětí ji považuje za příležitost k výdělku pro lidi bez vzdělání, 16 % dětí uvádí, že prostituce je zaměstnání jako každé jiné a 15 % dětí vnímá prostituci jako příležitost vést luxusní život. Dětská prostituce je potom respondenty vnímána jako sprosté zneužívání a využívání dětí, ale 18 % dětí ji vnímá jako příležitost opatřit si peníze na drogy a 2 % dětí uvádějí, že je to výdělečná činnost jako každá jiná. Pornografii pak hodnotí respondenti nejčastěji jako skutečnost, že je to něco, co patří k životu, a vlastně o nic nejde, nebo jako možnost prohlédnout si něco, co je dětem zakázané, a dále jako zábavnou možnost prohlédnout si něco, o čem s nimi nikdo nemluví. Zdá se, že výsledky studie samy naznačují bludný kruh, ve kterém se děti pohybují.

Při hodnocení chování dětí je třeba respektovat skutečnost, že děti jsou naším odrazem, že se pohybují ve světě, který jim byl dospělými připraven, a tím, že se narodily v jiné době, tuto dobu a tento svět vnímají jako svůj, jako normální. Je úplně pochopitelné, že děti si nedovedou představit život bez mobilu, bez internetu. Dítě navštěvující 9. ročník a nevlastníci mobil musí mít velmi vyladěné sebezpoznaní, aby to ustálo bez stresu, obdobně je to s internetem. Řada dospělých má naopak problém tyto skutečnosti reflektovat. Ve skutečnosti je to jenom o tom, jak internet pokořit ku svému prospěchu. Nedovedu si téměř představit dítě, které by neupřednostnilo povídání si s rodičem o tom nej, nej, nej a raději zasedlo k počítači a surfovalo. Riziko komerčního sexuálního zneužití tedy existuje na internetu, při chatování, ale obdobně riziko existuje i při jiných činnostech a téměř ve všech sociálních společnostech. Kvalifikovat toto riziko prozatím neumíme, a tak zůstává otázka, zda se děti až příliš nepodobají dospělým, kteří je proto víc a úporněji kárají. Z uvedeného vyplývá, že primární prevence, která respektuje naplňování základních potřeb dětí, je opravdu tím nejlepším řešením.

Jak vypadají? Profil oběti komerčního sexuálního zneužívání

MUDr. Eva Vaničková, CSc.

Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Růžová linka

Asi všichni znáte prázdné obličejové děti, za kterými se skrývá bolest, zloba a hnus na všechno a na každého, které jako mor zaplní každou skulinku dítěte. Zkuste potom žít, to znamená i prožívat každou chvíli života – to nejde, to tak moc bolí, že by se dítě pod tíhou bolesti zlomilo, pod tíhou zloby zničilo všechno ve svém dosahu a pod tíhou hnusu možná skončilo svůj život nebo se k sobě jako takovému s opovržením chovalo. Z tohoto lehce analytického pohledu také pochopíme, proč řada dětí komerčně sexuálně zneužíva-

ných užívá pravidelně drogy. Droga se pro ně stává jakousi berličkou, s kterou se dá životem lépe kráčet. Berličkou se může stát cokoliv jiného, záleží jenom na osobnosti dítěte a jeho předchozích zkušenostech a znalostech.

Řada zahraničních autorů vytypovala dvě základní rizika: jsou jimi chudoba a osobní zkušenost se sexuálním násilím. Chudoba vedoucí často až k fenoménu děti ulice. V regionech enormně chudých jsou to nejčastěji rodiče, kteří své děti pošlou na ulici. Obchodování s dětmi se děje ze tří důvodů: 1. dětská prostituce, natáčení dětských pornoprogramů včetně snow movies, 2. získání orgánů pro transplantaci orgánů a 3. adopce dětí. Ve světě existuje šest význačných mafií, které obchodování s dětmi mají plně pod kontrolou. Počty dětí ulice neustále rostou. Jejich obživou je buď prostituce, nebo kriminální aktivity. V našich podmínkách si můžeme představit hlavně děti na útěku z domova nebo různých ústavů. Fenomén děti ulice má 1. stupeň, kterým jsou děti na ulici, tedy děti, které jsou přes den v roli dětí ulice, ale na noc odcházejí ještě do svých domovů. Jejich předstupněm je záškoláctví, přičemž počty dětí alespoň občas chodících za školu docela prudce stoupají.

Riziky, která mohou potenciálně sehrát roli „přivaděče“ dítěte na ulici jsou: neúplná rodina, nízké sebehodnocení, šikanování, tělesné násilí v rodině a autoritářská výchova s drilem.

Druhým rizikem je osobní zkušenost se sexuálním násilím v dětství a zahraniční autoři uvádějí, že tuto zkušenost má až 65 % dětí komerčně zneužívaných. Připomínám prokázanou závislost, která říká, že na dráhu homoprotituce se dávají více chlapi sexuálně zneužití v pubertě a postpubertě než v mladším věku a více dívky sexuálně zneužití v mladším školním věku. Tyto dívky se nikdy nenaučily ochraňovat svůj osobní prostor a rozhodovat o sexuálních aktivitách, a tak se podřizují nabídkám či útokům dalších mužů, chlapců – prostě kohokoliv a paradoxně očekávají, že jejich chování jim zprostředkuje pozitivní prožitky. Nepodaří-li se jim vyhledat pomoc či nalézt vhodného partnera, který je ochrání, většina z nich se vydá cestou promiskuity, která leckdy končí až na hranici prostituce. Zdá se, že prostituce je dlouhodobým následkem sexuálního zneužití a svědčí o tom ta skutečnost, že se s ní téměř nikdy nesetkáme u dětí, které se se svým zneužitím svěřily a prošly cílenou terapií.

Vrátíme-li se k prvnímu vytypovanému riziku, pak je třeba zdůraznit, že v chudobě žijí i rodiče dětí, kteří chudobu vnímají jako vysoký stres, s kterým se neumějí vyrovnat a právě nepřiměřená reakce dospělých na neúměrný stres, kterým chudoba je, bývá příčinou zneužívání dětí. Rodiče reagují na stres zvýšenou pohotovostí k agresi, ale také depresivním laděním, a přiznejme, že si nedovedeme představit, že takoví rodiče mohou úspěšně vychovávat své děti. Depresivně laděná matka stejně jako muž dávající si za vinu, že selhal, nejsou schopni kultivovat duši svého dítěte, a tak dochází k nenaplnění základních potřeb dětí. A jak vypadá takové dítě? Mívá často smutný výraz, bývá uzavřené, pasivní, lhostejné, citově ploché, s častými tělesnými stesky, s rozvinutým sociálně patologickým chováním – lhaní, krádeže, podvody, šikanování, záškoláctví, kouření, alkohol, drogy, automaty; typické bývá, že takové dítě má nedostatečně kultivované chování a přehlíží obvyklé kulturní normy.

Typické pro popsané děti bývá skutečnost, že nemají náhled na své chování, nevnímají neobvyklost svého chování a to je právě projevem jejich patologického stigmatu, kterého se jim dostalo v časném dětství. Tyto děti nemohou pochopit, proč je jejich chování pro většinu společnosti nepřijatelné. Nedostane-li se jim profesní pomoci, která bude cílena na odstranění příčin a terapii změněného chování, pak se tyto děti budou k prostituci vracet. Nikoliv proto, že nic jiného neumějí, nkoliv proto, že jsou tak špatné, ale proto, že nemají náhled na své chování a jejich prostituování je jejich patologickou reakcí, jak se vyrovnat s tím, co jim buď bylo v dětství odepřeno nebo naopak čemu byly v dětství vystaveny. Svým způsobem jim to pomáhá přežívat, vyrovnat jejich získanou nerovnováhu.

A protože nikdy nic není jednoduché, je třeba si přiznat, že byly identifikovány a popsány tři druhy profilů oběti komerčního sexuálního zneužití. Dosud jsme hovořili stále o prvním typu, takzvaném typickém, který je nejčetnějším představitelem. V poslední době ale přibývá dalších dvou typů oběti.

Druhý typ bývá označován jako ekonomická oběť, kterou se může stát kterékoliv dítě, a to z kterékoli rodiny. Společným jmenovatelem je nedostatečně vyladěné sebevědomí dítěte, které je příčinou toho, že obava z nepřijetí či vyčlenění z vrstevnického kolektivu jej dožene k takovému chování, které samo neschvalují. Tyto děti svůj strach z nepřijetí skupinou často neumí dobře skrývat, a tak je na ně tlak formou ostrakizování uplatňován. Takové dítě ze strachu, aby obstálo, anebo aby se nestalo objektem šikánování, se rozhodne pro jednorázovou prostituci. Přesně ví, o co se jedná, své chování má plně pod kontrolou, hluboce je utajuje, protože se za sebe stydí a domnívá se, že je nikdy nebude opakovat. To je ale otázka. Příčinou bývá touha obstarat si peníze na něco, co všichni ostatní mají, třeba značkovou mikinu, mobil a podobně.

Třetí typ oběti bývá označován jako zábavný. Již z tohoto označení lze odvodit, že příčinou je touha po zábavě, která často bývá podtržena naivitou dítěte, touha imponovat druhému pohlaví, být něčím víc a mít punc dospělého světáka, který v dětských očích má vysoký kredit. Zábavný typ oběti sexuálního zneužití dětí je často z rodin s tzv. podnikatelským komplexem. Bývá to vysvětlováno tak, že po materiální stránce mají tyto děti úplně všechno, ale je pravděpodobné, že jsou trochu ochuzeny v oblasti duchovní, citové a sociální. Děti to samy dobře vnímají a snaží se svůj handicap vyrovnat tím, co mají na dosah ruky. Paradoxní je, že tyto děti nestojí o peníze, ale o zábavu a nepočítají si peníze, ale počty zážitků a předhánějí se, kdo co a komu poskytl za sexuální služby. To je hnací motor těchto dětí.

Přiznávám, že nevím, co říci závěrem, jenom mne napadá, že kdyby nebyl dospělý konzument, tak by si děti své bolístky léčily jiným způsobem.

ZDRAVOTNICTVÍ

ČLK A NEMOCNICE

KARDIOLOGIE

Po sjezdu ČLK jsme zaslali dotazy jejímu prezidentovi MUDr. Davidu Rathovi:

Jak budou řízeny nemocnice?

Účastníci listopadového sjezdu České lékařské komory se mj. zabývali řízením nemocnic a vyslovili požadavek, aby v jejich čele stály dozorčí a správní rady. Jak by měly být složeny? Měl by být ředitel volen, nebo jmenován – a kým?

Toto všechno je už obsahem návrhu zákona o zdravotnických zařízeních, který lze nalézt na internetových stránkách ministerstva zdravotnictví (www.mzcr.cz). Původně jsme navrhovali právní odpovědnost a pravomoci těchto orgánů poněkud rozšířenější, ale to se do konečného návrhu bohužel nedostalo. Do budoucna si skutečně myslíme, že by správní a dozorčí rady měly také ředitele volit. Přesto jde o důležitý návrh, který je jednoznačně krokem správným směrem k zajištění vyšší kontroly hospodaření nemocnic, což lékařská komora považuje za jeden z klíčových problémů současného českého zdravotnictví.

Jak se v tomto směru staví ČLK k často opakovanému požadavku lékařských fakult, aby jejich spolupracující, tj. fakultní nemocnice, měly stejné právní postavení jako univerzity, tj. aby byly institucemi veřejnoprávními?

Souhlasíme s tím, ale jako nezbytné vidíme podrobnější právní vymezení termínu veřejnoprávní instituce. Bez tohoto vymezení je obtížné s tímto termínem operovat.

V časopise ČLK Tempus medicorum se píše rovněž o návrhu ČLK na rušení LSPP s tím, že by ji měly nahradit nemocnice s „emergency“ odděleními. Myslíte, že by naše nemocnice byly za současné situace schopny takovou službu poskytovat, když se již dnes některé v době pracovního volna brání příjmu urgentních pacientů?

Za prvé LSP jako službu nechceme zrušit, ale transformovat do modelu, který je častěji využíván v jiných státech. Záleží na tom, jak je která nemocnice uspořádána a stavebně, personálně a organizačně připravena. Existují nemocnice, které by to zvládly už dnes, a jiné, které potřebují přípravu. Pokud však dostanou prostředky dnes určené na zajištění LSPP v jejich spádové oblasti, což někdy mohou být až tři ordinace, jistě to pro šikovného ředitele nebude problém.

Sjezd ČLK se konal v době, kdy média chrlila další a další zprávy o nebezpečí antraxového terorismu. Pamatuje komora ve svých vzdělávacích plánech také na to, aby lékaři dokázali včas diagnostikovat a léčit sněť slezinou, černé neštovice a podobné epidemické choroby, s nimiž se zatím díkybohu neměli možnost setkat?

Česká lékařská komora v této oblasti spolupracuje s ministerstvem zdravotnictví a konkrétně s hlavním hygienikem České republiky MUDr. Michaelem Vítem. Spolupráce je vedena v několika rovinách.

Za prvé: pomocí registru členů, který komora vede, bude lékařům první linie rozeslána publikace, kterou ministerstvo připravilo s odborníky z lékařské fakulty v Hradci Králové.

Za druhé: okresní sdružení ČLK svolávají semináře, na nichž budou epidemiologové lékařům přednášet o antraxu a dalších možných nemocech.

No a za třetí: listopadové číslo časopisu ČLK Tempus medicorum uveřejňuje důležitý článek dr. Víta, ze kterého se lékaři dozvědí, jaký mají zvolit postup v případě, že se setkají s podezřením na vámi zmíněná onemocnění.

Red.

Prof. Petr Widimský o nové klinice a fascinujícím vývoji kardiologie:

Dřív jsme jen doufali, že pacient s infarktem nezemře

Rozhodnutím ministra zdravotnictví České republiky byla 1. srpna 2001 zřízena III. interní – kardiologická klinika FNKV a 3. LF UK. Vyvrcholily tak několikaleté snahy kardiologů sloučit tři kardiologická oddělení, nalézající se ve dvou areálech Vinohradské nemocnice (horním – na Vinohradech a dolním – na Míčánkách). Každé z nich má vlastní koronární jednotku, echokardiografickou i ergometrickou laboratoř, což bylo jak provozně, tak ekonomicky nevýhodné.

O hlavních úkolech III. interní – kardiologické kliniky jsme hovořili s prof. MUDr. Petrem Widimským, DrSc., který byl pověřen jejím vedením.

Klinika slouží k léčení všech nemocných se srdečními chorobami v areálu Vinohradské nemocnice; k nám patří Praha 3, 10, 15, 22 a dále zaměstnanci ministerstva vnitra. Pokud bychom to vyjádřili v počtu obyvatel, tak přímý spád na kardiologii do Vinohradské nemocnice je zhruba 250 tisíc obyvatel. Klinika je ovšem také součástí Kardiocentra FNKV – jehož druhou součástí je kardiochirurgie – a v této superspecializované části má širší spád zhruba kolem jednoho milionu obyvatel. Pacienti k nám přicházejí na specializované výkony srdeční katetrizace, angioplastiky, implantace stentů a na operace umělých chlopní, koronárních bypassů apod. Každý pacient, u kterého se o operaci srdce uvažuje, nejdřív jde na kardiologickou kliniku, kde je podrobně vyšetřen, projde srdeční katetrizací, koronografií a indikačním seminářem, a pak může být indikován k operaci srdce; ta je provedena na kardiochirurgickém pracovišti.

Jste spádovým pracovištěm, máte ambulance a jistě také lůžkovou část – kolik máte lůžek?

Ve všech třech částech kliniky máme dohromady 100 lůžek, z toho je dvacet typu koronární jednotky a 12 lůžek intermediální péče, zbylých 68 lůžek je standardních. Na těch sto lůžek máme 160 pracovníků – lékařů, sester a dalších. Klinika se člení v současné době na 8 oddělení: koronární jednotka (S–KJ), odd. katetrizační a arytmiologické péče (S–KAK), lůžkové oddělení S2A, oddělení invazivní kardiologie (katetrizační sál), odd. invazivní elektrofyzologie a kardiostimulace (arytmologický sál), odd. neinvazivní kardiologie (pro vyšetření echografická a zátěžová), kardiologické oddělení na pavilonu G a kardiologické oddělení D (dolní areál).

Odkud k vám pacienti přicházejí – na doporučení poliklinik?

Přicházejí různými cestami, akutní pacienty nejčastěji přiveze záchranná služba a méně akutní jsou posláni buď svými praktickými lékaři nebo obvodními internisty nebo kardiology. Z okresních nemocnic k nám posílají pacienty na specializované vyšetření – nejčastěji na koronografii.

Jak spolupracujete s ostatními klinikami v nemocnici?

Nejužší spolupráci samozřejmě máme s těmi oborově nejbližšími, což je na straně jedné kardiologie, o které jsem už mluvil. Denně vyšetřujeme zhruba 10–15 nemocných, u kterých přichází v úvahu kardiologický výkon. O většině z nich se každé ráno radíme s kardiologem a pak jim předáváme do péče tak 3 – 5 nemocných denně.

A co s internou – s ní jste přece doslova pod jednou střechou.

Samozřejmě kardiologie s internou mají velmi úzké vztahy, vždyť formálně je kardiologie stále ještě součástí vnitřního lékařství. Já sám jsem zastáncem toho, aby se vyčlenila jako základní obor (stejně jako je základním oborem např. pneumologie), bojuji za to už několik let na veřejném fóru (stejně jako celá Česká kardiologická společnost), ale je to komplikovaný problém. Na úrovni takové velké nemocnice, jako jsme my, je nepochybné, že kardiologie má být zcela oddělena. Ve většině velkých nemocnic tomu tak je. Daleko složitější je to v menších nemocnicích, okresních, tam spojení kardiologie s internou má být zachováno.

Jak lze vymezit hranice mezi kardiologií a internou?

Ve většině případů velmi jednoduše. Kdybych to měl říci velmi zjednodušujícím způsobem, tak jedno vymezení je vlastně hrudník. Problém v oblasti hrudníku (bolest či dušnost) je nejčastěji kardiologický problém, event. občas je to problém pneumologický – pneumologie má z ostatních interních oborů ke kardiologii nejbližší. Jiným způsobem vymezení je vymezení funkční, z hlediska potíží pacienta: na kardiologii přichází pacient s bolestí na hrudi, s dušností, anebo s mdlobou (synkopou), s bušením srdce. To jsou natolik typické příznaky, že pacient přichází na kardiologickou kliniku, a nikoliv na kliniku interní. Stejně tak ten, kdo má bolesti v břiše nebo průjem, krev ve stolici, nebude kardiologický pacient, ale pacient pro gastroenterologické oddělení. Jsem přesvědčen, že v budoucnu se podobně výrazně budou profilovat i další interní obory.

Přesto – jak spolupracujete s ostatními obory?

Pacient přichází s nějakým vůdčím příznakem – ten je rozhodující – v tom máme dohodu s I. i II. interní klinikou FNKV. Pokud vedoucím příznakem je bolest na hrudi, dušnost, náhlá krátká mdloba nebo bušení srdce, pacient přichází na kardiologické oddělení. Pokud je vedoucím příznakem jiný, tak přichází většinou na interní kliniku.

Jaké stavy a nemoci tedy může léčit kardiolog a jaké ten ne–kardiolog?

Kardiolog léčí srdce, a ne–kardiolog ostatní vnitřní orgány. Hranice mezi tím je dnes poměrně ostrá. Dokonce jsem před několika dny měl čest, že jsem byl přizván do jakéhosi konzultačního sboru ve Spojených státech, a v seznamu medicínských oborů, kte-

rých je tam na 40, už vnitřní lékařství vůbec není uvedeno – je tam kardiologie, nefrologie, pneumologie, gastroenterologie a další interní podobory, ale vnitřní lékařství už ne, protože ta specializace je tak daleko, že žádný lékař nemůže znát celé vnitřní lékařství; a pokud to tvrdí, tak nemá pravdu. I kardiologii je už těžké obsáhnout vcelku.

A nehrozí tedy nebezpečí, že se ztrácí celkový pohled na pacienta? V časopisech pro pacienty se přece píše o „celostní medicíně“.

Samozřejmě každý pokrok má nějakou daň. Jestliže my ročně speciálními postupy ošetříme okolo dva a půl tisíce nemocných, tak je pro ně nepochybně plus, že se ocitli na specializovaném kardiologickém oddělení. Pokud někdy je případ tak komplikovaný, že se v prvních hodinách nedá říci stoprocentně, zda to je kardiologický, nebo neurologický či gastroenterologický případ, to je opravdu výjimka. Poměr oborově jasných případů ke sporným (kdy nelze při přijetí říci, zda se jedná či nejedná o kardiologický případ), kde ten celostní pohled má jakýsi větší význam, je řádově sto ku jedné. Daleko složitější a častější bývá, že pacient má více chorob. Potom je někdy svízelné rozhodnout, co se rozhodující měrou podílí na současných potížích. Nicméně srdce je orgán, který pacienta většinou nejvíce ohrožuje, takže se ve sporných případech pacienty snažíme kardiologicky vyšetřit a teprve když jsme zjistili, že to, co je teď trápí, není srdce, je předáme jiným interním specialistům.

Ale když mi bude špatně a dostanu se k urolovovi, pak mi doporučí operaci ledvin. Ale když se stejnými potížemi přijdu k odborníkovi na žlučník, tak mi napřed vezme ten žlučník, a třeba ani nebude přemýšlet, jestli mi není ještě něco jiného.

To jste mi trošičku nahrála. To je to, co jsem říkal napůl žertem – ten úsměv nebude při čtení vidět – o rozdělení bránicí na hrudník a ostatní části těla. Takové nebezpečí v podstatě u srdce tolik nehrozí. Pokud má někdo bolest na hrudi, tak je to prakticky vždycky srdce, anebo orgány jako aorta nebo osrdečník, a tudíž je to problém pro kardiologa. Nejzávažnějším argumentem ve prospěch specializace je sledování úmrtnosti: je prokázáno, že např. pacient s infarktem, který je léčen kardiologem na kardiologickém oddělení, má riziko úmrtí asi o polovinu menší, než když je léčen na interním oddělení internistou.

Můžete to dát do souladu s curriculum 3. LF UK, kde se právě soustředí výuka do větších celků? Nemáte tam s tím potíže?

Naopak – nové curriculum 3. LF UK v podstatě trochu předběhlo vznik kardiologické kliniky, protože třetím nebo čtvrtým rokem se učí předmět „dušnost a bolest na hrudi“. Je to čtyřdenní kurz kardiologie s částí pneumologie.

Pojďme od výuky k perspektivě kardiologie. Už teď kardiologové dokážou to, co před deseti lety nedokázali, běžnou věcí jsou bypassy, stimulatory, stenty. Ale co se ještě může dále stát, jaké jsou vyhlídky?

Vývoj kardiologie je fascinující, málo oblastí v medicíně prodělalo takto dynamický a obrovský rozvoj. Promoval jsem před 22 lety a v době, když jsem tu jako mladý lékař nastupoval, jsme se na pacienta s infarktem mohli pouze dívat a doufat, že nezemře – to

bylo to v podstatě v rukou vyšší moci. My jsme mohli léčit určité komplikace infarktu, ale v žádném případě jsme postup infarktu neuměli zastavit nebo třeba z hrozičoho velkého infarktu udělat malý infarkt, což je dnes běžná praxe. Tenkrát umíralo na infarkt v nemocnicích asi 30 % pacientů, dnes umírá 5 %. Mám přítele, který po infarktu byl v Himalájích –

Ano, to vím, novinářům na tiskové konferenci jste ukazoval i jeho fotografii.

Mám ale i jiného pacienta, který po infarktu a po angioplastice jezdí automobilové závody. Mnoho pacientů jezdí na kole, hraje tenis, žije po infarktu naprosto normálním životem, a to je dramatická změna. Infarkt postupuje asi dvanáct hodin – po dvanácti hodinách příslušná část srdce odumře a pacient je extrémně ohrožen úmrtím, srdečním selháním anebo vážnými komplikacemi. Když kdykoliv během těchto dvanácti hodin zprůchodníme ucpanou tepnu, tak postup infarktu zastavíme. To před dvaceti lety možné nebylo. Máme v ruce dvě metody, jedna je takzvaná trombolýza, to je infuze léku, který lze podat kdykoliv a kdekoliv; její nevýhodou jsou dvě procenta závažných krvácivých komplikací a dále pouhých šedesát procent úspěšnosti. Od roku 1995 tady na Vinohradech k léčení všech infarktů užíváme výhradně metodu efektivnější – primární koronární angioplastiku. Výsledky v této oblasti snesou srovnání se špičkovými světovými pracovišti a odráží se to mj. v tom, že k nám je přiváženo stále víc a víc pacientů s touto diagnózou.

Infarkty ovšem nejsou jedinou srdeční chorobou.

Ano, další velkou oblastí naší aktivity jsou poruchy srdečního rytmu, které dnešní medicína umí velmi efektivně léčit, ať už implantací speciálních přístrojů, jako jsou kardiostimulátory nebo novější přístroje implantabilní kardiovertry – defibrilátory. To jsou přístroje, které dokáží elektrickým výbojem pacienta, který by jinak prodělal klinickou smrt, vrátit okamžitě k životu, takže on to pozná jen jako několikavteřinovou slabost. Další velice perspektivní metodou v oblasti srdečních arytmií je tzv. radiofrekvenční ablace, kdy se přesně cílenou aplikací radiofrekvenčního proudu poškodí místo, kde vznikají srdeční arytmie; patologické místo se tedy vlastně zruší, spálí, a tak už je pacient vyléčen. Je to mnohem příjemnější, než když celý život užíval spoustu léků, které mohly mít i vedlejší účinky.

Čeho se můžeme v kardiologii dočkat – řekněme – do deseti let?

Nejbližší perspektiva, která je velmi reálná a nadějná, jsou tzv. léky potažené stenty. Stent je vlastně kovová výtuz, která se zavede na balónku při angioplastice, tím balónkem se stent vmáčkne do tepny, pak se vytáhne a výtuz drží tu tepnu průchodnou. Stenty mají ale jednu nevýhodu: asi dvacet procent pacientů má tzv. restenózu ve stentu, že se totiž zúžení ve stentu znovu udělá. A samozřejmě když provedeme angioplastiku jedné tepny, tak je riziko restenózy dvacet procent, ale kdybychom někomu provedli angioplastiku tří míst, pak je riziko restenózy mnohem větší. Pacientovi se vrací potíže, potřebuje znovu další zákrok. A nyní se vyvinuly speciální stenty, potažené léky, které brání rozvoji restenózy. To je obrovská perspektiva pro nejbližší tři až čtyři roky, i když ještě nejsou komerčně dostupné, zatím je ukončena ve světě první

fáze klinických zkoušek. A ty téměř eliminují toto riziko restenózy. Potom mnohem víc pacientů než dnes bude možno řešit katetrizační intervencí, čili angioplastikou, a proto možná malinko ubude práce kardiochirurgům. To je jeden z možných scénářů vývoje v příštích letech.

Máte ještě jiné scénáře?

Další věc, která je vzdálenější, ale také začíná být reálná, je genová terapie. Gen, který stimuluje angiogenezu, růst nových tepen v srdečním svalu, je velmi perspektivní, protože by řešil řadu pacientů tak, že by jim – když to řeknu s nadsázkou – vyrostly nové tepny. Ale myslím, že tam cesta ke klinické aplikaci bude trvat pět až deset let.

I to je málo.

A ještě něco – hlavní náplní nemocniční práce je ischemická choroba srdeční, s ní přichází na kardiologická vyšetření nejvíc pacientů. Ischemická choroba srdeční se speciálními zákroky, jako jsou bypassy, léčila u pacientů s chronickými formami, nikoliv s akutními infarkty. Teď jsme se dožili významného posunu v tom, že se angioplastiky – a poněkud méně i bypassy – provádějí i v akutních fázích infarktu, a tam dokonce nejvíce pomáhají. A naopak pro pacienty s chronickou ischemickou chorobou srdeční se čím dál tím více se uplatňuje farmakoterapie. Takže specializované instrumentální zákroky – intervence, angioplastiky, bypassy – budou pro ty pacienty, kteří budou akutně ohroženi na životě, a pacientům s chronickými chorobami přibude možností farmakoterapie.

Nemohlo by to být nakonec i levnější?

Naopak bude dražší. Když někomu uděláme třeba angioplastiku, pak angioplastický balónek stojí dnes okolo dvaceti tisíc korun; to je velká suma, ale pacient je už vyléčen, a nepotřebuje mnoho dalších léků. Pokud bychom to neudělali, tak by byl celý zbytek života, třeba deset dvacet let nucen brát řadu léků, a nakonec by to byla mnohem větší suma.

A také to bude zřejmě šetrnější vůči těm pacientům.

Já jsem přesvědčen, že naše zákroky (angioplastiky, stenty) jsou velice šetrné. Dají se téměř dělat ambulantně, pacient může někdy za pár hodin jít domů. Tam problém není. A riziko je velmi, velmi malé.

Může se naše kardiologie srovnat s kardiologií ve vyspělých zemích?

Velmi směle. Pokud vezmeme jako měřítko kvalitu péče, úmrtnost na srdeční infarkt, celkovou délku života, počty specializovaných výkonů na jednotku obyvatelstva, tak se v těchto parametrech Česká republika v průběhu uplynulých dvanácti let posunula z dvacátého pátého místa v Evropě na místo desáté. Podařilo se nám de facto již vklínit mezi některé země Evropské unie, takže určitě česká kardiologie je na velmi, velmi dobré úrovni a je ve světě respektovaná.

Marie Fleissigová

Při posuzování každé koncepce musíme vidět její silné i slabší stránky: příspěvek k reformě interních oborů a vzniku 3. interní kardiologické kliniky

Michal Anděl

Trochu historie a širší rámec diskusí o reformě interních oborů na naší fakultě a ve fakultní nemocnici*

Model všeobecných interních klinik, v jejichž čele stojí všeznalý univerzální starší polyhistor, se přežil již na konci šedesátých let. Exploze poznatků z jednotlivých podoborů vnitřního lékařství totiž již několik desítek let nedovoluje dostatečně detailní znalost při řešení mnoha speciálních problémů, které mohou být kruciólní pro další osud nemocného. To se například týká podrobné znalosti cytostatických režimů u nemocných s hematologickými malignitami, strategie léčby revmatoidní artritidy, intervenčních výkonů v kardiologii či gastroenterologii, správný předpis parenterální výživy u komplikovaného nemocného s multiorgánovým selháním či nasazení inzulinové pumpy v diabetologii.

Pokrok vědy a technologie zásadně zlepšuje prognózu mnoha nemocí, vede však k explozivnímu nárůstu nákladů. Proto zdvojování či ztrojování nákladů na jednotlivé provozy je zbytečné a odčerpává peníze, které by se mohly použít jinak. Zejména z těchto výše uvedených a také z několika dalších důvodů jsou snahy interní provozy reorganizovat.

S prvním návrhem po roce 1990 ve FNKV přišel v roce **1993** prof. Horák. V jeho návrhu měla být veškerá kardiologie převedena na 2. interní kliniku, která by měla profil kardiologický, pneumologický a metabolicko–diabetologický; gastroenterologie, hepatologie a nefrologie spolu s revmatologií by byly provozovány na 1. interní klinice. Mně se moc nezdálo, že by bylo možné takto odtrhnout obory, jejichž budovy stojí na opačných koncích nemocnice. V roce 1996 jsem přinesl návrh jiný, který měl sloučit všechny interní obory do jednoho pracoviště s odbornými odděleními. Přednostové takového to pracoviště by měli po 2 – 3 letech rotovat tak, jak je tomu v řadě zemí. Do čela tohoto pracoviště jsem tehdy jako prvního navrhoval právě prof. Horáka. A ostatně podobná koncepce jediného pracoviště interních oborů členěného na jednotlivá oddělení by se mi líbila i nyní. V březnu roku **1999** přišel s návrhem na zřízení zvláštního kardiologického pracoviště prof. Widimský. Současně navrhla reformu interních oborů i ředitelka FNKV dr. Alušíková.

Protože jsem tehdy již zastával děkanskou funkci, považoval jsem za nepřijatelné, abych svoji koncepci ve svém vlastním oboru rozhodoval sám. Proto jsem požádal **akademický senát** fakulty o zřízení komise, ve které byla řada profesorů, docentů i mladších pracovníků interních oborů fakulty i nemocnice. Osobně jsem se domníval, že zřízení jedné velké kliniky s velmi autonomními celky, například kardiologií, gastroenterologií a podobně, by nejlépe odpovídalo modelu, kde současná závislost i nezávislost musí nějakým způsobem být v rozumné rovnováze. Takto vypadá organizace prakticky všech velkých amerických univerzitních interních pracovišť i oborů. V komisi nakonec zvítězil názor **vytvořit interní kliniky oborově specializovaného zaměření** (3 – 4 interní kliniky), **z nichž jedna bude mít charakter interní kardiologické kliniky**. Z tohoto hlediska tu již nemáme internu a kardiologii či internu a gastroenterologii, internisté jsme všichni.** Za těchto podmínek kardiologové v komisi přítomní (prof. Widimský, prof. Gregor, doc. Málková a další) přijali názor, že kardiologie zůstává mezi interními obory. Současně bylo dohodnuto, že při oborové specializaci interních klinik bude nutno některé jejich pravomoci koncentrovat **v Katedře interních oborů 3. lékařské fakulty UK** (pro výuku a výzkum) a **v Centru interních oborů Fakultní nemocnice Královské Vinohrady**, které by integrovalo některé medicínsky nezbytné funkce oborů vnitřního lékařství, ať již zastoupené ve výše uvedených klinikách či na odděleních a klinikách dalších. Zvláštní pozornost byla věnována vytvoření **jednotného příjmového místa interních oborů**.

Po rozsáhlé diskusi celou tuto koncepci odsouhlasil v únoru roku 2000 Akademický senát 3. lékařské fakulty UK. Po velmi dlouhých jednáních s vedením FNKV nakonec byla zřízena 3. interní kardiologická klinika a současně vzniká Katedra interních oborů. Vznik těchto organizačních celků odstartoval praktické kroky na cestě k úplné reformě interních oborů.

Myslím si, že se postupně blížíme vytvoření určité rovnováhy a k modelu, který by mohl být dlouhodobě životaschopný. Má však, tak jako všechny koncepce a konstrukce, své silné, ale i slabé stránky.

Silnější stránky

Jedna koronární jednotka, jedna metabolická jednotka, jedno endoskopické pracoviště, jedno katetrizační pracoviště představují bezpochyby významný organizační posun, který povede k úspoře peněz i kvalifikovaného personálu. Zcela jistě ještě dále zlepšit možnosti pro nemocné s akutním infarktem myokardu, arytmií či dalšími akutními či emergentními stavy, zajistí koncentraci gastroenterologické endoskopie či intenzivní metabolické péče. Pro postgraduální výuku specializovaných kardiologů, gastroenterologů, hepatologů, diabetologů, hematologů či nefrologů určitě představuje strukturu, se kterou můžeme soutěžit v postgraduální výuce v těchto oborech s nejlepšími centry v celé republice.

Slabší stránky

Zásadní slabší stránkou je **oslabení odborné komunikace** mezi jednotlivými pracovníky oborově orientovaných klinik. To jistě povede k tomu, že znalosti kardiologa o pre-

venčí vředu duodena se budou omezovat na znalost preparátu, a totéž se bude týkat znalostí gastroenterologa o antiarytmickém preparátu.

Větší problém vidím též v **rané popromoční výchově mladých lékařů**. I u nás na klinice ten budoucí kardiolog, který prošel všemi odděleními 2. interní kliniky, je nerosovatelně vzdělanější a všeobecně použitelnější (řekl bych, že i pro kardiologii) než ten, kdo od počátku své profesní přípravy pobýval především na kardiologických odděleních. Zde bude nezbytné nalézt nějaký dobrý model cirkulace mladých lékařů, jejich podřízenosti atd.

Citlivou stránkou problému je i fakt, že základní pokrok v kardiologii byl dosažen zavedením invazivních intraluminálních intervencí na koronárních tepnách. Při tom však **ateroskleróza** postihuje i všechny další tepny včetně mozkových, tepen dolních končetin atd., tedy oblastí, ke kterým se klasická kardiologie již nehlásí. Navíc výzkum v oblasti aterosklerózy probíhá klasicky na pracovištích, která jsou metabolicky zaměřena, v pražském kontextu například na 3. interní klinice 1. LF UK nebo klasicky v metabolické skupině na klinice naší, v těsné návaznosti na lipidologii a diabetologii. I u nás jsme se s prof. Widimským dohodli, že výzkum aterosklerózy bude i nadále probíhat v kontextu metabolického výzkumu na 2. interní klinice. Kardiologovi jsou jistě bližší invazivní výkony, echokardiografie či elektrofyziologie. ?-hydroxy-?-metylglutarylkoenzym A reduktáza, přenos elektronů na membráně mitochondrie, oxidační stres či exprese adhezivních molekul na povrchu endotelie a její endokrinní aktivita s ohledem na produkci NO jsou zase bližší lidem, kteří se zabývají metabolismem, fyziologickou chemií či endokrinologií. V tom je jedna z mnoha oblastí překrývání zájmů a rozdílných přístupů k jednomu problému, totiž ateroskleróze. Zatímco kardiologové a angiologové se více zabývají již aterosklerózou, která vedla k orgánovému poškození, v preventivních přístupech k ateroskleróze dominují pracovníci vzdělaní v oborech jiných. Zde se tedy naše zájmy prolínají a nedají se jednoduše oddělit.

Podobné je to také s tepennou **hypertenzí**. K jejímu porozumění více přispívají endokrinologové či nefrologové než klasicky vzdělaní kardiologové. Ateroskleróza v širším pojetí, hyperlipidémie, další metabolické choroby, ale i hypertenze představují tak oblasti přemostování specializované orgánově pojaté medicíny.

Jiný je problém s nemocným. Zatímco bolest na hrudi, dušnost, palpitace či nepravdivý tep vedou k hospitalizaci na kardiologicky orientované interní klinice, jindy je to složitější. Těžko rozumět tomu, proč se již kardiologie nehlásí k dalším stavům, které s onemocněním srdce jasně souvisejí, například k centrálním mozkovým příhodám u nemocných s fibrilací síní, kde je nepochybný kauzální vztah. Ostatně za velkým procentem náhle vzniklého krátkodobého bezvědomí či pádů stojí také kardiologická příčina. Pacient, který z kardiologické indikace užívá warfarin, nemá dostatečně pečlivě sledované koagulační testy a začne krváčet z gastrointestinálního traktu či do mozku, představuje další koncepčně složitý problém pro orgánově oborově uspořádané kliniky. Dobře to znám ze svého působení v IKEM.

Ještě větší problém je v tom, že i nemocní, kteří jsou hospitalizováni na nekardiologických pracovištích se základní diagnózou například diabetes mellitus 2. typu, chro-

nická obstrukční choroba bronchopulmonální, hyperthyreóza či hluboká žilní trombóza, mají velmi často (řekl bych, že až v polovině všech případů) postižení srdce, které nějak s jejich stavem souvisí. To znamená, že ti, kteří o dané pacienty pečují, musí mít dosti rozsáhlé znalosti z kardiologie a musí mít přístup k některým kardiologickým vyšetřovacím metodám, jako je například echokardiografie či Holterovská EKG monitorace.

Potřeba rovnováhy, komplemetarity i kontextuality v interních oborech (a ostatně i celé medicíně)

Osobně jsem vytvoření 3. interní kardiologické kliniky od chvíle, kdy o koncepci interních oborů rozhodl akademický senát naší fakulty, se vši vehemencí podporoval. Myslím si však, že dané rozdělení je vlastně jen určitá instrumentalita pojetí organizace nemocnice, zejména velké. Že, alespoň v pojetí mém a také na základě dohody, kterou jsme v komisi akademického senátu učinili, to nevypovídá nic o tom, zda je nějaký obor samostatným oborem či podoborem vnitřního lékařství. Právě nalézání mostů, spolupráce a doplňování jsou pro velké nemocniční i akademické celky stejně důležité a asi i důležitější než vydělování, přestože i ono má svůj důležitý význam. Právě nalezení patřičné rovnováhy mezi nezávislostí a začleněním do kontextu v jednotlivých oborech je pak důležité jak pro správnou diagnostiku a léčbu všech nemocných, tak pro výuku pregraduální a zejména rannou postgraduální a konečně i pro výzkum. Představuje velkou výzvu pro nás pro všechny.

To, co nás musí spojovat, se musí nějakým způsobem *dále institucionalizovat*. Myslím, že velký seminář interních oborů provozovaný každý druhý čtvrtek je důležitým faktorem jak integračním, tak faktorem zajišťujícím kvalitní postgraduální výuku. Velmi bych přivítal i společný patologicko-anatomický seminář pro všechny interně orientované kliniky, provozovaný alespoň jednou za měsíc.

Je jisté, že jsem se slabším stránkám orgánově pojaté medicíny věnoval podrobněji, než jeho silnějším stránkám. I to dělám z pocitu, že je pro potřeby rovnováhy vidět vždy všechny aspekty problému. Na druhé straně jsem jednoznačně rád, že dohodnutá koncepce se pomalu rozbíhá a upřímně jí, všem pracovníkům 3. interní – kardiologické kliniky i jejím pacientům držím palce a přeji vše nejlepší. Její úspěch bude záviset na mnoha faktorech. Velmi důležitým je jistě výstavba pavilonu S1, přestavba ambulancí na pavilonu I a ostatně i další výstavba ve východní oblasti nemocnice. Za podobně důležitý faktor však považuji nalézání potřebných rovnováh, vzájemnou podporu jednotlivých oborů a konečně i schopnost sdílení společných problémů medicínských, výukových i výzkumných.

* *budíž k historii řečeno ještě několik důležitých poznámek. Již od doby předválečné (od roku 1935) existovalo ve Vinohradské nemocnici samostatné kardiologické oddělení. Dokonce ještě po otevření pavilonu Szabíralo celé jedno patro této budovy. Do 2. interní kliniky bylo začleněno teprve s příchodem prof. Viška. Bezpochyby nejznámějším vinohradským předválečným kardiologem byl prof. S. Mentl. Jeho neslavné politické angažmá v období druhé republiky a za protektorátu však jeho nepochybné zásluhy o vinohradskou kardiologii zasunulo do pozadí.*

Je také jisté, že kardiologicky byla orientována v padesátých a šedesátých letech, v době působení prof. Jonáše, 1. interní klinika. Teprve s příchodem doc. Chlumského do jejího čela se více prosazovala hepatologie a gastroenterologie, s doc. Strejčkem pak přístupy orientované na imunologii. Z jistého hlediska je možné i na Vinohradech pozorovat složité oborové geneze či řetězce typu (Mentl) – Jonáš – Víšek–Widimský, či Syllaba – (Roštlapil) – Anděl nebo Chlumský – Horák. Oborové či podoborové zaměření klinik by mělo do budoucna kotrmelcům v zaměření interních klinik zabránit.

** z tohoto hlediska tu již nemáme internu a kardiologii či internu a gastroenterologii, internisté jsme všichni, byť některé speciální diferenciálně diagnostické otázky, například horečka neznámého původu či těžký únavový syndrom, by měly mít širokého diferenciálního diagnostika jako specialistu. Podobně vzdělaný odborník by dle mého názoru měl stát v čele příjmové ambulance a v čele všech oddělení na klinikách, kde bych nejraději viděl někoho, kdo formálně má vyšší atestaci jak ze specializačního oboru, tak z vnitřního lékařství.

SETKÁVÁNÍ

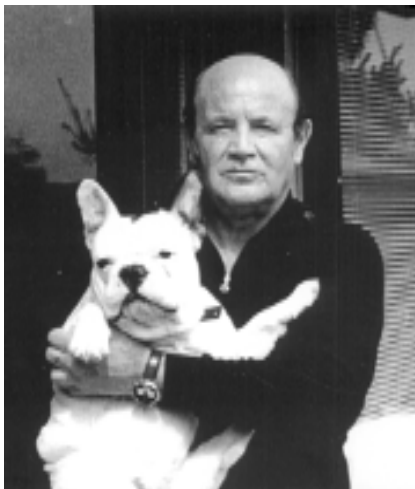
DIABETOLOG

Z CEST

Prof. MUDr. Jaroslav Rybka, DrSc.:

To půlstoletí v medicíně bylo krásné

*Prof. MUDr. Jaroslav Rybka, DrSc.
Přednosta Interní kliniky
Institutu postgraduálního vzdělávání
ve zdravotnictví
WHO Centrum pro studium diabetu
Baťova nemocnice Zlín*

Jakou jste měl pohnutku k tomu, že jste si za své povolání zvolil medicínu?

Na gymnáziu jsme za války měli na biologii pana doc. Šulu, který přednášel později na VŠ v Olomouci, a ten mě tak zapálil pro přírodní vědy, že jsem váhal, jestli je nemám studovat. Také mě ve dvanácti letech přiměl k první odborné publikaci – o pozorování čmeláků. Po maturitě jsem ale nevěděl, jestli nemám jít na atomovou fyziku, medicínu nebo psychologii.

Nakonec pan ředitel a třídní učitelka rozhodli, že bych měl jít na medicínu, jen jsem musel slíbit, že přestanu hrát šachy. Hrál jsem je závodně, a mohl bych prý zanedbávat studium.

Ted' už šachy nehrajete?

Hraji. Rekreačně, ale velmi bojovně. Šachovými pravidly se řídím i v životě, moc mi pomáhají myslet dopředu a brát v úvahu svého protivníka.

Na medicínu jste šel kvůli tomu, že vás přesvědčili gymnaziální učitelé. Ale proč se věnujete právě diabetologii?

Původně jsem se zajímal o neurologii, také jsem na neurologii pracoval jako pomocná vědecká síla. Mým učitelem byl pan profesor Pavel Lukl, to byla velká osobnost československé medicíny, tehdy dokonce předseda Evropské kardiologické společnosti. Požádal jsem ho, jestli bych mohl pokračovat ve studiu interny. Pak mě ve Zlíně začal pan primář Sojka, výtečný hematolog, orientovat na metabolismus, který nebyl ve Zlíně obsazen. A říkal mi, měl bys studovat a já se porozhlídnu, jestli bychom ti s profesorem Charvátém nemohli nějak pomoci. Zjistili, že pan profesor Syllaba bude mít aspiranta, kterého vezme do Vinohradské nemocnice. Byl na to velký konkurs, byla spousta uchazečů. Pan profesor Syllaba si vybral mne – a získal pro diabetologii, pomáhal mi a umožnil, abych poznal formu metabolismu do takové hloubky, že jsem si tím získal určitý respekt a i jakousi mezinárodní pověst.

A kdy jste šel do Zlína, kdy jste se tam vrátil? Působil jste napřed ve Zlíně, pak na Vinohradech?

Já jsem ale byl pořád kmenově ve Zlíně, i když jsem jezdil po světě a měl úvazky v Praze. Jsem zlínský patriot, moje maminka je ze starozlínské rodiny, velmi vzdálená příbuzná Tomáše Bati. Moje babička a starý Tomáš Baťa byli bratranec a sestřenice. Takové vzdálené rodiny se ve Zlíně moc nevedou, ale pan Baťa se ke mně vždycky choval velmi velkoryse a v posledních letech mi také mnohokrát pomohl.

Někteří kardiologové říkají, že ještě tak před čtvrtstoletím mohli u pacienta s infarktem jen doufat, že nezemře. Máte také nějaké podobné srovnání?

Myslím si, že diabetologie udělala obrovský pokrok, protože na celém světě, zvláště v Americe, se na ni věnují obrovské prostředky. Ale i ta česká škola klasická, kterou reprezentoval mj. prof. Syllaba, měla ohromné jméno. Ten pokrok byl takový, že já si pamatuji na první perorální antidiabetika, a teď si představte, že od té doby se taktéž objevila struktura lidského inzulínu, později se začal lidský inzulín vyrábět, zjistilo se, jaký význam má hladina zvýšeného cukru; a jaké to má neblahé důsledky, když zůstává bez kontroly, že to je příčina komplikací. Komplikace neumíme zatím všechny léčit, ale některé ano – diabetici se dostávají na hemodialýzu a je jim transplantována ledvina. A nyní se pochlubím českou diabetologií: IKEM v Praze začal jako jeden z prvních středoevropských a východoevropských států – a s ohromnými výsledky – transplantace slinivky břišní společně s ledvinou. Věřím, že během několika let, domnívám se do roku 2010, bude problém diabetu vyřešen. Samozřejmě vždycky budeme od těch pacientů něco vyžadovat, co je bude omezovat, co jim nějakým způsobem škodí.

Myslíte, že pak bude možno této chorobě předcházet?

Bude se jí moci předcházet, bude to léčitelná choroba a bude se vědět, co s komplikacemi. Samozřejmě ne ve všech případech, protože to je ohromné a multifaktoriální postižení, ale myslím, že u většiny případů budeme vědět, co s tím, daleko lépe než dnes a hlavně děti už nebudou odsouzeny k tak krutým následkům diabetu jako nyní.

Přibývá diabetiků, nebo se projevuje osvěta, propagace zdravého stylu života?

Myslím, že stále těch pacientů přibývá, protože působí stále více civilizační faktory, přejídání, nedostatek pohybu, vysoké procento obézních. Ale zase se na to lékařská veřejnost velmi soustřeďuje, protože vidí, že to je jedna z bran ke kardiovaskulárním chorobám, které nám tolik hrozí a nevíme, jak na to. Myslím, že se na problém diabetu soustředí větší pozornost a že se vypracují programová systémová řešení, která budou úspěšná. Ta technika postupuje velmi rychle.

Jenže neomezují tu techniku, třeba aspoň u nás, ekonomické potíže?

Naštěstí u nás ta technika není natolik potřebná, aby byla finančně nevládatelná. My potřebujeme sice pumpy, různé měřiče, ale na to peníze celkem jsou. Obecně samozřejmě pro diabetologii platí to, co pro celou medicínu: stáváme se jakýmsi zajatci vlastního pokroku, protože nemáme na to, abychom pacientům dávali jen to nejlepší. To se

ale v diabetologii netýká ani tak techniky, jako samotné medikamentózní léčby, protože nová perorální antidiabetika, která chceme aby měli naši pacienti k dispozici, jsou mnohonásobně dražší než ta, která jsou běžně používána. Diabetik má celoživotní nevyléčitelné onemocnění s medicínskými a sociálními důsledky, navíc během svého života pracuje, a tak by měl mít veškerou léčbu, kterou potřebuje, zdarma: ten nejlepší inzulin, ty nejlepší stříkačky atd. On také na rozdíl od jiných pacientů nemůže té léčby zneužívat, nemůže si vzít víc, protože by dostal hypoglykemický šok, a když toho užívá méně, má to také své důsledky. Domnívám se, že diabetologie má v ČR dobré perspektivy.

Má ovšem dobré perspektivy také v mezinárodním srovnání?

To také. Nebudeme mluvit o nevýhodách minulého režimu, ale určitá centralizace, která byla ve zdravotnictví, přispěla k tomu, že jsme mohli unifikovat metody, měli jsme registr všech diabetiků, protože jsme mohli, jak to bylo zvykem, sbírat údaje; měli jsme rozsáhlé epidemiologické studie, měli jsme dokonce i spočítanu ekonomiku diabetu. Po roce 1989 jsme mohli dobře odstartovat a velmi rychle šli kupředu. Začali jsme dovážet léky, které jsme předtím nedováželi, byly na to finance a diabetici se už mohli při selhání ledvin dostat na hemodialýzu – ty počty hemodialyzovaných diabetiků tak prudce stouply, že se tomu v cizině až divili.

Setkáváme se v Praze, protože jste říkal, že sem přijedete k atestacím. Kde učíte?

Především v rámci IPVZ, ale co mám nejraději, to je výchova mladých doktorů u nás na klinice; měl jsem vždycky štěstí na dobré spolupracovníky.

To jsem se právě chtěla zeptat, jak se díváte na novou generaci, když ji máte příležitost sledovat.

Mně se prostě líbí. Já se jim ale vždycky nelíbím, ale to je běžný proces: medik se na vás dívá samozřejmě jako na malého pánaboha, ovšem když začíná jako doktor samostatně pracovat a já mu vytýkám některé chyby, to už se mu tak nelíbí. Ale jak zraje, opět se sblížíme a máme k sobě blíže. Musím se pochlubit, že jsme vychovali řadu primářů – jak společně rosteme, tak ovlivňujeme jeden druhého.

Jak vás ovlivňují ti mladí?

Především mě obdarovávají. Uvědomte si, že mám tento měsíc 70 let a že jsem pořád plně ve funkci, a to proto, že jsem obklopen mladými lidmi a ti mně tlačí dopředu. Třeba v tomto pololetí zavedli u nás ve Zlíně na klinice intervenční kardiologii. Mně samotnému by se možná už do takových velkých nových a náročných věcí, nechtělo.

Ovšem – pokud vím – jste pro mladé napsal učebnice.

Ano. Já rád píšu. Já jsem také psal o pejscích, ty mám také rád.

Máte pejska?

Mám tři, dva francouzské buldočky, Mikuláše a Barnabáše a hovawarta Jeremiáše. Vždycky jsme psy měli, jsou nesmírně inteligentní, a jak se dovedou chovat, to je poutné i pro lidi. Jednou jsme měli tibetského teriéra, jmenoval se Ringo Star, byl už

nemocný, starý a k němu jsme koupili mladého silného boxera, Garry Coopera – a ten nikdy toho menšího a slabšího na procházce nepředěšel.

Podle toho jména Garry Cooper se mi zdá, že jste asi také dost chodil do biografů. A co jiná kultura – divadlo, knihy?

Divadlo miluji a literaturu – tu na prvním místě, například napsal jsem v USA Americká zastavení. V každé kapitole jsem se věnoval odborným medicínským problémům a v druhé pülce některé společenské otázky, třeba americkým ženám.

Kdy jste byl v Americe a jak dlouho?

Poprvé jsem tam byl sedm měsíců na začátku osmdesátých let jako reprezentant Světové zdravotnické organizace, pak jsem tam jezdil opakovaně. Amerika je obrovská země, krásná, Američané jsou sympatičtí, osobití, mají velké kouzlo, ale jsou jiní než my, Češi. Ale zkušenost je to ohromná, myslím, že každý lékař může být šťastný, když pozná americkou medicínu, tam je zaznamenáván největší pokrok ve všech oborech a také v diabetologii. Hodně jsem se tam naučil. Američané poukázali na to, že diabetes je čtené a časté onemocnění, doživotní, má ohromné ekonomické, zdravotnické a sociální dopady, protože invalidizuje. Takže by se měly pro pacienty vytvořit podmínky, aby ty dopady zdravotně sociální byly co nejmenší. Samozřejmě mě to zaujalo, a tak jsem po návratu z USA mohl vytvořit český diabetologický program.

Co bylo podstatou toho českého programu?

Prevence, diagnostika, terapie, brzký záchyt komplikací a jejich léčba a zajištění všech podmínek, aby diabetici mohli být léčeni.

Pane profesore, oslavujete sedmdesáté narozeniny. Promoval jste na univerzitě v Olomouci v roce 1957. Jak vám je po té době?

Medicínu dělám, když do toho započítám studia, půl století. Byla to krásná léta a jsem rád, že jsem si medicínu vybral.

Marie Fleissigová

*(Diabetologie, metabolismus, endokrinologie, výživa,
časopis pro postgraduální vzdělávání, 2001/4)*

Postřehy delegáta ČR na 34. kongresu Mezinárodní unie fyziologických věd

Aotearoa – Země velkého bílého mraku

Tento název Nového Zélandu pochází z maorštiny, z doby, kdy jej před 800 lety Polynésané poprvé spatřili, když se přiblížili k novozélandským ostrovům. Nový Zéland vznikl při sopečných výbuších kolem roku 186 našeho letopočtu, ale přibližně do roku 1000 zůstaly ostrovy neobyčejeny. Mezi roky 1000 – 1200 pronikaly na ostrovy poprvé na kánoích polynésští mořeplavci. O tom jsou krásné důkazy v několika muzeích v Aucklandu a v Christchurch. Tito Polynésané ovládli ostrovy, usadili se na nich a dodnes si zachovávají mnoho ze svých původních zvyků. Patří mezi ně krásné písně, které mi připomíná

naly mé mládí, když hrávali Kučerovci; maorská hudba je velmi podobná. Písňe a tance Maorů vyjadřují podobné lidské pocity, které mají i ostatní národy.

Je zajímavé, že ve svém jídle a zvycích zůstali dlouho tradičními lovci. Není to jako v Austrálii, kde původní obyvatelé žili velmi dlouho jako aboriginals a teprve Evropané změnili jejich život. Novozélandčané totiž geneticky neexistují. Legendární mořeplavec Cook a Samuel Tasman se také dostali na Nový Zéland v 17. století a přivedli na něj anglické obyvatelstvo. Maorové mají doposud své shromaždiště např. v obci Rotoroa. Na ostrovech nebyla žádná zvířata, pouze ptáci a ryby, Maorové pěstovali sladké brambory kumara. Bohužel u těch Maorů, kteří přijeli z oblasti Guinei–Papui, existoval kanibalismus. Je prokázáno, že na ostrovech nebyla ani později žádná zvířata, pouze krysy a psi a že jednotlivé kmeny (iwy) mezi sebou bojovaly. Je důležité, že kmenové uspořádání existuje dodnes. Maorové mají náčelníka, který se jmenuje ariki, a jsou rozděleni do několika dalších sekt hapu. Shromažďují se na vesnickém shromaždišti, které se jmenuje marae. Co dělají Maorové dnes? Zařazují se do života novozélandské společnosti, hodně z nich vytváří folklórní zázemí, které připomíná některá vystoupení indiánů v severní Americe, což je trochu smutné. Maorové ovšem nikdy nepodlehli alkoholismu, tak jako severoameričtí indiáni, a nebyli tak masakrováni bílými, jako byli indiáni v severní Americe. První Evropan, který navštívil Nový Zéland, byl Abel Jason Tasman (podle něj je nazváno Tasmanské moře mezi Novým Zélandem a Austrálií). Ten objevil Nový Zéland pro Evropany v roce 1642. První střety s místním obyvatelstvem bohužel skončily tak, že čtyři holandské námořníky byli Maory zabiti, takže Tasman nazval místo střetu Zátokou vrahů. Později – po několika stoletích – se Maorové s bílým obyvatelstvem sblížili. Dnes již je život velmi spřízněný a novozélandská vláda využívá Maorů ke zvýšení turistického ruchu, ať již prezentací tanců či zvyků nebo jejich jídla. Dodnes obdivujeme námořní přesuny Maorů na obrovských dlabaných kanoích, na kterých ručně veslovali tisíce kilometrů Tichým oceánem.

I novozélandské dějiny, jako ostatně ve všech částech světa, jsou krvavé, nejvíce se to projevovalo na Novém Zélandě v polovině minulého století. V roce 1840 byla podepsána dohoda ve Waitangi, kterou ovšem běloši jako v mnoha jiných koloniálních příkladech nedodrželi.

Nový Zéland se zapsal do historie také tím, že zde ženy získaly již roce 1893 jako první na světě volební právo. To se projevuje i tak, že dnes nemá Nový Zéland premiéra, ale premiérku, stejně jako má guvernérku – zástupkyni královny (N. Zéland je součástí Britského společenství národů a jeho hlavou je britská královna. Je zde velmi důležitý vliv žen, což je naprosto v pořádku.)

Co mne zaujalo? Nový Zéland má 3,8 miliónů obyvatel, z toho 15 % tvoří právě Maorové (asi 500 000 občanů). Kromě toho je na Novém Zélandu skoro 60 miliónů ovcí, což je zcela neuvěřitelné. Ovce se pasou povětšinou sami. Byli jsme zde na konci zimy a na začátku jara, a tak se v některých oblastech ovcím přisypávala potrava, ale to všechno je velmi mechanizováno. Ovce nikdo nehlídá, pouze hlídací psi, zvláště vycvičení. Jsou střední velikosti, velmi inteligentní a dokáží ovce dokonce kormidlovat tak, aby na střihání šla přesně ta ovce, kterou si farmář vybere.

Kdybyste přijeli na Nový Zéland a nevěděli, kde jste, pak byste si mohli myslet, že jste ve Velké Británii. Oblasti Christchurch se říká „touch of English – dotek Anglie“. Konkrétně Christchurch, kde se konal náš kongres, má řeku, na které jezdí lodičky podobně jako v Cambridge. Ta se řeka se jmenuje Avon a je „anglofilní“. Samozřejmě, že se na Novém Zélandu také jezdí vlevo. Jinak ovšem krajina moc Anglii nepřipomíná, poněvadž tam jsou vysoké hory, s nejvyšší horou Mount Cook (jako jinde na světě, i zde se pohyboval slavný námořní kapitán James Cook). V maorštině se tato hora nazývá Aorangi (hora probodávající mraky). Tyto hory dosahují výšky až 3800 m a říká se jim Alpy. Protínají Nový Zéland ze severu k jihu a dělí jej na dvě části – západní a východní. Každá z nich má svůj osobitý charakter. Je to skutečně krásná země. Mnozí lidé také říkají, že je nejkrásnější na světě, ale domnívám se, že to říkají i proto, že se sem málokdo dostane, i když dnes již to není taková vzácnost a cestu na Nový Zéland nachází hodně turistů. Severní část ostrova je velmi vulkanická, např. největší město Nového Zélandu Auckland, které má přes 1 milion obyvatel, leží na 68 bývalých sopečných kráterech, které jsou dodnes znatelné. Připomíná to oblast kolem francouzského Masif Central. Na jižním ostrově jsou obrovské hory s velkou možností lyžování. Je to skutečně krásná příroda, ale i jinde na světě je krásně, záleží na úhlu pohledu. (Pro mě jsou nejkrásnější oblasti Šumavy a Českomoravská vysočina.)

Na Novém Zélandu pochází veškerá energie z vodních zdrojů, ale všude v hotelu, na univerzitě, na kongresu vám neustále připomínají, abyste s elektrickou energií šetřili – letos je málo vody, protože bylo málo sněhu. Dokonce v každém hotelovém pokoji je připsáno ministerské předsedkyně kvůli šetření elektrickým proudem. Tak jsem si vzpomněl na některé příznivce vývozu rakouské vodní energie do Evropy a napadlo mi, co

by se stalo, kdyby jednou napadlo mñ sněhu a ta energie by nemohla vzniknout. To je docela vážné varování.

Jak již jsem zdůraznil, Novozélandčané mají krásnou přírodu. Co se týče zvířat, je tam tradičně velké množství ptáků. Viděli jsme nádherné papoušky Kea, kteří se velmi přizpůsobili civilizaci. Když se náš autobus, kterým jsme jeli na západní část ostrova, blížil k jejich místu pobytu, tak oni k němu přilétli a nechali se s námi fotografovat. Dostali nějaký pamlsk a v momentě, když lidé nastupovali do autobusu a ještě ani nebyly zavřené dveře, viděli, že již nikdo nepřijde, okamžitě odlétli. To je velmi kvalitní známka civilizace. V moři kolem Nového Zélandu žije také mnoho vodních živočichů, zejména kytovci. Navštívil jsem jejich velikou lokalitu v Kaikoura, kde jsme viděli vorvaně, protože je tam velká hloubka, až do 3000 m. Jsou tam i plejtváci, ty jsme ale bohužel neviděli (to jsou vůbec největší velryby a savci na světě). Velryby se zhruba po 15 – 20 minutách dýchání na hladině ponoří do vody, což je charakterizováno krásným zvednutím ocasu, a mohou tam zůstat až dvě hodiny a pak se zase vynoří na hladinu. Viděli jsme také ohromně hravá hejna delfinů, jak předvádějí akrobatické kousky. Je otázka, zda to dělají pro návštěvníky na lodích, co za nimi jezdí, nebo zda je to jejich přirozená vlastnost. To bylo těžké posoudit, nicméně to bylo nádherné představení. Viděli jsme i mnoho tuleňů a všech jejich možných druhů (lvounů, mořských lvů), kteří jsou podél skal na východním pobřeží jižního ostrova. Ptáka kiwi jsem viděl v Sydney večer v parku, na Novém Zélandě jsem ho neviděl, protože tam je to živočich nesmírně plachý, i když je to symbol Nového Zélandu a Novozélandčanům se přezdívá „kiwi“. Viděl jsem i nádherné, veliké ptáky albatrosy.

Na Novém Zélandu jsou vynikající terény pro všechny druhy sportů, především pro lyžování, surfování, plachtění, potápění, ale také pro sporty, které sem byly importovány především z Velké Británie, kriket a rugby. Rugby je snad nejoblíbenějším sportem. Při mém pobytu na Novém Zélandu a v Austrálii zrovna probíhal turnaj tří národů z pěti nejlepších, které hrají ragby. Těch pět je Anglie a Francie z Evropy, dále Jižní Afrika, Austrálie a Nový Zéland. Australané se nazývají All Blacks, poněvadž hrají celí v černém, Jihoafričané Springbocks – gazely a Australané jsou Aussies. Byl jsem svědkem velkého vítězství Nového Zélandu nad Springbocks v Aucklandu v televizi, ale také národní tragédie, když potom ve finále prohráli s Austrálií o tři body 29:26; poslední trojka byla trochu sporná. Sportovní noviny jsou z 99 % o ragby a 1 % je věnováno ostatním sportům.

Co se týče Novozélandčanů samotných, jsou to nesmírně příjemní a inteligentní lidé. Myslím, že z britské povahy si odnesli pozitivní vlastnosti, také asi proto, že to nejsou potomci trestanců, jako někteří Australané. Byli to lidé, kteří osidlovali Nový Zéland z určitých idealistických důvodů. Jejich inteligence se projevuje např. tím, že šofér autobusu je zároveň průvodcem, šofér taxíku vám vykládá celou historii Nového Zélandu a podobně jako britští taxikáři vás nikdy neokrade. To je jeden ze vzácných úkazů v současném světě, hlavně ve srovnání s taxikáři pražskými.

Náš kongres byl, jak jsme se dozvěděli, největší vědecký kongres, který se kdy na Novém Zélandě konal, i když na rozdíl od ostatních Mezinárodních fyziologických kon-

gresů IUPS se jej zúčastnilo pouze 2600 vědců (běžně je účast daleko vyšší, bývá až 7000 vědců). Ale média mu věnovala náležitou pozornost, protože jej zahajovala guvernérka Nového Zélandu, později přijela i ministerská předsedkyně. Zároveň ovšem tomu věnovalo pozornost také hnutí Greenpeace. Byli tam neustále, každý den v počtu 30 – 40 lidí. Byli to většinou studenti a jak jsme se později dověděli, někteří byli najati organizátory tohoto hnutí. Bojovali proti vivisekci a proti pokusům na zvířatech. Dokonce známému kalifornskému fyziologovi žákovi Hubela a Wiesela prof. Snykerovi vyhrožovali smrtí za jeho pokusy s koťaty, která měla deprivaci zraku. V novinách vyšel dopis, kde mu vyhrožovali smrtí a skutečně se dobývali do hotelu, kde bydlel. Dobývali se i do ostatních hotelů, ale nikdy to neskončilo dramaticky, pouze někteří z nich byli předváděni na policii. Nebylo to zrovna příjemné, neustále bubnovali v okolí kongresových sálů a televize tomu věnovala mnoho času. Podobně jako jinde na světě jsou záběry udělány tak, že nepoznáte, kolik lidí demonstruje. Z toho pak vznikaly takové závěry v novinách, že to bylo 100 – 200 lidí, ale skutečný počet nepřekročil nikdy 40. Byli to většinou mladí lidé, studenti, bohužel na některých byl znatelný i vliv alkoholu a jiných drog. Škoda, že nechtějí diskutovat, a to je problém všech fanatiků na světě; usmyslí si, že mají pravdu, jednu jedinou pravdu a o té jsou tak přesvědčeni, že jakákoliv diskuse je zbytečná.

Z krátkého pobytu nelze činit nějaké dalekosáhlé závěry, nicméně jsem měl možnost i mluvit s některými Novozélandčany, které dlouhou dobu znám, kteří jsou velmi hrdi na svoji historii, jsou hrdi na své národní hrdiny, jako byl Rutherford – objevitel štěpení atomového jádra, který dokonce na Canterburské universitě v Christchurchu má laboratoř na památku. Ovšem své objevy učinil ve Velké Británii. Potom samozřejmě na Sira Edmunda Hillaryho – pokojitele Mont Everestu, běžce Snella – soupeře našeho Josefa Odložila atd. Každý úspěch je kvitován jako výraz národní hrdosti.

Mluvil jsem i s několika českými emigranty na Novém Zélandě. Říkali mi, že Nový Zéland je hezká země s obtížně sehnatelným zaměstnáním. Na Novém Zélandě je poměrně vysoká nezaměstnanost, v době mého pobytu se tam zrovna řešilo přijetí 150 afgánských uprchlíků z norské lodi, která chtěla přistát u australských břehů. Ta jí to nedovolila, Nový Zéland ano, ale problém je, co s těmito lidmi dělat. Ovce nikdo nepase a většina lidí, kteří začínají v pracovním procesu, je v moderním průmyslu, zejména elektrotechnickém, v komunikacích, v turistice atd. Je potřeba ovládat jazyky a mít značné komunikační dovednosti. Práce na Novém Zélandu se shání poměrně těžce a naši emigranti si stěžovali i na intelektuální chudobu. Není zde velká stimulace, a tak jsme si s jedním kolegou říkali, že v této části světa by asi nikdo parní lokomotivu neobjevil. Jistě je to otázka přístupu k životu.

Na Novém Zélandě jsou pěkné silnice, i když tam není žádná dálnice. Měli jsme možnost jet vlakem, který spojuje město Christchurch s Greymouth.

Velmi zajímavou kapitolou je Nový Zéland a zejména Christchurch ve vztahu k Antarktidě. V Christchurchu je největší antarktické muzeum na světě u letiště, kde se můžete svézt na vozidle podobném traktoru, které putuje po Antarktidě. Je tam velká americká a novozélandská základna, ze které lidé odlétají do Antarktidy a muzeum se

všemi podrobnostmi o životě polárníků včetně popisu života zvířat v Anartarktidě. Podobně krásné muzeum je přímo v Christchurch, kde je rovněž dokumentován život v Antarktidě. To byla velmi zajímavá konfrontace, poněvadž mnoho z živočichů, kteří žijí u břehu Nového Zélandu, jako jsou tuleni, velryby nebo lachtani, žijí také v Antarktidě včetně tučňáků od těch nejmenších až po tučňáky císařské, kteří jsou velcí přes 60 cm. To bylo nesmírně poučné a zajímavé, protože expozice jsou uspořádány fantastickým způsobem. Znovu jsem si připomněl hrdinství kapitána Roberta Scotta, který dosáhl na jižní pól jako druhý po norském polárníkovi Amundsenovi; má v Christchurch sochu, kterou mu zhotovila jeho manželka – sochařka. Kapitán Scott zahynul na 4. antarktické výpravě roku 1912 a jeho manželka jej přežila do roku 1947. Dobývání Antarktidy je jeden ze světlých bodů lidstva, kdy se dobývá něco, co nemá snad ani tak vojenský, jako spíš vědecký význam. Je velmi důležitou součástí meteorologické služby ve světě, studuje zejména otázku ozónové díry, tání ledovců a podobně, což ovlivňuje počasí na celém světě. Antarktida je pátý největší světadíl, až po něm je Austrálie, ta je – jako šestý světadíl – nejmenší. Byla součástí bájně země Ghowana, což byla společně Austrálie, část jižní Ameriky, Antarktida, dokonce jižní část Afriky a Indie. Tvořila jeden kontinent, který se poté rozbil, rozštěpil a připojil se k jiným kontinentům. Pokud se někdo chce poučit o Antarktidě a nemůže se dostat až do Antarktidy, tak v Christchurch jsou pro instruktáž mimořádné podmínky.

Prof. MUDr. Richard Rokyta, DrSc.

Vyprávění o stážování v Catanii na Sicílii

IFMSA jako každý rok pořádá stáže pro studenty lékařských fakult. Já jsem se letošní prázdniny jedné takové stáže zúčastnil a byla to velice příjemná zkušenost. Každý uchazeč musel projít konkurzem v anglickém jazyce, který se skládal z písemné a ústní části. Tím nechci budoucí uchazeče děsit, není to velký problém, protože stáží naše fakulta dostává od IFMSA poměrně dost, a tak uspokojí požadavky našich studentů. Potom jsem si vybral zemi, do které bych rád jel dozvědět se něco o jejich zdravotní péči a seznámit se s místními studenty i s ostatními stážisty. Vybral jsem si město Catania, které leží na východním pobřeží Sicílie. Je to nádherné město na úpatí sopky Etny, která v době, kdy jsem tam byl, shodou okolností zrovna chrlila lávu. Předem jsem se domlouval s místními koordinátory o svém příjezdu e-mailem a připravoval jsem se na měsíc, který strávím na nádherném ostrově plném slunce, oliv a pizzy. Zaplatil jsem jednorázový poplatek pro IFMSA, to bylo 6600 Kč, za které mi zařídili ubytování, obědy a večere v areálu pro studenty. Dopřít se na takové místo v Evropě se dá různým způsobem, já volil leteckou dopravu, protože díky ISIC kartě jsou letenky od GTS international relativně levné.

Když jsem přiletěl na místo, čekala tam na mě místní koordinátorka IFMSA, a vůbec jí nevdálo, že jsem měl z Prahy do Milana a potom do Catanie asi tři a půl hodiny zpoždění. Teprve po pár dnech strávených na Sicílii jsem zjistil, že čas a přesnost nepatří k silným stránkám tamních obyvatel, nevdá jim, když jdou někam pozdě, nevdá jim,

Arabsko-litevští přátelé

když někdy k nim dorazí se zpožděním, které u nás nepřipadá vůbec v úvahu. První dny v Catanii byly hektické, s ostatními studenty a místní koordinátorkou (vlastně se o nás staraly dvě) jsme si zařizovali vše, co je potřebné k životu v půlmilionovém městě jako je Catania. Když jsem viděl, jak mohou věci fungovat, trošku mě jenom mrzí, že u nás nefunguje tolik částí studentského života jak by mohlo. Pro srovnání: poté, co jsem dorazil do Catanie, šel jsem na studijní oddělení místní university a tam jsem dostal studijní průkaz se svou fotkou a pak už vše bylo strašně jednoduché. Studentskou tramvajenku mi vydali jenom po předložení studentského průkazu a nikdo po mě nechtěl, abych jim nosil potvrzení o studiu na jejich vlastním formuláři, které si stejně může zfalšovat kdokoli, kdo vypadá jenom trochu jako student. V okamžiku jsem byl zanesen do internetu a věděli o mě i v místní menze. Bydlení v Itálii bylo nádherné, bydlel jsem ve studentské koleji v pokoji pro dva, a byl jsem mile překvapen, jak nádherné bydlení může mít student ze stejného kontinentu jako žiji já. Nedá se nic dělat, máme co máme. Menza byla také skvělá, tam mě nejvíc zaujalo, jak sociálně citlivý je místní systém: veškerá studentská populace je rozdělena do čtyř tříd podle příjmů rodičů a na jednu, která zahrnuje zahraniční studenty. Podle těchto tříd se liší ceny za poskytované služby studentům. Například cena oběda nebo večeře v menze se pohybuje od 2500 do 5500 ITL za stejný pokrm. Dost mě překvapilo, jaký je tam rozdíl mezi sociálními třídami a že poněkud chybí ta střední; pravda, že studenti, kteří jezdili do školy v nejnovějších typech sportovních Mercedesů a BMW, mi celkem nabourali představu o chudém studentovi. Je ale také pravda, že drtivá většina studentů se stejně pohybuje na dvou kolech v Itálii tolik proslavených skútrů. Ty jsou obrovskou výhodou v trvalých dopravních zácpách, které vznikají, protože nikdo nerespektuje dopravní značky, pravidla a jen sem tam bere na zřetel semafor.

Studenti, kteří se o nás starali, brali svou povinnost jako prestiž a čest, ale na druhou stranu je pravda, že v Itálii se podobně jako v jiných vyspělých zemích hodnotí u studentů a absolventů nejen známka ze zkoušení, která vypovídá jen o umění nacpat se vědomostmi a úrovni podání třeba i minima. Moci si napsat do curricula, že jsem

pracoval pro IFMSA, sehnat si doporučení od profesorů, s kterými jsem spolupracoval, to že poznám spoustu studentů ze zemí celého světa, je obrovské plus pro budoucí kariéru. Takový pobyt je inspirující, změnil jsem náhled na spoustu věcí, o kterých jsem si dříve myslel, že to jsou maličkosti. Ale právě z takových maličkostí se skládá úspěch celku. Každý to zná, když se náhodou povede, že se všechno daří, jak takový den nakonec považujeme za úspěch. Problém je ve vůli, je mi teprve 22 let, ale moc dobře vím, že moje okolí nejsou líní lidé, dokáží mnoho, chtěli by se mít lépe, ale nehnou prstem jinak než jen pro svůj vlastní prospěch.

Profesoři v Itálii jsou skvělí, stejně jako profesori u nás, ale mají mnohem větší zájem o studenty, velice rádi přednášejí a student se setkává spíš s nimi než s jejich asistenty. Osobní jednání mezi studentem a kantorem je tam vůbec jiné. Nevím, jestli je lepší nebo horší, to neposoudím, ale je jiné. V první řadě student není obtížný hmyz, nebo děcko bez názoru, ale v daném tématu je jakoby „rovnocenným podřízeným“ profesora. Řeší spolu spoustu odborných věcí a studenti, kterých je ve skupince jenom velmi málo, tři až čtyři, většinou dokáží celkem dobře reagovat na to, co se po nich chce. Ale bohužel je to vykoupeno mnohem menším časem stráveným v nemocnici, přímo u lůžka. Systém výuky je celkem podobný, ale v Università di Catania mají přece jen více zkoušek než u nás. Jen mě překvapilo, že se italská studenta v létě příliš nepřipravují na zkoušky. Italové se neumějí stresovat tak jako my, Středoevropani. To neustále nádherné počasí a moře a párty, které začínaly až o půl dvanácté i o půlnoci a trvaly do šesti sedmi do rána, neustálé siesty, mejdany, spánek a pláž nedovolí člověku, aby byl nervózní. Na fakultě, kde jsem byl já, studenti dělají spoustu malých zkoušek průběžně celým studiem, takže se jim nekumulují do zkouškových období. Nepochybně musí studovat přinejmenším stejně tvrdě jako naši studenti, ale nejspíš studium zvládají hlavně v zimě, na podzim a na jaře. V tamním podnebí je to asi lepší, léto je velmi horké, nezřídka přes čtyřicet stupňů.

Na závěr bych chtěl ještě shrnout zábavný program, o který se nám postarali nejen lidé, kteří se o nás měli starat, ale i doktoři a profesori z nemocnic, ve kterých jsem stážoval. Italové jsou velice hrdí na své město, proto nám neustále ukazovali všelijaké památky a brali nás na nejrůznější místa a nejrůznější místní speciality. Pořádali večírky a pizza parties. Podnikali jsme spoustu výletů na Etnu, do Syrakus a jiných míst. Vynikající bylo sportovní potápění. Nemocnice nebyly v takovém stavu, jaký jsem očekával, byly různé dobré i velmi špatně zařízené, jako všude na světě. Mne osobně nejvíc ohromil ústav dětské kardiologie, kde jsem také jeden týden stážoval. U nás jsem ještě neměl možnost prohlédnout si tak špičkové pracoviště. Byla to poněkud výjimka, protože zahraniční stážisté většinou na tuto kliniku v Catanii nechodí. Nejvíce mě tam zaujala operace koarktace aorty. Přístup chirurgů ke mně jako ke studentovi byl vynikající.

Chtěl bych všem studentům doporučit stáž od IFMSA, je to vynikající zkušenost, možnost získat spoustu přátel z celé Evropy a v neposlední řadě skvělá dovolená ve zbývajícím čase a o víkendech. Jestli někoho zajímá, kolik mě to celé stálo, tak jsem si to spočítal, komplet to je letenka, pojištění paušál pro IFMSA a kapesné bylo dohromady 21000 Kč na ten jeden měsíc.

Roman Sýkora, 5. ročník

IFMSA (INTERNATIONAL FEDERATION OF MEDICAL STUDENT'S ASSOCIATION) je celosvětová organizace studentů medicíny, která vznikla roku 1951 s cílem umožnit medikům získat poznatky o systému zdravotnictví v různých zemích světa. Česká republika se svými sedmi lékařskými fakultami je plnohodnotným členem IFMSA s plným hlasovacím právem. IFMSA má šest různých výborů – programů, z nichž pro naše studenty je asi nejzajímavější výbor organizující výměnné technické stáže. Každý rok vyjede na takovou stáž 4500 mediků z celého světa. Naše fakulta vysílá přibližně studentů 20, přičemž stejný počet studentů ze zahraničí na oplátku hostí.

A jak se může náš student na takovou stáž dostat? Proti jiným výměnným projektům, jako je např. Erasmus, je to docela jednoduché. Student musí být po 3. ročníku se zkouškou z anglického jazyka. Dále je každý rok po Vánocích organizován, za významné pomoci ústavu jazyků, konkurs, spočívající v textu z angličtiny, jehož výsledkem je pořadí studentů, v kterém si budou stáže vybírat. Jinými slovy ten nejlepší má právo první volby. Dále pak student české pobočky IFMSA zaplatí 6.600 Kč – tato suma je bezezbytku použita pro studenty přijíždějící – a zaplatí si cestu, a to je vše. Ubytování, strava a kulturní program je zdarma. Stáže trvají 4 týdny, na libovolném oddělení (pokud je v dané nemocnici).

IFMSA ale neorganizuje pouze stáže. Zejména pro nižší ročníky jsou dostupné stáže vědecké. Pro naši fakultu jsou letos k dispozici 4 země, kde si student vybírá z katalogů vědeckých projektů ten, který ho nejvíce zaujme.

K dalším aktivitám IFMSA patří výbor pro Medical Education (vzdělávání), jež porovnává různé typy a metody studia. Jiným výborem je Public Health (veřejné zdravotnictví), který se orientuje na projekty prevence, např. AIDS/HIV, dále pak projekty proti rasismu, pomoc uprchlíkům atd.

Daniela Kotrbová

Redakce VITA NOSTRA REVUE

*přeje
všem čtenářům
profesorům
studentům
zaměstnancům
a příznivcům 3. LF UK
příjemnou pohodu o vánočních svátcích
a pro rok 2002 zdraví, bezpečí, dostatek
a jistotu*

TEXT

SEDMNÁCTÝ LISTOPAD

K šedesátému výročí prohlášení 17. listopadu Mezinárodním dnem studentstva vydala Univerzita Karlova v Praze knihu Jozefa Leikerta Černý pátek sedmnáctého listopadu. Je věnována památce studentů, kteří se nevrátili z koncentračních táborů nebo na následky žalařování zemřeli, stejně jako hrdinným studentským bojovníkům, kteří za osvobození Československa položili život v bitvách druhé světové války. Ukazuje tedy posluchače českých vysokých škol nejenom jako trpné oběti, ale také jako aktivní mladé muže, kteří se nesmířili s okupací své země. Obsažný svazek přináší řadu autentických výpovědí, které dokreslují vývoj českého studentského hnutí v letech 1939 – 1945 i v mezinárodních souvislostech.

VNR

Leikertova kniha Černý pátek 17. listopadu patří k nejsolidnějším zpracováním této události jak domácí, tak i zahraniční historiografie, která poutavou formou výpovědi přímých účastníků nás vtáhne do bojů před šedesáti lety.

Ivan Wilhelm

Jozef Leikert: Černý pátek sedmnáctého listopadu

Ukázky

SVĚDECTVÍ OPLETALOVA CHIRURGA – HITLEROVO ROZHODNUTÍ – PŘEPAD STUDENTŮ – DO EMIGRACE – VĚZEŇSKÉ VÁNOCE – STUDENTI – VOJÁCI – PROMOCE V OXFORDU – POLŠTÍ PROFESOŘI – KÝČE JOSEFA ČAPKA – KARANTÉNA – PROJEVY SOLIDARITY – MEZINÁRODNÍ DEN STUDENTSTVA

Kdyby mi někdo řekl, že se uvidím s profesorem Pačesem, nevěřil bych mu. A přece. S předním českým urologem jsem si mohl povídat o Janu Opletalovi. Jeho paměť byla obdivuhodná.

„Venku byla už tma, když několik mladých lidí přivedlo, vlastně přivleklo zraněného muže. Byl to Opletal. Pamatuji se, že měl na sobě rozepnutý tmavý raglán, zpod kterého trčel cíp krvavé košile. Stačilo ji trochu nazvednout – a už jsem věděl své. V levé polovině břišní stěny, ve vzdálenosti čtyř prstů od středu byla kulatá rána s krevními sraženinami. Bližší vyšetřování potvrdilo příznaky podráždění pobřišnice. Raněný byl stále při vědomí, i když byl velmi zesláblý. Řekl mi, že ani sám neví, jak se mu to stalo. Byl mezi demonstrujícími, když náhle ucítil, jako by mu někdo vrazil loktem do břicha. V první chvíli tomu nevěnoval pozornost, až později, když zjistil, že má zakrvavenou košili a udělalo se mu špatně. Zašel proto do průchodu nejbližšího domu, kde začal zvracet. Na ulici se ho ujalo několik lidí, kteří mu pomohli přejít na náměstí Petra Osvooboditele, dnešní I. P. Pavlova, odkud ho autem, asi taxikem, dopravili do nemocnice. Bylo něco po sedmé večer. Odhadl jsem, že od zranění uplynulo asi třicet minut. A to je dlouhá doba. Operace byla nevyhnutná. Hned jsem se do ní pustil. Operace probíhala normálně. Šlo o škaředý průstřel. Předpokládal jsem, že projektil bude někde uprostřed. Při otevření břišní dutiny bylo evidentní, že jde o vícenásobný průstřel střev jedním

projektilem. Pravděpodobně letěl z levé strany do malé pánve. Všechno nasvědčovalo tomu, že střela ho zasáhla zblízka. Přemýšlel jsem o tom mockrát, a stále si myslím, že pachatel střílel zblízka. Možná mířil na srdce. Kdoví... Rána zasáhla jednou tlustě a čtyřikrát tenké střevo. Nevím, kde to lidé vzali, že perforace byla šestinásobná. Někde jsem dokonce četl, že měl břicho rozstřílené jako síto. Na dně malé pánve byla tekutá krev smíchaná s obsahem střev. Všechny rány jsem zažil lege artis – podle tehdejších nejlepších poznatků medicíny a do malé pánve zavedl drenáž. Potom jsem do břišní dutiny aplikoval peritonitis sérum podle Besredky. Tím operace skončila. Trvala 45 minut, ale nebyl to náročný operační výkon. Pacient se po operaci klidně probouzel, byl v dobrém tělesném stavu, takže mohl být převezen na pokoj. Když jsem vycházel z operačky, zastavili mě tři muži. Jeden měl přes černou uniformu SS přehozený bílý plášť. Ostatní byli v civilu. Dovtípil jsem se, že jde o příslušníky gestapa. Pozdravili mě hlučným sražením podpatků a zdviženou pravicí. Doktor se představil česky, jmenoval se Golla. Zajímal se jen o Opletalův stav a ptal se na vyoperovaný projektil. Měl jsem ho sebou ve skleněné zkumavce. Šlo o náboj z revolverové pistole středního kalibru. Corpus delicti si vzali s sebou, prý ho potřebují. Bylo mi divné, že je zajímá právě Opletal, nikdo jiný. Za nějakou dobu jsem se šel podívat na pacienta. Na chodbě jsem uviděl profesora Jirásku. Do té chvíle jsem nevěděl, že je na klinice. Často chodíval vedlejším vchodem rovnou do své pracovny. Profesora jsem o všem informoval. Hned jsme zašli za Opletalem. Zkontroloval jeho stav i to, co jsme mu naordinoval. Bylo to jejich první setkání. Profesor odešel z kliniky až v pozdních nočních hodinách. Při této příležitosti bych ještě rád podotkl, že medika Opletala nikdo z klinických lékařů neznal. Možná profesor Jirásek z přednášek. Není tedy pravda, jak se někdy píše, že Opletal pracoval na I. chirurgické klinice a byl oblíbeným instrumentátorem profesora Jiráska. Na kliniku mohl nanejvýš chodit s ostatními studenty na praktická cvičení.“

Potom se profesor Pačes na chvíli odmlčel.

„Víte, že jsem rád, že jste mě našel. Když čtu články o Janu Opletalovi, které se každoročně okolo 17. listopadu objevují v novinách, vstávají mi vlasy na hlavě, jaké jsou tam zkeslené a často vymyšlené informace. Udělejte v tom, prosím, jasno“.

Zajímavé je svědectví profesora Pačesa: „Po operaci byl Opletal dost neklidný, ale na bolesti si nestěžoval. Na druhý den krátce po poledni přišel profesor Jirásek, i když byla neděle. Na operované se často chodil dívat i o svátcích. Tentokrát šel rovnou k Opletalovi. Starosti nám dělal jeho neklid a podrážděnost, přestože se o něj každý dobře staral. Opletal byl těžce nemocen, chtěl jít domů a jeho neklid se stupňoval. Po týdně se začal jeho zdravotní stav rapidně zhoršovat. Všechno ukazovalo na pomalý zápal pobřišnice. Profesor Jirásek k němu docházel i mimo pravidelné lékařské vizity. K Opletalovi bohužel chodil i německý lékař Golla. Gestapo chtělo být podrobně infor-

mováno. Dodnes nevím, co za tím stálo, i když to tuším. Desátý den po operaci už bylo jasné, že Opletalova choroba dobře neskončí. V pátek Jan Opletal dokonával. V noci byl ještě neklidný, mluvil z cesty a v sobotu 11. listopadu 1939, tedy přesně čtrnáct dní po zranění, dodýchal. Podle chorobopisu to bylo před polednem.“

Opletalovo jméno se stalo symbolem. Zpráva o jeho smrti se roznesla jako lavina. Nebylo studenta, který by o tom nevěděl. Černé prapory zavlály na všech kolejích.

JUDr. Kuneš Sonntag byl v té době předsedou studentské samosprávy ve Švehlově kolejí a zároveň hospodářem Svazu českého studentstva v Čechách. Zajel jsem za ním. „Hned po Opletalově zranění nebyla na kolejích o špicly nouze. Vděčně jimi byli někteří studenti z našeho pohraničí, kteří uměli dobře česky. Šel jsem z přednášek, když vidím, jak hloučky studentů stojí před smutečním oznámením. Kdosi červenou tužkou dopsal: Oběť 28. října. Potom telefonoval předseda hlávkařů, jestli se zúčastníme rozloučení. Po nedávném krvavém zákroku by rozum mohl říct ne, pohřbu se nezúčastníme, ale cit a svědomí jsou silnější a bereme to jako morální povinnost, ať už následky budou jakékoliv. Zajišťuji spojení s ostatními kolejemi, které také slibují účast. Rozběhli jsme se obstarat věnce. Přestože byl večer, neviděl jsem ochotnějšího člověka, než byl zahradník Na Slupi, když se dověděl, pro koho chceme věnce.“

V době, kdy na Opletalovu rakev dopadají hroudy rodné země, zahajuje Hitler v Berlíně mimořádnou poradu.

Při rekapitulování vývoje v protektorátu začal nebezpečně zvyšovat hlas. Bez dlouhých řečí rozhodl: všechny české vysoké školy na tři roky uzavřít, předáky pozatýkat a větší počet studentů odvézt do koncentračního tábora.

Druhá část porady pokračovala po odchodu Chvalkovského. Hitler vyhlásil, že české vysoké školy se zavírají s okamžitou platností na tři roky, v jejich budovách se ubytují pohotovostní jednotky SS. Za každého Němce, který byl při demonstraci zraněný, budou popraveni tři studentští vůdcové. Ne pouze zatčení, jak původně řekl Chvalkovskému.

Dnes víme, že Frank ještě před pohřbem Jana Opletala dostal důvěrnou informaci, že koncentrační tábory Sachsenhausen a Dachau jsou schopny v nejbližších dnech přijmout několik stovek i tisíc politických vězňů z protektorátu.

Nejdřív vtrhla německá tajná policie do kanceláře Národního studentského svazu, kde se konala schůze výboru. Většinu přítomných, jako představitele studentských nepokojů, Němci zanedlouho zastřelili. Tři odveklí do koncentračního tábora. Dnes žije už jen JUDr. Kuneš Sonntag. „Schůzi jsem svolával před Opletalovým pohřbem. Svaz neměl mnoho peněz, a tak jsme chtěli obnovit studentský majálek. Asi v devět zazvonil telefon. Nejbližší seděl Bedřich Koula. Někdo ho požádal o schůzku, nejspíš ze Svazu německého studentstva. Všichni jsme to slyšeli, přestali jsme mluvit. Jako s tajemníkem svazu potřebuje prodiskutovat důležité věci. Mluvil česky. Koula namítal, že teď nemůže. Hlas se dále ptal, kdo je na schůzi přítomný. Nakonec se dohodli, že když volající nepřijde do půl jedenácté, má se s ním Koula sejít v kavárně hotelu Imperiál. Pokračovali jsme

v jednání. Za chvíli slyšíme bouchání na dveře. Do předsíně vtrhlo gestapo. Osm deset ozbrojených mužů v civilu i uniformách. Instinktivně jsme sáhl do zadní kapsy kalhot, abych zničil dva koncepty, připravené k odvysílání do Londýna. To už nás gestapo začalo mlátit, prohledávat skříně, kartotéku a stoly. První, co udělali, přestříhli telefonní drát. Všichni jsme dostali čísla jako dobytek a odvezli nás do smutně proslulé peckárny. S rukama zdviženýma nad hlavou jsme stáli několik hodin u stěny a dívali se, jak přivádějí studenty z bytů podle seznamu, nalezeného na svazu. Možná i podle udání zrádců. Tělo jsme už necítili, celé zdřevěnělo. Postupně nás začali vyvolávat. Odvádějí mě vpravo, ostatní šli vlevo. Vešel jsem do přepychově zařízené místnosti, kde se točil svítící skleněný glóbus. Pak slyším ostré Kommen Sie näher! Stojím tváří v tvář největšímu tyranovi českého národa K. H. Frankovi. Sie sind also einer von dem Führern der tschechischen Bande, Ihrer Pseudointelligenz! Pustil se do mě. Tehdy jsem ještě nerozuměl dobře gestapácké němčině. Frank si toho všiml a už křičel: Tak vy jste jeden z vůdců české bandy, vaší pseudointelligence. Chtěli jste puč. Porušili jste platný řád v Čechách a na Moravě, vydaný vůdcem. Využili jste nepřítomnosti německé posádky v Praze. Povstání je potlačeno, česká pseudointelligence bude zničena a vy budete zastřeleni... Odvedli mě do sklepa, kde bylo množství telefonních budek, samozřejmě bez aparátů. V každé stál zbitý student, někdo utíral zkrvavenou podlahu. A hodiny se vleky pomaľu. V budkách jsme stáli celou noc s rukama nad hlavou. Každou chvíli někoho odvedli. Nevěděli jsme, že na smrt. Zůstali jsme čtyři. Asi v deset ráno nás naložili do policejního auta a odvezli na Pankrác, kde stály dlouhé řady studentů pozatýkaných v bytech. Nacionále s námi sepisovali němečtí vysokoškoláci, kteří tu byli na výpomoc. S jakou radostí to dělali! Konečně nám mohli dokázat, že nic neznamenáme. Jedna ze studentek mi plivla na čelo a inkoustovou tužkou napsala číslo. Oči jí přitom svítily štěstím.”

Za okny kolejí je sychravý, nevládný podzim. Klidný spánek přetíná tlučení na dveře, je slyšet silný křik, řinčení skla, střelbu a praskot vylomených dveří. Potom následuje fac-kování, kopance, rány a strkání po schodech dolů.

Rodi se černý pátek. Jako první přepadli Hlávkovu kolej. Na věži sousedního kostela právě odbily tři. Všechno spalo, dokonce i vrátný Poledníček odfukoval. Najednou slyší, že někdo vši silou tříská na venkovní zamřížované dveře. Nejdřív ho napadlo, že jsou to nějakí studenti, vracející se z oslavy zkoušky. I to se někdy stávalo, ale ti by přece neřvali jako smyslů zbavení. Vystrčí hlavu malým okénkem a co nevidí? Auta plná německých vojáků. Určitě byli opilí, pohyby a chování tomu nasvědčují.

V písemné výpovědi o tom mluví takto:

Šel jsem otevřít, ale asi to nebylo dost rychle, proto mě jeden důstojník praštil něčím tupým po hlavě. Přepadu se účastnil i sám K. H. Frank. Za hrozného řevu jsem je musel dovést do ředitelova bytu. Zvoním, ozvala se jeho sestra. Otevřete, jsou tu

Němci! I tady se jim zdálo, že čekají dlouho, proto pažbami rozbili dřevěnou výplň dveří a vešli dovnitř. Co se tam dělo, nevím, slyšel jsem jen hrozný rámus. Potom jsem musel ukázat vojákům, kde bydlí studenti. Přišli jsme do prvního poschodí. Dveře číslo 4, kde bydleli Vyhnálek a Hron. Až tam jsem viděl, čeho jsou Němci schopni a jak se chovají. Nic netušící rozespálé kluky tloukli hlava nehlava. Strhli jim deky a bili... Ani já jsem nevyvázl ze zdravou kůží. Jeden důstojník mi rozbil hlavu. Šel jsem dolů, abych si ránu ošetřil, bylo mi na omdlení. Jeden Němec mi rozkázal, abych se oblékl, že půjdu s nimi. Všude panoval zmatek, pak přijely autobusy, do nich natlačili vždy čtyřicet studentů a odvezli je do Ruzyně. Studenty, kteří druhý den přišli za někým na návštěvu, zatkli rovněž. Potom se mě jiný Němec ptal, co jsem zač, a když jsem řekl, že vrátím, poslal mě zpátky. V koleji pak hlídkovalo asi deset vojáků, jenže místo služby kraдли. Chtěli ode mě klíče od skladu s prádlem. Tvrdil jsem, že žádné nemám. Na vrátnici dovedli i ředitelovu sestru, učitelku. Vyslýchání se neobešlo bez ran. Nakonec Němcům řekla: A to si myslíte, že jste kulturní národ... Jeden z nich někam zatelefonoval a za chvíli už vezli učitelku na Pankrác.

Zprávy o studentských represáliích se dostaly do světa především přes Slovensko. Tady byli ještě stále akreditováni zahraniční novináři, kteří se po vytvoření protektorátu Böhmen und Mähren museli z Prahy stáhnout. Francouzský rozhlas Toulouse mezi prvními od vysílal: Až se tuto zprávu dozví svět, budou ohromeni všichni kulturní lidé...

Hlasatel se nemýlil. Mnozí si až teď začali uvědomovat, jaká je pravá tvář fašismu.

Okupované Československo se znovu stalo středem pozornosti sdělovacích prostředků. Svět velmi citlivě reagoval už na pražskou demonstraci 28. října 1939. Newyorské listy v dlouhém nadtitulku – *Nacistická policie, SS sbory a vojsko rozhánějí v Praze desetitisícové davy, vzpomínající výročí československé samostatnosti* – hodně naznačovaly. O pražských nepokojích z 28. října se rozepsal i americký tisk. Dokonce se o nich vědělo i v Jižní Americe. Stejně sympatie jsou cítit z článků, které se objevily v Jugoslávii. To ovšem nikdo netušil, co přinese světový tisk za několik dní.

Brutální zákrok proti českým studentům ze šestnáctého na sedmnáctého listopadu čtenáři otrásl. O ničem podobném nikdy neslyšeli. Nechtěli věřit, že příslušníci německého národa, který o sobě tvrdil, že je kulturní, jsou něčeho takového schopni. Nejsilnější byl ohlas na americkém kontinentu. Ještě v den Opletalova pohřbu přinášejí New York Sun a Chicago Daily zprávu o manifestačním rozloučení a následující demonstraci. New York Post jako první publikuje zprávu o uzavření českých vysokých škol. Už druhý den vykřikují kameloti v USA titulek *Universities Shut for Three Years*. Newyorské listy se především pozastavovaly nad zastřelením devíti mladých lidí. Daily News napsaly i o vyprovokovaném incidentu, který se sedmnáctého večer odehrál v pražské tramvaji směřující na Žižkov, a o tom, že téhož dne dal Wolfram von Wolmar souhlas k zastřelení

českého policejního inspektora Františka Nachtmana, poručíka Aloise Valenty a hudebníka Františka Löbnera. K devíti mladým lidem přibýly další tři oběti...

Při hledání ohlasů jsem v Lidové demokracii objevil málo známou vzpomínku Františka Hály, která vypovídá o atmosféře ve Francii. *Když přišla do Paříže ohromující zpráva o krvavé perzekuci a uzavření vysokých škol, byli jsme hluboce otřeseni. První, kdo z této situace ukázal cestu, byl dr. Jan Šrámek, který se rozhodl požádat svého přítele, kardinála Verdiera, aby veřejně uctil památku našich studentů, a to obětováním slavného Requiem. Věc nebyla jednoduchá. Účast kardinála Verdiera, jako pařížského arcibiskupa a kardinála světové církve, musela být nejen pro mnichovskou Francii, ale i pro ostatní svět záležitostí mezinárodní politiky. Toho si byl dr. Šrámek vědom. A to jsme chtěli. Chtěli jsme, aby účast prvního kardinála Francie dokumentovala naši společnou vůli k odporu a odboji proti nacistické zvěři, aby světová veřejnost byla upozorněna. Tím měla být rovněž posílena naše mezinárodní prestiž. Requiem se stalo příležitostí ke spontánní manifestaci studentstva ve svobodných zemích. Nezapomenutelná byla pro nás chvíle, kdy kardinál Verdier promluvil k účastníkům panychidy hrdá a prorocká slova o vítězství a síle budoucího Československa.*

Burcovat svědomí národa se rozhodlo víc studentů, kteří unikli nacistickým drápům a nedostali se do koncentračního tábora. Různými cestami utíkali přes Slovensko, Maďarsko, Balkán a střední východ do Francie, kde se tvořila československá zahraniční armáda. A odtud dál, do Anglie, případně do Sovětského svazu. Pokládali za svou morální povinnost zastat se tak rodné země a bojovat proti nenáviděnému nepříteli.

Už samotný útěk byl více než dobrodružný. Často měli na cestě hlad, třáslí se zimou a neměli kde spát. Nevěděli, do čeho jdou, jaký osud je potká. A právě tito lidé byli u nás po dlouhá desetiletí zneuznávání a o jejich činnosti se nesmělo na veřejnosti příliš hlasitě mluvit. Někdy ani šeptem...

„Já jsem byl prvkem na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně,” vzpomínal si ing. Vlastimil Mareček z Prahy. „Sedmnáctého listopadu jsem měl za sebou ani ne dva měsíce studia češtiny a francouzštiny. K odchodu mne přimělo několik příčin. Zaprvé jsem těžce nesl okupaci a potom jsem byl členem malé ilegální skupiny u nás ve Veselí nad Moravou. Dělalí jsme menší protistátní činnost, například jsme malovali a rozvěšovali po městě transparenty a plakáty. Našeho vedoucího učitele Langra později za to odvezli do koncentráku, odkud se už nevrátil. Dalším důvodem bylo, že jsem nechtěl jít na práci do Německa. Zároveň jsem v našem městě těžko mohl získat nějaké zaměstnání, protože se k nám přistěhovalo mnoho rodin z obsazeného území na jihu Moravy. Když jsem se ze zahraničního rozhlasu dověděl o naší vznikající armádě ve Francii, nepotřeboval jsem víc. Se spolužákem ze strážnického gymnázia Antonínem Bichlerem a s Ladislavem Bačíkem jsme se rozhodli ilegálně překročit hranice. Všichni

jsme byli členové Sokola a dobří kamarádi. Úplně bez peněz se na cestu jít nedalo a my jsme žádné neměli, ani rodiče nám nemohli nic dát. Tehdy nám pomohl jeden židovský továrník, jehož syna Tóna Bichler doučoval. Kromě peněz nám dal i adresu svých známých ve Bratislavě.”

Prvním státem, který museli čeští studenti a ostatní utečenci na dlouhé cestě do Francie překonat, bylo Slovensko. Nikdo si nebyl jistý, jak se tam budou lidé chovat, když mají samostatný stát. Panoval strach a obavy, jestli jim Slováci pomohou a vyjdou vsříc.

Později v Maďarsku si uprchlíci nejednou vzpomněli na Slováky a jejich dobrosečnost, ochotu i nezištnost. Nebáli se riskovat. Kdyby Maďaři byli jako Slováci, už dávno mohli být v Jugoslávii.

Lidé z jedné i druhé strany slovenských hranic dlouho nemohli pochopit hraniční čáru. Například frekventovaná železniční trať Veselí nad Moravou – Nové Město nad Váhom začínala v jednom státě a končila v druhém. Ze dne na den byla rozdělena pohoří, stejně tak údolí a pole. Běžné bylo, že část půdy či lesa měla rodina v jednom i druhém státu. Když chtěli orat, museli přejít přes hranice. Lidé naštěstí tuto hranici nepřijali za svou. Proto také automaticky pomáhali utečencům, i když v pozdějším období to bylo velmi nebezpečné.

Iniciativy se chopila Obrana národa v protektorátu a na Slovensku Flóra, ale i další ilegální organizace, zabezpečující cestu do emigrace. Za domorodci přicházeli většinou bývalí vojáci z československé armády a začali budovat přechodové trasy.

Do začátku války utíkali lidé přes Polsko. Po bleskové porážce našeho severního souseda bylo třeba vybudovat nové trasy do Maďarska a na Balkán, jedině odtud bylo možné se dostat do Francie, kde se budovaly československé legie.

Nejčastěji emigrovali důstojníci a vojáci, ale i pronásledovaní dělníci, komunisté, umělci a další osoby, po kterých slídilo gestapo. Po 17. listopadu 1939 přibyli i studenti, které neodvlekli do koncentračního tábora.

Mezi prvními studenty utíkal Josef Sommr, který mi řekl: „Cestu mi zabezpečovala moje nynější manželka přes kamaráda ze studií Slováka Dzimka z Markušovců. Od jugoslávských a bulharských studentů mi sehnali cizí peníze a navázali spojení s Janem Zemkem ze železniční skupiny z Veselí nad Moravou, která vlakem převážela emigranty na Slovensko. ... Podle přesných instrukcí jsem věděl, že na stanici ve Veselí se sejdu s železničářem, který mě bez odkladu převezde. Po odjezdu vlaku zůstal na vyprázdněném nástupišti jeden muž v civilu a já. Zarazilo mě, že nebyl v uniformě. Říkám mu, že čekám na jednoho železničáře, to bylo naše domluvené znamení. A on mě, že čeká na jednoho studenta z Brna. Tím mužem byl sám Zemek. Zavedl mě do bytu kolegy Adolfa Blaška. Od něj jsem dostal železničářskou uniformu. Nastoupil

jsem do lokomotivy jako Blaškův pomocník. Cestou jsem roztloukal uhlí, které mašinfira házel do pece. V Trenčanské Teplé, kde měl vlak konečnou, jsem se převlékl do svých šatů. V čekárně jsem se setkal s ostatními, kteří jako cestující seděli ve vagonech, tažených naší lokomotivou. Nasedli na dohodnutém místě, kde vlak trochu přibrzdil. Ve skupině byli dva studenti, Miloš Zauf a Mirek Krezek, dále bývalý důstojník československé armády Jiří Štěrba a letec Stanislav Halama. Ve vlaku seděl i můj dobrý kamarád Tóno Dzimko, který překročil hranice legálně se slovenským pasem a všechno starostlivě sledoval. Nejbližším vlakem jsme se přesunuli k Tónovým rodičům do Markušoviců. Více než týden jsme spali v jednom pokoji, ve druhé místnosti se mačkali Dzimkovi, kterých bylo ještě víc než nás. Tato vynikající rodina nás celou dobu krmila, velmi jim záleželo na tom, abychom se bez problémů dostali do Maďarska. Člověk se s takovou obětavostí setká málokdy. Tónovi rodiče nás bez řeči vzali jako své další syny.”

Po čase gestapo odhalilo a zadrželo celou železniční skupinu z Veselí nad Moravou. Část, ve které byli i Zemek a Blaška, soudili lidovým soudem v Německu. Předseda soudu, pozdější nacistický ministr spravedlnosti dr. Thierack, při odůvodnění rozsudku řekl: Tímto rozsudkem byl učiněn konec malé, ale pro říši velice nebezpečné skupině lidí, která pomohla k útěku mnoha významným osobnostem, hledaným německými úřady..

Celkově se odhaduje, že skupina přepravila přes hranice kolem čtyř set osob. Některé členy skupiny za to popravili, Blaška se dostal do koncentračního tábora, zbylé vláčeli z jedné věznice do druhé. Protože Blaška ovládal dobře němčinu, v koncentráku pracoval v krejčovských dílnách. Při opravování esesáckých uniforem se mu podařilo občas něco nepozorovaně vytáhnout z kapes, například pár fotografií, které po osvobození přinesl domů. Jsou to mimořádně vzácné fotografie, zachycující esesáky při výcviku v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde trpěli i čeští studenti.

Brněnské studenty sice zatkl gestapo, ale ve Vídni se octli v tradičním c. k. vězení. Hlíдали je bachaři z povolání, nikoli esesáci. Nechodili do práce a celé dny trávili v celách. Nevěděli, co se s nimi plánuje. Dovtípili se pouze, že Vídeň je jejich přechodným domovem. Na mnohých místech v cele našli vyrytá slova *odcházíme do koncentráku*.

„V cele číslo 106 bylo pět postelí,” řekl mi ing. František Michálek z Bratislavy. Nás však bylo šest, ale cela byla kdysi pro dva vězně. Už nevím, kdo z nás ve vězení vykrouhal nožik z dřevěného pravitka, které tu někdo nechal. Vypadal jako skutečný, dokonce se jím dal krájet i chleba. Byl tak podařený, že se mu zasmál i dozorce a při prohlídce nám ho nechal. Několik dní před Vánoce mi se nám do tohoto nožiku podařilo navrtat malé dírky. Do nich jsme nastrkali zápalky, a tak vznikla jakási geometrická analogie vánočního stromku. V kapsách jsme objevili zapomenutý kousek čokolády. Sta-

niol jsme nakrájeli na úzké proužky a spolu s barevnými papírky „stromček“ ozdobili. Na Štědrý večer jsme se kolem něj sesedli a začali prozpěvovat koledy. Bylo to smutné, ale krásné. Když jsme všechny koledy přežpívali, spustili jsme národní písně a pak i studentské odrhovačky...“

„Největší radost nám připravila věžeňská samospráva,“ pokračoval MUDr. Miloš Kračmer. „Za naše peníze nám nakoupila cigarety značky Korso. Mohlo jich být asi sto padasát. Dostali jsme je na Štědrý den.“

Slavnostní večeře byla lžička marmelády, kostička másla, kousek sýra a natvrdo uvařené vejce s natištěnou značkou Bulgaria. K tomu ještě jedno a půl jablka. Všechno dostali při obědě, kromě chleba, aby si večeři hned nesnědli...

Naši emigranti procházeli kromě Jugoslávie i Rumunskem. V Bukurešti se o ně starala Československá vojenská správa, která zabezpečovala transporty až do Francie. I když Rumuni nebyli tak pohostinní a kamarádští jako Jugoslávci, byli nesrovnatelně lepší než Maďaři. Strach měli jen z německého velvyslanectví v Bukurešti, které neustále slídilo po českých a slovenských utečencích. Přesto s pochopením vydávali cestovní pasy. Všechny výdaje hradila francouzská vláda z vystaveného československého účtu.

Lubor Zink a Čeněk Adamec byli jedni z mála, kteří dostali na francouzském velvyslanectví v Budapešti francouzské pasy, což jim ulehčilo cestu do Jugoslávie. Do Bělehradu dorazili v pohodě, na hranicích jim celníci letmo nakoukli do pasů. Jedině Adamec trápil silný kašel z nedoléčené angíny. V sokolovně, kde se soustřeďovali všichni emigranti, se nejdříve najedli, potom vyspali a vyprali si špinavé věci. Adamcův kašel nepřestával, a tak ho poslali do nemocnice pro podezření ze záškrtu.

„Jen co lékaři zjistili, že jsem Čech,“ vzpomínal dr. ing. Čeněk Adamec, „věnovali mi maximální pozornost. Záškrt to našťěstí nebyl. S množstvím léků mě poslali do sokolovny, kde se o nás staraly členky místního Sokola.“

Od října do prosince 1939 odjelo vlakem z Bělehradu 23 skupin, ve kterých bylo 1190 emigrantů. Celkově bylo vysláno 77 transportů, což představuje 2000 dobrovolníků.

„V našem transportu jsme byli jen dva studenti, Lubor Zink a já,“ pokračoval dr. ing. Čeněk Adamec. „Oznámili nám, že naše trasa povede Řeckem, Tureckem, Sýrií až do libanonského Bejrútu. Tam se nalodíme a odplujeme do Marseille. Cesta měla trvat čtyři pět dní s jednou zastávkou v Cařihradu. Vzpomínám si, jak nás na jedné jugoslávské stanici, kde měl vlak krátkou zastávku, vítali krajané dechovkou. Hráli české a slovenské písně. Do oken nám podávali jídlo... Řecku jsme si užili málo, do Soluně jsme přijeli za tmy. V Cařihradu jsme stáli dva tři dny. Na památku mi zůstalo několik foto-

grafii, na kterých je i skupina mladých baťováků. Jela někam do Afriky stavět novou továrnu. Najednou změnili cíl cesty a v Bělehradu se přidali k nám. ... Cestou každý vyprávěl svoje zážitky z útěku, zpívalo se. Nejčastěji zaznívaly Ježkovy písničky s texty Voskovce a Wericha... Najednou se nám vynořil krásný pohled na Středozemní moře, byli jsme v Bejrútu, hlavním městě Libanonu. Do Bejrútu jsme přicestovali proto, že Sýrie a Libanon byly francouzskými mandátními zeměmi.”

V Bejrútu každý podepsal, že se dává k dispozici úřadům československým, aby splnil svoji vlasteneckou a národní povinnost.

Než přijela francouzská loď, která je měla odvézt do Marseille, chodili se koupat. Většina z nich se poprvé v životě koupala v moři. Času bylo dost, a tak příležitostně hovořili i o 17. listopadu 1939. Francouzští vojáci, se kterými byli nejvíce ve styku, jen kroutili hlavami.

Studenti zůstali jako opaření, když se dověděli, že se do koncentráku dostali také polští profesori. Šlo o celý pedagogický sbor ze slavné jagellonské univerzity v Krakově. V táboře s nimi nikdo tak upřímně necítil, jako čeští studenti. Těm nešlo do hlavy, jak si mohli Němci dovolit sáhnout na akademické představitele, kteří vždy tolik znamenali.

Rozhodli se, že jen co se naskytne příležitost, krakovské profesory, docenty a asistenty navštíví. Byla to pro ně čest, mnohé znali podle jmen, studovali z jejich skript a učebnic.

„Přišla neděle, nejvhodnější doba pro setkání”, řekl mi prof. František Buriánek. „V první řadě nás zarazil způsob, jakým vysokoškolské učitele zatkl. Velitel krakovského gestapa svolal začátkem prosince 1939 do auly všechny krakovské profesory, docenty a asistenty univerzity. Účast byla pro každého povinná. Pak se ujal slova a prohlásil, že všichni jsou zatčeni. Odejít se nedalo, vchody byly obsazeny. Zatčen byl každý, kdo byl v tu chvíli v budově. I ti, co se školou neměli nic společného. Jako důvod šéf gestapa udal, že krakovská univerzita se stala centrem protiněmeckého spiknutí, a proto budou oni, pedagogové, transportováni do koncentračního tábora. Pravý důvod byl však jiný. Šlo o odpověď na to, že bez dovolení německých úřadů tady začali vyučovat. Velitel nechal navíc zatknout i dvacet profesorů a docentů vysoké školy báňské, kteří odhlasovali, že rovněž začnou školní rok. Dokazuje to jen, že nacistům šlo o útok na školství, které potřebovali zlikvidovat i v Polsku.”

Celkem se do koncentráku dostalo více než 144 polských vysokoškolských profesorů, což v historii nemá obdobu... Další čtyřicet bylo zaměstnanců univerzity a náhodných návštěvníků. Mezi nimi byli i ti, kteří si náhodou odskočili z ulice do budovy školy...

Hned při prvním setkání si každý hledal učitele svého oboru. Jako by ani nebyli v koncentráku, vptávali se na vědecké problémy. Vypadalo to jako na konzultacích. Smáli se, že můžou dělat i zkoušky.

Příbramské studenty převáželi z Prahy do Drážďan za té největší zimy. Leo Vrublovi omrzla pravá noha. Po příchodu do Sachsenhausenu se dostali do bloku, v jehož druhém flýglu byli krakovští profesoři. Protože mnozí už měli svoje léta, koncentrák snášeli velmi špatně, po stránce fyzické i psychické..

„Noha mi nepříjemně hnisala,“ hovoří ing. Leo Vrubel. „Nevěděl jsem, co s ní, začal jsem se bát, že o ni přijdu. A tehdy se mě ujal jeden z polských profesorů, který mi ránu ošetřoval. Měl spojení s revírem, odkud pro mne sehnal nějakou mast a obvazy, tím mne určitě zachránil.“

Koncem února 1940 transportovali krakovské vysokoškolské učitele do Mauthausenu, ještě většího pekla než byl Sachsenhausen. Domů se jich vrátilo ani ne třicet.

Studenti, kteří byli v československé zahraniční armádě ve Francii i na středním východě, něco o svých kamarádech v koncentračním táboře věděli. Naopak o nich v koncentráku nevěděl nikdo. Nevěděli ani o jejich slibu, který v tichosti dali, když opouštěli svou vlast, nejen jim, ale i devíti popraveným. Nedovolí, aby se na události 17. listopadu 1939 zapomnělo.

Studenty v zahraniční armádě nejvíce trápilo, že nemohli bojovat. Na přepadení Polska 1. září reagovala sice Velká Británie a Francie vyhlášením války Německu, ale byla to podivná válka. Ta nesměřovala k porážce Německa. K vojenské ofenzivě se neodhodlaly a na německou aktivitu reagovaly neadekvátně. Studenti byli na jihu Francie a smutně sledovali nepříznivý evropský vývoj. Do bojů na frontě zasáhli vojáci 1. a 2. československého pluku, ale až 11. června. To bylo po prolomení Maginotovy linie, a tak se víceméně podíleli na ústupových bojích francouzské armády.

Českoslovenští vojáci nezklamali, zvláště se vyznamenali čs. stíhači, kteří dobyli proti německé luftwafé 158 vzdušných vítězství.

„Na světě není nic smutnějšího než poražená armáda,“ napsal mi v dopise JUDr. Leopold Rozbořil, jeden z těch studentů, kteří se na frontu dostali. „Byli jsme zamlklí, hladoví a žízňiví, zaprášení na těle i na duši. Na smrt unavení jsme šlapali pod horkým sluncem, nohy jsme měli otláčené do krve. Smutný byl pohled na poraženou Francii, tu sladkou Francii Zeyerových básní, teď zatrpklou hořkostí porážky. Kdysi to byla Francie hýřících barev Vincenta van Gogha a nyní je zčernalá dýmem hořících měst... Po pádu Paříže v červnu 1940 byla země plná chaosu a zoufalství. V paláci ve Versailles snad i sochy plakaly. A my s nimi, obrazně řečeno. Kolik jsme toho chtěli pro samotnou Francii a porážku fašismu udělat, ale nemohli jsme. Ruce i nohy jsme měli svázané.“ Studenti tak jako ostatní čs. vojáci cítili, že nebýt zmatků a dezorganizace ve francouzské armádě mohli dokázat podstatně více. „Podivná válka“ a krutá porážka Francie byly pro ně hlubokým zklamáním a znamenaly těžký ořes. Toto období bylo pro čs. emigranty nejtěžší, plné bolu a smutku.

Po kapitulaci Francie se jednotka československé armády ocitla na slepé koleji. Jak ji zachránit pro další boj? Edvard Beneš se jako nejvyšší představitel československého osvobozenického hnutí obrátil 18. června 1940 naléhavým dopisem na britského ministra války Edena: *Jak víte, máme ve Francii svou národní armádu. Skládá se z jedné divize a zvláštního československého leteckého oddílu. Ať se stane ve Francii cokoli, Československý národní výbor bude pokračovat ve své nynější politice bok po boku s Vaší zemí ve společném boji proti Německu a Itálii. Jest proto pro nás životně důležité, abychom tuto armádu při konečné evakuaci Vaší armády z francouzského území zachránili. Jsem si jistý, že by to mělo velký politický význam ze všeobecného evropského politického hlediska.*

Podobný dopis poslal Beneš i anglickému ministerstvu letectva a osobně intervenoval u řady politiků a úředníků. Kladné odpovědi přišly obratem.

„Byli jsme zachráněni,“ rozzářil se ve tváři při vyprávění MUDr. Přemysl Sonnek. „Naše posláni znovu dostalo význam. Začali jsme věřit, že po boku Angličanů se

pustíme do nepřítele, kterého jsme po porážce Francie ještě více nenáviděli. Odchod do Anglie byl dobrovolný. Kdo nechtěl, nemusel jít. Této nabídky využilo hodně našich krajanů, kteří ve Francii žili a báli se o svoje rodiny a majetky. Všichni studenti, kteří do Francie přišli, v armádě zůstali, i když k jejímu velení měli výhrady. Jen tak jsme mohli splnit slib daný na dálku studentům v koncentračním táboře... Kdo měl zdravé ruce a nohy, pomáhal při evakuaci tábora. Nakládali jsme na auta potraviny, zbraně, střelivo a vozili to do přístavu Sete, vzdáleného od Agde asi patnáct kilometrů. Tam jsme všechno nakládali na lodě. A vtom přišla další rána pod pás ze strany Francie. Po příměří, které s Německem podepsal generál Pétain, francouzské lodě nesměly opustit přístav. To, co bylo naloženo, jsme museli vyložit na břeh a čekat, až přijedou anglické lodě.”

„Většinu studentů vzala uhelná loď Northmoor, patřící lordu Runcimanovi. Na moři zachytila signál, aby vplula do Sete a vzala československé vojáky. Loď obvykle přepravovala deset tisíc tun uhlí, teď se na ní tlačilo dva tisíce vojáků. Za chvíli jsme byli celí od uhelného prachu, byl všude...”

„Na uhelné lodi s námi plulo asi sto padesát žen a dětí,” řekl mi o svých zážitcích MUDr. Přemysl Slonek. „Spali jsme, kde se jen dalo, někteří i vestoje. Na mne zbylo pár zelných listů na zemi... Potravin bylo dost, až na pitnou vodu, té měla loď malou zásobu. Celou cestu nás trápila hrozná žízeň. Někteří nevydrželi a pili vlažnou vodu z chladičů, i když smrděla olejem. Loď se pomalu vlekla k Gibraltaru. K našemu velkému štěstí bylo moře klidné, ale i tak každý druhý dostal mořskou nemoc. Aby loď mohla pevně sedět na vodě, potřebovala zátěž nejméně deset milionů kilogramů, a my jsme měli sotva dvě stě tisíc... Bylo nám těžko u srdce, nevěděli jsme, jestli se vůbec na britské ostrovy dostaneme a jestli Anglie vydrží v nerovném boji s nepřítelem. Stejně tak nás trápilo, jak nás přijme anglické obyvatelstvo a kdy se dostaneme domů...”

Northmoore zakotvila v Gibraltaru 30. června 1940. Cesta ze Sete trvala šest dní. Na pevninu nesměl nikdo vstoupit, i když všichni byli žízňiví a špinaví.

Konečně připluly anglické lodě. Většina studentů přestoupila na luxusní zámořský parník Viceroy of India.

„První, co jsme udělali – letěli jsme k umyvadlům,” pokračoval MUDr. Přemysl Sonnek. „Kapitán v jednom kuse vyvolával do mikrofonu jedinou větu: Šetřete vodou! I když jí měl v podstatě dost, nemohl si dovolit tankovat v Gibraltaru, kde je nedostatek měkké vody a získává se tu zachytáváním vody dešťové. Strava byla výborná a bylo jí dost. Po deseti dnech jsme se doplavili k anglickým břehům. Angličané měli vylodění, přepravu vlakem a nakonec i autobusem perfektně zorganizované. Žádný spěch, žádné zmatky, všude vládla pohoda. Vešli jsme do krásného parku, kde jako houby po dešti vyrostly desítky stanů. Byli jsme ve známém Cholmondeley Park nedaleko Chesteru, který se stal naším dočasným domovem.”

Stanový tábor měl jednu velkou výhodu, poprvé byli všichni pospolu. První hodiny a dny se studenti navzájem vyhledávali, vykládali si zážitky z útěku, vzpomínali na kamarády, rodiče a známé.

„Podobně jsem po známých pátral i já,” rozpovídal se MUDr. Karel Macháček. „Uvědomili jsme si, že jsme jediní svobodní studenti, kteří mohou říci celému světu otevřeně a nahlas o událostech 17. listopadu 1939. Velká část byla v koncentračním táboře a ti, co byli doma, chtěli nechtěli museli být zticha. I proto se zrodila myšlenka obnovit reprezentační orgán československých studentů – Ústřední svaz československého studentstva.”

„Ještě předtím přinesl někdo výzvu ke spolupráci s vojenským rozhlasovým vysíláním, které bylo určeno k nám domů,” řekl Lubor Zink. „Na výzvu se přihlásilo několik studentů od dělostřeleckého pluku. Rozhlasové studio pracovalo ve velkém stanu, který byl jinak i polní kaplí. Přes den to bylo studio a večer a v neděli a o svátcích se tu

konaly bohoslužby. Navrhli jsme, že bychom mohli připravit patnáctiminutovou relaci slova a hudby, určenou pro studenty doma. Nabídl jsem se, že relaci můžu připravit sám, měl jsme sklony k psaní a zabýval se poezií. Program jsem koncipoval jako pozdrav nás svobodných kamarádům, kteří nemají žádnou možnost se veřejně vyjádřit. Relaci jsme ve velmi krátké době nacvičili a vyrobili pro československou sekci BBC. Myslím, že se doma líbila... Při nahrávání přišlo na přetřes obnovit Ústřední svaz československého studentstva, který by nás ve svět zastupoval. Výbor se měl skládat z bývalých funkcionářů studentských spolků a z těch studentů–vojáků, kteří chtěli spolupracovat. Moc jsme si přáli, aby Svaz začal svou činnost oficiálně k výročí 17. listopadu.”

Po roce, kdy Němci v protektorátu rozpustili studentské organizace, studenti–vojáci dokázali obnovit činnost vrcholné studentské organizace. U příležitosti prvního výročí uzavření českých vysokých škol a odvelčení vysokoškoláků do koncentračního tábora vydal Ústřední svaz československého studentstva prohlášení. Text byl předán tisku, rozhlasové stanici BBC a londýnská tisková agentura sdělovala světu, že u příležitosti prvního výročí pražských studentských manifestací a masakrování mladé inteligence byl vytvořen Ústřední svaz československého studentstva...

Když se dověděli, že Nory potkal podobný osud a němečtí okupanti rozpustili v Norsku studentské spolky, požádali ministra zahraničních věcí Jana Masaryka, aby za československé studenty tlumočil norské vládě v Londýně hlubokou soustrast.

Studentské demonstrace v Paříži 11. listopadu 1940 se velmi podobala té pražské. I tu se jedním dechem neslo vzduchem: *Pryč s Hitlerem! Chceme svobodu! Když zaútočilo vojsko, začalo se ozývat: Nezapomeneme na studenty v Praze.* Všechna tato hesla ještě více rozzuřila německé útočníky. Výsledek byl žalostný – dvanáct studentů přišlo o život, padesát bylo těžce zraněných a několik stovek zatčených. A druhý den uzavřeli pařížskou Sorbonnu.

Na perzekuci reagovali českoslovenští studenti okamžitě. Protest proti násilí a zvůli zaslal Ústřední svaz mezi prvními. Generál Charles de Gaulle obratem poslal děkovný telegram: *Jsem dojat Vašimi sympatiemi vyjádřenými ušlechtilými a dojemnými slovy. Oběť československých studentů, kteří padli za svou vlast, přirovnávám k obětem našich mladých krajanů, kteří zahynuli za nacistického barbarství.*

V krátkém čase se podařilo československým studentům v Anglii navázat spolupráci s francouzskými studenty. Spolupráce se rozběhla i s belgickými a norskými studenty, kteří byli na polské lékařské fakultě při univerzitě v Edinburgu. Nejužší kontakty získal ústřední svaz k anglickému svazu National Union of Student's of England and Wales.

Anglická veřejnost byla českými i slovenským studentům nakloněna. Sympatičtí jí byli nejen proto, co se stalo 17. listopadu. Především oceňovali ochotu bojovat při obraně jejich země. Ministerský předseda Winston Churchill otevřeně řekl: *Němečtí vetřelci používají různé metody kulturního, sociálního a hospodářského útlatu, aby dosáhli svého záměru zničit český národ. Studenti jsou po desítkách střeleni a po tisících mučeni v koncentračních táborech. Všechny české univerzity byly zavřeny, mezi nimi pražská Karlova univerzita, první univerzita ve střední Evropě, založená již v roce 1348. Kliniky*

a knihovny českých univerzit byly vykradeny nebo zničeny, díla národních spisovatelů odstraněna z veřejných knihoven. Zastaveno bylo vydávání více než dvou tisíc novin a časopisů. Významné spisovatele, umělce a profesory nahnali do koncentračních táborů...

Na první výborové schůzi Ústředního svazu československého studentstva v Moreton Hall, kde sídlil dělostřelecký oddíl, vystoupil Karel Macháček s návrhem, aby byla dána možnost medicům z vyšších ročníků dostudovat na anglických univerzitách. Svůj návrh zdůvodňoval nedostatkem vojenských lékařů, kteří budou na frontě vždy potřební.

Výbor myšlenku podpořil a Macháček se v té věci stal hlavní osobností. Při setkání v Praze mi řekl: „Už déle jsem uvažoval o tom, jakým způsobem pomoci stovkám studentů v Anglii, aby neztratili krok s tím, co doma studovali. Měl jsem obavy, že hodně studentů, kteří byli zavřeni v koncentráku, nepřežije. V tom případě bude hodně záležet na nás, jak po osvobození pomůžeme zpustošené zemi. Napočítal jsem třicet mediců, kterým do skončení studia chybí poslední ročník. Kromě toho asi deset dalších mediců nebylo v armádě. Logicky mi vycházelo, že čtyřicet kvalifikovaných lékařů je vždy víc než čtyřicet obyčejných vojáků. Nejen ve válce, ale i v osvobozeném Československu. Když můj návrh ve vládě stále narážel na nepochopení, napsal jsem rovnou prezidentu

Benešovi. Týdny utíkaly a žádná odpověď nepřicházela. Rozhodl jsem se, že požádám prezidenta o přijetí a všechno mu osobně vysvětlím. Najednou se mi naskytla příležitost se s ním sejit. Pan prezident neočekávaně přišel na Štědrý den mezi nás, vojáky. Po krátkém projevu s námi začal neformálně hovořit. Představil jsem se mu a připojil, že já jsem ten, kdo mu psal ohledně dostudování našich studentů. S odpovědí i teď otálel. Nakonec mne diplomaticky ujistil, že se ve věci jedná a že doufá v dobrý výsledek. Měl jsem radost i neměl, co když to jen tak ze zdvořilosti prohodil. Za tři měsíce však z Londýna oznámili, že nám britské univerzity vyhověly. Současně se začalo rokovat o tom, aby studium mohli dokončit i ostatní. Podmínkou bylo, že kdyby si to vojenská situace vyžádala, okamžitě se vrátíme k jednotce. Musím říci, že Angličané, studenti i profesori na vysokých školách, se k nám chovali velice pěkně. Pomáhali nám, dokonce nás zvali do svých rodin. Dostudování mediků trvalo osmnáct měsíců, britské univerzity vyžadovaly, abychom absolvovali všechny předměty, odpovídající našemu druhému a třetímu rigorózu, i když jsme je někteří měli za sebou v Československu. Výsledek byl úžasný: v Anglii nakonec dokončilo studium čtyřicet pět mediků. Když jsem se dověděl, že na středním východě slouží můj dobrý přítel z brněnské lékařské fakulty Jiří Lintner, napsal jsem mu, co se nám v Anglii v této věci podařilo. Navrhl jsem mu, aby se pokusil dostudovat na středním východě. A skutečně, studium dokončil na francouzské univerzitě v Bejrútu.”

Připravovala se slavnostní promoce.

„V té době jsem už pracoval na školském odboru, který patřil pod ministerstvo vnitra,” přiblížil mi celou věc prof. PhDr. Eduard Goldstücker. „Všichni jsme chtěli, aby promoce byly takové, jaké se dělávaly u nás před válkou na Karlově univerzitě. Dřív, než jsem šel na školský odbor, učil jsem na Oxfordské univerzitě. Zašel jsem do oxfordské knihovny, kde pracovala moje dobrá známá. S její pomocí jsme našel ročenku Univerzity Karlovy, kde byl i podrobný popis promoci. Podle něj jsme začali připravovat slavnostní akt. Na základě prezidentova dekretu mohly být hotovým studentům vydány československé diplomy. Oxfordská univerzita, která během války vystupovala jako ochránkyně zavřených českých vysokých škol, vložila do svého statutu zvláštní ustanovení, aby mohla jménem československých univerzit – Karlovy univerzity v Praze, Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Komenského v Bratislavě – udělit československé diplomy. V poměrně krátké době se nám podařilo vytisknout je. Byly zhotoveny podle vzoru diplomů vydávaných u nás před válkou. Promoce probíhala podle československých předpisů, i když Československá republika dávno oficiálně neexistovala. Přesto jsme ji nosili v srdci a vystupovali jejím jménem.”

První promoce se konala 27. února 1943 v Sheldonian Theatre. Tehdy promovalo šestnáct studentů z Karlovy univerzity, šest z Masarykovy a jeden student z Univerzity Komenského. Slavnostního ceremoniálu se zúčastnil i prezident dr. Edvard Beneš, řada členů vlády, státní rady a čs. úřadů. Promotoři byli oblečeni v talárech oxfordské univerzity, insignie byly rovněž odtamtud.

Druhá promoce se konala v tomtéž prostředí 24. července 1943. Bylo promováno celkem osmnáct studentů. Mezi promovanými budily pozornost dvě ženy. Když se roz-

hodovalo, kdo za studenty poděkuje, všichni se shodli na Macháčkovi, otci myšlenky na dostudování a hlavním organizátorovi.

„Byla to čest v první řadě pro mne,“ rozjasnila se tvář MUDr. Karlu Macháčkovi. „Když jsem vystupoval ze zástupu, abych poděkování vyslovil, roztřásla se mi kolena a v hrdle mi najednou vyschlo. Byl jsem dojat jako všichni promovaní. V dějinách univerzit se ještě nestalo, aby diplomy cizích univerzit byly vydány jinou vysokou školou.“

Solidarita a pomoc anglických škol, které umožnily, že kromě mediků dokončili studium i jiní studenti, nemá obdobu, škoda jen, že je ministerstvo národní obrany nevyužilo a nebylo velkorysé ke všem vysokoškolákům.

Bylo chvályhodné, že ministerstvo vyšlo vstříc i středoškolákům. Za celou dobu se osmdesáti z nich podařilo udělat maturitu.

Škoda, že většina studentů nezažila v koncentráku Josefa Čapka, bratra Karla Čapka. Byl spisovatelem, dramatikem, novinářem a malířem. Zatkli ho 1. září 1939 a bez soudu ho věznili v koncentračních táborech Dachau a Buchenwald, odkud 26. června 1942 přišel do Sachsenhausenu. Tehdy už velká část studentů byla doma. Avšak ti, co tam ještě zůstali, dodnes na něj nemohou zapomenout.

Na první setkání s Josefem Čapkem nemůže zapomenout ani MUDr. Jan Peřina: „Ke konci léta jsme onemocněl a nějaký čas ležel na revíru. Vracel jsem se na blok a naproti jde malý, obrýlený člověk. Už z dálky mi říká: Já jsem Josef Čapek a zabral jsem ti postel. Odpovídám mu: Já jsem Honza Peřina, klidně můžeš zůstat, já lehce vylezu nahoru... Byl jsem rád, že spával na mé pryčně a neměl starosti s vyskakováním na vrchní palandy. Hlavně slézání dolů v noci pro něj mohlo být nebezpečné, ve tmě totiž dobře neviděl... Později jsme s Pepíkem Čapkem pracovali v jednom komandu. On v malířské dílně a já ve vedlejších místnostech, kde se zhotovovaly rámy na obrazy. Nejdříve jsem vyráběl lišty a později jsem se stal prvním písařem. Čapkovi jsem dodával rámy na obrazy. Vždy, když jsem dostal z domova balík, nezapomněl jsem mu dát stranou nějaké cigarety, velmi rád kouřil egyptky. Tak to dělali i ostatní studenti... Jednou chtěl jakýsi esesák od něj obraz. Nakreslil mu malé děti. Oficír nebyl spokojený ani s druhým obrazem. Začal Čapkovi nadávat a vyhrožovat. Poradil jsem mu, aby takovému primitivovi namaloval něco primitivního. Náhodou jsem měl u sebe pohlednici německého tanku Tiger. Namaloval ho v divokých barvách, jak projíždí průsmykem. V pozadí ještě stáli nějakí jeleni. A to už se esesákovi líbilo náramně. Když si obrázek bral, řekl: Capek, Sie sind wirklich ein Kunstmaler! Až teď byl podle něj Čapek skutečným malířem.“

Taková práce Josefa Čapka ubíjela. Tvrdíval, že víc, než kdyby dělal těžkou fyzickou práci. Jednu dobu uvažoval, že se dá přeložit na jiné komando, ale nikdo mu to

neschvaloval. Tam by zahynul, tady byl aspoň pod střechou. Naštěstí poslechl. Stěžovat si však nikdy nepřestal: Když kreslím tyto ořesné kýče, je mi na zvracení... Pod tyto obrázky se nikdy nepodepsal, i když to někteří chtěli.

Po čase si zvykl i na kýče. Přitom začal malovat i jiné věci. Nejraději ztvárňoval děti, téma, kterého se nikdy nenabažil. Tyto obrázky však musel před esesáky skrývat.

„Rád jsem sledoval, jak obrázky vznikaly,“ vyprávěl mi prof. MUDr. Ervin Černý, CSc. „Čapek si nařezal na malé obdélníčky množství papírů a tužkou zobrazoval jeden a tentýž motiv v různých obměnách. Bývalo jich i sto. Nejlepší variantu vybral, dopracoval, a až potom se pustil do oleje.“

Josef Pekárek uvádí: „Jednou mi prozradil, jaký první obraz namaluje, až se vrátí domů. Bude to pohled na koncentrák shora, namísto baráků zobrazí samé rakve a nad nimi kráčející smrt v esesácké uniformě... Čapek jako malíř, spisovatel a filozof vnímal události koncentráku složitěji než ostatní vězni. Při opisování veršů jsem se vždy snažil vžít do jeho duše, hloubky myšlení a představ. Tak tomu bylo i při básni Co všechno viděly ty staré moje oči, která končí trojverším:

Až ty oči jednou sevře věčný sen,
Kus světa, v němž se dobré se zlým dělí,
A jeden lidský osud celý v nich bude uzamčen..

I když jsme všichni věřili, že se jednou vrátíme domů, často se nám stávalo, že jsme zapochybovali. Čapek byl naoko vyrovnaný, mnohem víc než ostatní. Až při opisování básně Zbědovaný jsem si všiml, že pochybuje i on. Na konci psal:

– Oj, synku, muži, taťko, tys to, ty,
kdes byl, kdes byl tak dlouho ztracený?
– Mně stýskalo se po vás v cizí dáli...
– Co my jsme pro tebe se naplakaly...
– Já tělem byl jsem tam, však duší s vámi,
jen u vás byl jsem všemi myšlenkami,
já viděl jenom vás a ne, co tam se dělo,
má duše byla tu, tam bylo jen mé tělo,
jak jsem zas rád zde mezi vámi všemi!
Já – totiž já – tož pravda, já to jsem?
Nu ano – já – jen tělo zůstalo tam v cizí zemi,
to tělo vzala si ta cizí zem...

Když jsem báseň přepisoval, ani ve snu by mne nenapadlo, že se Josef Čapek z koncentráku nevrátí. Jako by to byl v té básni cítil..”

Karanténa přišla v pravý čas, mnozí studenti byli už se silami u konce. Těžká práce jim dávala málo šanci na přežití. A tehdy se jako blesk z jasného nebe objevila karanténa. Záchrana nad záchranou! Stačilo, aby se u jednoho objevila spála, a na práci přestal chodit celý blok. Pro dotyčné se rušil apel, ke krátkému sčítání se nastupovalo před barák. Aby se o karanténě vědělo, na dveře se přibila výrazná tabule SCHARLACH, EINTRITT VERBOTEN! Spála, vstup zakázán! Ten platil i pro esesáky, kteří se té choroby báli jako čerta. Na vlastním zdraví jim obzvláště záleželo, karanténní bloky raději obcházel z daleka. Komické bývalo, když některý omylem vstoupil dovnitř. Stačilo, aby blokteste zahlásil karanténu, a už byl pryč, div si nohy nepolámal.

Když se vězni dověděli o karanténě, radostí se objímali. Věděli, že minimálně tři týdny budou mít volno, žádná práce, žádné týráni, minimální šikanování.

Během nemoci se na studentských blocích vyznamenali především medicci. Když karanténa skončila, dělali všechno, aby se fingovaná spála objevila u druhých. Kupodivu se jim to dařilo dost dobře. Například v jednom baráku jejich zásluhou trvala skoro pět měsíců. Vždy ji uměli v pravý čas „vyrobit“. Nový pacient, kterému se začala loupat kůže a byl celý načervenalý, býval z velké radosti ostatních zahrnut dobrotami z balíčků. Obyčejně si musel jít na několik dní poležet na revír. I když to nebyla žádná výhra, mnozí se pro kolektiv, aby byl ušetřen nelidského týráni, ochotně obětovali.

Ústřední svaz československého studentstva pracoval s obdivuhodným zápalem. Stále více se začal prosazovat na mezinárodním poli. Navazoval přátelství a spolupráci se studenty z okupovaných zemí, kteří byli rovněž v emigraci.

Když československá vláda v Londýně viděla, že svaz začíná být ve světě stále populárnější, rozhodla se jeho působení přesunout pod ministerstvo zahraničních věcí. Tím svaz získal, zvláště když ho dostal na starost profesor Karel Nigrin. Poradil jim, když za ním přišli s myšlenkou vyhlásit 17. listopad za Mezinárodní den studentstva.

Manifestační zasedání přesně v den výročí 17. listopadu (1941) v Conway Hall vedl předseda svazu dr. ing. Václav Paleček. Edvard Beneš poslal pozdravné poselství. Jménem anglické vlády shromáždění pozdravil parlamentní sekretář ministerstva školství F. C. Douglas, Hlavním řečníkem byl náš ministr obrany generál Sergej Ingr. Za anglické studenty promluvila Lena Chiversová a Elisabeth Shield-Collinsová, potom vystoupili zástupci studentů z Norska, Francie, Jugoslávie, Polska a Indie.

Na většině anglických univerzit přerušili 17. listopadu přednášky a konaly se krátké vzpomínkové akce, na kterých vystoupili českoslovenští studenti.

Za pár dní se objevily zprávy, kde všude ve světě se konaly manifestace a vzpomínkové akce. Na 17. listopad se vzpomínalo v Ekvádoru, na Novém Zélandu, na Kostarice, v Uruguayi, v Havaně, Dillí, Jeruzalémě. O podobných akcích přinesly tiskové

kanceláře zprávy ze Sovětského svazu, Kanady, Číny, Malty, USA, Švýcarska, Mexika a Švédska. Všichni se chtěli ztotožnit s ideou 17. listopadu, i když mnohé země ani nevěděly, co fašismus vůbec je.

Sláva Šulc a Lubor Zink odešli 30. července do Londýna, aby se zúčastnili příprav I. světového kongresu mládeže. Zároveň měli upřesnit podrobnosti ohledně Světového studentského sjezdu v Praze, který měl začít 17. listopadu 1945.

Do Prahy se delegáti sjezdu dostávali, jak se dalo. Mnozí i pěšky. Cesty a železnice byly značně poničené. Delegáti byli dlouhou cestou unavení, ale šťastní. Až teď se ze statistik dovídají, že v této zemi bylo z celé okupované Evropy nejvíce gestapáků a ostatních represivních složek na člověka a čtvereční metr.

Čtyři sta delegátů bylo první velkou skupinou cizinců, kteří po šesti letech přijeli do Československa.

I když Praha žila z potravinových přidělů a měla problémy se zásobováním, podělila se. Po celém městě visely československé vlajky. Vnitřní město zdobily vlajky spojeneckých i účastnických zemí. Nebylo jich však mnoho. Plán zaplavit Prahu vlajkami nevyšel. Byl totiž všeobecný nedostatek látek.

Praha žila sváteční atmosférou celý týden. Každý večer se konaly koncerty a divadelní představení. I když v listopadu už bylo chladno a sychravo, venku se zpívalo a tančilo.

Na sjezdu se sešli zástupci všech studentů. Z diskuse vzešla naléhavá prosba. Všem studentským organizacím se doporučovalo, aby přiznaly prioritu studentům, kteří chtějí cestovat a studovat na jiných vysokých školách. Delegáti odhlasovali, aby v Praze pracoval Mezinárodní přípravný výbor pro založení mezinárodní studentské organizace.

(Jozef Leikert: Černý pátek sedmnáctého listopadu. Vydala Univerzita Karlova v Praze, Ústav dějin UK – Archiv UK, Praha 2001. Výtiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, Vydání české první. Kč 336, – studenti sleva.)

PŘÍLOHA

Obsah VNR 1/2001

Res publica

J. S. Dalajlama: Duchovní hodnoty v moderní době	4
T. A. Dine: Nové technologie nám umožní lépe si porozumět	7
I. Wilhelm: O paralele vysokých škol a veřejnoprávní televize	9
Prohlášení AS UK	11
T. Fischerová: Poslanci, mějte nás trochu rádi	12

MMI

Z. Bardoděj: Libost jako nebezpečí	14
P. Černý: Ať Bůh dá moudrost vědcům a politikům I	5
J. Pachtl: Současnost a budoucnost anesteziologie a resuscitace	16
J. Přívratská: Jazykové školy na lékaře nemyslí	17
Co čeká MUDr. D. Rath	18
M. Rejchrt: S desítkovou soustavou problémy nezmizí	19
J. Schindler: Vývoj v přírodních vědách trvá desetiletí	19
O. Štampach: Vidám studenty a věřím, že všechno bude lepší	21

Osobnosti

Vzpomínky na prof. MUDr. Emericha Poláka (M. Hájek, F. Vyhnánek, B. J. Bickford)	24
Toxikologie ve 20. století (Význam prof. Roubala a prof. Kácla)	31

Studia

J. Kožený, L. Tišanská: Akademická úspěšnost na střední škole	34
P. Kuchař: Výsledky mezinárodního srovnání výzkumu absolventů VŠ	44
R. Rokyta: Postgraduální studium a celoživotní vzdělávání ve Francii	48
V Senátu o úvazcích doktorandů (a otázka pro prezidenta ČLK)	50
R. Drozdová: Ošetřovatelství v pregraduální výchově lékařů	53
Evropský rok jazyků	55

Věda

M. Anděl: Vědci, praktici a pacienti o cukrovce	58
L. Velíšek: Stimulace hlubokých mozkových struktur	64
R. Šrám: Metody molekulární epidemiologie v programu Teplice	69

Setkávání

O. Zoubek o své práci a životních postojích	74
P. Paško: Je nedůstojné běžet si přivydělat	80
L. Pollert: Nechtěl jsem být jako někdo jiný	84
Zahraněční . publikace na kliknutí i jinak	88

Text

J. Šimek: O knize a autorovi	92
Návraty Oty Gregora. Ukázky	95

Obsah VNR 2/2001

MMI

E. Kohák: Studánky – prameny života	4
Jedna otázka T. Halíkovi	5
L. Velišek on line	6
R. Zahradník: Věda a civilizace	8

RES PUBLICA

M. Machovec: Bohatí, mocní a moudří, spojte se!	18
J. Šibík: Chci, aby se lidé zamysleli	22
M. Rejchrt: Od politiků očekáváme víc, než nám mohou dát	24

UNIVERZITA

I. Wilhelm: Autonomie a odpovědnost	30
II. J. Placht: Intelektuálové	34

FAKULTA

Ministr Fišer hostem promoce honoris causa	38
Mezinárodně o možnostech a rizicích biologie	39
Dohoda o spolupráci při výuce mediků	41
Čtyřicet let Psychiatrického centra Praha	43

STUDENTI

Filozofové mezi mediky: M. Machovec o filozofii jako hledačství	48
Z. Neubauer o genech	48
T. Halík o ateismu	49
Studentské čaje	50
Černá hodinka s fotoreportérem	51
Studenti vystavují	51
J. Folvarčný: Krátké pojednání o Divadelní společnosti Klobása	54

ZDRAVOTNICTVÍ

Pracovní setkání lékařských fakult ČR a SR	56
Proč chtějí děkani změnit postavení FN vysvětluje M. Anděl	57
B. Fišer: Nemám signály o vůli ke změně	58
M. Holcát: Reforma zdravotnictví neproběhla	60
LOK: Odboráři by chtěli posílit vliv zaměstnanců	63
J. Vorlíček: Nelze stavět na osobních vztazích	66

VĚDA

M. Kršiak: Publikace, impakt faktory, Web of Science	70
Semilongitudinální studie tělesného růstu školní mládeže ČR	76

TEXT

V. Vonka: Rozepře molekulové medicíny	90
---	----

Obsah VNR 3/2001

MMI

J. Šiklová: Co očekávám od 21. století?	4
D. Bandow: Svoboda a ctnost	6
F. D. Wilhelmson: Láska versus svoboda	9
Excerpta (Z. Brzezinski, O. Zabužko) a komentáře (Hozák, Höschl, Koutecký, Miškovská, Šiklová, Velíšek, Widimský)	11
V. Čílek: Mobil založil novou civilizaci	18

Quod bonum

Projevy děkana M. Anděla: Klinická medicína je víc než aplikací vědy	20
Bylo to s vámi skvělé	22
Seznam absolventů	23

Konference

Prevence úrazů	26
R. Jelínek: Za studentskou vědeckou konferencí	27
SVK: Práce A. Romsauerové, K. Kupkové a I. Rejmanové a B. Dlabalové	28
Poláková škola: L. Malinský: Situace na pracovišti nebyla jednoduchá	31
B. Dvořáček: Prof. Polák se zasloužil o českou anesteziologii	33

Zdravotnictví

P. Zatloukal, I. Nerudová: 70 let FNB	38
J. Kalousková: Nemocnice Na Homolce	42
J. Feyereisl: Od Pražského sanatoria k ÚPMD	46

Studia

Na cestě k Evropskému prostoru vysokoškolského vzdělávání	50
Investujme do kompetencí pro všechny	52
Petice a prohlášení VOS, Rady vysokých škol, České konference rektorů	56
Slyšení v Senátu	58
J. Zlatuška: Nejsem nemístný optimista	58
J. Sokol: Studují zadarmo, ale nikdo jim nic nedá	60

Setkávání

P. Pithart: Musíme mít svůj Oxford	66
A. Strejček: Taková slova jsou posilou i pro nás	71
J. Molavcová: Když svět není v rovnováze, nefunguje	74

Text

Z. Roman: Ze zápisků emigranta	78
--	----

Příloha

Den v Senátu	92
------------------------	----

Oprava

Čtenáře VNR prosíme, aby si v posledním čísle VITA NOSTRA REVUE (3/2001) opravili na str. 40 v článku o 70 let Fakultní nemocnice Na Bulovce seznam klinik, které se podílejí na pedagogické činnosti lékařských fakult tímto zněním:

3. lékařská fakulta UK Praha

*Klinika pneumologie a hrudní chirurgie, přednosta doc. MUDr. Petr Zatloukal, CSc.
Infekční klinika, přednosta MUDr. Jiří Beneš, CSc.*

Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví

Katedra infekčních nemocí, vedoucí doc. MUDr. Vilma Marešová, CSc.

Katedra chirurgie, vedoucí prof. MUDr. František Antoš, CSc.

Katedra ortopedie, vedoucí prof. MUDr. Pavel Dungl, DrSc.

Katedra radiodiagnostiky, vedoucí prof. MUDr. Josefa Bohutová, DrSc.

Katedra radioterapie, vedoucí doc. MUDr. Jiří Zámečník, CSc.

Subkatedra tuberkulózy a respiračních nemocí, vedoucí doc. MUDr. Petr Zatloukal, CSc.

Subkatedra plastické chirurgie, vedoucí doc. MUDr. Jan Měšťák, CSc.

Subkatedra léčby bolesti a akupunktury, vedoucí MUDr. Dana Vondráčková

Subkatedra soudního lékařství, vedoucí doc. MUDr. Přemysl Klír, CSc.

Za chybu, která vznikla přehozením řádku, se autorům článku i všem dotčeným redakce VNR omlouvá.

VITA NOSTRA REVUE. Časopis Univerzity Karlovy v Praze, 3. lékařské fakulty. Vychází 4x ročně. Vydává 3. lékařská fakulta, Ruská 87, Praha 10. Náklad 400 kusů. Tel. 02/67102105, fax 02/67311812, e-mail: marie.fleissigova@lf3.cuni.cz. Plnotextově vystaveno na www stránkách 3.LF (<http://www.lf3.cuni.cz>). Grafický návrh obálky Jana Potočková. Grafická úprava Sprinter, spol. s r.o. Tiskne PBtisk Příbram.

Příspěvky dodávejte na disketách 3,5'' nebo e-mailem jako attached file v editoru MS-WORD (nejlépe ve formátu RTF), jiný způsob projednejte předem na čísle 67102105. Redakce neodpovídá za obsah mimoredakčních příspěvků. Publikované texty nemusejí vyjadřovat názory redakce. Redakce si vyhrazuje právo na odmítnutí, krácení a jazykové úpravy příspěvků.

ISSN 1212-5083